DTU Bibliotek

Denne fil er downloadet fra

Danmarks Tekniske Kulturarv

www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på *www.tekniskkulturarv.dk/about*

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

J. Bergsøe.

Landsudstillingen

i

Aarhus.

1909.

#91 (489) (064)

19.3.

~~231~~

91(489)(064) Århus

231

LANDSUDSTILLINGEN I AARHUS 1909

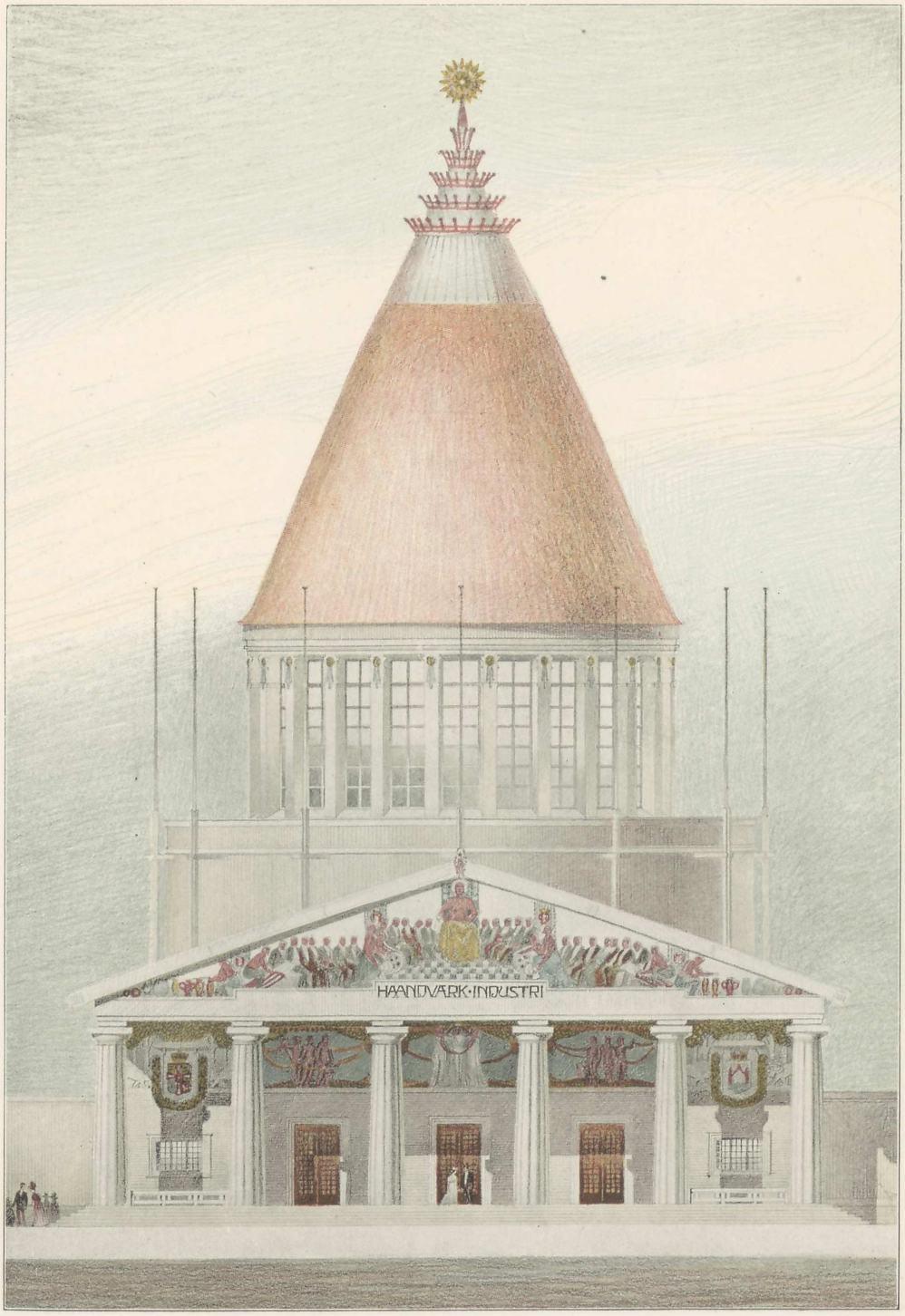
HAANDVÆRK·INDUSTRI

BERETNING

OM

LANDSUDSTILLINGEN I AARHUS 1909

VED

J. BERGSØE
POSTINSPEKTØR
LANDSUDSTILLINGENS INTENDANT

AARHUS
TRYKT I STIFTSBOGTRYKKERIET
MIMXIII

Hs. Maj. Kong Frederik VIII.

Landsudstillingens Protektor.

Hs. Maj. Kong Christian X.

Landsudstillingens Viceprotektor.

LANDSUDSTILLINGENS ÆRESPRÆSIDENTER.

Indenrigsminister *Klaus Berntsen.*

Generalauditør *Steffensen,*
Fmd. for Landstinget.

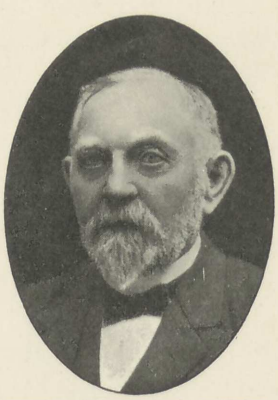

Folketingsmand *A. Thomsen,*
Fmd. for Folketinget.

LANDSUDSTILLINGENS PRÆSIDENT OG VICEPRÆSIDENTER.

Direktør *S. C. Hauberg.*

Fabrikant *Axel Meyer.*

Borgmester *Drechsel.*

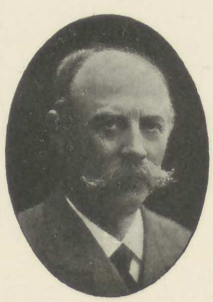

Kammerherre *C. Bech.*

Professor *M. Nyrop.*

Da Landsudstillingen i 1909 lukkede sine Porte, begyndte dens Generalsekretær, Justitsraad L. Friis, straks paa at skrive Udstillingsberetningen, et Arbejde, der paahvilede ham ifølge den mellem ham og Udstillingens Bestyrelse bestaaende Kontrakt.

Endskønt han allerede i Begyndelsen af Aaret var bleven ramt af et alvorligt Sygdomstilfælde, som betydeligt svækkede hans Arbejdsevne, haabede han dog at kunne skrive Beretningen, men det viste sig, at hans Kræfter ikke forslog.

Det blev herefter overdraget Pressesektionens Redaktør, Thorvald Petersen, at fuldende Arbejdet; efter nogen Tids Forløb tvang Forholdene ham imidlertid til at frasige sig dette Hverv, og i Slutningen af 1910 blev det overdraget undertegnede at fuldende det, medens Justitsraad Friis vedblivende skulde samle Materiale til Udstillingens historiske Beskrivelse.

I Marts 1911 døde Justitsraad Friis, og jeg var ene om Arbejdet.

At jeg har maattet støtte mig paa de gjorte Forarbejder, turde være indlysende, og jeg skylder i saa Henseende navnlig Redaktør Thorvald Petersen, hvis Energi og altomfattende Flid i Udstillingsarbejdet i det hele alle indviede paaskønner, min bedste Tak; men ogsaa de af Justitsraad Friis, trods hans Sygdom, indsamlede Data har været af Betydning for mig ved Udarbejdelsen.

Beretningen falder i 2 Afsnit.

Det første indeholder en almindelig Beskrivelse af Udstillingens Oprindelse, Tilblivelse, Forløb og Afslutning, det andet i mere eller mindre tilpasset Form de forskellige Udvalgs eller Sektioners særlige Beretninger, det har været muligt at skaffe.

Hertil maa dog bemærkes, at Beretningens 1. Del ifølge Sagens Natur delvis maatte udarbejdes paa Grundlag af de af Udvalgene givne Beretninger, og derfor er udeladt i 2. Del bl. a. de af Etatsraad Filtenborg, Professor Rosen, Stadsingeniør Jørgensen, Brandinspektør Springborg samt Redaktørerne Funch Thomsen og Thorvald Petersen afgivne Specialberetninger, der er indflettede i den almindelige Beskrivelse.

Allerede paa Grund af den af Forhol-

dene fremkaldte svingende Redaktion af Landsudstillingens Beretning maatte dens Fremkomst for Offentligheden forsinkes noget; men ogsaa af Hensyn til, at alle Landsudstillingens Forpligtelser og Krav, derimellem de, der skulde afgøres ad Rettens Vej, ubetinget burde være afgjorte, for at Udstillingens Regnskab kunde foreligge endeligt, har Beretningen først nu kunnet afsluttes. Om Oplysninger udover dens Indhold henvises til Landsudstillingens Arkiv.

Ved et Foretagende, der som Landsudstillingen i Aarhus i 1909 strækker sig over et Tidsrum af ca. 6 Aar, og hvortil saa mange af Landets bedste Navne allerede fra Forarbejdernes Begyndelse i 1906 var knyttet, vil Døden i Regelen, inden Beretningen om Udstillingen kan foreligge, have bortkaldt nogle af de Mænd, som har medvirket ved dens Tilblivelse.

Hans Majestæt Kong Frederik VIII, som var Udstillingens høje Protektor, er blandt disse.

Foruden ved at overtage Protektoratet, viste Hans Majestæt sin Interesse for Landsudstillingen ved 2 Gange at aflægge den Besøg, og hans Kærlighed til Landet og Interesse for, hvad der rørte sig i dette, gav sig kun herved fornyet Udslag.

Næst Overretssagfører Høegh-Guldberg, der under Forarbejderne i 1906 var Udstillingen en ualmindelig værdifuld Støtte, er Købmand Lottrup, Redaktør Gamst, Kammerherre Knud Sehested, Justitsraad Friis, Landstingsmand Pagh, Direktør Jul. Schiøtt, Kontorchef ved Hedeselskabet Johansen og Overlæge E. Müller de Mænd, som Døden har berøvet os, men hvis Navne her med Taknemlighed for deres Arbejde for Udstillingen bør nævnes.

At Kontorchef ved Industriforeningen i København R. Berg har skrevet Afhandlingen om Kunsthaandværket, Kommandør With Seidelin givet Oplysning om Fregatten »Jylland« og Cand. mag., Docent Vilh. Lorenzen saa indgaaende behandlet »Stationsbyen paa Landsudstillingen«, bør med Tak fremdrages, ligesom at en Del af Beretningens Billedstof skyldes velvilligt Clichéudlaan fra forskellig Side, bl. a. Ill. Tidende, Ill. Familie-Journal, Gads Magasin og Aarhus Stiftstidende.

Aarhus, i December 1912.

J. Bergsøe.

I.

UDSTILLINGENS OPRINDELSE

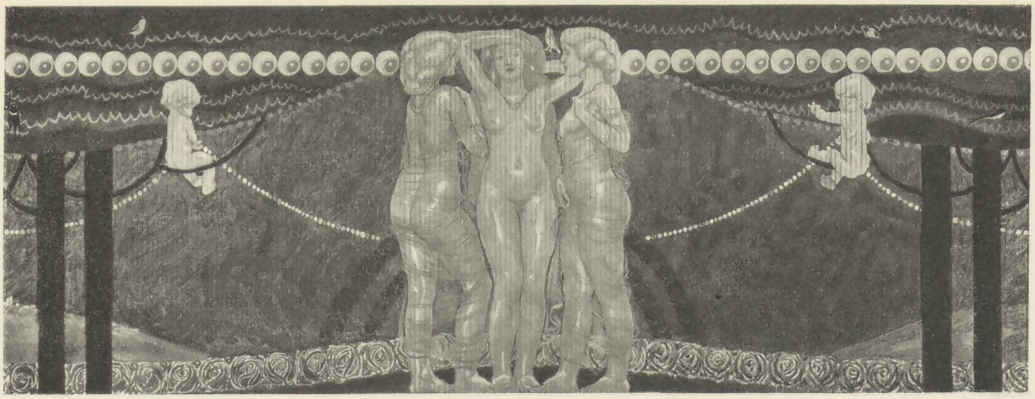

Allerede henimod Aaret 1900, da Landets Befolkning endnu som flere Aar senere kunde tro paa Landets gode økonomiske Forhold, syslede Formanden for Aarhus Haandværkerforening, Kunstsmedemester I. M. C. Larsen og senere Handels- og Kontoristforeningens Formand, Grosserer Chr. Filtenborg ivrigt med Tanken om Afholdelsen af en stor Udstilling i Aarhus. Det havde været Meningen at afholde denne i 1906, 30 Aar efter Aarhusudstillingen i 1876, og Tanken vandt megen Tilslutning i Haandværkerkredse. I 1904 var man i sine Arbejder for Udstillingen naaet saa vidt, at det føltes som en Skuffelse, at der ret hurtigt blev besluttet og iværksat en Udstilling i Horsens, hvorfor Planerne om en stor Udstillings Afholdelse i Aarhus maatte stilles noget i Bero.

Tanken om Udstillingen var imidlertid saa stærk, at denne Forhindring snarere sporede den frem end hemmede den, og ved et af Haandværkerforeningens Bestyrelse den 25. Juni 1906 foranstaltet Møde til Overvejelse af Udstillingstanken fødtes Ordet »Landsudstilling«, og det blev strax og uimodsagt slaaet fast, at man enten skulde have en Landsudstilling eller slet ingen; dette Standpunkt var ganske naturligt, fordi der kun vilde være ringe Mening i at afholde en jydsk Udstilling i Aarhus saa kort Tid efter en saadans Afholdelse i en anden stor jydsk By, og under Hensyn til de Anskuelser, som ere anførte og udviklede i Henvendelsen til Regeringen og Rigsdagen, maatte man mene det rigtigt at forsøge netop en Landsudstilling afholdt i Jylland. — I Mødet den 25. Juni deltog: Repræsentanter for Aarhus Handelsforening, Foreningen af Repræsentanter for Handel, Haandværk og Industri, Frederiksbjerg Handels- og Industriforening, Aarhus Grundejerforening, den lokale Arbejdsgiverforening i Aarhus, Turistforeningen for Aarhus og Omegn samt Aarhus Handelsforening af 1887 og, som særligt indbudne, Borgmester Drechsel, Overretssagfører Høegh-Guldberg, Folketingsmændene Harald Jensen og Sabroe, Grosserer Chr. Filtenborg og Fabrikant Hans Christiansen.

Hensigten med Mødet, ved hvilket saa mange forskelligartede Interesser vare repræsenterede, var at erfare, om der var virkelig Stemning for at iværksætte en Landsudstilling i Aarhus og, ihvorvel man nok

stod noget usikker netop overfor Planens store Rækkevidde, viste det sig, at Stemningen var gunstig, hvorfor Mødet resulterede i Valg af et Udvalg paa 19 Medlemmer, som nærmere skulde undersøge Muligheden for Udstillingens Gennemførelse og fremsætte Forslag i saa Henseende.

De 19 Medlemmer vare: Borgmester Drechsel, Kunstsmedemester Larsen, Bankdirektør Nørgaard, Overretssagfører Høegh-Guldberg, Fabrikant Hans Christiansen, Grosserer Chr. Filtenborg, Skomager Grosen, Købmand Mikael Johansen, Bogtrykker Marius Geertsen, Læge Winge, Kjøbmand Laursen, Glarmester Majland Hansen, Kjøbmand Gielstrup, daværende Folketingsmand, nu Landstingsmand Harald Jensen, Folketingsmand P. Sabroe, Forretningsfører Jacob Jensen, Murer Jens Jensen, Skomager Lauritz Friis og Snedkermester P. K. Petersen.

Efter Mødet dannedes ud af det omtalte 19 Mands Udvalg igen et snævrere Udvalg, som skulde undersøge Muligheden for Udstillingens Gennemførelse, og bestod af: Borgmester Drechsel, Bankdirektør Nørgaard, Kunstsmed Larsen, Grosserer Filtenborg og Overretssagfører Høegh-Guldberg.

Allerede paa det ovennævnte Møde var der Enighed om snarest at undersøge, hvorvidt der i Forbindelse med Udstillingen kunde afholdes en almindelig dansk Landmandsforsamling. Der blev derfor strax tilskrevet det kgl. danske Landhusholdningsselskab med en Forespørgsel i saa Henseende, men under 17. August indløb Svaret, som gik ud paa, at den næste almindelige danske Landmandsforsamling — ifølge tidligere tagen Bestemmelse — først kunde afholdes i 1910, men at man vilde forelægge Spørgsmaalet for Landbofællesforeningernes forestaaende Delegeretmøder. Der viste sig imidlertid ikke nogen stærk Sympathi for Afholdelse af almindelige Landmandsforsamlinger, hvorimod man i Efteraaret 1906 erfarede, at der var god Stemning for, i Forbindelse med en Landsudstilling, at foranstalte en Opvisning af Landbruget: Dyrskue, Redskabs- og Maskinudstilling m. m.

Efter lange Forhandlinger med Fællesforeningerne enedes man da ogsaa om denne Ordning.

En af Udvalgets væsentligste Opgaver maatte dernæst være at erfare, om der var Mulighed for fra Stat og Kommune at modtage saadanne Tilskud til Landsudstillingen, at denne kunde gennemføres; men for at kunne fremkomme med et Andragende i saa Henseende maatte det være nødvendigt at faa udarbejdet et Overslag over, hvad Udstillingens Bygninger kunde paaregnes at komme til at koste.

I denne Anledning henvendte Udvalget sig til Arkitekt Anton Rosen med Anmodning om Udarbejdelse af et saadant Overslag. Man valgte Rosen, bl. a. fordi han som Arkitekt for Landmandsforsamlingen i Odense Aar 1900 og Udstillingen i Haslev 1906 maatte antages at have erhvervet sig særlige Erfaringer paa Udstillingsomraadet. Rosen tilsagde Udvalget sin Bistand, men paa Grund af forskellige Vanskeligheder, hvorom mere senere, lykkedes det først Arkitekten i December Maaned 1906 at fremlægge sine Overslag, hvorefter Bygningernes Opførelse vilde koste 500,000 Kr., og med dette Beløb som det væsentligste Udgangspunkt udarbejdede Udvalget et foreløbigt Budget, der balancerede med 1,005,000 Kr.

Man henvendte sig herefter i et Andragende til Regering og Rigsdag om et Tilskud af Statskassen til et Beløb af 400,000 Kr.; da dette Andragende i det væsentlige indeholder de Grunde, man fra Udvalgets Side ansaa for de bærende for Udstillingens Tilblivelse, anføres det her:

Til

Regering og Rigsdag.

Undertegnede Udvalg, som af Aarhus Byraad og forskellige herværende Forenin-

ger, der repræsentere Byens Handel, Industri og Haandværk, er valgt med det Formaal at søge at gennemføre en hele Landet omfattende Industri-, Landbrugs- og Kunstudstilling her i Byen i Aaret 1909, tillader sig herved at anholde Regering og Rigsdag om at ville yde dette Formaal sin Støtte, særlig ved at bevilge et Tilskud dertil af Statskassen.

Siden »Den nordiske Industri-, Landbrugs- og Kunstudstilling afholdtes i København i Aaret 1888, har der ikke her i Landet været afholdt nogen saadan større Udstilling. Men i dette Tidsrum har vort Land paa alle Omraader været undergivet en saa stærk Udvikling som vistnok ikke tidligere i noget tilsvarende Tidsrum. Dette behøver formentlig ikke nogen nærmere Paavisning. Og naar der da siden den sidste Udstilling er forløbet to Decennier, maa sikkert det Tidspunkt være kommet, da der er al god Grund til paany ved en Udstilling at søge at godtgøre de Resultater, hvortil vi i vor Kultur ere naaede.

Men hvis man vil give os Ret heri: at Ønsket om, at der i en nogenlunde nær Fremtid afholdes en hele Landet omfattende Udstilling, er et naturligt og rimeligt Ønske, og at man derefter vil bestemme Udstillingens Sted, saa synes det ikke at være tvivlsomt, at den helst bør afholdes udenfor København. København er ganske vist fremdeles i Størrelse de øvrige danske Byer langt overlegen og indtager Førstestillingen paa de fleste Omraader. Men der ligger netop deri en Fare for, at den Ulighed, der er i Forholdet mellem Hovedstaden paa den ene Side og det øvrige Land paa den anden Side, og som i intet andet Land er saa stærkt fremtrædende som i vort, skal fæstne sig og vedvare uforandret. Man bør søge — saavel indadtil som udadtil — at vise, at Danmark ikke er København, og dette bør ske derved, at man søger udenfor København at danne nye Midtpunkter saavel for Næringslivet som for det aandelige Liv. Derved vil Livet udenfor Hovedstaden højnes og udvikles, og vort Land og vort Folk vil i alle Henseender vinde og styrkes derved.

At Aarhus By har de bedste Betingelser for at blive Midtpunktet for en saadan Udvikling, kan formentlig ikke være tvivlsomt. Aarhus er allerede nu Landets næststørste og Jyllands største Købstad. Byen har en i fortrinlig Grad central Beliggenhed saavel i Forhold til det hele Land som i Forhold til dets største Landsdel, og har udmærkede Havneforhold og Jernbaneforbindelser. Det er da vort Andragende, at Aarhus maa blive valgt til Stedet for den næste Udstilling. Herfor taler ogsaa dette: at der ikke her i Byen har været afholdt nogen Udstilling siden Aaret 1876, og at Byen siden da har været i stærk Udvikling og vokset sig mere end dobbelt saa stor, som den dengang var. Byens Havn er udvidet i betydeligt Omfang, og en yderligere Udvidelse er under Udførelse; og Byens andre Institutioner — særlig de kommunale — saa vel som dens Handel, Haandværk og Industri ere undergaaede en tilsvarende Udvikling. Aarhus By vil da anse det for en Ære at turde indbyde det øvrige Land til en Udstilling for derved at faa Lejlighed til at fastslaa denne Byens hurtige og dog sunde Udvikling.

Efter at Tanken om en Udstilling her i Byen i afvigte Sommer var rejst, blev der nedsat et forberedende Udvalg for at søge Tanken realiseret. Dette Udvalg har henvendt sig til Arkitekt A. Rosen i København med Anmodning om at udarbejde Planer og Overslag og derunder særlig ogsaa gøre Forslag med Hensyn til Udstillingens Beliggenhed. Efter foretagne Undersøgelser har Arkitekt Rosen udarbejdet hosfølgende Plan, hvorefter Udstillingen tænkes anlagt paa det nye Havneareal, som for Tiden dannes ved Opfyldning ud for Stranden øst for Byen, samt paa det dertil grænsende Areal mellem Strandvejen, Hans Brogesgade og Dalgas-

Avenuen. Udstillingen vil efter denne Plan faa en enestaaende smuk og hensigtsmæssig Beliggenhed: umiddelbart ud til Aarhus-Bugten, med Adgang til og fra det ny Havnebassin. Det vil derhos være let at føre Jernbanespor til Udstillingspladsen fra den nuværende Havneplads.

Ifølge Arkitekt Rosens Beregning, ville de Bygninger, som maa antages at være nødvendige til en Udstilling af den antydede Karakter, medføre en Udgift af ca. 500,000 Kr. Med dette som Grundlag har det fornævnte Udvalg udarbejdet hoslagte Overslag over Udstillingens Indtægter og Udgifter. Som det vil ses, anslaas disse at ville balancere med omtrent en Million Kroner.

Men en Udstilling af et saadant Omfang vil ikke kunne iværksættes uden betydelige Tilskud fra Stat og Kommune. Aarhus Byraad har bevilget et Beløb af 100,000 Kr. under Forudsætning af Indenrigsministeriets Samtykke dertil. Vi tillade os nu at anholde om, at der af Statskassen maa blive bevilget et Beløb af 400,000 Kr.

Dette Beløb vil vel synes at være meget højt. Men hvis man vil give os Ret særlig i den foranførte Betragtning: at det er af stor Betydning for Landet, at dettes Udvikling samler sig om nye Centra, tro vi at turde haabe, at Tilskuddet ikke — i Forhold til Opnaaelsen af dette Formaal — maa synes for højt. Vi tillade os ogsaa at henvise til, at der til Udstillingen i København i 1888 af Statskassen ydedes et Tilskud til Beløb 300,000 Kr. Naar det tages i Betragtning, at Pengenes Værdi er betydelig ringere nu end da, og at København selvfølgelig havde langt rigere Hjælpemidler til sin Raadighed, vil et Tilskud paa 100,000 Kr. mere vistnok næppe synes urimeligt.

Hvis vort Andragende maatte kunne efterkommes, vil der formentlig uden Vanskelighed her i Byen kunne tegnes en Garantikapital af en i Forhold til Overslaget passende Størrelse.

Vi bede sluttelig undskyldt, at dette Andragende — paa Grund af forskellige uforudseelige Omstændigheder — fremkommer saa sent paa Rigsdagssamlingen. Vi haabe dog, at de bevilgende Myndigheder ville modtage Andragendet med Velvillie og fremme det saaledes, at Afgørelsen vil kunne foreligge inden Foraaret, da det jo ellers vil være os umuligt at gennemføre Udstillingen til den foran angivne Tid, Sommeren 1909. Skulde dette ikke lykkes, vil den forommeldte, særlig heldige Plads ikke kunne benyttes, idet Havnepladsen kun i den nævnte Sommer vil være ledig til Brug for Udstillingen.

I Udvalget til Forberedelse af en Udstilling i Aarhus 1909, den 29. Januar 1907:

Jul. Andersen, Fabrikant. *O. J. Buhl*, Murermester. *H. Christiansen*, Fabrikant.
Heinr. Dambmann, Dekoratør. *Drechsel*, Borgmester.
M. P. Drescher, Købmand. *Chr. Filtenborg*, Grosserer.
Lauritz Friis, Skomagermester. *Marius Geertsen*, Bogtrykker. *H. Gielstrup*, Købmand.
Peter Grosen, Skomagermester. *L. Hammerich*, Købmand.
Valdemar Hansen, Typograf. *Høegh-Guldberg*, Overretssagfører.
Harald Jensen, Landstingsmand. *Jens Jensen*, Murer. *N. P. Jensen*, Overbanemester.
Mikael Johansen, Købmand. *J. M. Chr. Larsen*, Smedemester.
Rasm. Larsen, Maskinarbejder. *Carl Laursen*, Købmand.
F. C. Mailand Hansen, Glarmester. *Magnus Nielsen*, Murermester.
Fr. Nørgaard, Bankdirektør. *Erik Olesen*, Skomagermester.
P. K. Petersen, Snedkermester. *C. Prange*, Direktør.
Jørgen Rasmussen, Købmand. *P. Sabroe*, Folketingsmand.
F. F. Samuelsen, Folketingsmand. *M. Simonsen*, Redaktør.
H. Vestesen, cand. polyt., Fabrikejer.
Wied, cand. polyt., Fabrikejer. *A. H. Winge*, Læge.

Forinden Andragendet indgaves til Regeringen var det imidlertid nødvendigt, at der meddeltes dette en Anbefaling fra Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk, men her stødte man paa en uforudset Vanskelighed, frembragt ved den i Andragendet anførte Betragtning om det gavnlige i, at det en Gang forsøgtes, om der ikke udenfor København kunde ske en Samling af Landets Kræfter. Den Passus i Andragendet, som vakte Fællesrepræsentationens Uvilje, indeholdes i Linierne 35—49 Side 5.

Af den Korrespondance, som i denne Anledning fandt Sted mellem Fællesrepræsentationens Forretningsudvalg og Udstillingsudvalget, skal kun anføres dettes nærmere Motivering af det ovenanførte Syn paa Sagen. Den lød saaledes:

»Gaars Dato har Fællesrepræsentationens Forretningsudvalg udtalt, at det i og for sig vil være fuldstændig beredt til at støtte et saadant Andragende, men samtidig henledet vor Opmærksomhed paa, at den i vort Andragendes 3die Stykke indeholdte Motivering vil gøre det meget vanskeligt for Forretningsudvalget at give Andragendet sin Anbefaling, idet Udstillingen i det nævnte Afsnit af Andragendet motiveres med, »at Hovedstadens Størrelse er en Fare for Landets Udvikling«.

I Anledning heraf tillade vi os at udtale, at det har været langt fra vor Tanke at ville begrunde vort Andragende med, at en eventuel Udstilling her i Byen skulde sigte til at forringe Københavns Betydning som Hovedstad eller til, som det siges i en anden Forbindelse i Udvalgets Svar, at hemme Hovedstadens Vext og Indflydelse. Men vi mene heller ikke, at en saadan Begrundelse findes udtalt i vort Andragende. I det omtalte Afsnit af Andragendet siges det kun, *at* der er en Fare for, at den *Ulighed,* der er i Forholdet mellem Hovedstaden paa den ene Side og det øvrige Land paa den anden ..... skal fæstne sig og vedvare uforandret og at dette bør søges undgaaet derved, at man søger *udenfor København* at danne nye Midtpunkter saavel for Næringslivet som for det aandelige Liv. Den Tanke, som heri — maaske noget for kort — er udtrykt, er den, at den omtalte Ulighed bør søges fjærnet netop ikke derved, at Hovedstaden — eller dens Indflydelse som Hovedstad — skulde blive mindre, men derved, at Landet udenfor København — eventuelt ved en Dannelse af nye Midtpunkter — højnes og udvikles. En saadan Udvikling mene vi bestemt kun kan være til Gavn for København og netop til Fremme af Byens Betydning som Hovedstad. København er jo, saavel i Størrelse som i mange andre Henseender, de andre Byer saa langt overlegen, at en Tanke om, at nogen anden By her i Landet skulde træde i et direkte Konkurrenceforhold til den, altid vil ligge fjærnt. Dette er maaske ogsaa Grunden til, at vi ikke have tænkt os, at en nærmere Begrundelse af denne Del af vort Andragende var nødvendig.

Idet vi bringe Forretningsudvalget vor bedste Tak, fordi Udvalget i det Hele har villet slutte sig med saamegen Varme, som Udvalgets Svar iøvrigt udtrykker, til vor Tanke om en Udstilling her i Byen, tillade vi os at haabe, at Udvalget efter vor foranstaaende nærmere Redegjørelse af det paagjældende Punkt i vort Andragende vil kunne give dette sin Anbefaling«.

Dette Svar bevirkede, at der hos Fællesrepræsentationen skete et Omslag i Stemningen, som gav sig Udslag i en Anbefaling, hvor det om den projecterede Landsudstilling bl. a. siges:

»*at* Fællesrepræsentationens Forretningsudvalg — efter at have overbevist sig om, at Tanken med Udstillingen er at samle Erhvervsdrivende fra alle Landets Dele, Hovedstaden og Provinserne, til et nationalt Stævne, hvis Formaal er til fælles Gavn at

godtgjøre de siden den sidste store Udstilling skete Fremskridt paa alle Næringslivets Omraader, kan ytre sin Glæde over den Handlekraft og Foretagsomhed, som gennem den forelagte Plan gør sig gældende fra Landets opadstræbende, næststørste Stads Side, og udtale, at Udvalget med Sympathi og store Forventninger vil se Tanken om en stor fælles-national Udstilling gennemført paa jydsk Grund.

Forretningsudvalget anbefaler derfor paa Fællesrepræsentationens Vegne indtrængende, at der fra Statens Side ydes den planlagte Udstilling for hele Landet i Aarhus 1909 den kraftigst mulige Støtte og navnlig, at der af Statskassens Midler ydes det størst mulige Tilskud til dens Afholdelse«. — Samtidigt med Henvendelsen til Regering og Rigsdag havde Udvalget henvendt sig til Aarhus Byraad, der enstemmig vedtog at yde et Tilskud til Udstillingen til et Beløb af 100,000 Kr.

I Slutningen af Februar Maaned 1907 havde Udvalget Audiens hos Indenrigsministeren og havde samtidig Foretræde for Folketingets og Landstingets Finansudvalg og for begge Tingenes Formænd. Planen om en eventuel Landsudstilling i Aarhus modtoges saa godt som overalt med megen Velvilje, men det viste sig umuligt at faa Forslaget til Bevillingen optaget paa Finansloven ved dennes 3die Behandling, saaledes som Udvalget havde haabet. Tilbage var da kun Muligheden for, at et selvstændigt Lovforslag kunde gennemføres inden Rigsdagssamlingens Slutning, men paa Grund af de mange store politiske Spørgsmaal, der optog Rigsdagens Tid, skuffedes ogsaa dette Haab, og da Udvalget ikke turde indlade sig paa Tanken om at udsætte Udstillingen til et senere Tidspunkt end Sommeren 1909 — bl. a. af Hensyn til, at det Terræn, hvorpaa Udstillingen skulde ligge, ikke var disponibelt senere — syntes Sagen dermed at skulle strande.

Daværende Indenrigsminister S. Berg havde imidlertid faaet Interesse for Sagens Gennemførelse; han meddelte Udvalget, at han straks efter Rigsdagens Sammentræden i Oktober 1907 vilde forelægge et særligt Lovforslag om Statstilskud paa Betingelse af:

at det godtgjordes, at der i Jyllands Haandværker- og Industrikredse var Stemning for Udstillingen,

at der tilvejebragtes en passende Garantikapital,

at Statskassens Tilskud nedsattes fra 400,000 Kr. til 300,000 Kr. og

at dette Tilskud ydedes saaledes, at hvis Udstillingen gav Overskud, skulde Stat og Kommune tage Del i dette i Forhold til deres Tilskud.

Som Følge af denne Meddelelse tog Udvalget under Overvejelse, om Planen under disse Omstændigheder kunde gennemføres. Fra et af dets Medlemmer, Grosserer Chr. Filtenborg, modtog Udvalget Tilsagn om et Tilskud paa 30,000 Kr., hvorhos en Henvendelse til Aarhus Byraad om at forhøje dets Tilskud fra 100,000 Kr. til 150,000 Kr. resulterede i, at Forhøjelsen énstemmigt vedtoges paa samme Vilkaar som ovenfor nævnt for Statstilskuddets Vedkommende.

Her havde man altsaa indvundet 80,000 af de manglende 100,000 Kr., og da man ved nærmere at overveje det foreløbige Overslag kom til det Resultat, at man ved en enkelt Ændring i Maaden af Udstillingsterrænets Benyttelse — hvorom mere i det Følgende — vilde spare mindst 20,000 Kr., nærede man fra Udvalgets Side ingen Betænkelighed ved at søge Udstillingen gennemført til Trods for det formindskede Statstilskud.

Herefter lod man til alle Haandværker- og Industriforeninger i Jylland, saavel i Byerne som paa Landet, udgaa en Foresporgsel om, hvorvidt Foreningerne vilde slutte sig til Tanken om en Landsudstilling

i Aarhus og støtte Planens Realisation med en anbefalende Erklæring; af 151 udsendte Forespørgsler retournerede 122 Foreninger disse med Anbefaling, hvilket viste, at 80 pCt. af de jydske Haandværker- og Industriforeninger sluttede sig til Planen om Afholdelsen af en Landsudstilling i Aarhus 1909.

Endelig rettedes der til Aarhus Bys Borgere, Foreninger, Institutioner, Aktieselskaber o. l. en Opfordring til at tegne den af Regeringen forlangte Garantikapital, og Stemningen for Udstillingens Afholdelse viste sig saa gunstig, at der i Løbet af kort Tid var tegnet en Garantikapital paa 287,000 Kr. og sikkert kunde have været tegnet meget mere.

Udvalget kunde herefter meddele Indenrigsministeren, at de Betingelser, han havde stillet for sin Medvirken til et Statstilskud til Udstillingen, var opfyldt.

Den 30te Maj 1907 modtog Udvalget i officiel Skrivelse fra Indenrigsministeren Meddelelse om, at Ministeriet var sindet straks ved næste Rigsdagssamlings Begyndelse at forelægge et særligt Lovforslag om, at der af Staten, som Tilskud til en hele Landet omfattende Industri-, Landbrugs- og Kunstudstilling i Aarhus i Aaret 1909, ydes et Beløb af 300,000 Kr.

II.

PRÆSIDIUM, UDVALG OG KOMMISSÆRER

Saalænge Udstillingens Gennemførelse ikke var sikret ved Opnaaelsen af det Statstilskud, hvorom man havde søgt, havde man fundet det rigtigst kun at nedsætte det forannævnte foreløbige Forretnings- og Arbejdsudvalg, men man havde dog, for senere eventuelt at kunne fortsætte Arbejdet med fuld Kraft, foruden til de tidligere nævnte Foreninger i Aarhus og til Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk rettet Henvendelse til Industriforeningen og Haandværkerforeningen i København, til Kunstakademiet, Foreningen af jydske Landboforeninger, Aarhus Amts landøkonomiske Selskab, Industri- og Haandværkerforeninger i Provinserne, Presse- og Journalistforeninger samt til Mænd, der paa forskellig Maade var knyttede til interesserede Foreninger og Institutioner med Anmodning om ved Repræsentanter eller personlig at tiltræde den eventuelle Udstillingskomité, i hvilken Aarhus Byraads samtlige Medlemmer fandtes selvskrevne til at tage Sæde.

Ved Henvendelse til nævnte Organisationer og Foreninger vilde man fastslaa, at Udstillingen ikke skulde tænkes at være en jydsk Udstilling, men derimod en *Landsudstilling,* til hvis Gennemførelse man søgte Bistand i interesserede Kredse i hele Landet. Efter Modtagelsen af Indenrigsministeriets forannævnte Skrivelse af 30te Maj 1907 holdt Lokalkomitéen den 1ste Juli s. A. Møde med Repræsentanter for de fornævnte Foreninger, og det vedtoges *énstemmigt* at afholde en *Landsudstilling i Aarhus 1909* for Haandværk, Industri og Kunst med forventet Tilslutning fra Agerbrug, Havebrug, Fiskeri, Hær og Flaade m. m.

Komitéen konstituerede sig som bestaaende af samtlige Tilstedeværende samt af dem, som uden at være mødte, havde givet Tilsagn om at ville tiltræde den.

Udstillingskomitéen fik herefter følgende Sammensætning:

Andersen, Julius, Fabrikant, Aarhus; Arntz, Direktør, Odense; Bech, C., Kammerherre, Engelsholm; Berbom, A., Blikkenslagermester, Aalborg; Bergmann, C., Konsul, Aarhus; Bidstrup, Mathias, Professor, Rønne; Bischoff, Smedemester, Aarhus; Bissen, V., Professor, København; Buhl, O. J., Murermester, Aarhus; Christiansen, H., Fabrikant, Aarhus; Christoffersen, C., Murermester, Vejle; Dahl, Kristian, Journalist, København; Dambmann, H., Dekoratør, Aarhus; Dessau, H., Direktør, Konsul, Odense; Drechsel, Borgmester, Aarhus; Drescher, M. P., Konsul, Aarhus; Dreyer, M., Redaktør, Odense; Filtenborg, Chr., Grosserer, Aarhus; Fraenckel, Fabrikant, København; Frederiksen, Valdemar, Direktør, København; Friis, L., Skomagermester, Aarhus; Geertsen, Marius, Bogtrykker, Aarhus; Gielstrup, Købmand, Aarhus; Grosen, P., Skomagermester, Aarhus; Guildal, Joh. G., Fabrikant, København; Hammerich, L., Købmand, Aarhus; Hansen, Vald., Typograf, Aarhus; Hansen, Martin, Skomagermester, Ebeltoft; Hansen, J. A., Fabrikant, Kolding; Hauberg, Direktør, København; Hermansen, Bagermester, Nakskov; Høegh-Guldberg, Overretssagfører, Aarhus; Jensen, Harald, Landstingsmand, Aarhus; Jensen, Jac., Forretningsfører, Aarhus; Jensen, Chr., Direktør, Horsens; Jensen Lehde, B., Fabrikant, Esbjerg; Jensen Kjeld, Snedkermester, Randers; Jensen, Jens, Murer, Aarhus; Jensen, N. P., Overbanemester, Aarhus; Johansen, Mikael, Købmand, Aarhus; Jørgensen, Sophus, Snedkermester, Silkeborg; Kirk, Direktør, Aarhus; Kjeldskov, S., Redaktør, København; Krag, Løjtnant, Aarhus; Krogh, Chr., Fabrikant, Viborg; Larsen, Chr., Kunstsmed, Aarhus; Larsen, Rs., Maskinarbejder, Aarhus; Laursen, Carl, Købmand, Aarhus; Lottrup, Chr., Fabrikant, Aarhus; Majland Hansen, Glarmester, Aarhus; Marott, Redaktør, Odense; Meyer, Axel, Fabrikant, København; Mousten, Kommunelærer, Aarhus; Møller, J. Chr., Fabrikant, Aarhus; Møller, Værftschef, Helsingør; Nielsen, Magnus, Murermester, Aarhus; Nielsen, Chr., Fabrikant, Horsens; Nyrop, C., Professor, København; Nørgaard, F., Bankdirektør, Aarhus; Olesen, Skomagermester, Aarhus; Olsen, C., Justitsraad, Bogtrykker, København; Olsen, P. O., Bogbindermester, København; Pagh, Kancelliraad, Landstingsmand, Bogense; Pedersen, S., Tømrermester, Aarhus; Petersen, N. Th., Redaktør, Nakskov; Petersen, P. K., Snedkermester, Aarhus; Petersen, J. C., Malermester, Aarhus; Prange, Direktør, Aarhus; Rahr, Viggo L., Konsul, Aarhus; Rasmussen, Jørgen, Købmand, Aarhus; Riise, F., cand. phil., Fotograf, København; Ringer, Søren, Redaktør, København; Rostrup, K., Snedkermester, København; Ruben, Carl, Direktør, København; Sabroe, Folketingsmand, København; Samuelsen, Folketingsmand, Aarhus; Schmidt, P., Proprietær, Skæringmunkegaard; Schultz, A., Landstingsmand, Fredericia; Schæbel, O., Kunstsmedemester, København; Simonsen, Redaktør, Aarhus; Stilling, H., Landstingsmand, Randers; Udsen, Jens, Malermester, Grenaa; Vestesen, H., Fabrikant, Aarhus; Wied, J., Fabrikant, Aarhus; Winge, H. A., Læge, Aarhus.

Man valgte paany det forannævnte 19 Mands Udvalg til Forretningsudvalg med Bemyndigelse til at udstede Indbydelse til Udstillingen. Samme Dag konstituerede Udvalget sig med Borgmester Drechsel som Formand og Bankdirektør, Etatsraad Nørgaard som Næstformand, og samtidig genvalgtes det fornævnte 5 Mands Udvalg, dog med Ret til at supplere sig.

Arkitektspørgsmaalet ordnedes efter Samraad med de i Aarhus værende 5 akademiske Arkitekter saaledes, at Arkitekt Anton Rosen i København ansattes som Landsudstillingens Arkitekt.

I Løbet af Maaneden udsendtes i Tusinder af Eksemplarer til Landets forskellige Erhvervsgrene Indbydelsescirkulærer, der foruden en Redegørelse for Regeringens Stilling til Landsudstillingstanken bl. a. indeholdt følgende:

»I det væsentlige vil L.-U. kun omfatte Udstillingsgenstande, der er tilvirkede her i Landet.

I 1888 er den sidste store hele Landet omfattende Udstilling bleven afholdt. Siden da er vort Land paa alle Omraader undergaaet en stor og vidtrækkende Udvikling. Alle vil da sikkert være enige med os i, at Tiden er inde til ved en ny Udstilling at søge at godtgøre, hvor langt denne Udvikling paa de nævnte Omraader har ført os frem, og vi

haaber derfor ogsaa, at man fra alle Sider vil medvirke til, at Udstillingen kan give et saa godt og fyldestgørende Billede, som muligt, af det Standpunkt, hvortil vi er naaede i vort Næringsliv saa vel som paa Kunstens — Maler- og Billedhugger- — og Bygningskunstens Omraade. Vi bede Dem da i Deres Kreds at virke for Udstillingen og, for saavidt det maatte være Dem muligt, at deltage som Udstiller«.

I Oktober Maned 1907 forelagdes Lovforslaget om et Statstilskud paa 300,000 Kr. til Landsudstillingen for Rigsdagen, hvor det fremmedes med stor Hurtighed og blev énstemmig vedtaget.

Efter at Udstillingens Gennemførelse hermed var sikret, søgte og fik 5 Mands Udvalget Audiens hos Kongen og Kronprinsen. Hs. Maj. Kongen viste Udstillingen sin Interesse ved at overtage Protektoratet, medens Hs. kongelige Højhed Kronprinsen overtog Viceprotektoratet.

Saavel Indenrigsministeren som begge Tingenes Formænd tilsagde Komitéen at ville tiltræde den som Ærespræsidenter.

Den 30te November var Udstillingskomitéens samtlige Medlemmer — hvoraf 66 mødte — indbudte til en Sammenkomst i Aarhus, og da det var første Gang Komitéen officielt traadte i Virksomhed, efter at Statstilskudet var bevilget, vedtoges det at sende den daværende Indenrigsminister S. Berg en telegrafisk Hilsen og Tak for den hurtige Gennemførelse af Lovforslaget om Statstilskudet.

Der forelagdes Komitéen et af det snævrere Udvalg udarbejdet Forslag til Valg af Medlemmer ikke alene til de Udvalg og Sektioner, der fik med selve Udstillingsgenstandene at gøre, men ogsaa til Forretningsudvalg med Underudvalg for Budgetsager, Udlejning, Udstillingens alm. Ordning samt Bedømmelseskomitéen. Forslagene vedtoges med enkelte Ændringer. Borgmester Drechsel valgtes dernæst til Udstillingens Præsident og samme Dag konstituerede *Udstillingsraadet* sig med Præsidenten som Formand og Bankdirektør, Etatsraad Nørgaard som Næstformand.

Udstillingsraadet, der talte 26 Medlemmer bestod af Præsidenten, 4 Vicepræsidenter, 12 Udvalgsformænd, der tillige dannede Udstillingens Forretningsudvalg, samt en Del af de Herrer, der havde Sæde i det tidligere nedsatte 19 Mands Udvalg.

Som det vil ses af efterfølgende Fortegnelse, var det ikke faa Mænd, der efterhaanden var blevne valgte til at tage Del i det omfattende Udstillingsarbejde:

Protektor:
Hs. Maj. Kongen.

Vice-Protektor:
Hs. kgl. H. Kronprinsen.

Ærespræsidenter:
Hs. Ekscell. Indenrigsministeren.
Formanden for Landstinget.
Formanden for Folketinget.

Præsidiet og Udvalgs-Medlemmer.
Præsident: Borgmester Drechsel.

Vice-Præsidenter:
Industri og Haandværk: Fabrikant Axel Meyer, København.

Maskin-Industri: Direktør S. C. Hauberg, København.

Landbrug: Kammerherre C. Bech, Engelsholm.

Kunst: Professor M. Nyrop Direktør for Kunstakademiet, København.

Udstillingsraad):*
Drechsel, Borgmester, Formand.
Bech, C., Kammerherre, Engelsholm.
Berbom, A., Blikkenslagermester, Aalborg.
Dessau, H., Direktør, Konsul, Odense.
Filtenborg, Chr., Købmand.
Fraenckel, R. A., Fabrikant, København.
Friis, L., Skomagermester.
Guildal, G. Joh., Fabrikant, København.
Hansen, J. A., Fabrikant, Kolding.
Hauberg, S. C., Direktør, København.
Jensen, Har., Landstingsmand, Redaktør.
Jensen, Jacob, Forretningsfører.

---

*) Hvor ingen Adresse er anført, er denne Aarhus.

Jensen, N., Gaardejer, Folketingsmand, Toustrup.
Kampmann, Professor ved Kunstakademiet, kgl. Bygningsinspektør.
Meyer, Axel, Fabrikant.
Mousten, K., Kommunelærer.
Nielsen, Magnus, Murermester.
Nyrop, C., Professor, Københavns.
Nyrop, M., Professor, Københavns.
Nørgaard, Fr., Bankdirektør, Næstformand.
Rahr, Viggo L., Konsul.
Rostrup, K., Snedkermester, Københavns.
Sabroe, P., Folketingsmand.
Samuelsen, Folketingsmand.
Sørensen, Carl H., Fabrikant.
Vestesen, H., Fabrikant,

Forretningsudvalg:

Drechsel, Borgmester, Formand.
Filtenborg, Chr., Købmand.
Friis, L., Skomagermester.
Jensen, N., Gaardejer, Folketingsmand, Toustrup.
Jensen, Jacob, Forretningsfører.
Kampmann, Professor ved Kunstakademiet, kgl. Bygningsinspektør.
Mousten, K., Kommunelærer.
Nielsen, Magnus, Murermester.
Nørgaard, Fr., Bankdirektør, Næstformand.
Rahr, Viggo L., Konsul.
Sørensen, Carl H., Fabrikant.
Vestesen, H., Fabrikant.

med *Underudvalg* for:

Budgetsager: Købmand Chr. Filtenborg, Ordfører, Forretningsfører Jacob Jensen, Konsul Viggo L. Rahr.

Udlejning: Bankdirektør Fr. Nørgaard, Ordfører, Murermester Magnus Nielsen, Fabrikant H. Vestesen.

Udstillingens alm. Ordning:

Borgmester Drechsel, Ordfører, Politimester Goll, Fabrikant Carl H. Sørensen.

Generalsekretær: Justitsraad L. Friis, der tillige fungerede som Sekretær i Udvalget for Haandværk og Industri, i Udvalget for Maskiner og Redskaber samt i Bedømmelseskomitéen.

Bureauchef: Sagfører A. Sebbelov, fungerede tillige som Sekretær i Forretningsudvalget, i Udvalget for Bygninger og Terræn og i Udvalget for Hygiejne, Idræt og Turistvæsen.

Intendant: Fuldmægtig J. Bergsøe. Fra December 1908.

Kasserer: Kaptajn H. C. J. Erichson.

Bogholder: Stabssergent A. C. Petersen.

Sekretær for Udvalget for Landbrug, Havebrug, Skov-, Hede- og Mosebrug, Fiskeri samt skiftende Udstillinger var Konsulent S. P. Petersen, der tillige under Udvalgsformandens, Folketingsmand N. Jensens Forfald havde Sæde i Forretningsudvalget.

Sekretær for Pressesektionen med Adgang til Forretningsudvalgets Møder var Redaktør Thorvald Petersen.

Udstillingens Arkitekt: Arkitekt Anton Rosen, Kbhvn. Første Konduktør: Arkitekt Høeg-Hansen. Anden Konduktør: Arkitekt Wier.

Udstillingens Anlægsgartner: Havearkitekt Erstad-Jørgensen, København.

Udstillingens Dekorationer: Tegneren Valdemar Andersen, København.

Bedømmelseskomitéen: Fabrikant J. Wied, Formand: Fabrikant Joh. G. Guildal, København: Fabrikant J. A. Hansen, Kolding; Direktør Oscar Møller, Grosserer Otto Mønsted, Kbhvn.; Professor C. Nyrop, Kbhvn.; Snedkermester P. K. Petersen, Snedkermester K. Rostrup, Kbhvn.; Købmand Hans Schourup, Købmand S. Chr. Wærum.

Følgende 12 Udvalg med Sektioner traadte nu i Virksomhed nemlig:

I. *Udvalg for Kasse- og Regnskabsvæsen:* Købmand Chr. Filtenborg, Fmd., Direktør Jensen, Horsens, korresp. Medl.

1) Salg af Udstillingsgenstande: Fabrikant J. Chr. Møller, Ordf. Boghandler Leth Bang, Købmand Carl Laursen.

2) Bortlodning: Fabrikant H. Christiansen, Ordfører, Blikkenslager A. Berbom, Aalborg, korresp. Medl., Købmand Severin Jacobsen.

II. *Udvalg for Bygninger og Terræn:* Bankdirektør Fr. Nørgaard, Fmd. Professor M. Nyrop, Kbhvn., korresp. Medl.

1) Bygninger: Tømrerm. R. A. Koch, Ordf., Overbanemester N. P. Jensen, Murermester J. Chr. Jensen, Tømrer M. Jensen, Malermester Secher.

2) Terræn: Stadsingeniør O. Jørgensen, Ordf. Direktør Kirk, Gartner Fr. Nielsen, Havneingeniør Vedel.

III. *Udvalg for Haandværk og Industri:* Murermester Magnus Nielsen, Formand, Fabrikant Joh. G. Guildal, Kbhvn., korresp. Medl. Landstingsmand H. Stilling, Randers, korresp. Medl.

1) Sten, Glas og Porcellæn m. m.: Købmand L. Hammerich, Ordf., Glarmester F. C. Majland-Hansen, Købmand Chr. Kampmann jun., Glasarbejder F. Ljungberg, Isenkræmmer E. Nielsen.

2) Træindustri m. v.: Malermester J. C. Pe-

tersen, Ordfører, Snedkermester Andreas Jensen, Kbhvn., korresp. Medl., Fabrikant J. C. Johansen, Kolding, korresp. Medl., Dekoratør H. Dambmann, Snedkermester P. K. Petersen, Malermester C. Schejby.

3) Tekstilindustri m. v.: Købmand H. Gielstrup, Ordf. Konsul H. Dessau, Odense, korresp. Medl.; Direktør Carl Ruben, Kbhvn., korresp. Medl.; Fabrikant H. Christiansen.

4) Papirartikler og Reproduktion: Bogtrykker M. Geertsen, Ordf. Direktør F. C. Bülow, Kbhvn., korresp. Medl. Hoffotograf P. Elfelt, Kbhvn., korresp. Medl.; Fotograf F. Riise, Kbhvn., korresp. Medl.; Gravør Hammerschmidt, Typograf Vald. Hansen, Bogbinder Marius Møller, Direktør C. Prange, Redaktør M. Simonsen, Boghandler Th. Thrue.

5) Metalvarer og Instrumenter: Kunstsmedemester J. M. Chr. Larsen, Ordf. Hof-Guldsmedemester A. Dragsted, Kbhvn., korresp. Medl., Fabrikant Jens Lange, Svendborg, korresp. Medl., Direktør Fr. Møller, Kbhvn., korresp. Medl., Kunstsmedemester O. Schæbel, Kbhvn., korresp. Medl., Gravør Hammerschmidt, Guldsmed F. Hingelberg, Blikkenslagermester Salling, Kobbersmedemester A. Wilson jun.

6) Læder- og Galanterivarer: Direktør C. Prange, Ordf., Direktør Max Ballin, Kbhvn., korresp. Medl., Hof-Sadelm. Danielsen, Kbhvn., korresp. Medl., Hof-Sadelm. Lauritz Petersen, Kbhvn., korresp. Medl., Skomagerm. P. Grosen, Købmand S. V. Kohl, Skomagerm. Olesen.

7) Kemisk Industri, Nærings- og Nydelsesmidler: Apotheker, Dr. Reimers, Ordf.; Direktør Clement, Kbhvn., korresp. Medl.; Landstingsmand, Bagermester H. Stilling, Randers, korresp. Medl.; Fabrikant Jul. Andersen; Fabrikant Marqvardsen; Forretningsfører Fritz Petersen.

8) Transportmidler: Købmand H. Langballe, Ordf.; Direktør H. W. Larsen, Kbhvn., korresp. Medl.; Smedemester Bischoff; Cyklehandler Karl Th. Petersen; Driftsdirektør Winge.

IV. *Udvalg for Maskiner og Redskaber:* Fabrikant H. Vestesen, Formand; Direktør S. C. Hauberg, Kbhvn., korresp. Medl.

1) Maskiner og Redskaber til industriel Virksomhed og Haandværk: Konsul Hasselriis, Ordf.; Ingeniør Alex. Foss, Kbhvn., korresp. Medl.; Direktør E. Vøhtz, Kbhvn., korresp. Medl.; Maskininspektør Duseberg; Direktør F. Lausen.

2) Landbrugs- og Mejerimaskiner samt Redskaber: Direktør Gottlieb, Ordf.; Direktør Const. Hansen, Kolding, korresp. Medl.; Købmand Fr. Dreyer; Maskinarbejder Rasmus Larsen.

3) Elektricitet: Bestyrer Gunst, Ordf.; Fabrikant Thrige, Odense, korresp. Medl.; Kunstsmedemester O. Schæbel, Kbhvn., korresp. Medl.; Isenkræmmer Ehrenreich; Telegrafingen. Wolff.

4) Jernbanevæsen og Skibsbyggeri: Baneingeniør Flensborg, Ordf.; Direkt. P. Bruun, Randers korresp. Medl.; Underdirektør Ove H. Munch, Kbhvn., korresp. Medl.; Ingeniør Løvengreen, Maskiningeniør Rasmussen; Folketingsmand Samuelsen; Direktør Gerhardt Stilling.

V. *Udvalg for Statsinstitution:* Borgmester Drechsel, Fmd.; Landstingsmand, Kancelliraad Pagh, Bogense, korresp. Medl.

1) Postvæsenet: Postmester Nagel, Fuldmægtig i Overpostinspektoratet for Nørrejylland J. Bergsøe, Delegerede.

2) Telegrafvæsenet: Telegrafingeniør Thomsen, Delegeret.

VI. *Udvalg for Grønland, Vestindien og Færøernes Amt:* Konsul Viggo L. Rahr, Formand; Kammerherre K. Sehested, Addithus, korresp. Medl.

1) Grønland: Direktør Ryberg, Kbhvn., Ordf.

2) De vestindiske Øer: Godsejer G. Hagemann, Ristrup, korresp. Medl.; Fotograf Fr. Riise, korresp. Medl.

a. St. Croix: Administrator R. Lachmann, Ordf.; Apotheker H. Boje; Administrator O. Conrau; Direktør E. Petersen; Apotheker Jean Petersen; Administrator O. H. Schmiegelow; Planter E. Svitzer.

b. St. Thomas og St. Jan: Postmester F. Carstensen, Ordf.; Købmand Holger Jakobsen; Prokurist L. Stakemann, Plantageforvalter White af St. Jan.

3) Færøerne: Konsul Finsen, Thorshavn, Ordf.; Købmand Jens Evensen, Thorshavn; Sorenskriver Chr. Helms, Thorshavn; Kongsbonde Just Jacobsen, Thorshavn; Grosserer Carl Møller, Kbhvn.

VII. *Udvalg for Kommunalinstitutioner, Ingeniør- og Bygningsvæsen, Undervisning, Biblioteksvæsen* m. m.: Forretningsfører Jacob Jensen, Formd.; Justitsraad O. C. Olsen, Kbhvn., korresponderende Medlem.

1) Ingeniør- og Bygningsvæsen: Kaptajn Paulli, Ordf.; Ingeniør Monberg, Kbhvn., korresp. Medl.; Murermester O. J. Buhl; Havnearbejder Niels Jensen; Stadsingeniør O. Jørgensen; Murermester A. Laursen, Arkitekt Thorkel Møller.

2) Skolevæsen (hvorunder Sløjd), Husflid: Overlærer A. Müller, Ordf.; Viceinspektør Nørbye, Kbhvn., korresp. Medl.; Justitsraad N. C.

Rom, Kbhvn., korresp. Medl.; Justitsraad Fr. Thomasen, korresp. Medl.; Skoleinspektør C. Buur; Skoleinspektør Henningsen; Adjunkt J. M. Møller.

3) Biblioteksvæsen: Overbibliotekar Grundtvig, Ordf.; Lærer Grønborg, Rodskov pr. Løgten, for Foreningen »Danmarks Folkebogsamlinger«, korresp. Medl.; Overbibliotekar H. O. Lange, Kbhvn., korresp. Medl.; Docent, Dr. Vald. Vedel, Kbhvn., korresp. Medl.; Overlærer Stenberg, Horsens.

4) Brandvæsen: Kaptajn Springborg, Ordf.; Branddirektør Meyer, Kbhvn., korresp. Medl.; Arbejdsmand Jens Jensen; Slagtehusinspektør Knudsen; Murermester Jens Mikkelsen; Tømrermester S. Pedersen.

5) Historisk Udstilling fra Aarhus By: Translatør Holm, Ordf.; Justitsraad Ad. Bauer, Kbhvn., korresp. Medl.; Sekretær Berg, Kbhvn., korresp. Medl.; Overbibliotekar Grundtvig; Arkitekt Kühnel.

VIII. *Udvalg for Landbrug, Havebrug, Skovbrug* m. m.: Folketingsmand, Gaardejer Niels Jensen, Toustrup, Fmd.; Kommandør Sølling, Kbhvn., korresp. Medl.

1) Landbrug: Konsulent S. P. Petersen, Ordf.; Statskonsulent A. Appel; Statskonsulent K. Hansen, Lyngby; Amtsraadsmedlem M. S. Holm, Besser, Samsø; Forstander H. P. Larsen, Malling.

2) Mejeri: Proprietær J. Petersen, Aastrupgaard, Ordf.; Mejeribestyrer Brask, Kildedyb; Statskonsulent Hørlyck; Gaardejer J. P. Møller, Løvel.

3) Havebrug: Lensbaron Rosenkrantz, Rosenholm, Ordf.; Docent A. Bruun, Kbhvn.; Justitsraad Deichmann, Kbhvn.

4) Gartneri: Slotsgartner Paludan, Kbhvn.; Gartner Abel; Planteskoleejer Andersen, Meilby; Landskabsgartner Glæsel, Kbhvn.; Frøhandler Helm-Petersen.

5) Skovbrug og Jagt: Hofjægermester Honnens de Lichtenberg, Bistrup, Ordf.; Overførster Buchwald; Godsejer C. von Folsach, Giessinggaard; Skovrider G. P. Friis, Korsbækhoved; kgl. Skovrider Wøldike, Stendalgaard.

6) Hede- og Mosebrug: Skovrider C. H. S. Dalgas, Birkebæk, Ordf.; Kontorchef Johansen, Viborg; Skovrider Morville, Viborg; Ritmester Rahbek, Viborg; Ingeniør Thomsen, Viborg; Ingeniør Claudi Westh, Viborg.

7) Saltvandsfiskeri: Ingeniør Wedén, Kbhvn., Ordf.; Redaktør, Konsulent Bøving Petersen, Kbhvn.; Sekretær Videbæk, Kbhvn.

8) Ferskvandsfiskeri: Sagfører Nors, Ribe, Ordf.; Statskonsulent Løfting, Kbhvn.; Inspektør Wulf-Stamer, Villestrup.

9) Skiftende Udstillinger: Ordf., Konsul E. Bergmann, Konsul Petersen.

IX. *Udvalg for Kunst:* Professor ved Kunstakademiet, kgl. Bygningsinspektør Kampmann, Formand.

1) Billedhuggerkunst: Billedhuggerne C. J. Bonnesen, Axel Hansen og Sigfred Wagner, Kbhvn.

2) Malerkunst og grafisk Kunst: Malerne N. V. Dorph, Henrik Jespersen og Fritz Syberg samt Prof. L. Tuxen, Kbhvn.

3) Bygningskunst: Professor H. Wenck, Kbhvn.

X. *Udvalg for Hygiejne, Idræt og Turistvæsen:* Kommunelærer K. Mousten, Fmd.; Kontreadmiral Victor Hansen, Kbhvn., korresp. Medl.

1) Sygepleje og Hygiejne: Overlæge E. Müller, Ordf.; Generaldirekt. Ambt, Kbhvn., korresp. Medl.; Stadslæge Lunddahl; Snedker Marinus Petersen; Læge Winge.

2) Idræt: Kaptajn Fritz Hansen, Kbhvn., Ordf.; Handelsagent Boilesen; Kaptajn von Irgens Bergh; Forvalter Jensen; Postekspedient Axel Nielsen.

3) Turistvæsen: Læge Winge, Ordf.; Baron Berner-Schilden-Holsten, Holstenshus, korresp. Medl.; Direktør Jul. Schiøtt, Kbhvn., korresp. Medl.; Overretssagfører Gulmann; Boghandler Hempel; Læge Ingvar Kjærtinge; Købmand Chr. E. Petersen; Skovrider Pries.

XI. *Udvalg for Presse, Møder og Forlystelser:* Fabrikant Carl H. Sørensen, Formand.

1) Presse og Reklame: Landstingsmand Harald Jensen, Ordf.; Redaktør K. Hansen.

a. Plakatreklame: Redaktør Funch-Thomsen, Ordf.; Journalist Kr. Dahl, Kbhvn.; Forretningsf. Schjødt.

b. Anden Reklame: Red. H. Hostrup, Ordf.; Journalist Kr. Dahl, Kbhvn.; Redaktionssekretær H. Hansen.

c. Reklame i Dagbladene: Redaktør K. Hansen, Ordf.; Redaktionssekretær Emil Andersen; Redaktør Dreyer, Odense; Redaktør Kjeldskov, Kbhvn.; Bureauchef Krag; Redaktør Marott, Odense; Redaktør Kr. Olesen, Kbhvn.; Redaktionssekretær Stenbæk.

d. Reklame i Fagbladene: Redaktør Ringer, Kbhvn., Ordf.; Bogtrykker Marius Geertsen; Redaktør Bertel Jensen; Proprietær A. Nielsen, Svejstrup Østergaard; Redaktionssekretær Stenbæk.

e. Reklame i de illustrerede Blade: Redaktør C. A. Nielsen, Ordf.; Redaktionssekretærerne Fr. Gjerlev, Joh. Petersen, Meyer.

f. Reklame i udenlandske Blade: Redaktør Bendix Olesen, Ordf.; Redaktionssekretær Emil Andersen; Direktør Gamst, Ritz. Bur., Kbhvn.; Redaktør Larsen-Ledet; Kommunelærer Lynge.

g. Annoncer i Ind- og Udland: Redaktør S. W. Nielsen, Ordf.; Redaktørerne Harald Jensen, C. A. Nielsen, Ringer, Kbhvn.; Redaktionssekretær Stenbæk og Red. Funch-Thomsen.

2) Kongresser og Møder: Redaktør Funch-Thomsen, Ordf.; Fabrikant R. A. Fraenckel, Kbhvn., korresp. Medl.; Sagfører Jacob Brandt; Dekoratør H. Dambmann; Snedkermester K. Rostrup, Kbhvn., korresp. Medl.

3) Fester og Forlystelser: Købmand Mikael Johansen, Ordf.; Arkitekt Arne Petersen, Kbhvn., korresp. Medl.; Kbmd., Konsul M. P. Drescher; Kioskdirektør Hansen; Postekspedient C. M. Jensen.

XII. *Udvalg for Indkvartering* m. m.: Skomagermester L. Friis, Fmd.

1) Indkvartering: Garvermester Vilh. Flach, Ordf.; Dekoratør Dambmann; Murersvend K. R. Mehl; Kbmd. J. Rasmussen.

2) Kommunikation: Trafikinspektør Jensen, Ordf.; Direktør Friis; Overretssagfører Secher.

3) Beværtningsvæsen: Restauratør Ulkjær, Ordf.; Købmand, Konsul Drescher.

Eventuelt: *Udvalg for islandsk Udstilling.* Angaaende Afholdelsen af en islandsk Udstilling var der nedsat et Udvalg, bestaaende af Borgmester Drechsel, Grosserer Tullinius og cand. jur. Svenn Poulsen, Kbhvn. De indgaaende Forhandlinger, der førtes med ledende Mænd paa Øen, glippede dog til Trods for al udvist Imødekommen fra Udstillingens Side, og med oprigtig Beklagelse maatte man tilsidst opgive Haabet om at se Island repræsenteret.

Til at varetage Landsudstillingens Interesser i de forskellige Byer modtog følgende Mænd Hvervet som Landsudstillingens Kommissærer:

Aakirkeby: Bager M. P. Dam.
Aalborg: Blikkenslagermester A. Berbom.
Assens: Skoleinspektør A. L. P. Nielsen.
Bogense: Landstingsmand, Kancelliraad C. L. Pagh.
Ebeltoft: Skomagermester Marth. Hansen.
Esbjerg: Fabrikant Lehde B. Jensen.
Faaborg: Savværksejer H. P. Hansen.
Fanø: Urmager H. J. Fogh.
Fredericia: Landstingsmand, Smedemester A. Schultz.
Frederikshavn: Kaptajn J. O. Berg.
Frederikssund: Maskinfabrikant Hans L. Larsen.
Grenaa: Malermester Jens Udsen.
Hammel: Blikkenslagermester P. Nielsen.
Hadsten: Bygmester Broder Nissen.
Haslev: Snedkermester Vilh. Hansen.
Helsingør: Værftschef Møller.
Herning: Urmager C. Ormstrup.
Hillerød: Fabrikant P. Nielsen.
Hjørring: Fabrikant Soph. Thomsen.
Hobro: Malermester A. P. Mollerup.
Holbæk: Savværksejer P. Christensen.
Holstebro: Direktør P. K. Simonsen.
Horsens: Fabrikant Chr. Nielsen.
Kallundborg: Guldsmed G. Sander.
Kerteminde: Murermester S. Meyer.
Kolding: Fabrikant J. A. Hansen.
Korsør: Fabriksbestyrer C. Friis.
København: Industriforeningen.
— Bogbindermester P. O. Olsen.
— Fotograf Fr. Riise.
— Snedkermester K. Rostrup.
Køge: Bundtmager C. N. Christensen.
Lemvig: Garvermester S. Chr. Fynboe.
Løgstør: Smedemester H. S. Schaltz.
Mariager: Murermester Chr. Andersen.
Maribo: Forretningsfører F. R. Kromann.
Marstal: Redaktør Aug. Findling.
Middelfart: Direktør H. Svendsen-Hess.
Nakskov: Bagermester J. F. Hermansen.
Nekso: Malermester Joh. Geistrup.
Nibe: Fabrikant, Snedkermester C. F. Petersen.
Nyborg: Instrumentmager Jul. Petersen.
Nykøbing Mors: Sadelmager A. Kjeldsen.
Nykøbing F.: Fabrikejer K. B. Bruun.
Nykøbing Sj.: Redaktør Chr. M. Jacobsen.
Nysted: Smedemester J. Westrup Gleje.
Næstved: Urmager E. Ahrentsen.
Nørre Sundby: Skomagermester L. E. Jensen.
Odder: Bogtrykker E. Kjeldsen.
Odense: Direktør W. Arntz.
Præstø: Fabrikant Hans C. Petersen.
Randers: Snedkermester Kjeld Jensen.
Ribe: Skomagermester C. P. Andersen.
Ringkøbing: Orgelfabrikant Joh. P. Andreasen.
Ringsted: Urmager H. J. Klint.
Roskilde: Maskinfabrikant N. P. Nielsen.
Rudkøbing: Guldsmed N. C. Meyer.
Rødby: Snedkermester Jul. Aarbye.
Rønne: Professor, Arkitekt Math. Bidstrup.
Sakskøbing: Købmand Aug. Green.
Silkeborg: Snedkermester Soph. Jørgensen.
Skanderborg: Rentier Kokborg.
Skagen: Smedemester Henning Jensen.

Skive: Gasværksbestyrer S. v. Essen.
Skelskør: Savværksejer J. P. Jensen.
Slagelse: Fabrikant R. P. F. Rasmussen.
Sorø: Skomager F. Høyer.
Stege: Malermester Axel Surland.
Storeheddinge: Snedkermester P. Petersen.
Stubbekøbing: Guldsmed P. V. Svendsen.
Svaneke: Blikkenslager Fridolf Christensen.
Svendborg: Murermester P. C. Hansen.
Sæby: Malermester Vald. Brøndum.
Thisted: Kunstdrejer C. K. Bunck.
Tranbjerg (Samsø): Snedker P. Olsen.
Varde: Bundtmager Ad. Nissen.
Vejen: Urmager J. Schmidt.
Vejle: Murermester C. Christoffersen.
Viborg: Fabrikant Chr. Krogh.
Vordingborg: Sagfører, Bankdirektør L. C. Nielsen.
Ærøeskøbing: Redaktør F. H. Andersen.

Udstillingens Garanter ere nævnte under Afsnittet om Regnskabet.

III.

ALMINDELIGE BESTEMMELSER

VEDRØRENDE UDSTILLERNE OG DE UDSTILLEDE GENSTANDE

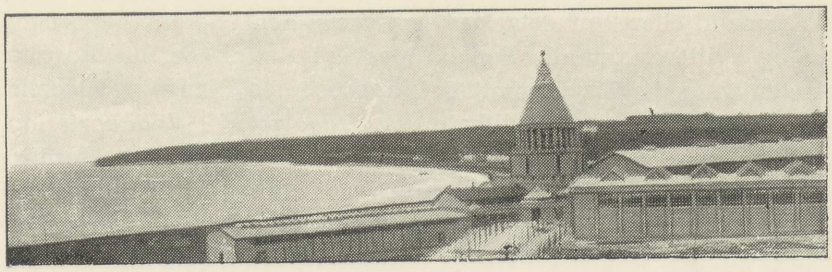

I en Række Møder, afholdt af det nedsatte Udvalg, havde man søgt at udarbejde en Virksomhedsplan for Udvalgene og Sektionerne, og en saadan blev da approberet af Udstillingsraadet den 28. Marts 1908 og fik nedenstaaende Indhold:

Udstillingsraadet administrerer Udstillingen gennem nedennævnte Udvalg, af hvilke Forretningsudvalget, for hvilket Præsidenten er Formand, dannes af Formændene for de 12 Hovedudvalg, medens hvert enkelt af disse bestaar af en Formand, et eller flere korresponderende Medlemmer og Ordførere for de under hvert Udvalg sorterende Sektioner.

Forretningsudvalget behandler og træffer Afgørelse i alle Sager vedrørende Udstillingen, forsaavidt det ikke maatte ønske at forelægge dem for det samlede Udstillingsraad eller henvise dem til de respektive Udvalg til Afgørelse i Henhold til de derom gældende Regler. Efter Indstilling fra Udvalgene vedtager det alle Reglementer, Klassifikationer og Anmeldelsesblanketter samt det for Udstillingen gældende Budget. Repræsentationsudgifter kunne kun afholdes ifølge særlig Bevilling af Forretningsudvalget, ligesom dette foranstalter Afholdelsen af alle Fester o. l. Det deciderer i alle Tvivlsspørgsmaal, som maatte opstaa i eller imellem Udvalgene.

Generalsekretæren og Bureauet sorterer umiddelbart under Forretningsudvalget.

Lønnede Sekretærer og andre faste Funktionærer ansættes af Forretningsudvalget efter Indstilling af vedkommende Udvalg.

Forretningsudvalget nedsætter til Sagernes foreløbige Behandling følgende Underudvalg:

I. *For Budgetsager.* Dette fremkommer med en samlet Indstilling angaaende Udstillingens Budget efter Forslag fra Udvalgene.

II. *For Udlejning.* Dette fremkommer med Forslag til Udlejning af samtlige Udsalgslokaler, Restauranter, Forlystelsesetablissementer m. m.

III. *For Sager vedrørende Udstillingens almindelige Ordning.* Dette behandler og gør Indstilling angaaende alle andre Sager.

A. Administrationsudvalgene.

Udvalget for Kasse- og Regnskabsvæsen gør Forslag til Ordningen af Bogholderiet og Kasserervirksomheden, derunder ogsaa særlig Salg af Udstillingsgenstande og Bortlodning, samt udøver Kontrol med disse Virksomheder. Det paaser Overholdelsen af de vedtagne Budgetter.

Udvalgets Formand eller 2 af dets Medlemmer hæver og kvitterer for alle Pengemidler, hvad enten de ere bevilgede som Tilskud fra Stat eller Kommune eller tilflyde Udstillingen paa anden Maade.

Udvalgets Formand eller 2 af dets Medlemmer anviser alle Regningskrav til Udbetaling i Henhold til det vedtagne Budget. Det foranlediger Udstillingens Regnskab revideret og afgiver det til Forretningsudvalget til Decision.

Udvalget for Bygninger og Terræn tilvejebringer Planer til samtlige Byggeforanstaltninger, hvortil Udstillingen efter Forretningsudvalgets Bestemmelse har Brug, og forelægger disse Planer med Overslag for Forretningsudvalget. Det afslutter alle fornødne Kontrakter vedrørende Bygningernes Opførelse, fører Tilsyn dermed, besørger Bygningernes Vedligeholdelse og senere Nedrivning, ligesom ogsaa hele Udstillingspladsens Aflevering. Det ordner alt vedrørende Terrænet og foranstalter saaledes Kloak-, Vandforsynings- og Belysningsanlæg og sørger for al Drivkraft undtagen til Maskinhallen, hvor den tilvejebringes af Maskinudvalget, samt træffer Foranstaltninger imod Brandfare.

Udvalget for Presse, Møder og Forlystelser fremkommer med Forslag, Planer og Overslag til en formaalstjenlig Gennemførelse af de Foranstaltninger, der sortere under det, og forelægger dem til Forretningsudvalgets Afgørelse. Det drager Omsorg for den til Udstillingens heldige Fremme bedst mulige Støtte i Presse og Reklame, indenfor de af Forretningsudvalget bevilgede Budgetter. Det søger ved Forhandling med Foreninger, Korporationer og Institutioner i Ind- og Udland at drage saa stort Besøg til Udstillingen som muligt. Det fremkommer med Forslag til Ordningen og forestaar Ledelsen af de paa Udstillingen eller i Tilknytning til denne stedfindende Kongresser og Møder samt arrangerer de til Udstillingspladsen henlagte almindelige Fester og Forlystelser efter de af Forretningsudvalget approberede Planer og Overslag.

Udvalget for Indkvartering m. m. gør Forslag om og træffer Foranstaltninger til Organisation af Udstillingsbesøgendes Indkvartering til rimelige Priser og i ordentlige Boliger hos Byens Borgere i det Omfang, som gøres fornødent.

Udvalget gør Indstilling om den bedst mulige Ordning af Kommunikation og Trafik saavel til som i Byen. Det søger særlig ogsaa ved Forhandlinger med Jernbaner og Dampskibsselskaber og andre at tilvejebringe Lempelser i Fragt- og Havneafgifter samt at opnaa de gunstigst mulige Betingelser for Transporten af Udstillingsgodset til og fra Udstillingspladsen. Endvidere fører det i Udstillingstiden Tilsyn med, at Beværtningsvæsenet paa Udstillingen fungerer paa en betryggende og hensigtssvarende Maade.

B. Afdelingsudvalgene.

Afdelingsudvalgene omfatter Hovedudvalgene III—X, der hvert for sig lede de under dem sorterende Sektioners Anliggender. De udarbejde paa Indstilling af Sektionerne de for hvert Udvalg fornødne Budgetter, Tillægsreglementer, Klassifikationer, Anmeldelsesblanketter saavel som alle øvrige til Udstillingens formaalstjenlige Ordning og Drift sigtende Foranstaltninger og forelægge dem til Vedtagelse af Forretningsudvalget. De modtage Forretningsudvalgets Meddelelser om Forslagenes eventuelle Approbation og paase, at alle Foranstaltninger udføres i Overensstemmelse med de vedtagne Budgetter og Bestemmelser.

De søger særlig fremragende Genstande udstillede, prøver de indkomne Anmeldelser og Udstillingsgenstande og fordele dem i de rigtige Grupper.

Forsaavidt enkelte Genstande findes at burde afvises, fremkomme de med Forslag derom.

De sørge for god Orden og Renholdelse indenfor de Bygninger og Pladser, som ere anviste til Brug for de under dem sorterende Sektioner.

C. Sektionerne.

Sektionerne, der hver bestaa af en Ordfører og to eller flere Tilforordnede, styre hver for sig de under dem hørende særlige Anliggender.

De gør Indstilling til Hovedudvalgene angaaende alle de Foranstaltninger, som for deres Omraade bør træffes. De udføre under Hovedudvalgenes Ledelse Ordningen og Klassifikationen af indkomne Anmeldelser og Udstillingsgenstande. De sørge for Opstillingen, Dekorationen og paase Renholdelsen indenfor de Omraader, der ere anviste vedkommende Grupper. Alle Opstillinger og Dekorationer foregaa under Udstillingsarkitektens Censur.

Sektionerne maa saa lidt som Hovedudvalgene supplere sig med andre Personer end de engang bestemte uden Forhandlingsudvalgets Billigelse, ligesom de maa sørge for de vedtagne Budgetters Overholdelse.

Sektionerne gøre Indstilling til Bedømmelseskomitéen angaaende Valg af Dommere og de fornødne Bestemmelser til Ordning af Bedømmelsen og Præmieringen i vedkomende Sektion.

Alle Sektionssager af Betydning forelægges de respektive Udvalgsformænd, der iøvrigt ere berettigede til at forlange sig enhver Sag forelagt og eventuelt at indanke den for Forretningsudvalget.

Bedømmelseskomitéen fremkommer med Forslag til Regler for Bedømmelsen, Anerkendelsernes Art og Antal m. m. Den vælger Dommere efter Forslag af de respektive Udvalg, den drager Omsorg for, at Bedømmelsen foregaar i betimelig Tid, og den foranstalter de fornødne Dommerprotokoller anskaffede og indrettede. De skiftende Udstillinger ere Bedømmelseskomitéen uvedkommende.

Kommissærer ansættes i hver Købstad eller købstadlignende By i Danmark. De bistaa Udstillingen med Raad og Daad samt paatage sig som dennes Repræsentanter at virke for gavnlig Tilslutning saavel af Udstillere som af Besøgende, at meddele fornødne Oplysninger samt udbrede Tryksager, Meddelelser etc.

Forretningsudvalget vedtog derefter for Landsudstillingens Vedkommende følgende:

Almindelige Bestemmelser.

§ 1.

Landsudstillingen i Aarhus aabnes i Maj 1909 og holdes aaben til den 15. September, dog med Ret for Udstillingens Forretningsudvalg til at udstrække Udstillingstiden indtil 15. Oktober s. A.

§ 2.

Udstillingen afholdes paa et Areal, der er stillet til Raadighed af Aarhus Kommune og Havn, og som ligger umiddelbart Syd for Aarhus By, grænsende til Aarhusbugten.

§ 3.

Udstillingen omfatter: dansk Industri, Haandværk og Kunst med Tilslutning fra Landbrug, Havebrug, Jagt, Fiskeri, Skov-, Hede- og Mosebrug og dermed i Forbindelse staaende Næringsveje, endvidere Undervisnings- og Sundhedsvæsen samt Idræt. — Deltagelse forventes fra Hær og Flaade samt fra Island, Færøerne, Grønland, og de dansk-vestindiske Øer. Paa en særlig Plads vil en Række skiftende Udstillinger blive arrangerede, hvorom Meddelelse senere vil udgaa.

§ 4.

Udenlandske Firmaer kan kun ganske undtagelsesvis og efter Forretningsudvalgets nærmere Bestemmelse faa Tilladelse til at udstille.

§ 5.

Anmeldelse om Deltagelse i Udstillingen indsendes til »Landsudstillingens Bureau« i Aarhus. Anmeldelsesblanketter kan foruden i Udstillingens Bureau faas udleverede hos Udstillingens Kommissærer. De maa nøjagtigt udfyldte indsendes i 3 Eksemplarer i Almindelighed senest den 1. Oktober 1908, og der maa angives, i hvilken Afdeling, Sektion og Klasse de anmeldte Genstande ønskes udstillede. For Landbrugs-,

Skovbrugs- og Havebrugsprodukter samt for Genstande til Kunstafdelingen modtages Indmeldelse indtil den 1. Marts 1909.

Indmeldelse af Kraftmaskiner i Drift maa være indsendt inden 1. Maj 1908. Endvidere maa alle Anmeldelser af Arbejdsmaskiner, der ønskes foreviste i Drift, af arbejdende industrielle Virksomheder og af alle mekanisk virkende Anlæg samt Petroleumsmaskiner i Drift være indsendte inden 1. Juni 1908.

Ønsker en Udstiller at udstille i forskellige Klasser, maa der indsendes ligesaa mange Anmeldelser, hver i 3 Eksemplarer.

Udstillingen forbeholder sig Ret til at anbringe Genstandene i en anden Sektion og Klasse, end opgivet af Udstillerne.

§ 6.

De indsendte Anmeldelser prøves af vedkommende Udvalg, der forbeholder sig Ret til uden Ansvar for sig selv eller Udstillingen at afvise Genstande, som ikke maatte anses for egnede til at udstilles, ligesom til at nedsætte Størrelsen af den af en Udstiller forlangte Plads.

Anmelderne af Udstillingsgenstande vil som Regel senest den 31. Januar 1909 modtage Meddelelse om, hvorvidt og i hvilken Udstrækning de af dem anmeldte Genstande kan modtages paa Udstillingen.

For de Genstandes Vedkommende, hvor Anmeldelsesfristen udløber til andre Tider end den 1. Oktober, vil ovennævnte Meddelelse blive givet 4 Uger efter Anmeldelsens Modtagelse.

De Udstillere, hvis Genstande tilstedes Adgang til Udstillingen, vil samtidig med Meddelelsen herom faa tilsendt et eller flere Eksemplarer af det Mærke, som i udfyldt Stand maa fastgøres til alle Kolli, samt Blanketter, der nøjagtig udfyldte i 3 Eksemplarer maa indeholde Meddelelse om Indholdet og Salgspriser.

§ 7.

De Udstillere, som maatte ønske at arrangere deres Udstillinger i egne Bygninger (Pavilloner, Kiosker o. l.), maa rette særlig Henvendelse derom inden 1. Juni 1908, ledsaget af de fornødne Tegninger og Planer. Saadanne særlige Bygningers Opførelse foranstaltes og bekostes af vedkommende Udstiller efter Udstillingens nærmere Bestemmelse og under Censur af Udstillingens Arkitekt.

§ 8.

Eksplosive og brandfarlige Genstande samt saadanne, som maa anses for farlige, er udelukkede fra Udstillingen, men kan udstilles i ufarlige Efterligninger, medens Prøver af de virkelige Fabrikata indsendes til vedkommende Dommerudvalgs Prøvelse og Undersøgelse.

§ 9.

Udstillingen vil bestræbe sig for, at Omkostningerne ved Transporten af Udstillingsgenstandene paa Jernbaner og Dampskibe samt Havneafgifter saavidt muligt bliver lettede.

Udstillingsgods, for hvilket Fragten ikke er betalt, modtages ikke.

Fragtbrevene maa udfyldes i to Eksemplarer, hvert forsynet med Udstillernes nøjagtige Adresse.

Alle Kolli maa være forsynede med to paa iøjnefaldende Steder anbragte Adresser til »Landsudstillingen i Aarhus«, indeholdende Angivelse af den Afdeling, Sektion og Klasse, i hvilken Genstandene skal udstilles, samt Meddelelse om det samlede Antal Kolli i hver Sending.

Udstillingsgenstandene maa være forsvarligt indpakkede, og det anbefales at skrue Laagene fast, i Stedet for at tilsømme dem.

§ 10.

Et Special-Bureau vil modtage alle Kolli for at konstatere deres Antal og ydre Tilstand samt i paakommende Tilfælde give Udstillerne fornøden Underretning. Udstillingen besørger Genstandene transporterede fra Jernbanestation eller Havn, dog for Udstillernes Regning og Risiko, og kun for saa vidt de er ankomne senest 8 Dage før Udstillingens Aabning, efter hvilken Tid Udstillerne selv maa besørge alt fornødent og udsætte sig for, at Genstandene ikke længere kan modtages.

§ 11.

Ordningen og Opstillingen af Udstillingsgenstandene besørges af Udstillerne selv, men skal foregaa efter de for Udstillingen udarbejdede Planer.

Enhver Udstiller kan kun raade over den ham anviste Plads.

Enhver Opstilling og Udsmykning er underkastet vedkommende Udvalgs Tilsyn og eventuelt Udstillings-Arkitektens Censur, og maa ske under nøje Iagttagelse af de af Udvalget og Arkitekten givne Bestemmelser. Udstillerne maa selv besørge deres respektive Udstillinger rengjorte, hvilket Arbejde maa være endt Kl. 9½ Form. samtidig med Udstillingsbygningernes Renholdelse, der sker paa Udstillingens Foranstaltning.

§ 12.

Tryksager og Reklamer, som Udstillerne maatte ønske at anvende paa Udstillingen, er underkastede vedkommende Udvalgs Kontrol og Arkitektens Censur.

§ 13.

Er særlige Fundamenter fornødne til Opstilling af Maskiner o. l., opføres de af vedkommende Udstiller selv eller for hans Regning, men iøvrigt efter vedkommende Udvalgs Anvisning.

§ 14.

Borde, Montrer, Skabe m. v. til Opstilling og Beskyttelse af de udstillede Genstande maa Udstillerne selv anskaffe, og Tegninger heraf med fornødne Maalangivelser skal samtidig med Anmeldelsen indsendes til Udstillingens Bureau.

§ 15.

Enhver Udstiller skal samtidig med Anmeldelsen indbetale et Indmeldelsesgebyr af 5 Kr.

§ 16.

Af den Plads, der bliver overladt hver enkelt Udstiller, har denne derhos at betale følgende Pladsleje:

Pr. □ Al. Gulvflade ..... Kr. 4,00
For Gulvflade ved Væg betales yderligere pr. løbende Alen Væg ..... — 10,00
For Vægplads alene pr. □ Alen .... — 2,50
men forsaavidt Udstilleren eller Udstillingen maatte ønske Afspærring, og denne er mere end 1 Al. i Bredden, betales tillige Pladsleje for Gulvfladen.
For Maskiner og Transportmidler betales pr. □ Alen Gulvflade ..... Kr. 3,00
Gulvflade i aabne Haller betales pr. □ Alen med ..... — 2,00
og i fri Luft med ..... — 1,00

I alle Tilfælde tillægges for
4 Sider fri Gulvflade 50 pCt.
2 og 3 Sider fri Gulvflade 25 pCt.

Minimuspladslejen paa Udstillingen er Kr. 10,00.

Dele af en □ Alen beregnes for en hel □ Al.

For Pladser eller Pavilloner, Kiosker o. l., der benyttes til Salg eller Virksomhed, som giver Indtægt, bliver Afgiftens Størrelse og Bestemmelser om dens Erlæggelse at fastsætte i hvert enkelt Tilfælde, hvilket ogsaa finder Sted med Hensyn til de Køjer, der findes i de forskellige Haller, og som har en Gulvflade af ca. 30 □ Alen og en Vægflade af 75 à 100 □ Alen.

Halvdelen af Pladslejen betales som Regel inden 14 Dage efter Anmeldelsens Antagelse. Resten erlægges inden 4 Uger efter Udstillingens Aabning.

§ 17.

Undtagne fra Erlæggelse af Indmeldelsesgebyr og Pladsleje er: Husflids-, Hygiejne-, Idræts-, Turist-, Undervisnings- og Kundstafdelingen, endvidere Produkter af Have-, Mose- og Hedebrug, Hør og Flaade, samt Udstillinger fra Island, Færøerne, Grønland og de dansk-vestindiske Øer.

For Genstande henhørende under ovennævnte Sektioner, men som udstilles af Fabrikanter og Handlende, maa der dog betales Pladsleje.

Iøvrigt kan Udstillingens Forretningsudvalg gøre andre Undtagelser eller indrømme Lempelser med Hensyn til Afgifterne, forsaavidt det maatte anses for formaalstjenligt.

§ 18.

Benytter Udstilleren ikke den lejede Plads til den fastsatte Tidsfrist, tilfalder Pladslejen Udstillingen, som samtidig forbeholder sig Ret til at disponere over Pladsen.

Det samme gælder de Udstillere, som ikke har deres Udstillinger færdige 3 Dage før Udstillingens Aabning, og Udstillingen forbeholder sig yderligere Ret til at søge Erstatning for den Skade, der eventuelt maatte være tilføjet, ligesom ogsaa til at fjerne de paabegyndte Arrangementer, der skulde have været færdige til den angivne Tid.

§ 19.

Drivkraft vil blive stillet til Udstillernes Raadighed, enten fra roterende Aksel eller fra Elektromotor efter Maskinudvalgets nærmere Bestemmelse.

Leveringen af Kraften sker efter særlig Afgift.

Anmodning om Drivkraft og den ønskede Hestekraft skal meddeles i Anmeldelsen tillige med særlig Bemærkning om, hvorvidt der desuden ønskes leveret Damp, Vand, Gas eller Elektricitet til andre Formaal, og da hvilke, samt Mængden, der ønskes pr. Time.

§ 20.

Den tomme Emballage opbevares under Udstillingstiden uden Udgift for Udstillerne og saavidt muligt under Tag, dog uden at Udstillingen paatager sig noget Ansvar for Bortkommen eller Beskadigelse.

§ 21.

Udstillingsgenstandene skal, forsaavidt de er til Salg, være forsynede med Salgspriser.

For de Genstande, der sælges gennem Udstillingens Salgsbureauer, erlægges en Afgift af Salgssummen efter nærmere Bestemmelse, og der udleveres da vedkommende Udstiller en Etikette til Ophængning med Betegnelsen »Solgt gennem Salgsbureauet«. Kun de af Salgsbureauet udstedte Salgsmærker maa benyttes.

Solgte Udstillingsgenstande maa ikke borttages før Udstillingens Slutning.

§ 22.

Udstillingen sørger for det fornødne Tilsyn med de udstillede Genstande og for Opretholdelse af god Orden, dog uden at paatage sig noget Ansvar for mulig Skade eller Tab. Udstillingens Tilsyn strækker sig ikke udover den Dag, inden hvilken Udstillingsgenstandene efter endt Udstilling skal være fjernede.

§ 23.

Udstillingsgenstandene kan ved Forretningsudvalgets Foranstaltning brandforsikres. Anmeldelse herom skal fremsættes i Anmeldelserne med Angivelse af Forsikringsværdien og øvrige fornødne Oplysninger.

De nærmere Vilkaar for Forsikringen, Præmiens Erlæggelse m. m. vil senere blive bekendtgjorte.

§ 24.

Ingen Udstillingsgenstand maa kopieres, fotograferes eller reproduceres uden vedkommende Udstillers samt Presse- og Reklame-Udvalgets Tilladelse. Udstillingen forbeholder sig Ret til at lade Prospekter fra Udstillingen udføre eller at overdrage Retten hertil til andre.

§ 25.

Udstillingen forbeholder sig Eneret til at lade Kataloger, indeholdende Udstillernes Navn og Adresse samt Fortegnelse over og Beskrivelse af de udstillede Genstande, trykke, samt til deri at optage Annoncer.

Andre Vejledninger for de Besøgende forbeholder Udstillingen sig ligeledes Ret til at udgive.

Enhver Udstiller kan frit disponere over indtil 4 Linier à 46 Bogstaver i Katalogets Tekst, dog ikke til Reklame; for den 5te Linie betales 5 Kr., og for den 6te, 7de og 8de Linie henholdsvis 4, 3 og 2 Kr.

§ 26.

Kun den Udstiller i den permanente Udstilling, der har betalt Pladsleje, eller hans Befuldmægtigede faar et personligt Frikort, forsynet med Vedkommendes Fotografi og Underskrift.

Den Udstiller, der udstiller i en af de Afdelinger, i hvilke der ikke kræves Pladsleje, eller hans Befuldmægtigede kan løse et personligt Specialkort til 8 Kr., lydende paa Navn og forsynet med Vedkommendes Fotografi og Underskrift.

Befuldmægtigede, der repræsentere flere Udstillere, kan kun faa ét Frikort.

§ 27.

De Udstillere eller Indehavere af Restaurationer, Udsalg o. l., der har Brug for faste Hjælpere, maa for disse løse Specialkort til 8 Kr.

§ 28.

I Tilfælde af, at noget af de her nævnte Kort overdrages til andre end dem, for hvem de er udstedte, eller paa anden Maade misbruges, vil de straks blive konfiskerede og Ansvar gjort gældende mod Vedkommende.

§ 29.

Udstillere eller Indehavere af Restaurationer, Udsalg o. l. paa Udstillingen faar til deres Leverandører eller andre, som har et regelmæssigt Arbejde — Rengøring eller lignende — at udføre, fri Adgang fra 7—9½ Form. mod Forevisning af Numre, der afleveres ved Indgangen. Har Vedkommende ikke forladt Udstillingen til Kl. 9½, maa han eller hun erlægge Adgangspris.

§ 30.

Adgang til Udstillingen betales ordinært for enkelte Besøg med 1 Kr. for Voksne og 50 Øre for Børn under 15 Aar.

Efter Kl. 7 Aften nedsættes Adgangsprisen til det halve.

Udstillingen forbeholder sig dog Ret til undtagelsesvis at forhøje eller nedsætte Adgangsbetalingen.

Abonnementskort, forsynede med Fotografi og Underskrift, gældende for hele Udstillingstiden, koster 15 Kr. for en Herre, 12 Kr. for en Dame og 8 Kr. for Børn under 15 Aar.

For Tiden efter Kl. 7 Aften kan der løses Abonnementskort til 8 Kr. for en Herre, 6 Kr. for en Dame og 4 Kr. for Børn. Disse Kort kan ombyttes med Abonnementskort, gældende for hele Udstillingstiden, imod Betaling af Prisforskellen.

Adgang til Udstillingen paa Aabnings- og Præmieuddelingsdagene indtil Kl. 4 Eftermiddag

betales med 5 Kr. for Voksne og det halve for Børn. Indehavere af Abonnementskort kan løse Kort til reserverede Pladser paa disse Dage til henholdsvis 2 Kr. for Voksne og 1 Kr. for Børn.

§ 31.

De udstillede Genstande vil blive bedømte, og der forbeholdes Dommerne Ret til at underkaste dem, forsaavidt de ikke er stillede »udenfor Bedømmelse«, den for Bedømmelsen fornødne Undersøgelse og Prøve.

§ 32.

De udstillede Genstande maa ikke bortfjernes fra Udstillingen før dens Slutning, med mindre vedkommende Udstiller forinden gennem Bureauet har indhentet skriftlig Tilladelse dertil, eller Genstandene, forsaavidt de ikke er præmierede, samtidig erstattes med andre lignende. Senest 3 Uger efter Udstillingens Slutning skal Genstandene være indpakkede og bortførte ved Udstillernes Foranstaltning og for egen Regning.

Hvad der ikke til den Tid er fjernet, opbevares for Udstillernes Regning og Risiko.

Genstande, der ikke er afhentede inden 1. December 1909, sælges ved Auktion til Fordel for Udstillingen.

§ 33.

Udstillingen foranstalter alle fornødne særlige Bestemmelser samt de for Udstillingens Ordning og Organisation nødvendige Reglementer udarbejdede og bekendtgjorte.

Ved Henvendelse til Bureauet vil fornøden Oplysning altid kunne faas.

§ 34.

Den Skade, som Udstillerne, deres Befuldmægtigede og Hjælpere eller andre forvolder, er de pligtige at erstatte i Henhold til et af Udstillingens Forretningsudvalg afgivet Skøn.

§ 35.

Alle Tvistigheder mellem Udstillerne og deres Befuldmægtigede paa den ene Side og Udstillingen paa den anden afgøres uden Rettergang endeligt af Udstillingens Præsident under Medvirkning af to af ham tilkaldte Vicepræsidenter.

§ 36.

Udstillingens Forretningsudvalg forbeholder sig Ret til at ændre og supplere foranstaaende Regler, forsaavidt det maatte vise sig nødvendigt.

Da Udstillingen skulde være en dansk Landsudstilling, omtales det i § 4, at udenlandske Firmaer kun ganske undtagelsesvis kunde udstille, og da kun saadanne udenlandske Frembringelser, som ikke fabrikeres her i Landet; Udstillinger af denne Art kunde hverken bedømmes eller præmieres.

Da Anmeldelserne senere indgik, viste det sig, at vi bl. a. af Maskiner, og særlig af Landbrugsmaskiner, producerer en Del, som i enhver Henseende kan staa Maal med de indførte Maskiner.

Af Hensyn til Opførelsen af de fornødne Fundamenter m. v. var Anmeldelsesfristen for Kraftmaskiner (§ 5) ansat til 1. Maj 1908 og af mekanisk virkende Anlæg samt Petroleumsmaskiner i Drift til 1. Juni, hvilken Frist dog senere forlængedes til 1. Juli.

Maskinudvalget udsendte til Oplysning for Udstillere af fornævnte Maskiner et Spørgeskema med saalydende 3 Bilag:

Udstilling af Kraftmaskiner i Drift.

I Udstillingens Maskinhal kan Kraftmaskiner udstilles i Drift.

Udstillerne maa angive Kraftmaskinernes Art, Brændselsforbruget pr. effektiv Hest eller pr. indiceret Hest og Prisen for det benyttede Brændselsstof, og tillige, om der ønskes Vand til Kondensation eller Afsvaling, og hvor store Mængder, angivet i Kubikmeter pr. Time.

Tillige med Anmeldelsen om Plads maa følge en Tegning af Maskinen, forsynet med Maal i Meter og helst i Maalestok 1 : 25, ligesom Angivelse af Maskinens Hestekraft ved saa vel normal som maksimal Ydelse. Endvidere maa angives Omdrejningstal, Regelmæssighedsgrad osv.

Udstillerne maa selv bekoste de fornødne Fundamenter, Montering, Rørforbindelser, Isoleringsarbejder samt alle Arbejdsredskaber og Løfteredskaber. Endvidere maa Udstillerne levere fornødent Mandskab til Maskinernes Pasning, Vedligeholdelse og Reparationer, ligesom alle Pakningssager og Smørematerialer.

Udstillerne kan erholde Damp til ca. 10 Atm. Tryk og en Temp. af 2—300 Gr. C., ligesom ogsaa Gas til Motorbrug, Elektricitet og Vand fra Kommunens Vandværk efter Udstillingens Takster.

Udstillingen installerer alle Hovedledninger for Damp, Elektricitet og Vand m. m. paa Udstillingen. Udstillerne maa paa egen Bekostning sørge for Forbindelse mellem Hovedledningen og de af dem leverede Maskiner efter Maskinudvalgets Anvisning.

Iøvrigt forbeholder Udvalget sig Ret til at lade disse Forbindelser udføre for Udstillernes Regning.

Til Sugemaskiner og Oliemotorer maa Udstillerne selv levere det fornødne Brændselsmateriale samt bekoste de Foranstaltninger, der vil være at træffe for Gasværker og Oliemotorer i Retning af Sikkerhed mod Ildsvaade.

Sugegasværkerne maa afsondres fra Bygningerne ved støvtætte Vægge.

For Oliemotorers Vedkommende maa træffes fornødne Sikkerhedsforanstaltninger med Hensyn til Brændstoffers Opbevaring. Eventuelt maa Udstilling af saadanne ske i særlig Bygning.

Alle Maskindele, der under Gangen kan være farlige for Betjeningen eller for de Besøgende, maa forsynes med formaalstjenlige Beskyttelsesforanstaltninger. Maskinudvalgets Samtykke til Anbringelsen heraf frier dog ikke Udstilleren for hans Ansvar.

Udstillerne maa anvise Udvalget de Personer, som de betro Pasningen af deres Maskiner, og som alene er berettigede til at sætte dem i Gang. Maskinisterne maa ikke fjerne sig fra Maskinerne, saalænge de er i Gang, med mindre de erstattes af kyndige Stedfortrædere. Vedkommende Personale maa ubetinget rette sig efter de Anordninger, der gives det af Maskinudvalgets Kontrol.

Maskiner, hvis Drift medfører Brandfare, eller hvis Drift kan medføre anden Fare for Personer eller Gods, kan Udstillingen nægte Tilladelse til at arbejde.

Udstillerne er underkastede de Reglementer og Bestemmelser angaaende Driften og Orden i Maskinhallen, som Udvalget maatte vedtage. Udstillerne er ansvarlige for den Skade, deres Maskiner foranledige paa Gulve, Bygninger osv.

Udstillerne maa selv forsikre deres Personale.

Anmeldelse af Kraftmaskiner i Drift maa ske inden 1. Maj 1908. Fundamentsplaner maa være fremsendt inden 1. August. Fundamentsbolte og Skabeloner inden 1. September. Monteringen kan paabegyndes senest 3½ Maaned før Udstillingens Aabning. Monteringen maa være fuldendt, og Maskinerne færdige til Drift og igangsatte inden 1 Maaned før Udstillingens Aabning.

Angaaende Pladsleje henvises til de almindelige Bestemmelser for Udstillingen.

I Udstillingens Forsyning med Elektricitet til Kraft eller til Belysning kan de udstillede Kraftmaskiner deltage efter nærmere Beslutning af Maskinudvalget. Som Betingelse herfor maa Kraftmaskinerne, der mindst maa indicere 50 H. K., være i Forbindelse med Dynamoer, byggede for ensartet Strøm med Polspænding 440 Volt, stigende til 500 Volt.

Endvidere maa Kraftmaskinen have en Regelmæssighedsgrad af mindst 1 : 100. Driften maa være fuldkommen farefri og lidet larmende, samt støv- og lugtfri.

Dersom Udstillingen maatte finde, at et Aggregat (Kraftmaskine med Dynamo) ikke tilfredsstiller de Fordringer, der stilles, kan det paagældende Aggregat ikke komme til at deltage i Leveringen af Elektricitet til Udstillingen.

For Dynamoer med anden Strømart eller højere Spænding maa der føres særlige Forhandlinger angaaende mulig Tilslutning til Udstillingens Ledningsnet, ligesom ogsaa for lavere Spændinger end 440 Volt.

For de Aggregaters Vedkommende, som antages til Deltagelse i Levering af Elektricitet, afholder Udstillingen Udgifterne ved Fundamenterne, ligesom der ogsaa leveres Damp uden Vederlag.

For de Sugemaskiners eller Oliemotorers Vedkommende, som maatte antages, maa Udstillerne selv levere det fornødne Brændselsmateriale, idet Udgifterne refunderes med 3 Øre pr. Kilowatt-Time for den Elektricitetsmængde, som Udstillingen aftager, maalt igennem en Elektricitetsmaaler, der opstilles og leveres af Udstilleren, men godkendes af Udvalget.

Udstilling af Arbejdsmaskiner i Virksomhed og arbejdende Industri.

§ 1.

I Udstillingshallen for Maskiner og Redskaber kan Arbejdsmaskiner vises i Virksomhed, ligesom der ogsaa vil kunne udstilles større eller mindre industrielle Virksomheder.

Ved Opstillingen af Maskiner og Redskaber sondres der imellem hvilende og arbejdende Maskiner. Iøvrigt samles de saa vidt muligt i de Grupper og Klasser, hvorunder de er opførte i Klassifikationen; dog kan Udvalget tillade, at en større Udstilling fra samme Udstiller holdes samlet.

Fra en Udstiller modtages som Regel kun et

Eksemplar af en Maskine af samme Art og Størrelse.

Udelukkede fra Udstilling i Virksomhed er saadanne Maskiner og Apparater, der kan forulempe de Besøgende, ved f. Eks. ubehagelig Røg, Lugt eller Larm.

Ingen maa uden Maskinudvalgets særlige Tilladelse i Bygningerne have større Forraad af Olie eller andre brandfarlige Vædsker end nødvendigt til en Dags Forbrug.

§ 2.

I Udstillingshallen tænkes i hver Side anbragt Akselledninger, hvorfra Drivkraft kan faas ved Remtræk.

Akselledningerne vil gøre 180 Omdrejninger pr. Minut og have et Tvermaal af 65 til 100 mm.

Remskiverne bekostes af Udstillerne, og de maa være udførte i to Halvdele til Samling omkring Akslen samt være lige paa Banen, indrettede til løs og fast Skive paa Arbejdsmaskinerne.

Remmene, der benyttes, maa være godkendt af Udvalget, som dog er uden Ansvar for Brud og den Skade, der derved maatte foraarsages.

Beregningen af den anvendte Hestekraft sker efter nedenstaaende Skema.

Hestekrafttabel ved Remtræk.

Remskive Diameter mm	Rembredde i Millimeter									
	30	40	50	70	90	110	130	150	170	190
200	0,5	0,7	0,9	1,3	1,6	2,0	2,3	2,7	3,1	3,4
250	0,7	0,9	1,1	1,6	2,0	2,5	2,9	3,4	3,8	4,3
300	0,8	1,1	1,4	1,9	2,4	3,0	3,5	4,1	4,6	5,1
350	0,9	1,3	1,6	2,2	2,8	3,5	4,1	4,7	5,4	6,0
400	1,1	1,4	1,8	2,5	3,2	4,0	4,7	5,4	6,1	6,8
450	1,2	1,6	2,0	2,8	3,6	4,5	5,3	6,1	6,9	7,7
500	1,4	1,8	2,3	3,2	4,1	5,0	5,9	6,8	7,7	8,6
550	1,5	2,0	2,5	3,5	4,5	5,4	6,4	7,4	8,4	9,4
600	1,6	2,2	2,7	3,8	4,9	6,0	7,0	8,1	9,2	10,3
650	1,8	2,3	2,9	4,1	5,8	6,4	7,6	8,8	9,9	11,1
700	1,9	2,5	3,2	4,4	5,7	7,0	8,2	9,5	10,7	12,0
750	2,0	2,7	3,4	4,7	6,1	7,4	8,8	10,1	11,5	12,8
800	2,2	2,9	3,6	5,0	6,5	8,0	9,4	10,8	12,2	13,7
850	2,3	3,1	3,8	5,4	6,9	8,4	9,9	11,5	13,0	14,5
900	2,4	3,2	4,1	5,7	7,3	9,0	10,0	12,2	13,8	15,4
950	2,6	3,4	4,3	6,0	7,7	9,4	11,1	12,8	14,5	16,2
1000	2,7	3,6	4,5	6,3	8,1	10,0	11,7	13,5	15,3	17,1

Større Remskiver end 1000 mm. kan ikke opsættes paa Udstillingens Hovedaksler.

Alle fornødne Forlagstøjer maa Udstillerne selv levere og opstille efter indhentet Approbation, og saadanne Forlagstøjer kan kun anbringes paa Gulvet.

Hovedakslernes Smøring og Vedligeholdelse er Udstillerne uvedkommende, hvorimod det paahviler dem at holde de udstillede Maskiner og Remmene samt Forlagstøjerne i Orden, saa vel som at opsætte Beskyttelsesforanstaltninger for alle Tandhjul og Remme.

Udvalgets Approbation paa Beskyttelsesforanstaltningerne befrier dog ikke Udstillerne for Ansvar.

I Hallens Midtparti tænkes anvist Plads for større Udstillinger af Arbejdsmaskiner i Virksomhed, hvor Kraften leveres direkte fra Elektromotor.

Udstillerne maa fremkomme med Forslag til Ordningen af Overføringen af Kraften fra Motoren, enten direkte paa Arbejdsmaskinen eller ved passende Forlagstøj, der maa anbringes paa Bukke paa Gulvet efter Udvalgets Approbation.

Udstillingen stiller de fornødne Motorer til Disposition. — I Betalingen, der opkræves for forbrugt Strøm, er indbefattet Motorleje, samt Bekostningen ved Installation af Motoren.

Udstillerne kan selv levere Motorer som Drivkraft for deres Arbejdsmaskiner, men Motorerne maa, for saa vidt de er større end 3 Hestes Kraft, kunne arbejde med en Driftspænding af 440 Volt, og for mindre Motorer 220 Volt. Udstillingen leverer gratis fornøden Tilslutning samt Maaler, og Prisen for Strømmen er den samme, som naar Udstillingen selv leverer Motorerne.

§ 3.

Maskinhallens Gulv, der bestaar af ca. 50 mm. (2 ") Planker, er beregnet paa en Belastning af 600 Kg. pr. Kv. Meter (ca. 120 Pd. pr. Kv. Fod). Gulvet maa ikke forandres eller forstærkes uden med Udvalgets Billigelse og under dets Ledelse, men paa Udstillerens Bekostning. Fundamenter m. v. skal være færdige inden 1ste Marts 1909.

§ 4.

Udstillingen anlægger Hovedledninger for Vand og Gas. Udstillere, der skal benytte Vand og Gas til tekniske Formaal, maa selv bekoste Anbringelsen af Forgreningsledninger, saa vel som Rør til Bortledning af Gassens Forbrændingsprodukter til fri Luft og af Spildevand til Kloakerne.

Anbringelse af disse Ledninger udføres efter Udvalgets Anvisning eller ved dets Foranstaltning.

§ 5.

Udstillingen anlægger Hovedledninger for Elektricitet, hvorfra Ledninger kan føres til Forbrugsstederne.

Anbringelse af Stikledninger, Afbrydere, Sikringer m. m. udføres af Udstillerne selv, men kun ved de i Aarhus autoriserede Installatører og efter Kommunens Regulativ, med mindre Udstilleren udtrykkelig paa Anmeldelsen ønsker, at Udvalget skal besørge Arbejdet udført. — Betalingen sker efter Regning, og maa være erlagt inden Udstillingens Aabning.

§ 6.

Udvalget oplægger Ledninger for Damp med ca. 10 Atm. Differentstryk pr. cm^2. Udstillerne maa bekoste de fornødne Tilledningsrør til Forbrugsstederne efter Udvalgets Anvisning. Ledningerne maa omhyggelig isoleres og smukt udstyres efter Udvalgets Anvisning.

Udstillerne maa selv og for egen Regning opsætte Rør til Bortledning af Spildedamp til fri Luft efter Udvalgets Anvisning. Udstillere, der skal bruge Damp af lavere Spænding, maa anbringe Reduktionsventiler i Forbindelse med Sikkerhedsventiler og Manometer, samt Ventiler saa vel foran som bagved Reduktionsventilen efter Udvalgets Approbation.

§ 7.

Maskinerne kan i Reglen daglig holdes i Gang i 6 Timer efter Udvalgets nærmere Bestemmelse.

§ 8.

For at lette Bedømmelsen af Træmaterialet (særlig ved Landbrugsmaskiner), er det ønskeligt, at det ikke fremstilles malet, men enten umalet eller ferniseret.

§ 9.

Udstilleren skal til Maskinudvalget senest den 1ste Maj 1909 indsende skriftlig Meddelelse om de Personer, til hvilke Maskinernes Drift og Betjening er betroet. Kun disse Personer har Tilladelse til at sætte Maskinerne i Gang.

§ 10.

Alle Breve, Telegrammer etc. til Udvalget adresseres »Landsudstilling, Afdeling IV«, Aarhus.

§ 11.

Anmeldelser angaaende arbejdende Industri og Arbejdsmaskiner i Virksomhed, samt Forslag til mere sammensatte mekaniske Indretninger, der ønskes fremviste, maa ske inden 1ste Juni 1908, de øvrige Anmeldelser senest 1ste Oktober — se alm. Bestemmelser.

§ 12.

Angaaende Forsendelse af Udstillingsgenstande henvises til § 9 og 10 i de alm. Bestemmelser.

§ 13.

Takster:

Gas til Belysning leveres for 16 Øre pr. Cubikmeter.

Gas til teknisk Brug 12 Øre pr. Cubikmeter.

Vand til tekniske Formaal 20 Øre pr. 1000 Liter.

Elektricitet til Belysning 6 Øre pr. Hektowatt-Time.

Elektricitet til Kraft eller tekniske Formaal 3 Øre pr. Hektowatt-Time.

Maalerleje er indbefattet i alle Prisopgivelserne.

Drivkraft 30 Øre pr. effectiv Hest pr. Time.

Damp af 10 Atm. Tryk 2,5 Øre pr. Kilogram.

Betalingen erlægges 1ste Juli og 1ste September ved Regningens Fremsendelse. Betalingen for Resten af Udstillingstiden beregnes efter Gennemsnittet af Forbruget til 1ste September og betales samtidig.

Udstilling af Eksplosionsmotorer for flydende Brændsel: Petroleum, Benzin o. l.

§ 1.

Eksplosionsmotorer for flydende Brændsel kan forevises i Virksomhed paa Udstillingen i en særlig dertil indrettet Bygning, som er beliggende umiddelbart ved det ny Havnebassin.

Motorbaade kan fortøjes ved Bolværket, og der bliver altsaa Lejlighed til at forevise dem i Virksomhed.

§ 2.

Motorernes Størrelse maa ikke overskride ca. 35 effective Hestes Kraft.

De inddeles i 3 Grupper, nemlig:

A. Stationære Motorer.
B. Motorer for Fartøjer og Baade.
C. Transportable Motorer.

Udstillere, der udstiller under flere af nævnte Grupper, kan dog muligvis erholde samlet Udstillingsplads, hvorom der senere vil blive taget Bestemmelse.

Motorerne kan vises i Virksomhed, enten tomgaaende, eller for Grupperne A's og C's Vedkommende i Forbindelse med Kværn, Valseværk eller lignende, og for Gruppe B's i Forbindelse med Spil, Propel eller lignende efter Udvalgets Approbation.

§ 3.

Udstillingen foranstalter tilvejebragt et fælles Fundament til Fastspænding af Motorerne,

bestaaende af parallelløbende Jernbjælker, der 2 og 2 danner et Mellemrum, saaledes at Fundamentsboltene kan fastspændes.

Tegning vil senere kunne faas paa Forlangende.

Udstillingspladserne faar en Dybde af ca. 8 Alen, men de kan faa den Bredde, som Udstillerne ønsker.

Anbringelse af Trægulv maa, hvis saadant ønskes, ske for Udstillernes egen Regning, men dog kun efter Samraad med Udvalget.

§ 4.

Udstillingen foranstalter tilvejebragt ud for hver Udstiller Rørledninger for Kølevand og Spildevand med Afsætninger og Vandmaaler, men Udstillerne maa selv bekoste Rørledninger til og fra Motorerne. Anbringelse af disse Ledninger udføres efter Udvalgets Anvisning eller ved dets Foranstaltning.

Vandforbruget betales i Henhold til Udstillingens Takster, Bilag 2.

§ 5.

Udstillerne maa selv foranstalte og bekoste Maskinernes Transport, Opstilling og Pasning samt det fornødne Brændstof.

Angaaende Brændstoffets Tilførelse og Opbevaring vil der udgaa nærmere Meddelelse.

§ 6.

Udstillerne maa selv anbringe og bekoste Gelændere omkring de udstillede Genstande samt træffe de nødvendige Sikkerhedsforanstaltninger.

§ 7.

Skulde en Udstiller ønske at benytte et andet Fundament end det, der er anbragt af Udvalget, maa dette meddeles ved Anmeldelsen.

Dette Fundament maa Udstilleren lade udføre for egen Regning efter Samraad med Udvalget.

§ 8.

Ekshaustrørene maa føres lodret op igennem Taget og isoleres fra Træværket efter nærmere Anvisning.

§ 9.

I Pladsleje betales 3 Kr. pr. Kv. Alen Gulvflade. Udstillerne maa dog ved Beregning af Pladsens Størrelse tillægge mindst 8 Kv. Alen til Passage paa hver Side af Maskinen. For Fundament betales 30 Kr. pr. løbende Alen.

§ 10.

Anmeldelse om Deltagelse maa ske paa særlig Anmeldelsesblanket, der faas i Landsudstillingens Bureau eller hos dens Kommissærer i alle Landets Byer, og den maa inden den 1ste Juni 1908 være indsendt i 3 Eksemplarer til Maskinudvalget. Adr. »Landsudstilling, Udvalg IV«, Aarhus.

Samtidig med Anmeldelsen maa der følge en Tegning af Motoren og de dermed forbundne Maskininstallationer, helst i Maalestok 1 : 10.

Fundamenterne vil være færdige saa betids, at Opstillingen kan paabegyndes i Februar 1909, og den maa være tilendebragt inden den 15de April s. A.

§ 11.

Udstillerne maa underkaste sig de Regler for Maskinens Drift og Orden paa Udstillingspladsen samt for Omgang med Brændstoffer, som Udvalget maatte foreskrive, ligesom Driften af en Motor kan forbydes, naar der skønnes at være Fare for Mennesker eller Gods, eller der af andre Grunde er Aarsag dertil.

§ 12.

Med Hensyn til Bedømmelsen af Motorerne henvises til § 13 i de alm. Bestemmelser.

§ 13.

Den Tid paa Dagen, da Motorerne maa være i Gang, vil blive nærmere meddelt.

§ 14.

Samtidig med Anmeldelsen maa vedlagte Spørgeskema tilbagesendes i udfyldt Stand.

Spørgeskema til Bilag 3.

1. Antal Cylindre?
2. To- eller Firetakt?
3. Hvilket Brændstof?
4. Hvilket Tændapparat, og hvis der bruges Lampe, er den da stadigbrændende?
5. Forbrug af Kølevand pr. Time, m.^{3}?
6. Hvormed ønskes Motorerne installerede i Drift: Propel, Spil e. l.?

For Landbrugs-, Skovbrugs- og Havebrugsprodukter samt Genstande til Kunstafdelingen var Anmeldelsesfristen udsat til 1. Marts 1909, medens alle andre Genstande skulde være anmeldte senest 1. Oktober 1908. Da mange Udstillere ikke kunde træffe endelig Bestemmelse, forlængedes Fristen dog med 1 Maaned.

Ifølge § 9 vilde Udstillingen bestræbe sig for, at Bekostningerne ved Transporten af Udstillingsgenstande paa Jernbaner og Dampskibe om muligt blev modificerede. Ved Henvendelse til Privatbanerne gjorde disse deres Afgørelse af Spørgsmaalet afhængig af Statsbanernes Stilling dertil, og da en Ansøgning desangaaende blev afslaaet af Ministeriet, var Sagen for Banernes Vedkommende strandet. Det forenede Dampskibsselskab imødekom derimod Udstillingens Anmodning ved at indrømme 50 % Nedsættelse af Returfragterne.

Tegninger med den nødvendige Maalangivelse for Bordes, Montrers og Skabes Vedkommende skulde ifølge § 14 indsendes samtidigt med Anmeldelsen. Mange Udstillere vare imidlertid meget lidt lydhøre i denne Henseende og indsendte Tegninger, der var ganske uanvendelige.

Ved kommende Udstillinger bør man formentlig have sin Opmærksomhed henvendt paa dette Forhold og i Tide drage Omsorg for at fremtvinge brugelige Planer og Tegninger, hvorved spares megen Korrespondance og Besvær.

Pladslejen findes omtalt i § 16. Naar der staar anført 1 Kr. pr. Kv.-Alen i fri Luft, maa denne Pris forstaas gældende for Redskaber og Maskiner paa Pladsen bagved Maskinhallen, hvorimod der i Folkeparken forlangtes 2 Kr. pr. Kv.-Alen og paa det højere liggende Terræn ved Strandvejen 3 Kr. pr. Kv.-Alen.

For Køjerne i Hovedhallen betaltes 300 Kr. og i Sidehallerne 250 Kr. pr. Stk.; der indrømmedes dog Moderation, naar samme Udstiller gjorde Brug af flere Køjer.

Kun de Pladsleje betalende Udstillere fik Frikort til Udstillingen, hvorimod de for Lejeafgift fritagne — se § 17 — kunde løse Specialkort til 8 Kr. for hele Udstillingstiden; saavidt vides brød man herved det tidligere gængse Princip, at enhver Udstiller havde Frikort.

Hvad de i §§ 26, 27 og 30 omtalte Adgangspriser angaar, bemærkes, at de umiddelbart før Udstillingens Aabning undergik en Del Ændringer, væsentligst bestaaende i Nedsættelser, for at give Almenheden let og billig Adgang; disse Ændringer omtales under Afsnittet om Adgangsregler.

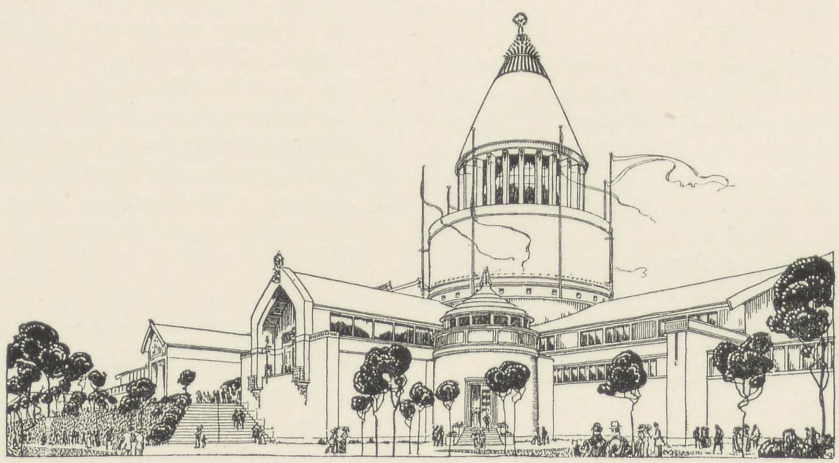

IV.

BELIGGENHED OG TERRÆN

Saasnart foreløbig Beslutning om Landsudstillingens Afholdelse var taget, maatte Forretningsudvalget først og fremmest bestemme Udstillingens Plads. Man enedes imidlertid ret hurtigt om at stille Arkitekten frit i Valget af denne, og der syntes paa daværende Tidspunkt — Sommeren 1906 — iøvrigt ej heller at være mere end 2 at vælge imellem: Den ene beliggende i den nordre Bydel bag »Vennelyst«, den anden i den modsatte Udkant af Aarhus langs den nordlige Side af Skoven »Friheden« og vest for Marselisborg Hovedgaard.

Den førstnævnte Plads fandt Arkitekten ubrugbar, fordi Adgangen til den, hvis man ikke vilde bortskære ca. 70 Alen af Vennelystanlægget, maatte blive saa indskrænket, at man ikke dér kunde anbringe en stor Portal med omliggende nødvendige Bygninger, hvornæst man først *efter* at have passeret hele Vennelysts meget kuperede Terræn, vilde faa Øje paa Udstillingen.

Af de nævnte 2 Arealer burde altsaa det ved Marselisborg ubetinget foretrækkes.

Ved den nærmere Undersøgelse af dette blev Arkitekt Rosen imidlertid opmærksom paa det under Opfyldning værende Havneterræn og den dertil stødende højere beliggende Plads imellem Strandvejen paa den ene og Hans Brogesgade og Dalgas Avenue paa den anden Side. Dette Terræn, som var af en meget betydelig Udstrækning, skraaner jævnt ned imod Aarhusbugten, indbydende til malerisk Anbringelse af Portaler og Bygninger; men mere end dette betød *det* dog for Arkitekten, at han ved Valget af dette Terræn drog Aarhusbugtens mørkeblaa Flade ind i selve Udstillingen og fik denne kranset af de grønne Marselisborgskove imod Syd.

Paa et Møde den 22. September 1906 mellem Udvalget, Aarhus Bys Stadsingeniør og Arkitekt Rosen fremsatte han sin Plan om at vælge det nyopdagede Terræn, og efter at forskellige Forhold, navnlig vedrørende de i Gang værende Opfyldningsarbejder etc., vare undersøgte, vedtoges det paa et Møde den 8. Januar 1907 at vælge den af Arkitekten foreslaaede nye Havneplads med tilstødende Arealer.

Forud for denne Beslutning havde dog forskellige Betænkeligheder været gjort gældende, og navnlig den, at man, hvis ikke Strandvejen blev omlagt, hvad der vilde koste ca. 20,000 Kr., for overhovedet at bruge det nye Areal maatte afspærre nævnte Vej, der fra Syd fører ind til Byen, og lægge denne Hovedfærdselsaare om ad Hans Brogesgade og Assensgade.

Hertil bestemte man sig, hvorved man besparede de i Afsnit I omtalte 20,000 Kr. til Anlæg af nye Veje, men i lang Tid spærredes saaledes en af Hovedadgangene til Aarhus By.

Hvad man, blændet af det valgte Terræns store Skønhed, noget oversaa, var Arealets vel vide Udstrækning, der senere skulde vise sig at medføre uventede Bekostninger saavel til Jordarbejder som til Bygninger, Indhegning og Bevogtning, men at Pladsen fra et kunstnerisk Synspunkt set var rigtig valgt og Beliggenheden i saa Henseende næsten ideel, tør man ikke benægte.

De Arealer, som vare overladte Landsudstillingen, var følgende:

I. Hele det under Opfyldning værende Havneareal øst for Strandvejen, c. 23 Tdr. Land stort.

II. Det ikke regulerede Terræn vest for Strandvejen, mellem denne Vej, Svendborgvej, Henrik Pontoppidansgade, Hans Brogesgade og Dalgas Avenue, c. 20 Tdr. Land.

III. Det af Aarhus Havnevæsen afgravede Areal, mellem Dalgas Avenue og Lundingsgade, c. 20 Tdr. Land, hvortil endelig kom den Plads, som Stationsbyen med sine 4 Tdr. Land indtog, saa at Udstillingen i det Hele spændte over c. 70 Tdr. Land.

Da Udstillingens Henlæggelse til de nævnte Arealer nødvendiggjorde, at Aarhus Havnevæsen maatte standse med Jordarbejdet paa Marselisborgterrænet, hvorved der skaffedes Fyld til de nævnte Havnearealer, maatte der, forinden videre foretoges, med Entreprenørfirmaet Hoffmann & Sønner, til hvem Aarhus Havn havde overdraget nævnte Jordarbejder, søges en Overenskomst om Standsning af disse; en saadan opnaaedes i Begyndelsen af 1908, imod at Udstillingen godtgjorde Firmaet 24,460 Kr. for Tab foranlediget ved Standsningen af Havnens Jordarbejde.

Det under II nævnte kuperede, ikke regulerede Areal krævede dernæst betydelige Jord- og Reguleringsarbejder, idet der ifølge de af Arkitekt Rosen med Assistance af Havearkitekt Erstad-Jørgensen udarbejdede Planer til Haveanlæg etc. skulde afgraves c. 1600 Kubikfavne Muldjord, hvoraf c. 1200 Kubikfavne skulde føres til Plænerne paa Havneareal I. Endvidere skulde der paa Areal II afgraves c. 4000 Kubikfavne Jord, hvoraf c. 1600 Kubikfavne maatte flyttes indenfor Areal II, medens Resten, c. 2400 Kubikfavne, skulde transporteres til Havneareal I, hvor Fyldmassen anvendtes til Opfyldning af det til Folkeparken bestemte Areal.

Jordarbejdet paabegyndtes den 5. Marts 1908 og fremmedes saaledes, at det — indbefattet Muldjordsbelægningerne paa Arealerne I og II — var færdigt i September 1908, og saaledes, at Jordarbejdet i ingen Henseende havde generet de mange Bygningsarbejder paa Pladsen.

Areal III var bestemt til »de skiftende Udstillinger« og til Sportsopvisninger. Det var afgravet og reguleret af Aarhus Havnevæsen; men Grunden var af temmelig klæget Beskaffenhed, hvorfor det senere blev nødvendigt at foretage forskellige Foranstaltninger for at gøre det tjenligt til Brug. Paa Pladsens nordre Side var et Areal, stort 2 Tdr. Land, overladt Foreningen af jydske Landboforeningers Planteavlsudvalg til Planteavlsudstilling, og et andet Areal, ogsaa af Størrelse 2 Tdr. Land, var overladt samme Udvalg til Havebrugsudstilling, og disse Arealer blev ogsaa i Foraaret 1908 belagte med Muldjord.

Under den ret langvarige Frostperiode i Begyndelsen af Aaret 1909 lykkedes det at faa tilkørt de betydelige Kvantiteter af Grus og Kulslagger m. m., som skulde benyttes til Vejanlægene. Frosten kom for saavidt meget tilpas, som det ellers vilde have været umuligt eller i hvert Tilfælde meget besværligt at køre paa det friskopfyldte Havneterræn.

I Begyndelsen af Marts Maaned 1909 paabegyndtes Kloak-, Vand- og Gasledningsarbejder samt Vejarbejder m. m.

Fra samtlige Bygninger blev der skaffet Afløb for alt Tagvand og Spildevand (herunder W. C., Haandvaske, Urinals, Køkkener m. m.), ligesom ogsaa Terrænet blev afvandet ved en gennemført Regulering og ved Brønde i Dybdepunkterne. Der blev overalt anvendt Cementrør til Kloakledningerne.

Der blev paa Udstillingen lagt ialt 30 Stkr. 15 " og 12 " Rør, 1400 Stkr. 9 ", 4700 Stkr. 6 " og 7335 Stkr. 4 " Rør, og anbragt 6 Stkr. Septic-tancs, 5 Stkr. 12 " Rørbrønde med 6 " Vdl., 155 Stkr. 9 " og 355 Stkr. 6 " Rørbrønde med 4 " Vdl.

I de forskellige Bygninger og i de særlige Nødtørftsanstalter blev der installeret 62 Stkr. W. C., 39 Stkr. Urinals og 62 Stkr. Haandvaske.

Samtlige Køkkener, Nødtørftsanstalter, Maskin- og Kedelanlæg m. m. blev forsynede med Vand fra Aarhus Vandværk.

Der blev i Terrænet lagt c. 1400 løbende Fod 4 " Vandrør, c. 3300 3 ", c. 200 2 ", c. 3600 1½ ", c. 1000 1 " og c. 600 løbende Fod ¾ " Vandløb samt anbragt 25 Stkr. Brandhaner og 20 Havehaner.

Vandforsyningen til Udstillingens Vandbassiner var ordnet saaledes:

Det lille Bassin paa Havnearealet mellem Landbrugs- og Transporthallen forsynedes med Vand fra Sct. Nicolauskilde, som var dækket af Elektricitetshallen.

Det store Bassin mellem Kunstudstillingen paa den vestre Side og Post- og Telegrafbygningen samt Kjøbenhavns Udstilling paa den østre Side forsynedes med Vand fra Springvandet foran Industrihallen, men da man i Juni og Juli Maaned af Hensyn til Byens Vandforsyning maatte spare paa Vandet til Springvandet, benyttedes til dette Bassin Vandet fra et af de smaa Vandløb, der løber gennem Marselisborg Skov »Friheden«. Vandet blev ved Hjælp af en Petroleumsmotor, som blev opstillet ved Bækken bag Sporvejsremisen, hvor en Samlebrønd med Afdæmning byggedes, pumpet gennem en Trykledning af 3 " Smedejernsrør, som var lagt tværs over Dalgas Avenue hen til Bassinets sydlige Ende.

Til samtlige Restaurationer var indlagt Kogegas. De hertil fornødne betydelige Ledningsarbejder i Terrænet udførtes ved Gasværkets Foranstaltning, medens Ledningerne i Bygningerne indlagdes ved Udstillingens Foranledning af autoriserede Vand- og Gasmestre.

Det meget ustadige Vejr bevirkede, at man først kunde begynde paa Havearbejderne i Begyndelsen af April Maaned. Man havde næret nogen Frygt for, at det vilde blive umuligt at holde et hovedsagentlig med Klægsand og Ler frisk opfyldt Havneterræn i Stand i en fugtig Sommer, men efter at Jordoverfladen var reguleret og samtlige Spadsereveje og Pladser belagt med c. 4 " Kulslagge og 3 " groft Grus, viste det sig dog, at Arealet med de saaledes trufne Foranstaltninger nogenlunde hurtigt blev tørt, selv efter stærke og langvarige Regnskyl.

Paa Arealet vest for Strandvejen blev Veje og Gange nord for Industrihallen belagt med Kulslagger og Grus, medens Arealerne syd for nævnte Hal, omkring Hovedindgangen og omkring det store Bassin, blev belagt med Grus og derover fin Singel.

Der blev paa Arealerne I og II anvendt: c. 4000 Læs Grus, c. 750 Læs Singel og Ral og c. 700 Læs Kulslagger.

Paa dette Areal havde Aarhus Havnevæsen altsaa afgravet betydelige Jordmasser til Opfyldning ved den nye Havn. Arealet havde vel en jævn Overflade, men Jordbunden var ogsaa her fugtig og klæget. Paa betydelige Dele af det c. 20 Tdr. Ld. store Areal, hvor der ikke siden Afgravningen havde vist sig Græsvæxt, blev der i Efteraaret 1908 lagt et tyndt Lag Muldjord, hvori der saaedes Græs.

Midt paa Arealet var udlagt c. 4 Tdr. Land til Sportsopvisninger. Denne Plads planeredes meget omhyggeligt, fik derefter Muldjordsbelægning, som blev tromlet og derefter besaaet med Græs.

Trods disse Foranstaltninger, som paa Grund af Arealets Størrelse dog kun kunde foretages med en ret let Haand, gav Jordbunden dog i og efter Regnvejr berettiget Grund til Klager.

Da »Foreningen af jydske Landboforeninger« skulde afholde sit store Dyrskue, forlangte Foreningen, at der paa det under III nævnte Areal skulde anlægges Grusveje, paa hvilke Publikum i Tilfælde af Regnvejr kunde bevæge sig nogenlunde tørskoet. Dette Ønske blev imødekommet, og der blev til de afstukne Veje tilkørt og paalagt c. 400 Læs Gangstigrus.

En Vanskelighed havde Udstillingen at bekæmpe og overvinde, nemlig den betydelige Tangansamling i Krogen, der dannes ved det Punkt, hvor den nye Havnedæmning støder til Land. Her havde der i Løbet af de sidste 3 à 4 Aar aflejret sig en betydelig Masse Tang, som ved Paalandsvind generede Omgivelserne i høj Grad ved en ulidelig Stank, og for denne Gêne turde man ikke udsætte Udstillingen.

Der blev da udkørt c. 300 Kubikfavne Fyld i Krogen til Regulering af Strandbredden, hvorhos der paa Pramme opfiskedes c. 200 Kubikfavne Tang, som bugseredes saa langt ud paa Bugten, at den ikke kunde komme igen. Herved fjærnedes denne Ubehagelighed, og kun én Gang under Udstillingens Forløb blev det nødvendigt at skride til samme Operation, men denne sidste Gang var det tilstrækkeligt at fjærne 50 Kubikfavne Tang.

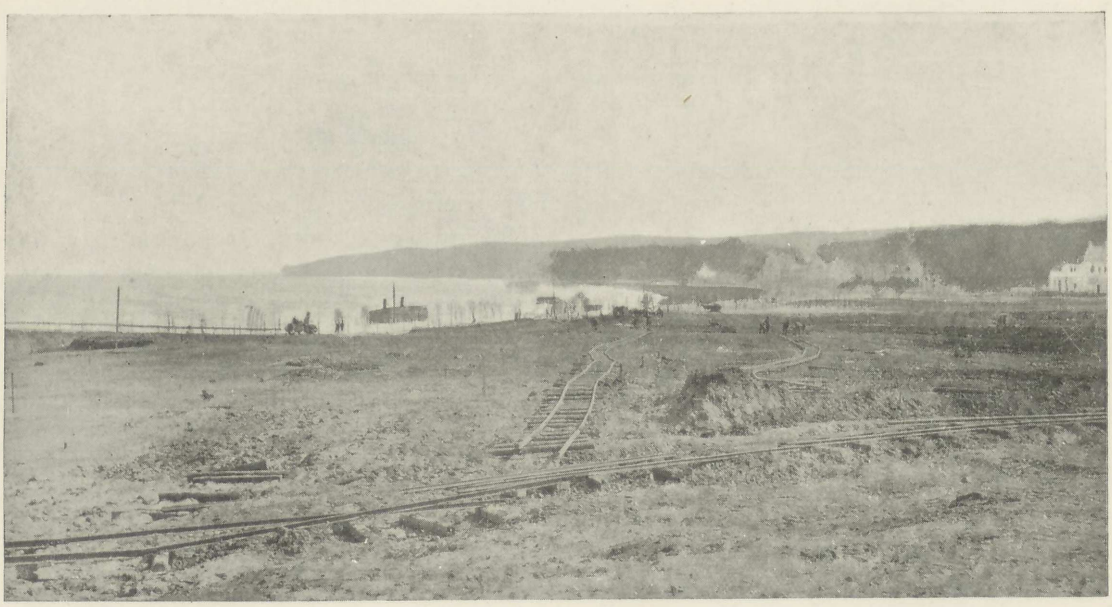

Udstillingspladsen i 1907.

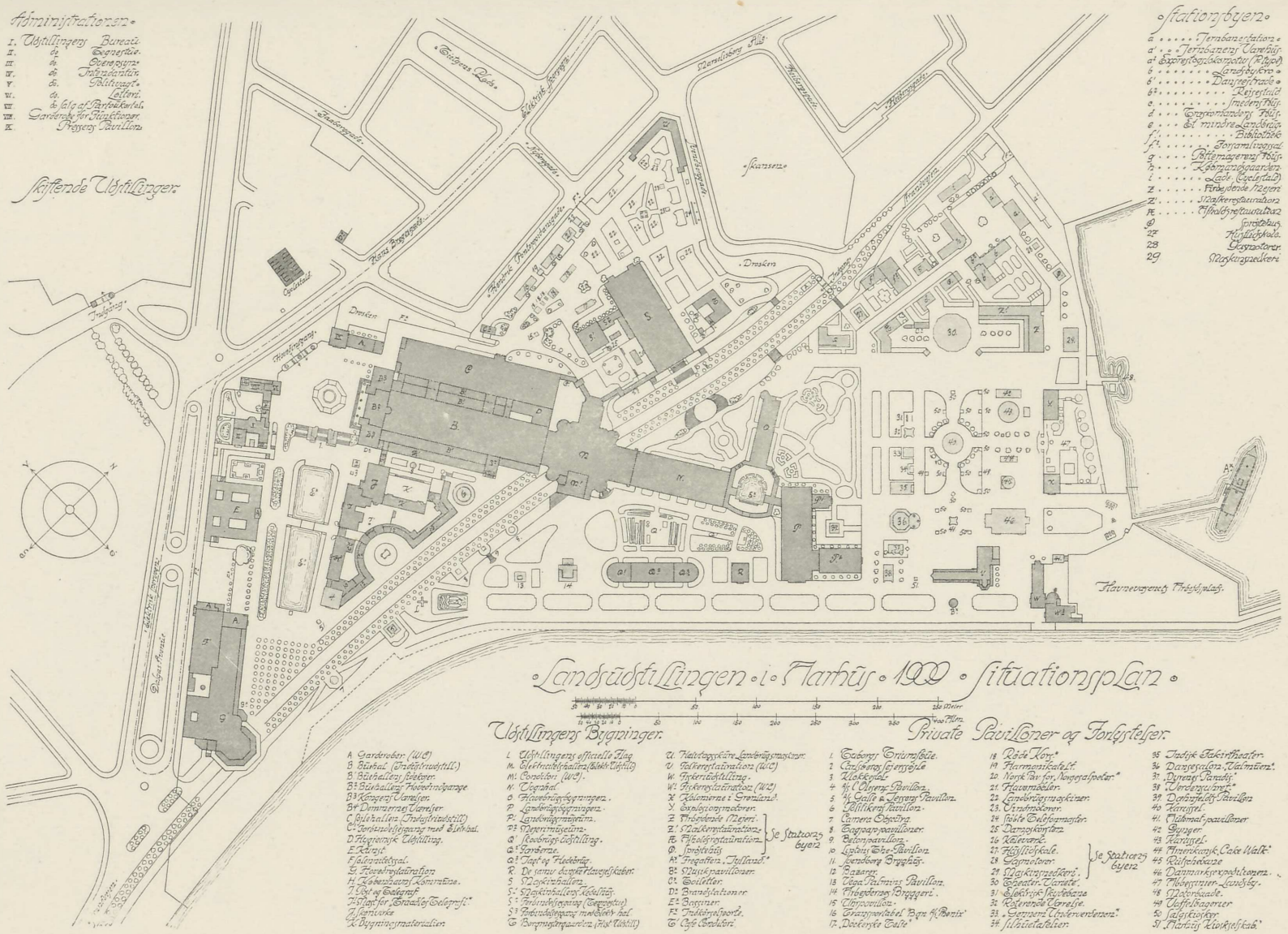
Administrationen.
I. Udstillingens Bureau.
II. do. Sekretariat.
III do. Billetsalg.
IV. do. Indgangsvagt.
V do. Politivagt.
VI. do. Lofteri.
VII do. samt af Portvekterskab.
VIII Garderobe for Tilskuere.
IX Pressens Pavillon.
Skifterende Udstillinger.
Stationsbyen.
a Jernbanestation.
a' Jernbanens Hovedbygn.
a² Expeditionslokaler (Postkontor)
b Lagerbygninger.
b' Dampskibsbro.
b² Rejsestald.
c Smedens Bygn.
d Expeditionsbygning Bygn.
e Et mindre Landbrug.
f Bibliotek.
f' Forsamlingssal.
g Restaurationens Bygn.
h Kjøkkenhavegaarden.
i Gade (Cykelstald)
z Fredsbygningen.
z' Statsregistraturen.
z² Statsregistraturen.
@ Spritbygn.
27 Kunstskolen.
28 Gasmotorer.
29 Statsregnskabskontoret.
Landsudstillingen i Aarhus 1909 Situationsplan.
Udstillingens Bygninger.
A. Garderober (W.C.)
B. Restaurant (Indgangsbygning)
B¹ Restaurationens Hovedbygninger
B² Restaurationens Kjøkkener.
B³ Restaurationens Kjøkkener.
B⁴ Restaurationens Kjøkkener.
C. Hovedhallen (Indgangsbygning)
C¹ Hovedhallen (Indgangsbygning)
C² Hovedhallen (Indgangsbygning)
D. Maskinhallen (Indgangsbygning)
D¹ Maskinhallen (Indgangsbygning)
D² Maskinhallen (Indgangsbygning)
E. Kunsthallen (Indgangsbygning)
E¹ Kunsthallen (Indgangsbygning)
F. Kunsthallen (Indgangsbygning)
F¹ Kunsthallen (Indgangsbygning)
G. Kunsthallen (Indgangsbygning)
G¹ Kunsthallen (Indgangsbygning)
H. Kunsthallen (Indgangsbygning)
H¹ Kunsthallen (Indgangsbygning)
I. Kunsthallen (Indgangsbygning)
I¹ Kunsthallen (Indgangsbygning)
K. Kunsthallen (Indgangsbygning)
K¹ Kunsthallen (Indgangsbygning)
L. Udstillingens officielle Flag
M. Elektricitetshallen (Elektr. Udstill.)
M¹. Gymnastikhallen (W.C.).
N. Telegrafhal.
O. Havebrugsbygningen.
P. Landbrugsbygningen.
P¹. Landbrugsmuseum.
P². Landbrugsmuseum.
P³. Meieriudstillingen.
Q. Skovbrugsudstilling.
Q¹. Havebrugsudstilling.
Q². Havebrugsudstilling.
Q³. Havebrugsudstilling.
R. De samvirkende Andelsselskaber.
S. Maskinhallen.
S¹. Maskinhallen.
S². Maskinhallen.
S³. Maskinhallen.
T. Fiskeriudstillingen.
T¹. Fiskeriudstillingen.
T². Fiskeriudstillingen.
U. Kunstudstillingen.
V. Kunstudstillingen.
W. Kunstudstillingen.
W¹. Kunstudstillingen.
X. Kunstudstillingen.
Y. Kunstudstillingen.
Z. Kunstudstillingen.
Z¹. Kunstudstillingen.
Æ. Kunstudstillingen.
Ø. Kunstudstillingen.
A². Kunstudstillingen.
B². Kunstudstillingen.
C¹. Kunstudstillingen.
D². Kunstudstillingen.
E². Kunstudstillingen.
F². Kunstudstillingen.
G². Kunstudstillingen.
H². Kunstudstillingen.
I². Kunstudstillingen.
K². Kunstudstillingen.
Se Stationsbyen
Private Pavillioner og Forlystelser.
1. Toborgs Trimmøller.
2. Cirkusgaard's Forestilling.
3. Kaffehuset.
4. Ny Chr. Pavillon.
5. Ny Gasse & Jessens Pavillon.
6. Pelikanens Pavillon.
7. Camera Obscura.
8. Dagmarpavillonen.
9. Betonpavillon.
10. Lipton's Thé-Pavillon.
11. Svendborg Brygkjælder.
12. Bazaren.
13. Chr. Palmini's Pavillon.
14. Thorsen's Bryggeri.
15. Cirkuspavillon.
16. Grazyna's Kabel "Byen på Bænken"
17. Dockenfeldt's Café.
18. Rich. Nord.
19. Harmonikahallen.
20. Norsk Cin. for Kongelaspeter.
21. Hauemøllen.
22. Landbrugsmaskiner.
23. Vindmøllen.
24. Fede Telefonmaster.
25. Dampskibsbro.
26. Kaleidoskop.
27. Hippodrom.
28. Gasmotorer.
Se Stationsbyen
29. Maskinfabrikken.
30. Theater-Variete.
31. Elektrisk Skydebane.
32. Restaurant Caroline.
33. Gartneri Chrysanthemum.
34. Fiskerestaurant.
95. Indisk Elektrisk Theater.
34. Dansk Cirkus Dalmatien.
37. Dyrets Paradis.
38. Cirkusgaard.
39. Dansk Folkelivs Pavillon.
40. Harmonika.
41. Fiskeboat-pavillon.
42. Gynger.
43. Karrusel.
44. Amerikansk Cake Walk.
45. Rutschebane.
46. Danmarksrejsen Biograf.
47. Hjemgangen-Landsby.
48. Motorcycle.
49. Skydebaner.
50. Sejlskibsbro.
51. Dansk Elektrisk Theater.

V.

BYGNINGER

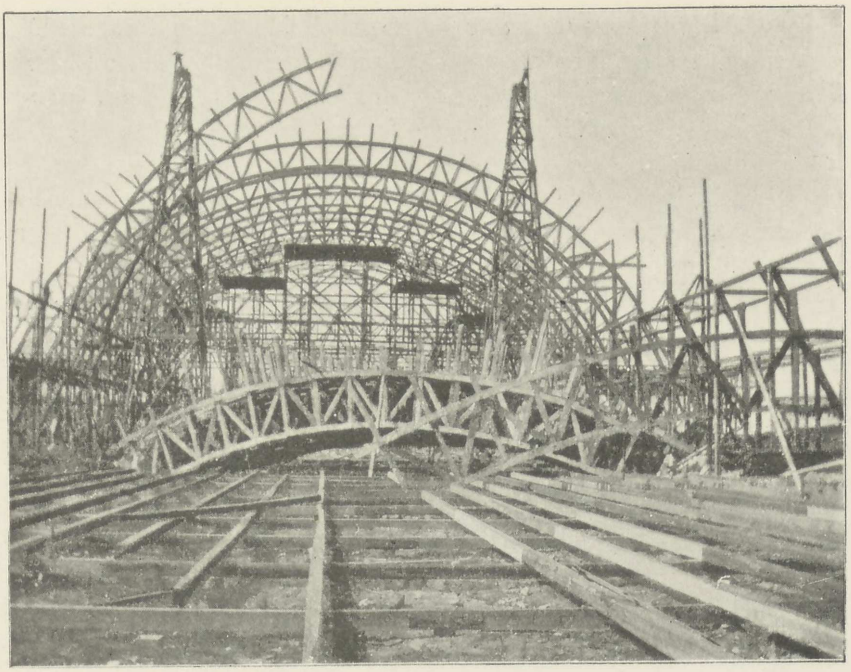

Arkitekt Rosen havde altsaa valgt Terrænet ved Aarhus nye Havn, fordi det var kuperet og faldt fra Vest mod Havet, hvorved der skabtes Læ for den i Jylland særligt fremherskende Vestenvind, hvorhos det bakkede Terræn gav rig Lejlighed til malerisk Gruppering af Bygninger og Anlæg; tillige kunde den meget smukt anlagte Strandvej indgaa i Planen som den fornemste Hovedaare.

Arkitekten valgte at lægge Bygningernes Hovedakse paa skraa over Terrænet, hvorved han opnaaede, dels at Hallerne, som byggedes i Fortsættelse af hverandre, gruppered sig terrasseformigt i det Indre, dels at dække den mindre flatterende Bagside af de Nybygninger, som paa denne Strækning begrænsede Udstillingspladsen, samt at danne en Bagside paa Hallerne, til hvilken man om fornødent i sidste Øjeblik kunde bygge til uden at skade den ydre Gruppering, hvilket senere viste sig formaalstjenligt.

Naar Arkitekten søgte at sammenbygge Hallerne i Fortsættelse af hverandre, hist og her afbrudt af mindre Gaarde og aabne Pladser, skete dette ud fra Ønsket om saavidt gørligt at koncentrere Bygningsanlæget, men dette var kun muligt indenfor visse Grænser, givne dels af Materialet, dels af Assurandørerne. Det var med ikke ringe Betænkelighed, at disse gik med til den Sammenbygning af Udstillingsbygningerne, som her blev gennemført, men det er en Selvfølge, at Fordelen ved at kunne færdes overalt under Tag er overordentlig stor.

En Afdeling var dog strengt isoleret fra de øvrige, nemlig Kunstafdelingen, der, som Situationsplanen viser, var beliggende hinsides det udgravede Bassin, med Bagsiden ud mod Dalgas Avenue, saaledes at Adgangan for Brand- og Redningsvæsenet her var særdeles let. Udstillingens Hovedrestaurant var ligeledes isoleret beliggende, med sin

Revers vendt imod Dalgas Avenue, hvorved der tilvejebragtes en bekvem Lejlighed for Tilførsel af Levnedsmidler.

Samtlige Bygninger, naturligvis med Undtagelse af Kedelhus o. l., var udførte af Træ, og denne Omstændighed blev bestemmende for Rosen, hvad enten det gjaldt Form eller Konstruktion. Han undlod saa-

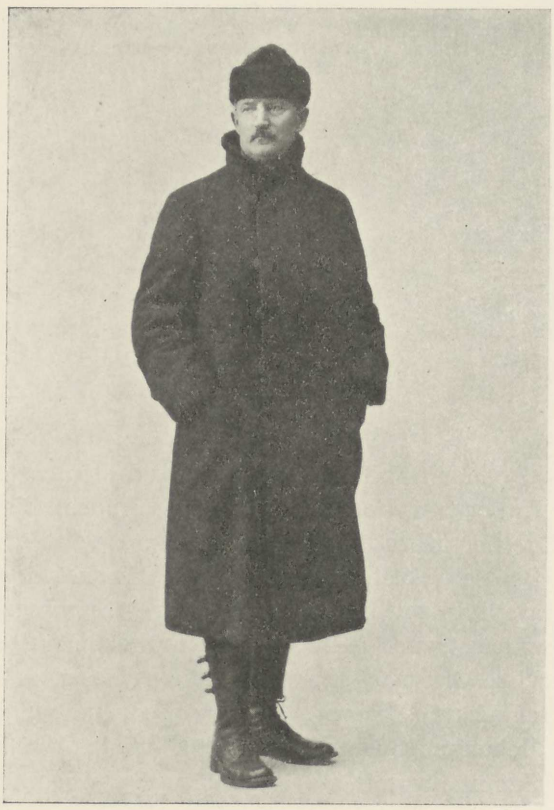

Arkitekt Anton Rosen.

vidt muligt at maskere denne sidste, men tilslørede den højst ved Anvendelse af Lægter eller Brædder. Dekorationerne udførtes ogsaa direkte paa et Underlag af Træ, der udskaaret i smalle Lister dannede en fortrinlig Bund, hvorom Rosen allerede havde indhøstet Erfaring ved Bygningerne til den »18de danske Landsmandsforsamling« i Odense 1900, hvis Dekoration under Samarbejde med ham udførtes af Malerne Lønborg-Jensen og Henrik Schouboe. For Landsudstillingens Vedkommende udførtes de som bekendt af Maleren Valdemar Andersen, som ved Rosens Valg først blev almindelig kendt af Offentligheden og saa at sige ved denne Lejlighed opdaget.

Tegnearbejdet ved Bygningernes Projektering fremmedes saaledes, at der den 15de April 1908 kunde afholdes den første Licitation over nogle af de største Bygninger, Buehal, Elektricitets- og Vognhal. Opførelsen blev strax paabegyndt, og det gik nu Slag i Slag med Projektering, Licitation og Opførelse, Besøg af Udstillere, Opstilling af Motorer, Censur af Arrangementer og umulige Skilte; alt under den Tummel, der karakteriserer Forarbejderne til enhver stor Udstilling.

At Dommen over Rosens Udstillingsbygninger stiller ham højt som Kunstner, er en Kendsgerning.

Han er bleven kaldt den geniale Bygmester, som havde forstaaet at knytte en Forbindelse mellem gamle græske Idealer og det fine Kniplingsvæv, som Tusinder af danske Kvindehænder gennem Aarhundreder har frembragt paa Slesvigsk Vestkyst, og det er bleven sagt om ham, at hvor andre vilde have krævet Marmor og lignende kostbare Materialier, byggede han lyse, festlige Palæer af Fyrretræ.*)

I »Arkitekten« og »Kunstbladet« for September og August Maaned 1909 udtaler Sagkundskaben sig indgaaende om hans Arbejder i Artikler, som citeres her, dels for deres Rigtigheds Skyld, dels fordi Læsningen deraf klart fremkalder Bygningernes Udseende for Øjet. Det fremhæves i »Arkitekten«, »at det vanskelige ved et stort Udstillingsbyggeri er, at det hele skal gaa i en

*) Redaktør Frantz v. Jessen ved Journalistbesøget i Juni 1909.

urimelig Fart, hvilket kræver et saa intenst Arbejde, et saa klart Overblik baade over Arbejdsplanen og selve den arkitektoniske Udformning samt over Arbejdet paa Tegnestuen og alle Enkeltheder, at Udenforstaaende vanskeligt kan gøre sig Begreb om, hvor uendelig mange Traade, der løber sammen i en saaledes beskæftiget Arkitekts Hjærne.

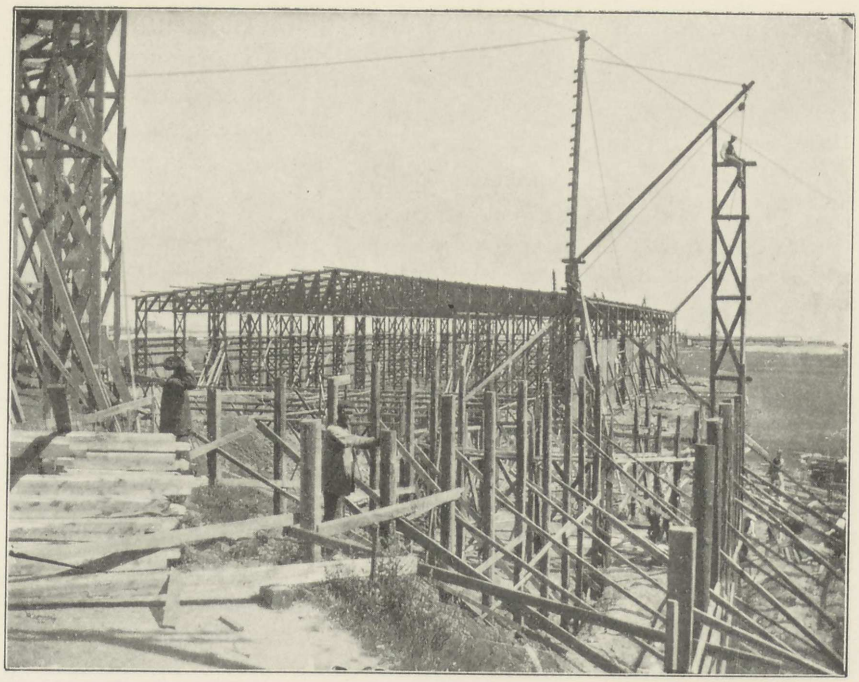

Den overvejende Del af Udstillingsbygningerne bærer imidlertid ikke Spor af et saadant Hastværk.

Konstruktionerne ere smukke og vel gennemtænkte, der er fuldkommen Ro og Ligevægt i det ydre, de arkitektoniske Virkninger er rolige og harmoniske, og selv saa vanskelige og uligeartede Elementer som den store Kuppel og Søjlefronten ved Industrihallen forliges mærkværdig godt. Denne Kuppel — Navnet er egentlig misvisende, thi det er jo ingen Kuppel — er i egentligste Forstand Udstillingsbyens »point de vue«, dens Tyngdepunkt. Med roligt Overlæg har Rosen spillet denne Trumf ud, og det er en Trumf, der batter —: Den ses allevegne fra som en alt dominerende, Øjet og Fantasien fangende Hovedfigur i Anlæget. Det er heller ingen Tilfældighed, at den ligger just over Elektrici-

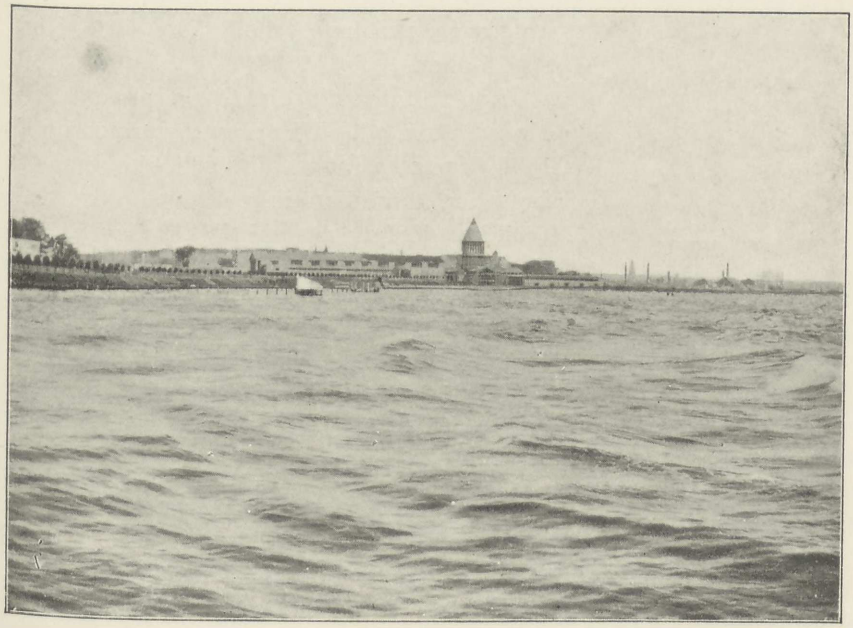

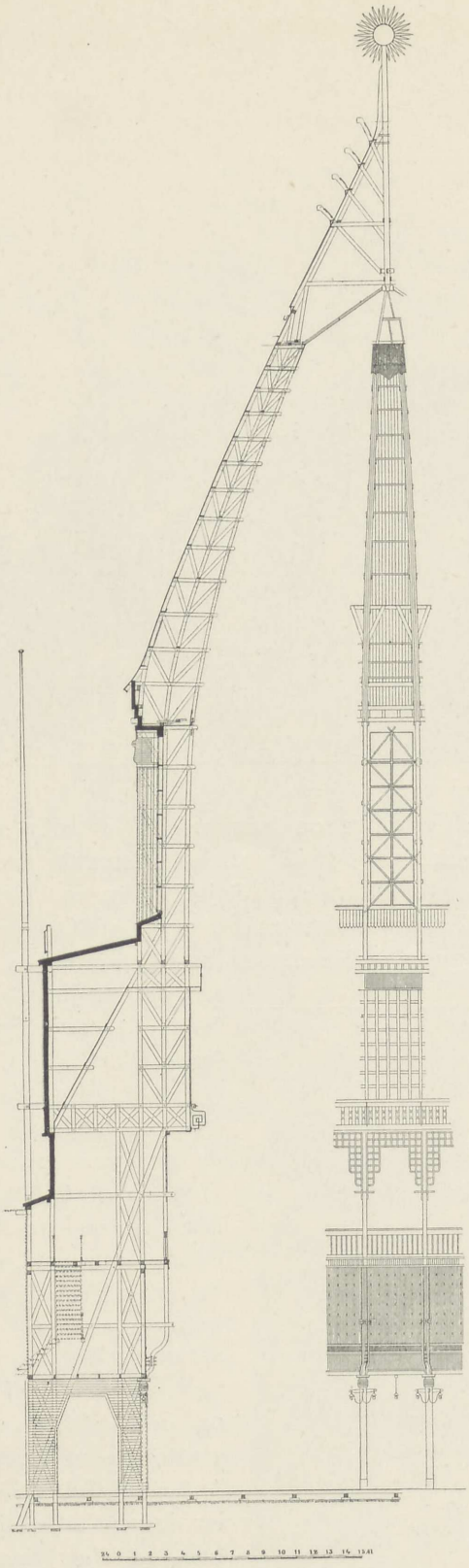

Snit af Elektricitetshal.

tetshallen. Den løfter sig nemlig over den kæmpemæssige Udstillingsmontre for »det store nordiske Telegrafselskab«, det største Foretagende, vort Land har fostret; dette er en Symbolik, som selv den menige Mand kan forstaa og føle sig grebet af.

Konstruktionen af denne Centralbygning er i sin overordentlige Simpelhed noget af det fineste i hele Anlæget. Sikkert og elegant og — hvad der konstruktivt set er ideelt — med et Minimum af Materiale føres Trykket fra den høje Overdel ned gennem de bærende Led til Grunden.

I de øvrige Bygninger er Konstruktionerne hovedsagentlig udførte efter samme Princip som ved Udstillingen i 1888, en Maade, der er bleven fastslaaet som mønstergyldig for Bygninger af denne Art: Armerede Bue- og Dragerkonstruktioner, udførte af 2 eller 3 Lag ru Brædder, der sømmes sammen.

Ved Udstillingen i 1888 blev denne Konstruktionsmaade for første Gang anvendt i større Udstrækning, men det bør mindes, at Arkitekt, Professor Gnudtzmann er »Fader« til den, idet han først i 80erne overbyggede de store Rum i Skibsværftets Bygninger i Helsingør med disse lette Konstruktioner.

Noget nationalt *dansk* Særpræg har i Modsætning til Udstillingsbygningerne i 1888 de paa Aarhusudstillingen ikke, men om Imitation kan man ikke ret vel tale. Der er ikke gjort nogetsomhelst Forsøg paa at skjule eller pynte Materialet; de ru Brædder og Lægter, der var til Raadighed, er netop anvendt saaledes, at de gør den valgte Form naturlig, og saaledes, at der i Fladerne og Rummene frembringes flatterende Virkninger. Intetsteds er dette tydeligere end i den lange, lukkede Veranda — Spisesal — ved Hovedrestaurationen. Her er paa de tværsgaaende Konstruktioner, der bærer Taget, sømmet en Række lodretstaaende Lægter, tilspidsede forneden. Dette simple Motiv

giver en overraskende og aldeles ypperlig Virkning. De Tusinder af nedhængende Spidser frembringer tilsammen, naar man ser det Hele under Et, et mærkelig luftigt Indtryk, som af en blød Sky, der svæver over Rummet.«

I »Kunstbladet« udtaler Vilhelm Wanscher sin Beundring af de hvide Udstillingsbygningernes samlede Silhouet, der, »naar man kommer sejlende til Aarhus, minder om Øerne i Omkredsen af Venedig med deres lave, langstrakte Huse og den højere, men ligeledes langstrakte Kirke og et enkelt slankt Taarn. Der er den samme Kultur i Rosens Anlæg, samme bevidste Brug af Simpelhedens og Sammenhængens Skønhed. Thi »den hvide By« med sine matgule Tage tegner hver Linje i store Træk, de vandrette, de lodrette og de svungne, og den harmonerer i Størrelse med Aarhus' egen Silhouet, selv om den adskiller sig fra denne ved sin Beliggenhed imellem Byen og de skovklædte Skrænter og ved sine ejendommelige Kupler og den høje Søjle.

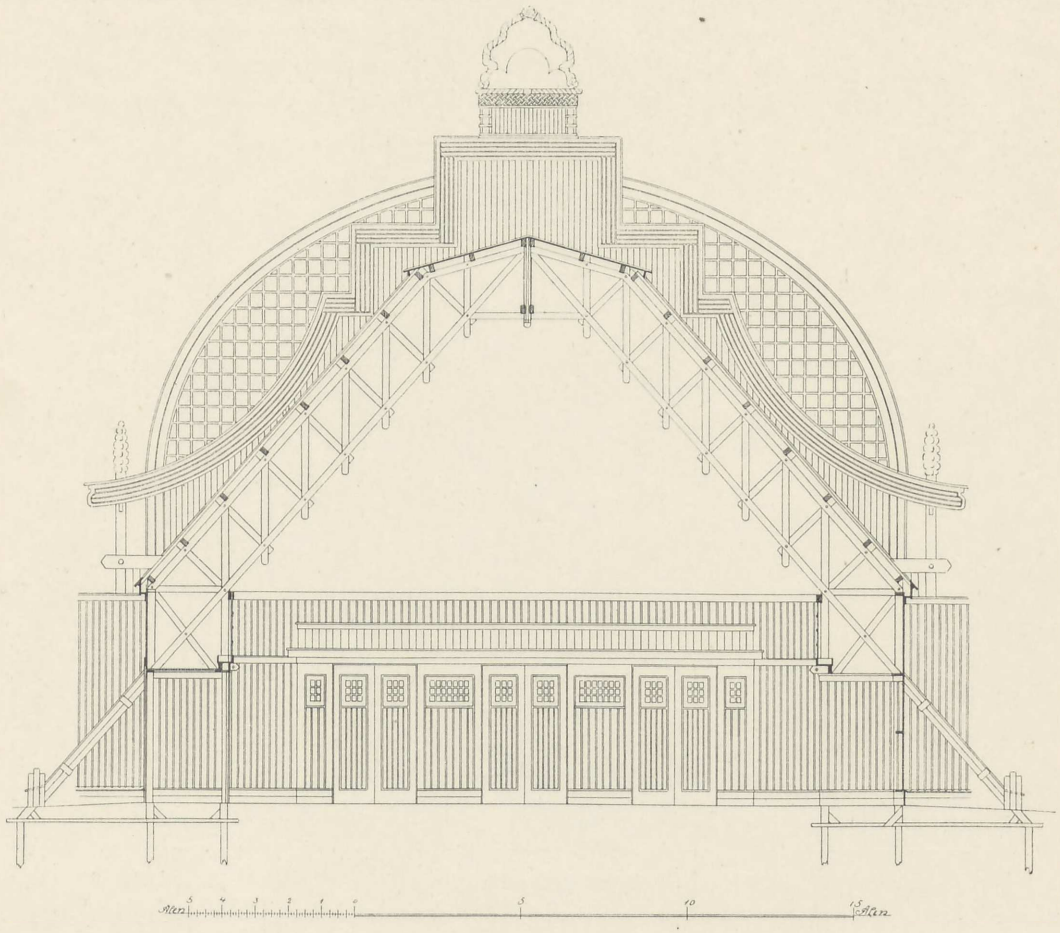

Snit gennem Bygning for Havebrug.

Indgangspavillonen er meget typisk, og beundringsværdig den Skønhed, hvormed den taler sit moderne orientalske Sprog.

Motivet stammer fra Nyrops Udstilling i 1888, men er noget bredere behandlet, under Paavirkning af indisk Stenarkitektur.

Dette brede, flade Tag tynger udtryksfuldt paa de runde Tambourer, der bære det; og det bliver dog let og svævende, fordi de firsidede Blokke mellem Tælleapparaterne indbilder os, at Taget har hævet sig et Stykke op over dem, eller rettere over det parallele Plan, man kunde lægge paa dem. Hvor delikat og dog simpelt dette Tag. disse Pavilskabt en dansk Tradition for Udstillingsbygninger af Træ med en virkelig Trækarakter, og at man ubetinget ved kommende Udstillinger bør fortsætte i dette Spor fremfor at bygge Imitationer, navnlig da Træet kan imprægneres mod Brandfare.

Inden dette Afsnit slutter med Omtale af Professor Rosens Medarbejdere, skal næst

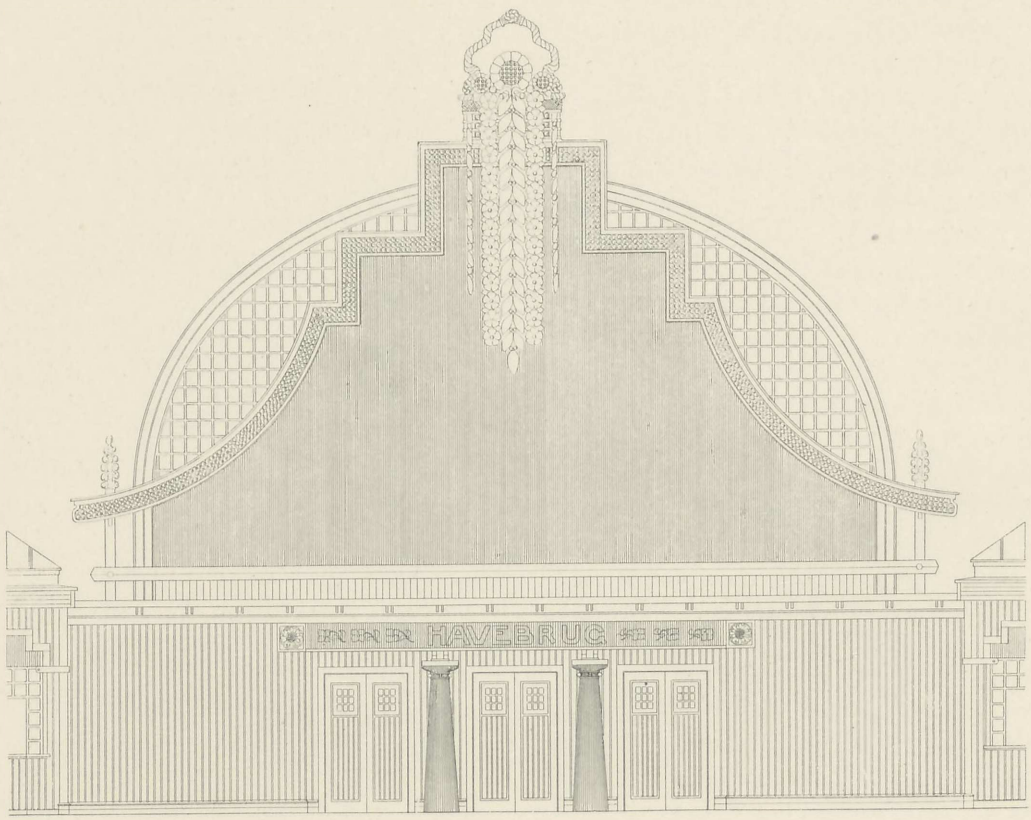

Bygning for Havebrug.

loner og de firkantede Blokke er behandlede, hvor godt Tambouren gør sig gældende, hvor bløde Fladerne og de kubiske Helheder virker. — —

Allevegne grupperer Bygningerne sig saaledes, at Terrænet føles sammenhængende. Men dette er menneskelig set for stort; det er ikke beregnet for gaaende, men for kørende. Dog, Havet forfrisker alle.«

Med Rette hævder Rosen, at der nu er at henvise til, hvad det ansete tyske Fag blad »Architektonische Rundschau« saa sent som i Bladets Nr. 8 af 1911 under en Artikel »Ausstellungsbauten« med ubetinget Anerkendelse af Rosens Kunst skriver som Indledning til denne Artikel, anføres, hvad en kendt Bremerarkitekt, Prof. Emil Høgg i samme ansete Tidsskrift tidligere har udtalt om Landsudstillingens Bygninger:

»Om Udstillingen i Stockholm sidste Aar

vidste man i Tyskland god Besked. Besøget var ved behændig Reklame vel tilrettelagt; adskillige Fællesture gik til Udstillingen, men blev, i det mindste i architektonisk Henseende, en stor Skuffelse.

Samtidig aabnede Landsudstillingen i Aarhus sine festlige Porte, uden at tiltrække sig større Opmærksomhed; hvem der hørte om den og tilfældigvis fandt Vej til det afsides liggende, nordlige Danmark, beredte den en stor Overraskelse. Man saa en Udlingens ydre Udseende i Hænderne paa deres udvalgte Architekt og har vidst at undgaa enhver uheldig Udstykning af den smukke Opgave, hvilket andre Steder vilde være saa selvfølgeligt.

Tæt sammentrængte strækker sig, langs Kattegats skovklædte Bred, de for det meste lavt holdte Bygninger, der fuldstændig dominerer Landskabet.

Og ligesom den lange Række af Tage og Kupler er afpasset efter Kysten, saaledes

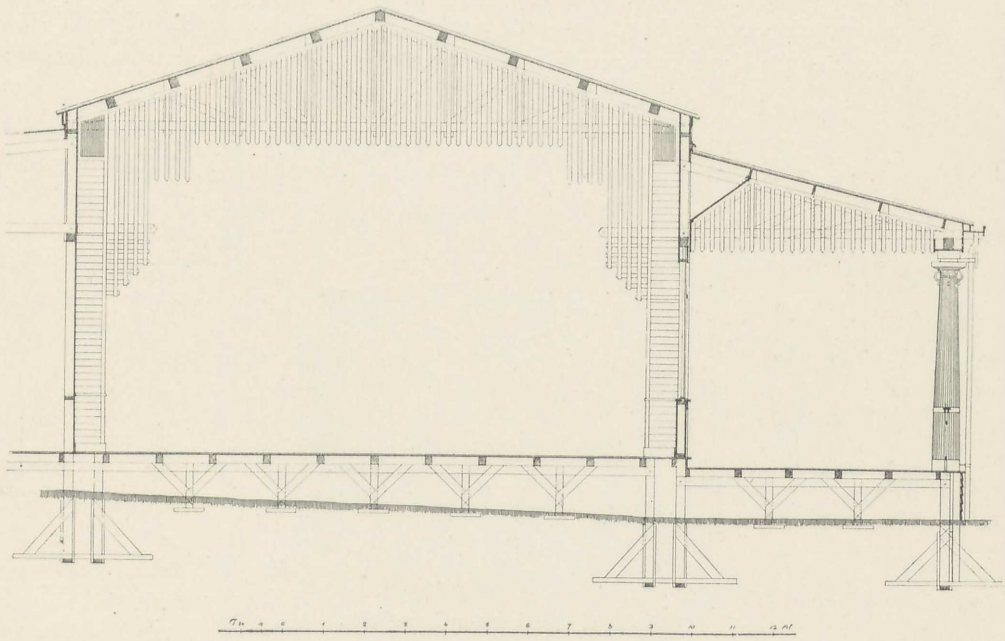

Snit af Veranda ved Hovedrestauranten.

stilling, saa fornemt holdt i sin Udførelse, saa gennemført helstøbt, saa ejendommelig ny og derfor saa kunstnerisk moden, at man maa begynde igen at tro paa Udstillingsarchitekturens Berettigelse.

Som Architekt for hele Udstillingen stod kun een Kunstner, Anton Rosen i København, og som hans fortjenstfulde Medarbejder er Høeg Hansen nævnt.

Aabenbart har her en stortseende Udstillingsledelse fortrøstningsfuldt lagt Afgørelsen og det fulde Ansvar for hele Udstilharmonerer samtlige Bygningers hvide Farve og Tagenes gule Okkerfarve sammen med Havets og Bakketoppenes disede Blaa. I Sandhed et Billede, som ingensinde har haft sin Lige paa nogen Udstilling.

Her er intet mere tilbage af den markskrigerske Overbyden i Form, Forhold og Farver, som engang paa Udstillingerne var saa almindelig; her er ikke en eneste Kuppel, ikke en eneste Tagrytter, der ikke taktfuldt indordner sig under det store, energisk ledede Orkester.

En yderligere Overraskelse oplever vi ved Betragtning af Udformningen af Enkelthederne. Alt er saa moderne, saa ejendommeligt; og dog — undersøger man Sagen fra Bunden, saa er den gode gamle doriske Stil hele Udstillingens konsekvent gennemførte Ledemotiv, baade ude og inde. I Sandhed frit og dristigt anvendt, snart sammentrængt og snart spredt, fremhævet ved vel overlagt Farvefordeling, oplivet ved muntre Detailpaafund, men dog uden at overskride Stilens bestemte Rammer.

En tredje Overraskelse frembød sig ved nøjere Undersøgelse af Konstruktionsprinlig Maade. Træet er ru, hvorved den paaførte Farve virker let og malerisk. De fine Fuger i Søjleskafter og Piller erstatter Kannelurer og giver som Bund for den dekorative Bemaling Billederne Stof.

I Rækken af fortræffelige Ydelser fortjener vel nogle Bygninger at fremhæves som særlig vellykkede; saaledes Blomsterhallen, et prægtigt Rum, — som de fleste andre med hvidmalede, synlige Tagspær. Det dæmpede Lys falder ikke ind gennem Vinduer, men gennem imprægneret Lærred, som dækker Saddeltaget. Eller f. Eks. Hovedrestauranten, hvor de med Lægter pry-

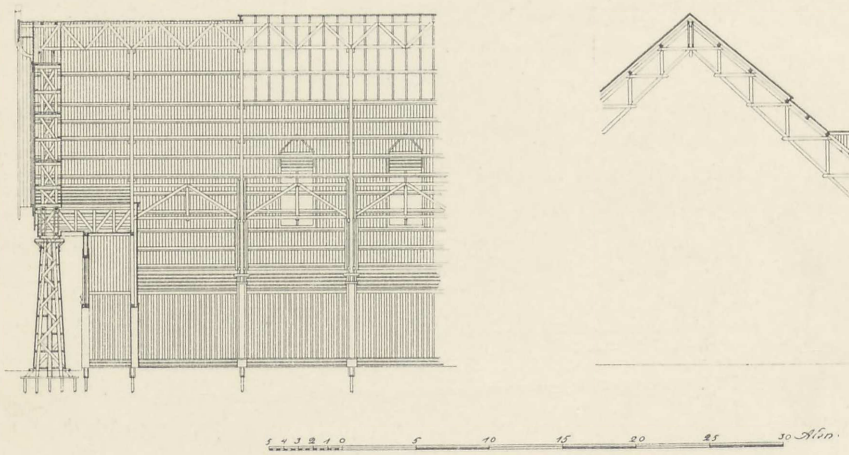

Snit af Bygning for Landbrug.

cippet, den saa ejendommelige, yndefulde Byggemaade med Brædder og Lægter. Af Brædder og Lægter har man ganske vist allerede tidligere lavet Udstillingsbygninger, men endnu har en Architekt aldrig forstaaet at gennemføre dette primitive Materiale som synlig utildækket Bygningsæmne*). I Hundredvis af altid nye Sammenstillinger bliver Brædder og Lægter anvendt til Vægge, til Brystninger, til Gesimser, til Afslutninger, Gittere og Beklædninger; overalt oplivende Architekturens strenge Former paa behagedede Spærfag næsten virker som fra Loftet nedhængende Slør, og hvor Vægdekorationen ganske særlig fortjener Ros; eller Indgangsportalen til Maskinhallen i sin Mønnieudsmykning og med begge Kæmpeamboltene paa Siderne af den store Trappe; eller endelig »Søjlehallen«, hvis svære, hvide Kassetloft i stor Udstrækning bliver støttet af brogede Søjler.

Til disse egentlige Udstillingsbygninger slutter sig en Gruppe*) af smaa, massive

*) Dette er vel ikke helt korrekt.

*) Jvfr. Artiklerne senere i Beretningen og i dennes Afsnit II.

Murstensbygninger, den saakaldte »Stationsby«, sande Perler i jævn Architektur.

Det handler her ikke alene om Stationsbygninger, efter vor tyske Sprogbrug, men om Typer paa saadanne landlige Bygninger, som vokser op ved Baneliniernes Holdepladser og plejer at danne smaa Byer; f. Eks. alle Slags Værkstedsbygninger, Forretninger, Kroer, Smedier, Forsamlingshuse, Mejerier; alle disse smaa Bygninger støtter sig, uden ængstelig Efterligning i sin maleriske hjemlige Formgivning og sit Materiale, bevidst til overleveret dansk Byggemaade — et Stykke praktisk Kulturarbejde, som man ikke kan ønske sig bedre.

Dermed er, ved Siden af saa mange betydelige Værker i den moderne Aand, Fædrenes Værker ikke bleven glemt; i en malerisk, gammel, godt eftergjort, Bygning, »Borgmestergaarden«, er en prægtig Række historiske Værelser indrettede, dels optaget til Museum, dels i Privatbesiddelse, alt sammenstillet med fin Smag.

Alt i alt, Aarhus-Udstillingen er en Begivenhed, og holder den Ord med sine Løfter, saa kan vi fra det rolige Danmark snart vente os en rig Blomstring af ny Kunst.«

Arkitekt Rosen samarbejdede som bekendt, hvad den dekorative Udsmykning af Bygningerne angik, med Maleren Valdemar Andersen, som her for første Gang fik Lejlighed til ret at øve sine dekorative Evner og ved sine levende Farver paa de hvide Huse at bidrage til ligesom at fastholde

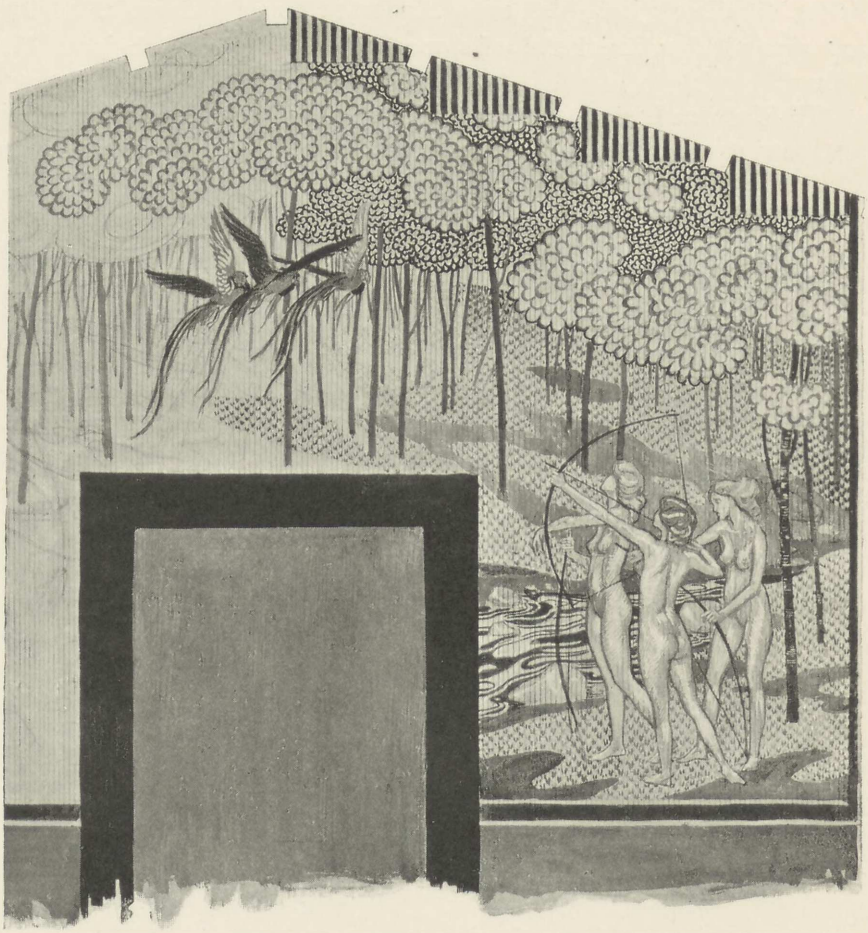

Efter Vald. Andersens Karton til Vægmaleri i Hovedrestaurationen.

Solen det længst mulige i den desværre yderst solfattige Sommer i 1909.

Det ligger i Sagens Natur, at Samarbejdet mellem Rosen og hans Medarbejdere uden Undtagelse maatte foregaa under saa intime og snevre Former, som det overhovedet er muligt. I modsat Fald kan der ikke skabes Enhed og fuld Harmoni i

Bygningskunsten, hvilket jo netop betinges af, at én Vilje er den raadende paa alle Omraader.

Rosen udleverede saaledes naturligvis ikke et Rum til malerisk Behandling i Almindelighed, men bestemte i alle Enkeltheder Delingen i Farveplaner og dekorative Felter, til disse gjorde Valdemar Andersen saa sine altid udmærkede, ofte mesterlige Udkast.

Til Fladerne bestemtes i Forening de Toner, som gav den bedste Grundakkord.

Desværre har det ikke været muligt at bevare noget af Valdemar Andersens dekorative Billeder — dertil var Materialet for skrøbeligt.

Ved Behandlingen af Terrænet og Blomsterudsmykningen ude og inde samarbejdede Rosen med Havearkitekt Erstad Jørgensen, der ved sin fremragende Dygtighed og Smag bidrog i væsentlig Grad til paa det nyligt opfyldte Havneareal i den knapt tilmaalte Tid at fremtrylle en Udstillingspark, der dannede et smukt, naturligt Bindeled mellem Bygningerne, Havet og den grønne Skov.

Arkitekt Hirth fra København udførte, som allerede ved Nyrops Udstilling i 1888, samtlige statiske Beregninger af Konstruktionerne, og det bør fremhæves, at der i denne Henseende intet som helst Uheld indtraf til Trods for den ualmindelig stormrige Sommer, og til Trods for, at man selvfølgelig ved Bygninger af denne Art bevæger sig saa nær ved den tilladelige Grænse som muligt.

Ved Arbejdets Udførelse var Arkitekt Høeg Hansen Rosens højre Haand. Han havde som Udstillingens Konduktør det besværlige Hverv at sørge for, at Arbejdet fremmedes og at alt fungerede planmæssigt.

Som Underkonduktør var ansat Arkitekt Wier af Aarhus, der havde den regnskabsmæssige Del og noget af det praktiske Tilsyn.

Den, der har set Landsudstillingen i Aarhus i 1909, vil ikke glemme dens virkningsfulde Bassiner. Disse vare anbragte straks indenfor Hovedindgangen samt i Havebrugsafdelingen og af Professor Rosen lagte med Opnaaelse af Virkningen ved Spejlbillede for Øje, og her, som ellers, havde han Held med sig — den spejlblanke Vandflade virkede magisk: den gav Afstand og dog viste den Billedet, som om det laa for Foden.

VI.

FINANSFORHOLD

Grosserer Chr. Filtenborg.
Formand for Kasse- og Regnskabsudvalget.

Den 17. Januar 1908 holdt Udvalget for Kasse- og Regnskabsvæsen sit første Møde paa Tinghuset i Aarhus under Ledelse af Udvalgets Formand, Grosserer Filtenborg. At dette Udvalgs Virksomhed var af den største Betydning for det store Foretagende er indlysende, saavist som Bogholderiet er Nerven i enhver Forretning.

Udvalget raadede, som berørt, paa dette Tidspunkt over et Statstilskud paa 300,000 Kr., Kommunens Tilskud paa 150,000 Kr. samt en Gave paa 30,000 Kr.; det første Bidrag af Statstilskudet hævedes med 75,000 Kr. den 30. April 1908 og blev indsat i Aarhus Privatbank, der allerede under de tidligste Forarbejder havde financieret Udstillingen og nu ifølge Forretningsudvalgets Beslutning skulde bruges som Udstillingens Bank.

Udvalgets første Opgave var at udarbejde et Budget til Forelæggelse for Forretningsudvalget.

Det foreløbige Overslag fra Foraaret 1907 balancerede, som anført, med en Indtægt og Udgift af Kr. 1,005,000, men da man i Efteraaret 1907 havde Sikkerhed for Tilskud til et Beløb af Kr. 480,000 og yderligere havde erholdt Ministeriets Bevilling paa et Udstillingslotteri, kunde Udstillingens Rammer udvides en Del.

Der budgetteredes derefter som Indtægt:

Tilskud	Kr.	480,000
Entré og Abonnement	-	600,000
Afgifter og Pladsleje	-	250,000
Udstillingslotteri og Tombola	-	120,000
Salgsafgifter fra Udstillere	-	15,000
Salg af Kraft og Belysning	-	5,000
- - Kataloger og Programmer	-	12,000
Afgifter af Forlystelser	-	30,000
Realisation af Bygninger og Inventar	-	55,000
Tilsammen	Kr.	1,567,000

Det endelige Budget udarbejdedes nu og vedtoges i den omstaaende aftrykte Skikkelse den 9. Januar 1909 af Forretningsudvalget, hvorefter Planen for Bogholderiet og Regnskabet fastlagdes og gennemførtes i den vedtagne specificerede Form, som ogsaa anvendes i det afsluttede Regnskab.

Fra tidligere Udstillinger havdes Erfaringer for det uheldige i, at flere Administrationsudvalg havde hver sin Kasse. Som Følge af de saaledes indhøstede Erfaringer

blev det bestemt, at alle Udstillingens Indtægter skulde indbetales til og saavidt muligt ogsaa opkræves direkte af Udvalget for Kasse- og Regnskabsvæsen, og derfor blev næsten alle indtægtgivende Virksomheder saasom Billetsalg med dertil hørende Kontrol, Lejeafgifter og Afgifter af Forlystelser, Salgsbureauet, Lotteri og Tombolaer, samt Driften af Udstillingshotellet henlagt under dette Udvalg, som i Begyndelsen af 1908 antog 1 Kasserer, senere 1 Bogholder samt det nødvendige Kontorpersonale og da Udstillingen aabnedes 4 Overkontrollører, 44 Kontrollører og 4 Damer til Byttekontorerne.

Da Systemet Procent-Afgift af Salget og fast Pladsleje-Afgift (pr. Kvadratalen) var Grundlaget for enhver Forhandling om Lejemaal, og da man i denne Anledning maatte føre effektivt Tilsyn med samtlige procentafgivende Etablissementer, ansattes henimod Udstillingens Aabning en særligt uddannet Bankmand, der vaagede over, at Udstillingen fik, hvad der tilkom den.

Alle Indtægter — med Undtagelse af Statskassens og Kommunens Tilskud, hvilke Udvalgsformanden for Kasse- og Regnskabsvæsenet modtog og kvitterede for — indgik til Kassereren, og ingen Kvittering var bindende for Udstillerne, medmindre den var underskrevet enten af Formanden for Udvalget for Kasse- og Regnskabsvæsenet eller af to af dettes Medlemmer eller af Kassereren paraferet af Bogholderen.

Alle Udvalg skulde indgive skriftlig Anmeldelse, stilet til Udvalget for Kasse- og Regnskabsvæsenet, om de Indtægter af en hvilken som helst Art, de maatte have sikret Udstillingen.

Alle Udbetalinger fandt Sted gennem Kassereren. For at et Beløb skulde kunne føres til Udgift og udbetales, skulde paagældende Udvalgs Formand, efter at have overbevist sig om, at Udgiften var bevilget paa Budgettet, attestere Regningens Rigtighed med Angivelse af, under hvilken Sektion Udgiften hørte.

Regningen eller Udgiftsbegæringen paategnedes af Bogholderen med Angivelse af, under hvilken Konto Udgiften hørte, og hans Paategning skulde tillige tjene Kassereren som Bevis for, at vedkommende Budgetkonto ikke derved overskredes. Ifølge en Udgiftsordre fra Formanden for Udvalget for Kasse- og Regnskabsvæsenet eller to af dettes Medlemmer kunde Beløbet derefter komme til Udbetaling hos Kassereren. Saafremt nogen Udgiftsbegæring vilde medføre Overskridelse af vedkommende Budgetkonto, skulde Bogholderen uopholdelig indberette dette til Udvalget for Kasse- og Regnskabsvæsenet.

Der blev indført ganske enstrykte Blanketter til Udgiftsbilag og ingen Regning blev betalt, naar den ikke var udfærdiget paa Udstillingens Papir, hvilket meget lettede Bogføringen og i det Hele viste sig at være af praktisk Betydning saavel for Kassen som for Bogholderiet.

Iøvrigt udarbejdedes der Instruxer baade for Kassereren og for Bogholderen med Opgivelse af, hvilke Bøger der skulde føres. Udvalgets Medlemmer og navnlig dets Formand var dagligt til Stede og deltog i og kontrollerede Arbejdet med Pengeomsætningen og Bogføringen, der snart antog et overordentligt stort Omfang.

OVERSLAG

OVER

INDTÆGTER OG UDGIFTER

FOR

LANDSUDSTILLINGEN I AARHUS 1909

Vedtaget paa Forretningsudvalgets Møde den 9. Januar 1909, med senere vedtagne Poster.

SPECIFIKATION

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Tilskud til Udstillingen.								
1. Fra Statskassen	300000	»						
2. - Aarhus Kommune	150000	»						
3. - Grosserer Filtenborg	30000	»						
	480000	»						
Tilsammen...					480000	»		
F. **Forretningsudvalget.**								
A. *Sekretariatet og Bureauet.*								
1. Gager:								
Generalsekretær 10000 Kr.								
Bureauchef 8000 -								
			18000	»				
2. Medhjælp til Sekretariat og Bureau (derunder til Bedømmelseskomitéen) samt Budløn			14200	»				
3. Kontorartikler, Bøger, Tryksager, Annoncer (derunder ogsaa til Bedømmelseskomitéen)			10000	»				
4. Inventar (fast og løst):								
i Administrationsbygningen . 7500 Kr.								
- Hovedrestaurationen 1500 -								
- Solennitetsbygningen 5000 -								
- dennes Garderobe 1000 -								
- Boderne 1000 -								
			16000	»				
5. Porto, Telegrammer, Telefonsamtaler, Telefonabonnement og Stempelmærker			6300	»				
6. Husleje til Bureauet m. m.			600	»				
7. Rejser og Diæter til Forretningsudvalget og Udstillingsraadet samt til korresponderende Medlemmer m. fl.			10000	»				
8. Opvarmning, Belysning og Rengøring			1000	»				
			76100	»			76100	»
C. *Udlejning.*								
1. Indmeldelsesgebyrer à 5 Kr.	6000							
At overføre...	6000	»					76100	»

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført...	6000	»					76100	»
2. Pladsleje af Udstillere:								
Udvalg III formener at kunne paaregne do. IV — - — —	130000	»						
3. Lejeafgift af Restauranter o. l.:								
a. Hovedrestaurationen (Omsætning ca. 300000 Kr.) .... 45000 Kr.								
b. Billige Restauranter i Folkeparken og Kroen ..... 30000 -								
c. Konditorier, Bars og mindre Restaurants ..... 9000 -								
d. Frugt- og Blomsterbutikker 1000 -								
	85000	»						
4. Lejeafgift for Kioskerne m. m.	10000	»						
5. Leje af Bazarboder.....	16000	»						
6. Afgift af Garderober m. m.:								
a. Garderobe og W. C..... 3000 Kr.								
b. Cyklestald..... 2000 -								
	5000	»						
7. Diverse Indtægter	1000	»						
8. Pladsleje paa de vekslende Udstillingers Terræn:								
a. Maskiner m. m. ..... 1000 Kr.								
b. Restaurants (15 % af Omsætningen)..... 2000 -								
	3000	»						
	256000	»			256000	»		
D. *Udstillingens almindelige Ordning.*								
1. 1 Intendant			1500	»				
2. a. Kontoret for Modtagelse af Gods og Opbevaring af tom Emballage:								
1 Bestyrer og Medhjælp samt Kontorartikler m. m. (ogsaa til Intendanten).. 5000 Kr.								
b. Inventar (ogsaa til Intendanten)..... 200 -								
c. Mandskab til Assistance ved Udpakning, Opstilling og Indpakning af Udstillingsgenstande samt ekstra Rengøring, Vanding og Tilsyn:								
Udvalg III..... 3500 Kr.								
do. IV..... 2500 -								
do. VII..... 1000 -								
do. X..... 300 -								
			12500	»				
(Transporten af Godset etc. og Udlæg for Fragten refunderes af Udstillerne.)								
At overføre...			14000	»	256000	»	76100	»

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført...			14000	»	256000	»	76100	»
3. Repræsentationsudgifter af enhver Art, derunder Aabningsfest, andre Fester, Dommermiddag m. m.			30000	»				
4. Kantaten			5000	»				
5. Dekorationsudgifter saavel i Bygninger som paa Pladsen og ved Indgangen samt i Anledning af særlige Fester			15000	»				
6. Orden og Tilsyn:								
a. 70 Opsynsmænd i Bygninger og paa Pladsen ... 28000 Kr.								
a. 20 Nattevagter ... 8000 -								
b. Uniformer:								
46 til Overkontrollører og Kontrollører ... 3700 -								
90 til Opsynsmænd ... 5000 -								
c. Brandvagt ... 7000 -								
c. do. paa vekslende Udstillinger ... 1000 -								
d. 50 Rengøringskoner ... 5000 -								
e. Rengøring og Vanding af Terrænet, Grusbelægning af Gange etc. ... 5000 -								
			62700	»				
7. Lægevagtstation:								
Lægepersonalet ... c. 900 Kr.								
Rekvisiter ... 100 -								
			1000	»				
8. Belysning af Terrænet:								
Elektricitet til Buelamper ... 8000 Kr.								
do. - Musiktribuner o. l. Steder ... 1000 -								
do. ved ekstraordinære Lejligheder ... 3000 -								
Kulspidser samt Pasning af Lamperne ... 1650 -								
			13650	»				
9. Musik			34000	»				
			175350	»			175350	»
E. *Bedømmelseskomitéen.*								
1. Udkast til Medaille og Diplom			1000	»				
2. Prægning af Medailler			2000	»				
3. Medailler af Guld			1000	»				
4 Diplomer og Udfærdigelse af disse			1500	»				
5. Pengepræmier			1000	»				
6. Dommertegn			400	»				
7. Rejser og Diæter for Dommerne			9000	»				
Tryksager m. m. (se Bureauet).			15900				15900	»
At overføre...					256000	»	267350	»

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført .					256000	»	267350	»
Særlige Bevillinger.								
G. Anlæg af en Stationsby ..... 50000 Kr.								
do. - et Perrontag ..... 1400 -								
			51400	»				
H. Den Secherske Gaards Flytning.. 25000 Kr.								
Godtgørelse til Lejere for Fraflytning ..... 500 -								
			25500	»				
I. 1. Tilskud til Fællesforeningen af Jyske Landboforeninger til Afholdelse af Dyrskue ..... 10000 Kr.								
2. Godtgørelse til samme for Udstillingens Overtagelse af Maskinudstillingen paa Pladsen, Tombola og Restauration ..... 6000 -								
			16000	»				
K. 1. Komitéen for Bevarelsen af Fregatten »Jylland« .. .. 25000 Kr.								
2. Anlæg af en Bro .... 500 -								
3. Elektrisk Belysning..... 3000 -								
4. Rengøring..... 200 -								
			28700	»				
			121600	»			121600	»
Tilsammen...					256000	»	388950	»
I.								
Udvalg for Kasse- og Regnskabsvæsen.								
A. *Administrationsudgifter.*								
1. Gager:								
Kasserer .... 4500 Kr.								
Bogholder..... 3500 -								
Revisor..... 1000 -								
			9000	»				
2. Medhjælp .... 7000 Kr.								
Budløn..... 1000 -								
			8000	»				
3. Kontorartikler, Bøger, Tryksager og Annoncer			3000	»				
4. Inventar.....			700	»				
5. Porto, Telegrammer og Telefon			650	»				
			21350	»			21350	»
Sektion 1.								
B. *Billetsalg.*								
1. Almindelig Entré:								
Gennem Tælleapparaterne:								
a. 20 Helligdage à ca. 8000 Kr. 160000 Kr.								
b. 100 Søgnedage à ca. 2200 - 220000 -								
c. Efter Kl. 7 Aften ..... 20000 -								
	400000	»						
At overføre..	400000	»					21350	»

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført...	400000	»					21350	»
Abonnement:								
d. 8000 Dagkort (Herrer og Damer) à 10 Kr..... 80000 Kr.								
e. 500 Dagkort (Børn) à 5 Kr. 2500 -								
f. Aabnings- og Præmieuddelingsdagen ca. 5000 Specialkort (2500 til hver Fest) à 5 Kr..... 25000 -								
g. Udstillere, faste Medhjælpere: ca. 600 Specialkort à 8 Kr. 4800 -								
	112300	»						
2. Entré ved Besøg i den Secherske Gaard: ca. 100000 Personer à 25 Øre.....	25000	»						
3. Entré til Kunstudstillingen: ca. 100000 Personer à 35 Øre.....	35000	»						
4. Entré til Fregatten »Jylland«: ca. 100000 Personer à 25 Øre.....	25000	»						
5. Entré til Sportsfesterne:								
Fodboldkamp ..... 1000 Kr.								
Gymnastikfest ..... 4000 -								
Athletopvisningen..... 2000 -								
Skytteforeningernes Opvisning 1500 -								
Ridepræsentationer..... 1500 -								
Athletikopvisninger..... 2000 -								
Fægteopvisninger..... 500 -								
Opvisning i Roning, Sejlads og Svømning ..... 2000 -								
	14500	»						
6. Leje af 9 Stkr. Tælleapparater à 30 Kr. i 4 Maaneder..... 1100 Kr.								
Transport, Opstilling og Nedtagning deraf..... 700 -								
			1800	»				
7. Mandskab til Kontrol..... 21000 Kr.								
Overkontrollører ..... 1250 -								
Speciel Kontrol ved Fester o. a. Lejligheder..... 1000 -								
			23250	»				
8. 15000 Stkr. Abonnementskort à ca. 20 Øre, Billetter, Tryksager m. m.....			4000	»				
9. 2 Byttekontorer			1200	»				
10. Rejser.....			200	»				
	611800	»	30450	»	611800	»	30450	»
C. *Salgsbureau* (aabent i ca. 5 Maaneder, Maj til Oktober, fra Kl. 10 Formd. til Kl. 7 Eftermdg.).								
1. a. Salg for Lotteriet..... 150000 Kr.								
At overføre .. 150000 Kr.					611800	»	51800	»

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført... 150000 Kr.					611800	»	51800	»
b. Salg for Tombolaen ..... 40000 -								
c. do. - Udstillerne ..... 110000 -								
5 % af 300000 Kr.	15000	»						
2. Salg fra Kiosker, Boder, Automater o. l., 50000 Kr. à 10 %	5000	»						
3. Kontoret:								
a. Medhjælp ..... 2000 Kr.								
b. Rekvisitter, Bøger, Telefon m. m. .... 1100 -								
c. Montering af Lokalet ..... 150 -								
			3250	»				
	20000	»	3250	»	20000	»	3250	»
Sektion 2.								
D. *Platter.*								
1. 3000 Platter à 12 Kr.	36000	»						
2. Forhandlerrabat, 20 % af 36000 Kr.			7200	»				
3. Anskaffelse af 3000 Platter à 6 Kr.			18000	»				
4. Kontor for Salg m. m.			800	»				
	36000	»	26000	»	36000	»	26000	»
L. *Udstillingslotteriet.* Salg af 75000 Lodder à 6 Kr. = 450000 Kr., hvoraf der formentlig kan paaregnes et Nettooverskud af.....					100000	»		
V. *Udstillingsvillaerne.* (Byggesum, Haveanlæg, Indhegning, Prioritering og Stempling, henholdsvis 11000, 11000 og 14000 Kr. afholdes af Lotteriets Gevinstsum.)								
T. *Tombolaerne.*								
1. 4 Lykkehjul à 2000 Numre à 1 Kr. med Udtrækning 12 Gange af hvert Lykkehjul ..... 96000 Kr.								
2/3 deraf til Gevinster ..... 64000 -	32000	»						
2. a. Gager ..... 4000 Kr.								
b. Kontrol for Autoriteterne.. 600 -			4600	»				
3. a. Bøger og Rekvisitter..... 1000 Kr.								
b. Numre og Hylstre.... .... 650 -			1650	»				
4. Anskaffelse af Lykkehjul			750	»				
5. Leje af Boder og Pladsleje			3800	»				
6. Dekoration og Belysning			200	»				
	32000	»	11000	»	32000	»	11000	»
Tilsammen...					799800	»	92050	»

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
II.								
Udvalg for Bygninger og Terræn.								
Sektion 1. Bygninger.								
B. Administrationsbygningen								
C. Garderobebygningen								
CC. do. s Omdannelse								
D. Transporthallen								
E. Industrihallen								
EE. do. s Udvidelse								
F. Elektricitetshallen								
G. Hovedrestaurationen								
H. Kunsthallen								
I. Maskinhallen								
II. do. s Udvidelse								
K. Jagt, Hede- og Skovbrug								
L. Landbrugsbygningen								
M. Havebrugsbygningen								
N. Mejeribygningen								
NN. Mælkerestaurant								
O. Dampskorstenen								
P. Kedelhus								
Q. Portaler og Indhegninger			750000	»				
R. Foredragssal, skiftende Udstillinger								
S. Tribune								
U. Solennitetshallen								
V. Gar 'eroben derved								
X. Statens Bygninger								
Y. Boderne								
Z. Bassiner								
Æ. Søjlehallen								
Ø. Folkerestaurationen								
Aa. Afholdsrestaurationen								
Bb. Vagtbygningen								
Cc. Pressebygningen								
Dd. 2 Musikpavilloner								
Ee. Danseestraden								
Ff. Fiskeribygningen								
Gg. Toiletter								
Hh. Dekoration (Vald. Andersen) ca. 110000 □ Alen								
Fragaar for forventet Indtægt ved Salg af Bygningerne ..... 50000 Kr.								
— - Inventar ..... 5000 -								
			55000	»				
			695000	»			695000	»
A. *Administration.*								
1. Gager:								
Arkitekt Rosen og 2 Konduktører			53000	»				
At overføre...			53000	»			695000	»

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført...			53000	»			695000	»
2. En Pladsmand. Medhjælp ved Opmaalinger, Nivellering, Fyring..			1 00	»				
3. Kontorartikler, Bøger, Tryksager, Annoncer, Lystryk, Porto, Stempelmærker, Telegrammer, Telefon, Husleje for Tiden før Indflytningen i og efter Udflytningen af Administrationsbygningen, Kørsel, Fragt m m.....			2400	»				
4. Opvarmning, Belysning af Administrationsbygningen, Rekvisitter.....			2000	»				
5. Rejser og Diæter.....			4000	»				
6. Repræsentation (Rejsegilde).....			2000	»				
7. Bygningsafgift, Vandafgift.....			100	»				
8. Assurance af Bygninger og Inventar.....			15000	»				
			80000	»			80000	»
Sektion 2. Terræn.								
T. 1. Assistance ved Udarbejdelsen af Planer og v. d Tilsyn m. m.....			2000	»				
2. Forskellige Udgifter.....			200	»				
3. a Jordarbejder ifølge Kontrakt med Hoffmann & Sønner...	38100 Kr.							
b. Andre Jordarbejder, Bassiner, Kæmpehøj, Afgravning for Bygninger, Flytning af Spor	13800 -							
			51900	»				
4. Hoffmann & Sønner for Standsning af Jordarbejdet ved Havnen	23700 Kr.							
Løssel & Sørensen for Standsning af Cementstøbning	5000 -							
			28700	»				
5. a. Vejregulering og Grusning..	10000 Kr.							
b. Gangstier i Bygninger	2000 -							
			12000	»				
6. a. Haveanlæg og Vedligeholdelse i Udstillingstiden (ifølge Overslag fra Erstad Jørgensen)	29000 Kr.							
b. Erstad Jørgensens Rejser. Gartner Diederichsens Honorar	2000 -							
c. Terræntrapper	1000 -							
d. Bænke (Inventar)	2000 -							
e. Hegn om Plæner	1000 -							
			35000	»				
7. Kloakanlæg			7900	»				
8. Vandforsyning..... ..			8000	»				
At overføre...			145700	»			775000	»

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø	Kr.	Ø.
Overført...			145700	»			775000	»
9. Istandsættelse af Dyrskuepladsen og Pladsen for skiftende Udstillinger.....			2000	»				
10. Istandsættelse af Pladsen paa Havneterrainet for Havebrugsudstillingen			4000	»				
11. Afgravning af Muld og Paafyldning ved Planteavlsudstillingen og Gartneriudstillingen ved teknisk Skole			6000	»				
12. Brandsikringen.....			3500	»				
			161200	»			161200	»
Tilsammen...							936200	»
III.								
Udvalg for Haandværk og Industri.								
Sektionerne 1—8.								
1. Arkitekthonorar ved Ordning og Opstilling								
2. Ekstra Mandskab til Assistance ved Udpakning, Opstilling og Indpakning af Udstillingsgenstande (se Udstillingens almindelige Ordning).....			1300	»				
3. Til Borde i Køjer i Industrihallen.....			»	»				
			1000	»				
			2300	»			2300	»
Tilsammen...							2300	»
IV.								
Udvalg for Maskiner og Redskaber.								
Sektionerne 1—4.								
A. 1. Ingeniørassistance til Sektion 1 og 2..... 4800 Kr.								
Ingeniørassistance til Sektion 3 4000 -								
			8800	»				
2. Ektra Mandskab til Assistance ved Udpakning, Opstilling og Indpakning af Gods samt ekstra Rengøring, Vanding og Tilsyn (se Udstillingens almindelige Ordning)			»	»				
3. Husleje, Opvarmning, Belysning, Kontorinventar.....			1000	»				
4. Kontorartikler, Annoncer, Tryksager, Porto, Telegrammer m. m.....			600	»				
5. Salg af Kraft.....	18000	»						
6. Udgift til samme (Kul etc.).....			3000	»				
7. Salg af Belysning	3000	»						
8. Udgift til samme.....			1500	»				
	21000	»	14900	»	21000	»	14900	»
B. Sektionerne 1—2.								
1. a. Transmissioner i Maskinhallen..... 4310 Kr.								
At overføre... 4310 Kr.					21000	»	14900	»

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført... 4310 Kr.					21000	»	14900	»
b. Transmissioner for industrielle Virksomheder ..... 9882 -								
c. Transmissionen i Hallen for Landbrugsmaskiner ..... 5848 -								
			20040	»				
2. Kedelindmuring og Fundament.....			3000	»				
3. Montage i Kedelhuset, Rør til Kedelovn.			16150	»				
4. Hovedrørledninger og Spildevandsledninger.....			11000	»				
5. Fundamenter til Kraftmaskiner og Elektromotorer			4340	»				
6. Søjler og Stativer for en Kørekran.			5000	»				
7. Interims- og Lossekraner.....			4500	»				
8. Gas- og Vandledninger			3000	»				
9. Fundamenter og Rørledninger for Motorudstillingen			4000	»				
10. Slæbested og Fortøjningsbro for Motorbaade			2700	»				
11. 1 Maskinassistent..... 1500 Kr.								
2 Fyrbødere..... 1500 -								
			3000	»				
			76730	»			76730	»
C. Sektion 3.								
1. Hovedstrømtavle i Maskinhallen.....			5850	»				
a. Ledninger i Hallen for industrielle Virksomheder..... 1100 Kr.								
b. Ledninger i Hallen for Landbrugsmaskiner ..... 600 -								
c. Ledninger til Kraftoverføring 3000 -								
			4700	»				
3. Anskaffelse af 60 Buelamper til Belysning af Terrænet			11800	»				
4. Belysningsanlæg i Maskinhallen			1100	»				
5. Stikledninger til Restaurationsbygning, Stationsbyen og til Udstillere i selvstændige Pavilloner.....			4800	»				
6. Udligningsaggregat			2000	»				
7. Tilslutning til det kommunale Elektricitetsværk			1000	»				
8. 1 Assistent fra samme ..... 1000 Kr.								
1 Elektriker ..... 1500 -								
			2500	»				
			33750	»			33750	»
D. Sektion 4.								
1. Skinneanlæg paa Terrænet			5000	»				
2. Andre Udgifter i Anledning af Jernbaneudstillingen etc.			2670	»				
			7670	»			7670	»
At overføre...					21000	»	133050	»

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført...				»	21000	»	133050	»
E. Teknologisk Institut.								
1. Institutets Demonstration			3600	»				
2. Andre Udgifter			400	»				
3. Polyteknisk Læreanstalt			1400	»				
			5400	»			5400	»
Auktion over Fundamenter og Rørledninger	500	»						
do. - Transmissioner, Kraner, Gasrør, Vandhaner m. m.....	14800	»						
do. - Elektricitetsledninger m. m...	7500	»						
	22800	»			22800	»		
Tilsammen...					43800	»	138450	»
V. **Udvalg for Statsinstitutioner.**								
A. Sektion 1. Postvæsenet.								
B. Sektion 2. Telegrafvæsenet.								
Poulsens traadløse Telegraf etc.							1000	»
Tilsammen...							1000	»
VI. **Udvalg for Grønland, Vestindien og Færøernes Amt.**								
A. Sektion 1. Grønland.								
B. Sektion 2. De vestindiske Øer.								
1. Indkøb af Udstillingsgenstande			800	»				
2. Ud- og Indpakning af Udstillingsgenstande samt nogen Fragt etc.....			500	»				
			1300	»			1300	»
C. Sektion 3. Færøerne.								
Bidrag til disses Udstilling.....							1000	»
Tilsammen...							2300	»
VII. **Udvalg for Kommunalinstitutioner, Ingeniør- & Bygningsvæsen, Undervisning, Biblioteksvæsen m. m.**								
A. Sektion 1–5.								
Ekstra Mandskab til Assistance ved Udpakning, Opstilling og Indpakning af Udstillingsgenstande (se Udstillingens almindelige Ordning).								
At overføre...								

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført...								
B. Sektion 1. Ingeniør- og Bygningsvæsen.								
C. Sektion 2. Skoleväsen.								
1. Opstilling og Nedtagning (ikke Fragt)....			500	»				
2. do. af Elevarbejder.....			150	»				
3. Administration (Cirkulærer og Repræsentation).....			100	»				
			750	»			750	»
D. Sektion 3. Biblioteksvæsen.								
1. Gage til sagkyndigt Tilsyn i Juli Maaned			150	»				
2. Reoler, Biblioteksinventar m. m.			300	»				
3. Transport, Opstilling m. m.			150	»				
			600	»			600	»
E. Sektion 4. Brandvæsen.								
Opstilling af forskellige Tegninger m. m. ..							50	»
F. Sektion 5. Historisk Udstilling. (Den Secherske Gaard, se Forretningsudvalgets Budget.)								
Tilsammen...							1400	»
VIII. Udvalg for Landbrug, Havebrug, Skovbrug m m.								
A. Sektion 1. Landbrug.								
1. Af Forretningsudvalget er bevilget							5000	»
B. Sektion 2. Mejeri.								
1. Det arbejdende Mejeri. ..... 3000 Kr.								
2. Museet ..... 2000 -								
			5000	»				
Deraf betaler:								
3. Mælkerestaurationen 11 % af Omsætningen, anslaaet til	2000							
	2000	»	5000	»	2000	»	5000	»
C. Sektion 3. Havebrug.								
1. Af Forretningsudvalget er bevilget — derunder til Plantning i Stationsbyen			5000	»				
2. Af Forretningsudvalget er bevilget til Anlæg og Vedligeholdelse af Skolehaver samt til Foredrag.....			700	»				
			5700	»			5700	»
D. Sektion 4. Gartneri.								
Af Forretningsudvalget er bevilget.....							9000	»
E. Sektion 5. Skovbrug og Jagt.								
Af Forretningsudvalget er bevilget.....							500	»
At overføre...					2000	»	25200	»

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført...					2000	»	25200	»
F. Sektion 6. Hede- og Mosebrug.								
1. Af Forretningsudvalget er bevilget til Hedebrug			2000	»				
2. Af Forretningsudvalget er bevilget til Mosebrug			500	»				
			2500	»			2500	»
G. Sektion 7. Saltvandsfiskeri.								
Af Forretningsudvalget er bevilget							1000	»
H. Sektion 8. Ferskvandsfiskeri.								
Af Forretningsudvalget er bevilget							1000	»
I. Sektion 9. Skiftende Udstillinger.								
Udstilling af Fjerkræ, Biavl, Hunde, Brevduer, Kaniner, Kornprøver, Frø, Automobiler etc.....							2000	»
Tilsammen...					2000		31700	»
IX. **Udvalg for Kunst.**								
A. Sektionerne 1—3.								
1. Pakning og Udpakning af Malerier og Skulpturarbejder samt Transport.....			2300	»				
2. Fragt med Banen			1200	»				
3. Opsyn.....			2250	»				
4. Sekretærløn og Rejseudgifter			2650	»				
5. Assurancepræmier.....			5000	»				
6. Andre Udgifter.....			600	»				
			14000	»			14000	»
Tilsammen...							14000	»
X. **Udvalg for Hygiejne, Idræt og Turistvæsen.**								
A. Sektion 1. Sygepleje og Hygiejne.								
Administration (Rejseudgifter m. m.).....							300	»
B. Sektion 2. Idræt.								
1. Kontorudgifter			500	»				
2. Tryksager (Propøsitioner m. m.).....			1000	»				
3. Annoncer og Reklame angaaende Sportsfester			1400	»				
4. Dommernes Rejser og Diæter			3000	»				
5. Repræsentation.....			4000	»				
6. Musik.....			1000	»				
7. Afspærringsmateriale..... ..			200	»				
At overføre...			11100	»			300	»

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført...			11100	»			300	»
8. Præmier:								
Fodbold... ..... 200 Kr.								
Frivilligt Drengeforbund ..... 200 -								
Gymnastik..... 600 -								
Athletsport ..... 200 -								
Sejlads ..... 300 -								
Roning ..... 300 -								
Skytteforeningerne ..... 600 -								
Svømning ..... 200 -								
Athletik ..... 800 -								
Kricketspil ..... 100 -								
Fægtning ..... 200 -								
Cykling..... 200 -								
			3900	»				
			15000	»			15000	»
C. Sektion 3. Turistvæsen.								
Tilsammen...							15300	»
XI. Udvalg for Presse, Møder og Forlystelser.								
A. Sektionerne 1–3.								
1. Administrationsudgifter.....								
2. Rejser og Diæter.....			2800	»				
3. Konkurrence med Plakater m. m.....								
4. Reklameplakatens Trykning...			2000	»				
5. Katalogets Udfærdigelse.....			43000	»				
6. Katalogets Salg..... ..	58000	»						
7. a. Backhausens Program.....	2000	»						
b. Funch Thomsens Udstillingsavis	3000	»						
c. »Politiken«s Kiosk.....	500	»						
d. Brevkort-Koncessionen	5000	»						
e. Fotografering	3000	»						
	71500	»	47800	»	71500	»	47800	»
B. Sektion 1. Presse og Reklame.								
1. a–g. Udgifter vedrørende hele Sektionen (Kontorpersonale, Kontorartikler og Inventar, Husleje m. m.).....			9000	»				
1. a. Plakatreklame (Reklameplakatens Udbredelse)			15000	»				
b. Anden Reklame (Jernbaner og Dampskibe)			5000	»				
c. Reklame i Dagblade.....			8000	»				
d. do. - Fagblade.....			1000	»				
e. do. - illustrerede Blade.....			5000	»				
f. do. - udenlandske do.			2000	»				
At overføre...			45000	»	71500	»	47900	»

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført...			45000	»	71500	»	47800	»
g. Annoncer i Ind- og Udland:								
Danske Dagblade ..... 10000 Kr.								
Udlandet: Tyskland ..... 2000 -								
Sverig ..... 2000 -								
Norge ..... 2000 -								
Fagblade ..... 2000 -								
			18000	»				
h. Tilskud til Reklameplakatens Udbredelse til de samvirkende Afholdsselskaber			1000	»				
			64000	»			64000	»
C. Sektion 2. Kongresser og Møder. Forretningsudvalget har bevilget.....							2000	»
D. Sektion 3. Fester og Forlystelser.								
1. Administrationsudgifter (Rejser, Diæter m. m.)			1000	»				
2. Indtægt ved Forlystelser i Folkeparken, incl. Pladsleje:								
a. Danseestraden.....								
b. Varietéen.....								
c. Gennem Underverdenen.....								
d. Grønlandsk Panorama								
e. Amerikansk Luftgynge								
f. Roterende Værelse, elektriske Geværer								
g. Sportsautomater.....								
h. Biografteatret	40000	»						
i. Camera obscura.....								
k. Abysinerlejren								
l. Cake-walk Trottoir.....								
m. Elektrisk Automobilbane								
n. Tobogan Rutschbane.....								
o. Trylleteater								
p. Kraftprøver.....								
q. Skydebaner								
3. Til Opvisning af en Wrights Aëroplan ..			10000	»				
	40000	»	11000	»	40000	»	11000	»
Tilsammen...					111500	»	124800	»

XII.

Udvalg for Indkvartering m. m.

A. Sektion 1. Indkvartering.

1. Gage til 1 Sekretær fra 10. Aug. 1908 til 1. Oktbr. 1909 ..... 1500 Kr.								
og paa Betingelser 500 -								
			2000					
At overføre...			2000	»				

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført...			2000	»				
2. a. Medhjælp paa Kontoret i Udstillingstiden (5 Maaneder):								
1 Dame og 1 Kontorist			600	»				
b. 4 Førere à 10 Kr. pr. Uge i 4 Maaneder			650	»				
3. Kontorartikler, Tryksager, Annoncer, Telefon, Kørsel etc.			1500	»				
4. Leje af Kontorlokale og Anskaffelse af Inventar dertil			1500	»				
5. Ved Gebyr paa udlejede Værelser antages at indkomme.....	6000	»						
6. Udstillingshotellet antages at give:								
a. Indtægt af Udleje	85000	»						
b. Udgift til Drift.....			85000	»				
	91000	»	91250	»	91000	»	91250	»
B. Sektion 2. Kommunikation.								
1. Udgiften anslaas til 2—300 Kr.							250	»
C. Sektion 3. Beværtningsvæsen.								
Tilsammen...					91000	»	91500	»

SAMLET OVERSIGT

Tilskud til Landsudstillingen, ialt.....					480000	»		
Forretningsudvalget.								
A. Sekretariatet og Bureauet.....			76100	»				
B.								
C. Udlejning.....	256000	»						
D. Udstillingens almindelige Ordning			175350	»				
E. Bedømmelseskomitéen			15900	»				
Særlige Bevillinger.								
G. Anlæg af en Stationsby			51400	»				
H. Den Secherske Gaards Flytning.....			25500	»				
I. Tilskud til Landboforeninger			16000	»				
K. Komitéen for Bevarelse af Fregatten »Jylland«			28700	»				
I. Udvalg for Kasse- og Regnskabsvæsen.	256000	»	388950	»	256000	»	388950	»
A. Administrationsudgifter			21350	»				
Sektion 1.								
B. Billetsalg	611800	»	30450	»				
C. Salgsbureau	20000	»	3250	»				
Sektion 2.								
D. Platter.....	36000	»	26000	»				
L. Udstillingslotteriet	150000	»						
V. Udstillingsvillaerne								
T. Tombolaerne	32000	»	11000	»				
	799800	»	92050	»	799800	»	92050	»
At overføre...					1535800	»	481000	»

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført ..					1535800	»	481000	»
II. Udvalg for Bygninger og Terræn.								
Sektion 1. Bygninger			775000	»				
do. 2. Terræn			161200	»				
			936200	»			936200	»
III. Udvalg for Haandværk og Industri.								
Sektionerne 1—8							2300	»
IV. Udvalg for Maskiner og Redskaber.								
A. Sektionerne 1—4	21000	»	14900	»				
B. do. 1—2			76730	»				
C. Sektion 3			33750	»				
D. do. 4			7670	»				
E. Teknologisk Institut			5400	»				
Indtægt ved Auktion	22800	»						
	43800	»	138450	»	43800	»	138450	»
V. Udvalg for Statsinstitutioner.								
A. Sektion 1. Postvæsenet								
B. do. 2. Telegrafvæsenet			1000	»				
			1000	»			1000	»
VI. Udvalg for Grønland, Vestindien og Færøernes Amt.								
A. Sektion 1. Grønland								
B. do. 2. De vestindiske Øer			1300	»				
C. do. 3. Færøerne			1000	»				
			2300	»			2300	»
VII. Udvalg for Kommunalinstitutioner, Ingeniør- og Bygningsvæsen, Undervisning, Biblioteksvæsen m. m.								
A. Sektionerne 1—5								
B. Sektion 1. Ingeniør- og Bygningsvæsen								
C. do. 2. Skolevæsen			750	»				
D. do. 3. Biblioteksvæsen			600	»				
E. do. 4. Brandvæsen			50	»				
F. do. 5. Historisk Udstilling								
			1400	»			1400	»
VIII. Udvalg for Landbrug, Havebrug, Skovbrug m. m.								
A. Sektion 1. Landbrug.			5000	»				
B. do. 2. Mejeri	2000	»	5000	»				
C. do. 3. Havebrug			5700	»				
D. do. 4. Gartneri			9000	»				
E. do. 5. Skovbrug og Jagt			500	»				
F. do. 6. Hede- og Mosebrug			2500	»				
G. do. 7. Saltvandsfiskeri			1000	»				
H. do. 8. Ferskvandsfiskeri			1000	»				
I. do. 9. Skiftende Udstillinger			2000	»				
	2000	»	31700	»	2000	»	31700	»
At overføre ...					1581600	»	1594350	»

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført...					1581600	»	1594350	»
IX. Kunst.								
A. Sektionerne 1—3							14000	»
X. Udvalg for Hygiejne, Idræt og Turistvæsen.								
A. Sektion 1. Sygepleje og Hygiejne			300	»				
B. do. 2. Idræt			15000	»				
C. do. 3. Turistvæsen								
			15300	»			15300	»
XI. Udvalg for Presse, Møder og Forlystelser.								
A. Sektionerne 1—3	71500	»	47800	»				
B. Sektion 1. Presse og Reklame			64000	»				
C. do. 2. Kongresser og Møder			2000	»				
D. do. 3. Fester og Forlystelser	40000	»	11000	»				
	111500	»	124800	»	111500	»	124800	»
XII. Udvalg for Indkvartering m. m.								
A. Sektion 1. Indkvartering	91000	»	91250	»				
B. do. 2. Kommunikation			250	»				
C. do. 3. Beværtningsvæsen								
	91000	»	91500	»	91000	»	91500	»
Balance...					55850	»		
					1839950	»	1839950	»

Mejeriet samt Udsigt over Folkeparken. Tilvenstre Fregatten »Jylland«.

VII.

KONTORER, TILSYN, BRANDFORSIKRING

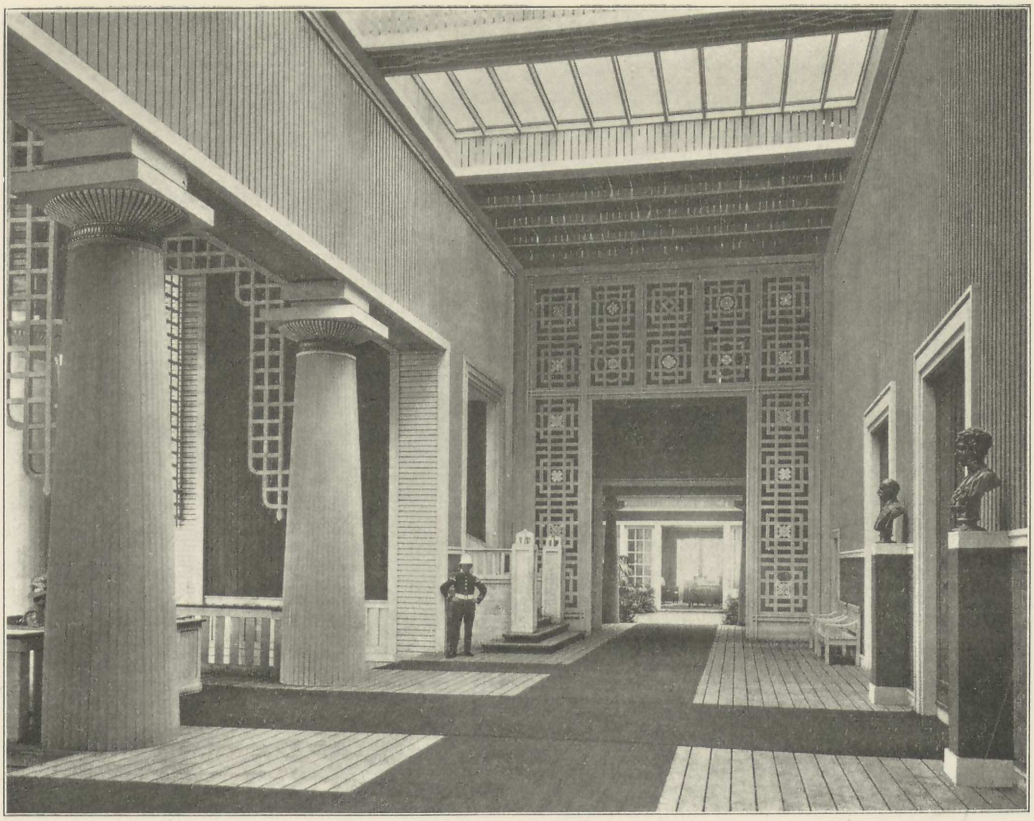

Indgang til Hovedhallen. Tilhøjre Kongeværelserne.

Den 11. Maj 1908 toges Landsudstillingens Administrationsbygning i Brug; den indeholdt Kontorer for Generalsekretæren og Bureauchefen samt et større Expeditionskontor, hvor Kassereren og Bogholderen med Assistenter havde Plads, Tegnestuer til Arkitekterne, Udvalgsværelser, Vagtlokaler og den midlertidige Brandstation. Senere udvidedes Bygningen med Lokaler til Intendanturen (hvorunder Spedition af ankommet Udstillingsgods), Lotteri, Tombola og Bogholderi, endvidere Billetkontor, Lokaler til Overkontrollører, Overopsyn, Kontrollører og Opsynsmænd, som hver havde sit Rum til Opbevaring af civile Klæder m. m. I Bygningen fandtes endvidere Politivagt, Arrest, Toiletter o. a. l., hvorimod Brandvæsenet ved Udstillingsgodsets Ankomst og Opstuvning i Hallerne den 11. Maj 1909 installeredes under Kongefløjen af Industrihallen.

Administrationsbygningen var lagt særdeles praktisk indenfor Udstillingens Hovedindgang og planlagt saaledes, at man ved Tilbygninger successive fulgte med det voxende Udstillingsarbejde, ligesom man efter Udstillingens Lukning successive nedbrød de forskellige Bygninger som Arbejdet mindskedes, indtil Bureauchefens Kontor stod alene tilbage.

Man havde først tænkt sig i Spidsen for Udstillingen at sætte en Generalsekretær, paa hvem det hele egentlige Udstillingsarbejde skulde hvile; men da man ikke kunde finde en saadan Personlighed og i ethvert Fald ikke paa det daværende Tids-

punkt vilde sætte noget klækkeligt ind paa at sikre sig en ubestridt første Rangs Kraft, blev det bestemt at dele Stillingen i to og antage en Generalsekretær og en Bureauchef.

Generalsekretærens Opgave var bl. a. at udbrede det størst mulige Kendskab til Udstillingen og derved bevirke den størst mulige Deltagelse i denne. Han repræsenterede Udstillingen udadtil. Han udsendte Indbydelser til Foreninger og Udstillere, udarbejdede Forslag til Organisation, Virksomhedsplan og almindelige Bestemmelser, forhandlede paa Udstillingens Vegne, snart mundtligt, snart skriftligt, med forskellige Institutioner og Myndigheder og foretog desuden adskillige Rejser for at undersøge og fremme Spørgsmaal og Sager, som kunde gavne Udstillingen. Anmeldelser om Deltagelse i Udstillingen modtoges af ham, som besørgede Klassificeringen og senere i Forening med Arkitekterne Pladsfordelingen i Udstillingsbygningernes Haller og Køjer, hvorhos bl. a. Udarbejdelse af Kataloget og Planlæggelsen af Bedømmelsesvirksomheden ogsaa paahvilede Generalsekretæren, som tillige var Sekretær i Udvalget for Haandværk og Industri.

Bureauchefen var Udstillingens juridiske Embedsmand. Han prøvede Tilbud og afsluttede Kontrakter, ordnede Licitationer og forhandlede med Lejere, Entreprenører og Koncessionssøgende, hvorhos han som Sekretær i Forretningsudvalget deltog i alle dettes Møder, den samme Stilling han beklædte i Udvalget for Bygninger og Terræn — et af Udstillingens allervigtigste og betydningsfuldeste Udvalg.

Efter Udstillingens Lukning var Bureauchefen Sekretær i Udvalget for Realisation af Udstillingens Ejendele og Afslutning af alle dens Forhold. Medens Generalsekretæren paa dette Tidspunkt kunde paabegynde Udarbejdelsen af Beretningen om Landsudstillingen og de øvrige Embedsmænd i det allervæsentligste afskedigedes i Oktober Maaned 1909, faldt en stor Del af Bureauchefens Arbejde først efter Udstillingen.

Uden at skulle komme nærmere ind paa Følgerne af den omtalte Ordning, maa det dog af Hensyn til kommende Udstillinger siges, at det næppe er heldigt at dele Ansvaret imellem 2 ligestillede Embedsmænd, og det bør ubetinget tilraades at sætte det nødvendige ind paa at finde én Dygtighed, om hvem hele Udstillingsarbejdet grupperer sig, og som er sig sit Ansvars Omfang bevidst. Følgen af at have to Ligestillede i Spidsen for Arbejdet bliver let kedelige og tidsspildende Kompetencespørgsmaal, som saa meget lettere opstaa ved en Udstilling, fordi de foreliggende Sagers Art og Natur ikke altid forud kendes, hvorved en Sagfordeling paa Forhaand bliver vanskelig. Herved svækkes Ansvaret, og da Arbejdet *skal* udføres, og endda ofte forceres, tvinges Andre undertiden til at træffe saadanne Afgørelser, som kun burde paahvile den virkeligt Ledende.

Følgen af Generalsekretærens foran omtalte Sygdomsanfald, der berøvede ham en stor Del af hans Arbejdskraft, blev naturligvis ogsaa, at Forretningsudvalgets Medlemmer undertiden nødsagedes til at tage Affære paa egen Haand, hvorved de tagne Beslutninger ikke kunde undgaa at blive mindre ensartede.

Landsudstillingens Præsident, som tillige var Formand i Forretningsudvalget og i Udvalget for den almindelige Ordning, blev saavel i disse Egenskaber som paa Grund af Generalsekretærens Sygdom inddraget i Behandling og Afgørelse af mangfoldige forholdsvis underordnede Spørgsmaal, men Grunden hertil var jo netop, at man ikke havde tilvejebragt en tilstrækkeligt fremragende forretningsmæssig yngre Kraft, som i Besiddelse af sin fulde fysiske Styrke kunde ofre sig helt for Udstillingen.

Hvis en saadan Mand kan findes, kan

han vanskeligt lønnes for højt, thi en Udstilling, der bliver til ved hans Arbejde og under hans Ansvar, har mere Udsigt til at holdes indenfor de givne Rammer, hvorved Overskridelser undgaas.

Forretningsudvalget bør approbere Planer, Udkast og Beregninger, men kun ganske undtagelsesvis enten samlet eller delt gribe ind i Udstillingsarbejdet eller Udstillingens daglige Forretningsgang. —

I December 1908 ansattes under Landsudstillingen en Intendant, som fungerede under Udvalget for den almindelige Ordning, der omtrent paa samme Tid begyndte sin Virksomhed.

Medens Arbejdet hidtil væsentligst havde paahvilet Generalsekretæren og Bureauchefen, som i Forening med Arkitekt og Forretningsudvalg havde haft hele Forarbejdet med Udstillingens Tilrettelægning, viste det sig, at der, jo mere man nærmede sig Tidspunktet for Udstillingens Aabning, skete en Forskydning af Arbejdet, idet Intendanturen — bl. a. som Følge af Forbindelsen med Udvalget for den almindelige Ordning — efterhaanden blev det Sted, hvor i det væsentlige det daglige praktiske Udstillingsarbejde udførtes — Kasserer- og Regnskabsvirksomhederne dog undtagne —, og hvor Følgerne af de tidligere indløbne altid uundgaaelige Fejl og Mangler maatte afhjælpes.

Oprindelig havde man kun tiltænkt Intendanten Arbejdet med at føre Tilsyn med Udstillingen og dens Renholdelse samt at drage Omsorg for den daglige Orden, men efter at Generalsekretæren i Begyndelsen af Aaret 1909 var bleven ramt af det haarde Sygdomsanfald, for hvilket han desværre aldrig skulde helbredes, forandredes dette Forhold. Som berørt var Speditionen af

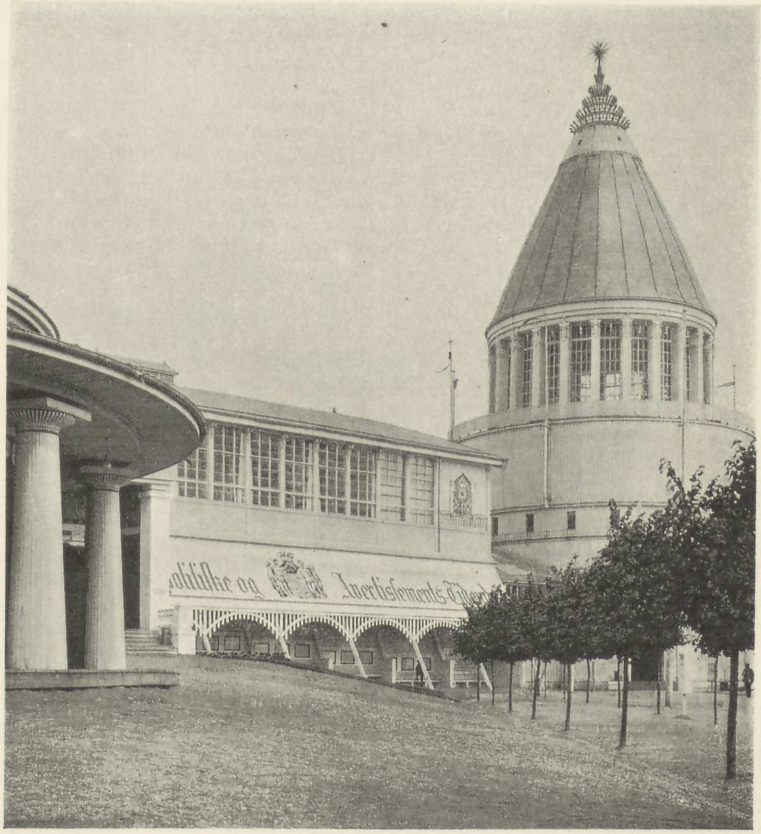

Elektricitetshallen.

Udstillingsgodset underlagt Intendanturen, og da hertil kom Planlægning og Ordning af Aabningshøjtideligheden med alle dertil knyttede ret vidtløftige Arrangementer, var der op imod Udstillingens Aabning fuldt op af Arbejde paa dette Kontor, hvortil løbende Sager af næsten enhver Art henvistes, og hvorfra alle vanskelige Spørgsmaal straks skulde klares. — Som Følge heraf maatte Personalet forøges betydeligt, og det voxede

Tjenestefordelingsliste fra

Dagtjeneste

Distrikt	Afdelin	Betegnelse	Nr.	Navn	Spise-tid	Fridage M. 28.	T. 29.	O. 30.	T. 1.	F. 2.	L. 3.	Betegnelse for skiftende Vagter Nr.	M. 28	T. 29	O. 30.	T. 1.	F. 2.	L. 3.
1		Hovedportal Indg.	39	E. M. Mahs	11—1	fri						17	1					
2		Højre Sideg. af Bueh.	28	F. Frandsen	1—3	fri						21	1					
3	a	1. venstre do.	12	Chr. Andersen	11—1	fri						16	1					
	b	2. do. do.																
4		Galleri til højre	14	P. Christensen	11—1	fri						19	1					
5		do. - venstre	18	Dideriksen	1—3	fri						24	1					
6	a	Buehallen	31	S. Dahl	11—1		fri					16		1				
	b		40	M. Jacobsen	1—3		fri					17		1				
	c		29	P. H. Petersen	11—1		fri					19		1				
	d		33	A. Nielsen	1—3		fri					21		1				
7		Elektricitetshal	13	Simon Laursen	1—3		fri					24		1				
8	a	De foren. Jernstøber.	67	Lars Andersen	1—3			fri				16			1			
	b	Transporthal	32	H. Hermansen	11—1			fri				17			1			
9		Landbrugsredskaber	30	N. L. Jensen	11—1			fri				19			1			
10	a	Landsbyen	22	M. Petersen	11—1			fri				21			1			
	b		41	J. Møller Petersen	11—1													
11	a																	
	b	Forlystelser	66	L. Winther	1—3			fri				24			1			
	c	Dommerne	37	S. Svejstrup	11—1				fri			16				1		
12		Fiskeriet m.Kanonerne	68	Jacob Madsen	1—3				fri			17				1		
13		Skov- og Hedebrug	65	Nicolaj Petersen	1—3				fri			19				1		
14		Bazaren og Strandvej	27	N. V. Grolsted	1—3				fri			21				1		
15	a	Kunsthallen	47	H. A. Utzon	11—1				fri			24				1		
	b																	
16		Kbhvns Kommune, Post og Telegraf	38	N. Jensen	11—1					fri		16					1	
18		Terrain om Søen	45	Christian Bach	1—3					fri		17					1	
19	a	Søjlehallen	26	A. Nygaard	11—1					fri		19					1	
	b		42	L. P. Olsen	1—3					fri		21					1	
20		Terrain om Maskinh.	56	Laurits Larsen	1—3					fri		24					1	
21		Skansevejen																
22		Maskinhallen	25	Scheel	11—1						fri	16						1
23		Skønvirke	49	C. C. Brun	11—1						fri	17						1
24		Gartneri, ude og inde	57	Mads Andersen	1—3						fri	19						1
25		Fregatten »Jylland«	48	C. V. Brun	1—3						fri	21						1
26		Folkerestaur., Langel.	59	Jens Anker Petersen	11—1						fri	24						1

Skiftende Vagter fra den 28. Juni { 16 Laur. Jensen. 17 Viktor Hansen. 19 H. P. Christensen. 21 F. Wejbøl. 24 J. Højsgaard.

Tjenestefordelingsliste

Stedbetegnelse	Nr.	Navn	Anmærkning
Hovedindgang	2	Johan Petersen	
do.	3	H. P. Hansen	
Buehallen	4	S. R. Rorbæk	
do.	5	Jørgen Jokumsen	
Landbrugs Redskabs Bygning	6	Martin Aastrup	
Sidegangene	7	J. C. H. Winther	
Søjlehallen	8	J. Kristensen	
do.	9	J. Simonsen	
Elektricitetshallen	10	A. E. Jensen	
Maskinhallen	11	Rasmus Petersen	
De forenede Jernstøberier og Transporthallen	12	J. Nielsen Secher	
Patrouillering { fra Kunsthallen forbi Restaurationen ad gl. Strandvej	13	S. P. Nielsen	

den 27. Juni til 4. Juli 1909.

Afløsning

Distrikt	Afdeling	Betegnelse	Nr.	Navn	Dag-tjeneste	Nat-tjeneste	Distrikt	Fridage M. 28.	T. 29	O. 30.	T. 1.	F. 2.	L. 3.	Betegnelse for skiftende Vagter Nr.	M. 28.	T. 29.	O. 30.	T. 1.	F. 2.	L. 3.
1		Hovedportal Indg.	1	Ludvig Jensen	11—1	8—12		fri						10	1					
2		Højre Sideg. af B.	1		1—3															
3	a	1. venstre do.	4	Fred. Jensen	11—1	8—12					fri			44				1		
	b	2. do. do.																		
4		Galleri til højre	5	O. L. Petersen	11—1	8—12	For-lystelser	fri						11	1					
5		do. - venstre	5		1—3															
6	a	Buehallen	6	Søren Jensen	11—1	8—12		fri						44	1					
	b		6		1—3															
	c		34	K. Kristensen	11—1	8—12			fri					44		1				
	d		34		1—3															
7		Elektricitetshal	4	Fred. Jensen	1—3															
8	a	De foren. Jernst.	54	C. Sørensen	1—3	8—12			fri					10		1				
	b	Transporthal	54		11—1															
9		Landbrugsredskaber	48	R. Hansen	11—1	8—12	Elektricitetsh.		fri					11		1				
10	a	Landsbyen	51	J. M. Petersen	11—1	8—12				fri				44			1			
	b																			
11	a	Forlystelser	51	J. M. Petersen	1—3															
	b				11—1															
	c		36	R. P. Christensen	1—3	8—12	Søjlehal			fri				10			1			
12		Fiskeriet	36																	
13		Skov- og Hedebrug	43	R. Hansen	1—3															
14		Bazaren og Strandv.	53	Hans Jensen	1—3	8—12	Maskinh.			fri				11			1			
15	a	Kunsthallen	53		11—1															
	b																			
16		Kbhvns Komm., Post og Telegraf	55	Haakonsen	11—1						fri			10				1		
18		Terrain om Søen	55		1—3	8—12														
19	a	Søjlehallen	58	Bernh. Caroe	11—1	8—12						fri		44					1	
	b				1—3															
20		Terrain om Maskinh.	60	R. Mogensen	1—3	8—12						fri		10					1	
21		Skansevejen																		
22		Maskinhallen	60	R. Mogensen	11—1															
23		Skønvirke	62	H. Hejn	11—1	8—12	Landsby						fri	44						1
24		Gartneri, ude og inde	62		1—3															
25		Fregatten »Jylland«	50	Langh Mikkelsen	1—3	8—12							fri	10						1
26		Folkerest., Langel.			11—1															

Skiftende Vagter fra den 28. Juni { 44 Carl Lykkegaard. 10 Peick. 11 J. C. Jensen til Raadighed den 1. Juli. Det gl. Hus den 2. og 3. Juli.

for Nattevagterne.

Stedbetegnelse	Nr.	Navn	Anmærkning
Patrouillering ad Langelinie	14	Niels Højgaard	
Landsbyen	16	J. P. Petersen	
do.	17	J. Nielsen	
Forlystelserne	19	Marius Nielsen	
do.	20	Rudolf Borch	

Endvidere til at trække Urene om Natten:

Kontrolurene	1	J. P. Jensen	Fra 12-2.	Fra 3-5.	Fra 6-8.	I modgaaende Ruter.
do.	15	A. Jørgensen	- 1-3.	- 4-6.	- 6-8.	
do.	18	A. Jensen	- 12-2.	- 3-5.	- 6-8.	
do.	21	Alfred Hansen	- 1-3.	- 4-6.	- 6-8.	

Ialt 21 Nattevagter.

fra Februar 1909 til 18. Maj s. A. med en halv Snes Kontorarbejdere, der alle vare ret ukendte med Udstillingsforhold, og det var naturligvis ikke lige let, da man kun havde uøvede Folk til Hjælp, at faa alle de mange Arrangementer til at forløbe tilfredsstillende.

Allerede i Februar bleve de første Opsynsmænd antagne og samtidigt indførtes der fast Rondering med Trækning af Kontroluhre, anbragte paa forskellige Steder paa Udstillingspladsen. Ronderingen besørgedes af det paa Pladsen stationerede Brandmandskab i Forening med det nysantagne Opsynspersonale, og dettes Antal steg i Løbet af de følgende tre Maaneder til 58, foruden 20 som faste Nattevagter antagne Opsynsmænd, samt 2 Overopsynsmænd. Senere reduceredes Antallet dog noget, og i Ugen fra den 27. Juni til 4. Juli var Antallet 54 Opsynsmænd og 21 Nattevagter, hvortil kom to civile Opsynsmænd, som om Dagen skiftedes til at færdes, hvor udstillede Genstande syntes særlig ubeskyttede.

Dagopsynsmændene vare uniformerede som Billedet over Afsnittet viser; Frakken var rød, Benklæderne hvide eller sorte efter Vejret. Uniformerne holdt sig godt og Stanleyhattene, som vare indforskrevne fra London for godt Køb, viste sig saavel i Regn som i Solskin særdeles holdbare og praktiske, hvorhos Uniformen i sin Helhed — mange Spaadomme til Trods — gjorde Lykke.

Af den aftrykte Tjenestefordelingsliste kan ses, hvorledes den daglige Tjeneste var ordnet for Dag- og Natopsynets Vedkommende. Natopsynet bestod af faste Poster, som hver Nat hele Udstillingstiden igennem udgjordes af de samme Folk paa samme Post, og af patrouillerende Poster, som trak Kontroluhre, anbragte dels paa Udstillingspladsen, dels i Bygningerne.

Paa Grund af Udstillingens noget isolerede Beliggenhed og dens ud imod Søen vendende ganske ubeskyttede, lange og aabne Side, havde man været betænkt paa at træffe forskellige Sikringsforanstaltninger. saavel ved Anvendelse af elektriske Projektører til Belysning af det farlige Sted, som ved at bevæbne Nattevagterne.

Man indskrænkede sig dog til de ovennævnte Foranstaltninger, hvorhos Brandmandskabet og den paa Udstillingen stationerede mindre Politivagt vare instruerede om hurtigst Allarmering i paatrængende Tilfælde; at Intendanten personlig og Overopsynet jævnlig paa alle Døgnets Tider under hele Udstillingstiden inspicerede Posterne, er en Selvfølge.

Foruden det egentlige Opsyn var der tillige ansat ca. 30 Kontrollører, som passede Tælleapparaterne og kontrolleredes af 3 Overkontrollører. Kontrollørerne vare lønnede lidt højere end det egentlige Opsyn og havde ogsaa paa deres Uniform en Distinktion mere; det viste sig iøvrigt uheldigt at gøre denne ringe Forskel, da det medførte mindre, men hyppige Rivninger mellem disse Udstillingsfunktionærer.

Den 16. September 1908 blev der etableret Brandvagt, bestaaende af 3 Mand, som indfandt sig paa Udstillingspladsen, naar Arbejderne om Aftenen forlod denne, der allerede indeholdt en Del Materialier; de skiftedes til at afpatrouillere Pladsen om Natten og gik hjem om Morgenen, naar Arbejderne vare komne.

Patrouilleringen foregik saaledes, at én var ude i Terrænet, medens 2 befandt sig i Vagtstuen. For at den Patrouillerende let kunde sætte sig i Forbindelse med det paa Vagten værende Mandskab anskaffede Udstillingen et Ericksons Brandtelegrafapparat med 4 Allarmskabe, hvoraf foreløbig de 3 opstilledes henholdsvis ved Hovedrestaurationen, paa Plankeværket mod Hans Brogesgade og paa den nordre Side af Elektricitetshallen; desuden var der Telefon i Vagtstuen.

Af Slukningsmateriel anskaffedes sam-

tidig 2000 Fod 2" Slanger, 4 Straalerør samt en Slangevogn. En Del af Slangerne anbragtes i Kasser ved Allarmskabene, og i hvert af disse Skabe anbragtes tillige et Straalerør og en Nøgle, medens Resten af Materiellet anbragtes paa Slangevognen, der havde Plads ved Vagtskabet.

Fra den 11. Maj 1909 flyttedes Brandvagten, som berørt, hen under Kongefløjen ved Industrihallen og kom til at bestaa om Dagen af 6 Mand og om Natten af 9, foruden en Befalingsmand hele Døgnet.

I den ny indrettede Vagt anbragtes det før nævnte Ericksonske Allarmapparat og alle fire Skabe anbragtes nu i Terrænet (1 ved Hovedrestaurationen, 1 paa Sprøjtehuset i Stationsbyen, 1 ved Folkeparkens Restaurant og 1 udenfor den gamle Borgmestergaard), endvidere Telefon til Byens Central, en Telefon med direkte Ledning til Hovedbrandstationen i Ny Munkegade og endelig Modtagerapparatet til et nyt Allarmeringsanlæg, som Firmaet Siemens & Halske i Berlin viste Udstillingen den store Imødekommenhed at udlaane den uden Vederlag.

Allarmanlæget bestod væsentligst af følgende Dele:

Femten paa forskellige Punkter i og paa Udstillingsbygningerne anbragte Allarmskabe, der ved Hjælp af en Sløjfeledning vare forbundne i Parallelsammenstilling, og det forannævnte Modtagerapparat, hvortil Sløjfeledningen blev ført, samt de til Driften fornødne Ro- og Arbejdsstrømsbatterier, der bleve indskudte i Sløjfen og oprullede bag Modtagerapparatet.

Allarmskabene indeholdt foruden Meldeindretningen en Telefon med Kontakt til Afgivelse af Kaldesignal (anbragt i et særligt Rum med egen Laage) og en Lynafleder med Indretning til Prøvning af Jordforbindelse.

I Meldeindretningen fandtes en Typeskive, i hvis Omkreds der var dannet forskellige Udsnit, der bevirkede, at Modtagerapparatets Telegrafapparater ved Melding skrev de for vedkommende Melder karakteristiske Tegn, og denne Skive havde desuden en Kontaktindretning med Sikkerhedskontakt for Jordforbindelse.

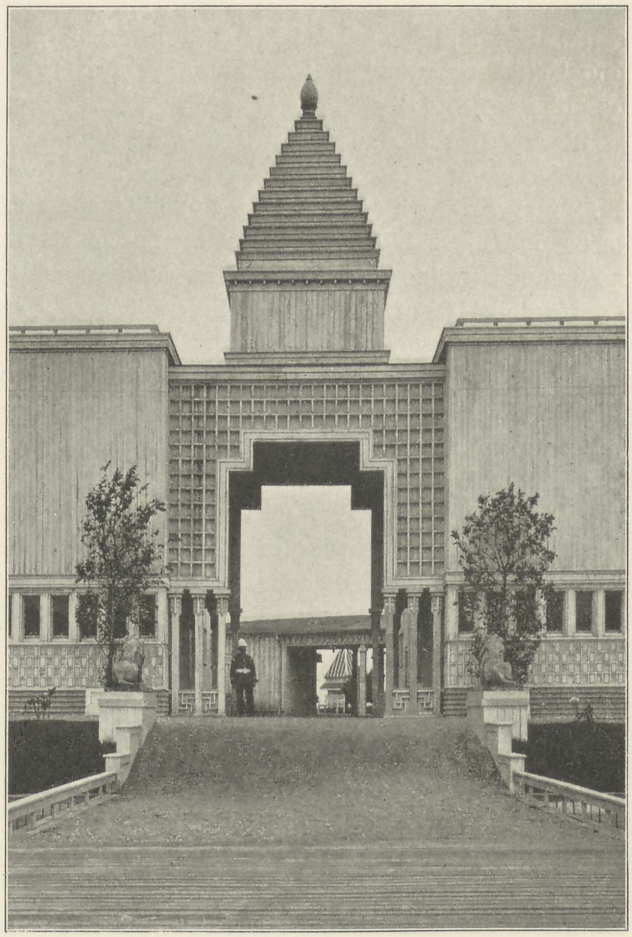

Port mellem Statens og Københavns Kommunes Bygninger.

Modtagerapparatet bestod af 2 parallelt indskudte Telegrafapparater med dobbelt Selvudløsning, et Kontrolinstrument, en Telegrafnøgle, en Faldklap, en Telefon, et Traadbrudsschalter, en komplet Indretning til Angivelse af Jordforbindelse, bestaaende af Afledningsmiliamperemeter, Jordforbin-

delsesrelais og Jordforbindelsesafbryder, desuden 2 Udligningsmodstande og endelig de tilhørende Batterier.

I Sløjfen løb en Rostrøm paa ca. 30 Milliampere, udgaaende fra et Batteri paa 10 Meidinger-Ballonelementer, gennem det ene Telegrafapparat (50 Ohm), Telegrafnøglen, den ene Udligningsmodstand (100 Ohm), det andet Telegrafapparat, Milliamperemetret og tilbage til Batteriet. —

Hvad Ildslukningsapparaterne angaar, blev Slangematerialet kun forøget med 200 Fod, medens der blev anskaffet 4 nye Straalerør og 4 nye Nøgler og i Overensstemmelse med tidligere Fremgangsmaader blev en betydelig Del af dette Materiel fordelt paa forskellige Steder paa Udstillingen, hvor der iøvrigt blev anbragt 12 nye Brandhaner samt 2 Brandhaner i Industrihallen, hvorefter der ialt fandtes 19 2 " Brandopstandere paa Pladsen, hvoraf de 3 i Bygningerne.

Ved Lejemaal anskaffedes fra Ludvigsberg Aktiebolag i Stockholm 2 Dampsprøjter, den ene tohjulet og indrettet til Transport ved Mandskab, den anden firehjulet til Hesteforspand.

Disse 2 Dampsprøjter med tilhørende Rekvisiter bleve installerede i et Sprøjtehus, bygget umiddelbart udenfor Udstillingspladsen; her blev ogsaa indrettet Vagtstue for Manden, der skulde betjene den Sprøjte, der først rykkede ud — om Dagen en af Udstillingen ansat Maskinmester, om Natten en Mand af Vagtmandskabet, der var uddannet som Fyrbøder. Den Vandmængde, Dampsprøjterne kunde yde, var henholdsvis 800 og 900 Liter Vand pr. Minut.

I Skovbrugshallen blev der opsat en elektrisk Pumpe, udstillet af Firmaet Frichs Eftfl., Aarhus. Pumpen, paa hvilken der kunde anbringes 4 Slanger, sugede Vandet fra Aarhusbugten og havde en Ydeevne af ca. 2000 Liter i Minuttet. Samme Sted var placeret en af Grosserer Th. A. Knap, København, udstillet Slangevogn, paa hvilken var anbragt en Del af Udstillingens Slangemateriel, Straalerør m. m. og i samme Hal havde Kobbersmed Hansen, Aarhus, udstillet en Haandkraftssprøjte, flere Haandsprøjter, Straalerør og Slangemateriel, der ligeledes var stillet til Udstillingens Raadighed.

I Sprøjtehuset i *Stationsbyen* anbragtes en kørende Suge- og Tryksprøjte med paahængt Slangevogn og forskelligt Materiel, udstillet af Fabrikant Tidstrøm, København, og velvilligt stillet til Udstillingens Raadighed, ligesom 80 Stkr. »Kustos« Kulsyrehaandsprøjter og 12 Haandsprøjter af Kobbersmed Hansens Fabrikat, der vare anbragte paa dertil egnede Steder i Bygningerne.

Til Underretning for Brandkorpsets Funktionærer blev udarbejdet Angrebsplaner for Brande forskellige Steder af Udstillingen; Befalingsmænd og Mandskab samledes iøvrigt gentagne Gange paa Udstillingspladsen for at instrueres i videste Omfang.

Alle disse Foranstaltninger fortsattes uforandrede indtil den 15. Oktober, da der kun blev det tilstrækkelige Mandskab til Redskabernes Indpakning tilbage; Resten fjærnedes fra Udstillingens Sprøjtehus den 16., og Dampsprøjterne hjemsendtes den 22. Oktober.

Tiltrods for de saaledes foretagne Slukningsforanstaltninger lykkedes det dog ikke Udstillingen at opnaa nogen Brandforsikringskontrakt med billig Præmie.

Imellem et Syndikat, repræsenterende 34 Brandforsikringsselskaber, hvis Formand var Direktør Fr. Hoppe, og Direktør, Geheimeetatsraad L. Bramsen paa Landsudstillingens Forretningsudvalgs Vegne førtes Forhandlingerne om Ordningen af Brandassuranceforholdene.

Bygningsmaterialets Brandfarlighed, den korte Afstand mellem flere af de store Bygninger, og navnlig Søjlehallens nære Naboskab med Industrihallen i Forbindelse med

nogen Tvivl hos Assurandørerne om det lokale Brandvæsens Tilstrækkelighed overfor en Katastrofe som Landsudstillingens Brand, foraarsagede nogen Nervøsitet hos Assurandørerne, hvoraf Følgen blev, at Landsudstillingens Haab om en Præmie af 15 ‰ beskæmmedes, saa at man tilsidst maatte gaa ind paa at betale 17½ ‰ — den samme Præmie, som betaltes for 20 Aar siden af den store Industriudstilling i København.

Men denne Præmie skulde endda blive dyrere.

Fra Udstillingens Side var der korresponderet med et Firma i Paris om Tilvejebringelse af en Dampsprøjte af fuld moderne Konstruktion og med en Ydeevne af 2000 Liter Vand pr. Minut. Samme Dag som Syndikat og Udstillingen vare blevne enige om Brandforsikringskontrakten, telegraferedes til Paris om Levering af Dampsprøjten, men da var den Dagen forud solgt til Argentina og ingen anden at opdrive.

Indtil de forannævnte 2 stockholmske Dampsprøjter kunde skaffes til Veje, forlangte Syndikatet en Tillægspræmie paa 1/10 ‰ pr. Dag, hvorved Præmien steg til over 2 % og udgjorde anselige Summer for de respektive Udstillere, hvorfor det ogsaa senere af og til viste sig meget vanskeligt at faa de af Udstillingen erlagte Præmier refunderet.

Af det Beløb paa 4,600,000 Kr., som Brandforsikringsselskaberne havde tilbudt at overtage Forsikringer for, blev der kun tegnet for 3,425,000; m. H. t. Betingelserne og Forholdets Ordning i det Hele vil den aftrykte Fælleskontrakt yde tilstrækkelig Oplysning.

Fælleskontrakt om Brandforsikring.

Imellem »*Forretningsudvalget for Landsudstillingen i Aarhus 1909*« og nedennævnte *Brandforsikringsselskaber*, der i nærværende Forsikringsforhold repræsenteres ved et Syndikat, bestaaende af D'Herrer Fr. Hoppe, Syndikatets Formand; J. Malmstrøm og Harald O. Rist samt L. Bramsen, der fungerer som Forretningsudvalgets Tilforordnede, er Dags Dato oprettet følgende Forsikringskontrakt:

Nedennævnte Brandforsikringsselskaber forsikrer imod Brandskade paa efterfølgende Betingelser for »Forretningsudvalget for Landsudstillingen i Aarhus 1909«, herefter kort kaldet »Udvalget«, tilsammen et Beløb af Kr.
skriver
paa nedennævnte Genstande, saaledes at hvert Selskab hæfter uden Solidaritet med de øvrige Selskaber pro rata af efterstaaende Beløb, som ialt er stillede til Udvalgets Raadighed:

Albingia	Kr.	100,000
Basler	»	100,000
Bayrische & Berlinische	»	20,000
Bergens	»	80,000
Comm. Union	»	75,000
Danmark	»	150,000
Fenix	»	75,000
Feuer-Assek. v. 1877	»	30,000
Fædrelandske	»	30,000
General Accident	»	375,000
Gladbacher	»	100,000
Hamburger-Bremer	»	50,000
Kgl. octr. alm. Brandassurance Co.	»	150,000
Law Car	»	200,000
Law Union	»	27,000
Magdeborger	»	400,000
Nederlandene	»	100,000
Norddeutsche	»	200,000
Norden	»	150,000
Nordisk Brandfors.	»	100,000
Norge	»	300,000
Norrland	»	100,000
North. Br. & Merc.	»	25,000
Nye Danske	»	150,000
Oldenburger	»	100,000
Palatine	»	216,000
Patriotic	»	90,000
Pr. National	»	300,000
Skaane	»	150,000
State	»	35,000
Sun Ins. Off.	»	302,000
Svea	»	150,000
L'Union	»	120,000
Western	»	50,000
	Kr.	4,600,000

Forsikringen er afsluttet saa vel for Forsikredes egen som for fremmed Regning og omfatter udelukkende *Udstillingsgenstande, herun-*

der Udstillings-Salgsvarer, endvidere Opstillinger, Montrer samt andet Inventar og Rekvisiter. Dekorationer er ganske undtagne fra Forsikringen.

For de Udvalget tilhørende Genstande, der forsikres, saa vel som for andre Udstillingsgenstande, for hvilke Udvalget har paataget sig at betale Præmien, bliver af *Udvalget* at udfærdige en nøjagtig Fortegnelse; derimod skal der til Grund for enhver Forsikring, som Udvalget besørger tegnet for Udstilleres Regning, saavel inden- som udenlandske, foreligge en skriftlig Begæring in duplo fra vedkommende *Udstiller,* indeholdende nøjagtig Redegørelse for, hvad der ønskes forsikret. Det ene Exemplar stilles til Syndikatets Raadighed.

Naar Udstillingsgenstande borttages under Forsikringstiden og erstattes med andre, der ikke svarer til de oprindelig anførte Betegnelser, da hæfter Forsikrings-Selskaberne kun for de ny tilkomne Genstande, for saa vidt fornøden skriftlig Anmeldelse om Forandringen er sket til Udvalget og videresendt til Syndikatet, og for saa vidt Totalbeløbet iøvrigt ikke derved overskrides.

De forsikrede Genstande har Ret til at bero saa vel under Tag som under aaben Himmel hvor som helst paa *Udstillingens Terræn ved Aarhus-Bugten,* saaledes som dette er optegnet paa det Grundrids, Udvalget har leveret hvert enkelt af de interesserede Selskaber.

Udstillingsbygningerne er aldeles overvejende opførte af Træ og — med Undtagelse af nogle enkelte mindre Bygninger — tækkede med Asfaltpap, Glas og Tegl. Belysningen er elektrisk; i den Del af Udstillingen, som benævnes »Stationsbyen«, anvendes der dog Gasbelysning fra Kommunens Gasværk. Benyttelsen af Petroleum eller andre flygtige Vædsker til Belysning er strængt forbudt, og Nattevagten maa som transportabel Belysning kun anvende forsvarlige Lygter med Roeoljelamper.

Paa Udstillingens Terræn er under aaben Himmel anbragt 16 *Brandhaner,* foruden 4 Brandhaner i Industrihallen, Elektricitetshallen og Søjlehallen. Samtlige Brandhaner skal underkastes regelmæssigt Tilsyn og Prøve. I de til Udstillingen stødende Gader findes 14 Brandhaner paa 6 " Ledning. I Plankeværket omkring Udstillingen skal ud for disse Brandhaner være anbragt Lemme til at aabne indvendig fra, saaledes at Slangerne kan føres igennem.

Endvidere gælder angaaende Udstillingens Slukningsvæsen og herunder hørende Forhold følgende særlige Betingelser:

1) 2000 Fod *Slange* af god Kvalitet og af samme Dimension, som anvendes af Aarhus Brandvæsen, skal forefindes paa Udstillingen til dennes udelukkende Brug. En Del heraf anbringes paa en Slangevogn i Brandvagten, Resten omkring paa Terrænet paa let tilgængelige Steder. Ved hver af de 4 indvendige Brandhaner anbringes ca .100 Fod Slange.
2) 100 *Extinktører* af anerkendt Mærke skal være fordelt omkring i Bygningerne paa let tilgængelige Steder. Anbringelsen skal godkendes af Aarhus Brandvæsen.
3) Ud for Elektricitetshallen anbringes en stationær *Suge- og Trykpumpe* med en Ydeevne af 1100 Liter Vand pr. Minut. Pumpen suger Vand direkte fra Stranden. Den drives af en i særligt Rum opstillet Elektromotor, der kan faa sin Elektricitet paa 2 Maader: 1) fra Udstillingens Elektricitetsværk, 2) fra Byens Ledningsnet.
4) En *Dampsprøjte* af fuld moderne Konstruktion med en Ydeevne af 2000 Liter Vand pr. Minut anbringes paa Udstillingen til dennes udelukkende Brug. Den skal efter Omstændighederne kunne tage Vand enten fra Brandhane eller direkte fra Bassin. De paa Udstillingen værende Slanger skal indrettes saaledes, at de kan benyttes i Forbindelse med Dampsprøjten.
5) Paa Terrænet skal være opstillet 4 *Brandallarmer* »System Erickson«, og i Bygningerne skal findes 12 *Allarm- og Kontrolskabe* »System Simens & Halske«. Meldingerne indgaar til en Vagtstue paa Udstillingens Terræn, hvor stadig Vagt findes, og hvorfra Udstillingens Brandvagt allarmeres. Ligeledes skal Aarhus Brandvæsen kunne allarmeres fra Vagsttuen ved direkte Forbindelse.
6) Paa Udstillingen skal forefindes en fast uddannet *Brandvagt,* der kun i Tilfælde af anmeldt Brand paa Udstillingen maa forlade Vagten. Dennes Størrelse skal om Dagen være 1 Fører og 6 Mand og om Natten 1 Fører og 9 Mand. Saa vel om Dagen som om Natten skal der være en Mand, som er fortrolig med Pasningen og øvrige Betjening af Dampsprøjten, og en Mand, som er fortrolig med Pasningen af den stationære Pumpe.
7) Om Natten skal stadig mindst 8 særlige *Opsynsmænd* afpatrouillere Terrænet og Bygningerne. Opsynspersonale og Nattevagt

skal gøres fortrolig med Brugen af Brandredskaber og Brandallarmer og være forsynede med Kontrolure. Kontrolstationernes Plads bestemmes nærmere af Aarhus Brandvæsen.

8) Saa længe Udstillingen varer, skal *Vandtrykket* i Ledningerne fra Kommunens Vandværk holdes paa fuld Kraft Dag og Nat.

9) Udstillingen skal være forsynet med et *Lynafledera nlæg*, udført af en almindelig anerkendt Fagmand og godkendt af en anden paalidelig Fagmand, hvis Attest herom tilstilles Syndikatet.

Iøvrigt gælder for Forsikringen følgende særlige Betingelser:

10) De *elektriske Anlæg* skal godkendes af Elektricitetskommissionen. Inden Udstillingen aabnes og én Gang i Løbet af Sommeren foretages Eftersyn. De hermed forbundne Omkostninger bæres af Udstillingen.

Den paa arbejdende Dynamoer, Ledninger, Kontakter eller Apparater foraarsagede Skade, som er en Følge af Kortslutning eller andre rent elektriske Fænomener, for hurtig Gang eller for høj Spænding, erstattes kun, for saa vidt Ildebrand opstaar.

11) *Tobaksrygning* skal ved talrige Opslag være strængt forbudt i Bygningerne, undtagen i Restaurationsbygningerne, Kroen, Administrationsbygningen og Vagtstuen, ligesom Tobaksrygning ogsaa skal være forbudt i umiddelbar Nærhed af det store Hovedkomplex. Overtrædelse af Forbudet skal have Bortvisning fra Udstillingens hele Terræn til Følge.

Ved alle Indgange skal der være anbragt uantændelige Beholdere til Henlægning eller Bortkasten af brændende Cigarer.

12) *Emballage og Pakkemateriale* er undtaget fra nærværende Forsikring og maa ingen Sinde Natten over være til Stede i Udstillingsbygningerne. Beholdningen af samme Genstande maa kun forefindes i den dertil indrettede særlige Bygning udenfor Udstillingens Terræn.

13) *Brandfarlige Vædsker eller Stoffer* maa overhovedet ikke findes i de større Bygninger. I de mindre Bygninger maa de kun findes og opbevares i smaa Mængder efter nærmere Aftale med Syndikatet.

14) *Komfurer, Gasovne og Gasapparater* skal være opstillede paa uantændeligt Underlag og overalt omhyggeligt isolerede fra Træværk i Overensstemmelse med de Forskrifter, som af Syndikatet er overleverede Udvalget; i Hovedkomplexets Bygninger maa de overhovedet ikke findes. — Opvarmning af de egentlige Udstillingsbygninger maa ikke finde Sted.

15) *Affald*, brugt Pudsemateriale o. l. skal mindst 1 Gang daglig fjærnes fra Bygningerne og skal derefter opbevares under Jordoverfladen i en særlig Betonbeholder med Jærnlemme.

16) *Dampkedler, Lokomobiler, Petroleums- og lignende Motorer* skal være opstillede i nøje Overensstemmelse med Lovgivnings- og Brandpoliti-Forskrifterne herom. Den nævnte Opstilling samt Opbevaringsmaaden for Motorolje o. l. kræver desuden endelig Godkendelse saa vel af Syndikatet som af Aarhus Brandvæsen. Lignende Godkendelse er ydermere nødvendig ved eventuel Indretning af Theater eller industriel Virksomhed af brandfarlig Art paa Udstillingens Terræn.

17) For Indretningen og Driften af de paa Udstillingens Terræn værende 2 *Biograftheatre*, nemlig et ved Søen og et i Folkeparken, gælder »Dansk Tarifforenings« særlige Betingelser for Kinematografer o. l., som er overleverede Udvalget.

18) I de Udstillingsbygninger, hvor der findes *aabne Rum under Gulvene*, skal disse aabne Rum inden Udstillingens Begyndelse omhyggeligt udrenses for Affald o. l., og der skal strax derefter træffes betryggende Foranstaltninger til, at ingen uvedkommende Personer kan skaffe sig Adgang til de nævnte aabne Rum. — I de Bygninger, hvor Tobaksrygning er tilladt, skal alle Aabninger mellem Gulvbrædderne være udstøbte med Gibs el. lign.

Forsikringen træder i Kraft den ..... Kl. 12 Middag; den ophører at være gældende, saa snart Genstandene bortbringes, og senest den 30. Oktober 1909, Kl. 12 Middag.

Syndikatet er til enhver Tid — Dag eller Nat — berettiget til enten ved dets Medlemmer eller ved en dertil befuldmægtiget Repræsentant at erholde uhindret Adgang til Udstillings-Terrænet og dettes samtlige Lokaler samt til gennem Syndikatets Formand at forebringe for Udvalget Klager over mulig forefundne Mangler eller Uregelmæssigheder, der i saa Fald uopholdelig bliver at afhjælpe.

I Skadestilfælde føres Forhandlingerne angaaende Erstatningsspørgsmaal udelukkende imellem Udvalget og Selskabernes Syndikat, og med Hensyn til Bestemmelserne i de enkelte Selskabers trykte Policebetingelser, der skal staa ved Magt, for saa vidt ikke anderledes er bestemt i nærværende Fælleskontrakt, har Selskaberne, hvis nogen Meningsforskel skulde opstaa, underkastet sig Syndikatets Afgørelse. Det er i den Henseende en Overenskomst med Udvalget, at hvis der paa et eller andet Punkt maatte vise sig en Forskel mellem de enkelte Selskabers Policebetingelser, da vil Syndikatet afgøre Spørgsmaalet efter Flertallet af samtlige Policebetingelsers Affattelse desangaaende. Det bemærkes dog udtrykkelig, at i Skadestilfælde er Syndikatets Opgave løst, naar det har foretaget Opgørelsen og er bleven enig med Udvalget om samme samt derefter har foretaget Repartitionen af Skaden paa de enkelte Selskaber. Inkassationen af Erstatningsbeløbene er derimod Udvalgets Sag og forbliver Syndikatet uvedkommende.

Præmien er fastsat til 17½ ‰ for Forsikringstiden, dog saaledes, at hvis paa den ene Side noget i denne Forsikring deltagende Selskab tegner anden Forsikring paa Udstillingsgenstande — uden Hensyn til Genstandenes Art eller Beliggenhed — til lavere Præmie end 17½ ‰, da er vedkommende Selskab forpligtet til gennem Syndikatet for sin hele Andel at tilbagebetale Udvalget Forskellen imellem den laveste Præmiesats, Selskabet har bragt i Anvendelse, og den, efter hvilken Udvalget har betalt det Præmie; og hvis paa den anden Side Udvalget tegner Forsikring paa eller afholder Udgifter ved Forsikring af Udstillingsgenstande hos noget Selskab i eller udenfor Kredsen af Deltagere i nærværende Forsikring, her eller i Udlandet, til en højere Præmie end 17½ ‰, saa skal der betales nærværende Selskaber Tillægspræmie, saaledes at Satsen 17½ ‰ forhøjes til den højeste af Udvalget til andre godtgjorte Præmie.

Som Kvittering for Præmiens rigtige Betaling afgiver de i Forsikringen deltagende Selskaber deres særlige Policer, i hvilke der henvises til nærværende Fælleskontrakt, hvoraf en af Syndikatet bekræftet Genpart er tilstillet hvert enkelt i denne Forsikring deltagende Selskab. — Stempelpligten berigtiges af hvert Selskab gennem sammes særlige Police.

Det er endelig en Overenskomst, at hvis der om denne Forsikringskontrakts rette Forstaaelse skulde mellem Udvalget og Syndikatet opstaa nogen Meningsforskel, der ikke kan udjævnes mindeligt paa saadan Maade, som Parterne nærmere maatte komme overens om, saa underkaster samtlige Selskaber sig Afgørelse af dansk Domstol og modtager Søgsmaal igennem deres undertegnede, her domicilierede befuldmægtigede Repræsentanter.

Hvad angaar Kommunikationsvæsen samt Post- og Telegrafvæsen, henvises til de af Sektionerne afgivne (i Bogens 2den Halvdel aftrykte) særlige Beretninger.

Brandvagten.

VIII.

AABNINGSHØJTIDELIGHEDEN

Gavl af Bygning for Havebrug.

Den 19. April 1909 havde en Deputation fra Forretningsudvalget i Anledning af den forestaaende Aabningshøjtidelighed Audiens hos Kong Frederik VIII, og ved denne Lejlighed blev Aabningsdagen fastsat til den 18. Maj.

Den 1. Maj var Udstillingsraadet samlet i Aarhus til et afsluttende Møde, hvor Formanden for Forretningsudvalget gjorde Rede for den Maade, hvorpaa de i sin Tid af Udstillingsraadet lagte Planer var ført ud i Livet, ligesom Budgettet blev forelagt for Raadet.

Ved dette Møde drøftedes tillige Formerne for Aabningshøjtideligheden, samt hvem og hvor mange der skulde indbydes til denne Festlighed; dette fastsloges i store Træk, medens Detaillerne overlodes Forretningsudvalget.

Senere besaaes Udstillingsterrænet og Bygningerne, og de udenbys Medlemmer af Raadet, som ikke havde haft Lejlighed til at følge Arbejdet paa nært Hold, udtalte deres Tilfredshed med den udfoldede Virksomhed.

Men der var naturligvis langt igen og mange Vanskeligheder at overvinde.

Terrænet, som det frostrige Foraar længe havde holdt utilgængeligt for Bearbejdning, viste sig nu under de mange Regnskyl paa sine Steder bundløst og ufremkommeligt, hvad der, navnlig naar det drejede sig om Transport af store Udstillingsgenstande — fra Dag til Dag, krævede et særdeles forceret Arbejde, hvis alt skulde være under Tag og ordnet paa Plads til den 18. Maj.

Et særdeles dygtigt Arbejde udførtes af Udstillingens Gartnere, som i Løbet af kort Tid af Udstillingens Moradser skabte de senere saa meget beundrede Haveanlæg, og stor og beundringsværdig var den Energi,

Bassin i Havebrugsudstillingen. I Baggrunden Maskinhallen.

Staalblokke, Egekævler, Granstammer o. l. — voldte meget Besvær og Tidsspilde.

Paa Grund af Udstillernes uventet forøgede Antal, navnlig fremkaldt ved, at københavnske Udstillere længe holdt sig noget tilbage, hvorved Provinsens Udstillere optog Pladsen, viste det sig nødvendigt at tilvejebringe yderligere Udstillingsplads, hvorfor man ret sent byggede et Annex til Industrihallen, den saakaldte Søjlehal, og Fuldførelsen af den tillige med Fuldendelsen af de mange Pavilloner, der skød op af Jorden der i saa Henseende under de ugunstigste Vejrforhold lagdes for Dagen.

Et af de allervigtigste Spørgsmaal var dog, om selve Udstillerne vilde være paa Færde i saa god Tid, at man med nogenlunde Ro og Overblik kunde foretage Fordelingen af Godset og Opstillingen paa de respektive Pladser. I Lejebestemmelser, gennem Breve, Cirkulærer og Presse indprentedes Udstillerne dette Forhold med indstændig Anmodning om ikke at møde senere end den 14. Maj med Udstillingsgenstandene, men

ikke desto mindre vare altfor mange for sent paa Færde, til lige Skade for dem selv, deres Medudstillere og Udstillingsledelsen.

Natten mellem den 16. og 17. Maj skete den Ulykke, at Tegneren Valdemar Andersen, beskæftiget med Dekoration af Udstillingsbygningerne, styrtede ned fra 30 Alens Højde, men heldigvis slap bedre fra det frygtelige Fald, end man havde turdet haabe.

Den 17. Maj, Dagen før Aabningshøjtidesidste Dage havde man maattet tage Militæret til Hjælp for at rydde Udstillingshallerne for de ustandseligt voxende Masser af Emballage.

De elektriske Glødelamper havde i de sidste 14 Nætter i de store Haller lyst over en stigende Travlhed og kastede Natten til den 18. Maj — Udstillingens Aabningsdag — deres Straaler paa en Arbejdsstyrke paa ca. 3000 Mand, der murende, gravende,

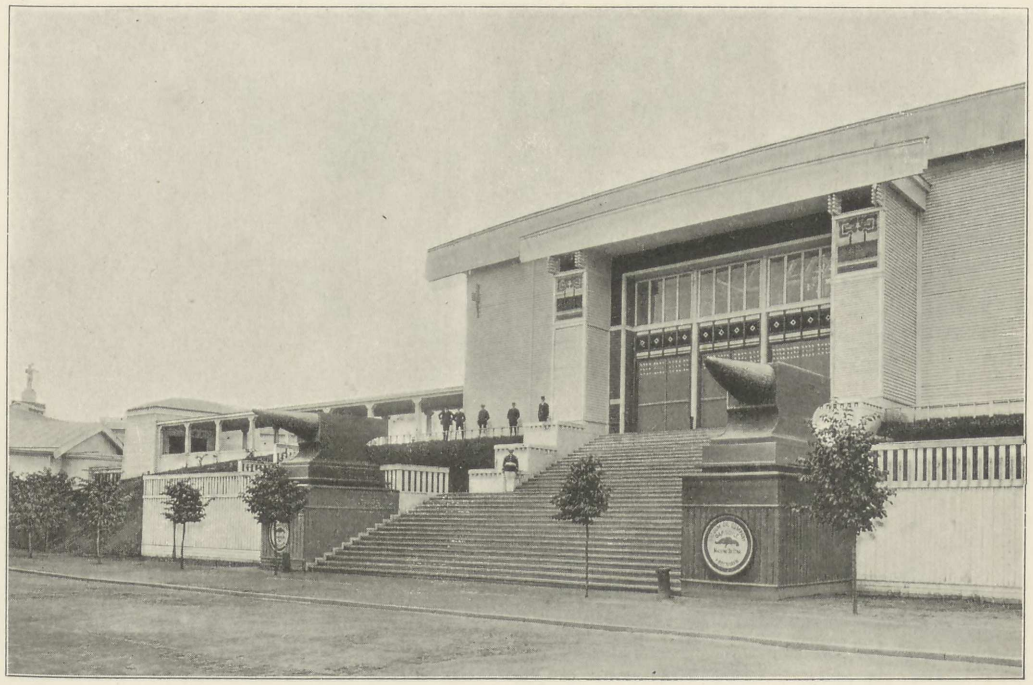

Maskinhallen.

ligheden, var en bedrøvelig Dag. Det var, som om Elementerne havde sammensvoret sig i Fjendskab imod Udstillingen; hele Dagen rasede en Bygninger og Søjler truende Orkan, ledsaget af voldsomme Regnskyl, Terrænet stod i betænkelig Grad under Vand, Ruderne i Hallerne blæste ind, og paa mange Steder maatte Udstillingsgenstandene tildækkes med Presenninger for at beskyttes imod den nedstrømmende Regn.

Overalt arbejdede man tiltrods for alle Hindringer paa at blive færdig, og i de tre tømrende, snedkererende, pakkende ud og stillende op, forvaagede, men ihærdige kæmpede den sidste Kamp for at naa Maalet — Hallerne færdige til Kl. 12 Middag.

Ude paa Terrænet var Vanskelighederne den 18. om Morgenen næsten uovervindelige, og for at tilvejebringe de nødvendige Passager til Brug for Fremvisningen, maatte man i sidste Øjeblik lægge Brædder og Planker over en Del af det oversvømmede Terræn.

Vejret var endnu den 18. — som saa

Aabningshøjtideligheden.

ofte senere paa Udstillingens store Dage — selv efter danske Forhold særdeles ugunstigt, og den vedvarende forrygende nordvestlige Storm med Kulde og Regnbyger gjorde Opholdet i fri Luft og senere i de store uopvarmede Rum til noget af en Taalmodighedsprøve.

Som Følge af Stormen udeblev da ogsaa flere af de til Indvielsesfesten indbudte Gæster, hvilket i nogen Grad besværliggjorde Udførelsen af det planlagte Program.

Vejrforholdene havde om Eftermiddagen den 17. været saa fortvivlede, at man næsten ikke turde tænke sig Muligheden af, at de kongelige Herskaber efter Tilsagn kunde komme til Stede, men ikke desto mindre havde Udstillingsbestyrelsen den Glæde Tirsdag Formiddag Kl. 11¼ paa Havnepladsen i Aarhus at modtage Kong Frederik og Dronning Louise, Kronprinsen og Kronprinsessen med Følge.

De til Indvielsesfesten i Solennitetssalen paa Udstillingen indbudte Gæster vare anmodede om at være paa de dem tilkendegivne numererede Pladser Kl. 11½, senest Kl. 11¾. Lidt før Kl. 12 lukkedes Dørene til Solennitetssalen, og præcis Kl. 12 ankom de kongelige Gæster til den dem forbeholdte særlige Indgang, hvor de i Kongeværelset modtoges af Udstillingens Præsident, Vicepræsidenterne, Arkitekten og Udstillingsraadet, hvorefter de strax gennem hele Solennitetssalens Længde førtes til de for dem bestemte Pladser.

Den store, stilfulde, højloftede Hal var fyldt af en Forsamling paa ca. 1500 Mennesker, og da Solen netop brød igennem, frembød Rummet med dets lyse Farver, de mange festligt klædte Damer og uniformerede Herrer et Syn, som tydeligt tilkendegav, at det var en ualmindelig Begivenhed, der havde ladet denne Samling af vort Samfunds bedste Navne give Møde i Aarhus.

Umiddelbart efter, at de kgl. Herskaber havde taget Plads, intonerede Orkestret med kgl. Kapelmester Carl Nielsen som Dirigent den af ham komponerede Kantate, hvis af L. C. Nielsen skrevne Text lød saaledes:

FØRSTE AFDELING

Kor: Vaartid, Væksttid,
Løftelses Tid!
Varme er Vindene,
frodige Sindene;
Evnerne grønnes, og Kræfterne gærer;
Livet opvaagner og svulmer af Drift;
Skyerne skriver med Skyggernes Skrift.
Lærer! Lærer! Lærer!
Sætter Skulder til Skulder og bærer!

Sopran Solo: O blide, løfterige Vaar,
velsign du vore Hverdagskaar,
befrugt du vore Kræfter,
at gavmild Høst paa goden Skaar
kan gyldent følge efter!

Kor: Du unge Vaar, du vældige Vaar,
din Vilje gennem alt levende gaar!
Fra Støv til Stjærne, fra Dynd til Daad
din Rytme føder Fornyelsens Raad.
Du synger i Blad, i Blomst, i vort Blod,
og frydefuldt rejses det mødige Mod
og ranker sig ungt af din Overflod.
Da styrke vi Gærdet om Danmarks Gaard —
Du unge, vældige Vaar!

Kor: Viljerne hvisker:
spænd os, spænd os!
Kræfterne kalder:
kend os, kend os!
Evnerne raaber:
løft os, løft os!
Tusindaarsgaaderne:
kløft os, kløft os!
Mod Løsning alt levende stunder;
thi Liv det er Løsningers Under.

Hellig er Kraften,
den livfrembringende,
aldrig hældende
af fra sit Maal!
Sopran Solo: Hellig, hellig
dens jubelsvingende,
virakvældende
Offerskaal!

Helligt er Haabet,
det attraatændende,
fremadførende
høje Lys!

Kor: Helligt, helligt
dets mulmafvendende,
undergørende
Sejrsgys!

Recitation:

Helligt er Haabet og Kraften.
Thi disse to er Kilderne til alt.
Var Kraften trættet, saa har Haabet kaldt.
Var Haabet slukket, saa holdt Kraften ud
i Kamp, i Trods, i Vilje til at vinde.
Og famled Tanken, som en Haand, iblinde,
der greb — og greb forgæves Gang paa Gang,
indtil dens Ild som Blod fra Fingre sprang,
da lyste Haabet atter gennem Mulmet,
og Tankens mørke Tvivlekval blev dulmet!

Ved Dagens Esse i den store Smedje,
hvor Skæbner hamres ud i alle Former,
til Grubegraver eller Himmelstormer,
dér er det Kraftens Baal, som gløder Staalet,
som snart er Midlet, snart er selve Maalet.
Og lytter du ved Nattens stille Bryst,
hvor Stormens Bølger lægge sig til Hvile
som Havets, naar de dæmpes under Kyst,
da vil du høre Haabets Hjærtekamre
sit Pulsslag gennem Evigheden hamre.

Ja, uden Haab og Kraft var intet sket.
Hvad vi har set
af nyt, som skabtes, og af stort, som vandtes,
af Drømme, som til haandfast Handling blev,
af alt, hvormed vor Slægt sin Saga skrev —
som Haab i vore Fædres Sind det fandtes.
Men Kraftens Fylde kom, og mangt blev løst,
Gaader i Staal, i Sten, i Luften og i Støvet,
af Tanken kløvet,
har v i nu deres Dunkelhed berøvet!

Brug dine Øjne: Du vil faa at se!
Brug dine Øren: Du vil faa at høre!
Spørg disse Haller: Højlydt vil de svare!
Og var du Tvivler indtil denne Stund,
herinde Syn for Sagn din Tvivl vil klare!

Kor: Alt, hvormed Tidens
Tanker har famlet;
alt, hvad vor Videns
Brønde blev øst:
her er det samlet,
lutret og løst!

Sopran Solo: Det er Løsningens Tid,
det er Løftelsens Tid,
det er Vaar for hvert vuggende Vænge!
Vindene blæser Forjættelsens Horn,
Solhænder stryger det strømmende
Korn,
Skoven gyser af Foraarsfryd,
Luften er leende Lyd!

Mandskor: Da blander sig Haab med Kraft i
vort Blod;
vi gaar til vor Gerning med sej-
rende Mod.
Da rejser vi højt ved den blaa-
nende Bugt
et Hvalv for vor hjemlige Virke
med Kuppel for Tankernes Flugt!

Kor: Tager mod Løftelsens Tid
som et Kald, som et Krav, som en
Naade!
Summen af Tusinders Flid,
Høsten, som Tusinder saa'de,
taarner sig her under Tag,
løftet af flyvende Flag,
halvt som en Løsning af Tiden og halvt som en
Gaade,
Danmark i Daad, under Himmelens blaanende
Naade!

Derefter besteg Præsidenten Talerstolen og sagde:

Deres Majestæter! Deres kongelige Højheder! Højtærede Forsamling!

Den Udstilling, til hvis Aabningsfest vi her er samlede, har vi kaldet en *Lands*udstilling. Der ligger i dette Navn paa den ene Side dette, at der til Udstillingen har været givet Adgang for *al dansk* Haandværk, Industri, Landbrug og Kunst; paa den anden Side dette, at Udstillingen i alt væsentligt *udelukkende* er *dansk*.

Men selv med denne Begrænsning var det kun med megen Tvivl, at vi — nu for omtrent 3 Aar siden — besluttede at søge iværksat her i Byen en Udstilling af saa stort Omfang.

Imidlertid — Tanken om en stor Udstilling var den Gang fremme fra forskellige

Sider. Man mente i de deri interesserede Kredse, at Tiden var inde til paany ved en Udstilling at slaa fast de Fremskridt, vi i de sidste Aartier havde gjort, og at vise, hvor langt vi ved disse Fremskridt var naaede.

Vor sidste store Udstilling fandt Sted i 1888. Og nu er ganske vist, naar Talen er om et Folks Liv og Udvikling, et Tidsrum af 21 Aar ikke noget langt Spand af Tid, men dette Tidsrum har haft saa rigt et Indhold, har bragt saa rig en Udvikling, at det ikke bør maales alene efter Aarenes Antal. Det var jo, som om det 19. Aarhundrede — som bragte saa mange og store tekniske og kulturelle Fremskridt, at de menneskelige Livsformer ganske omskabtes derved — det var, som om dette Aarhundrede inden sit Udløb samlede al sin Energi for at sætte Kronen paa sit Værk. Dampens Aarhundrede blev i dets sidste Aartier tillige Elektricitetens Aarhundrede. Og den forløbne Del af det tyvende Aarhundrede har fortsat i samme Spor.

I 1888 var *det elektriske Lys* kun lidet anvendt, anvendtes kun i enkelte Fabriker eller lignende Forretninger. Nu hører det jo til vore daglige Fornødenheder, i hvert Fald i Byerne. Men ogsaa paa Landet har Elektriciteten — ved smaa Central-Anlæg i Landsbyerne — holdt sit Indtog. Og snart vil der sikkert ud over det ganske Land spændes et Net af Traade, der vil kunne bringe ikke blot elektrisk Lys, men ogsaa elektrisk Kraft til Gaardenes Drift eller til Driften af Fabriker og Værksteder i Stationsbyer og Landsbyer. I vor Stationsby her paa Udstillingen findes indrettet nogle saadanne Værksteder med elektrisk Anlæg til deres Drift. Men iøvrigt illustreres bedst Forskellen mellem nu og da, naar det oplyses, at paa Udstillingen 1888 frembragtes Lyset ved Hjælp af 11 Dynamoer, hvoraf de fleste stammede fra Udlandet, med en Styrke af tilsammen 80 Kilowatt. Der var 98 Buelamper og 284 Glødelamper. Paa Landsudstillingen her er der 116 Buelamper, men 4000 Glødelamper. Elektriciteten udvikles i Maskinhallen gennem et centralt Anlæg med en samlet Styrke af 440 Kilowatt, fordelt paa 7 Dynamoer, alle af dansk Fabrikat. Og Udstillingen har taget det Standpunkt, at enhver Udstiller eller Forbruger, hvor paa Terrænet han end befinder sig, kan faa elektrisk Strøm. Ledningsnettets samlede Længde udgør ca. 5 Mil.

Ogsaa forsaavidt angaar *Telegrafen* og *Telefonen* har Udviklingen i de sidste 20 Aar bragt helt vidunderlige Resultater. »Københavns Telefonselskab« dannedes ganske vist allerede i 1882, men endnu i 1888 eksisterede der kun ca. 35 smaa lokale Telefonselskaber med 4—5000 Telefonabonnenter. 1893 anlagdes den første interurbane Telefonledning af Københavns Telefonselskab mellem København og Lyngby. Nu gaar Telefonlinierne jo over hele Landet, og Telefonen er i Færd med ganske at omskabe vort daglige Liv. Der findes nu her i Landet omtrent 55,000 Telefonabonnenter. Og samtidig med denne Udvikling er jo opfundet den traadløse Telegrafi; snart maaske ogsaa den traadløse Telefon. Der vil her paa Udstillingen findes en Station for traadløs Telegrafi efter vor Landsmand Valdemar Poulsens System.

Paa vort *Landbrugs* Omraade var Oprettelsen af *Andelsmejerier* netop i 1888 ved at tage Fart. Alle véd, til hvilken Udvikling over hele Landet dette har ført. Ogsaa herom bærer vor Udstilling Vidne. Ikke blot er Udstillingen af Mejerimaskiner meget fyldig, men der er tillige gjort et Skridt, som vil kunne faa stor Betydning for den danske Maskinindustri paa dette Omraade, idet der i Stationsbyen findes opført et Mønstermejeri, som vises i fuldstændig Drift, behandlende ca. 10,000 Pd. Mælk om Dagen, og hvor alle Kræfter har virket sammen for at fremstille det nyeste og bedste, saaledes at dette Mejeri er lagt an paa at være til

Studium for Mejerister og Mejeriernes ledende Mænd, saavel i mejeriteknisk som i hygiejnisk Henseende. — Samtidig med Andelstankens Udvikling er Maskinernes Anvendelse til Landbrugets Drift gaaet fremad med stærke Skridt. Vor Udstilling i Landbrugshallen og paa Maskinmarken oppe ved Maskinhallen vil vise, at Fremstillingen af saadanne Maskiner her i Landet har taget Fart.

I 1888 var Anvendelsen af Cyklen i dens nu brugelige, praktiske Form netop begyndt. Paa dette — Befordringens — Omraade har vi siden gennemløbet Skalaen: Motorcykle, Automobil og nu tilsidst Luftskib. Forhaabentlig vil et Luftskib snart stige op fra Udstillingens Terræn. — Og samtidig har jo Damp-Jernbanerne undergaaet en mægtig Udvikling; og ligesaa de elektriske Sporveje, der vel snart vil udvikle sig til elektriske Jernbaner.

Paa alle Omraader har saaledes Tidsrummet siden 1888 bragt store Fremskridt, paa enkelte Omraader saa store, at de har ført os det vidunderlige nær.

Og hvad der er sket ved denne Udvikling, er jo dette, at vor Tid har fremmet og fremmer alt, hvad der i videste Forstand kan kaldes Samfærdsel mellem Mennesker. Den fjerner eller formindsker Afstandene mellem Menneskene, baade i aandelig og legemlig Forstand. Den bringer unaturlige Grænser og Skel til at falde, den udvikler Samfølelse og Samfundsfølelse, saavel imellem de enkelte Mennesker som imellem Nationerne. Det er dette Fremskridtsarbejde, den civiliserede Menneskehed i de sidste Aartier særlig har vendt sig imod. Det er dette Arbejde og disse Tanker, som vi haaber vor Udstilling bærer Vidnesbyrd om, omend i al Beskedenhed, saa dog saaledes, at det derved vises, at ogsaa vort Land er med i dette Arbejde og deler disse Tanker.

Det er første Gang her i Landet, at en saa stor Udstilling som denne finder Sted uden for Hovedstaden. Vor Udstilling er altsaa for saa vidt et første Forsøg. Men dette Forsøg burde gøres. Forholdet her i Landet bør ikke være det, at der uden for København ikke findes nogen By, der har Betydning udover sit nærmeste Opland. Vort Land bør ikke blot være et Forland omkring København. Man bør søge at fremme saavel det aandelige Liv som den materielle Udvikling uden for København. Men enhver saadan Udvikling kræver et Midtpunkt, hvortil den kan fæstne sig. Derfor bør der uden for Hovedstaden skabes Midtpunkter, der vel kun kan blive relative, men som dog vil kunne blive af stor Betydning og give vor Kultur og dens Udvikling nyt Liv.

Man maa ikke heri finde nogen fjendtlig Tanke eller Tendens overfor København. København er ubestridt vor Hovedstad og vil vedblive at være det, og vi anerkender fuldtud dens Betydning som vor første By. Men netop som Hovedstad vil København vokse og dens Betydning øges i samme Forhold som Landet styrkes og dets Kræfter tager til. Dette bør vi nu alle — baade i og udenfor Hovedstaden — være enige om. Derfor har det ogsaa glædet os, at man fra Hovedstadens Side har deltaget i vort Arbejde for denne Udstilling. Og vi vil haabe, at naar vi kalder paa Hovedstadens Hjælp i anden lignende Anledning, vi da ikke maa kalde forgæves. Jeg tænker derved særlig paa den Tanke, som i Aarhundreder atter og atter er dukket frem, men aldrig er realiseret, Tanken om et Universitet i Jylland. Tiden og Stedet er ikke her til at komme nærmere ind paa denne Tanke. Jeg vil kun udtale Haabet om, at den nu maa blive til Virkelighed inden altfor længe.

Vi dristede os da til at søge en Landsudstilling afholdt her i Aarhus. Aarhus er jo nu den største Købstad udenfor København; den er centralt beliggende, har gode Samfærdselsmidler, særlig en god Havn. Og hvad der under de første Trin af Arbejdet

for Udstillingen ikke mindst gav os Mod: Aarhus kunde give Udstillingen en saare smuk og hensigtsmæssig Beliggenhed og en Beliggenhed, der giver Udstillingen en Ramme, der fremhæver og kendetegner dens Indhold. Imod Øst har vi det blaa Hav, som skyller lige ind imod Udstillingspladsens Grænser; imod Syd vor skønne Bøgeskov, der netop i disse Dage har klædt sig i sin festligste Dragt; imod Vest det frugtbare Agerland; og imod Nord vor gamle By, som netop i disse Aar — Tiden for dens første Anlæg kan ikke aldeles bestemt oplyses — har bestaaet i 1000 Aar.

Tanken om denne Udstilling opstod først i Sommeren 1906 i Haandværkerkredse her i Byen, og det første Møde desangaaende holdtes den 25. Juni s. A. i den herværende Haandværkerforening. De store faglige Sammenslutninger for Industri og Haandværk gav deres Samstemning og senere ogsaa Repræsentanterne for Landbrug og Kunst. Straks i Begyndelsen af Samlingen 1907—08 forelagdes et Lovforslag om Statstilskud, som gennemførtes saa hurtigt, at det allerede den 27. Novbr. 1907 kunde opnaa allerhøjeste Stadfæstelse. Statstilskudet blev ved Loven fastsat til 300,000 Kr. Da yderligere Aarhus Kommune tilsagde et Tilskud paa 150,000 Kr. og en Borger her i Byen et Tilskud paa 30,000 Kr., var det Beløb af ca. ½ Mill. Kr., som man mente at burde have tilrede som rent Tilskud, sikret. Desuden tegnedes her i Byen en Garantikapital paa mellem 250 og 300,000 Kr. — Paa dette Grundlag er der da arbejdet videre til Udstillingens Fremme. Byggearbejderne og Terrænets Tilberedelse begyndte i Foraaret 1908, og Arbejderne er fortsatte siden da uden væsentlige Afbrydelser; dog afset fra Maanederne Marts og April d. A., da den vedholdende Frost lagde os betydelige Vanskeligheder i Vejen. Den 12. Septbr. f. A. hejstes Kransen paa det store Taarn, som danner Bygningernes Midtpunkt.

Udstillingen staar da nu fuldført og rede til at modtage sine Gæster. Men inden den aabnes for disse, er det mig en Glæde paa Udstillingens Vegne at udtale en Tak til alle, der paa den ene eller den anden Maade har bidraget til Udstillingens Tilblivelse og Fuldførelse. Først bringer jeg vor hjerteligste Tak til Hans Majestæt Kongen, vor Tak for Stadfæstelsen af den Lov, der sikrede os Statstilskudet, vor Tak for Hans Majestæts Overtagelse af Protektoratet for Udstillingen og nu ikke mindst vor Tak til Deres Majestæter Kongen og Dronningen, fordi de har villet være vore Gæster ved denne Udstillingens Aabningsfest. En Tak og en Velkomsthilsen bringer jeg ogsaa til vore øvrige Gæster af det kongelige Hus og blandt disse særlig til Deres kongelige Højheder Kronprinsen og Kronprinsessen for deres Nærværelse her, til Hans kongelige Højhed Kronprinsen, fordi ogsaa han har villet støtte Udstillingen med sit høje Navn. — Vi takker Regering og Rigsdag for den Støtte, de har ydet vor Udstilling; det var, som jeg allerede har antydet, en ny Tanke, vi fremsatte, da vi til en Udstilling her i Aarhus ansøgte om saa stort et Statstilskud. Saa meget mere skylder vi da Regering og Rigsdag Tak for deres Fremme af Sagen. En særlig Tak vil jeg bringe den daværende Indenrigsminister, Hr. Sigurd Berg. Paa et Tidspunkt, da det saa ud til, at Sagen havde store Vanskeligheder, hjalp han den frem, tilsagde os at fremsætte det paagældende Lovforslag saa betids, at Bevillingen kunde blive Udstillingen til Del i rette Tid, og muliggjorde derved vort videre Arbejde for Sagen.

Men naar Talen derefter skal være om selve Udstillingens Fuldførelse, da har ingen større Fortjeneste af den end Arkitekt Anton Rosen. Det var for det første ham, der med hurtigt og genialt Blik fandt den Plads, hvorpaa Udstillingen nu staar opført og som vi alle har maattet erkende ikke blot var

saare smuk og saare egnet til Formaalet, men ogsaa gav Udstillingen dens Karakter og Ejendommelighed. Men han har ogsaa paa Bygningernes Tegning og Opførelse ofret en saadan Rigdom af Ideer og en saadan Energi i deres Udførelse, har arbejdet paa Udstillingens Fremme med saa megen Kraft og Interesse, at vi ikke noksom kan takke ham.

Og endelig, som sagt, vor bedste og hjerteligste Tak til alle, der har medvirket til Udstillingens Fremme og Fuldførelse, hvad enten de har ydet denne Medvirkning i den ene eller den anden Egeskab, i den ene eller den anden Stilling, og hvad enten de har hjemme i eller udenfor Aarhus. En hjertelig Tak til Udstillingens Repræsentanter baade i de andre Byer og paa Landet, en Tak, fordi de, naar vi har bedt om deres Hjælp til vor Sags Fremme, har givet os deres betydningsfulde Støtte. — Vor Tak — sidst men ikke mindst — til de mange Udstillere, som — for manges Vedkommende med betydelige Ofre — har fulgt vor Opfordring til at udstille her.

Vi byder hermed alle vore Gæster Velkommen her til Udstillingen, først og fremmest de her tilstedeværende, hvem vi takker, fordi de har givet Møde her i Dag, og hvem vi glæder os til snart at kunne vise om paa Udstillingen. Men dernæst ogsaa et Velkommen til alle, hvem vi i Sommerens Løb haaber at se som vore Gæster. Vi vil haabe, at Udstillingen ikke blot maa blive et Midtpunkt for de faglige, tekniske og industrielle Interesser, som har sat hinanden Stævne her, men ogsaa i de alvorlige Tider, hvorunder vi lever, maa blive et Lyspunkt og et Opgangens Tegn. Vi byder Folket til Fest her i Sommer og haaber, at Udstillingen maa blive et Fristed, hvor man vil om end ikke glemme, saa dog midlertidig se bort fra, hvad Tiden maatte bringe os af Sorger og Bekymringer. — Men først og sidst vil vi haabe, at Udstillingen maa blive til Ære og Fremgang for vort Lands Haandværkere og Teknikere, Landbrugere og Kunstnere og derigennem til Ære og Fremgang for vort Fædreland.

Kantatens 2den Afdeling blev derefter afsunget.

ANDEN AFDELING

Kor:

Kun een er Danmarks Hovedby,
ej nogen anden naaer dens Ry.
Nej, nej!
Men Jylland har sin Hjærtestad,
for den er alle Jyder glad.
Thi ganger alle frem paa Rad
til Festens fagre Maj!

Af Kim kan vorde Kæmpetræ,
naar Lykken giver frugtbart Læ.
Jo, jo!
Og Aarhus har sin Rod i Muld,
som bunder dybt, som gemmer Guld.
Thi skal den stande fremtidsfuld
i Jyllands Jord og gro!

Recitation:

Hvidt som et Tempel i Fortids Athen;
Stilen som Grækernes, ædel og ren,
dansk dog af Aand,
dansk som hver Haand,
der har hamret og høvlet og savet —
Skuende ud over Havet!
Søjlerne aabne Portalen
som Tonerne aabne for Talen.
Højt som en Himmel
Spanternes Vrimmel.
Mægtige Buer, der bære som Rygge,
slanke, men trygge.
Svungne Profiler
kommer og iler,
stiger, til Øjet
næppe kan se, hvor de sammen er føjet.
Vinkler og Knæ
knytte sig luftigt som kniplet i Træ,
svævende lette, dog bærende tungt,
— prøvet Erfaring og Mod, som er ungt.
Skønhed og Styrke!
Af tusinde Dele
samlet ved Kunstnerens Haand til et Hele.
Og som den stolteste Krone paa Værket
løfter sig Kuppelen, Samlingsmærket,
Stoffets og Tankens fælles Symbol,
lyst mod den luende Sol!

Maaneders Møje fra Dag til Dag,
Tankers Brydning og Hamres Brag,
Arbejderhændernes haarde Tag
ligger der bag.
Nu er det tordnende Virvar forstummet,
højnet og rigt staar Rummet.

Hvælvinger venter og tier;
Hallerne holder saa dybt deres Vejr;
alting tøvende bier:
Stunden, den store, er nær!
Stempler staar rede til at stampe,
Hjul til at snurre,
fængslede Dampe
knurre — —

Kor:

Da stiger der Røster fra Stilhedens Bund.
Det er Mulden, som taler af Taushedens Mund!

MULDEN

Sopran Solo:

Først var jeg. Og paa min Skulder
hviler alt, som siden blev.
Ældst af alt herinde
Loven jeg for Landets Velfærd skrev.
Tusind Aar har saaet og høstet,
al sin Lid til mig fortrøstet;
Folkets Kraft af mig blev næret
og skal næres atter tusind Aar!

Kor:

Og Røsterne stiger fra Stilhedens Bund.
Det er Jernet, som taler af Taushedens Mund.

JERNET

Bas Solo:

Hastige Tid,
Sjælen er jeg for din Id.
Farer du frem paa det lynrappe Hjul,
skrider du over det skillende Hav,
alt, hvad din Evne formaar,
ene ved mig det bestaar,
jeg er din Storhed og Styrke!

Kor:

Og Røsterne stiger fra Stilhedens Bund.
Det er Kunsten, som taler af Taushedens Mund.

KUNSTEN

Duet. Sopran og Bas:

Formens Skønhed, skabt af Gud,
er i Altet, lig en Larve,
der ved Sol kan flagre ud
som et Digt i Ord, i Farve,
Drøm i Toner, Drøm i Sten —
Jeg er fast, og jeg er Bølge;
jeg skal lysne, jeg skal dølge;
jeg skal løfte Modet over Mén.
Jeg er Ild og Lue.
Knæl, og du vil skue
Livets Flamme tindre rank og ren!

Kor:

S a a taler de tiende,
taalsomt biende,
gennem det livløse Stof.
S a a lyder det til os fra Hallernes Lunger,
mangefold mod os det malmfuldt runger:
vort Land og vort Liv i vort Arbejdes lutrede Tunger!

AARHUS BORGERE

Bas Solo:

Nær er nu Stunden. Naaet er vort Maal.
Hvad vore Kræfter
higede efter;
hvad vi har ofret af Tid og Taal;
hvad rig og hvad ringe
har mægtet at bringe:
frem vi det bærer som Frugter i Skaal!

Held over Byen, som bygger
med dristig Hu og med kyndig Haand!
Stolte vi er af vor Stad,
Storhed ildner dens Aand!
Held over By, over Borger!

Mandskor:

Spejdende mod Solen, der stiger af sit Bad,
ligger vor By paa den skovklædte Kyst.
Bugtens Bølger langvejs fra i glitrende Rad
kommer og knæler ved dens Bryst.

Viljen i dens Hjærte og Vidden i dens Syn
suged' vor By af den havladne Fjord.
Bag den digre Banker under Vesthimlens Bryn
bugner af den Kraft, som gør stor.

Videre til Vægge og højere til Loft
løftes vor By mod den brusende Vaar.
Vældig Domen vidner i sin hundredaars Koft:
Aldrig By, din Storhed forgaar!

Kvindekor:

Hæder over By,
Hæder over Land,
Hæder og Held over Kvinde og Mand!
Vaarens Velsignelse følge vort Værk;
den kække fanger Lykken, og Lykken gør ham stærk!

Kor: Vi trænger til at vidne
for os selv, hvad vi formaar.
Vi trænger til at blidne
med Solskin vore Kaar.
Vi trænger til at tro paa vor Styrke,
vor Evnes Ret til Danmark at dyrke!

SANG

Danmark, du kornblonde Datter
af den mandlige Muld og det moderlige Hav,
avlet under Himle saa høje,
at de blaanende blev i dit Øje:
Vi hilser dig fra Havets og Muldens rige Favn;
vi bringer vore Sejre, vor Gernings fulde Gavn,
Moder, til Ære for dit Navn!

Danmark, du sangmilde Søster
til det solrige Syd og det vinterlige Nord,
vokset, her, hvor Isbjærge smelted',
da de mødtes med Vaaren og vælted':
Vi lægger dig fra Norden og Syden i vort Blod
det bedste, vi har evnet, det største, vi forstod,
Moder, som Hyldest for din Fod!

Danmark, du frugtbare Datter
af den favnende Blæst og den føjelige Blomst,
modnet under Storme saa stride,
at du ved, hvad af Smerte man kan vide:
Vi fæster dig af Blomster, som dufter vildt af Vaar,
af Aks fra vore Agre, af Løv fra Lund og Gaard,
Moder, en Majkrans om dit Haar!

Efter at Musiken var ophørt, traadte Udstillingens Præsident henimod den Plads, hvor Udstillingens høje Protektor, Hs. Maj. Kongen, befandt sig, og anmodede ham om at aabne Landsudstillingen; og herpaa svarede Hans Majestæt følgende:

Idet jeg udtaler min hjerteligste og varmeste Tak til alle dem, der ved deres Aands Snille og Hænders Gerning har bragt denne Udstilling saa vidt, og idet jeg udtaler min Glæde og Stolthed over, at jeg har kunnet overtage Protektoratet over Udstillingen, erklærer jeg, at Aarhus Landsudstilling nu i dette Øjeblik er aabnet.

I samme Nu — Klokken var da præcis Et — fløj det store Flag — Udstillingens eneste Flagpynt — til Vejrs paa Bastionen, medens Kanonsaluten fra Fregatten »Jylland«, Lurernes Klang fra Tuborgs Triumfbue og Allarmklokkens Malm forkyndte, at Maalet var naaet, Landsudstillingen var færdig og aabnet.

Kantatens 3die Afdeling blev nu sunget.

TREDIE AFDELING

Kvindekor:
Hil! Hil! Hil!
Hæv dig, vor jublende Sang,
Hallernes Porte opsprang,
Livet bruser imod dem som Bølger,
der bærer Forjættelsens Baad.
Vort Haab er svulmet til Hymne,
vore Drømme til dagklar Daad!

Kor:
Saa sætter vi Skulder mod Skulder.
Saa løfter vi højt vort Land
og bærer det fremad, mens Aarene ruller
og Bølgerne hamre vor hærgede Strand.
Saa strider vi os gennem alskens Vejr
og ser mod det rødmende Gry.
Og Slægt sig slutter til Slægternes Hær
og bærer det fremad paany!
Hæder over By,
Hæder over Land,
Hæder og Held over Kvinde og Mand,
— i Danmark!

Præsidenten udbragte et »Leve Hans Majestæt Kongen!«, der besvaredes med ni kraftige Hurraraab, og hermed var den stemningsfulde Aabningshøjtidelighed til Ende.

De kgl. Herskaber med Følge aflagde derpaa Besøg i Udstillingshallerne. Der begyndtes med Industrihallen, hvorfra man igennem Søjlehallen og Elektricitetstaarnet naaede ind i Maskinhallen, hvor alt hvilede i den dybeste Ro, indtil Dronningen berørte en elektrisk Kontakt og derved satte samt-

lige Maskiner i Gang. Derefter fortsattes Besøgene i Havebrugsudstillingen, Stationsbyen, Landbrugsafdelingen og i Kunsthallen, hvorefter de høje Herskaber ved 3¾-Tiden forlod Udstillingen.

Kl. 4 aabnedes denne for Publikum, der i Løbet af faa Øjeblikke fyldte Hallerne, og stor og almindelig var Glæden over Udstillingens Rigdom og Skønhed.

Kl. 7 afholdtes i Solennitetssalen en Fest-

bevist om, at det altid er mig den største Glæde at gæste vort kære Jylland og ganske særlig Aarhus By, der saa smukt har gjort det muligt for vore elskede Børn her at finde et saa smukt Hjem. Særlig har det glædet os her at være til Stede ved denne skønne Udstillings Aabning, og — som jeg tidligere i Dag har udtalt, det har været med Taknemlighed og Stolthed, at jeg overtog Protektoratet for Udstillingen. Vi drog herover

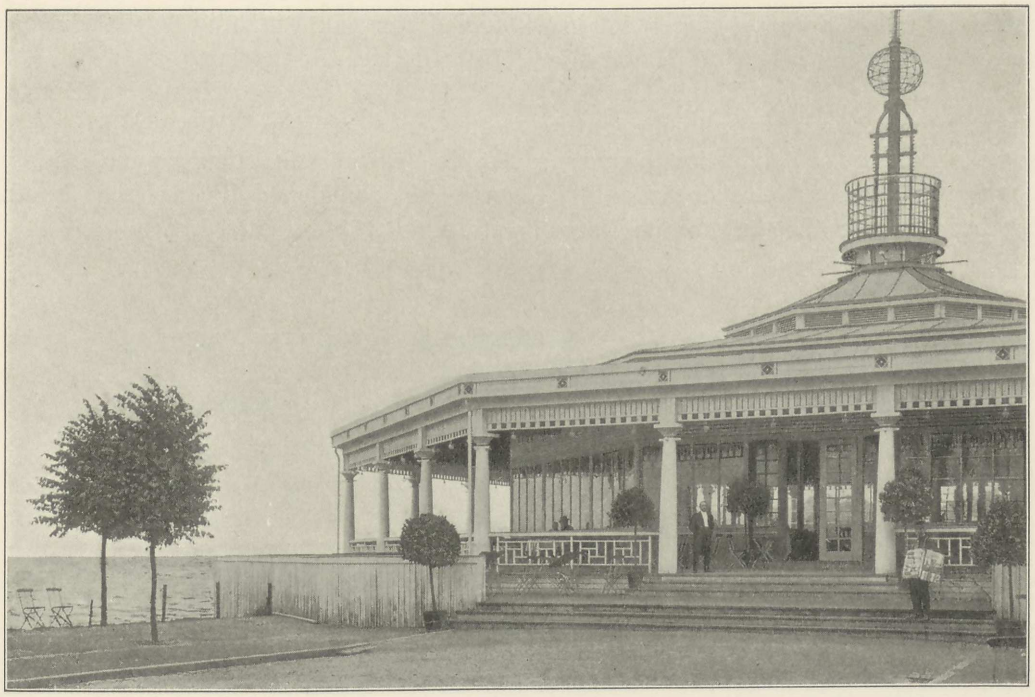

Hovedrestaurationen.

middag, hvori deltog hele Kongefamilien med Følge, den norske og de danske Ministre og Udstillingens Gæster, ca. 500 i Tallet, medens 300 betalende Deltagere, næsten alle Udstillere, havde givet Møde.

Ved Festen udbragte Udstillingens Præsident Skaalen for Kongen og Dronningen, efterfulgt af talrige Hurraraab og Nationalsangens 1ste Vers, hvorefter Hans Majestæt udtalte Følgende:

»Jeg takker for den nylig udbragte smukke Skaal. Forsamlingen beder jeg være over-

i Forventning om at finde en stor og skøn Udstilling, men jeg forsikrer Dem om, at vore Forventninger i høj Grad bleve overtrufne. Vi bringe særlig Aarhus By vor varmeste Tak for de skønne Resultater, som Udstillingens Mænd har frembragt, og vor varmeste Tak til alle dem, der har virket med i Arbejdet for at rejse den.

Mange med mig var paa denne Dag for 21 Aar siden til Stede, da den store nordiske Udstilling aabnedes i København, og ligesom dér har vi her Lejlighed til at se paa hvor

højt et Standpunkt Kunsten, Industrien, Agerbruget og Haandværket staar i vort elskede Fædreland, hvilket tyder paa Livskraft og Levedygtighed i vort elskede Folk.

Gud give det danske Folk i Enighed og Samdrægtighed i Dag om 8 Dage vil samles og vise i Gerning Kærlighed til vor gamle Moder vort elskede Fædreneland. Det er en vigtig Sag, der staar paa Dagsordenen, og den maa og skal afgøres. Gid da det danske Folk i Enighed og Samdrægtighed vil løse denne Opgave saaledes, at de Mænd, der maaske en Gang skal føre Danmarks Sønner frem, maa have saadanne Vaaben, at de kan værne Danmarks Nevtralitet og værne Danmarks Frihed og Selvstændighed.

Jeg beder da de tilstedeværende Damer og Herrer slutte sig til mig i Ønsket om, at denne Udstilling i Aarhus maa blive kendt ikke alene herhjemme, men ogsaa i Udlandet og blive en rig Kilde for Aarhus By og derigennem for vort elskede Fædreland. Med disse Ord vil jeg udbringe et Leve for Aarhus By og Borgere, der med saa stor Dygtighed har rejst denne Udstilling.«

Efter Talen bragte Tilhørerne Kongen begejstrede Ovationer, og der herskede under Festen i det Hele et Liv og en Tvangfrihed, der vakte navnlig de tilstedeværende Udlændinges Beundring.

Kl. 10½ trak de kongelige Herskaber efter en kort Kur i den pragtfulde, men kolde Veranda sig tilbage, men længe efter rørte sig paa den nyligt aabnede Landsudstilling det muntreste Liv.

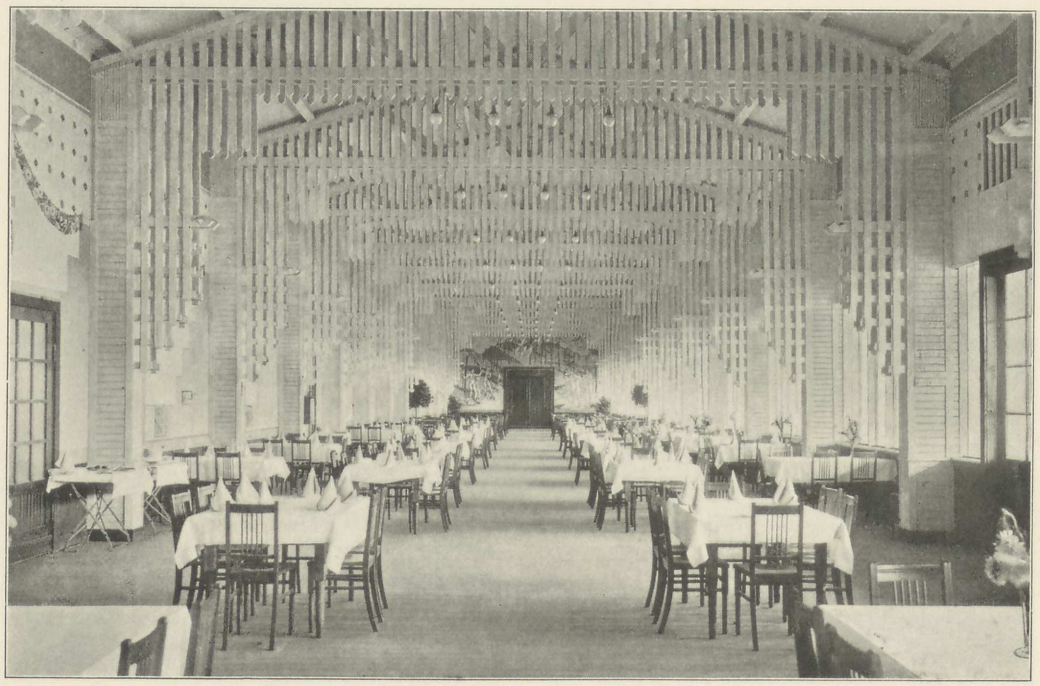

Hovedrestaurationens Spisesal.

IX.

PRESSE OG REKLAME

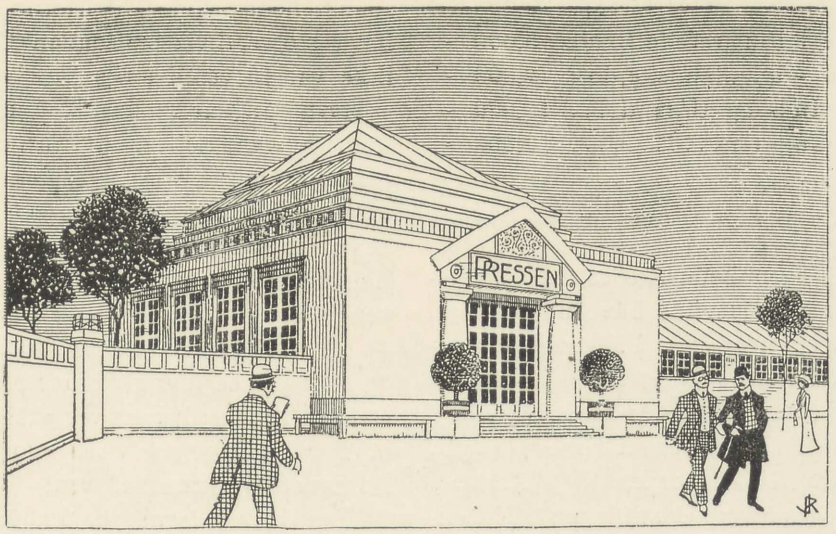

Pressens Bygning.

Den Faktor, man i vore Dage først og fremmest maa regne med, naar det gælder om at føre en stor Sag frem, er Pressen. Af denne afhænger Sagens heldige Udfald i en meget væsentlig Grad, og det skal straks siges her, at saavel den udenlandske som den indenlandske Presse i det Hele har vist Landsudstillingen overmaade megen Velvilje.

Allerede i Efteraaret 1907 rettedes der fra Udstillingskomitéen Anmodning til Redaktørerne Harald Jensen, K. Hansen, Helge Hostrup, J. W. Nielsen og Funch Thomsen om at fremkomme med Forslag til Organisation af Sektionen for Presse og Reklame, hvilken Sektion var underlagt Udvalg XI, der tillige omfattede Kongresser og Møder samt Fester og Forlystelser, og hvis Formand var Fabrikant Carl H. Sørensen.

Ovennævnte Redaktører indsendte derefter til Udstillingens Præsident et Forslag, i hvilket Sektionens Sammensætning og Virksomhedsplan i store Træk skitseredes, ligesom det foresloges, at der til Hjælp for Arbejdet og for at skabe den fornødne Enhed i dette skulde oprettes et Pressebureau med en lønnet Leder og fast Kontortid. Endvidere indeholdt Forslaget en Henstilling om, at der paa Udstillingsterrænet skulde findes Lokaler med fast Betjening, Skrivematerialier, Telefon o. s. fr. til Vejledning, Afbenyttelse og Bekvemmelighed for besøgende Journalister.

Efter at det fremsendte Forslag var sanktioneret af Forretningsudvalget, organiserede Pressesektionen sig den 14. December 1907 med Landstingsmand Harald Jensen som Formand og Redaktør K. Hansen som Næstformand. Til Sekretær valgtes i Maj Maaned 1908 Redaktør Thorvald Petersen, Ritzaus Bureau, Aarhus.

Den 21. December underkastede Sektionen Budgetspørgsmaalet en foreløbig Behandling og den 2. Marts 1908 vedtoges Budgettet enstemmigt og indstilledes til Forretningsudvalgets Sanktion i nedenstaaende Form:

Til Reklameplakaters Udbredelse (Trykning og Anskaffelse undt.)	15,000 Kr.
»Anden Reklame«	5,000 -
Textreklame i Dagblade	8,000 -
do. - Fagblade	1,000 -
Overføres	29,000 Kr.

Overført...	29,000 Kr.
Textreklame i illustrerede Blade	5,000 -
do. - udenlandske do..	2,000 -
Annoncer i Ind- og Udland....	18,000 -
Uforudsete Udgifter	2,000 -
Kontorhold.....	9,000 -
	65,000 Kr.

I Indstillingen bemærkedes, at Tillægsbevillinger muligvis vilde blive nødvendige.

I Begyndelsen af Juni 1908 sanktioneredes Pressesektionens Budget paa de 65,000 Kr., og samtidigt aabnedes med Lokaler i Søndergade Pressebureauet med daglig Kontortid fra Kl. 8 Morgen til 6 Aften.

I Beretningen om Udstillingen i København i 1888 paapeger Professor C. Nyrop Nødvendigheden af at have et Pressebureau i Virksomhed inden en Udstillings Aabning, og Pressebureauet for Landsudstillingen i Aarhus i 1909, som aabnedes c. 1 Aar før Udstillingen, viste sig ogsaa at være til stor Nytte. Her samledes Traadene fra de forskellige Undersektioner, og herfra stod hele Sektionen i Rapport til Pressen i Ind- og Udland og alle de øvrige Institutioner, hos hvem man under Udstillingens Opreklamering søgte Assistance.

Da Pressesekretæren tillige overværede Forretningsudvalgets ugentlige Møder, vil man forstaa, at Pressebureauet havde den rette Føling til alle Sider, og at Betingelserne for et godt Oplysningsarbejde vedrørende Udstillingen var til Stede.

Undersektionerne for Textreklame holdt, kort efter at Pressebureauet var aabnet, nogle Møder, hvor de respektive Arbejdsplaner blev fastslaaet, hvorefter Udførelsen af disse Planer overlodes til Pressesekretæren, som da, i Samraad med Pressesektionens Formand, traf de fornødne Dispositioner.

Det vilde utvivlsomt ogsaa have været umuligt at gennemføre en saa omfattende Reklame, saafremt ikke hele Arbejdet var bleven samlet paa et Sted — under alle Omstændigheder vilde Udgifterne være blevne langt større, hvis en saadan Centralisation ikke var bleven iværksat.

Hvad angaar Plakatreklamen og »Anden Reklame« var det umuligt forud at lægge en bestemt detailleret Arbejdsplan, og der konfereredes derfor jævnlig med Pressesekretæren angaaende de forskellige Former for Reklame, som efterhaanden bragtes i Anvendelse.

Hvad *Pressebureauets* Virksomhed angaar, henvises iøvrigt til efterfølgende Specialberetninger; herudover skal kun nævnes et Par Tal for at vise, hvor omfattende Bureauets Virksomhed var:

Der blev udsendt c. 22,000 Cirkulærer vedrørende Plakater, Udstillingsmærker m. v. samt efter Udstillingens Slutning 800 Takkeskrivelser til Pressen, Konsulerne og Kommissærerne. Endvidere indløb der til Bureauet 1800 Breve og afsendtes c. 1000 Besvarelser, ligesom der blev afsendt 3000 Pakker, væsentlig indeholdende Plakater.

I April 1909 paabegyndtes Opførelsen af Pressens Pavillon og Aabningsdagen — den 18de Maj — var den færdig. Den smukke lille Bygning var beliggende paa Udstillingsterrænet, tilvenstre for Hovedindgangen. Den var efter Udsagn af saavel danske som fremmede Journalister, hos hvem den vandt almindelig Anerkendelse, meget praktisk indrettet og blev som Følge heraf meget benyttet.

I Læsesalen, der var dekoreret af Valdemar Andersen, fremlagdes hver Dag c. 100 Dagblade foruden en stor Del illustrerede Blade, Fagblade og Tidsskrifter, som velvilligst tilstilledes Pressebureauet af Redaktionerne uden Udgift for Sektionen. Det havde oprindelig været Meningen at etablere Bladsalg i Pavillonens Vestibule, men denne Plan blev opgivet, fordi man ønskede Pavillonen udelukkende forbeholdt Journalisterne.

Ifølge Pressesektionens Fremmedprotokol var Pavillonen besøgt af 70 udenlandske Journalister, der efter Nationalitet fordeler

sig saaledes: 26 tydske, 15 norske, 10 svenske, 9 finske, 4 amerikanske, 3 engelske, 2 østerrigske og 1 hollandsk.

Antallet af danske Journalister, der i Sommerens Løb besøgte Pavillonen, kan lavt anslaas til 500. De største Besøg faldt paa 18de Maj (Aabningsdagen), 12te Juni (Pressedagen), 4de Juli (den dansk-amerikanske Dag), 15de—18de Juli (Dyrskue-

Haand i Haand og havde til Raadighed et samlet Budget paa 20,000 Kr.

Man havde fra Begyndelsen haabet i Lighed med, hvad der skete ved Udstillingen i 1888, gennem Generaldirektionen for Statsbanerne at faa Landsudstillingens Plakater gratis anbragt paa de danske Statsbanestationer og paa forskellige Jernbanestationer i Udlandet, men dette Haab skuffedes des-

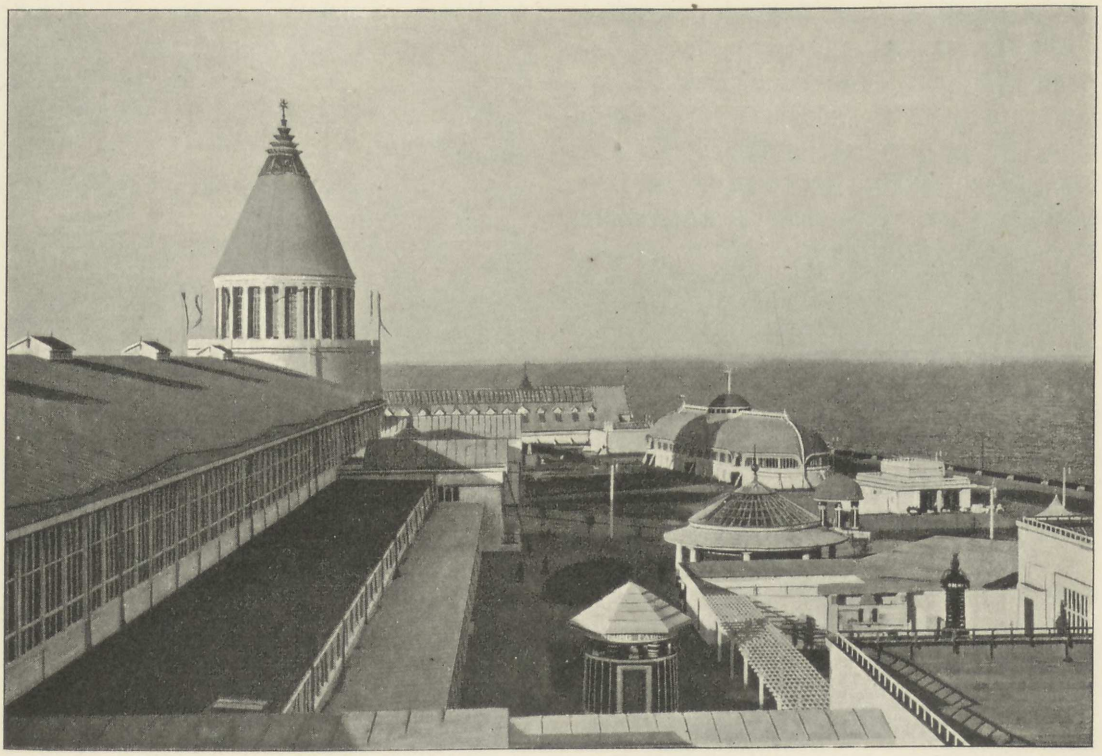

Udsigt over Udstillingens østlige Side.

dagene), 2den August (Højrepressens Sammenkomst), 14de August (Provinsjournalistforeningens Generalforsamling), og endelig 15de August (Belønningsdagen).

Plakatreklame og anden Reklame.
Reklameplakaterne.

De to Sektioner, hvorunder Reklame og Plakater hørte, arbejdede fra første Færd

værre. Et i Januar Maaned 1908 ved Udstillingens Præsident til Min. f. off. Arb. indsendt Andragende desangaaende blev besvaret med en Henvisning til at lade Plakaterne anbringe paa Foranstaltning af Aktieselskabet »Jernbanereklamen«, der havde erhvervet Eneret paa Reklamering paa Statsbanernes Omraade. Ganske vist var der fra Eneretten undtaget saadanne Opslag, som ønskes anbragt af sanitære, humane eller almenvig-

tige Hensyn, men hertil kunde Landsudstillingen efter Ministeriets Mening ikke henregnes. Spørgsmaalet om Reklamering paa de udenlandske Jernbanestationer berørtes ikke i Ministeriets Svarskrivelse.

Udvalget satte sig derefter i Forbindelse med Aktieselskabet »Jernbanereklamen«, og efter en Del Forhandlinger naaede man til et Arrangement saaledes, at Aktieselskabet til Disposition for Udstillingen stillede sine ledige Plakattavler paa Perroner og i II og III Klasses Ventesale i Tidsrummet fra 15de August 1908 til Udstillingens Slutning, saaledes, at der skulde opklæbes 3 Serier Plakater i et Antal af mindst 650 Stkr. i hver Serie, og at muligt beskadigede Plakater straks paa Aktieselskabets Foranstaltning skulde erstattes med nye. Yderligere paatog dette sig at indlægge i Kupéerne en Serie Reklamehæfter vedrørende Udstillingen og leverede af denne. For disse Ydelser skulde Udstillingen betale en bestemt Sum, medens den for hver opklæbet Serie Plakater, udover de tre fastsatte, skulde betale et Beløb af 200 Kr.

Efter en resultatløs Konkurrence overdroges det Tegneren J. Ølsgaard at tegne en foreløbig Plakat, og denne udsendtes i Juli 1908 til det oftnævnte Aktieselskab i 700 Eksemplarer.

Plakat Nr. 2 — den saakaldte Globeplakat — blev ligeledes tegnet af J. Ølsgaard og forelaa færdig i Begyndelsen af December 1908. Paa denne Plakat angaves, hvor længe Rejsen varede, og hvad Billetpriserne var fra 11 af Udlandets største Byer til Aarhus. Det viste sig at være en meget hensigtsvarende Plakat, og Sektionen besluttede derfor at lade den trykke paa flere forskellige Sprog og benytte den som Udstillingens Hovedplakat i Udlandet. Den tryktes i et samlet Oplag af 9500 Eksemplarer, med dansk-norsk, islandsk, svensk, finsk, amerikansk, engelsk, tysk, fransk, russisk, czechisk og hollandsk Tekst. Plakaten udsendtes for Danmarks Vedkommende foruden til »Jernbanereklamen« tillige bl. a. til alle Danmarks Haandværker- og Industriforeninger, alle danske Bladredaktioner og samtlige Hoteller i København. Endvidere tilstilledes den den skandinaviske Presse i Amerika, dansk-amerikansk Selskab i Chicago, det forenede Dampskibsselskabs Kontorer i Amerika, de sønderjydske Byer, Færøerne, Dansk-Vestindien samt forskellige danske Foreninger i Udlandet. For Udlandets Vedkommende benyttede Sektionen sig dels af de danske Konsulers Assistance, dels af Bureauer, som særlig har med den Art Reklame at gøre.

I Begyndelsen af Aaret 1909 udsendtes til samtlige danske Konsuler i Norge, Sverige, Finland, Rusland, Tyskland, Frankrig, England, Holland, Belgien, Østrig-Ungarn, Italien og Schweitz en Henvendelse, hvori man bad Konsulerne meddele, om de mente at kunne anbringe Landsudstillingens internationale Plakater dels paa Gadetavler, dels i Hoteller, Restaurationer og større Forretninger og i bekræftende Fald, hvor mange de kunde anvende. Med hver Henvendelse fulgte et trykt Svar — Brevkort, frankeret med vedkommende Lands Frimærke. Denne Fremgangsmaade viste sig at være særdeles hensigtsmæssig, og Resultatet var, at man ad denne Vej fik anbragt i alt 1971 Plakater. Ved Velvilje fra forskellige Sider, særlig fra Dampskibs- og Jernbaneselskabers, lykkedes det endvidere at faa anbragt i alt 1370 Plakater, bl. a. i Finland, Bøhmen, Berlin, Paris, England og Nordamerika, ja saa langt som til San Francisko, Buenos Aires, Melbourne, Capetown og andre oversøiske Pladser naaede Plakaterne.

Alle forannævnte Plakater til Udlandet var anbragt uden nævneværdig Udgift for Udstillingen, idet der som Regel kun var Tale om at udrede Fragten fra Aarhus til Bestemmelsestedet. I det Hele maa det siges, at de danske Konsuler i Udlandet og i øv-

rigt de danske derude har gjort overordentlig meget for at gøre Udstillingen bekendt.

Som tidligere berørt, blev der foruden de nys omtalte tillige anbragt et stort Antal Plakater gennem forskellige udenlandske Reklamebureauer, saaledes i Norge 150, i Sverige 2500, i Sønderjylland, Tyskland og Østrig c. 1200 Plakater.

I Midten af Marts 1909 fremstilledes

Valdemar Andersens Udstillingsplakat.

Plakaterne Nr. 3 og 4, henholdsvis betegnede som »Sporvognsplakaten« og »Hovedplakaten«. De var begge tegnede af Valdemar Andersen og blev trykt i et Oplag af henholdsvis 1854 og 8373.

»Sporvognsplakaten« kaldtes saaledes, fordi den oprindelig var fremstillet med Reklameringen i de københavnske Sporvogne for Øje. Hertil anvendtes den vel ogsaa i et Antal af 850, men desuden anvendtes den som Hoved paa de Plakater, der skulde benyttes i Amerika i Anledning af den dansk-amerikanske Dag i Aarhus, ligesom den ogsaa fik Anvendelse som Reklameplakat om Bord i det Forenede Dampskibsselskabs og i Aarhusbugtens Dampskibsselskabs Skibe. Senere anvendtes den endvidere som Hoved paa Plakaterne angaaende Delagranges Flyvninger.

Valdemar Andersens store Plakat — »Hovedplakaten« — blev bl. a. anbragt paa de danske Statsbanestationer og paa adskillige Privatbanestationer. Den blev tillige sendt til samtlige Bladredaktioner i Danmark og skandinaviske Bladredaktioner i Amerika, samtlige Haandværker- og Industriforeninger i Danmark, samtlige Hoteller i Danmark og samtlige Restaurationer og Barberstuer i København. Sammen med en Reklameplakat for det store Afholdsstævne under Landsudstillingen udsendtes den endvidere til 500 Gæstgivergaarde og Kroer i Danmark og Sønderjylland.

I April Maaned udsendtes til samtlige Udstillingskommissærer et Cirkulære med Forespørgsel om, hvorvidt de mente at kunne anbringe Udstillingens Plakater i de Byer, hvor de hørte hjemme. Henvendelsen blev overalt modtaget med stor Velvilje, og Resultatet blev, at Plakaterne blev anbragt over hele Landet, mange Steder fuldstændig gratis, og ellers for en ret rimelig Betaling.

Ifald man vilde resumere, hvad ovenfor er bemærket om Udstillingens 4 Reklameplakater, vilde Forholdet stille sig saaledes, at der i alt er anvendt: 20,428 Reklameplakater, nemlig:

Af Plakat	Nr. 1	700
- —	- 2	9,501
- —	- 3	1,854
- —	- 4	8,373
		20,428

Til Sammenligning tjener, at der til Re-

klame for den nordiske Udstilling i København i 1888 anvendtes 18,400 Plakater.

Foruden de nævnte Plakater, der alle blev udsendte af Pressebureauet, er der desuden ved forskellige bestemte Lejligheder udsendt et betydeligt Antal Plakater, som selvfølgelig ogsaa har bidraget deres til at fremme Besøget paa Udstillingen.

Man skal som Eksempler nævne Udsendelsen af Plakater i Anledning af
det store Afholdsstævne,
den dansk-amerikanske Dag,
Dyrskuedagen,
Ballonen »Danmark«s Opstigninger,
Delagranges Flyvninger,
Forsøg med Roald Amundsens Drager,
forskellige Idrætsopvisninger.

Omkostningerne ved disse Plakaters Fremstilling og Anbringelse er afholdt af de respektive Udvalg, medens selve Udsendelsen for Størstepartens Vedkommende er sket gennem Pressebureauet.

Til Slutning skal kun med Hensyn til Plakaterne bemærkes, at Erfaringen fra Landsudstillingen i 1909 viser, at Plakater, der anbringes udendørs her i Landet, bør være beskyttede mod vort regn- og stormfulde Klima. Det kan enten ske derved, at man trykker dem paa Blik, eller klistrer dem paa Pap og overstryger dem med Lak. Ingen af Delene skete under Udstillingen her, og Følgen blev, at Plakaterne meget hyppigt maatte fornyes. Kun de Plakater, der var anbragte paa de norske, svenske og finske Jernbanestationer, var sat op paa Pap og lakerede. De Plakater, der anvendtes indendørs, var forsynet med Bliklister foroven og forneden og med Strop til Ophængning.

I Udlandet vakte Landsudstillingens Plakater megen Opmærksomhed, at dømme efter de mange Henvendelser, der indløb om Tilsendelse af Eksemplarer, dels fra private Samlere, dels fra Kunstindustrimusæer.

Ligesom alle andre i de senere Aar afholdte Udstillinger havde Landsudstillingen ogsaa sit *Udstillingsmærke*. Det var en formindsket Gengivelse af Valdemar Andersens »store« Plakat, fremstillet i det samme Antal Farver og trykt i 2 Millioner Eksemplarer.

Mærkerne forelaa, ligesom Statens Frimærker, perforerede, i Ark à 100 Mærker og udleveredes gratis fra Pressebureauet, hvorfra de ogsaa udsendtes til alle Hoteller og alle større Forretninger i hele Landet, samt til den danske og udenlandske Presse og de danske Konsuler.

Anden Reklame.

Foruden de egentlige Udstillingsannoncer, der sorterede under Sektion G., blev der tillige gennem Sektionerne a—b fremsat Annoncer og Tekstreklamer i forskellige illustrerede Blade og Reklameforetagender, saaledes f. Eks. i

D. F. D. S. engelsk-amerikanske Rejsehaandbog for Skandinavien, »The Travellers Guide«,
Hamburg-Altona Fremdenführer,
Illustriertes Bade Blatt, Wien,
Illustrated London News,
Vossische Zeitungs Reiseführer,
Hamburger Fremdenblatts Fremdenführer,
Internationale Speditions und Schiffahrt Zeitung, Lübeck,
Cooks Weltreise Zeitung, tysk og engelsk Udgave,
samt i forskellige danske illustrerede Blade og Rejsehaandbøger m. m.

— Endvidere ydedes Bidrag til et specielt Udstillings-Nr. af »Danmark derude«, som trykt paa Dansk, Tysk, Engelsk og Fransk udsendtes i 20,000 Eksemplarer, og til en Bog, »Aarøsund—Aarhus«, der var trykt paa Dansk, Tysk og Engelsk og af Jydsk Sejlunion udsendtes til forskellige danske og fremmede Sejlklubber og Fartøjsejere.

Yderligere blev udsendt 92,000 danske illustrerede Piecer, indeholdende Beskrivelse af Aarhus og Landsudstillingen, samt 1000 store tyske illustrerede Piecer (Særtryk af »Danmark derude«) og 10,000 mindre. Endvidere 1500 store og 2500 mindre (ligeledes Særtryk af »Danmark derude«), 500 franske Piecer i Særtryk samt 2500 svenske Piecer.

Ved det store Skyttestævne i Hamburg i 1909 blev der foruden 5000 af de ovennævnte tyske Piecer uddelt 50,000 ¼ Arks Løbesedler med Opfordring til at rejse til Landsudstillingen, og lignende Løbesedler blev i Tidsrummet 16de Juli til 25de September uddelt ved Frelsens Hærs Bude i København i et samlet Antal af 30,000. Disse Løbesedler, der uddeltes paa Strækningen fra Raadhuspladsen til Grønningen hver Fredag fra 2—4, indeholdt foruden en Opfordring til at rejse til Landsudstillingen, tillige Meddelelse om, hvilke Ekstraskibe, der afgik om Lørdagen, samt et udførligt Program for den paafølgende Søndag.

Den 20de Juli aabnedes i Østergade Nr. 10 i København et Bureau, der ved Plakater og Fotografier reklamerede for Landsudstillingen. Dette Bureau holdtes aabent i 2 Maaneder, og herfra distribueredes c. 15,000 Piecer i forskellige Sprog, 4000 Prospekt-

Promenade (den gamle Strandvej).

kort med Billeder fra Landsudstillingen og 9000 ¼ Arks Løbesedler af samme Slags som de, der uddeltes gennem Frelsens Hær. Bureauet var aabent hele Dagen og benyttedes i ikke ringe Udstrækning af Folk, der, førend de bestemte sig til at besøge Udstillingen, ønskede forskellige Oplysninger om denne.

Endvidere blev Landsudstillingens officielle Dagblad daglig gennem Postvæsenet udsendt til 200 af de største Hoteller over hele

Landet, ligesom der hver Aften fra 1ste Maj til 1ste Oktober paa det store elektriske Reklameskilt ved Dronning Louises Bro i København blev reklameret for Udstillingen. Endelig har man ved Lysbilledreklamer i »Wintergarten« i Berlin og i »Cirkus« i København henledet Publikums Opmærksomhed paa Udstillingen, hvorhos der med Tilskud fra Udstillingen gennem Aktieselskabet »Fotorama« i Aarhus er taget flere Serier levende Billeder fra Udstillingen, der senere ere blevne fremviste i adskillige Biograftheatre i Danmark, Sønderjylland, Sverige og Norge.

De hermed forbundne Udgifter beløb sig ialt til 19,965 Kr. 10 Øre, men naar man opnaaede en saa omfattende Reklame for denne Sum, maa man ikke glemme, at Omkostningerne vilde være blevet adskilligt større, hvis der ikke fra mange forskellige Sider var bleven vist Udstillingen en saa stor Velvilje, som Tilfældet har været.

Reklame i Dagbladene.

Den mest effektive Form for Reklame ydedes naturligvis gennem Artikler og Notitser i Bladenes Tekstspalter, og det viste sig hurtigt, at Landsudstillingens Betydning var en saadan, at Tekstreklamer blev optagne og kunde benyttes efter udstrakt Maalestok under Udstillingens Tilblivelse og Forløb.

Hvad der i høj Grad bidrog til at skaffe Artiklerne den gunstige Modtagelse, de fik, var den Omstændighed, at de i de fleste Tilfælde var ledsaget af smukke tospaltede Clichéer af Udstillingens forskellige Bygninger.

For at forebygge, at 2 Blade i en Læsekreds fik samme Artikel, var de c. 150 Hovedblade i Danmark og Sønderjylland inddelt i 10 Grupper, og Artiklerne til disse 10 Grupper blev skrevet af ligesaa mange aarhusianske Journalister. Grupperingen var saaledes:

Gruppe I.	16	socialdemokratiske Blade,
II.	18	Venstreblade,
III.	20	do.
IV.	19	do.
V.	15	radikale Blade,
VI.	14	Højreblade,
VII.	14	do.
VIII.	14	do.
IX.	3	Forskellige,
X.	3	do.

hvortil kom 8 aarhusianske Blade og de københavnske Blade, der havde faste Korrespondenter i Aarhus.

Fremgangsmaaden var da den, at de ovennævnte Journalister, naar en Artikel skulde udsendes, blev sammenkaldt til et Møde, hvor Generalsekretæren, Arkitekten eller Formanden for det Udvalg, om hvilket der i Øjeblikket skulde skrives, var til Stede og gav de fornødne Oplysninger og Instruktioner. Artiklerne blev derefter i Løbet af 2 à 3 Dage afleverede til Pressebureauet, som besørgede Udsendelsen; med hver Artikel fulgte et Cirkulære til vedkommende Blads Redaktion samt, saafremt Artiklen ledsagedes af Cliché, en frankeret Konvolut til Clichéens Tilbagesendelse.

Den første Artikel udsendtes den 3die Juli 1908 og den sidste den 21. Septbr. 1909. I dette Tidsrum blev der skrevet om 30 forskellige Æmner, nemlig bl. a. om Bygningerne, den gamle Borgmestergaard, Lotteriet, Stationsbyen, Maskinhallen, Indkvarteringsforholdene, Restaurationsforholdene, Forlystelserne i Folkeparken, de skiftende Udstillinger, Kunsthallen, Afholdsdemonstrationen, den dansk-amerikanske Dag, Ballonen Danmarks Opstigning, Besøget paa Udstillingen, Delagranges Flyvninger og Roald Amundsens Drager.

Der er herefter skrevet 192 *forskellige* Dagbladsartikler, eller i alt 4500 Artikler paa i alt 574,759 Linjer og med 2660 Clichéer.

Foruden disse Artikler er der gennem

Ritzaus Bureau i Tiden fra 8de April 1908 til November 1909 udsendt 194 mindre Artikler og Meddelelser med et samlet Linjeantal af 4295.

Endvidere er der udsendt Artikler angaaende Udstillingsplatterne og Kraftkilderne paa Udstillingen, ligesom Præmielisten og Pjecen om Stationsbyen er tilstillet samtlige Dagblade.

Endelig er der til forskellige københavnske Blade sendt Specialkorrespondancer, bestaaende af Biografier af Udstillingens Mænd, Beskrivelser af enkelte Dele af Udstillingen etc.

Hvad Clichéerne angaar, var de fremstillet i Celluloid, hvorved Vægten blev saa ringe, at Omkostningerne ved Forsendelse til Bladene var rent minimale. Af hver Cliché fremstilledes et mindre Antal i Bly til Brug for de Blade, der trykkedes paa Rotationspresse med varm Stereotypi. Clichéerne benyttedes i stor Udstrækning, og c. 80 % retourneredes efter Afbenyttelsen, saaledes at de senere kunde sendes til Fagbladene og de udenlandske Blade.

Denne Textreklame i Dagbladene har sikkert i alle Retninger været af overordentlig stor Betydning for Udstillingen, og yderligere har saa godt som alle Bladene bragt fyldige, selvstændige Beskrivelser af Udstillingens forskellige Afdelinger, hvorhos de aarhusianske og flere københavnske Blade — særlig Nationaltidende og til dette knyttede Blade — har bragt en Mængde Billeder derfra.

Udgifterne til de udsendte Artikler i Texthonorarer, Tryksager, Clichéer og Porto beløb sig til 6409 Kr. 48 Øre.

Reklame i Fagbladene.

I de 21 Aar, der er forløbet siden Afholdelsen af »Den nordiske Udstilling« i København, har Fagpressen herhjemme taget saa betydeligt Opsving, at den er bleven en Faktor af særlig Betydning, naar det drejer sig om at sammenkalde til en Udstilling. Det var derfor ganske naturligt, at der under Sektionen for Presse og Reklamer dannedes en Undersektion specielt for Reklame i Fagbladene, og det maa siges, at Sektionen fandt fuld Forstaaelse hos Fagpressen.

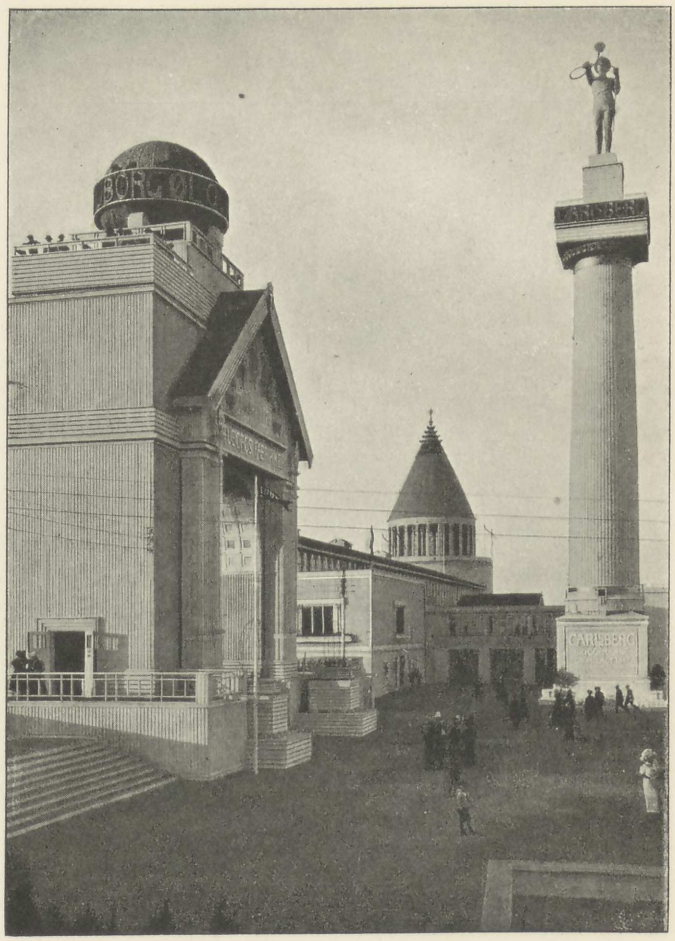

Tuborg Triumfbue og Carlsbergsøjlen.

Til Oplysningsarbejdet benyttedes 98 af

de vigtigste Blade, som inddeltes i fire Grupper:

I. 43 Blade vedr. Haandværk og Industri.

II. 31 Blade vedr. Land- og Havebrug samt dermed beslægtede Erhverv.

III. 12 Blade vedr. Sport og Idræt.

IV. 12 Blade vedr. Handel, Skolevæsen, Husflid m. fl.

med udførlige Redegørelser for Udstillingsdeltagelsen indenfor de forskellige Fag.

Alt i alt har Fagpressen ydet Landsudstillingen en særdeles værdifuld Assistance.

Sektionens Udgifter til Texthonorarer, Tryksager og Porto androg 314 Kr. 55 Øre.

Reklame i de illustrerede Blade.

Medens der i 1888 kun existerede højst

Galle & Jessens Pavillon.

Artiklerne var dels skrevne specielt for de forskellige Grupper, dels som Fællesstof for alle Grupperne, og der udsendtes i Tiden fra 15. Juli 1908 til 9. September 1909 i alt 1581 Artikler med et samlet Linieantal af 139,814 Linier og med et samlet Antal Clichéer af 938.

Foruden disse Artikler og Clichéer har Bladene faaet tilsendt Pjecen om Stationsbyen og Udstillingens Præmieliste.

I selve Udstillingstiden har Fagpressen tillige indeholdt originale Redaktionsartikler

en halv Snes illustrerede Blade her i Landet, er Antallet nu steget til over det dobbelte, og denne betydningsfulde Del af Pressen har ogsaa ydet et fortrinligt Arbejde for Landsudstillingen, et Arbejde, der saa meget mere maa paaskønnes, som Bladene hovedsagentlig selv har baaret Omkostningerne ved Fremstillingen af de talrige Illustrationer, hvormed Artiklerne om Udstillingen ere blevne ledsagede.

Der er fra Sektionen udsendt 65 forskellige Artikler, 40 Clichéer og c. 450 Fotogra-

fier til 25 Ugeblade og Magasiner, og Resultatet er, at der i Tidsrummet fra 20. September 1908 til Udstillingens Slutning er fremkommet i alt c. 200 Artikler med 475 Illustrationer.

Alle Bladene har hver for sig gjort deres bedste for at skaffe Kendskab til Udstillingen ud over Landet, men særligt har »Illustreret Tidende« og »Illustreret Familiejournal« vist Udstillingen en varm Interesse.

Udgift 3538 Kr. 95 Øre.

Reklame i de udenlandske Blade.

En af Presse- og Reklameudvalgets Hovedopgaver var selvfølgelig at sprede det størst mulige Kendskab til Landsudstillingen ud over Landets Grænser og da specielt til Norge, Sverige, Finland og Tyskland, de Lande, hvorfra man kunde nære Haab om at faa det største Antal udenlandske Besøgende.

Der var fra Pressebureauets Side truffet den, som det viste sig, heldige Foranstaltning, at der med hver udsendt Artikel fulgte et Cirkulære til Redaktionerne, hvori disse anmodedes om at optage Artiklen uden Vederlag og derpaa sende Bureauet et Eksemplar af det Numer, hvori Artiklen maatte finde Optagelse. For at lette Fremsendelsen af disse Bilagsblade blev der ved hver Artikel lagt et Korsbaand med Pressebureauets Adresse og frankeret med vedkommende Lands Frimærker. Resultatet af denne Foranstaltning blev, at man fik Bevis for, i hvilket Omfang Artiklerne fandt Anvendelse i de paagældende Blade.

Der er frå 5. Oktober 1908 til 7. September 1909 udsendt i alt 3,395 Artikler med 223,265 Linjer Text og 847 Clichéer til skandinaviske Blade i Udlandet, samt til Blade paa Island, Færøerne, i Dansk Vestindien, Norge, Sverige, Finland, Rusland, Tyskland, England, Frankrig, Schweitz, Østrig Ungarn, Holland, Belgien, Amerika, Sydafrika og Japan, deraf 495 Artikler til norske, 1071 til svenske, 258 til finske, 688 til tyske og 276 til engelske Blade.

Der sendtes ikke alene Artikler til Dagblade, men ogsaa til Fagblade og Tidsskrifter.

Herudover er der til skandinaviske Blade i Amerika og Australien samt til de norske, svenske og finske Blade sendt Piecen om Stationsbyen, ligesom der til alle de udenlandske Blade, til hvilke der er udsendt Artikler, tillige er sendt Udstillingsmærker, Plakater og illustrerede Pjecer vedrørende Udstillingen, og endelig er der til forskellige svenske, tyske, østrigske og engelske illustrerede Blade sendt Clichéer og Fotografier, som har fundet Optagelse uden Omkostninger for Udstillingen.

Af de til Pressebureauet tilbagesendte Bilagsblade (jvfr. ovenfor) fremgik det, at de nævnte Artikler har været optaget i hvert Fald i c. 250 udenlandske Blade.

Foruden de af Bureauet udsendte Artikler har Bladene i Udlandet, særlig i Norge, Sverige og Tyskland tillige bragt mange selvstændige Artikler om Udstillingen, flere Blade endog Artikelserier, der er fortsat gennem en Række af Numre.

Fremkomsten af disse selvstændige — for Udstillingen saa værdifulde Artikler — skyldes dels de fremmede Blades københavnske Korrespondenter, dels Bladenes egne faste Medarbejdere, der var sendt til Aarhus for at se Udstillingen og skrive om den.

Der var da ogsaa i Sommerens Løb bl. a. mange svenske, norske, finske og tyske Turister i Aarhus og den storstilede Reklame, der er gjort i Udlandet, ikke mindst gennem Artikler i Bladene, vil sikkert bære Frugt i Fremtiden for Danmark som Turistland.

Udgift 1034 Kr. 10 Øre.

Annoncer i Ind- og Udland.

Allerede i Januar 1908 indhentede man Tilbud fra de danske Dagblade paa en løbende Clichéannonce vedrørende Landsud-

stillingen, og disse Tilbud bleve senere lagt til Grund for Averteringen.

Den 20. April 1909 udsendtes de første Annoncer, hvori meddeltes, at Aabningsdagen var fastsat til 18. Maj, og umiddelbart herefter begyndte den egentlige Annoncering, som for de danske Blades Vedkommende bestod af en Cliché, udført efter Tegning af Valdemar Andersen. Denne Cliché benyttedes hele Sommeren dels alene, dels med Tilføjelse; for Udlandets Vedkommende anvendtes saavel staaende Satsannoncer som Annoncer, der blev sat op for hver enkelt Avertering.

Alle Annoncerne ere expederede gennem det samme Annoncebureau.

Der blev i alt indrykket Annoncer til et samlet Beløb af 15,865 Kr. 40 Øre, deraf for 10,342 Kr. 53 Øre i danske Dagblade og for 2180 Kr. 20 Øre i danske Fagblade. Til Annoncering i svenske Blade anvendtes 1222 Kr. 81 Øre.

Endvidere er der i Ind- og Udland averteret for c. 1400 Kr. i Anledning af Ballonopstigninger, Flyvninger m. m., men disse Annoncer ere betalte af de respektive Udvalg, hvorunder de nævnte Seværdigheder sorterede, hvorhos der af Udvalget for »Anden Reklame« er afholdt forskellige Udgifter vedrørende Annoncering i Ind- og Udland.

Samlet Udgift til Annoncering i Ind- og Udland 16,007 Kr. 81 Øre.

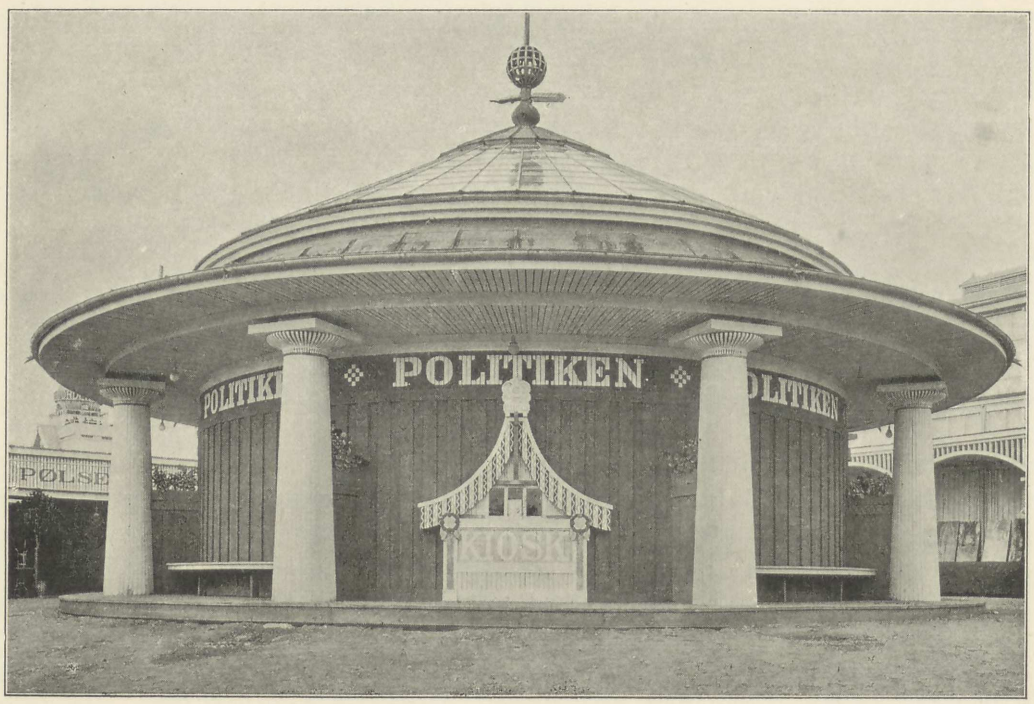

»Politiken«s Pavillon.

X.

ADGANGSREGLER. BESØGET

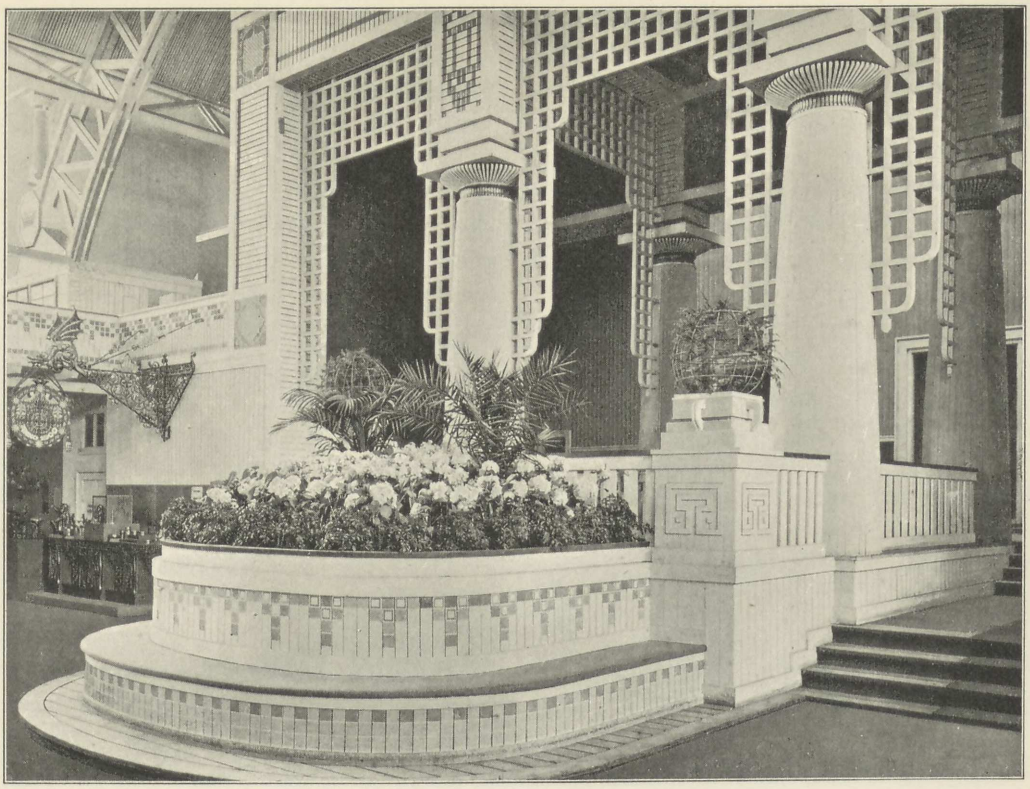

Adgangene til Udstillingsterrænet, der dagligt var aabent fra Kl. 9 Formiddag til Kl. 11 Aften, fandtes paa 2 Steder, ved Dalgas Avenue og ved Strandvejen ved Skanseanlægget. Udstillingsbygningerne vare aabne fra Kl. 10 Form. til Mørkets Frembrud, dog ikke efter Kl. 8 Aften; fra en Time før Bygningernes Lukning, der tilkendegaves ved Ringning, gaves der ikke Adgang til dem. Tobaksrygning var naturligvis strængt forbudt i alle Udstillingsbygninger og Pavilloner.

Da Eneret til Fotografering paa Udstillingens Enemærker var overdraget et bestemt Firma, maatte Udstillingsgæster, der medbragte Fotografiapparater, aflevere disse i Garderoberne inden de fik Adgang til Terrænet, et Forhold der var en stadig Kilde til Misfornøjelse.

Prisen for Adgang til Udstillingen var for et enkelt Besøg paa almindelige Dage 1 Krone for Voxne og 50 Øre for Børn under 12 Aar. Efter Kl. 7 Aften nedsattes Adgangsprisen til det halve, men Udstillingen forbeholdt sig Ret til undtagelsesvis at forhøje eller nedsætte Adgangsprisen, og denne fastsattes for Aabningsdagens og Præmieuddelingsdagens Vedkommende paa Grund af de planlagte Festligheder til 5 Kr. for Voxne pr. Dag og det halve for Børn under 12 Aar.

Abonnementskort, gældende saa længe Udstillingen var aaben, kunde løses for 10 Kr. for Voxne, 5 Kr. for Børn under 12 Aar, 8 Kr. for Udstillere, der ikke betalte Pladsleje, og 8 Kr. for faste Medhjælpere, og kun de Udstillere i den permanente Udstilling, som havde betalt Pladsleje eller deres Be-

fuldmægtigede, fik personligt Frikort forsynet med den Paagældendes Navn; Befuldmægtigede, der repræsenterede flere Udstillere, fik kun ét Frikort. Alle Adgangskort vare endvidere forsynede med Vedkommendes Fotografi, som de selv maatte betale. Foruden 849 Frikort til Udstillere havde ikke mindre end 1123 Personer af forskellige Grunde Frikort.

De Udstillere eller Indehavere af Restaurationer, Udsalg o. l., der havde Anvendelse for faste Hjælpere, kunde til Brug for disse løse Specialkort til 10 Kr.; iøvrigt var fra Kl. 7—9½ hver Formiddag Adgangen til Udstillingen fri saaledes, at Rengøringspersonale, Leverandører og andre, som havde regelmæssigt Arbejde at udføre, kunde gaa ind paa Numre, som udleveredes ved Indgangen og maatte afleveres, naar de Paagjældende igen forlod Udstillingen; skete dette ikke inden Kl. 9½ Formiddag, blev der affordret dem Adgangspris.

Misbrug af Kort straffedes under alle Omstændigheder med dettes Konfiskation, hvorhos Udstillingen forbeholdt sig Ret til at gøre Ansvar gældende mod Vedkommende.

Foreninger fik for et samlet Besøg paa Udstillingen af mindst 100 Personer en Nedsættelse af 30 % i Adgangsprisen for et enkelt dagligt Besøg.

Arbejdsgivere, der betalte Adgang for et samlet Besøg af deres Arbejdere i et Antal af mindst 50, fik samme Prisnedsættelse.

Skolebørn, som i et Antal af mindst 25 under Ledelse af Lærere eller Lærerinder, besøgte Udstillingen, fik Adgang for 25 Øre pr. Barn.

Billetter anvendtes iøvrigt ikke, men Betalingen erlagdes kontant med aftalte Penge i Tælleapparater, opstillede ved de foran nævnte 2 Indgange, hvor der tillige fandtes Byttekontorer.

Som det vil ses af Regnskabet, blev Indtægten ved Entréen 685,039 Kr. og overskred saaledes betydeligt det Beløb, der var kalkuleret af Forretningsudvalget med en projekteret Aabningstid fra 18. Maj til 15. September. Som Følge af, at Udstillingen holdtes aaben til 3. Oktober, forøgedes Indtægten naturligvis, men dog ikke forholdsvis, da Dagen blev kortere og Vejret ikke gunstigere; den sidste Dags smukke Vejr bevirkede dog en Indtægt gennem Tælleapparaterne af 8044 Kr., det største Besøg siden den 22. August.

Den fastsatte Entré af 1 Kr. for Voxne og 50 Øre for Børn blev ikke forandret, endskønt det ikke manglede paa Opfordringer til at lade Ud- og Indpassage ske til billigere Pris, og Udstillingen stod sig utvivlsomt ved at holde paa den konstante Pris af 1 Kr.

Som foran berørt, havde Foreninger, der legitimerede sig som saadanne, Adgang til Udstillingen imod nedsat Betaling; der udleveredes dem da Billetter eller sammensatte Billethæfter, og der vaagedes i saa Tilfælde omhyggeligt over, at uvedkommende ikke købte Billetter for dermed at drive Forretning, og det er ikke oplyst, at Misbrug har fundet Sted.

Prisen for Abonnementskort var oprindelig bestemt til 15 Kr. for en Herre, 12 Kr. for en Dame og 8 Kr. for Børn under 15 Aar; endvidere skulde Udstillere, der ikke betalte Pladsleje, give 10 Kr. for Kort og samme Pris var sat for faste Medhjælpere. Yderligere var der ansat en lavere Pris for Abonnenter, som først vilde besøge Udstillingen efter Kl. 7 Aften.

For at faa en stor Stab af Abonnenter tog man imidlertid under Overvejelse at reducere disse Priser, hvorefter man blev staaende ved de forannævnte lavere Beløb. At dette var rigtigt, viser Resultatet af Salget af Abonnementskort, idet 20,709 Personer anskaffede saadanne, hvad der utvivlsomt ikke var sket, hvis de havde kostet 15 Kr. i Stedet for 10 Kr.

Abonnementskort, der gav Adgang til

Udstillingen efter Kl. 7 Aften, blev ikke udstedt.

Fra Midten af August udstedtes 10 Dages Kort for 5 Kr., Børn det halve, og de sidste 14 Dage nedsattes Prisen paa Abonnementskort til det halve.

Forøvrigt gaves ingen Rabat paa Abonnementskort, og kun Restauratører og Forstor, at Lokaliteterne blev for smaa; i en nyopført Bygning indrettedes derfor Billetkontor, hvorfra en Expedient med fornødent Personale solgte Abonnementskort og Billetter i Resten af Tiden til den 3. Oktober. — For at lette Publikum Købet af Abonnementskort, aabnedes 10 Dage før Udstillingen lukkedes op et Udsalg i et paa Sønder-

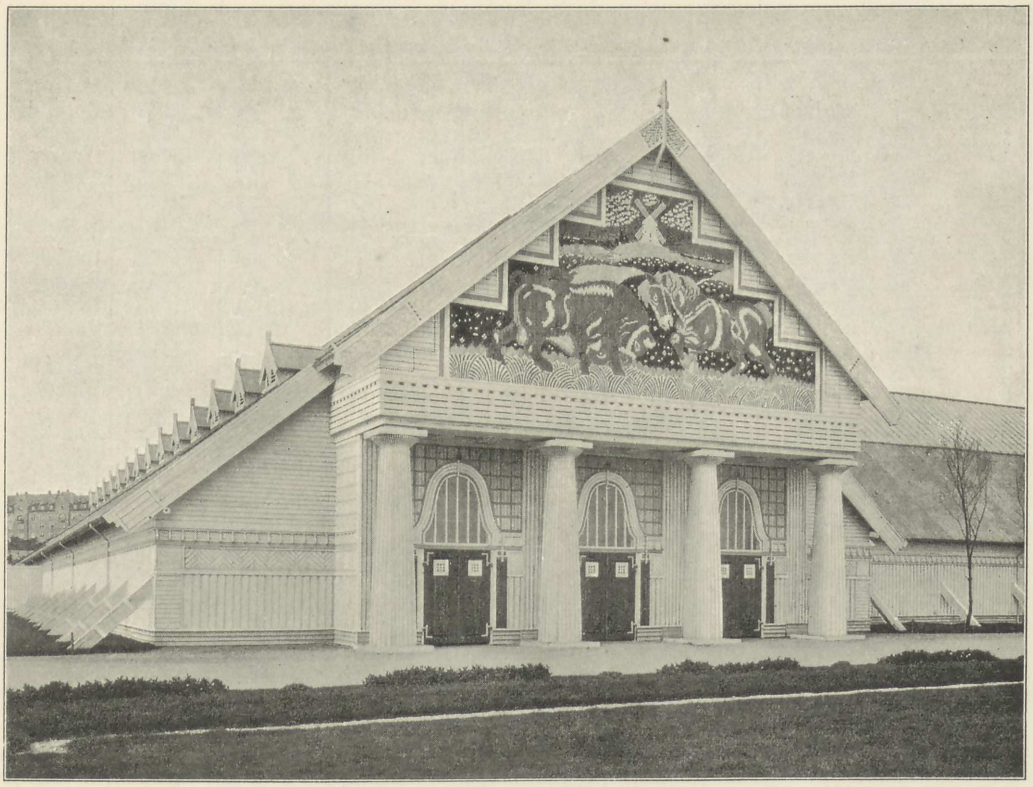

Landbrugshallen.

retningsfolk, der havde faste Medhjælpere, fik Lov til at bytte Medhjælperkortene, naar nye Folk blev antagne.

For at forhindre Ombytning vare Kortene forsynede med Abonnenternes egenhændige Underskrift, hvorhos de paa Kortene anbragte Fotografier blev gennemstemplede, inden de udleveredes Køberne.

Salget af Abonnementskortene begyndte i Midten af April 1909 paa Kassererkontoret, men Efterspørgselen blev snart saa gade lejet Lokale, hvilket Kontor atter indroges i Midten af Juni Maaned.

For at fremme Forsalget af Abonnementskort havde Kasse- og Regnskabsudvalget ladet fremstille Kuponbilletter i Ark paa 50 Stk. à 1 Kr. Nogen Tid før Jul fordeltes disse Kort til Handlende i Aarhus, hos hvem Abonnenter efterhaanden kunde købe Mærker til Indklæbning i et Omslag, der leveredes ved Købet af det første Mærke.

Naar Abonnenter havde samlet 10 Mær-

OVERSIGT

OVER

ANTALLET AF ENTRÉBETALENDE GÆSTER

PAA LANDSUDSTILLINGEN I AARHUS 1909

SAMT

VEJRLIGET

EFTER DEN PAA FREGATTEN »JYLLAND« 5 GANGE DAGLIG HVER DAG FØRTE VEJRJOURNAL

Dato	Antal Besøgende	Vejret	Réaumur	Dato	Antal Besøgende	Vejret	Réaumur	Dato	Antal Besøgende	Vejret	Réaumur
				Juli 5	4246	Overtr.	11°	Aug. 23	2655	Skyet	11°
Maj 18	1194	Storm NV.		6	2440	Regn	12°	24	1738	Regnb.	11°
19	290	Regnb.		7	3775	Skyet	12°	25	1247	Regnb.	12°
20	2961	Skyet		8	2905	Skyet	14°	26	5480	Overtr.	12°
21	879	Regnb.		9	2425	Skyet	14°	27	1605	Skyet	11°
22	828	Overtr.		10	3642	Overtr.	15°	28	2140	Skyet	11°
23	3572	Skyet		11	12366	Skyet	14°	29	10354	Skyet	13°
24	596	Regnb.		12	3936	Skyet	13°	30	1422	Regnb.	8°
25	785	Overtr.		13	2876	Skyet	12°	31	1051	Regnb.	8°
26	351	Regnb.		14	2861	Skyet	15°	Septb. 1	1253	Regnb.	8°
27	470	Regnb.		15	4146	Regn	12°	2	1284	Skyet	11°
28	312	Regnb.		16	6913	Regn	12°	3	1195	Skyet	12°
29	1105	Skyet		17	14411	Skyet	11°	4	1275	Regn	10°
30	6978	Skyet		18	21488	Skyet	12°	5	5934	Regnb.	9°
31	9443	Skyet		19	5311	Regnb.	10°	6	1291	Regnb.	10°
Juni 1	2735	Skyet		20	3741	Skyet	10°	7	1129	Regnb.	11°
2	2070	Skyet	10°	21	2128	Regn	11°	8	813	Regnb.	10°
3	2326	Klart	10°	22	2871	Skyet	12°	9	1070	Klart	10°
4	1715	Klart	13°	23	2766	Skyet	12°	10	1014	Klart	10°
5	5905	Klart	10°	24	2991	Regnb.	10°	11	1293	Klart	10°
6	8165	Klart	10°	25	11190	Regnb.	12°	12	7601	Klart	10°
7	2089	Skyet	8°	26	3746	Regnb.	12°	13	1313	Skyet	10°
8	1464	Overtr.	8°	27	2942	Regnb.	11°	14	1390	Klart	9°
9	1250	Skyet	10°	28	2395	Regnb.	10°	15	1480	Klart	9°
10	1331	Regn	9°	29	2989	Skyet	10°	16	1270	Skyet	10°
11	1296	Skyet	9°	30	2567	Regnb.	10°	17	954	Regn	10°
12	1278	Regn	9°	31	4113	Skyet	11°	18	1138	Overtr.	11°
13	10687	Regn	9°	Aug. 1	12138	Skyet	11°	19	4127	Regn	11°
14	4238	Klart	12°	2	4485	Skyet	13°	20	901	Regn	10°
15	2151	Skyet	13°	3	2827	Regnb.	11°	21	775	Skyet	11°
16	2057	Skyet	12°	4	3966	Skyet	15°	22	683	Skyet	11°
17	1894	Klart	13°	5	3498	Skyet	14°	23	740	Taage	11°
18	1782	Skyet	11°	6	3221	Klart	15°	24	1010	Klart	12°
19	2677	Skyet	9°	7	4354	Skyet	13°	25	1199	Skyet	11°
20	8574	Overtr.	12°	8	11614	Klart	14°	26	8235	Skyet	10°
21	2815	Overtr.	13°	9	4327	Klart	15°	27	1177	Skyet	8°
22	1935	Regn	12°	10	3321	Klart	13°	28	1407	Overtr.	9°
23	1990	Regn	10°	11	2746	Skyet	12°	29	1196	Regnb.	9°
24	2785	Skyet	12°	12	2770	Skyet	13°	30	1442	Skyet	9°
25	2023	Regn	12°	13	2180	Skyet	10°	Oktbr. 1	1358	Skyet	9°
26	3465	Klart	14°	14	4829	Skyet	10°	2	2643	Skyet	9°
27	9724	Klart	16°	15	10991	Storm	12°	3	16022	Klart	11°
28	2842	Skyet	14°	16	4290	Skyet	16°				
29	2182	Skyet	13°	17	2921	Regn	14°				
30	1463	Regn	11°	18	2734	Skyet	12°				
Juli 1	2290	Skyet	11°	19	2346	Skyet	12°				
2	2364	Klart	15°	20	2068	Skyet	13°				
3	4572	Skyet	15°	21	1868	Regnb.	12°				
4	15914	Regn	14°	22	7073	Regnb.	11°				

ker (Børn 5), ombyttedes disse fra Midten af April med et Abonnementskort. Der solgtes i alt for 6544 Kr., hvoraf Forhandlere fik 4 %; men Indtægten ved dette Salg stod næppe i Forhold til Udgiften og Ulejligheden dermed.

For at lette Abonnenterne Anskaffelse af Fotografi, afsluttede Udstillingen Kontrakt med én Fotograf om Levering af Fotografier til 35 Øre pr. Stk. Abonnenten betalte Beløbet paa Kontoret, der medgav denne et Bevis til Fotografen, som atter fik dette indløst paa Kontoret.

Følgen heraf blev, at Tilstrømningen til Fotografen blev saa stor, at han ikke kunde expedere Billederne hurtigt nok. Bedre havde det maaske været at lade Abonnenterne selv sørge for at skaffe Fotografi, hvorved Arbejdet var bleven fordelt mellem Byens Fotografer, men Billederne ogsaa dyrere.

Til Aabningshøjtideligheden og Præmieuddelingsdagen havde man sat saa store Forventninger, at der var budgetteret en Indtægt af 25,000 Kr. for Besøg til disse Festligheder, hvortil der skulde tages forhøjet Entré. Paa Grund af den Dagen før Aabningsdagen og paa selve denne herskende orkanagtige Storm med iskolde Regnbyger slog dette imidlertid fuldstændig fejl, og man opgav herefter at tage forhøjet Entré til Præmieuddelingsdagen den 14. Aug.

Det største Besøg havde Udstillingen den 18de Juli med en Indtægt af 18,941 Kr., det daarligste den 19de Maj med 215 Kr.

Som berørt foran løste 20,709 Personer eller c. en Trediedel af Byens Befolkning Abonnementskort til Udstillingen, gennem hvis Tælleapparater der iøvrigt gik 487,692 betalende Personer, foruden hvad der gik ind af Foreninger og Skoler, og det bør erindres, at navnlig Skolerne afgav et stort Kontingent, idet de i et Antal af op imod Hundrede besøgte Udstillingen, som sin Størrelse uagtet til Tider var overstrømmet af Børn fra Landets forskellige Egne.

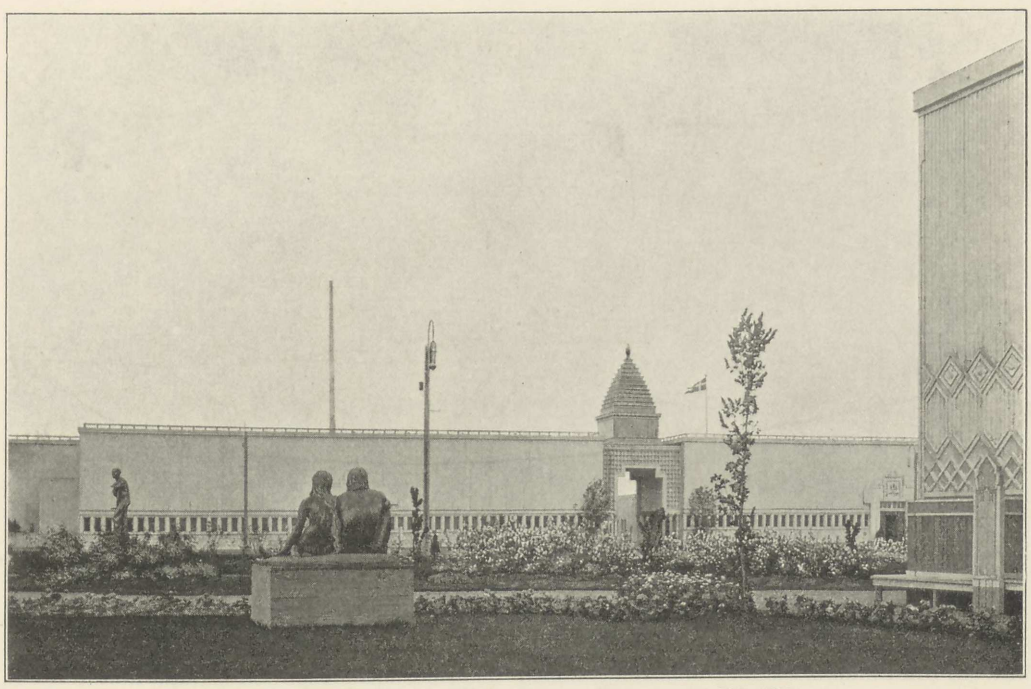

Bygning for Statens og Københavns Kommunes Udstilling.

XI.

LOTTERI, SALGSBUREAU, TOMBOLA

Som berørt i et tidligere Afsnit henlagdes saa at sige alle indtægtsgivende Virksomheder direkte under Udvalget for Kasse- og Regnskabsvæsenet, og da Indtægten ved og Indretningen af Billetsalget er omtalt andet Sted, skal her kun nævnes de Virksomheder, som iøvrigt vare overdragne dette Udvalg, nemlig: 1) Afgifter af Forlystelser og Lejeafgifter, 2) Salgsbureauet, 3) Lotteriet, 4) Tombolaerne, 5) Udstillingshotellet, samt 6) Platter. Endvidere henvises til det i Beretningen aftrykte Regnskab.

1) *Afgifter af Forlystelser og Lejeafgifter.*

Systemet: Procent-Afgift af Salget og fast Pladsleje-Afgift pr. □ Alen var Grundlaget for enhver Forhandling om Lejemaal, og paa enkelte Undtagelser nær afsluttedes Kontrakterne paa samme Grundlag.

For de store og mellemstore Restaurationers Vedkommende udlejede man med en progressivt stigende Procent-Afgift af Salget *uden* Pladsleje-Afgift, f. Ex.: 10—15 %, 5—10—15—20 %, 10—15—20—25 %, alt efter de Fordringer, man stillede til Lejeren, og de Indtægter, man turde regne med.

Af Konditorier, Bars m. m. har man erholdt en fast Afgift i Pladsleje samt overalt 10 % af Salget.

Udstillingen har i saadanne Tilfælde bekostet de til Disposition stillede Bygninger og Lokaler.

Paa samtlige større og mindre Restaurationer androg Salget ialt c. 800,000 Kr., og Udstillingen erholdt i Afgift c. 15 % af dette. I Folkeparken har Lejerne selv maattet bekoste Opførelsen af de paagældende Bygninger, og selv om enkelte Lejere have haft Fordel af at betinge sig en fast Ydelse, maa det dog efter det samlede Resultat, der for Udstillingen var særdeles godt, udtales, at Procent-Afgiften saavel for Udstilling som for Lejer maa være at foretrække, idet man ikke her, som ved en fast Afgift, er bundet til ganske skøns-

mæssigt at beregne en Sum, der i givet Tilfælde kan blive meget ufordelagtig enten for den ene eller anden Part.

Fra Indehavere af Kiosker og Boder samt Forhandlere i Udstillingshallerne udgjorde Afgiften c. 50,000 Kr., der bestod af dels fast Afgift for Pladsleje, dels 10 % af Salget.

Af mindre Entrepriser, som bragte Indtægt, skal nævnes:

Afgifter af Toiletter og Cyclestalde 7000 Kr., Afgifter af Udstillingsaviser, Programmer, Annoncer etc. 3500 Kr., Eneret paa Fotografering 3000 Kr., Eneret paa Brevkortforhandling 5200 Kr.

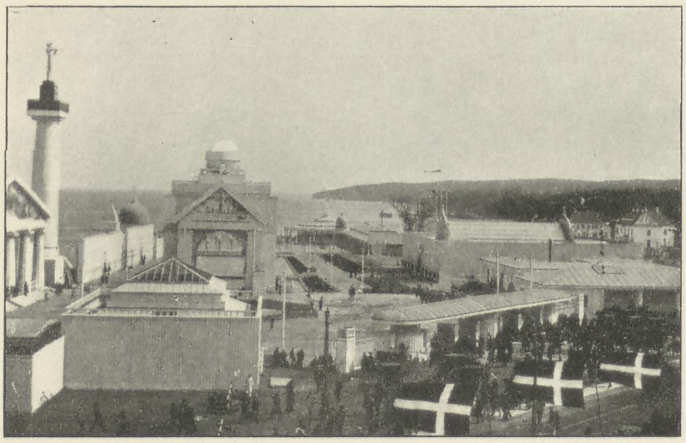

Udsigt mod Syd til Marselisborg.

Endnu skal kun omtales, at Udstillingen ved sit effektive Tilsyn med samtlige procentafgivende Etablissementer i vid Udstrækning har benyttet Kasseapparater »National«, der under Bankkasserer F. I. A. Koefoeds aldrig svigtende Tilsyn fungerede fortrinligt og var Udstillingen til megen Nytte.

2) *Salgsbureauet.*

Ved Udstillingens Aabning indrettedes et Salgsbureau i Industrihallen, men det viste sig snart at være uden nævneværdig Betydning, da Udstillerne selv modtog Bestilling paa de udstillede Varer. Det i Regnskabet opførte Beløb under I c »Salg Udstillerne«, er fremkommet ved, at Udstillerne har solgt Varer til Besøgende, udleveret dem med det samme og deraf svaret almindelig Salgsafgift.

3 *Lotteriet.*

Den 21. April 1908 erholdt Landsudstillingen allerhøjeste Bevilling til i Aaret 1909 paa nærmere fastsatte Betingelser at oprette og drive et Udstillingslotteri. Blandt Betingelserne skal nævnes, *at* der maatte udstedes indtil 120,000 Lodder, fordelte i indtil 3 Serier, *at* Gevinsternes samledeVærdi for hver Serie skulde udgøre mindst 45 % af det Beløb, for hvilket der var udstedt Lodder i Serien, *at* Gevinsterne udelukkende skulde bestaa af udstillede Industri- og Kunstgenstande, Landbrugsprodukter m. m. og eventuelt en eller flere Villaer, samt endelig, *at* Lotteriets Overskud fortrinsvis skulde anvendes til kulturelle Formaal, hvis Fremme var sat i Forbindelse med Landsudstillingen.

Den 4. Juli 1908 blev der udskrevet en Konkurrence om Tegninger til 3 Mønstervillaer, der skulde benyttes som Præmie i Lotteriets 3 Serier. Der indkom ialt 22 Udkast og udbetaltes 7 Præmier til et samlet Beløb af 3000 Kr. Den 1. August paabegyndtes Opførelsen af Villaerne — én enkelt og to sammenbyggede —; de laa i Udkanten af Marselisborg Skov ligeoverfor Udstillingen.

Det var oprindelig Hensigten, at Villaerne skulde staa færdige til Udstillingens Aabning og være tilgængelige for Udstillingsgæsterne, men forskellige Omstændigheder bevirkede desværre, at de først langt hen paa Sommeren blev færdige.

Da der var adskillige Hensyn at tage overfor de permanente Lotterier, var det til

en Begyndelse ret vanskeligt at faa en tilfredsstillende Spilleplan udarbejdet, men det lykkedes dog omsider at konstruere en tilfredsstillende Plan. Lotteriet kom herefter til at bestaa af 120,000 Lodsedler i en Serie med 3 Trækninger. I hver Trækning spilledes dog kun paa 115,600 Lodder saaledes, at de resterende 4,400 Lodder, der blev udtrukket med Gevinst i 1ste og 2den Trækning, indgik med 1800 i 2den Trækning og

Grundprioritet paa 6000 Kr., medens den 3die havde en Værdi af 14,000 Kr. udover Grundprioriteten paa 7500 Kr.

Gevinster og Præmier kunde kun udleveres in natura og maatte ikke ombyttes med kontante Penge.

Den 1. September 1908 aabnedes et særligt Kontor for Lotteriet under Ledelse af Fuldmægtig Carl Jensen.

Der blev ialt antaget 818 Kollektører.

Udsigt over Udstillingsterrænet. I Mellemgrunden Post- og Telegrafvæsenets Bygning.

2600 i 3die Trækning. Priserne for Lodsedlerne inklusive Stempelafgift var 1 Kr. 60 Ø., 2 Kr. 10 Ø. og 2 Kr. 60 Ø., henholdsvis for 1ste, 2den og 3die Trækning, og for en gennemgaaende Seddel 6 Kr. 30 Øre.

I samtlige 3 Trækninger bortspilledes ialt 7800 Gevinster plus 3 Præmier til et samlet Beløb af 317,430 Kr. Præmierne tilfaldt i hver Trækning det sidst udtrukne Nummer uden Hensyn til, hvilken Gevinst der iøvrigt faldt paa dette. Præmierne bestod som ovenfor nævnt af 3 Villaer, hvoraf de to havde en Værdi af 11,000 Kr. hver, udover en

fordelt over hele Landet paa følgende Maade: København 204, øvrige Sjælland 101, Aarhus 135, øvrige Jylland 259, Fyn 76, Lolland og Falster 25, Bornholm 7, Langeland, Fanø og Samsø 11.

Der blev paa forskellig Maade saavel i Dag- som i Fag- og illustrerede Blade reklameret stærkt for Lotteriet, navnlig forud for Trækningerne, som fandt Sted den 2.—3. Juni, 14.—16. Juli og 2.—4. Septbr. i Overværelse af notarius publicus.

Salget af Lodsedler har fordelt sig saaledes over hele Landet:

Salgssted	Antal Kollektører	Gennemg. Lodder	Fornyelses-Lodder	Købe-Lodder	Totalsum Kr.	Ø.
København	204	1373	12412	—	32144	»
Øvrige Sjælland	101	1990	5655	174	23896	»
Aarhus	135	6896	18923	717	82170	»
Øvrige Jylland	259	8502	27095	1221	109860	50
Fyen	76	1432	3212	110	15480	»
Lolland & Falster	25	633	1134	46	6105	»
Bornholm	7	272	642	34	3032	»
Langeland & Ærø	6	38	197	9	666	»
Samsø	3	167	548	16	2143	50
Fanø	2	15	178	—	444	»
Ialt	818	21318	69996	2327	275941	»

Gennemsnitssalget for samtlige Kollektører blev 337 Kr. 34 Øre.

Som det fremgaar af ovenstaaende Salgsopgørelse, maatte Lotteriet selv spille paa et stort Antal uafsatte Lodsedler, og den heldige Følge heraf blev, at Lotteriet selv vandt adskillige større Gevinster. I det Hele var Lotteriet en overordentlig god Forretning for Landsudstillingen; Overskudet blev i Overensstemmelse med den i Bevillingen indeholdte Bestemmelse brugt til Dækning af Udgifter sigtende til kulturelle Formaals Fremme, og da navnlig til Bygning af Stationsbyen. Angaaende Indtægter og Udgifter henvises til Regnskabet.

4) *Tombola.*

Ved Skrivelse af 16. Marts 1909 meddelte Justitsministeriet Landsudstillingen i Aarhus Tilladelse til at oprette Tombolaer paa Udstillingens Terræn paa de for slige Tilladelsers Meddelelse almindelige Vilkaar. Der indrettedes derefter 5 Tombolaer, 3 i Hallerne og 2 ude i Terrænet, hver med 2000 Nr., hvis Værdi var følgende:

1	Gevinst	paa	100	Kr.	(sort).
1	do.	-	50	-	(grøn).
10	do.	-	20	-	(gul).
15	do.	-	10	-	(blaa).
24	do.	-	5	-	(brun).
290	do.	-	2	-	(rød).
1659	Nitter				(hvide).

Prisen pr. Numer var 1 Kr. For hver Gevinst udstedtes en Anvisning, for hvilken der kunde købes af de paa Udstillingen udstillede eller til Salg fremstillede Genstande. Derimod var Anvisningen ugyldig som Betalingsmiddel udenfor Udstillingen.

Systemet, som tidligere var brugt i Sverig, var dette, at der i hver Tombola var 2000 *Træhylstre*, hver indeholdende en Seddel af Kulør som ovenanført, der betegnede Gevinstens Størrelse, hvorom en i hver Tombola ophængt Farvetavle gav Oplysning. Ved hver Tombola fungerede 2 Damer, af hvilke den ene udtrak og aabnede Hylstret samt foreviste den iværende Seddel for Spilleren, medens den anden Dame tog imod Pengene og udstedte Anvisningen, hvis der var faldet Gevinst. Det viste sig hurtig nødvendigt at lade Trækningen foretage af Udstillingens Personale, dels fordi de i Hylstrene værende Sedler forsvandt, dels fordi Publikum paa forskellig Maade, bl. a. ved Neglerifter i det bløde Træ, forsøgte at gøre Hylstrene kendelige.

For at undgaa enhver Mistanke om, at Hylstrene med Gevinster kunde kendes, skiftedes derfor Gevinsterne hyppigt i Hylstrene.

I de 139 Dage, i hvilke Tombolaerne vare i Virksomhed, udgjorde deres samlede Indtægt 205,615 Kr., altsaa i Gennemsnit 1479 Kr. 24 Øre pr. Dag, men selvfølgelig var der betydelig Forskel paa Omsætningen de forskellige Dage, lige fra 278 Kr. paa den mindste Dag (den 26 .Maj) til 6095 Kr. paa

Udstillingens for Tombolaerne største Dag den 18. Juli (den store Dyrskuedag).

Som det af Statistikken kan ses, var Omsætningen størst i Tiden fra kort efter Udstillingens Aabning til henimod August Maaneds Slutning, efter hvilken Tid den, bortset fra enkelte større Dage, er jævnt aftagende.

Der indløstes Gevinster til Beløb ialt 153,740 Kr., og Udgifterne til Administration (Gager, Tryksager, Inventar m. m.) androg 11,827 Kr. 50 Øre, hvorefter Nettooverskudet blev 40,261 Kr. 50 Øre eller c. 20 % af det samlede Salg.

I Udstillingstidens første Halvdel blev Tombolaerne hver Dag kompletterede, saaledes at de hver Morgen indeholdt 2000 Numre, men ved denne Fremgangsmaade kom Udstillingen selv til at spille med, idet Tilfældet afgjorde, om de store Gevinster blev udtrukne maaske flere Dage i Træk. I den sidste Halvdel af Udstillingstiden lod man ikke Tombolaerne fylde hver Dag paany, men lod Spillerne tømme dem, hvorved Udstillingen var vis paa at tjene 800 Kr. paa hver tømt Tombola, som indeholdt 2000 Lodder à 1 Kr. med for 1200 Kr. Gevinster.

Det anvendte System med Træhylstre, indrettede til at skrue op, var som berørt foruden at være ret kostbart ikke heldigt, bl. a. fordi man maatte forbyde Spillerne at trække selv, hvilket af og til vakte Misfornøjelse. Et System, hvor ensfarvede Sedler paaskrevet eller paatrykt Gevinstens Størrelse (fra 0 til 100 Kr.) ligger sammenrullede hver for sig indeni Messinghylstre af samme Form og Størrelse, vil altid afgive fuldstændig Betryggelse i enhver Henseende og tillade Spilleren selv at trække.

Udsigt over Byen fra Elektricitetstaarnet.

5) *Udstillingshotellet.*

Under Forarbejderne til Udstillingen fremkom der saavel i Pressen som Mand og Mand imellem Udtalelser om det vanskelige i for Aarhus By at huse de fremmede Gæster, som i Særdeleshed paa de store Dage og om Søndagen vilde besøge Landsudstillingen. Udvalget for Kasse- og Regnskabsvæsen og Udvalget for Indkvartering indledede derfor Underhandling med Ejerne af Bygnings-

komplexet »Skansen«, beliggende overfor Udstillingen, om at leje og forandre alle deri værende Lejligheder til Hotelbrug, saa længe Udstillingen varede.

Lejemaalet blev afsluttet og omfattede ialt 210 Værelser, der skulde leveres færdige til Brug den 1ste Maj og staa til Udstillingens Disposition til 1ste eventuelt 10.—15. September 1909 imod en Lejeafgift af 32,000 Kr. Den i Komplexet værende Restauration arbejdede sammen med Hotellet, men blev drevet selvstændigt; dog blev der truffet Overenskomst med Restauratøren om at bestyre Udstillingshotellet »Skansen« og for egen Regning lønne og koste Hotellets Personale med Undtagelse af Kontorpersonalet og der blev herfor tilstaaet ham et betinget Vederlag efter Hotellets Bruttoindtægt, dog mindst 3,000 Kr.

Ved Hotellets Aabning var der saaledes 210 Værelser med komplet Udstyrelse og Montering, hvortil hørte bl. a. 430 Senge.

Leverancen af Monteringen var overdraget et Firma i Aarhus for Kr. 25,000 i Leje imod at alt efter Afbenyttelsen afleveredes i forsvarlig Stand.

Hotellet, som skulde have været fuldt færdigt den 1. Maj kunde næppe siges at være i Orden saa sent som den 16. Maj, en Forsinkelse, som blev skæbnesvanger i Øjeblikket, fordi Hotellet kom i Miskredit paa et Tidspunkt, da der var meget Brug for det, og dette Forhold havde til Følge, at Hotellet ikke heller senere benyttedes saa meget som forventet.

Skansen med Stationsbyen i Baggrunden.

Hotel »Skansen« har dog været belagt af c. 13,600 Gæster fra 15. Maj til 15. Septbr.

Besøget var mindst i Slutningen af Maj med det ustadige, kolde Vejr og i Begyndelsen af September, nemlig kun c. 15 Personer pr. Dag, størst i Tiden medio Juni til medio Juli, gennemsnitlig c. 100 Personer pr. Dag; paa enkelte Dage har der været

godt 200 Mennesker og paa Udstillingens store Dage fuldt belagt.

Der fremkom dog et temmelig stort Underskud, der mulig kunde have været reduceret ved ikke at have taget hele Bygningskomplexet i Brug. Det maa dog i denne Forbindelse erindres, at de af Turistforeningen projekterede Fællesture, ved hvilke der 2 Gange om Ugen pr. Extratog skulde tilføres Aarhus 300 Gæster, som Foreningen havde forpligtet sig til at indlogere paa Udstillingens Hotel, ikke bleve til Virkelighed, hvorved Hotellet mistede en meget stor Del af den i god Tro budgetterede Indtægt, som havde været en betydningsfuld Faktor ved Lejemaalets Indgaaelse og forsaavidt med Rette.

Selv om Hotellet saaledes gav Udstillingen Underskud, opfyldte det dog fuldtud sin Mission ved at regulere og moderere Priserne paa Værelser i Aarhus i Udstillingstiden, idet der ikke paa noget Tidspunkt af denne var Tale om Optrækkeri eller uforholdsmæssig høje Priser for de Rejsende, uagtet disses Antal dog ikke faa Dage var 20 à 30,000.

6) *Platter.*

I Slutningen af Marts 1908 udskreves en Konkurrence om Tegninger til 2 Platter, en Udstillings- og en Aarhusplatte.

Forretningsudvalget akcepterede Hr. Ove Sternows Udkast, og det vedtoges at lade fremstille 2 Platter, som kunde sælges for en Pris af 10 Kr. Stykket, en Pris, som senere forhøjedes til 12 Kr.

Disse 2 Platter, som benævnedes Landsudstillingsplatten og Aarhus Tusindaarsplatte, leveredes henholdsvis af Den Kongelige Porcellænsfabrik og Bing og Grøndahl i et Antal af 1000 Expl. af hver Platte.

Det synes imidlertid som om Interessen for Platter, der i adskillige Aar har været levende, nu er i Aftagende; under alle Omstændigheder har Salget af disse 2 Platter langt fra været tilfredsstillende, idet Udstillingen i Stedet for et forventet stort Overskud, kun havde et Nettooverskud af Platten af 267 Kr. 80 Øre.

Udsigt over Udstillingsterrænet, set fra Hovedrestaurationens Tag.

Parti fra Hovedindgangen.

XII.

BEDØMMELSE OG PRÆMIERING

Bedømmelseskomitéen, der bestod af Fabrikant, cand. polyt. J. Wied, Aarhus, Formand; Fabrikant Joh. G. Guildal, København; Fabrikant J. A. Hansen, Kolding; Direktør Oscar Møller, Aarhus; Grosserer Otto Mønsted, København; Professor C. Nyrop, København; Snedkermester P. K. Petersen, Aarhus; Snedkermester K. Rostrup, København; Købmand Hans Schourup, Aarhus, og Købmand S. Chr. Wærum, Aarhus, havde indvarslet de indenbyes Medlemmer til sit første Møde den 27. Februar 1908, paa hvilket der vedtoges et »Forslag til Reglement for Bedømmelsen« til senere Forelæggelse for den samlede Bedømmelseskomité.

Paa Komitéens næste Møde den 28de Marts 1908 vedtoges efterfølgende

Reglement for Bedømmelsen.

§ 1.

Bedømmelseskomitéen leder og ordner alt angaaende Bedømmelsen af de udstillede Genstande, dog med Undtagelse af Kunst, Litteratur, Elevarbejder, videnskabelige Udstillinger, Genstande, der ikke ere tilvirkede i Danmark, samt saadanne, der ere stillede »udenfor Bedømmelse«.

Alt hvad der udstilles paa de vekslende Udstillinger, bedømmes af særlige Dommere.

§ 2.

Bedømmelsen foretages af sagkyndige Dommere, der vælges af Bedømmelseskomitéen efter Forslag af Sektionerne.

Dommerne deles i Grupper, og Antallet af Medlemmer i hver Gruppe bliver nærmere at fastsætte, naar Anmeldelserne ere indgaaede.

Intet Dommerudvalg maa dog tælle under 3 Medlemmer.

Den samme Dommer kan fungere i flere Dommergrupper.

§ 3.

Hver Dommergruppe vælger af sin Midte Formand, Næstformand og Sekretær. Medens Formanden leder Gruppens Arbejder og Forhandlinger, affatter Sekretæren Indstillingerne til Belønning, i hvilke saavel Antal af Stemmer for og imod som Motiverne skal anføres.

§ 4.

Dommergrupperne kan om fornødent dele sig i Undergrupper, og hver af disse Grupper har Ret til at tilkalde sagkyndig Bistand, der

dog ikke har Stemmeret, til Undersøgelse af de udstillede Genstande.

§ 5.

Bedømmelseskomitéen sørger for, at Udstillerne faar tilsendt Skemaer, paa hvilke de til Dommernes Vejledning kan give saadanne Oplysninger, som de maatte ønske Opmærksomheden henledet paa, saaledes bl. a., om de har Medarbejdere, der i særlig Grad har gjort sig fortjent ved Fremstillingen af udstillede Genstande.

§ 6.

Ønsker en Udstiller at staa »udenfor Bedømmelse«, maa det være meddelt paa Anmeldelsesskemaet.

Dommere, som tillige er Udstillere, kan ikke deltage i Bedømmelsen i den Gruppe, i hvilken de selv udstiller, med mindre de ved deres Valg til Dommere sætter deres Udstilling »udenfor Bedømmelse«.

§ 7.

Som Belønning kan der

til Udstillere

uddeles Diplomer af 1ste og 2den Klasse med Afbildninger af de tilkendte Sølv- og Bronzemedailler samt Anerkendelsesdiplomer.

Udstillere, der er tilkendt Medailler, har Ret til at anskaffe disse igennem Bedømmelseskomitéen.

Til Medarbejdere

uddeles Medarbejderdiplomer, paa hvilke der kan gives en Karakteristik af Vedkommendes Andel i Arbejdet.

I enkelte Undtagelsestilfælde kan der tilkendes mindre Pengepræmier.

Dommerforsamlingen kan i ganske særlige Tilfælde, hvor det drejer sig om epokegørende Opfindelser eller Genstande, der er af national Betydning, uddele Guldmedaille med dertil hørende Diplom.

§ 8.

Diplomer til Udstillere tilkendes kun for absolut gode Genstande, og Diplomer til Medarbejdere kun, naar vedkommende Medarbejder har gjort sig særlig fortjent ved den eller de paagældende Genstandes Fremstilling.

§ 9.

Hver Dommergruppe kan i det højeste indstille 40 pCt. af de Udstillere, hvis Bedømmelse den forestaar, til Belønning.

Til Diplom af 1ste Klasse maa højst 10 pCt. og til Diplom af 2den Klasse højst 12 pCt. af Gruppens samtlige Udstillere indstilles.

Medarbejderdiplomer maa højst tilkendes i et Antal, der svarer til 20 pCt. af Antallet af Udstillere i Grupperne.

Fra de nævnte Talforhold kan Bedømmelseskomitéen dog indrømme mindre Afvigelser.

En Udstiller kan kun modtage een Belønning fra samme Dommergruppe.

Genstande, der ikke er ankomne 3 Uger efter Udstillingens Aabning, vil ikke blive bedømte.

§ 10.

Dommergrupperne begynder deres Virksomhed 3 Uger efter Udstillingens Aabning, og de maa senest 3 Ugersdagen derefter afgive et motiveret Forslag til de Belønninger, de ønsker uddelte.

§ 11.

Dommergruppernes Forslag til Belønning indsendes til Bedømmelseskomitéen, der paa Grundlag heraf gør Indstilling til Dommerforsamlingen, som bestaar af Bedømmelseskomitéens Medlemmer og samtlige Dommergruppers Formænd.

Denne Forsamling, der ledes af Bedømmelseskomitéens Formand, vedtager den endelige Bedømmelse.

§ 12.

Saavel i Dommergrupperne som i Bedømmelseskomitéen og i Dommerforsamlingen afgøres alle Spørgsmaal ved simpel Stemmeflerhed. Ved Stemmelighed gør Formandens Stemme Udslaget.

Alle Forhandlinger vedrørende Bedømmelsen er absolut hemmelige.

§ 13.

De endeligt vedtagne Bedømmelseslister overgives Præsidenten til Offentliggørelse.

§ 14.

Bedømmelseskomitéen forbeholder sig Ret til at ændre og supplere foranstaaende Bestemmelser, forsaavidt det maa anses for nødvendigt.

Paa samme Møde vedtoges det at indbyde til en Konkurrence om Udstillingens Medaille og Diplom, efter at det fornødne Beløb dertil — 1000 Kr. — var bevilget.

Omtrent samtidig havde der imidlertid været indbudt til en Konkurrence om Ud-

stillingens Reklameplakat, men da denne ikke svarede til Forventningerne, vedtog man paa et senere Møde at undlade at udskrive nogen Konkurrence, men i Stedet at henvende sig til enkelte særlig kvalificerede Kunstnere og at tilbyde dem et Honorar af 100 Kr. for foreløbige Udkast, samt yderligere 300 Kr. for Udarbejdelse af de Udkast, der maatte blive vedtagne.

Da vedkommende Kunstnere imidlertid fandt disse Honorarer for smaa, lykkedes det efter forudgaaede Forhandlinger at træffe en Overenskomst med Professor Joachim Skovgaard, der paatog sig at modellere Udstillingens Medaille.

Med Hensyn til Diplomet vedtoges det med nogle nødvendige Ændringer at benytte et Udkast, der i sin Tid var tegnet af nu afdøde Arkitekt Th. Bindesbøll og Professor Joachim Skovgaard til Kunst- og Industriudstillingen i København 1888, men som dengang ikke blev benyttet. Professor Skovgaard foretog de nødvendige Forandringer paa det smukke, karakteristiske Diplom.

Diplomernes Text i de forskellige Klasser angav, at der var tildelt N. N. Diplom af 1ste Klasse eller af 2den Klasse. Kendtes en Udstiller ikke værdig til Diplom af 1ste eller 2den Klasse, medens de af ham udstillede Genstande dog formentes at burde drages frem, tildeltes ham »Anerkendelsesdiplom«. Den naive gamle Betegnelse »Hæderlig Omtale« anvendtes derimod ikke.

Hovedrestaurationen.

Det blev senere overdraget *Kgl. Hofjuveler A. Dragsted* i København at fremstille Stemplet til Medaillen og præge den, samt *Dansk Reproduktionsanstalt* ved Chr. Middelboe, ligeledes i København, at udføre Diplomet.

Ifølge Reglementets § 2 skulde Bedømmelseskomitéen vælge Dommere og Suppleanter efter Forslag af Sektionerne, i hvilken Anledning der den 2den April 1909 gennem

Udvalgsformændene blev rettet Henvendelse til Sektionerne om inden Maanedens Udgang at fremkomme med Indstilling saavel til Dommere som til Suppleanter, idet de samtidig anmodedes om at iagttage følgende Regler:

1) At intet Sektionsmedlem kunde vælges til Dommer.

Industrihallens sydøstlige Side.

2) At der til Bedømmelseskomitéen ikke indstilledes Dommer- og Suppleant-Emner hver for sig, men derimod samlet, og i et Antal, der var ¼ Gang saa stort som det, der ønskedes valgt.

3) At der ved Indstilling af Dommere og Suppleanter rettedes Forespørgsel til vedkommende udenbyes boende korresponderende Medlemmer, og at der toges berettiget Hensyn til deres Ønsker.

4) At saavidt muligt ⅓ af Dommerne indstilledes fra København, ⅓ fra Aarhus og ⅓ fra det øvrige Land.

5) At der anførtes, hvilke Klasser der skulde bedømmes af hver Dommergruppe.

Da Bedømmelsen ifølge Reglementet skulde paabegyndes 3 Uger efter Udstillingens Aabning, havde man søgt at fremme Dommervalget saa meget som muligt, og den 19de og 20de Maj gennemgik Bedømmelseskomitéen i Forbindelse med de indbudte Udvalgsformænd indgaaende de fra Sektionerne modtagne Indstillinger og valgte det fornødne Antal Dommere og Suppleanter, til hvem der herefter rettedes Forespørgsel, om de vilde modtage det paa dem faldne Valg.

En Del af de valgte Dommere saa sig imidlertid ikke i Stand hertil, hvorfor man maatte henvende sig til andre; herved forhaledes Sagen, saa Dommerlisterne først bleve færdige i Midten af Juni.

Man var nu naaet saa vidt, at Bedømmelsen kunde paabegyndes.

Den 22. Juni mødtes Udstillingens Præsident, Bedømmelseskomitéen, Udvalgsformændene, Sektionsførerne og Dommerne i Udstillingens Solennitetssal; Dommergrupperne for Mejemaskiner, Skovbrug, vore Atlanterhavsøer og Grønland traadte dog først sammen noget senere.

Efter at Præsidenten og Bedømmelseskomitéens Formand havde givet nogle vejledende Oplysninger valgtes Formænd, Næstformænd og Sekretærer.

Umiddelbart efter at disse Valg havde fundet Sted gennemgik Formanden forskellige Paragrafer i Reglementet for Bedømmelsen, idet han først henledte Opmærksomheden paa, at Genstande, *der ikke var tilvirkede i Danmark,* ikke kunde bedømmes til Præmie.

Sagkyndig Bistand kunde, hvor det gjordes nødvendigt, rekvireres gennem Bedømmelseskomitéen. Dersom der indenfor de Dommergrupper, der skulde bedømme flere uensartede Fabrikata, skulde føles Trang til en Supplering af Gruppens Medlemmer, kunde saadant ske ved en Forhandling med Bedømmelseskomitéen og formaalstjenligst gennem Haandværkets og Industriens Organisationer.

Hvad angaar Dommergruppernes *motiverede Forslag til de Belønninger,* der ønskedes uddelte, var der til Dommernes Overvejelse stillet et skriftligt Forslag, som gik ud paa, at man i Protokollerne kun skulde nævne Katalognumrene paa de Udstillingsgenstande, der mentes kvalificerede til at komme i Betragtning og at man gav Genstandene Points fra 1—6, saaledes at de Genstande, der i Gennemsnit opnaaede 5 Points og derover, vare værdige til Diplom af 1ste Klasse, medens 3½ til 5 Points gav Adgang til Diplom af 2den Klasse og 2 til 3 Points til Anerkendelsesdiplom.

Der var vel sat Grænser for det pro Cent Antal Diplomer, der maatte uddeles i hver Klasse, men Bedømmelseskomitéen holdt ikke ubetinget paa disse Grænser og var villig til at tage Hensyn til vel motiverede Forslag til Afvigelser.

Formanden fremhævede endnu, at *Forhandlingerne angaaende Bedømmelsen var hemmelige,* hvorfor Protokollerne kun vare tilgængelige for vedkommende Dommergruppe og Dommerforsamlingen, der skulde træffe den endelige Afgørelse.

Buehallens sydøstlige Indgang.

Dommere
ved
Landsudstillingens permanente Afdelinger.

Haandværk og Industri.

Gruppe 1. Ler, Kalk, Gips, Cement- og Stenarbejder.

Arkitekt S. F. Kühnel, Aarhus, Formand; Kaptajn Tretow-Loof, Hobro, Næstformand, Murermester, Oldermand J. J. Bruun, Kbhvn., Sekretær.

Gruppe 2. Glas, Porcelæn, Fajance og Keramik.

Glarmester A. L. Schou, Aalborg, Formand, Glassliber F. Larsen, Ronges Eftflg., Kbhvn., Næstformand, Glarmester C. E. Dinesen, Aarhus, Sekretær.

Gruppe 3. Arbejder i Træ, Horn og Ben m. m., samt Børstenbinder-, Tapetserer- og Dekorationsarbejder.

Snedkermester H. P. Larsen, Kbhvn., Formand, Snedkermester P. Clemmensen, Aarhus, Næstformand, Snedkermester I. Jensen, Kolding, Sekretær, Bødkermester Jørgen Balle, Aarhus, Kunstdrejer Hans Møller, Aarhus, Direktør J. C. Nielsen, Hellerup, Ingeniør Eugen Sshmidt, Aalborg, Tapetserer I. Rasmussen, Kbhvn.

Gruppe 4. Tekstil- og Beklædningsgenstande, Broderier, Hattefabrikation og kunstige Blomster.

Direktør, Konsul Carl Bjerre, Odense, Formand; Fabrikant Joh. Johnsen, Skodsborg, Næstformand; Fabrikant Holger Sebbelov, Kbhvn., Sekretær; Skrædermester N. F. Boesen, Horsens; Fru Andrea Halskov, Aarhus; Købmand Fr. Woldby, Aarhus; Skrædermester Th. Køhn, Kbhvn.

Gruppe 5. Papir og Papirarbejder, Bogbinderi, Bogtryk, grafiske Arbejder, Celluloidarbejder, Clichéfabrikation.

Overbiblothekar V. Grundtvig, Aarhus, Formand; Bogbinder, Oldermand P. O. Olsen, Kbhvn., Næstformand; Stentrykker og Papirhandler Arthur Hvilsted, Aarhus, Sekretær; Bogtrykker Lauritz Bech, Aarhus; Bogtrykker P. Christensen (Nielsen & Lydiche), Kbhvn.; Bogbinder P. Petersen, Odense.

Gruppe 6. Fotografi og fotografiske Artikler.

Fotograf Georg Lindstrøm, Kbhvn., Formand; Fotograf Burchardt, Kolding, Næstformand; Fotograf, Frøken Julie Laurberg, Kbhvn., Sekretær.

Gruppe 7. Metalindustri, Urfabrikation og Musikinstrumenter.

Urmager Andr. Møller, Aarhus, Formand; Blikkenslager Oscar Schrøder, Randers, Næstformand; Domorganist Arthur Allin, Aarhus, Sekretær; Guldsmed H. S. Christophersen, Odense; Fabrikant Emil Felumb, Kbhvn.; Blikkenslager Jul. Frost, Odense; Guldsmed August Jakobsen, Kbhvn.; Urmager Sofus Petersen, Skive.

Gruppe 8. Støbegods, Værktøjsfabrikation, Smedearbejde m. m.

Fabrikant Chr. Krogh, Aarhus, Formand; Smedemester C. M. Petersen, Kbhvn., Næstformand; Fabrikant L. Andersen, Aarhus, Sekretær; Ingeniør J. C. Andersen (Monies & Andersen), Charlottenlund; Smedemester H. Chr. Møller, Horsens.

Gruppe 9. Sadelmager-, Skomager- og Bundtmagerarbejder, Handskefabrikation og Gummivarer.

Hofsadelmager F. Th. Dahlmann, Kbhvn., Formand; Skomager Chr. Bruun, Aarhus, Næstformand; Bundtmager Alfr. le Dous, Kbhvn., Sekretær; Direktør Gottlieb, Aarhus, Skomager Poul Sørensen, Kbhvn.

Gruppe 10. Kemisk Industri, Lys, Lak, Sæbe, Sværte, Malervarer, Eddike, Mineralvande m. m.

Cand. pharm., Laboratorieforstander A. E. Qvist, Aarhus, Formand; cand. polyt., Fabrikant Charles Krayenbühl, Kbhvn., Næstformand; Smørhandler Andreas Andersen, Aarhus, Sekretær; Apotheker A. Aarsleff, Præstø; Direktør C. F. Jarl, Kbhvn.

Gruppe 11. Mølleriprodukter, Bagværk, Cichorie, Chocolade, Confekt m. m.

Professor Fr. Christensen, Kbhvn., Formand; Oldermand, Bagermester Johs. Pitzner, Kbhvn., Næstformand; Købmand P. A. Buchtrup, Aarhus, Sekretær; Bagermester V. Børsholt, Aalborg; Sukkervarefabrikant Ludvig Fogh, Randers.

Gruppe 12. Steriliserede og kondenserede Præparater, Konserves m. m.

Købmand P. A. Buchtrup, Aarhus, Formand; Professor Fr. Christensen, Kbhvn., Næstformand; Frøken Marie Jespersen, Aarhus, Sekretær.

Gruppe 13. Øl, Malt, Spirituosa, Tobak og Cigarer.

Landstingsmand, Direktør C. Tvede, Helsingør ,Formand; Fabrikant Chr. Augustinus, Charlottenlund, Næstformand; Vinhandler Preben Nellemann, Aarhus, Sekretær; Fabrikant August Andersen, Slagelse; Hotelejer Laur. Petersen, Aarhus.

Gruppe 14. Vogne og Vogndele.

Karetmagermester, Oldermand Jørgen Jensen, Kbhvn., Formand; Vognfabrikant R. C. Jensen, Odense, Næstformand; Vognfabrikant Thomas Petersen, Aarhus, Sekretær.

Gruppe 15. Automobiler og Cycler.

Fabrikant H. C. Frederiksen, Kbhvn., Formand; Mekaniker P. Frantz Petersen, Aarhus, Næstformand; Fabrikant Im. Stuhr, Aalborg, Sekretær.

Maskiner og Redskaber.

Gruppe 16. Dampmaskiner, Vind- og Petroleumsmotorer, Sugegasmaskiner, Drivremme.

Fabrikant E. Svendsen, Odense, Formand; Direktør C. Gottlieb, Aarhus, Næstformand; Vandværksbestyrer C. Aug. Pedersen, Aarhus, Sekretær; Professor S. C. Borch, Kbhvn.; Direktør Charles Hansen, Odense; Maskinarbejder Rasmus Larsen, Aarhus; Kommandør Nielsen, Kbhvn.

Gruppe 17. Industrielle Arbejdsmaskiner og Redskaber, Vægte m. m.

Ingeniør, Professor Ramsing, Kbhvn., Formand; Fabrikant C. M. Hess, Vejle, Næstformand; Baneingeniør Flensborg, Aarhus, Sekretær; Ingeniør P. N. Holst, Kbhvn.; Fabrikant L. P. Houmøller, Frederikshavn; Direktør Oscar Piper, Horsens; Folketingsmand F. F. Samuelsen, Aarhus.

Gruppe 18. Landbrugsmaskiner og Redskaber.

Direktør J. Schrøder, Kolding, Formand; Fabrikant Niels Willemoes, Skærum Mølle pr. Vemb, Næstformand; Landbrugskandidat J. Jensen, Lyngby, Sekretær; Landbrugskandidat M. Dall, Kbhvn.; Fabrikant Fr. Hasselriis, Aarhus.

Gruppe 19. Mejemaskiner, Mejeriapparater og Redskaber.

Mejerikonsulent Hørlyck, Aarhus, Formand; Mejeribestyrer Jens P. Justesen, Brørup, Næstformand; Professor, Dr. phil. Orla Jensen, Kbhvn., Sekretær; Driftsbestyrer S. Holmblad, Horsens; Mølleejer Chr. C. Korsgaard, Nedermølle pr. Hatting.

Gruppe 20. Dynamoer, Elektromotorer, Telegrafi, Telefoni m. m.

Professor Absalon Larsen, Hellerup, Formand; Telegrafingeniør Wm. Gordon Thomsen, Aarhus, Næstformand; Ingeniør, Sporvejsdirektør J. P. Schmith, Aarhus, Sekretær; Forstander Jacob Appel, Askov; Telefoningeniør J. L. W. V. Jensen, Kbhvn.; Direktør Ludvig Lund, Kbhvn.

Kommunalinstitutioner, Undervisning, Husflid, Biblioteksvæsen samt Brandvæsen.

Gruppe 21. Lære- og Undervisningsmidler.

Kaptajn E. Paulli, Aarhus, Formand; Seminarieforstanderinde Frøken Theodora Lang, Silkeborg, Næstformand; Kommunelærer Chr. Frantzen, Aarhus, Sekretær; Kommunelærer, Løjtnant Henr. Christensen, Kbhvn.; Skoleinspektør Arild Sørensen, Kbhvn.

Gruppe 22. Husflid af enhver Art.

Kaptajn I. C. Madsen, Odense, Formand; Fru M. Hostrup-Schultz, Kbhvn., Næstformand; Købmand N. Bonde Nielsen, Aarhus, Sekretær; Gartner Ernst Bakman, Almind pr. Rindsholm; Landvæsenskommissær P. Hansen, Dambækgaard pr Snesere; Frøken Jenny la Cour, Askov pr. Vejen; Lærer N. Nørby, Thisted.

Gruppe 23. Sprøjter og Apparater til Brandvæsen.

Cand. polyt. Brandinspektør Anders Friis, Kbhvn., Formand; Kobbersmed H. P. Salling, Aarhus, Næstformand; Stadsingeniør, Brandinspektør W. Bardram, Fredericia, Sekretær.

Landbrug, Skovbrug og Jagt, Hede- og Mosebrug samt Fiskeri.

Gruppe 24. Landbrugsprodukter.

Gaardejer, Landbrugskandidat Anders Nielsen, Svejstrup Østergaard pr. Alken, Formand; Konsul M. P. Drescher, Aarhus, Næstformand; Laboratorieforstander P. Christensen, Dalum pr. Hjallese, Sekretær.

Gruppe 25. Skovbrug og Skovbrugsprodukter.

Kgl. Skovrider Johs. Helms, Feldborggaard pr. Skive, Formand; Godsinspektør Engelbrecht Olsen, Kalø pr. Rønde, Næstformand; Skovrider H. H. Bülmann, Benzon pr. Grenaa, Sekretær; Skovrider F. I. Andersen, Giesegaard pr. Borup; Skovrider K. Mørk-Hansen, Skovlyst pr. Pederstrup.

Gruppe 26. Saltvands- og Ferskvandsfiskeri.

Dr. phil. C. Hoffmeyer, Sorø, Formand; Kutterfører M. C. Jensen, Grenaa, Næstformand; Motoringeniør N. Dueholm, Kbhvn, Sekretær; Fisker P. Christiansen, Aarhus; Fisker Vilh. Christiansen, Svaneke; Fisker H. Johansen, Bogense; Fiskerifoged N. S. Jensen, Holbæk; Fiskeribestyrer H. P. Hansen, Engestofte pr. Maribo; Fiskerimester M. Munk, Haugaard Fiskeri pr. Ejstrup.

Hygiejne og Sygepleje.

Gruppe 27. Apparater og Instrumenter henhørende under Hygiejne og Sygepleje.

Stiftsfysikus Anders Johansen, Aarhus, Formand; Professor, Overlæge Tage Hansen, Aarhus, Næstformand; Universitetsinstrumentmager Louis Nyrop, Kbhvn., Sekretær; Tandlæge Chr. Kjær, Odense; Professor, Overlæge Chr. Saugman, Vejlefjord Sanatorium; Professor, Dr. med. Slomann, Kbhvn.

Grønland, Færøerne og Vestindien.

Gruppe 28. Koloniernes forskellige Frembringelser.

Direktør C. Ryberg, Kbbvn., Formand; Grosserer Carl Møller, Kbhvn., Næstformand; Fotograf Fr. Riise, Sekretær.

De 143 Dommere, fordelte i 28 Grupper, begyndte nu straks paa Udførelsen af deres Hverv.

Til de forskellige Dommergrupper tilkaldtes ialt 25 specielt Sagkyndige, hvorhos nogle af Grupperne benyttede Retten til at supplere sig.

I det Hele talte Landsudstillingen 1850 Udstillere med 4023 Katalognumre, af hvilke 1433 Udstillere blev bedømte, medens Resten enten var holdt »udenfor Bedømmelsen« eller henhørte til Afdelinger, som ifølge de gældende Bestemmelser ikke kunde deltage i denne.

668 Udstillere eller 46,6 % af samtlige Udstillere til Bedømmelse blev præmierede, nemlig:

218 Udstillere eller 15,2 % med Diplom af 1ste Klasse.

214 Udstillere eller 14,9 % med Diplom af 2den Klasse.

236 Udstillere eller 16,5 % med Anerkendelsesdiplom.

Indenfor de enkelte Hovedafdelinger er Præmierne fordelte saaledes:

Hovedafdeling	Udstillere til Bedømmelse	Antal præmierede Udstillere	Procent
Haandværk og Industri	654	338	51.8
Maskiner og Redskaber	240	122	50.8
Kommunalinstitutioner, Skolevæsen, Husflid m. m.	356	136	38.3
Landbrug m. m.	127	50	39.8
Hygiejne og Idræt	13	6	46.2
Grønland, Vestindien og Færøernes Amt	43	16	36.4
Ialt . .	1433	668	46.6

Omtrent fra alle Landets Købstæder saavel som fra en stor Del Stationsbyer, Landsbyer og Haandværkere og Fabrikanter paa Landet var der sendt Udstillingsgenstande; men de fleste Udstillere var dog mødt fra København og Aarhus.

Af de københavnske Udstillere blev 197 eller 30 % af *samtlige* Udstillere præmierede med 92 Diplomer af 1ste Klasse, 57 Diplomer af 2den Klasse og 48 Anerkendelsesdiplomer.

For Aarhus' Vedkommende stillede Forholdet sig saaledes, at 137 Udstillere eller 20 % af samtlige Udstillere præmieredes, 33 med Diplom af 1ste Klasse, 57 med Diplom af 2den Klasse og 47 med Anerkendelsesdiplom.

Samtlige Dommergrupper havde endt deres Arbejde den 1. Juli.

Dommerforsamlingen indkaldtes til den 16. Juli, hvorefter det fra de enkelte Dommergrupper indsendte Materiale blev kritisk gennemgaaet og Præmierne fastslaaede.

Det store Arbejde med Diplomernes Udfærdigelse paabegyndtes strax og fremmedes saa hurtigt, at Dagen for Uddelingen af Diplomer af 1ste Klasse kunde fastsættes til den 14. August.

Da en personlig Tildeling af henved 700 Diplomer vilde have virket for trættende, foretrak man kun at uddele de c. 200 tilkendte 1ste Klasses Diplomer den 14. August; i Løbet af de følgende 6 Uger udfærdigedes de øvrige Diplomer og tilstilledes de respektive Præmietagere.

Fem Udstillere fik Pengepræmier paa 25 Kr. hver som Opmuntring, og der uddeltes 54 Medarbejderdiplomer.

Efter Dommernes Indstilling blev der udstedt Takkediplomer til 30 Udstillere, ligesom der paa Foranledning af Bedømmelseskomitéen sendtes Takkediplomer til 184 Udstillere, der under en eller anden Form havde ydet Udstillingen Tjenester, eller som paa en eller anden Maade, uden at have været underkastet Bedømmelse, havde bidraget til at give den sit Præg af Landsudstilling.

Efter Indstilling af Bedømmelseskomitéen vedtog Dommerforsamlingen at tildele Guldmedailler til:

Promenade mellem Dalgas Avenue og Hovedrestaurationen.

Ingeniør Valdemar Poulsen og Arkitekt, Professor Rosen. Den første for hans geniale og epokegørende Opfindelser paa den traadløse Telegraferings Omraade og Arkitekten for hans geniale Bygninger paa Landsudstillingen.

Endvidere vedtog Dommerforsamlingen at tildele Diplomer til:

Havearkitekt Erstad-Jørgensen for hans stilfulde og vellykkede Have- og Parkanlæg,

der sluttede sig saa smukt om Landsudstillingens Bygninger;
til:

Tegneren Valdemar Andersen for hans pragtfulde Dekoration af Bygningerne og smagfulde Sammenstilling af Farverne og endelig til:

Akademisk Arkitektforening for dens Medvirkning til Opførelsen af den smukke og for Landet saa instruktive Mønster-Stationsby.

At der nogensinde skulde kunne opnaas udelt Tilfredshed med en Præmieuddeling paa en Udstilling kan vel næppe forventes, idet der til alle Tider vil være Folk, der ikke har den fornødne Selvkritik, og saaledes gik det ogsaa her, idet der blev sendt ialt 24 Diplomer af 2. Klasse og Anerkendelsesdiplomer tilbage. Til Gengæld fandt man hos en mindre Fabrikant paa Landet den rette Tillid til Bedømmelsens Rigtighed og Upartiskhed, idet han ved Indsendelsen af de af ham udstillede Genstande udtrykkeligt udtalte, at dersom disse ikke blev præmierede, vilde han sætte Pris paa at blive bekendt med de Mangler, hvorunder de led, for at han da kunde rette Fejlene og staa bedre rustet til en senere Udstilling.

De Præmierede vare:

Ærespræmier.

Guldmedaille.

Ingeniør Valdemar Poulsen, Kbhvn.
Professor, Arkitekt Anton Rosen, Kbhvn.

Diplom.

Tegneren Valdemar Andersen, Kbhvn.
Akademisk Arkitektforening, Kbhvn.
Havearkitekt Erstad Jørgensen, Kbhvn.

Haandværk og Industri.

Diplom af 1ste Klasse
(svarende til Sølvmedaille).

Aalborg Kridtslemmeri lmt., Aalborg.
Aarhus Vognfjederfabrik A/S, Aarhus.
Adler Cykle A/S, Kbhvn.
Allen, Johs., Sølvpletterer, Kbhvn.
Allers, Carl, Etablissement, Valby, Kbhvn.
Andresen, Johs. P. & Ko., Orgelfabrikanter. Ringkøbing.
Asp, O. F., Kbhvn.
»Avena«, den danske Havregrynsfabrik, Maribo.
A/S Aaes Laas Verdenspatent, Aarhus.
A/S Blaakildes Mølles Fabrikker, Kbhvn., Hobro, Tarm.
A/S C. Olesen & Co., Kbhvn.
A/S Crome & Goldschmidts Fabrikker, Horsens og Ribe.
A/S De danske Cichoriefabrikker, Kbhvn.
A/S De danske Spritfabrikker, Kbhvn.
A/S De danske Vin- og Conservesfabrikker, J. D. Beauvais, M. Rasmussen, Kbhvn.
A/S De forenede Chokolade- og Konfektfabrikker »Globus«, Kbhvn. og Aarhus.
A/S De forenede Conserves-Fabrikker (Chr. Tidemand, Br. Wolf & Arvé, Kbhvn.).
A/S De forenede Gummi- & Luftringefabrikker, Schiønning & Arvé, Kbhvn.
A/S De forenede Vatfabrikker, Kbhvn.
A/S Den danske Mælkekondenseringsfabrik, Nakskov.
A/S F. C. Madsens Dampvæveri, Horsens.
A/S Frederiksholms Tegl- og Kalkværker, Kbhvn.
A/S Galle & Jessens Chokolade- & Konfektfabrikker, Kbhvn.
A/S Gefion, Kbhvn.
A/S Hjørring Dampvæveri, Hjørring.
A/S Hørsholm Klædefabrik, Kbhvn.
A/S J. E. Schmalfeldts Fabrikker, Aarhus.
A/S Københavns Spritfabrikker, Kbhvn.
A/S Margarinefabrikken »Alfa«, Vejen.
A/S N. A. Christensen & Co., Nykøbing, M.
A/S N. Larsens Vognfabrikker, Kbhvn.
A/S Randers Margarinefabrik, Randers.
A/S Skandinavisk Gummi-Compagni, Odense.
A/S Th. Wessel & Vett, Kbhvn.
Bach, P. M., Uhrmager, Viborg.
Bang, A. C., Kgl. Hof-Bundtmager, Kbhvn.

Bechs, J. Sønner, Gjestelev pr. Ringe.
Bunch, C. K., Drejermester, Thisted.
Burchardt, A. D. & Søn, Kolding.
Bähncke, W. & Co., Kbhvn.
Christiani & Nielsen, Ingeniører og Entreprenører, Kbhvn.
Christiansen, K., Fabrikant, Aarhus.
Christensen, Chr., Kunstsmedem., Kbhvn.
Christensen, Niels, Skrædermester, Aarhus.
Cloetta, Brødr., Kgl. Hof-Chokoladefabrik, Kbhvn.
Cohrs, Carl M., Sølvvarefabrikker, A/S, Fredericia.
Hallengreen, P. W., & Søn, Stubbekøbing og Aarhus.
Hansen, J. A., Fabrikant, Kolding.
Heering, Peter F., Kbhvn.
Hellerup Læstefabrik, Hellerup.
Hess, C. M., Fabrikant, Vejle.
Hjorth, Emil, & Sønner, Violinbyggere, Kbhvn.
Holmblad, L. P., Fabrikant, Kbhvn.
Illum, A. C., Kbhvn.
Islandsk Konserves-Depot, Kbhvn.
Jensen, Rasmus, Guldsmed, Horsens.
Jeppesen, Chr., Fabrikant, Kbhvn.

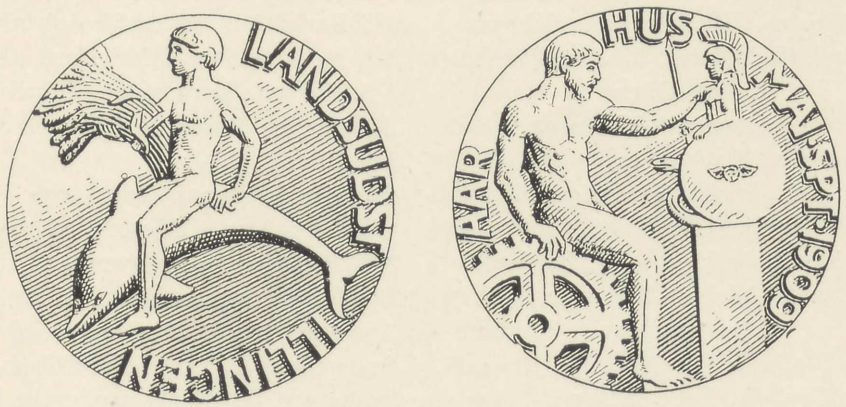

Forside og Bagside af Landsudstillingsmedaillen.

Dambmann, Heinr., Sadelmager og Dekoratør, Aarhus.
Danielsen, V., Kgl. Hofleverandør, Kbhvn.
Danish Butter Colour Co., Blauenfeldt & Tvede, Kbhvn.
Danmarks Hesteskosømfabrik, Aarhus.
Dansk Chamottevare-Fabrik, Imt., Rønne, og A/S Hasle Klinker- og Chamottestens-Fabrik, Hasle, Amaliegade 28, Kbhvn.
De forenede Jernstøberier, A/S, Afd. Svendborg.
De forenede Linnedvarefabrikker, A/S, Kbhvn.
Eibye, Knud, Kunstsmed, Odense.
Erichsens, Chr., Forlag, Kbhvn.
Fischer, Magnella, Fru, Kbhvn.
Jespersen, O. P. & Sønner, Kbhvn.
Johnsen, S. P., Uhrmager, Aarhus.
Junckers, Chr., Klædefabrik, Randers.
Jørgensen, Sofus, Snedkermester, Silkeborg.
Kehlet, Chr. F., Kbhvn.
Kloch, F., Snedkermester, Skive.
Kruse, Ellen, Frk., Aarhus.
Københavns Fjerrenseri, A/S, Kbhvn.
Københavns Skiltefabrik, Kbhvn.
Københavns Stempelfabrik, Kbhvn.
Københavns Vognfjederfabrik, Kbhvn.
Langvardt, P. H., Fabrikant, Aarhus.
Larsen, Hans & Jørgen, Entreprenørforretning og Stenhuggeri, Kbhvn.
Muchits, A., Bundtmager, Aarhus.
Møller, Carl, Glarmester, Kbhvn.

Møller, J. Chr., Fabrikant, Aarhus.
Nielsen, Anders, Fabrikant, Aarhus.
Nielsens E. mekaniske Stenhuggeri, Kbhvn.
Nielsen, Magnus, Murermester, Aarhus.
Nordisk Reproduktionsanstalt, Kbhvn.
Næstved Cementvarefabrik ved Jacob Thanning, Næstved.
Obel, C. W., Fabrikant, Aalborg.
Oxelbergs, F., Fabrikant, Kbhvn.
Pens, H., Spejlfabrikant, Kbhvn.
Petersens, Carl, Enke, Kgl. Hof-Bogbinder, Kbhvn.
Petersens, J., Vognfabrik, A/S, Aarhus.
Petersen, P. K., Snedkermester, Aarhus.
Pfeiffer, Wilhelm, Etuifabrikant, Kbhvn.
Poulsen, Carl, Fabrikant, Kbhvn.
Rasmussen, H., & Co., Odense.
Rasmussen, J., Fabrikant, Odense.
Rosendahl & Co., Aarhus.
Rosenwald, Alfr., Instrumentmager, Kbhvn.
Rønning, P., & Gjerløff, Kbhvn.
Schaub & Co.s Fabrikker, A/S, Esbjerg.
Schrøder, Bernh., Nielsen & Hansen, Kbhvn.
Selskabet »Hedebosyningens Fremme«, Kbhvn.
Simonsens, Chr. L., Eftf., Kbhvn.
Skanderborg Zinksoldefabrik, Skanderborg.
Stampe, Niels, Fabrikant, Aarhus.
Svendborg Bryghus, A/S, Svendborg.
Svendborg Eddikefabrikker, Svendborg.
Sødring & Co., Kgl. privil. Mineralvandsfabrik, Kbhvn.
Søeborgs, A., Fabrikker, Kbhvn.
Sørensen, G. J., Cand. pharm., Sct. Nicolauskildes Brøndanstalt, Aarhus.
Sørensen, P. & Co., Aarhus.
Sørensen, S., Skotøjsfabrikant, Kbhvn.
Truelsen, Martius, Bogtrykker, Kbhvn.
»Vega«, Plantefedtfabrikken, Aarhus.
»Victoria«, Metalvarefabrikken, Kbhvn.
Weitemeyer, Carl, Smedemester, Kbhvn.
Weitemeyer, Oscar, Fabrikant, Kbhvn.
Wilson, A., Kobbersmedemester, Aarhus.
Yhr, F. W., Aarhus.
Zachariasen, A. C., Orgelfabrikant, Aarhus.

Diplom af 2den Klasse
(svarende til Broncemedaille).

Aarhus Stiftsbogtrykkeri, Aarhus.
Aarhus Handskefabrik, Aarhus.
Aarslev Sav- og Hammerværk, Aarslev pr. Brabrand.
Andelsselskabet Odense offentlige Slagtehuse
A/S Aarhus Aktie-Damp-, Save& Høvleværk, Aarhus.
A/S De forenede Teglværker, Aarhus.
A/S Cand. pharm. M. Efsens kem.-tekn. Fabrik, Aarhus.
A/S Chr. Zink & Søn, Godthaab Hammerværk.
A/S Hertz' Garveri og Skotøjsfabrik, Kbhvn.
A/S Hess & Søn, Middelfart.
A/S M. Bro's kem. tekn. Fabrikker, Kbhvn.
A/S Maribo Dampmølle, Maribo.
A/S Phønix, Kbhvn.
A/S R. Nielsens Piske- og Stokkefabrik, Lundhøj pr. Gjelsted.
A/S Randers Dampbrænderi, Randers.
A/S Vejle Dampmølle, Vejle.
Andersen, Andr. & Olsen. Kbhvn.
Andersens, J. P., Eftfl., Kbhvn.
Andersen, R., Karetmager, Aarhus.
Arlaud, Ingeborg, Fru, Kbhvn.
Arnhof, Edvard, Brødrene Schoustrups Kgl. Hof-Eddikebryggeri, Kbhvn.
Bach-Sørensen, O., Snedkerm., Aarhus.
Bjerknæs, Gustav, Fotograf, Esbjerg.
Bjerregaard, Jørg., Garverm., Vejle.
Bonfils, W. C. A., Fabrikant, Kbhvn.
Brems, A. L., Fabrikant, Viborg.
Bruuns, Holger, Cykle- og Automobilfabrik, Kbhvn.
Budtz-Møllers Eftfl., Kbhvn.
Bømler, Jørgen, Skomagerm., Aarhus.
Caprani, M., Fotograf, Aarhus.
Christensen, Carl J., & Co., Kbhvn.
Clausen, Thyra, Kunstvæverske, Kbhvn.
Den nye danske Havregrynfabrik, A/S, Vejle Havregryn-Mølle, Vejle.
»Dortheasminde«, Tagpapfabriken, Jul. Zacharias & Co., Horsens.

Erichsen, Trauls, Aarhus.
Eriksen, E., Skrædermester, Aarhus.
Erstad-Pedersen, G., Gørtlerm., Aarhus.
Fevejle, Elisabeth, Fru, Dalbyover St.
Ferslev, C., & Co., Kbhvn.
Filtenborgs, J. C., Urkassesnedkeri, Aarhus.
Formann, A., & Co., Kbhvn.
Frederiksen, R. P., Tømrerm., Aarhus.
Funder, Carl, Fabrikant, Kbhvn.
Gjerulff, Johs., Aarhus.
Grouleff, Jens, Blikkenslager, Aarhus.
Güthler, Louis, Fabrikant, Kbhvn.
Hansen, J., Urmager, Aarhus.
Hallengreen, H. P., Kunstsmed, Kbhvn.
Halling, Emil, Sadelmagerm., Aarhus.
Hasle, Fr., Slagtermester, Aarhus.
Hofman, Brdr., Snedkermestre, Aarhus.
Holm, Th., Dekupør og Billedskærer, Horsens.
Holst, Adolph, Aalborg og Kbhvn.
Houlberg, P., jun., Skrædermester, Aarhus.
Horsens Symaskinefabrik, F. Stallknecht, Horsens.
Ingerslev, Regitze, Ciselør og Sølvsmed, Kbhvn.
Jacobsen, J. P., Karetmager, Vejle.
Jacobsen, L., Fabrikant, Kbhvn.
Jensen, Anton, Snedkermester, Aarhus.
Jensen, Emanuel, & H. Schumacher, Kbhvn.
Johansen, A. L., & Søn, Kolding.
Jysk Skiltefabrik, Aarhus.
Jyllands Træstøberi & Stukkaturfabrik, A. Thomsen, Aarhus.
Kihl, William, cand. pharm., Nykøbing F.
Kjærs, Hans, Sæbefabrik, Aarhus.
Klestrup, C., Fabrikant, Kongens Lyngby.
Kloster, Wilhelm, Aarhus.
Kragelund Teglværk ved L. Hammerich og R. Heide, Aarhus.
Kruse, L., & Søn, Malermestre, Aarhus.
Krøyer, Thor, Kunstsmed, Kbhvn.
Københavns Møllestensfabrik, Ferd. Jensen, Kbhvn.
Københavns Pianofabrik, Kbhvn.
Lamberg-Petersen, H., Dekorationsbilledhugger, Kbhvn.
Larsen, Chr., Dekupør, Kbhvn.
Larsen, J. Chr., Snedkersvend, Svendborg.
Larsen, Niels, Fabrikant, Kbhvn.
Lotinga, B., og C. F. Müller & Co., Kbhvn.
Ludvigsen, C., Thyge & Co., Kbhvn.
Lønborg, Harald, Fotograf, Odense.
Madsen, J. C., Karetmager, Aarhus.
Mathiessen, Heinrich, A., Fabrikant, Kbhvn.
Møller, Fr., Billedhugger, Maribo.
Møller, Marius, Bogbinder, Aarhus.
Møller, Viggo, Fabrikant, Kbhvn.
Nielsen, Carl, Bogbinder, Odense.
Nielsen, H. C., & Sønner, Holbæk.
Nielsen, N. Chr., & Co., Oval-Rammefabrik, Aarhus.
Odense Emulsionsplade- og Filmfabrik, Bierne Mølle pr. Ullerslev.
Odense litografiske Anstalt, Odense.
Oehlenschlägers, O., Eftfl., Kbhvn.
Pedersen, P., Violinbygger, Aarhus.
Petersens, Harald, Bogbinderi, Vejle.
Petersen, J., Nibe.
Petersen, Jørgen, & Co., Fabrikanter. Kbhvn.
Petersen, Michael, Protokolfabrikant, Aarhus.
Pors, Hans, Fotograf, Silkeborg.
Reiermann, C., Fabrikant, Kbhvn.
Rom, C. Th., & Co., Kbhvn.
Schmidt, Annalisa, Sølvsmed, Silkeborg.
Schmidt, J. V., Kbhvn.
Schougaard, Søren, Murermester, Kbhvn.
Schäfer, W., & Co., Fabrikant, Kbhvn.
Seest, M., Fabrikant, Aarhus.
Sinding, F., Urmager, Ebeltoft.
Spindlers Glasindustri, Fredericia.
Stahl, M. K., Fotograf, Aarhus.
Stampe, V., Enkefrue, Gl. Kongevej, Kbhvn.
Stockholm, P., Instrumentmager, Kbhvn.
Svendsen, P. W., Urmager, Stubbekøbing.
Sørensen, A., Karetmager, Kildebrønde pr. Taastrup.
Sørensen, M., Orgelfabrikant, Horsens.
Sørensen, Vilh. Joh., Skræddermester, Hellerup.

Thomsen, P. F. A., Barnevognsfabrikant, Kbhvn.
Thorsen, Th., Pianofortefabrikant, Aarhus.
Thrue, Th., Bogtrykkeri, Aarhus.
Undèn, G., Fabrikant, Thisted.
Vibe-Hastrups kemiske Fabrik ved Betty Vibe-Hastrup, Kbhvn.
Viby Træskofabrik, A/S, Viby J.
Winstrøm, H., Fabrikant, Kbhvn.
Wolder-Rasmussen, M., Fru, & Co., Kbhvn.

Anerkendelsesdiplom.

Aalborg Straa- og Filthattefabrik, Aalborg.
Aarhus Dampvaskeri, Aarhus.
Aarhus Brevkort-Forlag, Aarhus.
Aarhus Glassliberi ved Chr. Jacobsen, Aarhus.
Aarhus Piskefabrik ved C. N. Bech, Aarhus.
A/S Dansk Lactin-Komp., Kbhvn.
A/S De forenede jydske Farverier og Tricotagefabrikker, Esbjerg.
A/S Fyns Konservesfabrik, Odense.
A/S Grejsdalens Stole- og Møbelfabrik, Vejle.
A/S Linotol-Kompagniet, Kbhvn.
A/S Rasmus Nielsen & Co., Kbhvn.
A/S Svendborg Jernvarefabrik, Svendborg.
A/S Svendborg Tagpap- og Cementvarefabrik, Svendborg.
A/S Tapetfabrikken »Fiona«, Faaborg.
A/S Therchilsens Salmebogsforretning, København.
Andersen, Cathrine Elisabeth, Frk., Malerinde, Assens.
Andersen, Michael, Fabrikant, Rønne.
Andersen, L. C., Urmager, Ringkøbing.
Andersen, Rasmus, Fabrikant, Kbhvn.
Baadh & Winthers Eftfl., Kbhvn.
Bach, M., Værkfører, Aarhus.
Baes, Chr., Kunstdrejer, Aarhus.
Balk-Møller, Fru, Aarhus.
Bjerregaard, P., Bødkerm., Jelling.
Borgenhagen, A., Fabrikant, Aarhus.
Brinch, Niels C., Skive.
Brincher, Brdr., Vejle.
Christensen, Peter, Fotograf, Randers.
Christensen, Vald., Skræddermester, Rudkøbing.
»Constant«, Cyklefabrikken, Skanderborg.
»Dania«, Celluloidfabrikken, Kbhvn.
Dansk Andels Emballage-Fabrik, Kolding.
Dansk Kunst-Møllestensfabrik, Kolding.
De danske Eddikebryggerier ved C. Lange, Kbhvn.
Dorph, Hugo, Fabrikant, Taastrup.
Dyva, Ove, Typograf, Aarhus.
Farsøht, A. S., Aarhus Sandkagebageri, Aarhus.
Frijsenborg Fabrikker, A/S, Ikast.
Guldborg, R., Dekorationsbilledhugger, Aarhus.
Hammerschmidt, A., Gravøranstalt, Aarhus.
Hansen, H., Smedemester, Lou St.
Holle, F., Bagermester, Aalborg.
Holle, Otto, Bagermester, Aarhus.
Jacobsen, Alfred, Kunstdrejer, Viborg.
Janniche, Urmager, Kbhvn.
Jensen, Brødr., Cyklefabrikanter, Aarhus.
Jensen, J. P., Eddikefabrikant, Kbhvn.
Jensen, N. H., & Arnold Neble, Dansk Patent-Vinduesfabrik, Kbhvn.
Jepsen, Helene, Fru, Fotograf, Hovedgaard.
Jocumsen, S., Fabrikant, Svendborg.
Jørgensen, Chr. E., Fru, Fotograf, Viborg.
Jørgensen, Marie Margrethe, Frk., Kbhvn.
Knudstrup, M. Johs., Fotograf, Frederikshavn.
Københavns Hovsmørelsefabrik og Dahlmans Sværtefabrik, Kbhvn.
Københavns Pensel-, Børste- og Gadekostefabrik, Kbhvn.
Larsen, Josua E., Fabrikant, Kbhvn.
Lerche, Chr., Billedhugger, Aarhus.
Lerseygaards Teglværker, Taarup pr. Nyborg.
Lunddahl, Clara, Frk., Ringkøbing.
Madsen & Giersing, Kbhvn.
Mikkelsen, J. C., Fabrikant, Strømmen, Randers.
Mortensen, F. M., Snedkerm., Slagelse.
Møller, Axel E., Fabrikant, Kbhvn.

Møller, Axel Hansen, Fabrikant, Kbhvn.
Møller, M. E. V., Metaltrykker, Aarhus.
Nielsen, Martin, A/S, Aarhus.
Nielsen, Kirstine, Frk., Als Odde pr. Skelund.
Nielsen, Petra, Frk., Molgjer pr. Vrønding.
Nielsen, Rasmus, Fotograf, Ringsted.
Odense Stolefabrik ved A. F. Larsen, Odense.
Pedersen, Jens, Hillerød Værktøjsfabrik, Hillerød.
Petersen, N. P., Fabrikant, Valby, Kbhvn.
Petersen, Carl C., Bødker & Karmager, Kbhvn.
Petersen, H. C., Sten- og Billedhugger, Ærøeskøbing.
Petersen & Hansen, Vinhandlere, Svendborg.
Priors, Adolf, tekn. kem. Fabrikker, Kbhvn.
Randers Glassliberi og Kunstglarmesteri, Randers.
Rasmussens, J. A., Sønner, Aarhus.
Rasmussen, M., Fotograf, Herskind pr. Skovby.
Rasmussen, O., Kobbersmedemester, Næstved.
Rasmussen, P., Snedkermester, Aarhus.
Rasmussen, R., & Sønner, Karetmagere, Odder.
Recks Opvarmnings-Co., A/S, Kbhvn.
Reppien, J., Guldsmed, Skanderborg.
Schentz, Carl C., Kunstsmedemester, Kbhvn.
Sidenius, J., & Søn, Nykøbing F.
»Spar«, Fabrikken, ved Gustav A. Netterstrøm, Kbhvn.
Staack, A., Bødkermester, Kellerup.
Stilling, Emilie, Frk., Sølvsmed, Kbhvn.
Sørensen, Joh. P., Fabrikant, Aarhus.
Thomsen, Marcus, Murermester, Aarhus.
Thürmer, E., & Co., Kbhvn.
Thøgersen, R., & Søn, Kbhvn.
Trampe, Gunhilda, Grevinde, Aarhus.
Tønnersen, Frederik, Tapetserer og Dekoratør, Aarhus.
Vejle Bolte- og Møttrikfabrik, Vejle.
»Viborg«, Skovlfabrikken, Viborg.
Wæbers, V., Remmesmørelsefabrik, Valby.

Maskiner og Redskaber.

Diplom af 1ste Klasse.

A/S Atlas, Kbhvn.
A/S Burmeister & Wain, Kbhvn.
A/S De forenede Jernstøberier, Afd. Aarhus.
A/S Frederik Christensen, Randers.
A/S Frederiksberg Metalvarefabrik, Kbhvn.
A/S Frederikshavns Jernstøberi og Maskinfabrik, Frederikshavn.
A/S Helsingørs Jernskibs- og Maskinbyggeri, Helsingør.
A/S Holbæk Maskinfabrik, Holbæk.
A/S Københavns Flydedok og Skibsværft, Kbhvn.
A/S Møller & Jochumsen, Horsens.
A/ Nielsen & Winthers Værktøjsmaskinfabrik, Kbhvn.
A/S Nordiske Kabel- og Traadfabrikker, Kbhvn. og Middelfart.
A/S Randers Rebslaaeri, Randers.
A/S Roulunds Fabrikker, Odense.
A/S »Strømmen«, Randers.
A/S Thomas Ths. Sabroe & Co., Aarhus.
Blom, A., & Søn, Maskinfabrikanter, Skanderborg.
Bruun, J. B., & Søn, Nykøbing F.
Brøndum, M. V., Ingeniør, Aarhus.
Christoffersen, H., Maskinfabrikant, Holeby.
De danske Mejeriers Maskinfabrik, A/S Konstantin Hansen & Schrøder, Kolding.
Det store nordiske Telegrafselskab, A/S, Kbhvn.
Dreyer, M. C., Fabrikant, Kbhvn.
Eickhoff, J. A. G., Fabrikant, Kbhvn.
Frichs, S., Eftfl., Aarhus.
Holm, Jacob, & Sønner, Fabrikanter, Kbhvn.
Jacobsen, A., Fabrikant, Fraugde pr. Marslev.
Jørgensen, P., Fabrikant, Kbhvn.
Koefoed, Hauberg, Marstrand & Helweg, A/S Centrifugefabrikken »Titan«, Kbhvn.
Kramper, Rud., & Jørgensen, A/S, Horsens.
Larsen, Julius, Fabrikant, Kbhvn.
Madsen, Brdr., Fabrikanter, Asnæs.
Nielsen, Jens, Fabrikant, Vester Aaby pr. Vesterskerninge.

Nordsten, P., Fabrikant, Hillerød.
Nyeboe & Nissen, Ingeniører, Kbhvn.
Paasch & Larsen, Petersen, A/S, Horsens.
Pindstofte, Anders A., Fabrikant, Hellerup.
»Rannje«, Maskinfabrikken, Kbhvn.
Recks Opvarmnings-Comp., A/S, Kbhvn.
Silkeborg Maskinfabrik, Silkeborg.
Thrige, Thomas B., Odense.
Thygesen, J. C., & Søn, Aabyhøj pr. Aarhus.
Willemoes, Andr., Fabrikant, Hjerm.

Diplom af 2den Klasse.

Aabyhøj Jern-, Metal- og Klokkestøberi ved Christiansen & Schiønning, Aabyhøj pr. Aarhus.
Amstrup, A., Fabrikant, Aarhus.
A/S De fynske Landmænds Maskinfabrikker pr. Brobyværk.
A/S Drivremmefabrikken »Dana«, Lyngby.
A/S Maskinfabrikken »Landsperg«, Holbæk.
A/S Nordisk Auer Kompagni, Kbhvn.
A/S Smith, Mygind & Hüttemeyer, Kbhvn.
A/S »Vølund«, Kbhvn.
Berg, W. J., Fabrikant, Kbhvn.
Buchtrup, H. Th., Fabrikant, Randers.
Christensen, R., Fabrikant, »Aalykke«, Odder.
»Cultus«, Maskinfabrikken, Holbæk.
De forenede Jernstøberier, A/S, Afd. Næstved.
De forenede Maskinfabrikker, Nakskov.
Jessen, Hans, Fabrikant, Vejle.
Justesen, C. F., & Co., Aalborg.
Knudsens, Laur., mekaniske Etablissement, Kbhvn.
Larsens Mølle- & Maskinbyggeri, Strømmen, Randers.
Lorentzen, H. J., Smedemester, Røile pr. Middelfart.
Morsø Hammerværk, Nykøbing M.
Nielsen, N., Fabrikant, Brønderslev.
Nielsen, N. Kr., Fabrikant, Dronningborg pr. Randers.
Nyeboe & Nissen, Ingeniører, Kbhvn.
Otzen, P., & Thorstenson, Kbhvn.
Petersen, Hans C., Fabrikant, Præstø.
Rasmussen, C. M., Fabrikant, Sanderum pr. Odense.
Rauer, H. M., Fabrikant, Horsens.
Schrøder & Jørgensens Eftfl., Kbhvn.
Skandinavisk Staal-Remskivefabrik, Kbhvn.
Strøyberg, C. N., Fabrikant, Roskilde.

Anerkendelsesdiplom.

Aarhus Dynamo- og Elektromotorfabrik, Aarhus.
A/S Dansk Beton-Bjælke-Co., Kbhvn.
A/S Magnus Hertz' Ingeniørforretn., Kbhvn.
A/S Skandinavisk Gasværks Ko., Kbhvn.
Alrøe, H. N. P., Fabrikant, Norsminde Maskinfabrik pr. Malling.
Andersen & Jensens Vægtfabrik, Kbhvn.
Bentzen, Brdr., Bække pr. Lunderskov.
Birkedal, A., Ingeniør og Fabrikant, Kbhvn.
Bogense Jernstøberi & Maskinfabrik, Bogense.
Brostrøm, C. A., Maskinfabrikant, Kallundborg.
Bruun, Julius, Maskinfabrikant, Kbhvn.
Brüel, R., Fabrikant, Haslev.
Buaas, P. J., Maskinfabrikant, Aalborg.
Christoffersen, H., Fabrikant, Holeby.
Dansk Staalbeholderfabrik, A/S, Kbhvn.
Esbjerg Jernstøberi og Maskinfabrik, Esbjerg.
Esbjerg Tovværksfabrik, Esbjerg.
Fisker & Nielsen, Fabrikanter, Kbhvn.
Hansen, H. P., Maskinbygger, Høng St.
Hansen, L., Fabrikant, Langeskov.
Hansen, Niels, Maskinbygger, Dalmose St.
Hegelund & Ancher, Fabrikanter, Horsens.
Hein, H., & Sønner, Randers.
Hergaard, N. J., Fabrikant, Aarhus.
Herning Maskinfabrik v. P. Mortensen, Herning.
Jacobsen & Jensen, Moderne Mekanik, Kbhvn.
Jensen, Edvard, Fabrikant, Silkeborg.
Kramper, Rud., & Jørgensen, A/S, Horsens.
Krüger, J., Ingeniør, Kbhvn.

Københavns Drivremmefabrik, Kbhvn.
Larsen, L. K., Fabrikant, Mullerup pr. Ullerup.
Lunge, H. C., & Søn, Fabrikanter, Sorø.
Madsen, J. R., Maskin- og Møllebygger, Strømmen, Randers.
Mahler, Th., & Co., Vejle.
Mathiasen, M., Maskinfabrikken »Godthaab«, Ringsted.
Mikkelsen-Skellingsted & Co., Sorø.
Pedersen, R., Smedemester, Birkum pr. Højby.
Petersen, N. R., Jernstøber og Fabrikant, Holbæk.
Philipsen, H. P., Fabrikant, Slagelse.
Rasmussen, Jens A., Fabrikant, Svendborg.
Schrøder & Jørgensens Eftfl., Kbhvn.
Søndergaard, P., Fabrikant, Nykøbing M.
»Tuxham«, Maskinfabrik og Ingeniørforretning, Kbhvn.

Landbrug, Skovbrug og Jagt.

Diplom af 1ste Klasse.

Brockenhus-Schack, Greve, Giesegaard pr. Kværkeby.
Feldborg Statsskovdistrikt ved Skovrider Johs. Helms, Feldborggaard pr. Skive.
Frijs-Frijsenborg, Lensgreve, Frijsenborg.
Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger, Kbhvn.
Grevskabet Lindenborg ved C. Weismann, Skørping.
Marstrands, Th., Eftfl., Kbhvn.
Stendalgaard Savbrug ved C. Jenssen-Tusch, Kjellerup.

Diplom af 2den Klasse.

De jyske Statsskovdistrikter.
Dæhnfeldt, L., Odense.
Kier, Overeretssagfører, Aarhus.
Nielsen, Poul, »Aquila«, Aarhus.
Rødkærsbro Tømmerhandel og Savværk ved Fr. Jenssen-Tusch, Rødkærsbro.
Wedell-Wedellsborg, Lensgreve, Wedellsborg pr. Eiby.

Anerkendelsesdiplom.

Baroniet Holstenshus Skovdistrikt, Egelund pr. Faaborg.
Bornholdt, Etatsraad, Løvenholm pr. Auning.
Buchwald, V., Sødringholm pr. Havndal.
Christiansen, V., Tandlæge, Odense.
Jensen, N. L., Fabrikant, Hornum pr. Braaskov.
Jenssen-Tusch, L., Kgl. Skovfoged, Lindesbjerghus, Aakirkeby.
Jørgensen & Andersen, Kolpensig pr. Bryrup.
Knuthenborg Skovdistrikt ved Skovrider Magius, Bandholm.
Langermann, Th., Købmand, Aarhus.

Fiskeri.

Diplom af 1ste Klasse.

A/S Københavns Fiskeforsyning, Kbhvn.
Andersen, Brdr., Frederikssund.
Christensen, Iver, Vaadbinder, Skagen.
Horsens og Omegns Fiskeriforening, Horsens.
Jensen, C. E., Fabrikant, Nyborg.
Pedersen, Jens, Fisker, Tissø.
Rasmussen, R. J., Fisker, Thurø pr. Svendborg.
Schmidt, Theodor, Varde.

Diplom af 2den Klasse.

Bang & Nørby, Vaadbindere, Esbjerg.
Christiansen, A., Jedsted Mølle.
Gommesen, S. P., Kbhvn.
Grenaa Fiskeriforening, Grenaa.
Harrsen, J., Kastrup.
Jegindø Fiskeriforening.
Olsens, N., Enke, Holbæk.

Anerkendelsesdiplom.

Christiansen, P., Fisker, Aarhus.
Fryseriet, A/S, Limfjorden.
Hirtshals Fiskeriforening pr. Hjørring.
Jacobsen, L. P., Fisker, Masnedsund.
Jensen, Marius, og Anders Petersen, Kbhvn.
Jensen, Vilh., Fabrikant, Svendborg.

Johansen, Kr., Thorup pr. Knebel.
Jysk Olietøjfabrik, Randers.
Pedersen, Niels, Fisker, Brahetrolleborg.
Skive og Omegns Fiskeriforening, Skive.
Troelsen, Frøjk pr. Holstebro.

Hygiejne og Sygepleje.

Diplom af 1ste Klasse.

Jensen, W. E., & Søn, Kbhvn.

Diplom af 2den Klasse.

Johansen, N., Fabrikant, Aarhus.
Kaiser, W., Bandagist og Instrumentmager, Aarhus.
Mærsk-Andersen, C., Instrumentmager, Randers.

Anerkendelsesdiplom.

Horn, Herman, Fabrikant, Viborg.
Rasmussen, R., Snedkerm., Aarhus.

Undervisning.

Diplom af 1ste Klasse.

Brinkmann & Richter, Forlagsboghandlere, Kbhvn.
Dansk Skolemuseum, Kbhvn.
»Sløjdforeningen af 1902«, Gamtofte.

Diplom af 2den Klasse.

Gjellerup, Julius, Forlagsboghandler, Kbhvn.
Udvalget for danske Skolebørns Fælleslege, Kbhvn.
Weitzmanns, C., Etablissement, Hillerød.

Anerkendelsesdiplom.

Dansk Frøbelforening, Kbhvn.
Hansen, H. P., Konservator, Herning.
Rom, N. C., Forlagsboghandler, Kbhvn.

Brandvæsen.

Diplom af 1ste Klasse.

A/S Smith, Mygind & Hüttemeier, Kbhvn.
Tidstrøm, F. O. T., Fabrikant, Kbhvn.

Diplom af 2den Klasse.

Hansen, H. Chr., Kobbersmedemester, Aarhus.

Kolonierne.

Diplom af 1ste Klasse.

Den kgl. grønlandske Handel, Kbhvn.
Lützen, Jacob & Sønner, Thorshavn.
Plantageselskabet Dansk Vestindien, Kbhvn.
Riise, A. H. St. Thomas.

Diplom af 2den Klasse.

Arge, Peter, Stenhugger, Thorshavn.
Bech, Jørgen & Sønner, og N. Lützen, Klaksvig, Færøerne.
Larsen & Boje, Apotekere og Fabrikanter, St. Croix.
Switzer, J., og G. Flemming, Plantere, St. Croix.
White, A., Mrs., St. Jan.

Anerkendelsesdiplom.

A/S Thorshavn Handelsforening.
Jacobsen, Holger, St. Thomas.
Petersen, Jean, Apoteker og Fabrikant, St. Croix.
Petersen, S. P., Købmand, Fuglefjord pr. Klaksvig.
Restorff, M. & Sønner, Thorshavn.
Shjang, Frk., St. Croix.
St. Thomas Bayrum Comp., St. Thomas.

Husflid.

Diplom af 1ste Klasse.

Andersen, Anker Julius, Drejersvend, Malling.
Balslev, M., Fru, Horsens.
Bang, Christian, Forstander, Fuglekærgaard pr. Børkop.
Fogh, J. P. Jensen, Oversergent, Nyborg.
Hansen, N., Murer, Aarhus.
Hansen, N. A., Husflidslærer, Fuglebjerg.
Hansen, S., Fyrassistent, Bovbjerg pr. Bonnet St.

Henriksen, Lauritz J., Bødker, Dame pr. Askeby.
Hermansen ,Caroline, Frk. Kbhvn.
Holm, Niels Nielsen, Serup pr. Silkeborg.
Knudsen, Morten, Landmand, Rejnemark pr. Borup.
Luplau, Alvilda, Lærerinde, Kbhvn.
Moe, Clara, Fru, Aarhus.
Nielsen, Søren Peter, Landmand, Ilbjerggaard pr. Kolind.
Pedersen, P. B., Konduktør, Aarhus.
Petersen, Dagmar, Frk., Aarhus.
Petersen, J. P., Landmand, Badstrup Mark pr. Kallundborg.
Pfaff, A., og Baumann, Kbhvn.
Find, Valborg, Fru, Randers.
Salling, Jenny, Fru, Ribe.
Sigumfeldt, Johanne, Frk. Askov pr. Vejen.
Staggemeier, Oline, Fru, Kjærbygaard pr. Mundelstrup.
Stahlberg, Jacobine, Frk., Kbhvn.
Thygesen, C. S., Lokomotivfører, Vejle.
Tørslev, J., Aarhus.

Diplom af 2den Klasse.

Andreasen, Kristine, Oldfrue, Kallundborg.
Almati, N. P., Skomager, Aarhus.
Bakman, Marinus, Almind pr. Rindsholm.
Brandt, Axel Th., Lille Vossehus pr. Pedersker St.
Brandt, Jens Jørgensen, Hygild pr. Nørresnede.
Brinkmann, Agnes, Fru, Aalborg.
Christensen, N., Husflidslærer, Sindssygeanstalten ved Aarhus.
Clausen, O., Nyborg.
Faurschou, S., Fru, Højvang pr. Aarhus.
Gleerup, H. C., Lokomotivfyrbøder, Aarhus.
Halskov, Andrea, Fru, Aarhus.
Hansen, Andrea, Enkefru, Aarhus.
Hansen, Sara Marie, Fru, Tirstrup St.
Iversen, Karen Th., Sygeplejerske, Middelfart.
Jensen, Anna, Frk., Vejle.
Kolwitz, Albert, Kbhvn.
Kornemann, Johanne, Frk., Aarhus.
Laustsen, Ane Marie, Finnerup pr. Hobro.
Møller, Johan, Husflidslærer, Kerteminde.
Nielsen, Carl Frantz, Lokomotivfyrbøder, Aarhus.
Odgaard, Frederikke, Frk., Randers.
Pedersen, Søren Peder, Landmand. N. Langelund pr. Filskov.
Pedersen, A. P., Husejer, Lystrup.
Petersen, Emma, Frk., Kbhvn.
Petersen, Helga, Frk., Aarhus.
Poulsen, O. C., Partikulier, Koldbro Park pr. Taars.
Rosenstand, Ingrid, Fru, Aarhus.
Riskær, Margrethe, Riskærgaard pr. Thorup.
Seest, Doris, Fru, Aarhus.
Schmidt, Maja, Fru, Aarhus.
Soele, H., Aarhus.
Sørensen, Emma, Fru, Aarhus.
Thomsen, Joh., Landpost, Ulsted.
Tørring, Marie, Frk., Aarhus.
Tørsleff, Hedvig, Aarhus.

Anerkendelsesdiplom.

Andersen, Anders, Arbejdsmand, Dalby Mk. pr. Dalby St.
Andersen, J. P., Tjenestekarl, Gislev pr. Ørbæk.
Ankjær, D., Enkefru, Aarhus.
Basøre, R., Landpostbud, Gravvenge pr. Sortebro.
Birke Normann, Gartner, Nebbegaard pr. Hørsholm.
Bisgaard, Olge, Fru, Aarhus.
Blicher, C., Fru, Aarhus.
Brandsborg, Marie, Struer.
Braëm, Ida, Kommandørinde, Vinderslevholm pr. Kjellerup.
Bruus, Emma, Enkefru, Kbhvn.
Buch, Margretha, Seest pr. Kolding.
Butenschøn, Karen, Fru, Aarhus.
Christensen, Jacob, Ansager pr. Varde.
Christensen, P. Chr., Landmand, Kokkedals Mark pr. Skovsgaard St.
Christiansen ,Anna, Frk., Gjørlev St.

Dal, Metha Seest, Fru, Esbjerg.
Franck-Olsen, Caroline, Aarhus.
Gammelgaard, Mathilde, Frk., Aarhus
Gregersen, Hans, Væver, Odense.
Hansen, Clara, Fru, Horsens.
Hansen, H. L. Randers.
Hansen, Ida, Fru, Assens.
Hansen, Marie, Husbestyrerinde, Vester Hassing.
Henriksen, Karl Kr., Arbejdsmand, Kbhvn.
Hoff, Inger, Frk., Malmøgade 6, Kbhvn.
Honum Husflidsforening pr. Rask Mølle St.
Høegh, Th., Gartner, Vosnæsgaard pr. Løgten.
Jacobsen, Andreas, Murer, Tonslev Eng pr. Skovsgaard St.
Jensen, Anna, Enkefru, Aarhus.
Jensen, Jørgen Bødker, Tjenestedreng, Vester Hassing.
Jensen, Magnus, Vistoft Præstegaard pr. Knebel.
Jensen, Maren, Fru, Beder.
Joel, Peder, Landmand, Oudrup pr. Vindblæs.
Johansen, Johanne, Frk., Aarhus.
Kirkeby, Inger, Frk., Aarhus.
Lundby, Hilda, Frk., Randers.
Lysholm, Jenny, Frk., Skanderborg.
Mackeprang, Marie, Jægermesterinde, Bjørnemosegaard pr. Faaborg.
Mikkelsen, P., Arbmd., Aarhus.
Mortensen, Rasmus, Statshusmand, Dørup pr. Skanderborg.
Munch, Frida, Frk., Aarhus.
Mørk, Anna, Enkefru, Aarhus.
Nielsen, Emilie, Fru, Aarslevskovgaard pr. Brabrand.
Nielsen, Hans, Manufakturist, Kbhvn.
Nielsen, Marie, Fru, Aarhus.
Nielsen, Poul, Skomagerm., Aarhus.
Nielsen, S., Dugmager, Fredericia.
Olsen, Jesper, Partikulier, Fjaltring pr. Ramme.
Poulsen, P., Elektriker, Kolding.
Pedersen, Johannes, Husmand, Holstenborg pr. Hjerm.
Petersen, Anna, Enkefru, Aarhus.
Petersen, R., Gaard- og Villaejer, Laurbjerg.
Rahbek, Karen, Sløjdlærerinde, Aarhus.
Rasmussen, Marie, Husjomfru, Hverringe Avlsgaard pr. Kerteminde.
Ring, Laurs, Landmand, Dørup Mark pr. Skanderborg.
Scheby, Frk., Telegrafbestyrer, Varde.
Schourup, Johanne, Fru, Aarhus.
Steensen, Fru, Aarhus.
Steffensen, Johanne, Vester Ørum pr. Uldum.
Sveinbjørnson, Sigrid, Frk., Aarhus.
Sørensen, Elisabeth, Vejle.
Sørensen, Sofie, Fru, Ry St.
Wedseltoft, Elisabeth, Frk., Aarhus.

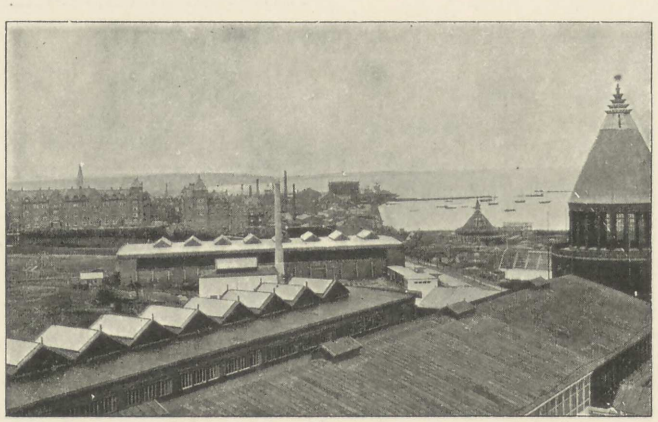

Landsudstillingen indenfor Hovedindgangen.

XIII.

BELØNNINGSHØJTIDELIGHEDEN

Efter Vald. Andersens Karton til Tuborgbuen.

Som Tilfældet var paa de fleste andre af Udstillingens Festdage tilsmilede Vejret ikke heller Præmiedagen, idet Stormen med mere end sædvanlig Styrke rasede over Udstillingsterrænet og satte Lurblæseren og Carlsbergsøjlen i synlige og spændende Svingninger.

Ikke desto mindre var Besøget stort — omkring ved 20,000 Mennesker — og henimod den Tid, da Uddelingen af Diplomerne skulde finde Sted, indfandt sig i Solennitetssalen en talrig Forsamling af Indbudte, Udstillere og Tilrejsende.

Man havde haabet, at enten Udstillingens Protektor, Kongen, eller dens Viceprotektor, Kronprinsen, vilde have kunnet uddele Diplomerne, men de politiske Forhold lagde Hindringer i Vejen; Kronprinsessen viste da Landsudstillingen sin Interesse ved at paatage sig Hvervet.

Kl. 2 indfandt sig H. K. H., ledsaget af Prinserne Valdemar af Danmark og Georg af Grækenland.

Umiddelbart efter, at Herskaberne havde indtaget deres Pladser, blev nedenstaaende af *Redaktør K. Hansen i Aarhus* skrevne Sang afsunget:

Mel : Jylland mellem tvende Have.

Slukket er de lyse Nætter,
svundet er den unge Vaar;
se: ud over Landet fletter
Agren Guldax i sit Haar.
Vaaren døde. Det blev Høst,
hør det blot paa Stormens
dybe Varselsrøst.

Sæd blev ogsaa lagt i Mulde
her ved denne høje Hal,
og trods Vintervejr og Kulde
Spiren sprængte Frøets Skal,
suged' Kraft af Danmarks Jord,
voxed' under Lærkers
lyse Jubelkor.

Ugræs aad sig ind i Landet,
Storme sled vort gamle Hus,
sorte Skyer Himlen randed',
Taarne styrtede i Grus.
— Her blev skabt en fredlyst Vang
under ærligt Arbejds
hymnebaarne Sang.

Lad det Arbejd' bære Grøde,
gylden Frugt i Skødet frem,
bringe Lys og Fest og Føde
til vort Lands de Tusind Hjem,
tænde Haabets stærke Bavn,
øge Glans om Danmarks
dyrebare Navn.

Derefter tog Udstillingens Præsident Ordet, idet han udtalte, at Udstillingen nu var naaet saa vidt, at de udstillede Genstande havde kunnet prøves og bedømmes af sagkyndige Dommere; men samtidig havde den ogsaa tilbagelagt den længste Del af sit Liv, saa det var muligt delvis at slaa fast, hvorledes den var forløbet, og hvad der var naaet.

Heldet havde ikke helt begunstiget Udstillingen. Vejret havde lagt Hindringer i Vejen, og det ikke mindst, naar der skulde holdes Fest. De politiske Forhold havde ogsaa optaget Folkets Interesse, men ikke desto mindre syntes det godtgjort, at Tanken om udenfor Hovedstaden at søge samlet et saa stort Stævne som Landsudstillingen havde været sund og rigtig.

Befolkningen havde vist sin Tilslutning ved et Besøg, der langt havde oversteget, hvad man ventede, ligesom Beboerne af Aarhus By og Omegn straks tegnede sig som Abonnenter i et betydeligt større Antal end paaregnet. Det turde herigennem siges at være fastslaaet, at alle Klasser af Befolkningen fra alle Landets Egne havde omfattet Udstillingen med Interesse, samt at den over Udstillingen fældede Dom gennemgaaende havde været gunstig, og at den havde svaret til sit Formaal som Landsudstilling.

En Nutidsudstilling burde være det Sted, hvor de forskellige Interesser, der er oppe i Folket, drøftes og varetages, og ogsaa i den Retning havde Landsudstillingen svaret til sit Formaal. Der havde saaledes i Sommerens Løb været afholdt en Mængde Møder og Kongresser, blandt hvilke man særlig maatte glædes over den dansk-amerikanske Dag, den 4de Juli, som formede sig til en Fest, der forhaabenltig vil blive efterfulgt af mange lignende og tjene til at fæstne Baandet mellem de udenfor Fædrelandet boende Danske og os.

Landsudstillingen og Aarhus By har — om end kun for en Sommer — været Midtpunktet for hele Landet og hele Folket.

Præsidenten takkede til Slutning alle, der havde støttet Udstillingen og gav Ordet til Bedømmelseskomitéens Formand,

Fabrikant *J. Wied,* der udtalte, at det vilde have været naturligt ved denne Lejlighed at give en Oversigt over, hvad der fandtes paa Udstillingen, men da den foruden Produkter af Haandværk og Industri tillige rummede Afdelinger for Landbrug, Fiskeri, Skovbrug, Havebrug, Skolevæsen, Hygiejne, Stats- og kommunale Institutioner m. m., der alt var mødt med smukke, gennemgaaende righoldige og lærerige Udstillinger, kunde her kun gives nogle korte Antydninger, der væsentligst drejede sig om Haandværk og Industri, der, som naturligt, optog den største Del af Udstillingen, og der kunde her paavises en stor og glædelig Fremgang siden den sidste store Udstilling i København i 1888. Formanden udtalte endvidere:

Mange af Landets Industrigrene staar fuldt paa Højde med Udlandets og er Genstand for Udførsel, og det samme kan siges om Kunsthaandværket, der er særdeles smukt repræsenteret paa Udstillingen gennem Foreningerne for Kunsthaandværk og Skønvirke.

I det Hele findes paa Udstillingen en Mængde Industrigrene, der allerede har og som senere vil kunne faa Betydning for Landets Økonomi.

Ordningen af Genstandene er som Regel smagfuld og instruktiv.

Maskinindustrien — Moderindustri til al anden Industri — viser en glædelig Fremgang og Udvikling i de sidste 20 Aar.

Denne Afdeling indtager nøjagtig lige saa stort et Areal som paa Udstillingen i

Tuborg Triumfbue.

1888, hvor alle tre nordiske Riger delte Pladsen. Siden da er der fremkommet mange nye Arbejdsmaskiner og Motorer, der fuldt ud taaler Sammenligning med Udlandets.

Elektriciteten har naaet en uhyre Udvikling. I 1888 var dens praktiske Anvendelse i sin Vorden, medens det elektriske Lys nu var i Færd med at fortrænge Petroleumslampen i Husmandens Stue. Fra de elektriske Centralstationer fordeler og spreder man Elektriciteten i vide Omkredse, og der er nu intet i Vejen for at benytte et Værelse i sin Lejlighed til Arbejdsrum, forsynet med mekanisk drevne Maskiner, hvorved der aabner sig uanede Muligheder, hvis Virkninger endnu ikke ere til at overse.

Haandværket vil derved mere og mere gaa over til Industri, og Husflidsarbejdet vil kunne sættes i System, hvorved der skabes Hjælpekilder for den arbejdsomme Familie i Byen og paa Landet.

Dommerne har nu endt deres store og omfattende Hverv, og Dommen er faldet. Arbejdet er udført med Grundighed og Samvittighedsfuldhed, og Dommerne fortjener Tak for deres Arbejde, som sikkert kan bestaa sin Prøve for enhver fornuftig Kritik.

Udstillingen viser en glædelig Fremgang for Danmarks Industri, en Fremgang, som har Betydning for Landet og som fortrinsvis skyldes Industriens eget energiske Arbejde, men hertil kommer desuden den Støtte, Industrien nyder fra Staten, Kommunerne og private Institutioner somt gennem de tekniske Skoler, ligesom den polytekniske Læreanstalt er af stor Betydning i saa Henseende.

Det sagdes tidligere, at Danmark ingen Betingelser havde for Industri, navnlig fordi man manglede Raaprodukter, men med de lette Trafikforhold faldt denne Indvending bort, og Danmark havde saaledes f. Eks. nu billigere Kul end London, Verdens største By.

De sidste 20 Aar viser en Udvikling af Arbejderbevægelsen som ingensinde før; af og til er der maaske gaaet vel raskt frem, saa at Industrien, som i Følge Forholdenes Natur maa arbejde til en vis Grad konservativt, har haft nogen Vanskelighed ved at følge med. Der har ikke været Mangel paa saavel mindre som større Lønkampe, men det maa haabes, at man i Fremtiden maa blive forskaanet for flere ødelæggende Storkampe, der kun skader — Arbejderne som Arbejdsgiverne, ja hele Landet.

Det maa komme til, at begge Organisationer overlader Retten til Strike og Lockout til deres respektive Centralbestyrelser, der saa til Gengæld maa bære det fulde Ansvar.

Paa et i Industrihallen ophængt Banner læses: Gør Din Pligt, og kræv Din Ret. Vi Industriens Mænd ønske at gøre vor Pligt og derefter stille vore Krav, idet vi haabe, at vore Ønsker og Krav maa stemme overens med vort Lands Interesser, saa vi kan være med til at bygge dets Lykke og Fremtid.

Præsidenten anmodede derefter Kronprinsessen om at uddele Diplomerne og overrakte hende samtidig et Eksemplar af Landsudstillingens Medaille — hvoraf et Eksemplar tidligere var tilstillet Hs. Majestæt Kongen — som han bad overgivet til Kronprinsen, Udstillingens Vice-Protektor.

Kronprinsessen uddelte nu først Guldmedaillerne til *Ingeniør Valdemar Poulsen* og *Arkitekt, Professor Anton Rosen* og derefter Diplomerne af 1ste Klasse til hver enkelt af de henved 200 Udstillere, der havde faaet saadanne tilkendt. Nedenstaaende *Sang for Danmark* af *Joachim Kattrup* med Musik af Domorganist Allin blev derefter afsunget:

Løfted vi højt din Hæder,
søgte vi Skjul i din Favn,
altid var der den samme
dragende Magt i dit Navn.

Staar vi ved Essens Gløder,
harver vi Sæd i Muld,
Danmark — du kender os alle,
hver én af dit Barnekuld.

Drog vi paa Dragesnekker
ud mod den fremmede Strand,
aldrig glemte vi Vejen
hjemad til Fædrenes Land.
Baner vi nye Veje,
skuer vort Øje vidt,
Danmark — da øges din Ære,
og alt, hvad vi vandt, er dit.

Hented vi Saar i Striden,
hærgede Stormen vort Bo,
aldrig segned det bedste:
Fremtidens bærende Tro.
Spænder vi Armens Sener,
gløder vor Tankes Gnist,
Danmark — vi bygger dit Virke,
og Sejren er din tilsidst.

Rejser vi Borgens Mure,
bøder vi Hytternes Tag;
blusser Bavnen paa Bakke,
fylkes et Folk om dit Flag.

Svinger vi Sværd i Striden,
staar vi paa ensom Vagt,
Danmark — du favner os alle
med løftende Minders Magt.

Til Slutning bragte Fabrikant Wied Kronprinsessen en Tak for hendes Medvirkning ved Uddelingen af Diplomerne samt lykønskede Præmietagerne og udtalte Haabet om Held og Lykke for den danske Industri.

Efter at Udstillingens Præsident ligeledes havde takket Kronprinsessen for den Velvilje, hun havde vist Udstillingen, udbragte han et Leve for Hendes kongelige Højhed, hvorefter den store Forsamling skiltes for om Aftenen paa Udstillingen at samles til en Festlighed, der blev en af de smukkeste og ved sin Righoldighed af Gæster tillige en af de fornøjeligste, som overhovedet blev afholdt.

Dommere i Virksomhed paa Udstillingen.
(Bedømmelseskomitéens Formand, Fabrikant J. Wied ×.)

XIV.

FESTER OG BESØG

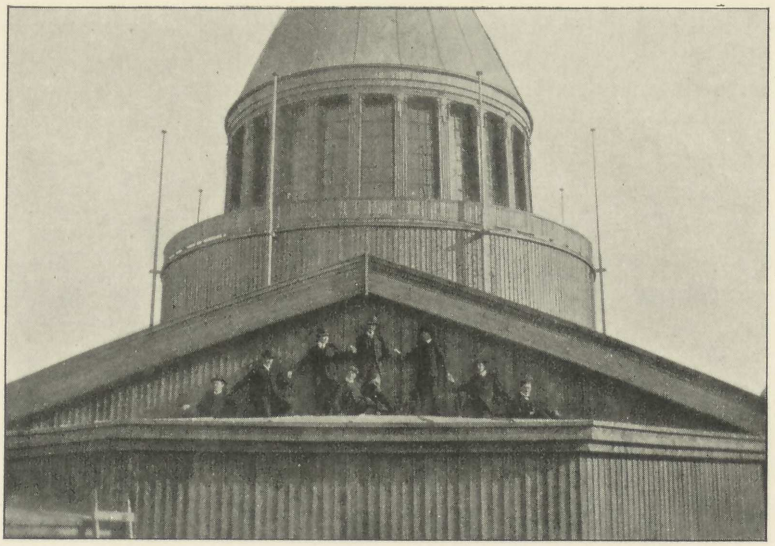

En levende Frise.
Studie med Modelfigurer, dannet af unge Arkitekter og Kunstnere.

PRESSEFESTEN 12. JUNI 1909

Det havde oprindelig været Hensigten at indbyde Pressen til et Besøg paa Udstillingen den 15de Maj — tre Dage før Aabningshøjtideligheden —, men da det ret snart viste sig, at Udstillingen kun med største Besvær kunde blive saa vidt færdig, at den kunde vises frem den 18de, og saaledes vilde være ganske upræsentabel allerede den 15de, blev Besøget paa Grund af Folketingsvalgene den 25de Maj udskudt til den 6te Juni og derefter, paa Foranledning af en Del af Pressen selv, endelig fastsat til den 12te Juni.

Vel blev der enkelte Steder railleret lidt over, at Udstillingen ikke havde større Hast med at byde Pressen som Gæst i Aarhus, men det var sikkert alligevel rigtigt at vælge det Tidspunkt, som convenerede Pressen bedst, det viste bl. a. den Tilslutning, som Sammenkomsten fik, idet saa godt som ingen af de indbudte udeblev.

Der var udsendt Indbydelse til alle Redaktioner af Dagblade, illustrerede Blade og Fagblade i Danmark samt Telegram- og Korrespondancebureauer i Ind- og Udland, og c. 400 havde fulgt Indbydelsen, deriblandt Repræsentanter for hele Hovedstadspressen og for adskillige norske, svenske, tyske og engelske Blade.

Ved Nitiden om Morgenen bød Udstillingens Præsident Gæsterne Velkommen i en kort Tale, hvori han gjorde Rede for Grunden til, at Festen for Pressen ikke havde fundet Sted paa et tidligere Tidspunkt.

De fremmede Pressemænd, der vare kendelige paa en rød Knaphulsroset, medens Udstillingens Mænd og de lokale Journalister bar grønne Rosetter, spredtes derefter over Terrænet for at tage Udstillingens forskellige Afdelinger i Øjesyn. For at stille Gæsterne saa frit som muligt, var der ikke lagt noget egentligt Program for Fremvisningen af Udstillingen, idet man indskrænkede sig til ved paa den foran angivne Maade at skelne Værterne fra Gæsterne at henvise disse til hine, saaledes at alle ønskelige Op-

lysninger straks og mundtligt kunde skaffes til Veje.

Mange af Journalisterne havde dog allerede fra tidligere Lejligheder et godt Kendskab til Udstillingen, idet adskillige af dem havde overværet Aabningsdagen, medens andre vare ankomne 1 à 2 Dage før Pressefesten for i Ro og Mag at faa et Overblik over det, der specielt kunde interessere deres respektive Læsere.

Klokken 12 blev der indtaget en Frokost i Hovedrestaurationen, og derefter fortsattes Besigtigelsen af Hallerne — Terrænet var paa Grund af det stadige Regnvejr ikke meget tillokkende — og Klokken 6½ samledes man atter til en afsluttende Festmiddag i Solennitetssalen.

Præsidenten udtalte her Haabet om, at de Herrer Journalister trods de slette Vejrforhold maatte have faaet et godt Indtryk af Udstillingen. Vi har — fortsatte Taleren — kaldt den en Landsudstilling, og vi haaber, at De har faaet Indtryk af, at den svarer til sit Navn.

Det var et Vovestykke, vi indlod os paa, da vi startede Udstillingen, og de tunge Tider, Landet siden da har gennemgaaet, gjorde det ikke netop nemmere for os at slippe helskindet fra Vovestykket. Det var, kan De tro, ingenlunde altid let at faa Autoriteterne til at interessere sig for en Udstilling, naar der var saa mange andre store Ting at tænke paa.

Men vi *maatte* have Udstillingen fuldført — *og vi fik den fuldført.* Og vi haabe, at den nu, som den staar, med sine lyse, festlige Farver maa varsle lyse Tider for vort Land.

Vi retter en Tak til Dem alle for den Hjælp, De har ydet os. Naar vi har spurgt vor Pressesektion, om vi kunde gøre Regning paa dette eller hint, har Svaret altid været: Det er i Orden; hele den danske Presse staar sammen med os, og en god Del af den udenlandske med.

I Dag er det Tid for Udstillingen at takke Pressen for, hvad den har ydet, og for, hvad den forhaabentlig vil yde.

Journalistforeningens Formand, *Redaktør Franz v. Jessen,* takkede paa Pressens Vegne og udtalte, at hvor en stor og fælles Sag paakaldte Interessen, kunde man altid gøre Regning paa Pressens Støtte.

Taleren sagde om Udstillingen bl. a.: Intet kunde være os kærere end at efterkomme den venlige Indbydelse til at samles paa dette skønne Sted, hvor en genial Bygmester har forstaaet at knytte en Forbindelse mellem gamle græske Idealer og det fine Kniplingsvæv, som Tusinder af danske Kvindehænder gennem Aarhundreder har frembragt paa Slesvigs Vestkyst. Hvor andre vilde have krævet Marmor og lignende kostbare Materialer, byggede Anton Rosen lyse, festlige Palæer af Fyrretræ; De vil alle være enige med mig i at hylde hans geniale Kunst.

Men jeg vender mig ogsaa med Beundring og Taknemlighed til Udstillingens Præsident og Udstillingsraadet, hvis Gæster vi har den Ære at være. Denne Udstilling staar i en Nedgangens og Splittelsens Tid som et Fremtidens Tegn, som et Vidnesbyrd om, at dansk Arbejde vil frem og ejer alle Muligheder, Evner og Værdier. Jeg beder Dem med mig tømme Deres Glas for Jyllands Hovedstad, den dejlige Aarhus By, for Udstillingens Mester, for Udstillingen selv og for, hvad den betyder for vort Land.

Redaktøren af »Landsudstillingen«, Udstillingens officielle Organ, havde haft den gode Idé sammen med et Festnummer af Bladet at henlægge ved hver Kuvert et Stykke Manuskriptpapir med Anmodning til Gæsterne om i nogle faa Linier at nedskrive deres Indtryk fra Besøget.

Opfordringen blev elskværdigt efterkommet af de fleste, og som Prøve paa Udtalelserne skal fremsættes følgende:

Landsudstillingen giver et smukt og mangfoldigt Billede af det høje Standpunkt,

dansk Industri og Haandværk har naaet, og den fyldestgør saaledes paa værdig Vis sin særlige Mission: at anskueliggøre for os selv og Verden, at dansk Industri trods al Tale om, at Danmark savner Betingelser som Industriland, er vokset op til en mægtig Faktor i vort økonomiske Liv.

I det Ydre virker »Den hvide By ved Havet« som en Skønhedsaabenbaring, betagende ved Liniernes Renhed og Farvernes fine Afstemthed.

Man maa da beundre det Sammenspil af Kræfter, som i Tider, der har været saa trange for Folk og Land, har evnet at skabe en Landsudstilling som denne. Den er planlagt og gennemført efter en storstadsmæssig Maalestok.

Men dristig vovet er jo halvt vundet — og forhaabentlig vil Aarhus, naar Udstillingen en Gang i September lukker sine Porte, kunne konstatere, at Sukces'en blev fuldkommen.

Redaktøren af »Børsen«.

Bis jetzt dachte ich, Dänemark sei Kopenhagen. Das stimmt nicht. Die prächtige und originelle Ausstellung, die jedem imponiren wird, zeigt, wie sehr unser Nachbar im Norden weiss, was er will. Glück auf!

Berliner Local-Anzeiger.

Skøn og luftig og let og fin, det er Landsudstillingen i Aarhus. Et Storværk af uhøvlede Brædder og ru Stolper, formet af en Kunstners Haand til Skønhed og Harmoni, Fest og Glæde — intet kan vidne højere om Arkitekturens Magt og Vælde! —

Og dog — se paa Stationsbyen! I Beskedenhed er her af danske Arkitekter øvet et stort Værk til Højnelse af vort Lands Kultur!

»Arkitekten«.

Jeg har set store Udstillinger i Ind- og Udland, men den i Aarhus er den smukkeste.

Skolebladet.

En Storstadstanke i en Stordriftsby — dristig i sin Undfangelse, genial i sin Udførelse, imponerende i sin Fremtræden, uendelig i sin Mangfoldighed er den sikker paa sin Sukces — hvis Himlen blot vil skænke den det Smil, den i saa høj Grad fortjener. —

Redaktør C. C. Haugner.

Dette Ønske gik desværre som bekendt ikke i Opfyldelse.

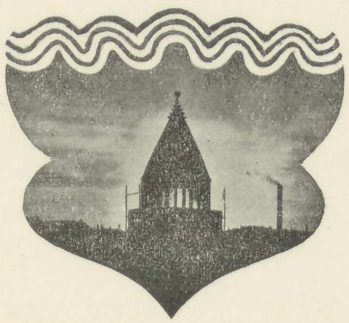

Landsudstillingen, set fra Strandvejen.

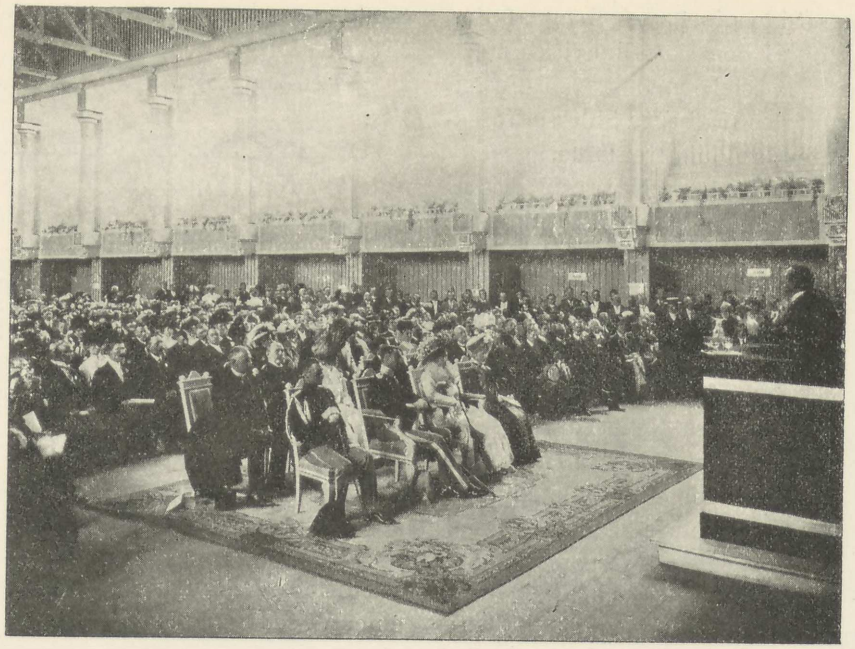

DEN DANSK-AMERIKANSKE DAG

Den dansk-amerikanske Dag var en af Udstillingens smukkeste og største Dage.

Tanken om et stort dansk-amerikansk Stævne var ikke ny. Adskillige Gange havde man forsøgt at arrangere et saadant, men uden Held. Naar det denne Gang lykkedes, var det vel dels fordi Stævnets Deltagere havde et bestemt Maal at rejse efter, nemlig Landsudstillingen, dels fordi der forud for Stævnet var gaaet et stort og energisk af patriotiske Bevæggrunde fremkaldt Arbejde, idet »det dansk-amerikanske Selskab«, og da navnlig d'Herrer Dr. Max Henius og Direktør Carl Antonsen havde arbejdet ihærdigt for at formaa saa mange af deres Landsmænd som muligt til at rejse til Danmark.

Under et Besøg, som Dr. Max Henius aflagde i Aarhus i Sommeren 1908, fødtes Tanken om at samle Dansk-Amerikanerne under Landsudstillingen, og man kom da hurtigt til det Resultat, at man lettest vilde kunne samle dem den 4. Juli, den amerikanske Frihedsdag.

Saasnart Dr. Henius var kommen til Amerika, blev der taget fat paa Arbejdet.

Det dansk-amerikanske Selskab satte sig i Forbindelse med Landsudstillingen, og der udviklede sig et frugtbringende Samarbejde, som yderligere fremmedes under et Besøg, Selskabets Vicepræsident, Entreprenør M. Chr. Madsen, aflagde i Aarhus den 3die Februar 1909, ved hvilken Lejlighed Detaillerne ved Stævnets Afholdelse blev Genstand for indgaaende Drøftelse.

Fra det Øjeblik, da Tanken om Stævnet den 4de Juli var født, har Udstillingens Pressesektion uafhængig af Dansk-amerikansk Selskab lagt stærkt Beslag paa den skandinavisk-amerikanske Presse ,der bragte en Mængde Artikler og Clichéer som Reklame for Udstillingen, og samtidig blev der

fra Selskabets Side gjort god Brug af den amerikanske og af den skandinavisk-amerikanske Presse, specielt med 4. Juli-Festen for Øje, ligesom der fra begge Sider udfoldedes en omfattende Plakatreklame.

Disse forenede Bestræbelser resulterede i en over al Forventning stor Tilslutning fra alle Egne af Amerika. Pladserne i de danske Skibe blev overtegnede flere Maaneder før Skibenes Afgang fra New York, og saa levende var Interessen for Sagen, at mange gamle Dansk-Amerikanere, som næppe tænkte paa oftere at gæste Danmark, blev revne med af den almindelige Begejstring og trods Alder og Svaghed begav sig paa den lange, besværlige Rejse, kun opfyldte af Tanken om at deltage i dette første rigtig store dansk-amerikanske Stævne.

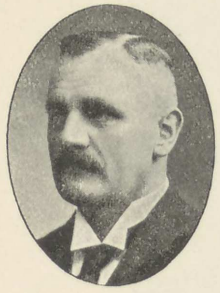

Entreprenør M. C. Madsen.

I Begyndelsen af Maj var man naaet saa vidt, at det endelige Program var fastslaaet i alle Enkeltheder. Det havde følgende Sammensætning:

1. AABNINGSHØJTIDELIGHED
KL. 10—11.

Tale af Udstillingens Præsident, Borgmester *Drechsel.*

Kantate »den fjerde Juli« af *Ivar Kirkegaard,* Racine, Wisc.

Musik af *Carl Busch,* Kansas City, Mo. Kor paa 100 Stemmer. Solo Kgl. Operasanger *Helge Nissen.*

Tale af Komitéens Formand, *Dr. Max Henius,* Chicago, Ill.

Orkester.

ANDEN AFDELING KL. 1—2½.

Orkester.

»Amerikanerne sete fra et dansk Synspunkt«, den danske Gesandt i Washington, Grev *E. Moltke.*

»Hjemlængsel«, *Prof., Dr. Georg Brandes.*

Orkester. Solo af Violincellisten *Herman Sandby,* New York. N. Y.

»Udlængsel«. Højskoleforstander *Th. Bredsdorff,* Roskilde.

»Der er et yndigt Land« afsynges af Forsamlingen med Orkesterledsagelse.

TREDIE AFDELING KL. 3½—5½.

Orkester.

»The american of danish descent«, den amerikanske Gesandt i København, *Dr. Maurice Francis Egan.*

»Kort Omrids af Dansk-Amerikanernes Historie«, *Redaktør Ivar Kirkegaard,* Racine, Wisc.

»Dansk-Amerikaneren paa Prærien«, *Forfatter Carl Hansen,* Tyler, Minn.

»Dansk-Amerikaneren i Byerne«, *Direktør Carl Antonsen,* Chicago, Ill.

»Vore Hjem i Amerika«, *Pastor Adam Dan,* Chicago, Ill.

»My country 'tis of thee« afsynges af Forsamlingen med Orkesterledsagelse.

Orkestret dirigeres af Carl Busch.

Paa Kantaten, hvori et blandet Kor paa 100 Damer og Herrer skulde medvirke, afholdtes Prøver under Ledelse af Kommunelærer *I. L. Hansen,* Aarhus, medens Orkesterprøverne lededes af Domorganist *Allin,* ligeledes af Aarhus.

I Intendanturen og i Udvalget for Møder og Kongresser herskede forceret Travlhed med de mange og vanskelige Forberedelser til det store Stævne langvejs fra.

I Slutningen af Juni ankom *Dr. Max Henius* og *Direktør Carl Antonsen* og deltog i de afsluttende mundtlige Konferencer med Udstillingskomitéen, hvorefter der den 2den Juli i Hans Brogesgade, skraas overfor Udstillingens Hovedindgang, aabnedes et dansk-

amerikansk Bureau, hvorfra Billetter, Programmer og Festemblemer udleveredes.

Her var tillige fremlagt en Protokol, hvori alle virkelige Dansk-Amerikanere, d. v. s. danskfødte Mænd og Kvinder, som har erhvervet amerikansk Borgerret, indtegnede deres Navn og Adresser, med Tilføjelse af, hvormange Aar de havde opholdt sig i Amerika.

I Bureauet skiftedes Stævnets ledende Mænd til at være tilstede og give vejledende Oplysninger til de ankommende Festdeltagere.

Endelig oprandt den 4de Juli.

Antal af ca. 1200, og da Kronprinsen og Kronprinsessen med Følge præcis paa Slaget 10 havde indtaget deres Pladser, tog Stævnet sin Begyndelse.

Udstillingens Præsident, Borgmester *Drechsel,* bød — paa Landsudstillingens og paa Aarhus Bys Vegne — alle Festens Deltagere hjertelig velkommen og rettede en særlig Velkomsthilsen til de dansk-amerikanske Gæster, idet han takkede dem for den Varme og Interesse, hvormed de havde sluttet sig til Festen. Taleren omtalte, at man paa et tidligt Tidspunkt af Forarbej-

Hovedrestaurationen. Tegning af Vald. Andersen.

Da Oceandamperen »C. F. Tietgen« om Morgenen Kl. 9 lagde til ved Havnemolen, havde der samlet sig over en halv Snes Tusinde Mennesker for at tage imod vore amerikanske Brødre og Søstre. Skibene i Havnen vare flagsmykkede og overalt i Byen vajede det amerikanske Flag Side om Side med Dannebrog. Inde paa Udstillingen viftede fra Kunsthallens Frontespice et mægtigt Stjernebanner — det samme, som i sin Tid prydede Hovedindgangen til Verdensudstillingen i St. Louis.

Gæsterne og Indbyderne samledes i Solennitetssalen, som snart var fyldt til sidste Plads. Dansk-Amerikanerne vare mødt i et

derne til Udstillingen havde rejst det Spørgsmaal, om det ikke vilde være muligt at udstrække det Billede af dansk Kultur i Nutiden, som det er Udstillingens Opgave at give, til ogsaa at omfatte den Kultur, som Danske i Udlandet, og da naturligvis særlig Danske i Amerika, have naaet. Det havde imidlertid vist sig umuligt ved Udstillingen her at løse denne Opgave. Men Tanken burde sikkert tages op ved kommende Udstillinger her i Landet. Det havde derfor været saa meget større en Glæde at se Tanken om denne Fest — den Dansk-Amerikanske Dag, — rejst og sat i Forbindelse med Udstillingen.

Ethvert Skridt til at vedligeholde Forbindelsen og det aandelige Samkvem mellem de i det fjerne boende Danske og Fædrelandet burde hilses med Glæde og paa enhver Maade støttes. Taleren haabede paa den anden Side, at Gæsterne maatte være tilfredse med Valget af Stedet for Festen; haabede at Udstillingen med sin smukke, typisk danske Beliggenhed maatte give en værdig Ramme om denne nationale Fest.

Derefter blev — under Ledelse af Komponisten — Kantaten afsunget.

1. Ud.

Solo med Orkesterledsagelse.

Fra danske Sletters Sol og Vinterslud,
fra Arnens lune Krog og lyse Kvinde
de *stærkeste* har stedse higet ud,
ny Spor at bryde og ny Jord at vinde.
Hver modig Mand den Længsel fordum drev
fra Fredens Plov i Kampens Staal og Plade;
Udlængslens stolte Vikingsaga skrev
sin Trang og Trods og Kløgt i Klios Blade.

Den Længsel fyldte Drageskibets Sejl
og brød med Brus fra Vesterhavets Vande;
og end den stryger — lige strid og stejl —
med Saltvandsstænket fra de friske Strande.
At *lyde den* er Danskens Lyst og Lov,
og Arv fra Mænd i Oldtids Høvdinglejre
som lokker ud fra Brinkens Bøgeskov
mod nye Lande og mod nye Sejre.

Thi tynger Samfundslænken: Slæng den bort,
flyv ud, hvor Kampen hver en Sene spænder!
De snævre Baand kan snære, stramt og haardt,
selv om de bandtes lindt af bløde Hænder —
De fleste fandt vel Barndomshjemmet bedst
med Hegnets Ly og Havens Fuglekvidder:
Udlængslens Drift gaar end mod Vest — mod Vest,
hvor Stormen stilnes paa de store Vidder.

2. Ude.

Massekor med Orkesterledsagelse.

Mod Stillehavskysten gik Folkenes Tog
Fod for Fod gennem Kamp og Farer;
Trækfuglhæren fra Danmark drog
i Flok med de forreste Skarer.
Bering drog ud med sit dristige Følge,
dybt ind i Farernes Favn,
og gav til den larmende Ishavsbølge
sit lysende danske Navn.
Og Dansk lød i Raabet fra Friskarens Rækker
ved Yorktown og ved Bunker Hill:
Aldrig vi Vaaben for Uretten strækker —
Frihed vi vil!

Saa kæmped i Flok under Lincoln og Grant
Landsoldaten fra Bælt og Sunde.
Kampen vundet, han Vidderne bandt
med bølgende Marker og Lunde.
Prærien brødes med Plov og med Spade,
Urskov for Økserne faldt;
paa Bjærget og Sletten, i Mark og Gade
kendtes hans Tag, hvor det gjaldt:
I Bod og i Værksted, i Lærdommens Tempel
og trindt i de tusinde Hjem —
Livet af Kunsten fik Skønhedens Stempel,
hvor han drog frem.

Nu tindrer i Sol mod den sejlende Sky
Tag og Taarne og Tempeltinder;
Vidderne kædes af By ved By,
der Storhavets Kyster forbinder.
Tæmmet er Faldenes tordnende Strømme,
tøjlet den vilde Natur,
Daad er nu alle de Nybyggerdrømme,
og Kampens Ørne i Bur.
Men Røgen fra Arbejdets Esser opstiger
mod Sky fra det sløjfede Fort:
Vundet er Vestlandets vidtstrakte Riger —
Landet er vort!

3. Hjemad.

Solo med Orkesterledsagelse.

Stævn bag Stævn mod Vesten vendtes,
der, hvor Frihedsbavnen tændtes,
Sønners ranke Viljer vandt
Lod i Land, som Fædre fandt.
Men hvor Sol staar op af Vandet,
ønsker Hjærtet sig et andet
Hjem med Skov og Gyldenvænge,
Blomsterenge,
Høj og Hede, Klint og Klit:
Fædrelandet —
dit og mit.

Længslen løfted' til den tynged;
dér hvor Vuggen grønklædt gynged,
gaar de bedste Tanker frem:
Længslen *ud* blev Længsel *hjem*.

Trods de mange tusind Mile,
dér, kun dér, faar Tanken Hvile;
Hjemmets Dør blev aldrig lukket,
aldrig slukket
Hjemmets Lys, hvis Blus vi saa:
højt at stile,
vidt at naa.

Og om sent vi Sejlet hejser,
hjemad gaar de sidste Rejser,
højt bag Hav, hvor Bøgen gror,
kalder os vor Fædrejord.
Hvor vi hørte Sønnenavnet
og vor Længselshu er havnet,
dukker Danmark op af Taagen,
tyst som Maagen,
lyst som Mindets Klokkeklemt —
altid savnet,
aldrig glemt.

4. Hjemme.

Solo, Kor og Orkester.

Saa ser jeg dig atter, mit Fædreneland,
din vuggende Vove, din stigende Strand,
de hilsende Hytter bag løvtunge Træ'r —
mit Længselsrige saa nær, saa nær
med Hjemmets stilsomme Stuer!
Skyggende Skove og skinnende Klit,
Marken og Vænget — alt er jo mit,
den hvælvede Himmel, det bølgende Hav. —
I Hjærtet forstummer de higende Krav,
og tændt er de varmende Luer.
Alt, hvad jeg gemte af Længsler og Drømme,
føres nu hjem paa de bærende Strømme:
Sorger og Glæder i aarelang Kæde,
alt, hvad derude jeg tabte og fandt,
alt, hvad jeg savned, og alt, hvad jeg vandt,
glemmes i Gensynets Glæde.
De straatækte Gaarde, de teglhængte Tage
og Flaget, som vinker: Velkommen tilbage!
Himmel og Jord, som min Længsel har kaldt,
kunde jeg favne det alt!

Det stiger som Bøn fra et takkefyldt Sind,
det tindrer som Dug i mit Blik, paa min Kind;
en Fryd som om Moder selv tog mig i Favn,
naar Læben hvisker det lyse Navn
af Landet, hvorefter jeg længes.
Skinnende Sol over Skov og Vang,
Dannebrogsflaget fra Mast og Stang,
de kvidrende Fugle og Blomsternes Duft
med Sundets og Skovens lægende Luft —
det er, som mit Bryst skulde sprænges.

Land, som blandt Lande til Dronning blev kaaret,
selv, som din Søn, er jeg kongelig baaret!
Du, mod hvis Favntag min Sjæl har higet,
fylder med Stolthed min hele Hu,
som gav Du mig, Danmark, i dette Nu
Prinsessen og hele Riget!
Ja, havde jeg Æren og Magten at dele,
saa gærne jeg gav Dig, o Moder, det hele,
og alle de rødeste Roser, jeg brød,
lagde jeg ned i dit Skød.

5. Slutningskor.

Overstemmerne synger: *Der er et yndigt Land.* Understemmerne de første Strofer af *The Star Spangled Banner.*

Sopran og Alt.

Flyv højt, vort gamle Flag,
med Festens Hjemlandsfarver
:,: paa Frænders Frihedsdag. :,:
For Længslens Søn i fremmed Havn
din Fold er Moderfavnen,
:,: et Kærtegn er dit Navn. :,:

Tenor og Bas.

Selv om Fortidens Bro
blev med Skibene brændt,
har Du Fremtidens Tro,
er der tusind Stjærner tændt;
med Haabets Farver stærke
de straaler i vort Stjærnemærke:
Flyv med Flaget fra Himlen sendt!

Slutningskor.

Hil Dig, du frie, danske Strand!
Vort Flag, vort Folk, vort Land!

Ivar Kirkegaard.

Kantaten blev modtaget med stærkt Bifald.

Hs. kgl. Højhed Kronprinsen besteg derpaa Talerstolen og udtalte:

»Hans Majestæt Kongen har bedt mig om at bringe Dem hans Hilsen med de bedste Ønsker for Dagens Samvær, ligesom Kongen med Glæde mindes Mødet i Fjor med Dansk-Amerikanerne paa Krabbesholm.

For Kronprinsessen og mig er det en stor Glæde at være sammen med saa mange af vore Landsmænd fra hinsides Havet — et

Møde, som viser, at Havet dog ikke skiller os. Vi har som Sønner af den fælles Moder vore Minder og Flag, som føjer os sammen. Gid disse Dages Samvær her maa forøge Baandets Styrke og knytte det nærmere mellem Dem derude og os herhjemme, saa at vi alle, hver paa sit Omraade maa bringe vort gamle Fædreland Ære.«

Den dansk-amerikanske Komités Formand, *Dr. Max Henius,* takkede for Hilsenen og udbragte et Leve for Kongen og Kronprinsen, hvorefter første Vers af Nationalsangen blev afsunget.

Hilsener i Forbindelse med mit inderligste Ønske om Lykke og Tilfredshed for Dem alle, og mit Haab, at denne Fest maa bidrage til, at der knyttes endnu inderligere Baand mellem Danmark og De Forenede Stater.

Med Højagtelse
William H. Taft.

Til
D'Herrer Dr. Max Henius og M. C. Madsen.

Denne Hilsen modtoges med stormende Begejstring og efterfulgtes af »Three cheers« for Præsident Taft.

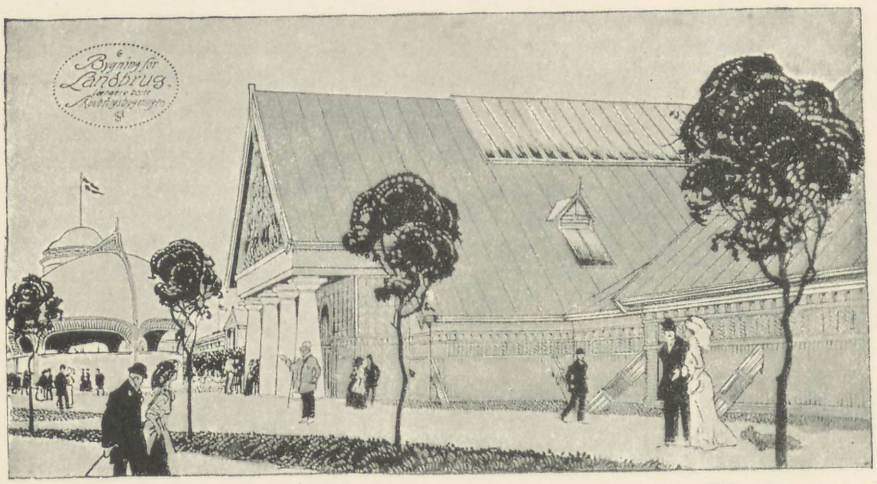

Landbrugsbygningen. Tegning af Vald. Andersen.

Dr. Henius oplæste derefter paa Engelsk følgende Hilsen fra De Forenede Staters Præsident:

Det hvide Hus. Washington. 27. Maj 1909.

Mine Herrer!

Jeg erfarer gennem Grev Moltke, at De som Repræsentanter for det dansk-amerikanske Selskab i De Forenede Stater er paa Vej til Deres Fædreland for at fejre den amerikanske Republiks Fødselsdag, den 4. Juli, en Dag, der mindes i alle Lande, som skatter Frihed.

Det er mit Ønske, at De vil overbringe Deres Landsmænd, som sammen med Dem tager Del i denne Fest, mine varmeste

Dr. Max Henius tog derpaa atter Ordet og indledede med en Tak til Udstillingens Præsident, Borgmester Drechsel, for hans smukke Velkomstord, og til Udstillingskomitéen for den Velvillie, den havde vist Stævnet. Bedre Ramme om dette end den smukke gæstfri Aarhus By og dens herlige Udstilling kunde ikke tænkes.

Denne dansk-amerikanske Dag skulde forme sig som en Hilsen og Hyldest til *Danmark,* ikke blot fra de Dansk-Amerikanere, der havde kunnet komme til Stævnet, men fra de Tusinder derovre, som var nærværende i Tanken. Den var kun et naturligt Udtryk for Følelser og Længsler, der altid

havde besjælet Dansk-Amerikanerne, og derfor skulde Dagen være en almindelig Fest for alle Dansk-Amerikanere.

Taleren paapegede de vægtigste Grunde, hvorfor Dansk-Amerikanerne saa ofte var bleven miskendt eller misforstaaet hjemme i Danmark. De var hyppigt bleven bedømt efter uheldige Figurer, der hverken var Typer paa Danske eller paa Amerikanere. Hjemme, som overalt i Europa, var man tilbøjelig til at overdrive alt, hvad der var amerikansk; Pressen havde vel nogen Skyld for dette Misforhold; men iøvrigt saa Taleren heri en gennemgaaende Mangel paa Forstaaelse af Amerika og det mægtige Fremskridt, som udvandrede Europæere havde faaet Lejlighed til at skabe i dette store, frie Land.

Formaalet for denne Dag skulde derfor være at fremme en inderligere Forbindelse og bedre Forstaaelse mellem det gamle Fødeland og dets udvandrede Sønner, idet man vilde søge at give et sandt Billede af deres Liv og Færden derovre. Stille og roligt kæmpede disse Hundredtusinde Dansk-Amerikanere deres haarde Kamp for Tilværelsen; den havde gjort dem til en vigtig og anerkendt Faktor i det amerikanske Samfund, men deres Kærlighed til Fødelandet var ikke blevet mindre. De havde gennem deres Liv og Arbejde søgt og opnaaet at hæve Danmarks Anseelse i det fremmede.

Dansk-Amerikanerne glemte aldrig, hvad de skyldte deres Fødeland, — Minderne, der gav deres Liv Indhold, — den Oplysning og Kultur, de havde modtaget hjemme, der havde lettet dem Kampen og Livet i Amerika og givet dem et Forspring for de fleste andre Nationer i de Forenede Stater; og derfor var de stolte over at være født Danske.

Strandpromenade.

Det var sikkert første Gang i Historien, at udvandrede Europæere fejrede deres nye Fædrelands Nationaldag i det Land, hvor deres Vugge stod, og Taleren saa heri et smukt Bevis paa, at der var begyndt at vaagne en bedre Forstaaelse af Danmarks og Dansk-Amerikanernes fælles Interesser og Tilknytningspunkter.

Direktør *Carl Antonsen* oplæste derefter en Hilsen fra 10,000 danske Mænd og Kvinder forsamlede i River View Park i Chicago

Søndag den 1. Juni i Anledning af Danmarks Riges Grundlovs 60-Aarsdag.

Aabningshøjtideligheden sluttedes med en Rhapsodi »Negrolife« af Carl Busch, hvorefter Kronprinsparret tog Afsked med Stævnets Ledere.

Dr. Max Henius.

Efter en Frokostpause begyndte 2den Afdeling Kl. 1.

Grev *Moltke* gav en Fremstilling af Amerikanerne set fra et dansk Synspunkt og udviklede Grundaarsagerne til, at de Forenede Stater er blevet et paa saa mange Omraader fremragende Land.

Dette skyldes, hævdede Taleren, i første Række, at det var udvalgte Folk, der havde grundlagt de første Kolonier, og ikke Eventyrere, som Amerika ejheller den Dag i Dag har Brug for.

Derefter talte Professor, Dr. *Georg Brandes* om Hjemlængsel. Han indprentede Udvandrerne at lære deres Sønner og Døttre Kærlighed til Danmark, saaledes at det danske Sprog kunde trives i en ny Variant paa fremmed Grund.

Greve C. Moltke.

Hjemlængsel skulde ikke være ørkesløs Sentimentalitet, men levende og kraftig Følelse af Sammenhængen med det oprindelige Hjemland, der søgte at styrke dette ved at forøge dets Rækkevidde og Betydning.

Dette kunde ske ved at modarbejde den Smaalighed, hvorunder vi stønner, og dens Tvillingsøster Vrøvlet.

Af fransk og tysk Indflydelse har vi mere end nok, vi trænger til angelsachsisk, især som Modvægt mod de Paavirkninger, der truer vor Selvstændighed.

Alle Folkegrupper attraaer Indtrædelse i mægtige Forbund af vekslende Art og hyppigt med Stammefællesskab; kun i det skandinaviske Norden gaar Bevægelsen stik herimod. De tre smaa nordiske Riger er dybere adskilte end nogensinde før. I Danmark er Opløsningsbestræbelserne universelle. Island vil kun have Konge fælles med Danmark, Færøerne stemmer i med; i Danmark er det pludselig blevet meget finere at være Jyde end at være Øbo; overhovedet staar Partierne saa skarpt imod hinanden, at det formelig er i en Tone af Triumf, at enkelte forkynder Umuligheden af noget som helst Landsforsvar.

De smaa Folk vil blive oversete og udviskede, naar de ikke gør sig kraftigt gældende; bring os derfor fra Amerika den store Idé om Sammenslutningens Nødvendighed.

Efter at have omtalt en Række af de Mænd, der er typiske for Amerikas Aandsliv, nævnede Taleren nogle af de Grunde, der kunde tænkes at fremkalde Hjemlængslen. Maaske var det det hjemlige sindige Tempo, maaske Maden, eller dansk Ærlighed, maaske Hjemmets Kvinder og Sprog.

For Erindringen rejste sig et Billede af Danmark som aandeligt Hele, af de store Døde, der har formet, smykket og beriget det. Det var dette Danmark, de Udvandrede elskede, elskede det som en Moder, som sig selv; thi ingen af os Danske vilde være den, han er, uden Danmark, heller ikke de Mænd og Kvinder, der længst var bosatte Hundreder af Mile derfra — saa meget mere skal de da være velkomne i Hjemmet.

Højskoleforstander *Th. Bredsdorff* holdt derefter et Foredrag om »Udlængsel« og udtalte heri bl. a.:

Udlængsel er fremtrædende hos Nordboen. Vi længtes fra vor Histories Begyndelse, i Vikingetiden, saa vi drog bort og grundede nye Riger i det fremmede, — og ned gennem Tiderne helt til vore Dage.

Udlængsel er Ungdommens Kendemærke, og for et lille Folk simpelthen en Livsbetingelse. Vi kan ikke, smaa som vi er, spinde alt ud af os selv. Det er ikke saa underligt, om Sønnerne og Døttrene fra et lille Hjem fornemmer en ubændig Længsel efter at komme ud, og faa bredere Vingefang.

Og det gør heller ikke noget, blot de husker, at alt, hvad de tumler med, maa sammenarbejdes med den oprindelige folkelige Ejendommelighed.

Vi har mødt triste dansk-amerikanske Individer, der havde tabt ethvert Spor af aandeligt Særpræg. Men vi har ogsaa mødt dem, som med Rod i deres Slægt havde naaet en rig Udvikling, et Vidsyn, en Frihedskærlighed, som vi sjældent træffer herhjemme.

Den ungdommelige Udlængsel har da sprængt adskilligt Snæversyn. Udlængslen, der drog Børnene bort, blev hos Forældrene til Udsyn, til Fjærnsyn med Befrielse og Fornyelse.

Udlængslen har skabt af et lille Folk et Folk i Erobring, og det har vi ikke mindst vore Dansk-Amerikanere at takke for. Derovre er Danskheden nu med i den store Livskamp, den store Folkeslagenes Brydnings- og Gæringsproces.

Ingen kan sige, hvorledes denne Kamp ender. Maaske der til sidst af det folkekaotiske Kræfternes Brus fremstaar et nyt Menneske, Fremtidens Amerikaner. Men hvad nu Udfaldet bliver, eet er sikkert: Danmark er med i Amerikas Nutids og Fremtids Historie!

Saa ser vi da Amerikas store, fredelige Erobringsflaade med flyvende Stjernebanner paa Vej mod Fremtidens dunkle Opgaver. Og blandt Nationernes Farver skelner vi tydeligt Dannebrog.

Afdelingen sluttede derpaa med, at Forsamlingen afsang »Der er et yndigt Land«.

Kl. 3½ begyndte 3die og sidste Afdeling, som overværedes af Kronprinsen.

Efter en indledende Musik talte den amerikanske Minister i København, *Dr. M. F. Egan,* om »the american of danish descent«.

Dr. Maurice Francis Egan.

Ministeren udtalte bl. a., at han altid var en Ynder af korte Taler og da ganske særlig paa en varm Juli-Dag. Desuden var det hans Opgave ikke at sige noget, som de øvrige Herrer allerede havde sagt, eller som kunde synes en Gentagelse af en Veltalenhed, der i Virkeligheden lod ham meget lidt tilbage at bemærke.

Dog kunde Ministeren ønske at gentage et Ordsprog, der var alle Nationers Fælleseje: At »en god Søn skaber altid en god Ægtemand«. For Amerikanere af dansk Oprindelse vilde Danmark altid vedblive at være det Land, de elsker. De havde vist dette paa de hundrede Maader, og de havde vundet Agtelse og Beundring i det Land, de havde taget som Fædreland, — saaledes som Mænd tager sig Hustruer, — netop i Kraft af det, de havde lært i Moderlandet.

Skriftens Ord, at »Manden skal forlade sin Fader og Moder og holde sig til sin Hustru«, er en af Naturens Sandheder; — at Mænd skulde være mindre tro over for deres Hustruer, fordi de elsker deres Moder, vilde jo være absurd, og Dansk-Amerikaneren kan aldrig, — dersom han er en Mand, — undlade at elske, respektere og føle Taknemmelighed over for det nye Land, som han — for at blive i Billedet, — har taget til Viv.

Den Mand, der undervurderer eller ringeagter sin Nationalitet, er uskikket som Medlem af Samfundet. Hans Selvrespekt stiger eller falder i Forhold til den Beundring og Ærbødighed, han nærer for sine Fædres Land.

Det havde under Ministerens Ophold i Danmark været ham særlig behageligt at se den Agtelse, som Dansk-Amerikanerne, — til Trods for at de var gode Republikanere eller Demokrater, — nærer for Kongehuset, og i Særdeleshed for Kongen, der altid stiller sig yderst venlig, sympatetisk og interesseret over for Dansk-Amerikanerne, hvis Minder og Følelser over for Danmark er de samme som hans. Hans Majestæt undlod aldrig at lade den tilbagevendende Dansker, der har holdt Dannebrog i Ære, føle sig hjemme i sin Faders Hus.

De Baand, der knytter Danmark og de Forenede Stater sammen, Baand, der tjener til at fremme Freden mellem Nationerne, bliver med hvert Aar fastere, og dette er en af de lykkelige Begivenheder, der tjener til at gøre disse Baand stærke som Staal.

Derefter gav Redaktør *Ivar Kirkegaard* nogle korte Omrids af Dansk-Amerikanernes Historie:

Med Amerika forstaas i Dag U. S. A., der i sig selv er en Verdensdel med Nordens Gran og Sydens Palme og et Folk, der er vidt forskelligt i meget af det, der særpræger en Nation, men dog med samme Sprog, Flag og Regeringssystem og en fælles Opfattelse af Individets og Statens Ret. Den angelsachsiske Race er den samlende og herskende; men denne fik atter sine første Indskydelser, grundlæggende Karaktertræk og en Trediedel af sit Sprog fra danske Vikingkolonisters 600-aarige Herredømme over England. Amerikas Historie begynder med Opdagelsesrejserne og Koloniarbejdet, der afsluttes med Frihedskampen; derefter Unionsarbejdet og Statsdannelsen, der endnu fortsættes. Danskerne var med i det altsammen: Med »Jakob fra Danmark«, Munk, Egede og Bering; med de talrige Præster, Købmænd, Haandværkere og Soldater i Pennsylvania-Kolonierne; med General Fi-

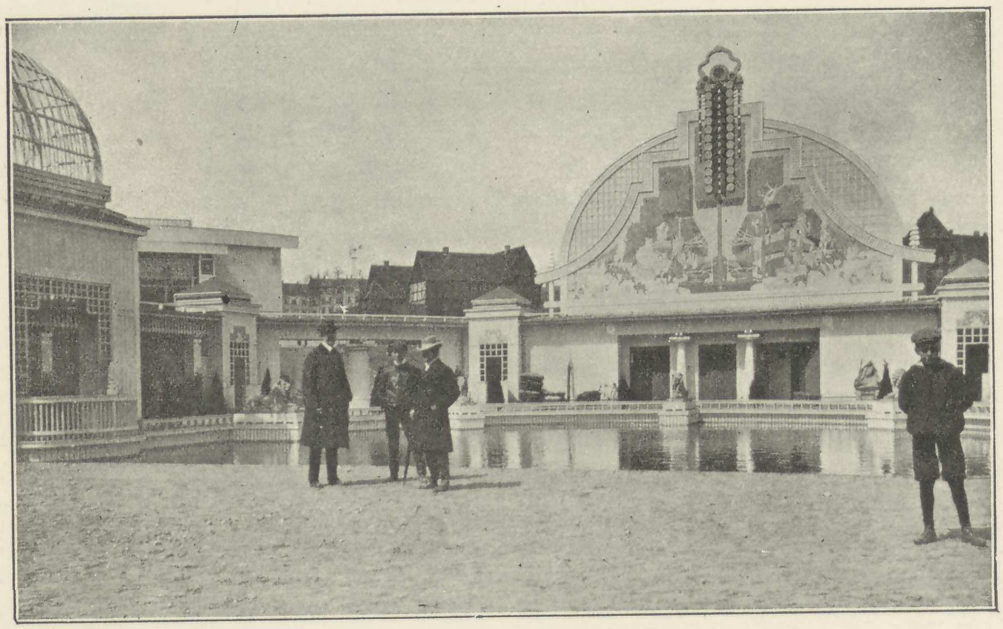

Foran Havebrugsbygningen.

biger ved Bunker Hill og Kaptajn Fisher ved Savannah. Frihedserklæringens Ide slog Rod og blev Nerven i Dansk-Amerikanernes Liv og Gerning; de var med i Kultur- og Nybyggerarbejdet efter Unionens Dannelse, da som nu. Peter Lassen blev sin Tids første amerikanske Opdager og Pionér. De var offervillige i Borgerkrigen: Fra den første Nyby i Michigan gik seks Danske af tolv i Kampen og kun een kom tilbage, den første Præst blev Feltpræst, der var en halv Snes danskfødte Kaptajner og to Generaler i Kampen. Kirken har nu 300 Menigheder, 200 Kirker og 6 Højskoler; Pressen en Snes Blade og tre Forlagsforretninger. Der er mere end 400 Foreninger, og store Sammenslutninger af Foreninger, en af disse har udbetalt over 5 Mill. Kr. i Assurance- og Sygehjælp. Der er dansk-amerikanske Regerings- og Statsembedsmænd, Professorer, Kunstnere, Læger, Advokater, Grosserere, Fabrikanter, Købmænd og Haandværkere i alle Nordstaterne, Arbejdere, der ejer deres egne Hjem, de bedste Mejerister og Farmere i Landet. Hjem- og Slægtskærligheden er Drivkraften i alle dansk-amerikanske Bevægelser, dog knyttes Baandene til Amerika med hvert Aar fastere, fordi Sproget og Flaget er Børnenes med Førstefødselsret, og med Historiens, Sejrens, Arbejdets og Hjemmets Ret er Landet vort.

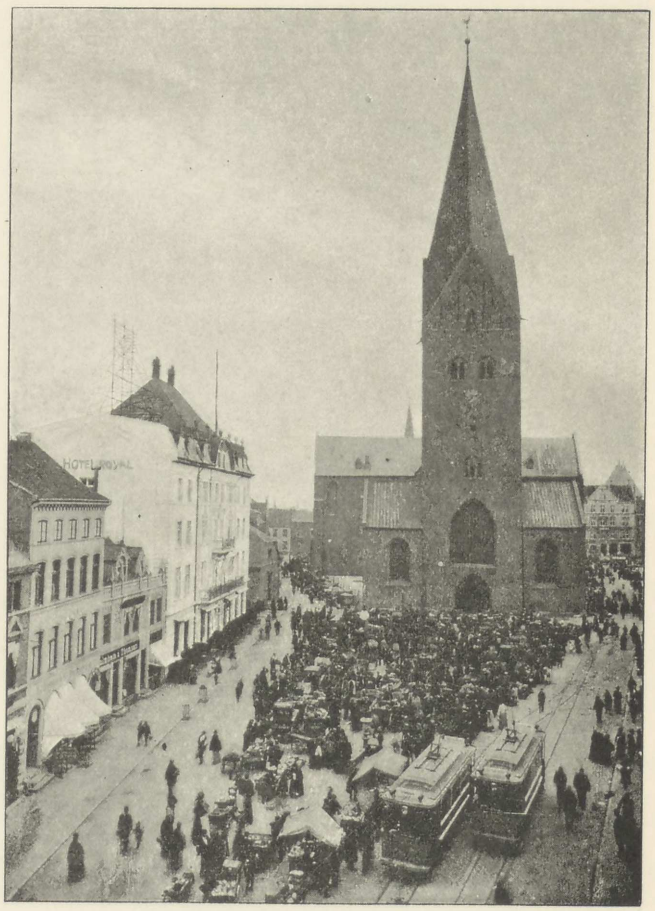

Aarhus Domkirke og Store Torv.

Det dansk-amerikanske Selskabs Præsident, *Forfatteren Carl Hansen, Tyler,* talte derpaa om »Dansk-Amerikaneren paa Prærien«. Han skildrede den første Nykommers ensomme Liv paa den nøgne Prærie, hans Lidelser under Græshopper, Tørke, Snestorme, »Blizzards«; med »nærmeste« By 120 engelske Mil borte, til hvilken han maatte finde Vej med Kompasset i Haanden. Livet paa Prærien er en Kamp med Menneskets Eksistens paa den ene Side og den ubændige Natur paa den anden, en Kamp, hvor det sejge, udholdende taalmodige Menneske omsider sejrer, ofte ved Tilsættelse af sine aandelige Interesser. Vendepunktet kommer i en enkelt »god« Sommer, da Elementerne hviler, og det staar Nybyggeren klart, at det er muligt at friste Livet paa det Sted, hvor han har slaaet sig ned. Og Aar efter Aar gaar det fremad. Den Del af Amerika, der en Gang kaldtes »Den store amerikanske Ørken« bliver frugtbart Ager-

land med velbyggede Huse og fulde Lader. Den danske Farmer har ikke alene hævdet sin Plads mellem alle de fremmede Nationer, men Amerikas paalidelige Statistik viser, at 80 % af Danskerne ejer deres egen Jord kvit og frit, hvad ingen anden Nation paa langt nær har naaet frem til. — Derfor har vi Ret til at være stolt af den danske Farmer i Amerika.

Forfatteren Carl Hansen.

Direktør *Carl Antonsen*, Chicago, holdt nu et Foredrag om »Dansk-Amerikaneren i Byerne« og paapegede her det naturlige i, at den danske Haandværker, Arbejder eller Handelsmedhjælper, der prøver at bryde sig en Bane i de Forenede Stater, fortrinsvis søger til de amerikanske Storbyer. Naar ikke Hovedmængden blev i New York, var det vel nærmest fordi, at der lander alle, — Tusinder af alle Nationer ved ikke, hvorhen de skal gaa, Tusinder kan ikke gaa videre. Det store, rummelige Vesten vinker, og det er sikkert en lykkelig Stjerne, der har ledet saa mange Landsmænd til de vestlige Byer, hvor de gennemgaaende trives og har det godt.

Dansk-Amerikaneren i Byerne maa som Regel føre en haard Kamp for at vinde Fodfæste, thi selv om der i Amerika er Chancer, som Dansken næppe finder hjemme, saa er der ogsaa Vanskeligheder, som den, der ikke har kendt dem, ikke kan danne sig noget Begreb om. Det gælder om at tage fat fra neden af og saa efterhaanden klatre højere op ad Stigen. Ikke altid er den at misunde, der har Slægtninge eller Venner at støtte sig til, men bedst er som Regel den stillet, der straks lærer at stole paa sig selv og lurer Amerikaneren hans »I will« af.

Den danske Haandværker eller Arbejder har imidlertid lært sit Fag hjemme, han kan noget, derfor hævder han sig saa smukt derovre. Der findes vel Dansk-Amerikanere, der ikke vandt Fodfæste, men det var sikkert ikke Amerikas Skyld.

Dansk-Amerikanerne i Byerne er gennemgaaende et lykkeligt Folkefærd, — ikke mange meget rige, heller ikke mange meget fattige. Og at de bevarer Kærligheden til Hjemlandet og Modersmaalet, derom vidner de mange danske Blade, de mange danske Foreninger, de mange danske Menigheder. Mange af disse Foreninger er rent selskabe-

lige, men Størsteparten har Syge- og Begravelseshjælp og undertiden Livsassurance paa deres Program. Danske Børnehjem og danske Alderdomshjem vidner ogsaa smukt om Dansk-Amerikanerens Villie og Evne til at hjælpe sine.

Direktør Carl Antonsen.

Pastor Adam Dan.

Pastor *Adam Dan*, Chicago, sluttede endelig Talernes Række med et varmtfølt Foredrag om: Vore Hjem i Amerika.

Næppe noget Land i Verden byder bedre Betingelser for Livskampens Held end Amerika.

Vor Hjemlængsel, der er noget af det bedste og stærkeste i vor Folkekarakter, afødte ikke et sugende Savn, men avlede Daadtrangen og Virkelyst.

Spørges der os, hvad vi har bestilt i Amerika, svarer vi: »Vi har bygget Hjem!« Lyse, milde Hjem.

Vi var ikke Eventyrere. Vi byggede Hjem paa Prærierne og i de store Skove. Nogle af de lyseste danske Hjem ligger i Amerika.

De danner en velgørende Modsætning til New Englands Puritanerhjem og til de saakaldte Hjem, hvor Ægteskab er en Kontrakt og Børn en Byrde.

I Danmark hviler et lyst og mildt Skær over Folkets Liv og Landets Natur og over Hjemmene. Vore dansk-amerikanske Hjem har haft samme Forbilleder. De begyndte som danske Hjem med amerikanske Farver, men blev til amerikanske Hjem med danske Farver. Fra dem har Amerika faaet mange af sine bedste Borgere.

Den voldsomme Kamp for Tilværelsen i Amerika trænger til denne Tilførsel for Aand og Hjertets Ret, Hæderlighed og Troskab, der derved bliver Amerikas Fælleseje, og har givet Dansken godt Ry.

Dansk-amerikanske Hjem er ikke hermetisk henkogte danske Sager — Dannebrog vajer Side om Side med Stjernebanneret. Men de er ej heller tomme Tønder, rede til at lade sig fylde med alt, der har amerikansk Etikette.

Vi glemmer ikke, at Amerika aldrig hindrede os i vor Udvikling, men hjalp os frem derovre.

Derfor elsker vi Amerika.

Dr. *Max Henius* oplæste nu en Mængde indløbne Telegrammer, de fleste fra forskellige Egne af Nordamerika, og endelig afsluttedes denne Del af Festen med, at Forsamlingen afsang den amerikanske Frihedssang »My country 'tis of thee«, hvorefter Deltagerne spredtes ud over Udstillingsterrænet.

Man havde fra Udstillingskomitéens Side næret Betænkeligheder ved de mange og ret fyldige Foredrag, idet man med den Erfaring, vi i saa Henseende her hjemme har for Øje, frygtede, at de skulde virke trættende, samt at det vilde blive vanskeligt en Midsommerdag at holde et Publikum saa længe samlet inden Døre.

Denne Frygt viste sig imidlertid ganske ugrundet. Tilhørerne holdt troligt ud fra Festens Begyndelse til dens Slutning, og der var ikke Tale om, at Interessen svækkedes — tværtimod, Tilhørerskaren syntes snarere at blive større fra Afdeling til Afdeling, og Træthed var ikke at spore.

Derimod var man, særlig blandt de ældre af Dansk-Amerikanerne, Vidne til mange Udslag af dyb Glæde over at være Deltager i dette Stævne, og det har sikkert bidraget til at styrke de Baand, der knytter vore udvandrede Landsmænd til Hjemlandet.

Kl. 8 afholdtes i Solennitetssalen en Koncert, hvis Hovednummer var N. W. Gades »Elverskud«, sunget af et Kor paa 200 Damer og Herrer med kgl. Kammersangerinde Fru Ulrich, kgl. Kammersangerinde Frk. Krarup-Hansen og kgl. Kammersanger Peter Cornelius som Solister og Kommunelærer I. L. Hansen som Dirigent. Endvidere reciterede Skuespiller Adam Poulsen forskellige Værker af H. C. Andersen og Holger Drachmann, kgl. Kammersanger Helge Nissen sang Prologen af Bajadser og en Arie af Don Juan, og det 50 Mand store Orkester udførte bl. a. Ouverturen til »Elverhøj«.

Dette i det væsentligste nationale Program bidrog naturligvis til at holde Dagens Stemning vedlige og dannede en harmonisk Afslutning paa det aandelige Samvær.

Den materielle Del fandt sin Afslutning i en ret imponerende Sexa, arrangeret af Aarhus Byraad; i Sexaen deltog c. 1400 Gæster, som umiddelbart efter Koncertens Slutning i Solennitetssalen næsten alle fik Siddepladser i Hovedrestaurationens lange lukkede Veranda.

Under Sexaen lod Redakt. Neble fra Omaha ved en Flok Avisdrenge uddele en dansk-amerikansk Udgave af »Den danske Pionér«, indeholdende udførligt Referat fra Dagens Fest, ligesom der ogsaa blev udgivet og omdelt et Særnummer af Udstillingens officielle Blad »Landsudstillingen«, hvis Indhold udelukkende var helliget Dansk-Amerikanerne.

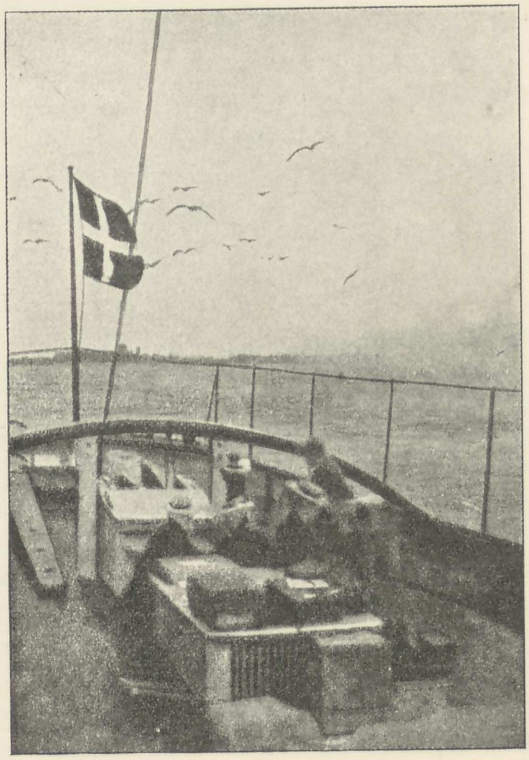

Den dansk-amerikanske Dag var, som berørt, en af Udstillingens ejendommeligste Dage, fordi man her samledes med Landsmænd, som var rejst Hundreder af Mile for at gæste deres Hjemland, og Dagen blev omfattet med Interesse af alle.

Men ogsaa et andet Besøg af vore fjerntboende Brødre fortjener at mindes, nemlig Færingernes Tur til Landsudstillingen. I det Par Dage, de gæstede den, var de Genstand for alles Opmærksomhed, og at Glæden over Besøget var gensidig, synes at fremgaa af den af Sektionens Ordfører, Etatsraad Finsen, afgivne Beretning, ifølge hvilken man nu paa Færøerne om en enestaaende glimrende tilbragt Dag siger: »Det er en Aarhusdag«.

Foreningen af jydske Landboforeningers Dyrskue den 18. Juli gav Udstillingen størst Besøg gennem Tælleapparaterne, idet omtrent 22,000 Mennesker passerede disse. Om Foreningens Forhold til Udstillingen og om selve Dyrskuedagen indeholder Sektionsberetningen nærmere Oplysninger.

Derimod blev den store Afholdsdemonstration den 13. Juni, hvortil der var ventet over 30,000 Deltagere, en sørgelig Skuffelse. Den 12. og 13. Juni styrtede Regnen ustandseligt ned, og paa den forventet store Dag var Besøget kun 2000 Mennesker større end den foregaaende Lørdag.

* * *

Hosstaaende findes aftrykt en Fortegnelse over en Del af de paa Landsudstillingen afholdte Møder og Kongresser.

Iøvrigt henvises til den sidst i Bogens 1. Del aftrykte Tidstavle.

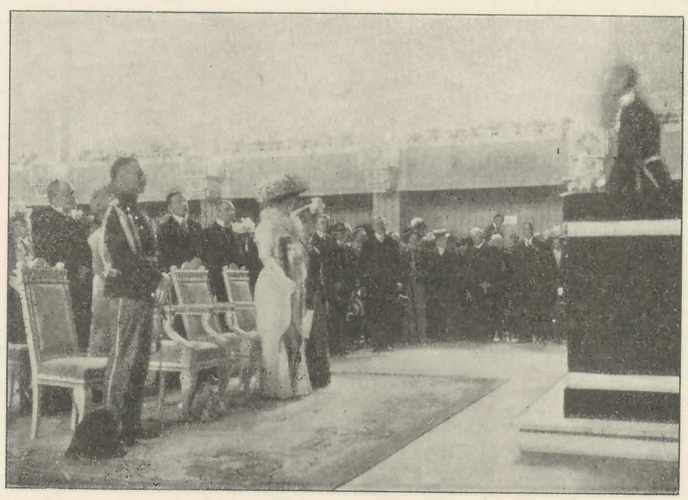

Fra den dansk-amerikanske Dag.

FORTEGNELSE
OVER
KONGRESSER OG MØDER M. M.
UNDER LANDSUDSTILLINGEN

Dato	Art	Sted	Antal Deltagere	Anledning
18/5	Aabningshøjtidelighed	Solennitetssalen	c. 750	Aabningshøjtidelighed.
			c. 1000	Kongemiddag.
20/5	Dansk Boldspilunion	Skiftende Udstillinger	c. 70	Idrætsopvisning.
21/5	do.	do.	c. 40	
30/5	Dansk Gymnastikforbund	do. Foredragssal	c. 600	Foredrag.
31/5	do.	do. do.		Gymnastikopvisning, Holdopvisning.
1/6	do.	do. do.	c. 600	Gymnastikopvisning, Enkeltkreds-Konkurr.
—	Vækkelsesmøder	Stationsbyen	c. 450	
2/6	National Gymnastikfest	Skift. Udstill.	c. 1000 Børn fra alle Byens Skoler	
3/6	Foreningen Dannevirke	do.		Opvisn. i 3 Vaabenarter.
5/6	Dansk Athlet Union	do.		Brydning og Vægtløftning etc.
6/6	do.	do.		
—	do.	Solennitetssalen		Konkurrence i smuk Legemsbygning.
—	Redaktør Nervøs' Foredrag	do.		Luftsejlads.
—	Dansk Kvindesamfund & Kvindernes Valgretsforening	Stationsbyen	c. 250	Fr. Bayer taler om Fredssagen.
			Off. Møde	
7/6	Tobaksfabrikanterne	do.	c. 50	
8/6	Bestyrelsen for danske Forbrugsforeninger			
11/6	Direktionen for Hypotekforeninger i Danmark			
12/6	Fægteklubberne	Skift. Udstill.	c. 30	Konkurrence i Fægtning.
—	Pressefesten	Solennitetssalen	c. 400	
13/6	Fægteklubberne	Stationsbyen		Konkurrence og Opvisning i Fægtning.
14/6	Dansk Fiskeriforening	Solennitetssalen	c. 400	Foredrag.
—	Jydsk Frisørforening	Stationsbyen	c. 70	
19/6	Hegners Koncert	Solennitetssalen	c. 80	
20/6	Athletikforbundet	Skift. Udstill.	c. 50	Mesterskabsstævne.
21/6	Fyensk Frisørforening	Stationsbyen	c. 150	
22/6	Bedømmelseskomitéen	Solennitetssalen	c. 400	
23/6	Centralforeningen af jydske Sparekasser	do.	c. 500	
26/6	Den jydske Skovfogedforening	Afholdsrestaurationen	c. 20	
—	Foreningen af Cementvarefabrikanter i Jylland & Fyen	Stationsbyen	c. 50	
27/6	Odd Fellow	Solennitetssalen		Møde & Bal.
—	Garverforeningen			
28/6	Ferskvandsfiskeriforeningen	Stationsbyen		
	Købstadforeningens Repræsentantskab			
2/7	Dansk Sejlskibsrhederiforening	Afholdsrestaurationen		
3/7	do.	Stationsbyen	c. 60—80	
4/7	Dansk-Amerikanerne	Solennitetssalen	c. 12—1300	Aabningshøjtidelighed.
—	do.	do.	c. 1070	Sexa.
—	Danske Bogbindere	Stationsbyen	c. 50	
5/7	do.	do.		

Dato	Art	Sted	Antal Deltagere	Anledning
8/7	Færingernes Besøg	Solennitetssalen	c. 100 Færinger	Bal.
11/7	Værkstedsfunktionærernes Forening	do.	c. 100—200	
—	Dansk Esperantist-Forbund	Stationsbyen	100—150	Aarsmøde.
—	Det blaa Baand	Skift. Udstill.		
—	Solistkoncert	Solennitetssalen		
13/7	Dansk Skovforening	Stationsbyen		
15/7	Dyrskue	Skift. Udstill.	c. 20,000	
—	Solistkoncert	Solennitetssalen		
16/7	Dyrskue	Skift. Udstill.		
—	Ringsted Landboforening			
—	Solistkoncert	Solennitetssalen		
17/7	Dyrskue	do.		
—	Solistkoncert	do.		
18/7	Tandlæge-Kongres	Stationsbyen	50—100	
—	Dyrskue	Skift. Udstill.		
—	Roklubben	Solennitetssalen	c 500	Bal.
—	Lægerne	do.	c. 300	
19/7	Dansk Fiskeriforening	do.	c. 300	
—	Automobilkongres	Stationsbyen		
20/7	Dansk Fiskerimøde	do.	200—300	
21/7	Nørrejydsk Bagerforening	do.	300—400	
—	Jydsk Landbagerforening	do.	c. 75	
25/7	Danske Handelsrejsende	do.	c. 100	
—	Dansk Arbejde	Solennitetssalen	c. 800	Musik, Sang, Foredrag & Møder.
26/7	Danske Handelsrejsende	Stationsbyen		
—	Fællesrepræsentationen for Haandværk & Industri	Solennitetssalen	c. 500	
27/7	do.	do.		
30/7	Foreningen af Fabrikanter i Jernindustrien i Provinserne	Stationsbyen	120	
31/7	Sportsrideklubberne	Skift. Udstill.		Hesteudstilling, Kørsel & Ridning.
—	Fredskongres	Stationsbyen	c. 100	
	Dansk Yachtklub			
1/8	Sportsrideklubberne	Skift. Udstill.		Hesteudstilling, Kørsel & Ridning.
—	Dansk Skomagermøde			
—	Orgelkoncert	Solennitetssalen		
2/8	Jydsk-Fyensk Isenkramforening	Stationsbyen		
3/8	Biblioteksmøde	do.		
4/8	Dansk Lærermøde	Solennitetssalen	c. 1000	Skift. Udst. & Stationsb.
—	Biblioteksmøde	Stationsbyen		
5/8	Dansk Lærermøde	Solennitetssalen		Skift. Udst. & Stationsb.
7/8	Bel Canto	do.		
—	Orkesterforeningen	do.		Koncertprøve.
8/8	Centralforeningen af jydske Sadelmagere & Tapetserere	Stationsbyen	c. 50	
—	Bel Canto	Solennitetssalen		Bal.
—	Aarhus Sejlklub	do.		
—	Centralforen. af Sadelmagere & Tapetserere i Østifterne	Kongeværelset ved Solennitetssalen		
9/8	Trikotageforeningen	Dommerværelset	c. 70	
—	Centralforen. for Sadelmagere & Tapetserere i Danmark	Solennitetssalen	c. 150	
—	Teknologisk Institut	Stationsbyen		
10/8	Centralforen. for jydske Sadelmagere & Tapetserere	do.	c. 100	
14/8	Dansk Athletikforbund	Skift. Udstill.		

Dato	Art	Sted	Antal Deltagere	Anledning
14/8	Dommerfest	Solennitetssalen	c. 500	Præmieuddelingen.
—	do.	do.	c. 500 c. 1000	Middag. Bal.
15/8	Dansk Postforening	Stationsbyen		
—	Dansk Athletikforbund	Solennitetssalen		
—	Foredrag for Smede	Stationsbyen		
—	Journalisterne	Dommerværelset	c. 80—100	
16/8	Teknologisk Institut	Stationsbyen		Foredrag for Smede.
17/8	Centralforen. af jydske Malermestre	Solennitetssalen		Møder.
18/8	Solistkoncert, Henriques	do.		
22/8	Kricket Kampe	Skift. Udstill.		
—	Handels- & Kontoristforen.	Fregatten Jylland		Bal.
26/8	Engelske Lærere	Stationsbyen		Sanglege af Smaapiger.
—	Den alm. danske Lægeforen. & Lægernes Afholdsforen.	do.	c. 500	
27/8	do.	do.		
—	do.	Solennitetssalen		Bal.
28/8	Symfonikoncert, Benefice	do.		
29/8	Samvirkende Idrætsklubber	Skift. Udstill.		Ti-Kamp.
—	Stationsforstanderne	Kongev. v. Solennitetss.		
4/9	Centralforen. af Murer- & Tømrermestre	Solennitetssalen	c. 400	Spisning & Bal.
—	Koncert	do.		
5/9	Dansk Hokey-Union	Skift. Udstill.		Hokey-Spil Kampe.
—	Produkthandlerforen. for Jylland	Tegnestuen	c. 20—30	
6/9	Det jydske Haveselskab	Stationsbyen	c. 30—40	
11/9	Koncert	Solennitetssalen		
14/9	Gartnerne	Stationsbyen	c. 300	
19/9	Jernhandlerne	do.		

Udstillingen har i Aaret 1909 været udførlig omtalt i særskilte Artikler i nedennævnte Fagblade:

Architekten, København, 19/6, 7/8, 14/8, 11/9, 18/9. — Autocyclen, København, 24/9. — Bilen, København, 15/6, 15/7. — Danmarks kommunale Efterretninger, Aarhus, 15/6, 22/6, 13/7, 17/8, 31/8, 21/9. — Dansk Handelstidende, København, 10/7, 31/7. — Dansk Husflidstidende, København, Oktober. — Dansk Landbrug, Aarhus, 23/7. — Dansk Skomagertidende, København, 15/7. — Elektroteknisk Tidsskrift, København, 1/6, 10/6, 90/6, 1/7, 10/7, 20/7, 1/8, 10/8, 20/8, 1/9, 8/9, 20/9. — Fiskeribladet, 1/10. — Folkeskolen, Odense, 8/7, 22/7, 29/7, 19/8. — For Industri og Haandværk, København, 17/6, 25/6, 15/7. — Gartner-Tidende, København, 4/6, 17/6, 24/6, 3/7, 29/7, 5/8, 19/8, 2/9, 16/9, 30/9. — Haandværkerbladet, Aarhus, 28/5, 4/6, 11/6, 18/6, 25/6, 2/7, 9/7, 16/7, 23/7, 10/9, 17/9, 2/9. — Haven, København, 1/9. — Hønsegaarden, København, 1/10. — Idrætten, København, 3/6, 10/6, 17/6, 24/6, 8/7, 22/7, 19/8. — Ingeniøren, København, 19/6, 26/6. — Jysk Kaninavler Tidende, Aalborg, 31/8. — Kobbersmedenes Centralforening, 15/7. — Kunstbladet, August. — Købmandsbladet, Aarhus, 28/5, 21/6, 13/8. — Lerindustrien, København, 1/10, 15/10, 10/12. — Manufakturisten, København, 16/10. — Medlemsblad for Haandværkerf. i København, København, 1/8, 15/8. — Medlemsblad for Murer- og Tømrermestrenes Centralforeninger, Næstved, 18/7, 25/7. — Mosebladet, Viborg, Juli. — Motor Bladet, København, 19/6, August. — Mælkeritidende, Odense, 18/6, 23/7. — Nordisk Papir- og Grafisk Tidende, København, 15/8. — Sadelmager- og Tapetserertidende, København, 2/8. — Skandinavisk Fagblad for Træindustrien, Aarhus, 15/7, 30/7, 30/8, 15/9. — Skønvirke, København, 12/9. — Snedkermestrenes Medlemsblad, København, 16/7, 10/8, 23/8, 7/10, 23/11. — Sport, København, 23/7. — Sportsbladet, København, 23/6. — Styret, København, 3/7, 17/7. — Ugeskrift for Landmænd, København, 12/8. Vulkan, København, 1/7, 1/8, 1/9.

XV.

DELAGRANGES FLYVNINGER, KONGEBESØG, BALLONOPSTIGNINGER, DRAGER

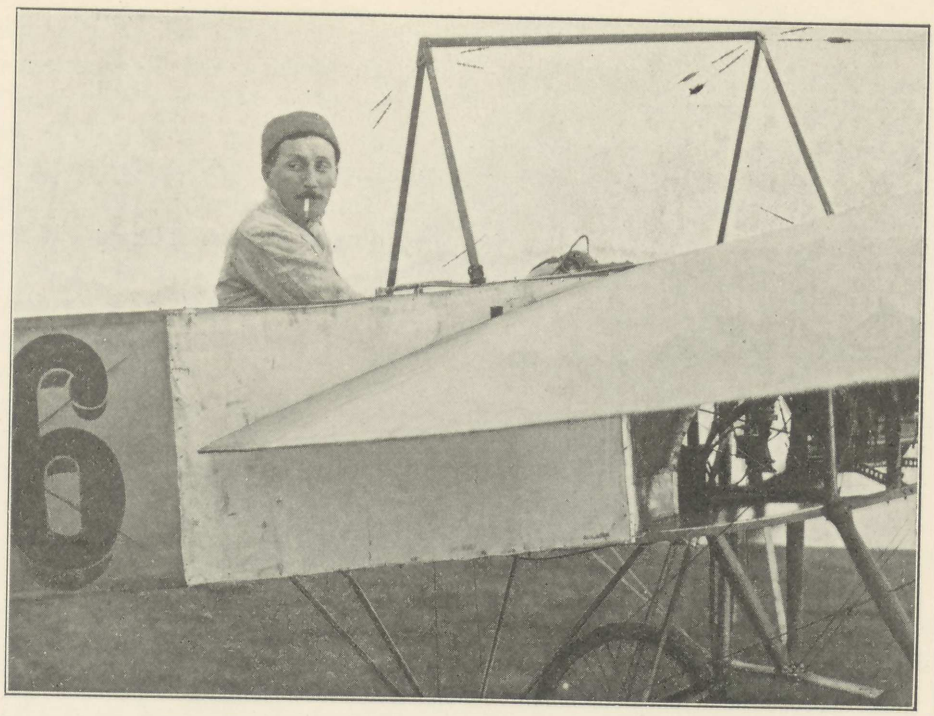

At en Landsudstillingskomité i Aaret 1909 ikke skulde forsøge at opvise en Flyvemaskine i Virksomhed, kunde ikke godt tænkes, og der var allerede i saa Henseende paa et tidligt Tidspunkt indledet Forhandlinger med den bekendte Flyver Wilburg Wright om at komme til Aarhus i Juni Maaned, hvor det havde været Meningen, at han skulde have fløjet i Dagene omkring den 12. Juni, da den danske og udenlandske Presse var Udstillingens Gæster.

Det var imidlertid ikke saa let paa det daværende Tidspunkt, da Flyvesporten endnu var i sin Barndom, at bevæge nogen Flyver til at forlade de hjemlige Forsøgsmarker, og det saa længe ud til, at det trods al anvendt Energi ikke skulde lykkes Udstillingen at knytte den Attraktion, som en Førsteflyvning i Danmark vilde være, til dens Enemærker. Først efter at Etatsraad Filtenborg og Fabrikant Carl H. Sørensen i August Maaned havde overværet de store Flyvninger i Rheims, syntes det at skulle lysne. Det lykkedes dem at engagere den bekendte Flyver Mr. Leon Delagrange til et Antal Opstigninger med hans Blériotmaskine paa Skejby Mark ved Aarhus, hvor han skulde begynde Flyvningerne i Begyndelsen af September Maaned.

Men ogsaa denne Plan syntes at skulle strande; Delagrange blev syg paa Rejsen herop og maatte gøre Ophold i Hamborg — Maskinen kom heller ikke, den var ved en Fejl fra det franske Jernbanevæsens Side bleven dirigeret til Lübeck, hvor det endelig lykkedes Komitéen at finde den, saaledes at den netop ankom til Aarhus samme Dag som Delagranges dygtige Mekaniker, M. Prévotteau. Noget senere ankom Monsieur selv; men endnu mat efter Sygdommen nedbøjedes han fuldstændig ved Meddelelsen om, at hans bedste Ven, Flyveren Lefébre, Dagen før Delagranges Ankomst til Aarhus var styrtet ned og var ble-

ven dræbt under sit Aëroplan. At Delagrange under disse Forhold kun med megen Skepsis betragtede Flyvepladsen paa Skejby Mark, er forstaaeligt, og han erklærede til en Begyndelse, at han slet ikke vilde foretage nogen Opstigning fra den noget hullede Excercerplads. Efter at adskillige Udbedringer og Forandringer af Fælleden med Militærautoriteternes beredvillige Samtykke havde fundet Sted, bestemte han sig dog til, under gentagne Gange op, fløj efterhaanden langt uden for de afstukne Enemærker ud over Landsbyer og Marker, hvor han umuligt kunde have landet, og slog sin egen Rekord ved at være over et Kvarter oppe i én Flyvning. Opmuntret af sit Held besluttede han sig til imod en udsat Belønning af 5000 Frcs. at flyve over Aarhusbugten mellem Egaafed og Skødshoved, hvilken Flyvning skulde finde Sted den 16. September. Om Aftenen

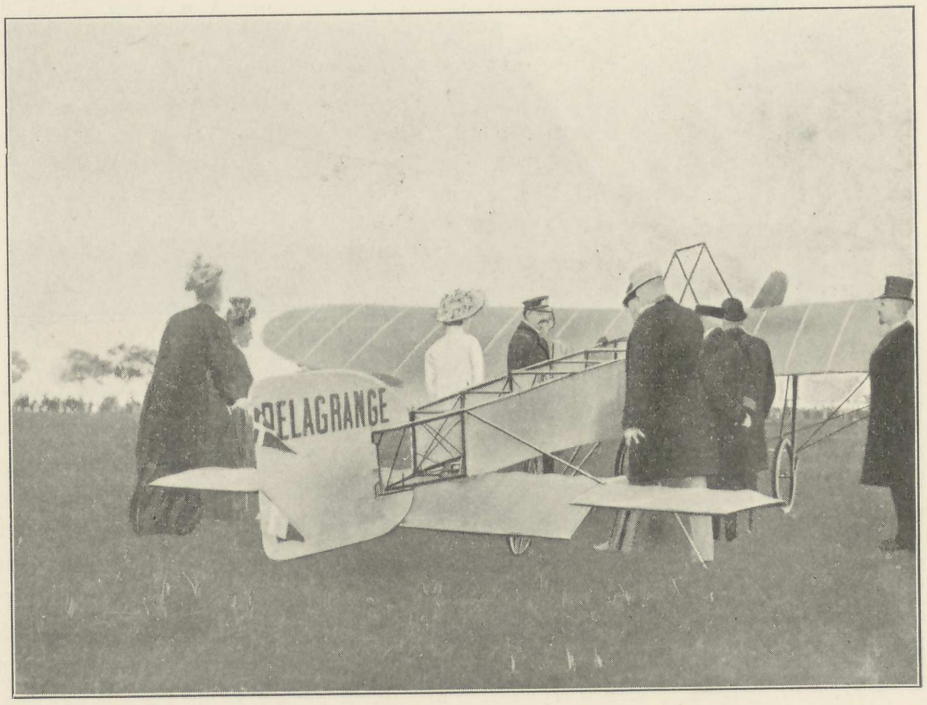

Kong Frederik VIII og Dronning Louise med Følge ved Delagranges Bleriotmaskine.

Presset af Udstillingskomitéen og det særdeles interesserede Publikum, at vove Forsøget, og det skulde vise sig, at Terrænet ikke voldte ham nogen som helst Besværlighed, hverken ved Opstigningen eller Landingen, hvad han navnlig havde befrygtet.

Den 9. September om Aftenen ved 7-Tiden hævede han sig for første Gang her med sit Aëroplan og fløj i 64 Sekunder i en Højde af ca. 30 Meter Excercerpladsen rundt, og i de følgende Aftener steg han hver Aften den 15. fløj han fra Skejby Mark til Fedet, hvor han landede uden Uheld, endskøndt han paa Grund af Mørket ikke havde kunnet se Telegraftraadene langs Aarhus—Grenaabanen, som nær havde gjort en Ende paa hans Flugt; men dette skulde ogsaa blive hans sidste Flyvning her hjemme. Medens Vinden de foregaaende Aftener var løjet saa meget af mellem Kl. 6 og 7, at han havde kunnet manøvrere sit Aëroplan med Sikkerhed, holdt den sig den 16. om Aftenen i en

stiv østlig Brise, som umuliggjorde hans Flyveforsøg til Mols. Flere tusinde Tilskuere var mødt paa denne Side af Vandet, paa Aarhusbugten laa mange Dampere fyldt med lige saa interesserede, og paa Molssiden var der sort af Mennesker, som vilde se det den Gang saa sjældne Syn. Torpedobaaden »Ormen« var af Marineministeriet stillet til Disposition som Ledsagedamper, men tiltrods for, at man ventede indtil Mørkets Frembrud, vilde Vinden ikke lægge sig, og Flyvningen maatte opgives. Næste Morgen ved Solopgang forsøgte Mr. Delagrange, for at hæve den udsatte Præmie, at udføre Flyvningen, endskønt det endnu blæste en Del, men opnaaede kun, at Maskinens Motor sprængtes, og allerede med Eksprestoget samme Formiddag Kl. 12 returnerede han til Paris.

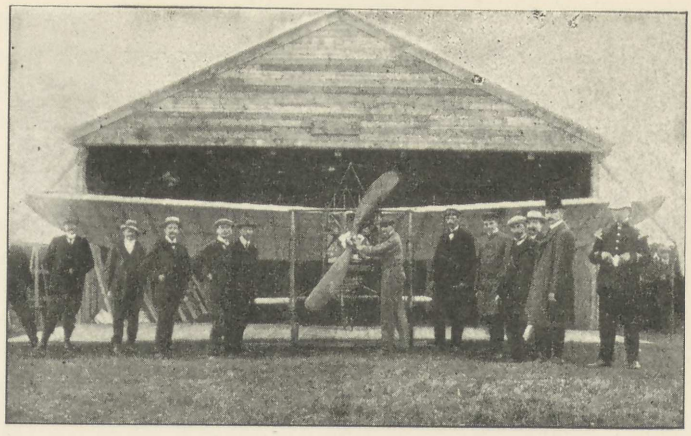

Start.

Det var, som sagt, første Gang, man havde set virkelige Flyvninger her hjemme, og ingen, som overværede disse, vil vel glemme det. Efter Mr. Delagranges Afrejse indtraf der en Række Dage med Vindstille fra Morgen til Aften, og da han netop, forinden Motoruheldet indtraf, havde bestemt

I Luften.

sig til at foretage Opstigninger fra selve Udstillingspladsen, hvilket vilde have været af afgørende Betydning for Udstillingen i pekuniær Henseende, maa det atter siges, at Vejret igen havde vist sig saare uvenligt.

Den 14. September beviste Kongefamilien Udstillingen den Ære at gæste den for anden Gang og aflagde allerede om Formiddagen Terrænet og Hallerne et Besøg, som blev gentaget om Eftermiddagen.

Flyvninger i Aarhus ikke var uden Indflydelse paa Majestæternes fornyede Besøg, og endskønt Vinden netop den Dag holdt sig usædvanlig længe om Aftenen, lykkedes det dog Mr. Delagrange paa Skejby Mark at udføre en særdeles elegant Flyvning for de høje Herskaber, idet han fløj Pladsen flere Gange rundt i ret betydelig Højde og sluttelig landede lige foran Kongefamiliens Plads.

***

Om Aftenen var der Taffel om Bord paa Kongeskibet »Dannebrog«, hvortil Udstillingens Forretningsudvalg m. fl. og Byraadet var indbudt, og ved 11-Tiden returnerede Kongen til København. — —

M. Delagrange, en talentfuld Billedhugger, var en særdeles sympatetisk Personlighed, og det var med dyb Beklagelse man erfarede, at ogsaa denne dristige Pioner maatte lade Livet under en Flyvning i Bordeaux d. 4. Januar 1910, kun faa Maaneder efter, at han havde gæstet Aarhus.

Man tør formode, at M. Delagranges

Allerede før Delagranges Ankomst til Aarhus var Udstillingsgæsterne imidlertid bleven præsenterede for en anden Art af Luftsport, idet »det danske aëronautiske Selskab« efter en Forhandling, som fra Landsudstillingens Side førtes af »Udstillingsbladet«s Redaktør, *Welling Nielsen,* gik ind paa, at der maatte foretages to Opstigninger med Selskabets Ballon »Danmark« fra Udstillingen.

Den første Opstigning fandt Sted Torsdag den 26. August, og den foregik fra Pladsen for skiftende Udstillinger, hvortil

der i den Anledning var lagt ekstra Gasrør. Paa og omkring Pladsen var ved Opstigningen samlet 20—30,000 Mennesker. I Opstigningen deltog som Fører Ingeniør *Krebs* samt som Passagerer Baron Løvenskjold og Red. Welling Nielsen. Paa Grund af den

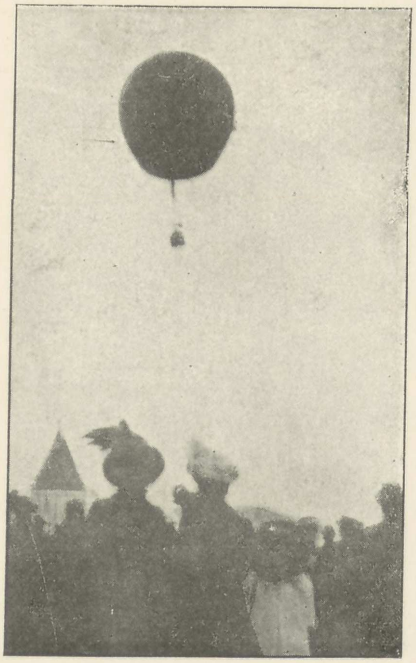

svage vestlige Vind naaede »Danmark« ikke længere end over Bugten, inden mere end Halvdelen af Ballasten var brugt, og man gik da ned i Nærheden af Ebeltoft.

Søndagen den 29. August gentoges Opstigningen, denne Gang — da man ønskede et bedre sportsligt Resultat — med Ingeniør Krebs alene i Kurven, og det lykkedes da ogsaa den dygtige Ballonfører at slaa den daværende skandinaviske Længderekord, idet han Mandag Morgen efter en Fart paa 9 Timer 42 Min. gik ned ved *Upsala* — ca. 600 km fra Aarhus.

***

Endelig lykkedes det i September Maaned — efter Delagranges Besøg — Redaktør Welling Nielsen i Kristiania at faa truffet et Arrangement, hvorved Landsudstillingen i 10 Dage fik Raadighed over den senere som Sydpolens Opdager berømte *Roald Ammundsens* »mandbærende Drager«.

Onsdagen den 22. September kom Dragerne, ledsagede af deres Opfinder, Premierløjtnant *Sem Jacobsen* (nu Kaptajn og kendt Militærflyver) og Premierløjtnant *Prestrud* (Deltager i Ammundsens Sydpolsekspedition.

Men atter viste Vejret sig fra den mest ugunstige Side. Nu var det nemlig Dag efter Dag næsten blikstille. Et Par Dage, da det luftede en Smule op, lykkedes det at faa »de mandbærende« i Vejret, saa Publikum, der i stort Antal var strømmet til for at se denne Landsudstillingens sidste Attraktion, virkelig kom til at nyde det smukke Syn af de ti store sammenkoblede Drager, men Vinden blev desværre i de ti Dage ikke stærk nok til, at en Mand kunde gaa op med dem.

Først Dagen efter, at Landsudstillingen var bleven lukket, blæste der en lille Storm!

LANDS
UDSTIL
LINGEN
ÅARHUS

XVI.

SÆRLIGE UDSTILLINGER

KUNSTUDSTILLINGEN — DEN GAMLE BORGMESTERGAARD

FREGATTEN »JYLLAND«

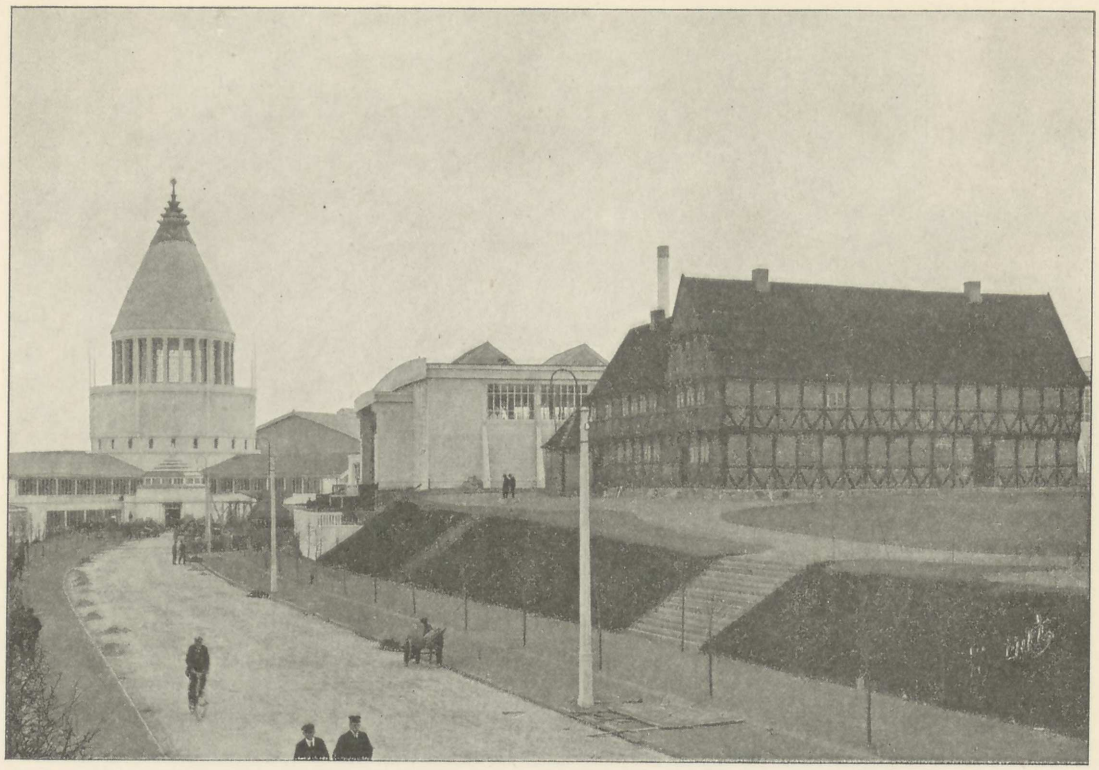

Som det vil erindres, var der paa Landsudstillingen tre særlige Udstillinger, hvortil der betaltes særskilt Entré, nemlig Kunstudstillingen, historisk Udstilling for Aarhus By i den gamle Borgmestergaard og Samlingen i Fregatten »Jylland«.

Landsudstillingen havde ydet Tilskud af op imod 70,000 Kr. for at tilvejebringe disse tre Attraktioner og fik vel ikke Udgifterne dækket ved den indbetalte Entré, men Kunstudstillingen, den gamle Borgmestergaard og Fregatten »Jylland« bidrog dog i høj Grad til at forøge Udstillingens Righoldighed.

Udstillingsgæsterne fik saaledes til Afveksling Lejlighed til Studier af den bedste danske Maler- og Billedhuggerkunst samt Arkitektur og kunde, hvis de trættedes af den larmende Nutid, fordybe sig i Fortidens roligere Minder, der navnlig i Borgmestergaardens Interiører gav sig talende Udtryk.

Kunstudstillingens Hovedarrangør, Inspektør ved Kunstakademiet, Maleren V. Jastrau har om Udstillingen skrevet:

Kunstudstillingens fortræffelige Bygning, der udadtil var holdt i en enkel og nobel Stil, aabenbarede sig indvendig som det bedste Udstillingslokale, der endnu er budt dansk Kunst og det baade for Lysets og Ruminddelingens Vedkommende. Den store smukke Midthal, hvor Skulpturerne blev opstillede, og de fire store Sale til Malerierne indrammede paa den lykkeligste Maade den betydelige Samling Kunstværker, der var fordelt i dem.

Der var af det meget alsidige og alvorligt arbejdende Kunstudvalg i København sat betydelig Energi ind paa at faa Udstillingen saa fyldig og afrundet indenfor de givne Grændser som muligt.

Saavel den ældre som den yngre Malerkunst var repræsenteret i saagodtsom alle Afskygninger, og Arkitektur og Skulptur havde et Omfang, som ingen tidligere dansk Kunstudstilling har kunnet præstere paa disse to Kunstarters Omraade.

Billedernes smagfulde og smukt afstemte Ophængning besørgedes af saa kyndige Mænd som Malerne *N. V. Dorph* og *Fritz Syberg*. Billedhugger *Aksel Hansen* var den ledende Aand i Skulptursamlingen og viste her baade stort Snille og en lykkelig Haand. Endelig var Arkitekturen betroet til den sympathetiske Kunstner Arkitekt *Sylvius Knutzen*.

Den sidstnævnte Afdeling indeholdt en Mængde højst interessante Tegninger og Akvareller, og den havde suppleret sin Opvisning med en Række ypperlige Modeller i Gibs, der vakte Beundring og Interesse ved deres Aktualitet.

Udsmykningen af det genialt anlagte

Terræn omkring og i Nærheden af Kunstbygningen med en Række Broncestatuer foretoges paa den heldigste Maade af Billedhuggeren *Carl I. Bonnesen.*

Den i sin Helhed og i alle sine Underafdelinger lige seværdige og tiltalende Kunstudstilling blev besøgt af 35,000 betalende Personer, hvis hyppigt udtalte Bifald var den bedste Tak for hvad Landsudstillingens Styrelse og det til Øjemedet nedsatte Kunstudvalg havde ofret af store Midler og omhyggeligt Arbejde.

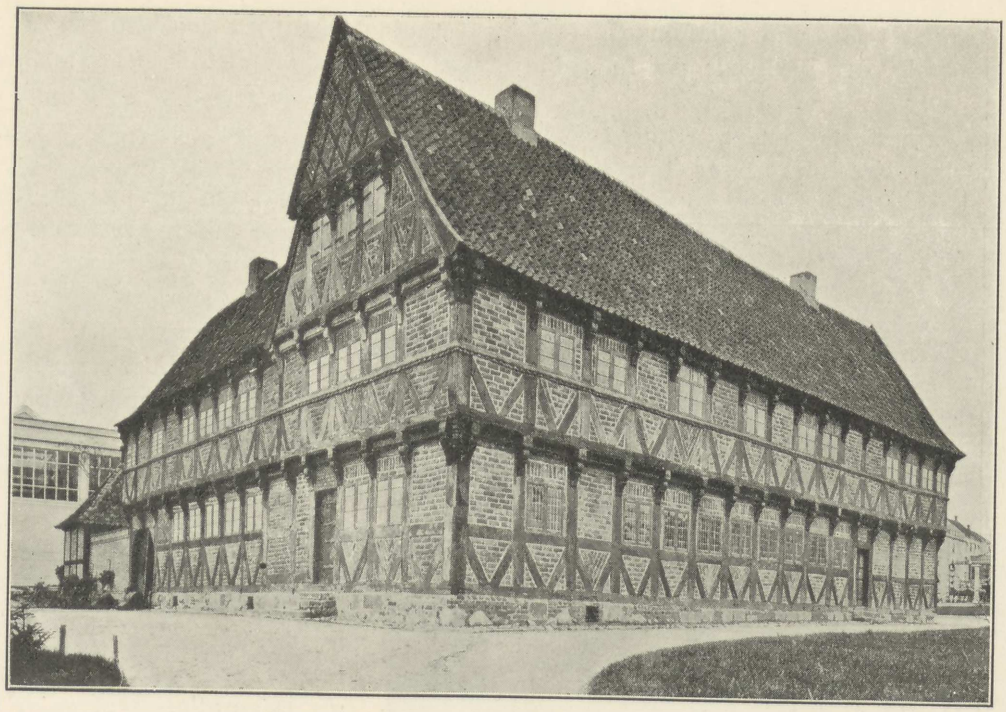

Den gamle Borgmestergaard.

Tanken om en historisk Udstilling for Aarhus By skyldtes afdøde Overretssagfører *Høegh-Guldberg,* der jo desværre ikke selv kom til at bistaa ved Tankens Realisation.

Landsudstillingen henvendte sig til Overbibliotekar *Grundtvig,* Translatør *Holm* og Arkitekt *Kühnel* og anmodede dem om at forestaa en saadan historisk Udstilling. Samtidig opfordrede man Justitsraad *Bauer* og Industriforeningens daværende Sekretær, nu Kontorchef *Rasmus Berg* til at indtræde i den eventuelle Sektion som korresponderende Medlemmer. Anmodningen blev besvaret med Ja fra alle de nævnte Herrer, og Sektionen begyndte straks sit Arbejde.

Det stod den hurtigt klart, at skulde en historisk Udstilling præsentere sig, maatte den omgives af en passende Ramme, og en saadan tilbød sig i de samme Dage, da den gamle *Secherske Gaard* maatte vige for Nutidens Krav til store indbringende Forretningsbygninger paa den indre Bys kostbare Grundarealer.

Pladsen tillader ikke nogen Redegørelse med Hensyn til denne Bygnings kulturhistoriske Betydning. Vi maa i den Henseende referere til Magister *Chr. A. Jensens* udførlige, illustrerede Afhandling i Tidsskriftet »Architekten« 1909. Her maa vi nøjes med at nævne, at Bygherren var Raadmand *Niels Christensen Skriver,* der i 1597 lod den anselige Gaard opføre. Den er ikke alene interessant ved sit svære Ege-Bindingsværk, men maaske endnu mere ved sine *hængende* Svalegange, der sikkert er de ældste, der er bevaret her i Danmark.

I Henvendelsen til Landsudstillingens Forretningsudvalg paaviste Sektionen, hvilken Interesse Gaarden frembød, og forelagde samtidig Forslag om at flytte Gaarden ud paa Udstillingspladsen og føre den tilbage til det Udseende, den maatte tænkes oprindelig at have haft. Forslaget blev enstem-

migt akcepteret af Landsudstillingens Forretningsudvalg, der bevilgede det fornødne Beløb.

Arbejdet udførtes under Arkitekt Kühnels Ledelse. Fra først af var Overbibliotekar Grundtvig Sektionens Ordfører. Da der imidlertid senere oprettedes en særlig Biblioteksektion, overtog Hr. Grundtvig Ordførerhvervet i denne, men beholdt sit Sæde i Sektionen, der herefter havde Translatør Holm som Ordfører.

Porten i Østfløjen.

Nedtagningen og Opstillingen af den gamle Gaard skete med den største Omhyggelighed og under Tilsyn af Nationalmuseet, som i dette Tilfælde repræsenteredes af Museumsassistent, Magister *Chr. Axel Jensen,* og som paa mange Maader har vist Sagen sin Interesse, og Arbejdet var overdraget i Entreprise til Gaardens sidste Ejere, d'Hrr. Tømrermestre *P. Chr. Petersen* og *H. Petersen.* Som Arkitektens Konduktør antog Sektionen Arkitekt *M. B. Fritz.*

Det viste sig imidlertid, at det ret betydelige Foretagende ikke kunde gennemføres for de bevilgede Beløb, og det lykkedes da at faa følgende Malermestre i Aarhus til, uden Vederlag, af ren Interesse for Sagen, hver at paatage sig Dekorationen af et af Gaardens Interiører:

Hr. *Christoffersen* (Stuen fra 1848), Hr. *J. C. Petersen* (Ove Høegh-Guldbergs Stue), Hr. *L. Kruse* (Rokoko-Hjørnestuen), Hr. *Mikkelsen* (Alkovestuen), d'Hrr. *J. Chr. Madsen* og *N. J. Madsen* (Pyramidesalen. Ogsaa Genfremstillingen af de interessante Kalkdekorationer i de to Renaissancestuer blev udført uden Vederlag af Firmaet *Bernh. Schrøder, Nielsen & Hansen,* Kbhvn., ved Hr. Kunstmaler *Erik Andersen,* der med fin Forstaaelse dekorerede Rummene efter Nationalmuseets Kalker.

Aarhus Museums historiske Afdeling var under det hele Foretagende Sektionens virksomme Medarbejder. For det første deltog Museet i Købet af Gaarden og skaffede derefter den overvejende Del af manglende Døre, Paneler, Møbler, Billeder og øvrigt Bohave. Da Museet imidlertid

ikke var i Besiddelse af alt, hvad der maatte kræves ved Indretningen af Interiørerne, henvendte det sig i Forbindelse med Sektionen til *Nationalmuseets anden Afdeling, Dansk Folkemuseum,* og til *Private* om Laan af det manglende, og fra alle Sider mødte man den største Velvilje.

Museumsrummene var ligeledes for en stor Del fyldte ved Bidrag fra Aarhusmuseets Samlinger, men tillige ydede *Statsbiblioteket* og *Aarhus Kommune* et rigt Billedmateriale, ligesom *den kgl. Mønt- og Medaljesamling* udlaante et fyldigt Udvalg af det i den gamle Gaards Grund gjorte store *Sølvfund* (ca. halvsjette Tusind Mønter) tillige med den Stentøjskrukke, der indeholdt Mønterne.

Foruden de anførte Institutioner bistod en stor Kreds af interesserede Mennesker Sektionen med Laan og Gaver af Møbler, Billeder o. s. v. til Interiører og Museumsrum.

Uden Nationalmuseets kraftige Støtte havde det betydelige Foretagende næppe ladet sig udføre, og det er Udstillingen en kær Pligt herved at erindre derom.

Fremdeles havde Gaarden en værdifuld Attraktion i den Samling *Akvareller fra det gamle Aarhus,* der ved Kunstnerens, fhv. Tandlæge *Visbys* Velvilje var stillet til Disposition.

Da Gaarden stod færdig, havde den en Række *Museumsrum* med Tusinder af Billeder (eksempelvis bør nævnes det morsomme »Teaterværelse«, der ikke mindst for de ældre blandt Udstillingens Gæster var af stor Interesse).

Efter Museumsrummene fulgte saa den Række *Interiører,* der kom til at fastslaa den gamle Gaards Succes. For første Gang havde man her i Danmark forsøgt at fremstille *borgerlige* Stuer fra forskellige Perioder i Tiden 1597—1848. Det havde kostet et omfattende Studium, men det store Arbejde

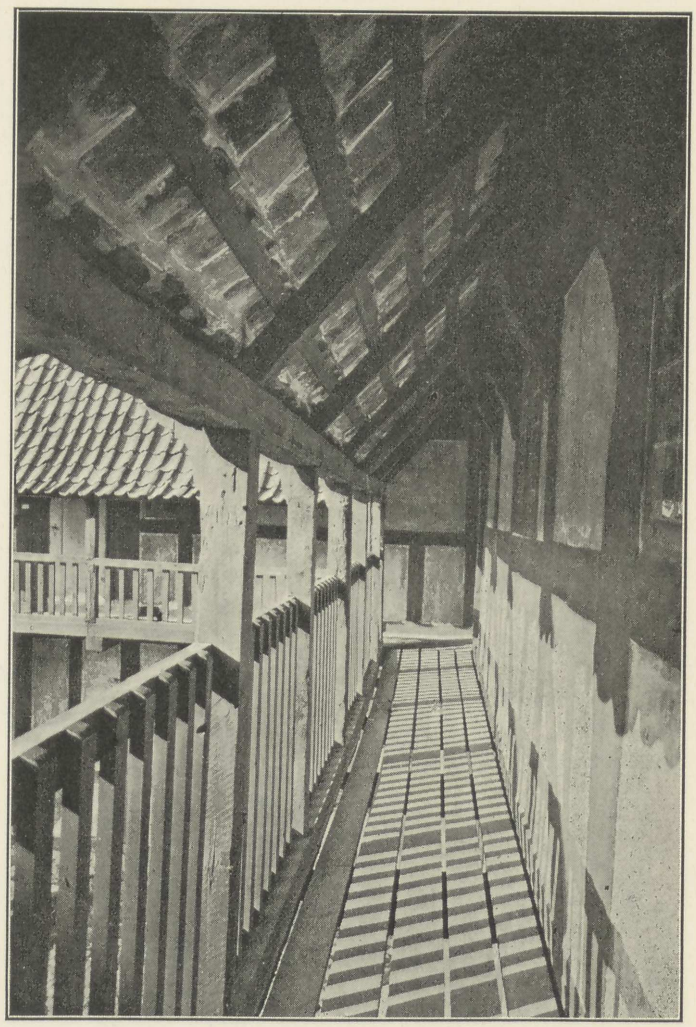

Solskin paa Svalegangen.

lønnede sig, thi de Sagkyndige fastslog, at Opgaven var løst, og paa alle Besøgende gjorde Stuerne Indtryk ved deres beskedne Tilforladelighed. Hver enkelt Stue havde just det Møblement og det Udstyr, der hørte til, og der fandtes ikke en Etikette eller et Opslag, der kunde bryde det tilsigtede Stem-

ningsindtryk: at man stod i levende Menneskers daglige Opholdsværelser. Kun en lille Indskrift i hver Dørkarm forberedte den Besøgende paa det Syn, der ventede ham.

Landsudstillingen havde her bidraget i væsentlig Grad til Løsningen af en stor kulturhistorisk Opgave, og at man rundt omkring ønskede, at det paabegyndte Arbejde ikke maatte tilintetgøres, vil blot et lille Uddrag af Sagkyndiges Udtalelser overbevise Læseren om:

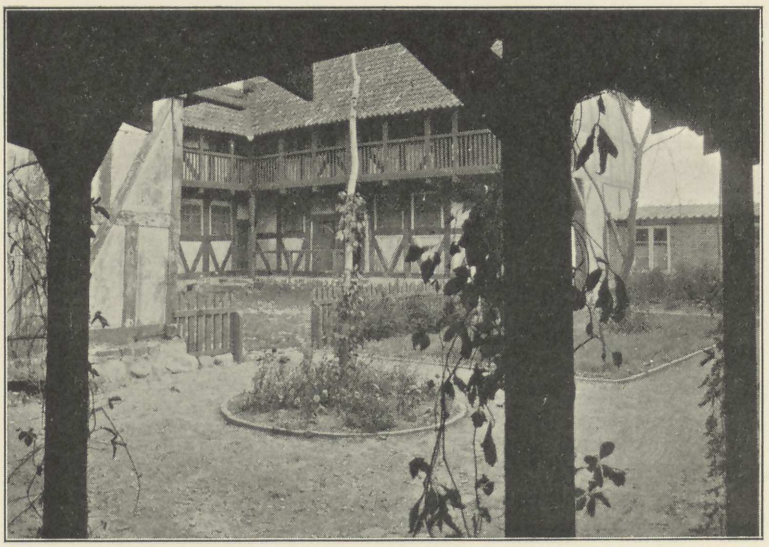

Gaardspladsen, set fra Haven.

Professor *Rosen,* Landsudstillingens Arkitekt:

Naar De spørger om min Mening om den gamle Borgmestergaard, og om den og dens Interiører bør bevares, maa jeg uden Forbehold sige, at jeg vil finde det uværdigt, om den By, der nys, med Ære tør jeg vel sige, har afsluttet et stort Kulturstævne som Landsudstillingen, ikke fandt Udvej til Bevarelse for Efterverdenen af den smukke, gamle Bygning med sine Interiører, *der bringer Bud til os om en Kultur i Kunst og Haandværk, som vi i mange Henseender med Ærefrygt maa se tilbage paa.*

Direktør *Bernh. Olsen,* Dansk Folkemuseum:

I Gensvar paa Deres Forespørgsel skal jeg for Dansk Folkemuseums Vedkommende udtale *vor levende Interesse for Bevarelsen af Aarhus gamle Borgmestergaard.*

Bygningens Ælde og de Interiører, som kan gengives med Troskab, stiller dette Hus i første Række blandt de Købstadsbygninger, vi har tilbage fra det 16. Aarhundrede.

Direktøren for Nationalmuseets 2. Afdeling:

— — — Det vidner om en i høj Grad vaagen Sans for Bevaringen af vore gamle Minder, at Komitéen for Landsudstillingen paa en saa storstilet Maade lod den gamle Borgmestergaard fremtræde igen i sin oprindelige Skikkelse; og den Maade, hvorpaa Opgaven løstes, efter at de nøjagtige Opmaalinger og Undersøgelser under Gaardens Nedbrydning havde skaffet fuld Klarhed over dens Bygningsforhold, kan ikke noksom roses. De Interiører, som Bygningens nye Ejer, Aarhus Museum, skabte dels ved egne Kræfter, dels ved velvillig Bistand fra Private, har faaet en kulturhistorisk Betydning, der burde sikre deres Bevaring for Fremtiden. Skønt dette ikke vil kunne ske i sin fulde Udstrækning, bør der dog stræbes hen til, at Borgmestergaarden bevares i den Skikkelse, som Istandsættelsen har givet den, og at der derved skabes Mulighed for Tilvejebringelsen af en ligesaa fremragende Række Interiører, som Landsudstillingen har været i Stand til at fremtrylle.

Hr. *Christopher Bågøe,* Testrup:

De spørger mig: Bør Borgmestergaarden

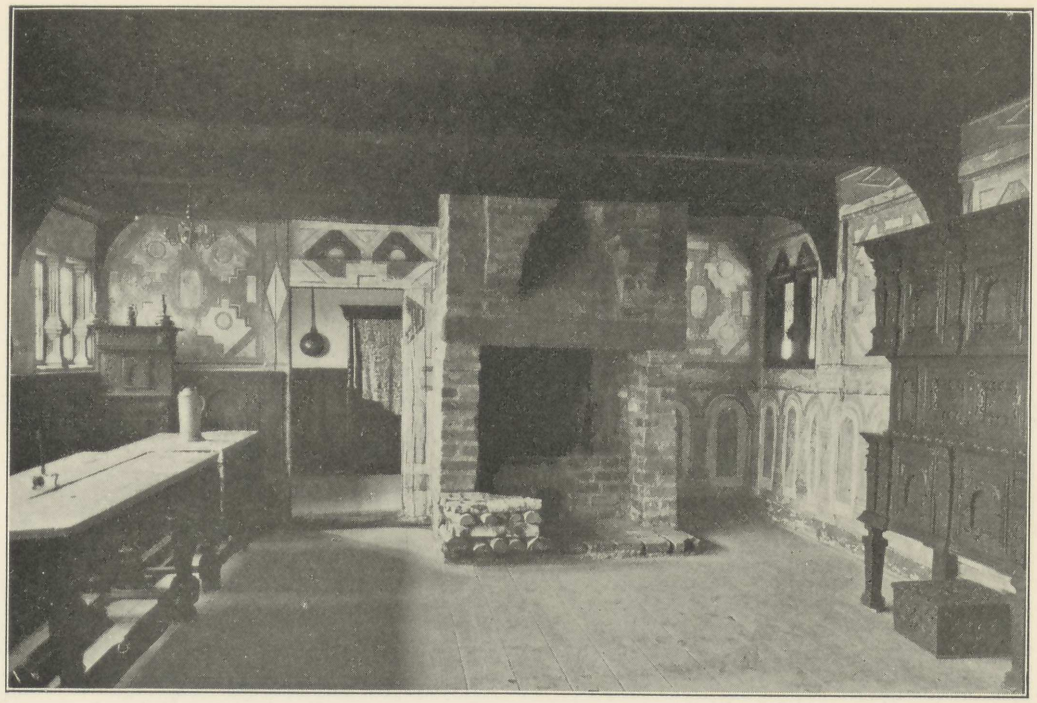

Stue fra 1597.

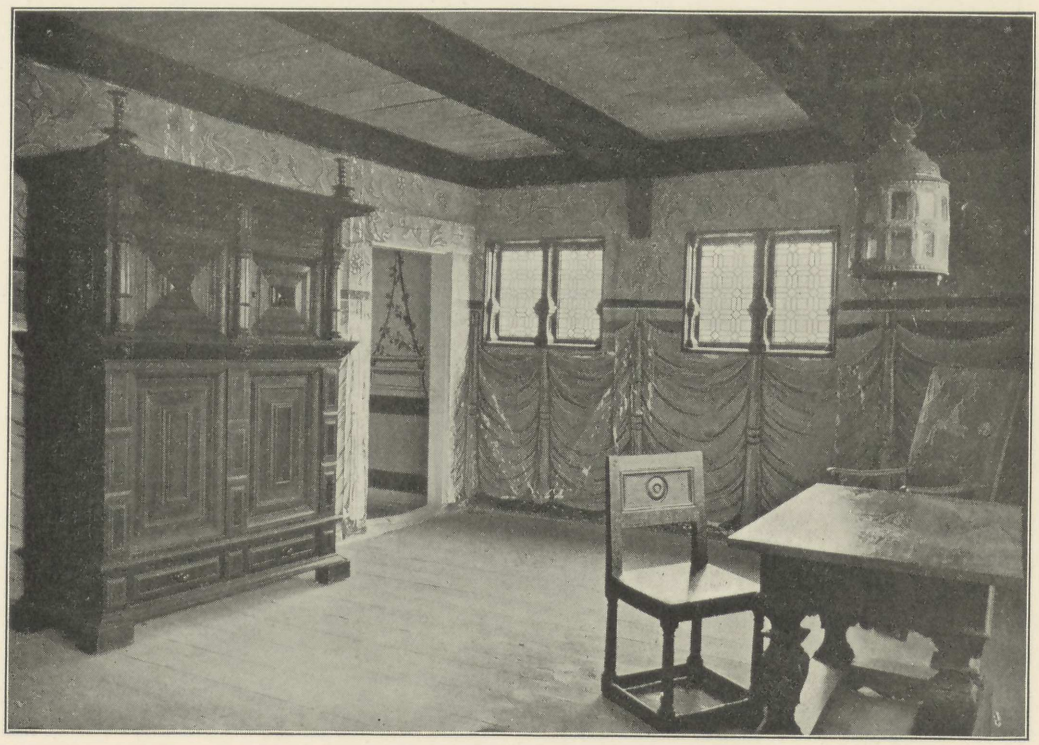

Blaakamret. Stue med Dekorationer fra ca. 1650.

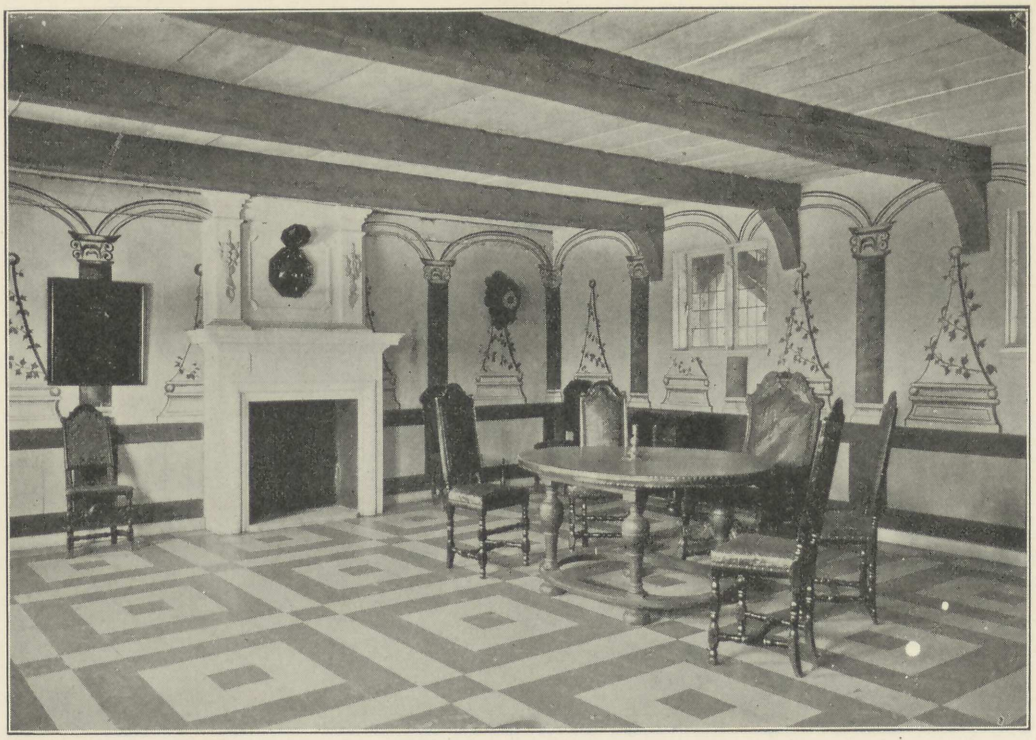

Pyramidesalen med Dekorationer fra ca. 1700.

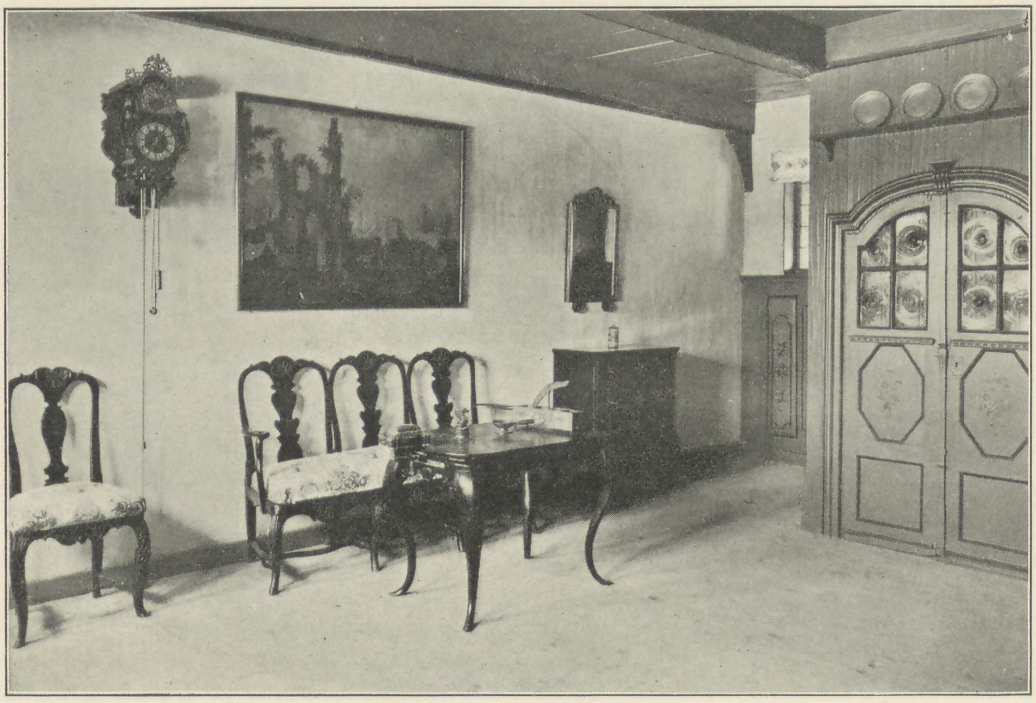

Stue med Alkover. Tiden omkr. 1750.

ikke bevares? — Jo, naturligvis! Efter at Borgmestergaarden har gennemgaaet Nedbrydningens Skærsild og renset for Tidernes Synder er genrejst med stor Dygtighed, Takt og Samvittighedsfuldhed, har den faaet en historisk Værdi og Betydning, som Aarhus maa være stolt af at bevare. Vel har Kolding en rigere udstyret Borgmesterbolig og Horsens Monbergs Gaard med det smukke Karnaptaarn, men de overgaas langt af »Borgmestergaarden«, som den nu rejser sig frit og fast med sine høje Gavle og interessante Interiører. At vie den Bygning til Undergang vilde være en Uret mod Aarhus By og en daarlig Tak til de Mænd, der har frelst og genrejst den.

Professor *Martin Nyrop,*
Direktør f. Kunstakademiet:
— — *Det vilde mange Steder i Landet vække Sorg, hvis dette kostelige, gamle Stykke forsvandt.*

Professor *Kampmann,* Kunstakademiet:
Jeg mener kun godt om den gamle Borgmestergaard. Jeg mener, den absolut maa bevares og genopstilles paa et passende Sted under hyggelige Omgivelser, og jeg skulde kende Aarhus daarlig, om det ikke ogsaa sker. Denne gamle Bindingsværksgaard er det sidste rigtig gode Eksempel paa en saadan her fra Byen, og vore Efterkommere vil med Rette anklage os, om det nu lægges øde. Gaarden er fra en udmærket Byggeperiode, da Konstruktion og Arkitektur var Et. Om 50 Aar er der rimeligvis ikke flere gode Bindingsværkshuse tilbage her med Tømmer i fra danske Egeskove, lad os derfor holde Haanden over den.

Rokokostue fra ca. 1770.

Stue fra 1790.

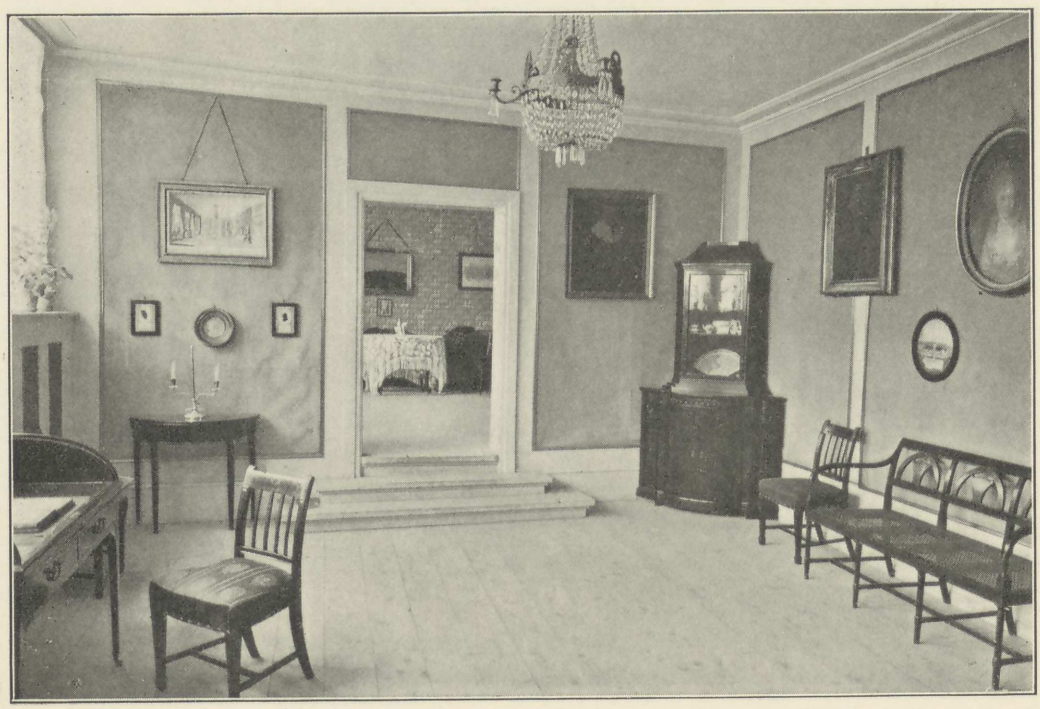

Høegh-Guldbergs Stue.

Dr. *Axel Nilsson,* Intendent vid Nordiska Museet, Stockholm:

Jag känner nu ett behof att uttrycka mitt varma erkännande för det behjertade arbete, som nedlagts för bevarandet och iståndsättandet af den gamla Borgmästargården och för dess inredande med tidstrogna interiörer.

Hvarje stad bör känna sig stolt öfver ett sådant monument öfver gångna tiders kultur, men desvärre är det numera i ytterst få fall möjligt för en stad att resa ett dylikt *på samma värdiga sätt.*

Ved Skrivelse i Januar 1910 overdrog Landsudstillingen til Aarhus Museums historiske Afdeling sin Del af Ejendomsretten til den gamle Borgmestergaard og udtalte samtidig Haabet om, at det maatte lykkes Museet at sikre Gaardens endelige Bevaring.

Efter nogle Overvejelser fandt Museet, at denne Opgaves Løsning vilde ligge over dets Kræfter og noget uden for dets Omraade, men Museet saa gerne, at f. Eks. en Komité forsøgte derpaa. En saadan blev da hurtig dannet med Borgmester *Drechsel* som Formand og et Forretningsudvalg, bestaaende af de tre Herrer fra Sektionen »Historisk Udstilling for Aarhus By«: Translatør *Holm* (Komitéens Næstformand), Overbibliotekar *Grundtvig* og Arkitekt *Kühnel,* suppleret med Grosserer *Hammerich* (Komitéens Kasserer), og efter at den var kommen overens med Museet om de nærmere Vilkaar for en Overdragelse af Ejendomsretten, hvis den skulde se sig i Stand til at løse Opgaven, begyndte Agitationen for at indsamle de til Sagens Realisation nødvendige Pengemidler, ca. 30,000 Kr. Det lykkedes at opnaa en Støtte paa 10,000 Kr. fra Aarhus By, 10,000 Kr. fra Staten, og Restbeløbet indkom fra Private. Som Følge deraf er Bygningens fremtidige Bevaring nu sikret, og nu sidst i November 1912 har Byraadet ved en enstemmig Beslutning stillet et fortrinligt Areal i den tidligere »Haveselskabets Have« til Raadighed for Borgmestergaardens Komité. Paa dette Areal vil der ogsaa blive opført enkelte andre gamle Bygninger, der paa Grund af den Interesse, der knytter sig til dem, er bleven erhvervede eller testamenterede *det vordende Bygningsmuseum.*

Landsudstillingen tør derfor nok uden at være ubeskeden med Stolthed pege paa »Historisk Udstilling for Aarhus By« som en af de gode Gerninger, der har baaret rig Frugt; men det maa paa den anden Side ikke glemmes, at *Translatør Holm* ved sin levende Interesse for »den gamle Borgmestergaard« og sin Kærlighed til Foretagendet har en meget væsentlig Del af Æren for Offentlighedens Kendskab til denne gamle interessante Bygning og dens Bevarelse.

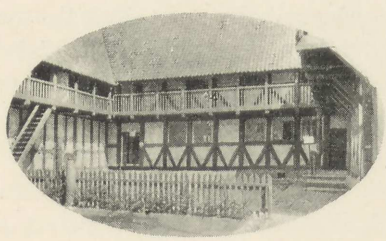

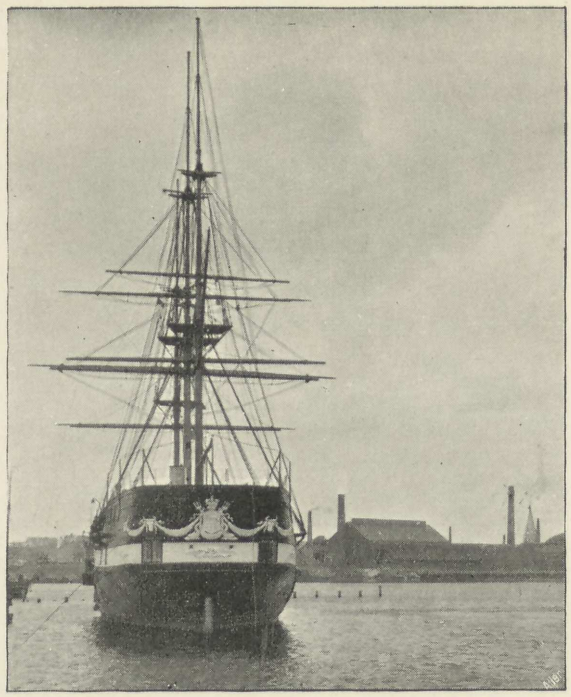

Fregatten »Jylland«.

Fregatten »Jylland«, der løb af Stabelen paa Orlogsværftet den 20. Novbr. 1860, er 199 Fod lang og 43 Fod bred; dens Dybgaaende er ca. 17½—19 Fod. Den var forsynet med en Hjælpe Skrue Maskine, der oprindelig kunde give den en Fart af 11 Knob, og har et Deplacement paa 2450 Reg.-Tons.

Allerede to Aar efter dens Afløbning udsendtes Fregatten paa Togt som Kadetskib med den bekendte Orlogskaptajn (senere Viceadmiral) E. Suenson som Chef og repræsenterede Danmark ved Verdensudstillingen i London. I Krigsaaret 1864 var den udrustet fra 22. Jan. til 25. Novbr. og deltog 9. Maj i den ærefulde Kamp ved Helgoland sammen med Fregatten »Niels Juel« og Korvetten »Hejmdal«; den var dette Aar kommanderet af Orlogskaptajn P. C. Holm, der kort efter Slaget afløstes af Orlogskaptajn (senere Admiral) Sommer. Dens Mandefald under Kampen var ca. 30 døde. — Blandt dens mange andre Togter kan anføres, at den i 1874 førte Hans Majestæt Kong Christian IX til Tusindaarsfesten paa Island og i 1876 var paa Togt med Kongen til St. Petersborg. 1888 udgik den af Flaadens søgaaende Skibsliste og indrettedes senere til Reserve-Kaserneskib. 1908 besluttedes det, at den skulde udgaa af Flaaden og sælges til den højstbydende. Da der rejstes Frygt for, at Skibet skulde komme paa tyske Hænder, forsøgte to Mænd, Statskonsulent Løfting og Overingeniør Holtermann, at sikre sig Skibet, men desuagtet blev det overdraget til et tysk Ophugningsfirma. Ønsket om at bevare Fregatten blev imidlertid levende, og støttet af denne Bevægelse vovede da de to nævnte Herrer at afkøbe Udlændingene denne. En Komité dannedes derefter til Overtagelse af Fregatten; denne Komité indsamlede hurtig ca. 42,000 Kr., en frivillig Landsindsamling indbragte ca. 10,000 Kr., og Komitéen indledede der-

efter Underhandlinger med Forretningsudvalget for Landsudstillingen i Aarhus om, at denne skulde benytte Fregatten som et Led i dens Arrangement; støttet af d'Hrr. Borgmester Drechsel og Bankdirektør, Etatsraad Nørgaard lykkedes det da ogsaa at gennemføre en Aftale, i hvis Følge »Jylland« indlemmedes i Udstillingen, der gav et Tilskud af 25,000 Kr. imod Ret til at opkræve og indkassere en særlig Entré ved Besøg i Skibet.

Udstyret med disse Midler tog »Jyllands-Komitéen« derefter fat paa Opgaven, yderligere støttet ved et Prioritetslaan, som Handelsbanken indrømmede. Fregatten blev nu afsendt til Frederikshavn, hvor den gennemgik en større Reparation; fra Orlogsværftet bevilgedes, at en Mængde Ting: Rejsning, Kanoner o. m. a., maatte overlades til Skibets Udhaling; den daværende Forsvarsminister Neergaard viste Foretagendet den Velvillie, at en stor Mængde Krigsgenstande fra Hærens og Flaadens Beholdninger blev udlaant til Opstilling om Bord; Bestyrelsen for den danske Havforskning støttede Foretagendet ved at stille et betydeligt Udvalg af dens Ejendele til Raadighed som en særlig Udstilling. Tidligt om Foraaret bugseredes »Jylland« tilbage til Hovedstaden, hvor alt det udlaante Materiel installeredes paa Batteriet, medens Banjerdækket benyttedes til Plads for en Række interessante Skibsmodeller, som private Rhederier med stor Imødekommenhed udlaante; i »Brandstuen« agter paa Batteriet fik man en fortrinlig Plads til den interessante Havforskningsudstilling, og agter paa øverste Dæk indrettedes i den gamle Kongebolig en Kafé.

Den store Militær-Udstilling, hvortil var knyttet en betydelig Samling af Billeder, dels fra Kunst-Industrimusæet, dels fra en Del private Samlere, vakte med Rette stor Interesse blandt de besøgende; moderne Vaaben, pragtfulde Modeller fra Orlogsværftets uforlignelige Modelkammer og Hundreder af Krigsgenstande, indfattede af Flagdekorationer og Draperier i livlige Farver, dannede tilsammen et malerisk og interessant Hele, som gjorde stor Lykke.

Nogle Dage inden Udstillingen aabnedes, blev den gamle Fregat, paa hvilken befandt sig Jyllands-Komitéens Forretningsudvalg: d'Hrr. Kommandør With. Seidelin, Statskonsulent Løfting og Overingeniør Holtermann, bugseret over fra København til Aarhus, hvor der i den nye Havn forinden var opmudret en Rende, gennem hvilken den —

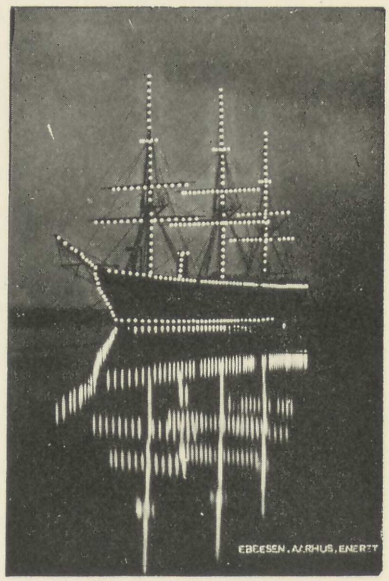

Fregatten »Jylland« illumineret.

om end med nogen Vanskelighed — blev bragt frem til Udstillingspladsens nordlige Ende og fortøjet op mod en Bro, som var bleven anlagt særlig for dens Skyld. Lige indenfor — paa Land — opkastedes en lille Skanse, der blev beplantet med en Del Skyts af særlig historisk Betydning, d. v. s. Kanoner, som havde spillet Rolle i de slesvigske Krige, og som Hærens Tøjhus velvilligst havde udlaant. Langs Rejsningens Master og Rær, langs Skrogets Vandlinie og Ræling saavel som inde i Skibet installeredes elektriske Ledninger med Tilslutning til Elek-

tricitetsværket i Byen. Ved dette Anlæg kunde man ved festlige Lejligheder illuminere hele Fregatten, hvad der gjorde en betydelig Virkning.

Jyllands-Komitéen havde den Tilfredsstillelse, at de trufne Arrangements hidlokkede en betydelig Kreds af skuelystne, hvis Entré paa det nærmeste opvejede den Udgift, Landsudstillingen havde haft af Skibets Tilvejebringelse til Aarhus.

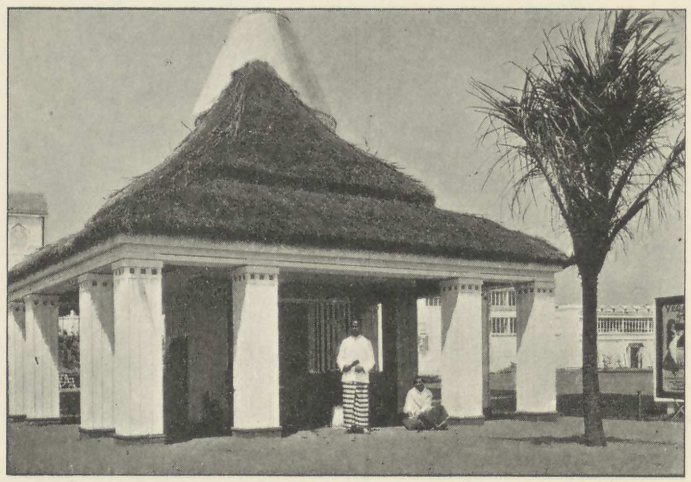

XVII.

AFSLUTNING

I FØLGE den trufne Bestemmelse skulde Landsudstillingen lukkes den 3. Oktober og paa Grund af dels den Deltagelse, der fra Byens og Omegnens Side var vist Udstillingen i det hele, dels det for en Gangs Skyld smilende Vejr — blev det samlede Besøg netop hin sidste Dag maaske Udstillingens største, idet ca. 40,000 Mennesker gav Møde for at tage Afsked med den.

Man havde villet præcisere Udstillingens Lukning derved, at Forretningsudvalget i Følge med de indbudte Gæster og de øvrige Udstillingsbesøgende i Procession gik igennem de forskellige Haller, som, saa snart det sidste af Processionen var passeret, blev lukkede for ikke mere at aabnes for Offentligheden.

Et Kvarter før seks kippedes 3 Gange med det store Udstillingsflag, som derefter sænkedes for sidste Gang.

Ligesom dette store Flag havde været Udstillingens eneste Flagpynt under hele dens Eksistens — det amerikanske Unionsflag under Amerikastævnet dog undtaget — gav det nu, da det gled ned for sidste Gang, det første officielle Tegn til Landsudstillingens Afslutning.

Lidt efter satte Processionen sig i Bevægelse med Forretningsudvalget i Spidsen og gik ned ad Strandpromenaden til Skovbrugets og Færøernes Hal, derfra til Landbrugets Maskinhal over Løvegaarden gennem de store Haller til Buehallens Hovedindgang, hvorfra man gennem Tuborg Triumfbue naaede Solennitetssalen, hvor Joachim Kattrups Kantate til Domorganist Arthur Allins Musik skulde afsynges.

Den djærve og lødige Kantate, der oprindelig af Forfatteren havde været tænkt anvendt ved Landsudstillingens Aabningshøjtidelighed, men blev for sent indleveret, gjorde med Rette megen Lykke. Den blev sunget af et stort blandet Kor, omtrent det samme, som havde sunget Kantaten ved Aabningshøjtideligheden, med Købmand Josephsen og Ingeniør Jensen som Solister og Frøken Maja Bjerre Jensen som Recitatrice.

KANTATE

I

KOR

Fra den brusende Bugt,
fra den mumlende Fjord
stævned Skibene hid
med Skatte ombord.
Fra den muldede Mark
og hvor Gyvelen staar
bragtes Kærner til Sæden
i Vaar.

Fra den stræbende Stad,
fra Maskinernes By
rejste Snillet sit Værk
i Hallernes Ly.
Fra den bøgbrune Skov
bruser Sangernes Røst:
Nu vil Sommeren modnes
til Høst!

SOLO

Var Tiderne onde
og Kaarene smaa,
og var vore Planer
kun Blink i det blaa,
var Byrderne svære
og Kræfterne faa;
vi lærte at bie og bære.

Men saa vi en Strime
af Vaardagens Gry,
da spændte vi Bue
og kæmped paany;
de træge blev unge,
de trætte blev kry,
og Sangen fik Lyd paa vor Tunge.

I Dagen den fagre
som Brødre vi stod,
af Smaabække voksed
en brusende Flod.
Lad Tvivlen kun trykke
og prøve vort Mod;
vi tror paa vort Land og vor Lykke.

II

KOR

Svinghjulet dirrer i Dampens Feber,
Akslen er blank af Slid,
Pendulet blinker i Svingets Bue
og maaler den strømmende Tid,
Skibsskruen snoer sig dybt under Bølgen,
Hvirvlen er kogende hvid;
sovende Mand fanger ikke Sejr,
— stærk bliver Slægten i Strid.

Draaberne funkler som Guld i Bægret,
der fyldes af Dagens Flid,
styrkende løfter de stolte Syner,
født i en stræbende Tid,
samlende maner de modiges Virke,
sygne skal Nag og Nid;
sovende Mand fanger ikke Sejr,
— stærk bliver Slægten i Strid.

SOLO MED KOR

Slægternes dunkle Drøm
om Gudernes Gnist fra det høje
vaagned i Lysets Strøm
som virkende Daad for vort Øje,
vunden af Viden
modnet i Striden,
Frugt af den modiges Møje.

Taagernes blege Lag
blev spredte af Ørnens Vinger,
Dæmringen lysner mod Dag,
mens Sejrshymnerne klinger.
Løftet af Dybet,
vristet fra Krybet,
Aanden mod Solen sig svinger.

RECITATION

Bonden gav Styrke af Brødkornets Neg,
Strid avled Snille hos Samfundets Stænder,
Hamren og Høvlen i øvede Hænder
dannede Jærnet og Skovenes Eg.
— Kravene steg.
Kræfterne øgedes.

Hæren sig ruster til Fremtidens Slag,
virkende vugger Maskinernes Stempler,
Søjlerne højnes i Kunstens Templer,
Idrætten hejser i Blæsten sit Flag:
Nu er det Dag
— dristig til Dysten!

Kræfterne tog vi fra Kraterets Mund,
Aarerne fandt vi i Klippernes Indre,
Solstraalen fanged vi, Soten at lindre,
Perlerne fandt vi paa Havdybets Bund.
Fagrere Fund
Fremtiden gemmer.

Mennesket voksede under sit Værk,
Aanden har tegnet paa Himlen sin Bane,
højt blev den baaren, Fremsynets Fane,
Storværk blev større, den svage blev stærk,
Lægmand og Klerk
Samholdet støtted.

Tanker blev viklet af Seklernes Svøb,
klarere lyste de, ædlere blev de,
Lidelser lindred de, Lovene skrev de,
fastere bli'r de i Tidernes Løb
— dér, hvor vi krøb,
spænder vi Vingerne.

Ud over Jorden og opad mod Sky
knitrer Elektromagnetens Gnister,
Solgudens Karm vore Seere frister,
Sejren er vunden i Morgenens Gry,
vørt er det ny
— Luftens Aarhundrede!

KOR

Hjærnen og Haanden
byggede Hallen,
satte som Mærke
Samhold og Fred.
Hundreders Virke
smykkede Byen
nede ved Bugtens
havfriske Bred.

Borger og Bonde
gav efter Ævne
Frugten af Flidens
signede Høst.
Sejren er vunden,
Lovsangen toner,
baaren af Staalets
malmfulde Røst.

Daadstærke Kæmper,
Gaadernes Mestre,
tændte i Mulmet
flammende Baal.
Stærkere blev vi,
højere steg vi,
sammen vi gaar mod
Fremtidens Maal.

III

SANG

Løfted vi højt din Hæder,
søgte vi Skjul i din Favn,
altid var der den samme
dragende Magt i dit Navn.
Staar vi ved Essens Gløder,
harver vi Sæd i Muld,
Danmark — du kender os alle,
hver én af dit Barnekuld.

Drog vi paa Dragesnekker
ud mod den fremmede Strand,
aldrig glemte vi Vejen
hjemad til Fædrenes Land.
Baner vi nye Veje,
skuer vort Øje vidt,
Danmark — da øges din Ære,
og alt, hvad vi vandt, er dit.

Hented vi Saar i Striden,
hærgede Stormen vort Bo,
aldrig segned det bedste:
Fremtidens bærende Tro.
Spænder vi Armens Sener,
gløder vor Tankes Gnist,
Danmark — vi bygger dit Virke,
og Sejren er din tilsidst.

Rejser vi Borgens Mure,
bøder vi Hytternes Tag;
blusser Bavnen paa Bakke,
fylkes et Folk om dit Flag.
Svinger vi Sværd i Striden,
staar vi paa ensom Vagt,
Danmark — du favner os alle
med løftende Minders Magt.

Efter Afsyngelsen af Kantaten talte Udstillingens Præsident sidste Gang fra Talerstolen. Han mindede om, at en Udstilling er et kompliceret Apparat, og at Arbejdet, der gaar forud, har en ganske særlig Karakter og særlige Vanskeligheder, bl. a. fordi Bygningerne maa projekteres, forinden man ved, hvor mange Udstillere der kommer. Her var Arbejdet udført af et Forretningsudvalg og Funktionærer, som var uerfarne paa en Del af de Omraader, der hører Udstillingen til, og der var naturligvis begaaet Fejl. Man havde maattet støtte sig paa Erfaringerne fra den sidst afholdte store Udstilling i 1888, men saadanne Slutninger er usikre; som Eksempel kan fremdrages, at medens Mæl-

kerestauranten i 1888 i København blev en stor Succes, kunde den slet ikke gaa her. Udgiftsbudgettet er blevet betydeligt overskredet, saa man næppe kommer til Ende med Regnskabet uden Underskud. Præsidenten rettede derpaa en Tak til Regering og gaar dog videre, vi udtaler Haabet om, at Udstillingen har været en god Prøvesten for Haandværket, Industrien og Kunsten. Naar man har færdedes i Hallerne, har man haft Følelsen af, at vort Land staar i en sund og kraftig Udvikling og at vort Folk er et dyg-

Foran Hovedrestaurationen.

Rigsdag, til Udstillere og Gæster. En særlig Tak ønskede han at rette til Aarhus By og dens Borgere, der paa saa mange Maader har baaret store Byrder; der var lagt Beslag paa Borgernes Offervillighed, men han haabede, at Udstillingen vilde vise sig at være til Gavn for Byen, et Led i dens Udvikling. Ønskerne tigt og livskraftigt Folk; lad os da haabe, at det maa vinde Fremgang og Lykke.

Senere talte Kammerherre, Stiftamtmand Dreyer om Udstillingens aandelige Resultater, som vare de allerbedste. Udstillingen havde vist den mægtige Fremgang paa alle Omraader og vist, at Aarhus kunde løse Opgaven.

Til Kongen blev sendt følgende Telegram:

Ved Landsudstillingens Slutningsfest bringer Udstillingens Bestyrelse og Deltagerne i Festen Deres Majestæt en allerunderdanigst og hjærtelig Hilsen med Tak for Deres Protektorat.

Herpaa indløb følgende Svar:

Hs. Majestæt Kongen bringer sin hjærtelige Tak for den fremsendte Hilsen og tilføjer, at det har glædet ham at se, at den skønne Landsudstilling, som han har omfattet med saa stor Interesse, har faaet en Afslutning, som er den værdig.

Næste Dags Morgen begyndte Rømningen af Hallerne og Bortflytningen af de udstillede Genstande, og tiltrods for, at den Udstillerne tilhørende Emballage, som for Størstedelen var magasineret i Marselisborg Ladegaard, fuldstændigt brændte 2 Dage før Udstillingens Lukning, var Hallerne dog efter faa Dages Forløb næsten tømt og de udstillede Sager borte.

I Modsætning til den Langsomhed, hvormed Hallerne fyldtes og Udstillingen kom paa Plads, var det forbausende at se, saa hurtigt alt kom af Vejen igen.

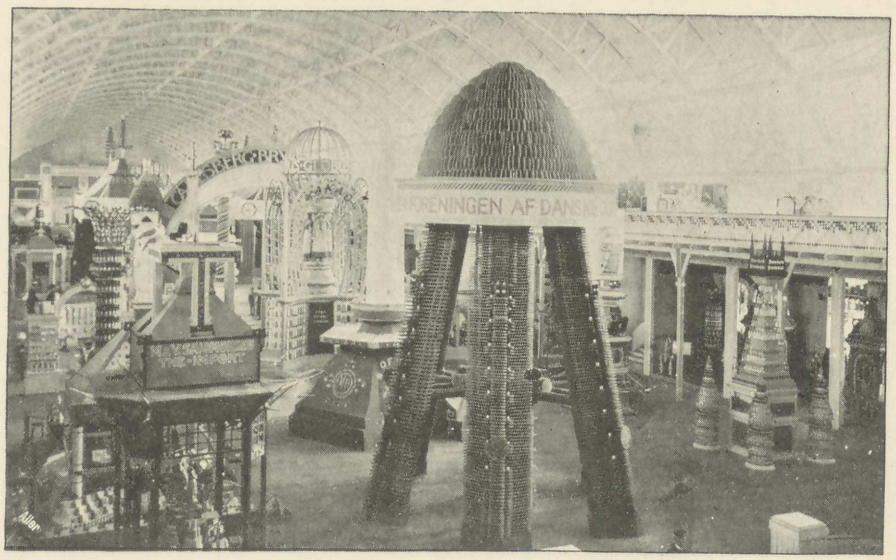

FORTEGNELSE

OVER

DE BYER OG STEDER, HVORFRA DER ER ANMELDT DELTAGELSE I LANDSUDSTILLINGEN I AARHUS 1909 SAMT ANTALLET AF ANMELDTE UDSTILLERE

1.	Aabyhøj	3	33.	Bredsten	1
2.	Aarhus	347	34.	Brobyværk St.	2
3.	Aalborg	18	35.	Bryrup St.	2
4.	Aarslev St.	1	36.	Brørup St.	2
5.	Aale	1	37.	Brønderslev	1
6.	Aalbæk St.	2	38.	Børkop St.	2
7.	Aakirkeby	1	39.	Dalby St.	1
8.	Aaløse	1	40.	Dalbyover St.	1
9.	Aidt (Hammel)	1	41.	Dalmose St.	1
10.	Als Odde	1	42.	Darup	1
11.	Alslev	1	43.	Daugaard St.	3
12.	Alken St.	1	44.	Dronninglund St.	1
13.	Arden St.	2	45.	Durup St.	1
14.	Askeby	1	46.	Ebeltoft	1
15.	Asnæs St.	2	47.	Eiby St.	3
16.	Assendrup	1	48.	Ellitshøj St.	1
17.	Auning St.	4	49.	Esbjerg	14
18.	Bandholm	1	50.	Espergærde St.	1
19.	Beder	3	51.	Faaborg	13
20.	Birkerød St.	2	52.	Faarevejle St.	1
21.	Bjerringbro St.	3	53.	Fanø	1
22.	Bjerre	1	54.	Filskov	2
23.	Bogense	6	55.	Fraugde	1
24.	Bonnet St.	1	56.	Fredericia	6
25.	Bording St.	1	57.	Fredensborg	1
26.	Borre	1	58.	Frederikshavn	5
27.	Borris St.	1	59.	Frederikssund	2
28.	Borup St.	1	60.	Funder St.	2
29.	Brabrand St.	3	61.	Fuglebjerg	2
30.	Brahetrolleborg	1	62.	Gadstrup St.	1
31.	Braaskov St.	1	63.	Gamtofte	2
32.	Bredballe Str.	1	64.	Gedser St.	1

65.	Gilleleje St.	1	119.	Kallundborg	3
66.	Gislinge St.	1	120.	Kastrup St.	1
67.	Gjelsted St.	1	121.	Kerteminde	6
68.	Gjestelev	1	122.	Kibæk St.	2
69.	Gjøl	1	123.	Kjellerup	3
70.	Gjørlev St.	1	124.	Klaksvig	2
71.	Glamsbjerg	2	125.	Klampenborg St.	1
72.	Glostrup St.	1	126.	Klippinge St.	2
73.	Grenaa	3	127.	Knebel	8
74.	Gudhjem	1	128.	Kolding	22
75.	Hadsund St.	1	129.	Kolind	2
76.	Hadsten St.	1	130.	Kvedinge	1
77.	Hammel St.	5	131.	Kvissel St.	1
78.	Hasle pr. Aarhus	1	132.	Kværkeby St.	1
79.	Haslev St.	3	133.	Korsør	4
80.	Hassing St.	1	134.	København	683
81.	Havndal St.	1	135.	Køge	1
82.	Havdrup St.	1	136.	Langaa St.	3
83.	Hedehusene St.	1	137.	Langeskov St.	1
84.	Hellerup St.	16	138.	Laurbjerg St.	3
85.	Helsingør	6	139.	Lejre St.	1
86.	Herning	7	140.	Lellinge	1
87.	Herskind	1	141.	Lemvig	2
88.	Hillerød	14	142.	Lillerød St.	1
89.	Hjerm	3	143.	Lou St.	1
90.	Hjortshøj St.	2	144.	Lystrup St.	4
91.	Hjørring	7	145.	Lyngby St.	3
92.	Hobro	3	146.	Lunderskov St.	4
93.	Holbæk	11	147.	Lundby St.	2
94.	Holeby St.	2	148.	Løgten St.	3
95.	Holmstrup St.	1	149.	Løgstrup St.	3
96.	Holmdrup St.	1	150.	Løkken	1
97.	Holstebro	3	151.	Løsning St.	1
98.	Holte St.	1	152.	Løgstør	2
99.	Holsted St.	1	153.	Maarslet St.	3
100.	Horsens	23	154.	Malling St.	3
101.	Hornslet St.	1	155.	Maribo	5
102.	Hornbæk St.	1	156.	Marstal	5
103.	Hou St.	1	157.	Marslev St.	1
104.	Hovedgaard St.	3	158.	Mariager	1
105.	Humlebæk St.	1	159.	Masnedsund St.	1
106.	Hurup St.	2	160.	Middelfart	4
107.	Humble	1	161.	Maarsø	2
108.	Højby St.	2	162.	Mundelstrup St.	1
109.	Høng St.	4	163.	Mørke St.	3
110.	Højrup St.	1	164.	Nakskov	6
111.	Hørsholm	2	165.	Neksø	1
112.	Hørby St.	2	166.	Nibe	1
113.	Hørve St.	2	167.	Nidløse	1
114.	Hvidbjerg St.	2	168.	Nyborg	5
115.	Ikast St.	2	169.	Nykøbing Mors	5
116.	Jebjerg St.	1	170.	Nykøbing Falster	6
117.	Jellinge St.	3	171.	Nysted	1
118.	Jerslev St.	3	172.	Nørre Snede	3

173.	Nørre Aaby St.	1	226.	Sulsted St.	1
174.	Næstved	6	227.	Svaneke	2
175.	Nørre Sundby	1	228.	Svendborg	18
176.	Odder	8	229.	Sæby	2
177.	Odense	36	230.	Søllested St.	2
178.	Ordrup—Gentofte	7	231.	Søsum	1
179.	Oxbøl St.	1	232.	Søvind St.	1
180.	Pedersker St.	1	233.	Tarm St.	1
181.	Pindstrup St.	1	234.	Taars	1
182.	Præstø	2	235.	Taastrup St.	2
183.	Ramme St.	1	236.	Terndrup	1
184.	Randers	33	237.	Thisted	5
185.	Rask Mølle St.	3	238.	Thorshavn	4
186.	Ribe	1	239.	Thorsøe St.	1
187.	Rindsholm St.	1	240.	Thorup St.	1
188.	Ringsted	4	241.	Tirstrup St.	1
189.	Ringkøbing	3	242.	Tissø	1
190.	Roskilde	5	243.	Tommerup St.	1
191.	Rudkøbing	1	244.	Trangisvaag	2
192.	Ruds Vedby St.	1	245.	Tranbjerg St.	1
193.	Ry St.	3	246.	Tranekær	1
194.	Rynkeby St.	1	247.	Tølløse St.	1
195.	Rødkjærsbro St.	1	248.	Tørring St.	1
196.	Rønde	4	249.	Tørslev	2
197.	Rønne	4	250.	Uldum St.	1
198.	Sakskøbing	1	251.	Ullerslev St.	1
199.	Silkeborg	15	252.	Ulsted St.	6
200.	Sebbersund St.	1	253.	Ulstrup St.	2
201.	Simested St.	2	254.	Vadum St.	1
202.	Sindal St.	2	255.	Valby	10
203.	Skals St.	1	256.	Vallø	3
204.	Skagen	5	257.	Varde	7
205.	Skanderborg	10	258.	Vedsted St.	1
206.	Skelund St.	1	259.	Vejen St.	11
207.	Skive	7	260.	Vejle	31
208.	Skjern St.	2	261.	Vejstrup St.	1
209.	Skotterup	1	262.	Vestervig	1
210.	Skelskør	1	263.	Vesterskerninge	2
211.	Skovby St.	1	264.	Vester Hassing St.	4
212.	Skovsgaard St.	3	265.	Viborg	13
213.	Skævinge St.	1	266.	Viby Jyll. St.	2
214.	Skørping St.	2	267.	Viby Sjæll. St.	1
215.	Slagelse	7	268.	Vindblæs St.	1
216.	Snekkersten St.	1	269.	Vipperød St.	1
217.	Snedsted St.	2	270.	Vrønding St.	1
218.	Sorø	5	271.	Vonsild	1
219.	St. Croix	6	272.	Værslev St.	1
220.	St. Thomas	6	273.	Vraa St.	1
221.	St. Jan	6	274.	Ærøeskøbing	4
222.	Stenstrup St.	1	275.	Ørbæk St.	1
223.	Stege	1	276.	Ørsted	2
224.	Struer	2	277.	Øster Vraa	2
225.	Stubbekøbing	4	278.	Øxendrup St.	1

XVIII
REGNSKAB

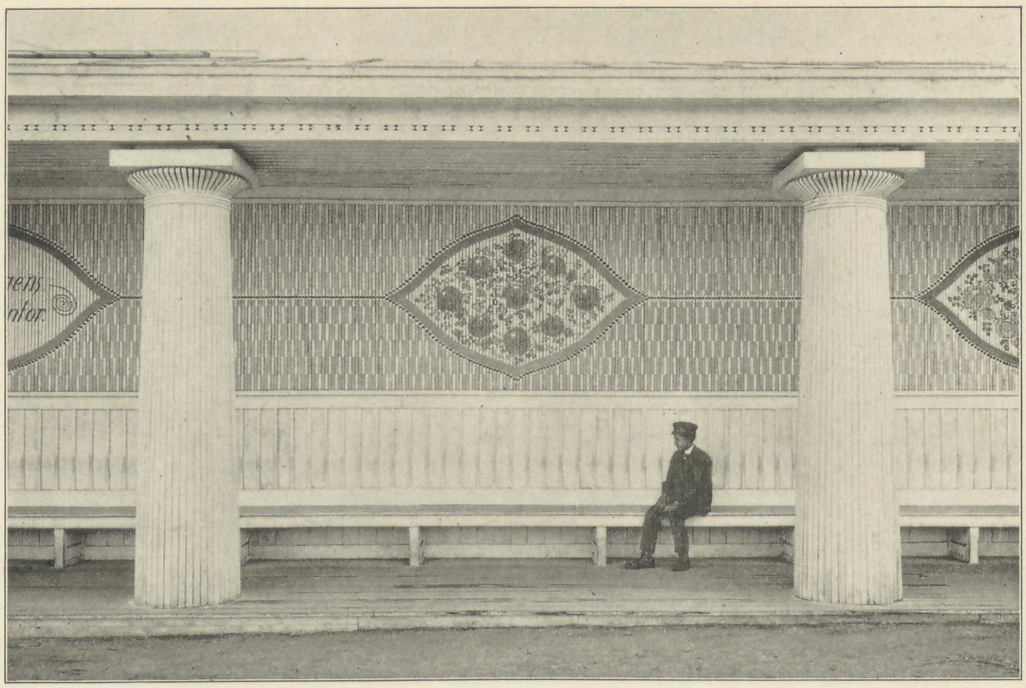

Saa snart Udstillingen var lukket, begyndte det Realisationsudvalg, som Forretningsudvalget havde nedsat, at afhænde de Udstillingen tilhørende Genstande, for at man kunde komme til Klarhed over, hvorledes det regnskabsmæssige Resultat vilde blive. Allerede i Begyndelsen af 1910 var man paa det rene med, at Overskridelserne paa Byggeudvalgets Konto havde været saa store, at den tegnede Garantikapital paa ca. 287,000 Kr. omtrent vilde gaa med, og man maatte da i Marts Maaned beslutte sig til at opkræve 50 % af den tegnede Garanti.

Siden Udstillingens Lukning havde saavel Byens Borgere som mange andre, navnlig i København, interesseret sig meget stærkt for, om Udstillingen vilde kunne bære sig pekuniært, og paa Grund heraf og fordi Tiderne i det hele var urolige og ugunstige, fremkom der Rygter om, at Udstillingsledelsen havde været altfor uøkonomisk og navnlig til Repræsentationen havde brugt fabelagtige Summer, der skulde beløbe sig til Hundrede Tusinder. Da Stemningen ikke vilde lægge sig, blev der sammenkaldt til et Møde imellem Garanterne og Udstillingsledelsen. Da Regnskabet paa det daværende Tidspunkt ikke var afsluttet, vægrede denne, som følte sig noget miskendt over den Behandling, der blev den til Del, sig ved at fremlægge dette, men oplyste, at Repræsentationsudgifterne var kalkulerede til 30,000 Kr. og kun ubetydeligt overskredne. En Del af Forsamlingen ønskede nedsat et kritisk Udvalg til at gennemgaa alt Udstillingen vedrørende og vilde gøre Garanternes Stilling over for Ledelsen afhængig af Udfaldet af et saadant Udvalgs Arbejde. Herpaa vilde Præsidenten og Formanden for Forretningsudvalget, Borgmester Drechsel, imidlertid ikke gaa ind, og Mødet endte uden Resultat.

Paa et nogle Dage senere afholdt nyt Møde blev man enig om at nedsætte ikke et kritisk Udvalg, men et Udvalg, som skulde varetage Garanternes Interesser, og som i den Anledning skulde have uhindret Adgang

til Gennemsyn af alle Regnskaber og Bilag Udstillingen vedrørende.

Dette Udvalg bestod af Stationsforstander Ulsøe Bruhn, Postekspedient Axel Nielsen, Handelsskolebestyrer Nielsen, Grosserer Carl Berthelsen og Snedkermester Jørgen Madsen.

Efter at Udvalget i Løbet af Aaret 1910 havde gennemgaaet Udstillingens Regnskaber og Bilag, afgav det en Betænkning i et Møde med Garanterne, hvori det udtalte fuldstændig Tilfredshed med Regnskabsaflæggelsen, og Bogholderiets fortrinlige Ordning, men beklagede de store Overskridelser, navnlig paa Byggekontoen. Senere ordnedes Forholdet til Garanterne saaledes, at de mere upersonlige blandt disse, Banker, Aktieselskaber o. l., indbetalte den fulde Garantikapital, hvorimod de øvrige kun indbetalte 75 % af det tegnede Beløb, hvorefter Byen overtog Resten.

Iøvrigt henvises til det aftrykte detaillerede og reviderede Regnskab, men endnu kan man f. Eks. i Hovedstaden stundom høre, at Repræsentationen paa Landsudstillingen i Aarhus i 1909 har kostet flere Hundrede Tusinde Kroner, hvilket maaske hidrører fra, at man ikke har kunnet bringe den budgetterede Sum i Overensstemmelse med den i Udstillingstiden udviste Gæstfrihed. Det maa derfor erindres, at Aarhus By ved flere Lejligheder, f. Eks. paa den dansk-amerikanske Dag, deltog i Repræsentationen, men de derved undgaaede Udgifter var dog i Forhold til Landsudstillingens Repræsentationsudgift ret minimale.

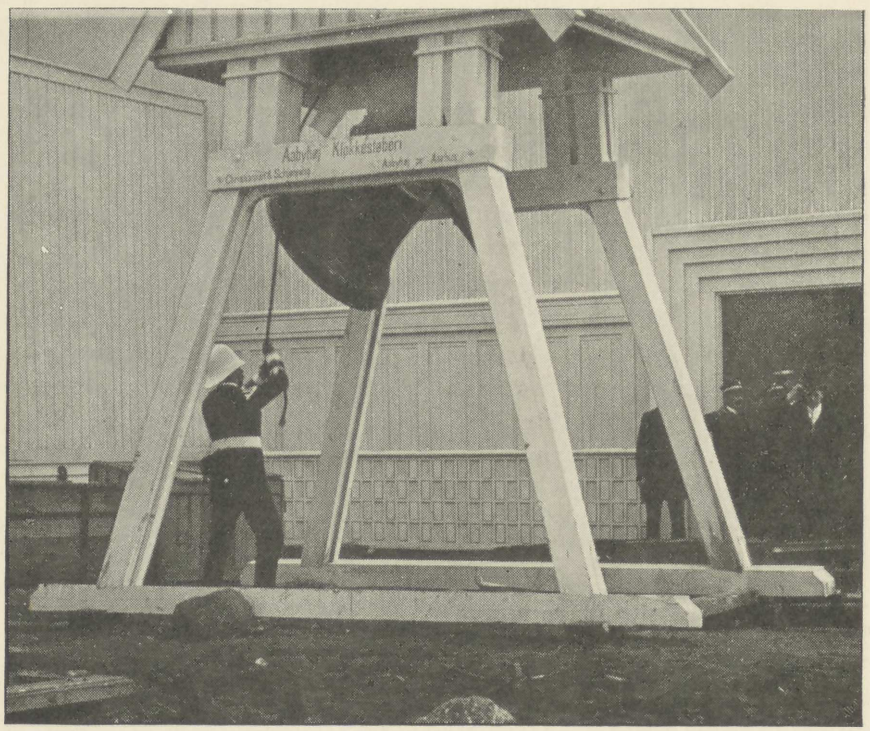

LANDS UDSTIL LINGEN AARHUS

REGNSKABET

	Specialsummer				Totalsummer.			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Tilskud til Udstillingen.								
1. Fra Statskassen	300000	»						
2. - Aarhus Kommune	200000	»						
3. - Etatsraad Filtenborg	30000	»						
4. - Garanter, der har betalt hele det tegnede Beløb	124500	»						
4. - Garanter, der har betalt 75 % af deres tegnede Beløb	104568	75						
4. - Garanter, der kun har betalt en Del af det til 75 % neds. Beløb	2129	66						
Tilsammen...	761198	41			761198	41		
Renter.								
1. Indvundne Renter i Aarhus Privatbank	9040	79						
2. Renter af Laan i do.			27176	85				
Tilsammen...	9040	79	27176	85	9040	79	27176	85
F. **Forretningsudvalget.**								
A. *Sekretariatet og Bureauet.*								
1. Gager: Generalsekretæren ..... 10000 Kr. Bureauchefen ..... 8000 -			18000	»				
2. Medhjælp (derunder til Bedømmelseskomitéen), Budløn			16011	60				
3. a. Kontorartikler, Bøger, Tryksager, Annoncer (derunder til Bedømmelseskomitéen), Leje af Skrivemaskiner			11705	74				
b. Kontorinventar			1127	25				
4. a. Beretn.s Udarbejdelse, Clicher, Trykning og Udsendelse			5580	75				
b. do. do. vedrørende Stationsbyen			1469	28				
5. Porto, Telegrammer, Telefon, Stempelmærker, Inkassationer, Processer, Arkivering			7905	83				
6. Husleje til Bureau og Generalsekretær			771	62				
At overføre...			622572	07				

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført...			62572	07				
7. Rejser og Diæter til Forretningsudvalget, Udstillingsraadet og korresponderende Medlemmer m. fl.			5410	91				
8. Opvarmning, Belysning, Rengøring			1084	84				
			69067	82			69067	82
C. *Udlejning.*								
1. Indmeldelsesgebyrer à 5 Kr.	4455	»						
2. Pladsleje af Udstillere	155529	32						
3. a. Afgift af Hovedrestaurationen	54011	69						
b. Do. af Restaurationen i Folkeparken	49596	11						
c. Do. af Konditorier, Bars og Restauranter	8250	45						
4. a. Pladsleje af Kiosker og Boder	11029	»						
b. Afgift fra samme	15531	51						
5. a. Pladsleje af Bazarboder	19438	50						
b. Afgift fra samme	7167	81						
6. a. Afgift fra Garderober og W. C.	7370	»						
b. Afgift fra Cyklestalden	593	13						
7. Diverse Indtægter	776	68						
8. a. Pladsleje af Maskiner m. m. paa skift Udstillinger	486	»						
b. Pladsleje og Afgift af Restaurants paa skift. Udstillinger	1717	71						
	335952	91			335952	91		
D. *Udstillingens almindelige Ordning.*								
1. Intendanten			4000	»				
2. a. Kontoret for Modtagelse af Gods: 1 Bestyrer og Medhjælp. Kontorartikler			5934	37				
b. Inventar og Rekvisiter til Kontoret og Terrainet samt til Rengøringen m. m.			7892	44				
c. Assistance ved Udpakning og Opstilling af Udstillingsgenstande. Kørsel. (Udv. III, IV, VII og X.)			7766	95				
3. Repræsentationsudgifter, derunder Fester			36124	95				
4. Kantaterne			6129	23				
5. Udsmykning af Pladsen og af Bygninger ved Fester, Fyrværkeri, Opvisning af Drager m. m.			16411	04				
6. a. Opsynet, Nattevagt			63867	91				
b. Uniformer til Opsyn og Kontrol			5497	74				
c. Brandvagt og Politivagt			15875	»				
d. Rengøring af Hallerne og Stationsbyen samt Renholdelse og Vanding af Terrainet, Grusbelægning af Gange etc.			16672	45				
At overføre...			186172	08	335952	91	69067	82

	Specialsummer.				Totalsummer.			
	Indtægt		Udgift.		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført...			186172	08	335952	91	69067	82
7. Lægevagtstation, Teltflytning og Rekvisitter ..... 151.85 Kr. Lægerne ..... 735.00 — Sygeplejerskerne ..... 1188.45 —								
8. Musik			2075	30				
9. Diverse Indtægter	1189	67	39757	»				
10. Ulykkesforsikring af Besøgende og Funktionærer			1656	21				
11. Spedition af Udstillingens egne Sager m. m.			4050	71				
12. Erstatning for brændt Emballage tilh. Udstillingen	4775	24						
	5964	91	233711	30	5964	91	233711	30
E. *Bedømmelseskomitéen.*								
1. Udkast til Medailler og Diplomer			1054	50				
2. Prægning af Medailler			3095	50				
3. Medailler af Guld			900	»				
4 Diplomer			2415	98				
5. Pengepræmier			125	»				
6. Dommertegn			131	25				
7. Rejser og Diæter. (Dommerfrokost)			5673	25				
8. Salg af Medailler	3450	87						
	3450	87	13395	48	3450	87	13395	48
Særlige Bevillinger.								
G. *Anlæg af Stationsbyen*			76156	06				
H 1. *Den gamle Borgmestergaards* Flytning og Restaurering			29727	57				
2. Salg af Platter m. m. fra samme	945	04						
I. 1. *Tilskud til Fællesforeningen af Jydske Landboforeningers Dyrskue....* 10000 Kr. 2. Godtgørelse til samme for Udstillingens Overtagelse af Maskinudstillingen paa Pladsen, Tombola og Restaurant..... 6000 - 3. Udsmykning af Pladsen ..... 300 -			16300	»				
K. *Fregatten »Jylland«:* 1. Komitéen ..... 25887 Kr. 75 Ø. 2. Anlæg af en Bro m. m... 5416 - 94 - 3. Elektrisk Belysning .... 2761 - 57 - 4. Assurance ..... 3032 - 67 - 5. Vandindlæg ..... 271 - 23 - 6. Andre Udgifter ..... 1211 - 05 -			38581	21				
L. *Tilskud til Afholdsforeningerne*			600	»				
	945	04	161364	84	945	04	161364	84
Tilsammen...					346313	73	477539	44

	Specialsummer				Totalsummer.			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
I.								
Udvalg for Kasse- og Regnskabsvæsen.								
A. *Administration:*								
1. Gager:								
Kasserer ..... 4500 Kr.								
Bogholder .. .. 4000 -								
Revisor .... 1000 -								
			9500	»				
2. Medhjæp, Budløn			7316	22				
3. Kontorartikler, Bøger, Tryksager, Annoncer			2980	23				
4. Inventar			469	67				
5. Porto, Telegrammer, Telefon			1038	88				
6. Inkassationsgebyrer			49	31				
7. a. Overskud fra Tælleapparaterne	460	10						
b. Fejltællingspenge til Kassereren.....			200	»				
c. Gratiale.....			50	»				
	460	10	21604	31	460	10	21604	31
Sektion 1.								
B. *Billetsalg.*								
1. a. Helligdage før Kl. 7.. 145482 Kr. 40 Ø.								
Do. efter - 7.. 28668 - 25 -								
b. Søgnedage før - 7.. 186950 - 90 -								
Do. efter - 7.. 34409 - 50 -								
	395511	05						
cd. Abonnement for voksne. (Heri indbefattet hele Salget ved Abonnementsmærker.) ..... 164729 Kr. 25 Ø.								
e. Abonnement for Børn 11215 - » -								
	175944	25						
f. Specialkort: Aabningsdagen..... 3037 Kr. » Ø.								
g. Udstillere og faste Medhjælpere..... 10483 - » -								
h. Billetter til nedsat Pris (Foreninger, Skoler).. 37556 - 35 -								
	51076	35						
i. Diverse Renter	69	25						
2. Entrè til den gamle Borgmestergaard ...	16738	65						
3. Do. - Kunstudstillingen	21021	95						
4. Do. - Fregatten »Jylland«	20308	90						
5. Do. - Sportsfester og skiftende Udstillinger	4368	79						
6. Leje af Tælleapparater, Transport, Opstilling og Nedtagelse.....			1752	60				
7. Kontrollører			23807	90				
Overkontrollører			2825	»				
8. Tryksager, Billetter, Kort m. m.....			3658	37				
9. 2 Byttekontorer ... . 1700 Kr. 86 Ø.								
1 Billetkontor ..... 1882 - 70 -								
			3583	56				
At overføre...	685039	19	35627	43	460	10	21604	31

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført...	685039	19	35627	43	460	10	21604	31
10. Rejser og Diæter			67	80				
11. Udbetalt Procent af Entrè til 2 udstillende Foreninger			32	99				
	685039	19	35728	22	685039	19	35728	22
C. *Salgsbureauet.*								
1. a. Salg for Lotteriet	5661	35						
b. Do. - Tombolaen	2461	»						
c. Do. - Udstillerne	477	60						
2. a. Medhjælp			1072	50				
b. Kontorartikler, Bøger m. m.			67	25				
c. Montering af Kontoret			209	80				
	8599	95	1349	55	8599	95	1349	55
Sektion 2.								
D. *Platter.*								
Tusindaarsplatten 5050 Kr. 30 Ø.								
Udstillingsplatten 3686 - 90 -								
			8737	20				
Salget	9005	»						
	9005	»	8737	20	9005	»	8737	20
E a. *Udstillingslotteriet.*								
1. Salg af Lodder	289764	»						
2. Do. - Mønstervillaerne	26035	»						
3. Udbetalte Gevinster			113738	»				
4. Provision til Kollektørerne			43817	99				
5. Købesum for Mønstervillaerne			36000	»				
6. Rejseudgifter			2105	27				
7. Stempelmærker			161	36				
8. Tryksager			8642	79				
9. Porto			1875	01				
10. Honorarer og Gager			8522	80				
11. Reklame og Annoncer			10518	38				
12. Diverse Udgifter. (Inventar etc.)			2791	65				
	315799	»	228173	25	315799	»	228173	25
b. Overskud fra Bortlodning ved Ungskuet	6110	63			6110	63		
F. *Tombolaerne.*								
1. a. Salg af 205,615 Numre à 1 Kr.	205615	»						
b. Salg af Inventar	214	»						
2. Indkøb af Gevinster for			153740	»				
3. Administration: Gager .... 6890 Kr. 57 Ø.								
Tryksager 1041 - 50 -								
Inventar.. 2595 - 21 -								
Diverse .. 1300 - 22 -								
			11827	50				
	205829	»	165567	50	205829	»	165567	50
Tilsammen...					1230842	87	461160	03

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
II.								
Udvalg for Bygninger og Terræn.								
Sektion 1.								
A. *Administration.*								
1. Arkitekt Rosen ..... 58609 Kr. 90 Ø.								
Konduktører ..... 16770 - « -								
			75379	90				
2. Medhjælp ved Opmaaling m. v., 1 Pladsmand			1951	75				
3. Kontorartikler, Bøger, Tryksager, Annoncer, Telefon, Porto, Kørsel, Fragt, Husleje			3678	78				
4. Opvarmning, Belysning og Rekvisitter ...			3262	51				
5. Rejser og Diæter			4261	30				
6. Rejsegilde			1477	09				
7. Bygnings- og Vandafgift for Adm. Bygn..			81	75				
8. Assurance af Bygninger og Inventar.....			35810	31				
9. Lynafledningsanlæg			4210	»				
10. 1 elektrisk Luftledning og 1 Plankebro (paa Aabningsdagen).....			470	15				
11. Diverse.....			173	29				
			130756	83			130756	83
Bygninger og Inventar.								
B. Administrationsbygningen			23642	08				
C. Garderobebygningen.....			8540	32				
CC. Do. Omdannelse.....			2040	31				
D. Transporthallen			29038	76				
E. Industrihallen			147444	57				
EE. Do. Udvidelse			10856	70				
F. Elektricitetshallen			109325	71				
Ff. Fiskeribygningen			22467	96				
G. Hovedrestaurationen			62500	42				
H. Kunsthallen			37727	75				
Hh. Dekoration			10900	»				
I. Maskinhallen			51353	40				
II. Do. Udvidelse			2550	»				
Ii. De samvirkende Haveselskabers Bygning.			3744	91				
K. Bygning for Jagt-, Hede- og Skovbrug ...			16210	89				
L. Landbrugsbygningen			32269	14				
Ll. Bygning for Bygningsmaterialier.....			11624	42				
M. Havebrugsbygningen			17334	24				
Mm. Bygning for Eksplosionsmotorer.....			4964	85				
N. Mejeribygningen.....			31302	19				
Nn. Sprøjtehuset			1521	20				
O. Dampskorstenen			3225	»				
Oo. Toiletbygning ved Søjlehallen			4201	95				
P. Kedelhuset			5417	76				
Pp. Bygning for Grønland			4592	95				
At overføre...			654797	48			130756	83

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført...			654797	48			130756	83
Q. Portaler og Indhegninger			35210	30				
R. Bygninger paa skiftende Udstillinger			25127	83				
Rr. Toiletbygning i Folkeparken			3378	58				
S. Abessinerlejren			2051	62				
Ss. Bureaubygningen ved Banegaarden			1818	53				
U. Solennitetshallen og Garderoben derved			33828	91				
Uu. Flagstangen			915	26				
X. Statens Bygninger			19321	48				
Xx. Garderobebygningen ved Strandvejen			491	35				
Y. Boderne			22287	29				
Z. Bassiner			6928	80				
Æ. Søjlehallen			56159	59				
Ææ. Sammenbygning af Buehal og Søjlehal			10573	30				
Ø. Folkerestaurationen			15249	11				
Vv. Flag og Vimpler			189	35				
Ww. Brandstationen i Assensgade			1471	29				
Aa. Afholdsrestaurationen			9016	87				
Bb. Vagtbygningen			12925	73				
Cc. Pressebygningen			7583	53				
Dd. Musikpavillonen			2014	06				
Kk. Gasværket			327	»				
Qq. Halvtagsbygningen ved Pontoppidansgade			5493	02				
VV. Overskridelse af den budgetterede Byggesum for Lotterivillaerne			9202	13				
			936362	41			936362	41
Sektion 2. Terrainet.								
1. Assistance ved Udarbejdelse af Planer, Tilsyn m. m.			1563	91				
2. Jordarbejde ifølge Kontrakt med Hoffmann & Sønner			38022	32				
3. Andre Jordarbejder, Bassiner, Kæmpehøjen, Afgravning for Bygninger, Flytning af Spor			19541	55				
4. a. Hoffmann & Sønner for Standsning af Jordarbejdet ved Havnen 22436 Kr. 50 Ø.								
b. Løssl & Sørensen for Standsning af Cementstøbning 5000 - » -								
			27436	50				
5. a. Vejregulering og Grusning 26208 Kr. 80 Ø.								
b. Gangstier i Bygninger 3226 - 20 -								
			29435	»				
6. a. Haveanlæg og Vedligeholdelse deraf i Udstillingstiden 23606 Kr 02 Ø.								
At overføre... 23606 Kr. 02 Ø.			115999	28			1067119	24

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført... 23606 Kr. 02 Ø.			115999	28			1067119	24
b. Erstad Jørgensens Rejser og Gartner Diedrichsens Honorar ..... 2807 - 60 -								
c. Terraintrapper..... 1450 - » -								
d. Bænke .... 2211 - 10 -								
e. Hegn om Plæner..... 405 - » -								
			30479	72				
7. Kloakanlæg			12912	11				
8. Vandforsyning.....			11562	41				
9. Istandsættelse af Dyrskuepladsen og Pladsen for skiftende Udstillinger.....			5637	34				
10. Istandsættelse af Pladsen paa Havneterrainet for Havebrugsudstillingen.....			1222	60				
11. Istandsættelse af Pladsen for Planteavlsudstillingen og Gartneriudstillingen ved Teknisk Skole.....			5977	20				
12. Brandsikringen. Ildslukningsapparater, Leje af Dampsprøjte og Slangevogn, Slanger, Broncetraad, Alarmeringsapparater, Seletøj, Arbejdsløn, Told, Fragt, Fourage, Soignering.....			10375	35				
13. Gasledninger			1523	01				
			195689	02			195689	02
Tilsammen...							1262808	26
III. **Udvalg for Haandværk og Industri.**								
1. Arkitekterne for Ordning og Opstilling...			2377	»			2377	»
Tilsammen...							2377	»
IV. **Udvalg for Maskiner og Redskaber.**								
A. A. *Administration.*								
1. Ingeniørassistance.....			6788	63				
2. Udpakning, Opstilling m. m. (se F. D. 2. c.)			»	»				
3. Husleje, Opvarmning, Belysning og Kontorinventar.....			1369	32				
4. Kontorartikler, Annoncer, Tryksager, Porto, Telefon.....			1037	40				
A. 5. a. Salg af Elektricitet til Belysning ..... 22326 Kr. 93 Ø.								
b. Salg af Elektricitet til Kraft .... 6745 - 43 -								
c. Indtægt ved Levering af Damp..... 2558 - 01 -								
	31630	37						
6. Udgift til Belysning og Kraftlevering. (Se endvidere under IV. C. 3.).....			18695	56				
At overføre...	31630	37	27890	91				

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført...	31630	37	27890	91				
7. Indtægt ved Levering af Vand.....	4931	46						
8. Vandafgift.....			6726	62				
9. Indtægt ved Gasforbrug	4624	88						
10. Aarhus Belysningsvæsen for Gas			4217	30				
11. Indtægt ved forsk. Arbejder, Installationer og Reparationer.....	2181	14						
	43367	85	38834	83	43367	85	38834	83
B. Sektionerne 1–2.								
1. Transmissioner i Maskinhallen for industrielle Virksomheder og i Hallen for Landbrugsmaskiner			4604	13				
2. Kedelindmuring og Fundament.....			2470	27				
3. Montage i Kedelhuset og Rør til Kedelovn			14626	61				
4. Hovedrørledninger og Spildevandsledninger..			12348	29				
5. Fundamenter til Kraftmaskiner og Elektromotorer			4020	02				
6. Søjler og Stativer for en Kørekran.. ...			4341	60				
7. Interims- og Lossekran.....			73	52				
8. Gas- og Vandledninger			564	74				
9. Fundamenter og Rørledninger for Motorudstillingen			1570	50				
10. Fortøjningsbro for Motorbaade.....			325	»				
11. 1 Maskinassistent..... 1530 Kr. » Ø. 2 Fyrbødere..... 1219 - 63 -			2749	63				
			47694	31			47694	31
C. Sektion 3.								
1. Hovedstrømtavlen i Maskinhallen.....			3679	41				
2. Ledninger i Hallen for industrielle Virksomheder, i Hallen for Landbrugsmaskiner og til Kraftoverføring			9502	79				
3. Leje af Buelamper og Stænger til Terrainbelysningen			10991	49				
4. Belysningsanlæg i Maskinhallen			1574	62				
5. Stikledninger til Restaurationsbygningen, Stationsbyen og til Udstillere i selvstændige Pavilloner.....			5704	05				
6. Udligningsagregat			1870	»				
7. Tilslutning til det kommunale Elektricitetsværk.....			1030	01				
8. 1 Assistent ..... 1000 Kr. » Ø. 1 Elektriker..... 1633 - 60 -			2633	60				
			36985	97			36985	97
D. Sektion 4. Jernbanevæsen. (Intet.)								
At overføre...					43367	85	123515	11

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført...					43367	85	123515	11
E. *Teknologisk Institut.*								
1. Institutets Demonstration.....			5227	74				
2. Andre Udgifter.....			281	76				
3. Polyteknisk Læreanstalt.....			1432	70				
4. Bidrag til de under teknologisk Institut udstillede Maskiner.....	4050	»						
	4050	»	6942	20	4050	»	6942	20
Tilsammen...					47417	85	130457	31
Anmærkning. De for Udvalg IV anførte Udgiftsbeløb giver ikke det virkelige Billede af Udgifterne, idet der paa forskellige Regninger er fradraget Beløb for Tilbagetagning af det benyttede Materiale, uden at det er specificeret paa hvilke Konti, der fragaar Beløb.								
V. **Udvalg for Statsinstitutioner.**								
A. *Postvæsen.* (Intet.)								
B. *Telegrafvæsen.*								
Poulsens traadløse Telegraf (1 Antennemast)			2634	88				
Tilsammen...			2634	88			2634	88
VI. **Udvalg for Grønland, Vestindien og Færøernes Amt.**								
A. *Grønland.* (Intet.)								
B. *De vestindiske Øer.*								
1. Indkøb af Udstillingsgenstande.....			1350	13				
2. Ud- og Indpakning m. m.....			513	73				
3. Plakater, Skilte m. m.....			95	75				
			1959	61			1959	61
C. *Færøerne.*								
1. Bidrag til disses Udstilling.....			1000	»				
2. Seletøj til færøiske Heste, Foderpenge m. m.....			513	20				
			1513	20			1513	20
Tilsammen...							3472	81
VII. **Udvalg for Kommunalinstitutioner, Ingeniør- og Bygningsvæsen, Undervisning, Biblioteksvæsen m. m.**								
A. Udpakning, Opstilling (se FD. 2 c).								
B. Sektion 1. Ingeniør- og Bygningsvæsen. (Intet.)								
At overføre...								

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført...								
C. Sektion 2. Skolevæsen.								
1. Tilsyn, Cirkulære m. m. samt Opstilling og Nedtagning af Elevarbejder			729	06				
2. Frøbelsk Institut			100	»				
			829	06			829	06
D. Sektion 3. Biblioteksvæsen.								
1. Gage til sagkyndigt Tilsyn. (Intet.)								
2. Reoler og andet Inventar.....			1093	97				
3. Transport, Opstilling m. m.			24	36				
			1118	33			1118	33
E. Sektion 4 Brandvæsen.								
Opstilling af Tegninger m. m.....			50	»			50	»
F. Sektion 5. Historisk Udstilling. (Findes under FH. Den gamle Borgmestergaard.)								
Tilsammen...							1997	39
VIII. **Udvalg for Landbrug, Havebrug, Skovbrug m. m.**								
A. A. Administrationsudgifter.....			781	32			781	32
A. Sektion 1. Landbrug.								
1. Bevilget Beløb.....			5000	»				
2. Brandforsikringspræmie for landbohist. Forening			328	67				
			5328	67			5328	67
B. Sektion 2.								
1. Det arbejdende Mejeri.....			3032	85				
2. Afgift fra Mælkerestaurationen	4855	96						
	4855	96	3032	85	4855	96	3032	85
C. Sektion 3. Havebrug.								
1. Bevilget Beløb.....			4889	20				
2. Skolehaver			200	»				
			5089	20			5089	20
D. Sektion 4. Gartneri.								
Bevilget Beløb			11000	»			11000	»
E. Sektion 5. Skovbrug og Jagt.								
Planter, Rejser, Avertissementer m. m.....			219	71			219	71
F. Sektion 6. Hede- og Mosebrug.								
1. Hedeselskabet. Bevilget Beløb.....			2000	»				
2. Moseselskabet			500	»				
			2500	»			2500	»
At overføre...					4855	96	27951	75

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført...					4855	96	29951	75
G. Sektion 7. Saltvandsfiskeri.								
Bevilget Beløb			1000	»			1000	»
H. Sektion 8. Ferskvandsfiskeri.								
Rall			28	80			28	80
I. Sektion 9. Skiftende Udstillinger.								
1. Foreningen af Jydske Landboforeninger for at holde Forevisningsmarken aaben			600	»				
2. Et Skilt til »Skiftende Udstillinger«			97	73				
			697	73			697	73
Tilsammen...					4855	96	29678	28
IX. **Udvalg for Kunst.**								
A. Sektionerne 1—3.								
1. Pakning og Udpakning af Malerier og Skulpturarbejder samt Transport			4737	79				
2. Fragt			335	55				
3. Opsyn			1312	33				
4. Sekretærløn og Rejseudgifter			3792	85				
5. Assurance			618	75				
6. Andre Udgifter			1853	94				
7. Leje af Lokale i København, Rengøring, Fyring, Belysning			346	»				
Tilsammen...			12997	21			12997	21
X. **Udvalg for Hygiejne, Idræt og Turistvæsen.**								
A. Sektion 1. Sygepleje og Hygiejne.								
1. Administration og Rejseudgifter			127	55				
2. Udstilling af Hærens Sanitetsmateriel			587	51				
			715	06			715	06
B. Sektion 2. Idræt.								
1. Kontorudgifter, Porto, Telefon			411	42				
2. Tryksager (Propositioner m. m.)			734	65				
3. Annoncer og Reklamer			1292	16				
4. Dommernes Rejser og Diæter			1893	52				
5. Repræsentation for Sportsmændene			3908	56				
6. Musik			450	»				
7. Afspærringsmateriale			74	»				
8. Præmier			3325	35				
9. Montrer til Idrætsforeningen			240	»				
10. Tilskud fra Dansk Idrætssektion	1265	05						
	1265	05	12329	66	1265	05	12329	66
Tilsammen...					1265	05	13044	72

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
XI. Udvalg for Presse, Møder og Forlystelser.								
A Sektionerne 1—3.								
1. Administrationsudgifter			1228	13				
2. Rejser og Diæter			1044	15				
3. Konkurrence om Plakater m. m.			2065	»				
4. Reklameplakatens Trykning			1473	43				
5. Katalogets Udfærdigelse			36400	72				
6. Katalogets Salg	27747	66						
7. a. Backhausens Program	383	72						
b. Funch-Thomsens Udstillingsavis	2391	77						
c. Politikken	396	54						
d. Brevkort-Koncession	5200	»						
e. Fotografering	3100	»						
	39219	69	42211	43	39219	69	42211	43
B. Sektion 1. Presse og Reklame.								
1. a—g. Udgifter vedrørende hele Sektionen (Kontorpersonale, Kontorartikler, Inventar, Husleje.)			8726	57				
1. a—b. Reklameplakatens Udbredelse samt Jernbane- og Dampskibsreklame			19965	10				
c. Reklame i Dagblade			6409	48				
d. Do. i Fagblade			314	55				
e. Do. i illustrerede Blade			3538	95				
f. Do. i udenlandske Blade			1034	10				
g. Annoncer			16007	81				
2. Salg af Fotografier, Klichéer, Kontorartikler, Tegninger m. m.	216	47						
	216	47	55996	56	216	47	55996	56
C. Sektion 2. Kongresser og Møder.								
1. Cirkulærer ang. Kongresser og Møder			6	»			6	»
D. Sektion 3. Fester og Forlystelser.								
1. a Administrationsudgifter samt Rejser og Diæter			862	52				
b. Specielle Kasserere og Kontrollører			887	75				
2. a. Afgifter fra Folkeparken	31136	10						
b. Pladsleje fra do.	6263	»						
3 Opvisning af en Flyvemaskine			8990	56				
	37399	10	10740	83	37399	10	10740	83
Tilsammen					76835	26	108954	82
XII. Udvalg for Indkvartering m. m.								
A. Sektion 1. Indkvartering.								
1. 1 Sekretær			2000	»				
2. Medhjælp paa Kontoret			835	59				
At overføre			2835	59				

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført...			2835	59				
3. Kontorartikler, Tryksager, Annoncer, Telefon, Kørsel, Belysning.....			922	94				
4. Leje af Inventar til Kontoret.....			89	»				
5. Gebyr af udlejede Værelser	536	35						
	536	35	3847	53	536	35	3847	53
6. *Udstillingshotellet.*								
a Logi og Morgenservering.....	50028	75						
b. 1. Gager, Medhjælp og Bestyrerløn..... 5465 Kr. 63 Ø.								
2. Kontorartikler, Tryksager, Annoncer, Telefon, Porto, Kørsel... 1112 - 27 -								
3. Installationer, Inventar og Leje deraf.... 32398 - 20 -								
4. Assurance..... 76 - 80 -								
5. Vadsk og Rengøring, Lys og Tændstikker, Brændsel, Belysning. 4572 - 03 -								
6. Lejeafgift..... 32500 - » -								
7. Morgenservice..... 10190 - 50 -								
8. Diverse ..... 889 - 37 -								
			87204	80				
	50028	75	87204	80	50028	75	87204	80
7 *Teknisk Skole.*								
a. Indtægt ved Udlejning.....	2147	75						
b. 1. Gager og Medhjælp.. 709 Kr. 45 Ø.								
2. Vadsk, Rengøring og Belysning ..... 922 - 32 -								
3. Leje af Inventar, Hø m. m., Rengøringsrekvisitter..... 1554 - 32 -								
4. Kørsel ..... 272 - 38 -								
5. Brandforsikring..... 12 - » -								
			3470	47				
	2147	75	3470	47	2147	75	3470	47
B. Sektion 2. Kommunikation.								
1. Reklame angaaende Vognmandskørsel...			16	50			16	50
C. Sektion 3. Beværtningsvæsen. (Intet.)								
Tilsammen...					52712	85	94539	30
Realisationen.								
A. Ved Realisationsudvalget.								
1. a. Salg af Bygninger og Materiale	32219	58						
b. Udgifter ved samme (Nedbrydn. m. m.).			19797	41				
At overføre...	32219	58	19797	41				

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført...	32219	58	19797	41				
2. a. Salg af Inventar	6097	96						
b Udgift ved samme (Erstatninger)			954	16				
3. Salg af Planter	390	»						
4. Do. - diverse	6046	78						
B. Auktionerne.								
1. Indtægt	80159	30						
2. Udgift ved Forberedelsen af Auktionerne			2919	60				
C. Istandsættelse af Veje og Terrain efter Udstillingens Lukning			2886	92				
Tilsammen...	124913	62	26558	09	124913	62	26558	09

SAMLET OVERSIGT

Tilskud til Landsudstillingen, ialt					761198	41		
Renter					9040	79	27176	85
F. Forretningsudvalget.								
A. B. Sekretariatet og Bureauet			69067	82				
C. Udlejning	335952	91						
D. Udstillingens almindelige Ordning	5964	91	233711	30				
E. Bedømmelseskommitéen	3450	87	13395	48				
Særlige Bevillinger.								
G. Anlæg af Stationsbyen			76156	06				
H. Den gamle Borgmestergaard	945	04	29727	57				
I. Tilskud til Fællesforeningen af Jydske Landboforeningers Dyrskue			16300	»				
K. Fregatten »Jylland«			38581	21				
L. Tilskud til Afholdsforeningerne			600	»				
	346313	73	477539	44	346313	73	477539	44
I. Udvalg for Kasse- og Regnskabsvæsen.								
A. Administrationsudgifter	460	10	21604	31				
Sektion 1.								
B. Billetsalg	685039	19	35728	22				
C. Salgsbureauet	8599	95	1349	55				
Sektion 2.								
D. Platter	9005	»	8737	20				
E. a. Udstillingslotteriet	315799	»	228173	25				
b. Bortlodning ved Ungskuet	6110	63						
F. Tombolaerne	205829	»	165567	50				
	1230842	87	461160	03	1230842	87	461160	03
II. Udvalg for Bygninger og Terrain.								
A. Sektion 1. Administration			130756	83				
Bygninger og Inventar			936362	41				
do. 2. Terrainet			195689	02				
			1262808	26			1262808	26
At overføre...					2347395	80	2228684	58

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført...					2347395	80	2229684	58
III. Udvalg for Haandværk og Industri.								
Sektionerne 1—8			2377	»			2377	»
IV. Udvalg for Maskiner og Redskaber.								
A. Sektionerne 1—4	43367	85	38834	83				
B. Do. 1—2			47694	31				
C. Sektion 3			36985	97				
D. Do. 4. (Intet)								
E. Teknologisk Institut	4050	»	6942	20				
	47417	85	130457	31	47417	85	130457	31
V. Udvalg for Statsinstitutioner.								
A. Sektion 1. Postvæsen			»	»				
B. Do. 2. Telegrafvæsen			2634	88				
			2634	88			2634	88
VI. Udvalg for Grønland, Vestindien og Færøernes Amt.								
A. Sektion 1. Grønland. (Intet.)								
B. Do. 2. De vestindiske Øer			1959	61				
C. Do. 3. Færøerne			1513	20				
			3472	81			3472	81
VII. Udvalg for Kommunalinstitutioner, Ingeniør- og Bygningsvæseu, Undervisning, Biblioteksvæsen m. m.								
A. Sektionerne 1—5			»	»				
B. Sektion 1. Ingeniør- og Bygningsvæsen			»	»				
C. Do. 2. Skolevæsen			829	06				
D. Do. 3. Biblioteksvæsen			1118	33				
E. Do. 4. Brandvæsen			50	»				
F. Do. 5. Historisk Udstilling			»	»				
			1997	39			1997	39
VIII. Udvalg for Landbrug, Havebrug, Skovbrug m. m.								
A. A. Administrationsudgifter			781	32				
A. Sektion 1. Landbrug			5328	67				
B. Do. 2. Mejeri	4855	96	3032	85				
C. Do. 3. Havebrug			5089	20				
D. Do. 4. Gartneri			11000	»				
E. Do. 5. Skovbrug og Jagt			219	71				
F. Do. 6. Hede- og Mosebrug			2500	»				
G. Do. 7. Saltvandsfiskeri			1000	»				
H. Do. 8. Ferskvandsfiskeri			28	80				
I. Do. 9. Skiftende Udstillinger			697	73				
	4855	96	29678	28	4855	96	29678	28
IX. Udvalg for Kunst.								
A. Sektionerne 1—3			12997	21			12997	21
At overføre...					2399669	61	2412299	46

	Specialsummer				Totalsummer			
	Indtægt		Udgift		Indtægt		Udgift	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Overført. .					2399669	61	2412299	46
X. Udvalg for Hygiejne, Idræt og Turistvæsen.								
A. Sektion 1. Sygepleje og Hygiejne			715	06				
B. Do. 2. Idræt	1265	05	12329	66				
C. Do. 3. Turistvæsen	»	»	»	»				
	1265	05	13044	72	1265	05	13044	72
XI. Udvalg for Presse, Møder og Forlystelser.								
A. Sektionerne 1—3	39219	69	42211	43				
B. Sektion 1. Presse og Reklame	216	47	55996	56				
C. Do. 2. Kongresser og Møder.....			6	»				
D. Do. 3. Fester og Forlystelser	37399	10	10740	83				
	76835	26	108954	82	76835	26	108954	82
XII. Udvalg for Indkvartering m. m.								
A. Sektion 1. Indkvarteringsbureauet	536	35	3847	53				
Udstillingshotellet..... .	50028	75	87204	80				
Teknisk Skole	2147	75	3470	47				
B. Do. 2. Kommunikation			16	50				
C. Do. 3. Beværtningsvæsen. (Intet)								
	52712	85	94539	30	52712	85	94539	30
Realisationen.....	124913	62	26558	09	124913	62	26558	09
					2655396	39	2655396	39

Udvalget for Kasse og Regnskab.

Chr. Filtenborg,
Formand.

A. C. Petersen,
Bogholder.

Revideret og befunden rigtig.

Knud Larsen,
Revisor.

OPGØRELSE

OVER

INDKOMNE GARANTIBELØB

TIL

LANDSUDSTILLINGEN I AARHUS 1909

I. *Garanter, der har betalt hele det tegnede Garantibeløb.*

Hans Broge & Co. 10,000 Kr. Fr. Nørgaard, Etatsraad, Bankdirektør, 4000. S. Frichs Eftf. 5000. G. Kirk, Telefondirektør, 3000. Otto Langballe, Grosserer, 5000. Alfr. Kieler, Direktør, 5000. J. A. Christensen, Grosserer, 2000. Aarhus Bikube 1000. Aarhus Amtstidende 1000. Frederiksbjerg Handels- og Industriforening 2000. Spare- og Laanekassen 2000. Aarhus elektriske Sporvej, A/S, 5000. Aarhus Privatbank, A/S, 10,000. Østjydske Bryggerier, A/S, 10,000. Aarhus Trælasthandel, A/S, 5000. Købmands- og Haandværkerbanken 2000. De forenede Mejerier, A/S, 2000. Jul. Mellentin, Købmand, 1000. Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger 2000. De danske Spritfabriker, A/S, 2000. Aarhus Haandværkerforening 30,000. Jydsk Handels- og Landbrugsbank 10,000. Landbosparekassen 2000. Aarhus Borgerforening 2500. Arbejder Spare- og Laanekassen 1000.

Ialt 124,500 Kr.

II. *Garanter, der har betalt 75 % af det tegnede Garantibeløb.*

Chr. G. Hansen, Konsul, Direktør, 1500 Kr. P. A. Buchtrup, Købmand, 750. S. Jacobsen, do., 750. H. Christiansen, Fabrikant, 3750. Hans Schourup, do., 1500. L. Hammerich, do., 1500. Wilcken, Direktør, 1500. P. Petersen, kgl. Vejer og Maaler, 1500. J. M. Stilling, Direktør, 1500. Eduard Bergmann, Konsul, 750. J. P. Petersen, Dampskibsekspeditør, 300. Marthin Hansen, Købmand, 150. R. P. Overgaards Enke, do., 150. N. C. Feddersen, Sejlmager, 150. Julius Petersen, Købmand, 375. Victor Brabrand, Grosserer, 750. A. Marqvardsen, Fabrikant, 375. Hans Kjærs Enke, Købmand, 75. Vilhelm Thuesen, Fabrikant, 375. Ludvig Schmidt, Købmand, 150. J. Christensens Eftf. (R. Hjorth), Grosserer, 150. Julius Kyster, Købmand, 375. Chr. V. Christensen, Kulhandler, 75. L. H. Windeløv, Papirhandler, 75. Bergmann, Schmidt & Co. 375. Carl Berthelsen, Grosserer, 750. M. Nielsen, Købmand, 750. E. Weis, Mølleejer, 750. I. A. Alstrup, Grosserer, 750. Hans Nielsen, Kreditforeningsdirektør, 750. M. B. Hansen, Købmand, 375. Bruun & Sørensen 1500. J. Chr. Møller, Fabrikant, 1500. Carl Jensen, Grosserer, 750. Brødr. Justesen, do., 1500. N. Kampmann, do., 1500. Chr. Riis, Vinhandler, 375. A. Andersen, Smørhandler, 75. Otto Lassen, Købmand, 750. Frands Hansen, do., 750. S. Hald, Grosserer, 375. F. Ollendorff, Konsul, 750. N. C. Guldmann, Direktør, 750. Fr. Dreyer, Købmand, 750. L. R. Byberg, Justitsraad, 375. H. I. W. Madsen, Konsul, 225. Joh. Baune, Grosserer, 750. Tage Hansen, Professor, Dr. med., 750. C. Bischoff, Kleinsmed, 75. Abrah. Andersen, Ekviperingshandler, 75. Carl Mauritzen, do., 75. Chr. Thomsen, Urmager, 75. S. C. Jensen, Farvehandler, 75. H. Pedersen, Tømrermester, 75. I. Rasmussen, Købmand, 75. Peter Illum, do., 75. R. Christensen, do., 75. A. Schive Hansen, do., 75. K. Knudsen, Ølhandler, 75. Hans D. Lottrup, Købmand, 75. Aage Winther, Agent, 75. N. Andersen, Fabrikant, 75. Niels P. Nielsen, Handelsskolebestyrer, 150. Jørgen Rasmussen, Købmand, 375. A. Rothausen, Kaffebrænder, 150. M. P. Sørensen, Købmand, 150. Carl Laursen, do., 375. C. Nielsen Smedegaard, do., 150. M. W. Aagaard, do.,

375. A. Thykjær, do., 750. Georg Nielsen, Ostehandler, 150. S. Nymark, Direktør, 375. Chr. Hansen, Købmand, 375. Sofus Sørensen, do., 150. R. Møller, Ostehandler, 150. H. C. Jaster, Købmand, 375. L. I. Larsen, Cigarhandler, 150. Carl Held, Købmand, 375. Jens Skou, Ølhandler, 375. Jacob Hjortshøj, Købmand, 150. Peter Friis, do., 75. Julius Clausen, Forretningsfører, 150. P. Daniel Petersen, Købmand, 150. M. Mortensen, do., 75. Basse Sørensen, do., 75. P. C. Graugaard, Ostehandler, 150. Valdemar Tørsleff, Købmand, 300. R. Bonnerup, do., 75. Jens Olsen, Købmand, 75. Søren Jensen, do., 150. Chr. M. Ramsing, do., 75. A. R. Petersen, do., 75. Th. S. Hermansen, Fotograf, 1500. Jørgen Balle, Bødker, 750. Funch Thomsen, Redaktør, 1500. S. W. Nielsen, do., 750. N. B. Krarup, Apoteker, 375. J. C. Christensen, Skræddermester, 750. Anthon Christensen, Købmand, 750. Chr. E. Petersen, do., 750. P. Vestergaard, Sagfører, 750. Jakobsen & Petersen, Tømmerhandler, 1500. Fr. Winsløv 750. Chr. W. Bestle, Konsulinde, 1500. C. Jensen, Fabrikant, 750. M. N. Reimers, Apoteker, Dr., 375. Holger Skoubo, do., 375. C. P. Krantz, Murermester, 375. D. D. Vorbeck, Købmand, 375. Mikael Johansen, do. 375. Jacob Zeuner, Boghandler, 375. H. Chr. Hansen, Kobbersmed, 300. S. Kühnell, Arkitekt, 375. A. P. M. Qvist, Købmand, 375. Emanuel Jensen, do., 375. R. Frimodt Clausen, Arkitekt, 375. Th. Thrue, Boghandler, 450. Chr. Tornøe, Apoteker, 375. A. Meyer, Etatsraad, 375. Jacob Jensen, Inspektør, 375. H. Soelberg, Købmand, 375. P. Nellemann, Vinhandler, Konsul, 225. Leth Bang, Boghandler, 150. H. P. Henriksen, Grosserer, 150. J. S. Prip, Generalagent, 375. Knud Larsen, Bogholder, 150. M. P. Marcussen, Købmand, 375. Aug. Thyboe, do., 375. Rasmus Baden, do., 150. Ulsøe Bruhn, Stationsforstander, 150. H. Lindskov, Støbemester, 75. Emil Petersen, Forretningsfører, 75. P. Rasmussen, Snedkermester, 150. Peter Grosen, Skomagermester, 150. O. J. Buhl, Murermester, 150. Aage Hass, Boghandler, 150. A. Lüdemann, Købmand, 150. Anton Jensen, Snedkermester, 150. Hans Jørgensen, Gartner, 75. J. Olsen, Snedkermester, 75. Morten Rasmussen, Manufakturhandler, 75. L. J. Sørensen, Fyrbøder, 75. Jacob Gottliebs Enke, Bagermester, 150. P. Chr. Petersen, Barber, 75. N. Jacobsen, Skomager, 75. S. Jørgensen, Farver, 75. V. Mikkelsen, Værkfører, 75. Viktor Christoffersen, Købmand, 150. J. H. Sattrup, Gartner, 75. S. Møller, Tømrermester, 150. Carl Nielsen, Guldsmed, 75. C. J. Ring, Købmand, 150. Joh. Westphal, Isenkræmmer, 75. P. Christensen, Købmand, 75. J. Andersen, Snedker, 75. L. C. Larsen, Murermester, 75. N. P. Nielsen, Urmager, 75. Vald. Petersen, Købmand, 150. N. Kærgaard Petersen, Bagermester, 75. Restauratørforeningen af 1903, 7500. A. H. Winge, Læge, 750. Knud Andersen, Fabrikant, 750. De samvirkende Fagforeninger 750. P. K. Petersen, Snedkermester, 375. N. Johansen, Fabrikant, 75. O. Bach Sørensen, Snedkermester, 37,50. H. P. Salling, Blikkenslager, 75. Marius Møller, Bogbinder, 75. A. Muchitsch, Bundtmager, 75. Arthur Hvilsted, Stentrykker, 75. Chr. Olsen, do., 75. L. Prange, Købmand, 75. A. Hammerschmidt, Gravør, 75. Carl Thomsen, Handelsgartner, 112,50. Dansk Lædervare A/S 375. C. Prange, Direktør, 75. Carl Flach, Garver, 375. Marius Geertsen, Bogtrykker, 150. Chr. Cortsen, Snedkermester, 18,75. E. Halling, Sadelmagermester, 75. P. H. Langvardt, Børstenbinder, 375. Michael Petersen & Co., 75. Erhardt Geertsen, Fabrikant, 75. W. Kaiser, Bandagist, 75. N. P. Jensen, Overbanemester, 225. J. N. Jensen, Værkmester, 75. Edv. Johnsen, Farvehandler, 75. W. Bonnez, Blikkenslager, 75. H. Gielstrup, Købmand, 750. Peter Koch, do., 750. Johannes Gjerulf, do., 750. Holger Larsen, do., 300. Møller & Christensen 750. P. H. Eriksen, Købmand, 150. Svend Andersen, Trikotagehandler, 150. M. D. Harder, do., 150. Kronemagasinet 150. Wilh. Klein, Købmand, 150. Viggo Jørgensen, do., 300. Jul. Nielsen, do., 150. A. Møller Petersen, do., 150. Jørgensen & Petersen, do., 150. Marinus Møller, do., 150. Søren Sørensen, Manufakturhandler, 150. Carl J. Jensen, do., 150. Moldberg Kjeldsen, do., 150. Sjørup Jørgensen, do., 150. Ferdinand Salling, do., 150. Gotfr. Bech, Købmand, 150. William Nielsen, Manufakturhandler, 150. Vilh. Kloster, Købmand, 150. Thomsen & Mortensen, Manufakturhandler, 150. F. W. Yhr, Købmand, 750. Martin Møller, Manufakturhandler, 150. A. Fonnesbech, do., 225. N. Christensen, Sagfører, 225. H. K. Larsen, Træskofabrikant, 225. Chr. Møller, Isenkræmmer, 150. E. Knoll, Glarmester, 75. Heinr. Dambmann, Dekoratør, 375. De forenede Jernstøberier A/S 750. P. D. Buch, Stempelfabrikant, 375. Magnus Nielsen, Murermester, 1500. J. P. A. Sørensen, Tømrermester, 375. A. J. Petersen, Murermester, 375. J. Rasmussen, Restauratør, 75. T. C. Kramer, do., 75. S. P.

Rasmussen, do., 75. Chr. Jensen, do., 75. C. L. Petersen, do., 75. N. P. Jensen, do., 75. C. S. Carlsen, do., 75. M. Tychsen, do., 75. S. Chr. Christensen, do., 75. J. Albertsen, do., 75. N. Jeppesen, do., 75. Jens Madsen, do., 75. C. M. Christensen, do., 75. A. Christensen, do., 75. Henr. Schmidt, do., 75. Jens Nielsen, do., 75. J. Post, do., 75. Aage Leth, Gæstgiver, 75. J. Th. Sørensen, Restauratør, 75. Georg Bestle, Etatsraad, 7500. M. P. Drescher, Konsul, 750. B. Thykjær, Papirhandler, 375. Jul. A. Jørgensen, Kaffehandler, 375. C. Markussen, Fabrikant, 375. Axel Nielsen, Postekspedient, 225. Michael Jensen 75. C. Kiørboe, cand. jur., 75. M. Jensen, Vognmand, 75. Brummerstedt, Boghandler, 75. Joh. P. Sørensen, Købmand, 75. Jacob Brandt, Sagfører, 450. Bendix Olsen, Redaktør, 75. Dam Johansen, Sagfører, 75. Jensen & Sardemann, Ingeniører, 225.

Ialt 104568 Kr. 75 Øre.

III. *Garanter, der kun har betalt en Del af det til 75 % nedsatte Garantibeløb.*

Ialt 2129 Kr. 66 Øre.

XIX.

ALMINDELIGE BEMÆRKNINGER

Aarhus-Landsudstillingens Forretningsudvalg.

Staaende — fra venstre til højre —: Skomagermester Friis, Sagfører Sebbelov, Arkitekt Professor Rosen, Borgmester Drechsel, Lærer Mousten, Redaktør Th. Petersen, Forretningsfører Jakob Jensen, Arkitekt Høeg-Hansen, Udstillingens Generalsekretær Justitsraad Friis, Konsulent S. P. Petersen. — Siddende — ligeledes fra venstre til højre —: Konsul Rahr, Murermester Magnus Nielsen, Etatsraad Nørgaard, Fabrikant Vestesen, Etatsraad Filtenborg.

Efter i det foregaaende at have forsøgt at give en historisk Fremstilling af Landsudstillingens Oprindelse, Iscenesættelse, Forløb og Afslutning vil det være naturligt at fremsætte nogle almindelige Bemærkninger om denne vor 2den store Udstilling herhjemme og søge at belyse den ved at fremhæve de forskellige Faktorer, som fik den største Indflydelse paa dens Forløb.

Man vil da vel først spørge, om denne Udstilling lykkedes som Udstilling betragtet, om den blev det store Fællesstævne, man havde haabet paa, og om den derved blev et virkeligt Udtryk for og gav et fyldigt Indtryk af den Højde, hvortil Kunst, Industri, Haandværk og Landbrug havde hævet sig i de siden 1888 forløbne 21 Aar, eller med andre Ord, om den var et lødigt Udtryk for den danske Kulturs Standpunkt i Aaret 1909. Ingen, som grundigt har beset Udstillingen, tør besvare Spørgsmaalet benægtende.

Som det af Fag- og Dagbladenes Udtalelser om Udstillingen vil fremgaa, er denne blevet behandlet meget indgaaende i disse i mangfoldige Artikler, og Udtalelserne har næsten uden Undtagelse været særdeles rosende, idet baade indenlandske og udenlandske Aviser og Tidsskrifter har berømmet Udstillingen for dens Skønhed og fremhævet dens Righoldighed paa alle Omraader samtidig med, at den viste det smukkeste og bedste af, hvad dansk Kunst og Snille kan frembringe.

Det, der gav Landsudstillingen i 1909 dens Særpræg, var navnlig dette, at den var det første Forsøg paa uden for Hovedstaden at samle det hele Folk til et saadant Fællesstævne og en saadan Fællesprøve, som en stor Udstilling bør være. Og Forsøget lykkedes, saavist som Udstillingen dannedes af Deltagere fra hele Landet, og i stort Antal — langt større end oprindelig forventet — besøgtes af Gæster fra alle Dele af Landet og alle Klasser af Befolkningen, selv om disses Ophold paa Udstillingen paa Grund af Sommerens enestaaende uheldige Vejrlig indskrænkedes — og saavist som Udstillingen desuden dels ved sin saa heldige og smukke, typisk danske Beliggenhed, dels ved den fine og gennemførte Kunst, der prægede dens

Bygninger, blev af en saadan ejendommelig Skønhed, at i hvert Fald ingen Udstilling herhjemme har kunnet staa Maal med den i saa Henseende.

Særlig ved den store Tilslutning, som fra hele Landet blev Udstillingen til Del, maa det anses bevist, at den Tanke, som laa til Grund for Udstillingen, var sund og rigtig; at Udstillingens Udgifter blev større end dens Indtægter modbeviser ikke dette, det

skyldtes let paaviselige, delvis senere uafvendelige Aarsager, som i det følgende skal omtales.

Som sagt var Tanken om Landsudstillingen født paa et Tidspunkt, da man i Almindelighed næppe tvivlede om Landets sunde økonomiske Trivsel, i en Tid, der var rig paa nye, store Foretagender saavel paa Land som i By og i Hovedstaden, hvor navnlig nye, hastigt voksende Bankforetagender skød frem.

Selv om der i Ny og Næ lød et »mene, mene«, var Tilliden til den økonomiske Sundhed i Landet dog sikkert den overvejende, og bl. a. som en Følge heraf paabegyndtes Forarbejderne til Landsudstillingen med det bedste Humør og med en ihærdig og utrættelig Energi hos de Ledende for at rejse Danmark et smukt Monument i denne store Udstilling, hvortil der paa det daværende Tidspunkt syntes at være den naturligste Trang. I 1907 bevilgedes Statstilskudet og Kommunens Bidrag med Enstemmighed i Ting og Byraad, og alt saa saaledes lyst ud og tydede paa, at Udstillingens Forløb vilde blive efter Ønske, ogsaa hvad det pekuniære Udfald angik.

Da indtraf i Begyndelsen af 1908 den første af de store Ulykker, der i Løbet af hint skæbnesvangre Aar ramte Landet, idet de store Banksammenbrud i Hovedstaden ved deres Uventethed ruinerede mange, hvorved Sindene sattes i Bevægelse, og Befolkningen gjordes nervøs.

I September samme Aar rystedes Landet af et endnu haardere Slag, som knugede og næsten lammede det danske Folk og det danske Humør i lange Tider. —

Forarbejderne til Landsudstillingen var i Begyndelsen af 1908 saa langt fremskredne, at der næppe kunde have været Tale om at standse dem, og dette kunde under alle Omstændigheder i September 1908 ganske afgjort ikke have fundet Sted, uden at store Værdier vilde være gaaet til Grunde, hvorhos en Aflysning af Udstillingen vilde have haft et altfor odiøst Præg og kun bidraget til yderligere at understrege Misèrerne.

Der var altsaa ikke andet at gøre end at arbejde videre og ved at gøre Udstillingen saa fyldig og smuk som muligt søge at tilvejebringe en Lysning i den mørke Stemning, som efterhaanden bredte sig over Landet.

Men som Tiden gik, mærkedes det alle Vegne, at de forandrede Forhold medførte

Vanskeligheder, som naturligt fødtes af den Utryghedsfølelse, der var skabt af de nyligt stedfundne, saa enestaaende Begivenheder.

Forhaabningerne om, at Regeringen vilde lade Hær og Flaade samt de danske Statsbaner deltage i Udstillingen, glippede heelt for Forsvarets Vedkommende, medens Banernes Udstilling indskrænkedes meget betydeligt; Stemningen i Hovedstaden, som aldrig havde været Udstillingen helt gunstig, blev mere kritisk, og det meste af, hvad Udstillingens Ledere fremkom med, modtoges med manglende Humør. — Tiderne havde forandret sig, men Udstillingen og dens Program kunde nu paa engang ikke forandre sig med dem.

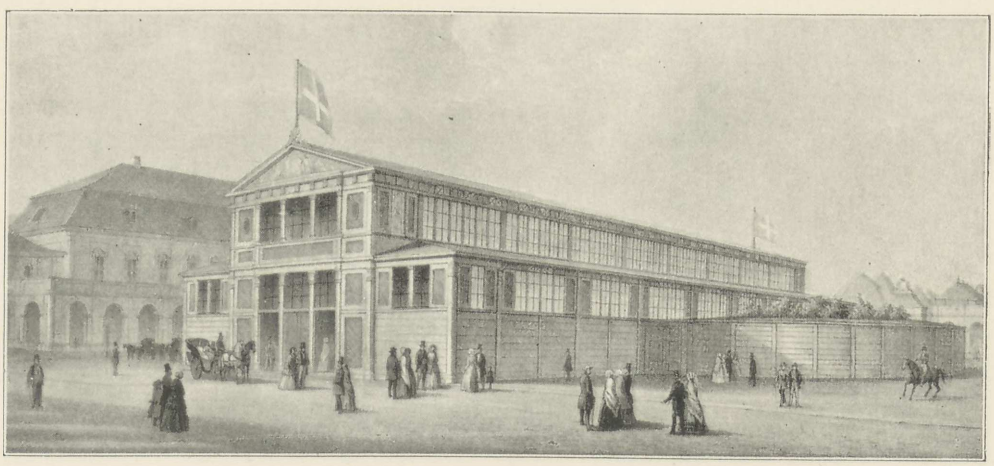

Udstillingsbygningen paa Christiansborg Slots Ridebane 1852.

Skulde der rettes nogen Kritik imod de Ledende, kan man ikke bebrejde dem Mangel paa Grundighed eller Ansvarsfølelse ved Sagernes Behandling, men derimod, at de straks fra Begyndelsen og vedblivende under hele Udstillingens Tilbliven og Forløb satte Opfyldelsen af de kunstneriske Formaal øverst paa Programmet og ikke paa noget væsentligt Punkt gik paa Kompromis med Arkitekt Rosen, men stillede sig velvilligt overfor alle de Fordringer, han fremkom med, navnlig til Beliggenhed. Og Pladsens Omfang og Størrelse blev vel nok skæbnesvanger for det pekuniære Udfald.

Formanden for Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk, Fabrikant Axel Meyer, havde indset, hvad Følgen af Valget af Terrænet syd for Byen vilde blive og i et Brev bl. a. udtalt:

»Den foreliggende Plan er vistnok
»— set fra et kunstnerisk Standpunkt
»— meget tiltalende, og det har øjen-
»synlig været Arkitekten meget magt-
»paaliggende at lade Aarhus-Bugten
»komme ind som et væsentligt Led i
»Udstillingsparken, men der er derved
»ogsaa fremkommet Mangler og For-
»hold, som er meget uheldige og unø-
»digt kostbare, naar Planen skal be-
»dømmes fra et praktisk Udstillings-
»Standpunkt.

Der gøres dernæst i Brevet opmærksom paa de Udgifter, der til et saa stort Terræn vil medgaa til Indhegning, Jordarbejder, disses Vedligeholdelse samt til Opsyn, idet det fremdrages, at den firkantede Plads foran Restauranten er dobbelt saa stor som Raadhuspladsen i København, den i Forbindelse dermed staaende Trekant foran Industrihallen af samme Størrelse som hin og Pro-

menaden ved Bugten saa lang som fra Østbanegaarden i København til Trianglen og og dobbelt saa bred som Vestre Boulevard.

Om at forlade Arkitektens Plan, som hovedsagentlig hvilede paa, at Aarhusbugtens blaa Flade skulde sammen med Marselisborgskovene indramme »den hvide By«, kunde der imidlertid ikke mere blive Tale; men det viste sig da ogsaa allerede i Begyndelsen af 1909, at det er kostbart at lade de kunstneriske Krav faa Overtaget over de praktiske.

d. v. s. en Overskridelse af c. 707,808 Kr. eller godt $^3/_5$ Million.

Tiltrods for denne ret enestaaende Overskridelse af det oprindelige Budget, som bl. a. skyldes Opførelsen af Søjlehallen, der byggedes for at optage de Udstillere, der af Hensyn til en projekteret Udstilling i Kbhvn. i 1913 havde holdt sig tilbage, vilde Udstillingen dog pekuniært være lykkedes, om Vejret i Sommeren 1909 blot havde været nogenlunde taaleligt; men det skulde vise sig, at Udstillingssommeren blev en af de

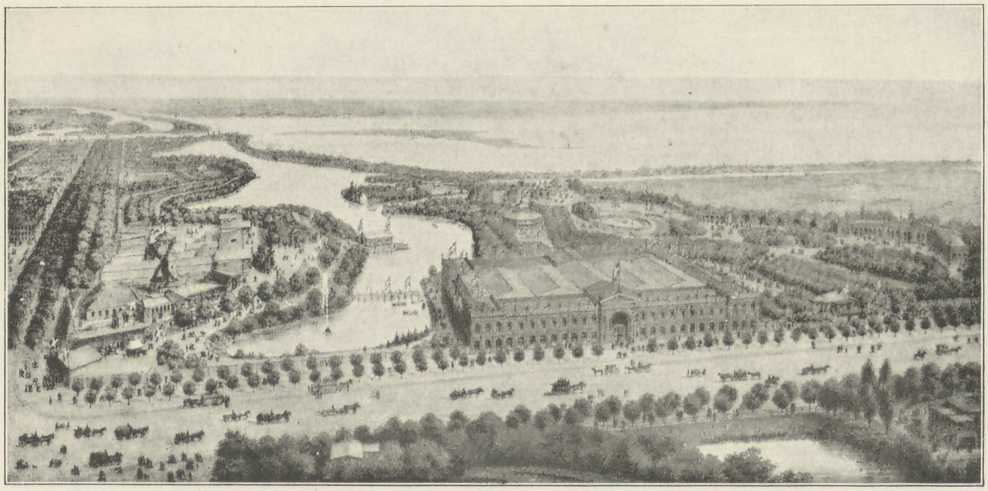

Fra Kunst- og Industriudstillingen i København 1872.
Fugleperspektiv over Udstillingsterrænet.

Det i Marts Maaned s. A. udarbejdede Budget viste nemlig, at Balancesummen nu var vokset til 1,839,950 Kr. og saaledes var betydeligt større end det oprindelige, som lød paa 1,005,000 Kr., og heraf faldt en Overskridelse af henimod 400,000 Kr. alene paa Bygninger og Terræn, hvoraf igen fulgte nye Overskridelser paa andre Konti: Administration, Opsyn, Vedligeholdelse af Bygninger og Terræn m. m. m., og ser man paa det endelige Regnskab, stiller Forholdet sig endnu mere grelt, idet der til Bygninger og Terræn alene blev brugt ialt c. 1,262,808 Kr., medens Budgettet kun lød paa 555,000 Kr.,

koldeste og regnfuldeste, vi i mange Aar har haft. Ifølge de ombord paa Fregatten »Jylland« i Aarhus Havn fem Gange daglig foretagne Vejrnoteringer var der kun under hele Udstillingsperioden (18. Maj—3. Oktbr.) 21 Dage med »klart Vejr«, derimod 42 Dage med Regnbyger og Dagregn og 76 Dage med »overtrukket og skyet«. Hertil kom, at Temperaturen var meget lav, i Maj Maaned 1½, i Juni 1, i Juli 1½, i August 1 og i September 1 à 2 Grader koldere end normalt, og det var særlig Dagvarmen, der manglede, idet der hele Sommeren saa godt som slet ingen varme Dage indtraf, endskønt der hver

Sommer gennemsnitlig indtræffer 13 Dage med en Temperatur af 3 ° over det normale. Samtidig med den lave Termometerstand var Skymængden stor og Vejret ualmindeligt blæsende, paa enkelte Dage, som f. Eks. paa Aabningsdagen og ved Bedømmelsesfesten, komplet Storm, hvortil kom, at *Nedbøren* i Maj Maaned var 25 % større end ellers og i August Maaned det dobbelte af Normalen. Og netop de store og for Udstillingen særlig vigtige Dage, som f. Eks. Aabningsdagen, Pressedagen, den store Afholdsdemonstrationsdag og Præmieuddelingsdagen, fejredes af Vejret med haarde Storme og ustandselige Regnskyl, hvoraf bl. a. fulgte, at der af 30,000 anmeldte Afholdsfolk kun indfandt sig 5 à 6000, hvorhos Besøget paa de forannævnte andre Festdage kun var ganske minimalt. Udstillingen var da forfulgt af et vistnok enestaaende Vejruheld, der for et Foretagende som en stor Udstilling er af vidtrækkende Betydning, dels fordi Rejselysten i daarligt Vejr svækkes, dels fordi Opholdet paa Udstillingen indskrænkes til det allernødvendigste.

Som bekendt havde Udstillingsledelsen bøjet sig for Kunstens Krav og ladet Arkitekten have frie Hænder i ualmindelig Grad, men netop dette prægede kunstnerisk set Landsudstillingen, som derved blev gennemført i ren og ensartet Stil; Udstillerne samt alle Lejesøgende og Andre maatte underkaste sig Rosens Censur, saafremt de vilde have med Udstillingen at gøre. Som Eksempel paa, hvorledes han gennemførte den kunstneriske Ensartethed, skal nævnes, at selv en Detaille som Knapperne til Opsynsmændenes Uniformer ikke maatte bero paa en Tilfældighed, men tegnedes af ham selv. Udstillingskyndige Folk fra Ind- og Udland fremhævede da ogsaa jævnligt, at de havde set mange Udstillinger i Verden, baade større og interessantere og mere imponerende, men ingen, som i Henseende til Renhed, Linjer, Farver og Detailler kunde maale sig med Landsudstillingen i Aarhus 1909.

Givet tør det da siges at være, at Landsudstillingen som Udstilling betragtet var Danmark værdig, ligesom dens Forløb i den Tid, den var aaben, var til Ære for vort Land, og der bliver da kun tilbage at faa Vished for, hvilken Betydning man kan tillægge Udstillingens Underskud, og navnlig, om selve Udstillingens Afholdelse ikke tilfulde har opvejet dette. Underskudet ramte udelukkende Aarhus By og dækkedes af Byens Borgere; men her maa man da først tage i Betragtning, at der i et Par for Landet iøvrigt uheldige Aar ved Udstillingen omsattes flere Millioner Kroner i Aarhus. Allerede dette Forhold maa i høj Grad tale til Gunst for Udstillingen i pekuniær Henseende, og tager man i Betragtning, hvilke Fordele denne indirekte har bragt, tør man vistnok anse det for ret givet, at den i Virkeligheden ikke var for dyrt købt, selv med Tabet af 75 % af Garantikapitalen, hvoraf en stor Del faldt paa Foretagender, som end ikke har mærket det.

Skulde nogen mene, at Udbetalingen af denne Sum skulde have bragt de paagældende Garanter i økonomiske Vanskeligheder, behøver man kun at kaste Blikket paa Fortegnelsen over dem for at se, at herom har der overhovedet ikke kunnet være Tale.

Den fra 1888 bekendte og paa Udstillingsomraadet særlig kyndige Professor C. Nyrop har i Salmonsens Konversationsleksikon i Omtale af danske Udstillinger i det sidste Decennium udtalt, at den i Aarhus i 1909 aabnede store og skønne Landsudstilling indtager en særlig Plads blandt disse, og idet Udstillingen gaar over i Historien med Betegnelsen den »store og skønne«, synes denne yderligere at fastslaa, at Maalet med selve Udstillingen virkelig blev naaet, og at dens Forløb var Landet og Byen, som fostrede den, til Ære. Fra enkelte Sider syntes man en kort Tid efter dens Ophør at have glemt

dette og betænkte sig ikke paa at søge at tilintetgøre de ideelle Værdier, der med saa meget Arbejde var skabt, et Tilintetgørelsesarbejde, hvortil Tiden med dens Hang til Mistænkeliggørelse af alt og alle var særlig godt valgt, og det skal derfor til Slutning anføres, hvad Professor Emil Hannover den 25. September 1909 i Bladet »Architekten«, Nr. 52, skrev om Udstillingen:

»Har man haft det Held — og Held »skulde der som bekendt til i den sid»ste Sommer — at se Landsudstillingen »paa en smuk Solskinsdag, volder det »En Velbehag at tage dens Billede frem »for sin Erindring.

»Billedet var simpelthen straalende, »— straalende ikke blot landskabeligt »og paa anden Maade bogstaveligt, »men straalende ogsaa af Ungdom, af »Foretagsomhed, af friske Evner, af »Talent.«

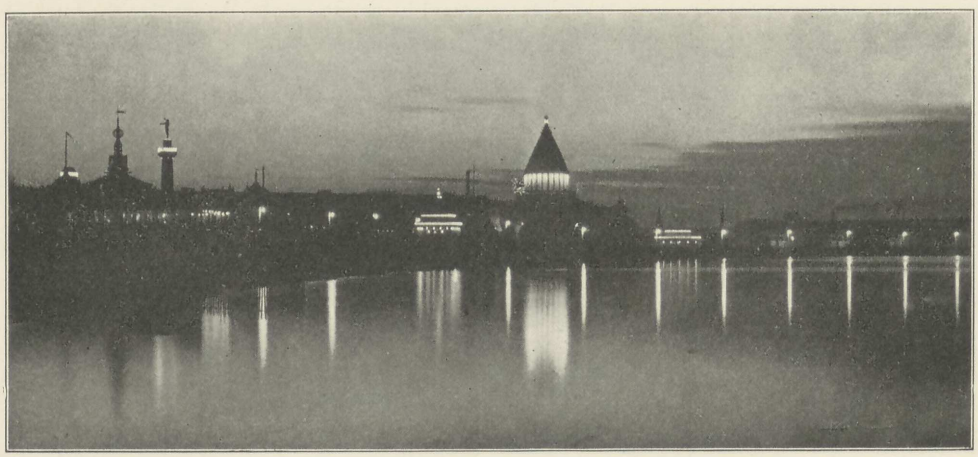

XX.

TIDSTAVLE

Rosen og hans Medarbejdere.

1907

1. Juli. Lokalkomitéen holder Møde med Repræsentanter fra de fremmede Byer. Det vedtoges enstemmigt at holde Landsudstilling i Aarhus i 1909.
6. August. Arkitekt Rosen forelægger Planen for Udstillingen.
Generalsekretær- og Bureauchefstillingerne oprettes og besættes med Justitsraad Friis og Sagfører Sebbelov.
14. Septbr. Betingelserne for at forene de jydske Landboforeningers Dyrskue i Forbindelse med Landsudstillingen fastsættes.
9. Oktbr. Der fremsættes Forslag til almindelige Bestemmelser, Pladsleje, Entré og Abonnementkort.
16. — Fastsættelse af fornævnte.
30. — Betingelser for Opførelse af Mønstervillaerne ved »Friheden« fastsættes.
29. Novbr. Meddelelse om, at Rigsdagen har bevilget Statstilskud paa 300,000 Kr.
H. M. Kongen Protektor. H. kgl. H. Kronprinsen Viceprotektor. Indenrigsministeren og Tingenes Formænd Ærespræsidenter.
30. — Udstillingskomitéen holder Møde.

1908

10. Januar. Forslag fra Akademisk Arkitektforening om Anlæg og Opførelse af en Stationsby som Led af Udstillingen.
28. Febr. Licitation over Administrationsbygningen.
24. Marts. Krigs- og Marineministeriet afslaar at deltage i Udstillingen.
14. April. Licitation over Buehal, Elektricitetshal og Transporthal.
21. — Lotteribevilling erholdt.
11. Maj. Licitation over Garderobebygning, der midlertidig anvendes til Marketenderi.
Administrationsbygningen tages i Brug.
12. — Redaktør Thorvald Petersen antages som Pressesekretær.
9. Juni. Pressebureauet, Søndergade 44, aabnes.
30. — Korrespondenternes første Besøg paa Udstillingsterrænet.

3. Juli. 2 Tømrere styrte ned under Arbejdet i Transporthallen.
4. — Præmiering af Tegningerne til Mønstervillaerne.
14. — Foreningen for Kunsthaandværk lejer Plads til en Udstilling.
23. — Deltagere i Handelsforeningernes Repræsentantskabsmøde aflægger Udstillingen Besøg.
28. — Det vedtages at oprette et Bureau i Industriforeningen i København.
6. August. Indkvarteringssektionen indrykker første Annonce om møblerede Værelser.
11. — Kunstudstillingens Budget vedtages.
16. — Socialdemokratisk Presseforenings Medlemmer besøger Udstillingen.
18. — Møde med Brandforsikringsselskabernes Repræsentanter.
31. — Licitation over Maskinhal, Hovedrestauration og Bygning for Kunst.
8. Septbr. Forhandling om Fiskeriudstillingen, Vestindien og Fregatten »Jylland«s Deltagelse i Udstillingen.
12. — Rejsegilde.
15. — Meddelelse om, at Valdemar Poulsens traadløse Telegraf vil blive udstillet.
18. — Licitation over Mønstervillaerne.
25. — Forretningsudvalget vedtager at lade Bygningskomplexet »Skansen« indrette til Hotel med c. 400 Senge.
29. — Abysinerkaravanen engageres.
20. Oktbr. Eneret paa Fotografering overdrages Fotograf Hermansen.
23. — Licitation over Bygninger for Jagt-, Hede- og Skovbrug.
14. Novbr. — - — - Landbrugsmaskiner m. m.
23. — — - — - Havebrug.
24. — Forretningsudvalget vedtager Opførelse af Stationsbyen.
2. Decbr. Bladene indeholde Meddelelse om Vedtagelse af Beslutning om, at der vil blive afholdt Udstilling i København 1913.
8. — Forretningsudvalget vedtager, at Fregatten »Jylland« skal tage Del i Udstillingen. Fuldmægtig J. Bergsøe ansættes som Intendant.

1909

5. Januar. Tegneren Valdemar Andersen engageres.
19. — Forretningsudvalget vedtager Budgettet.
21. — Licitation over Kedelhuset ved Maskinhallen, Boderne og Statens Bygninger.
2. Febr. Forretningsudvalget beslutter at udvide Industrihallen med en Tilbygning paa 8000 □ Alen (Søjlehallen).
3. — Forhandling med Dansk-amerikansk Forenings Vicepræsident om Besøget paa Udstillingen den 4. Juli.
9. — »Skønvirke« vil deltage i Udstillingen.
26. — Der sendes foreløbige Adgangstegn til Rigsdagens Medlemmer.
9. Marts. Forretningsudvalget tillader Afholdelse af Vækkelsesmøder.
19. April. Hs. Majestæt Kongen fastsætter Aabningsdagen til 18. Maj.
1. Maj. Det samlede Udstillingsraad holder Møde.
16. — Valdemar Andersen styrter ned fra Tuborg Triumfbuen.
18. — Udstillingen aabnes med stor Højtidelighed i Nærværelse af Kongefamilien, Ministrene og mange Gæster.
1.—3. Juni. Udstillingslotteriet trækkes første Gang.
12. — Pressefesten.
13. — Afholdsdemonstration.
14. — Officerer og Mandskab fra engelske Krigsskibe besøger Udstillingen.
15. — Kronprinsen og Storhertugen af Mecklenburg — —
16. — Udstillingen besøges af det første Hold Skoler.
17. — Selskab af finske Landmænd besøger Udstillingen (Fællesrejse).
18. — — - svenske — — — —
27. — — - bøhmiske — — — —

26. Juni. Selskab af russiske Landmænd besøger Udstillingen (Fællsrejse).
28. — Besøg af Købstadrepræsentanterne, samt Indenrigsministeren.
3. Juli. Den internationale Turistkongres.
4. — Dansk-amerikansk Stævne.
100 Sønderjyder besøger Udstillingen (Fællesrejse).
5. — 104 Færinger ankommer til Udstillingen.
8. — Afsluttende Fest for Færingerne.
11. — Esperantist-Kongres. — Det blaa Baand.
15. — Det store Dyrskue begynder.
18. — Dyrskuet sluttes. Konseilspræsidenten og flere Ministre til Stede. — Kaproningsdag.
25. — Dansk Arbejdes Demonstrationsdag.
26. — Fællesrepræsentationen for Haandværk og Industri besøger Udstillingen.
1. Aug. Kapsejladsugen begynder.
2. — Højrepressen besøger Udstillingen.
4. — Det store Skolemøde begynder.
8. — Kapsejladsugen slutter.
14. — Præmieuddelingsdagen.
15. — Provinsjournalistforeningen besøger Udstillingen.
16. — Dansk Automobilklubs Jyllandsløb slutter paa de skiftende Udstillinger.
22. — Udstillingen besøges af 50 engelske Lærere og Lærerinder.
24. — Kontrakt afsluttes med Flyveren Delagrange.
26. — 1ste Opstigning af Ballonen »Danmark«.
29. — 2den — - — —
31. — Forretningsudvalget vedtager, at Udstillingen skal lukkes den 3die Oktober 1909.
2. Septbr. Udstillingslotteriets 3die Trækning begyndes.
4. — — - — sluttes.
5. — Rulleskøjtebanen i Solennitetssalen aabnes.
9. — Mr. L. Delagrange flyver første Gang.
10. — — —
11. — — —
12. — — —
13. — — —
14. — Kongefamilien besøger Udstillingen og overværer Delagranges Flyvning paa Skejby Mark. Taffel ombord paa »Dannebrog« for Udstillingsledelsen m. fl.
15. — Mr. Delagrange flyver over Byen til Egaa Fed.
16. — — kan ikke paa Grund af Storm gaa over Bugten.
Materialprøve Kongressen besøger Udstillingen.
17. — Mr. Delagrange prøver at flyve over Bugten. Motoren sprænges. Flyvningerne endte.
22. — Roald Amundsens Drager ankommer. Paa Grund af Vindstille kommer de ikke op.
26. — Høstfest.
3. Oktbr. Udstillingen lukkes.

Fra den nordiske Udstilling i København 1888. Udsigt over Terrænet med Hovedhallen.

SPECIELLE BERETNINGER

I.

STATIONSBYEN PAA LANDSUDSTILLINGEN I AARHUS 1909

AF

CAND. MAG. VILH. LORENZEN

TEGNING A

TEGNING B

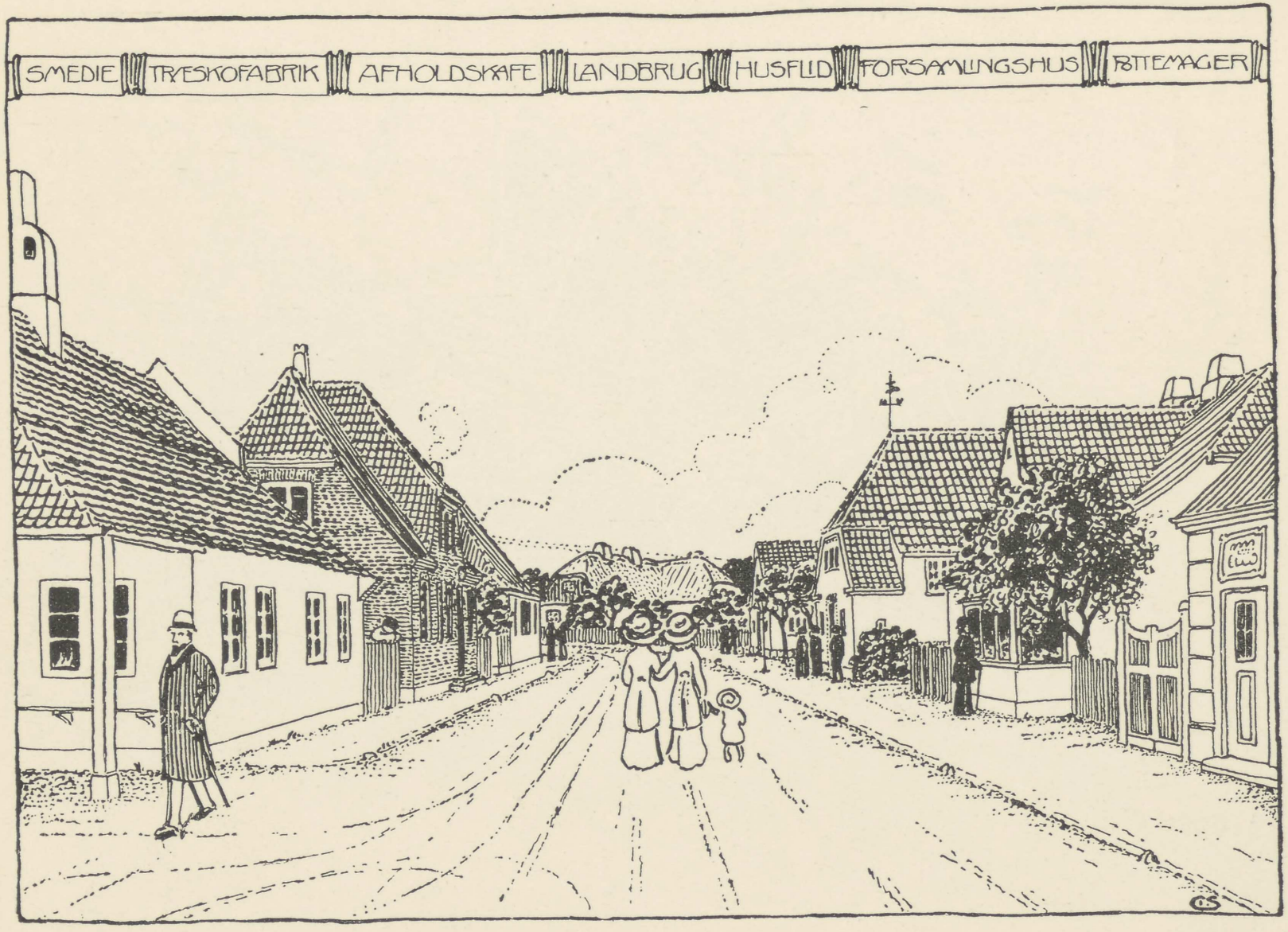
SMEDIE
TRÆSKOFABRIK
AFHOLDSKAFE
LANDBRUG
HUSFLID
FORSAMLINGSHUS
BITTEMAGER

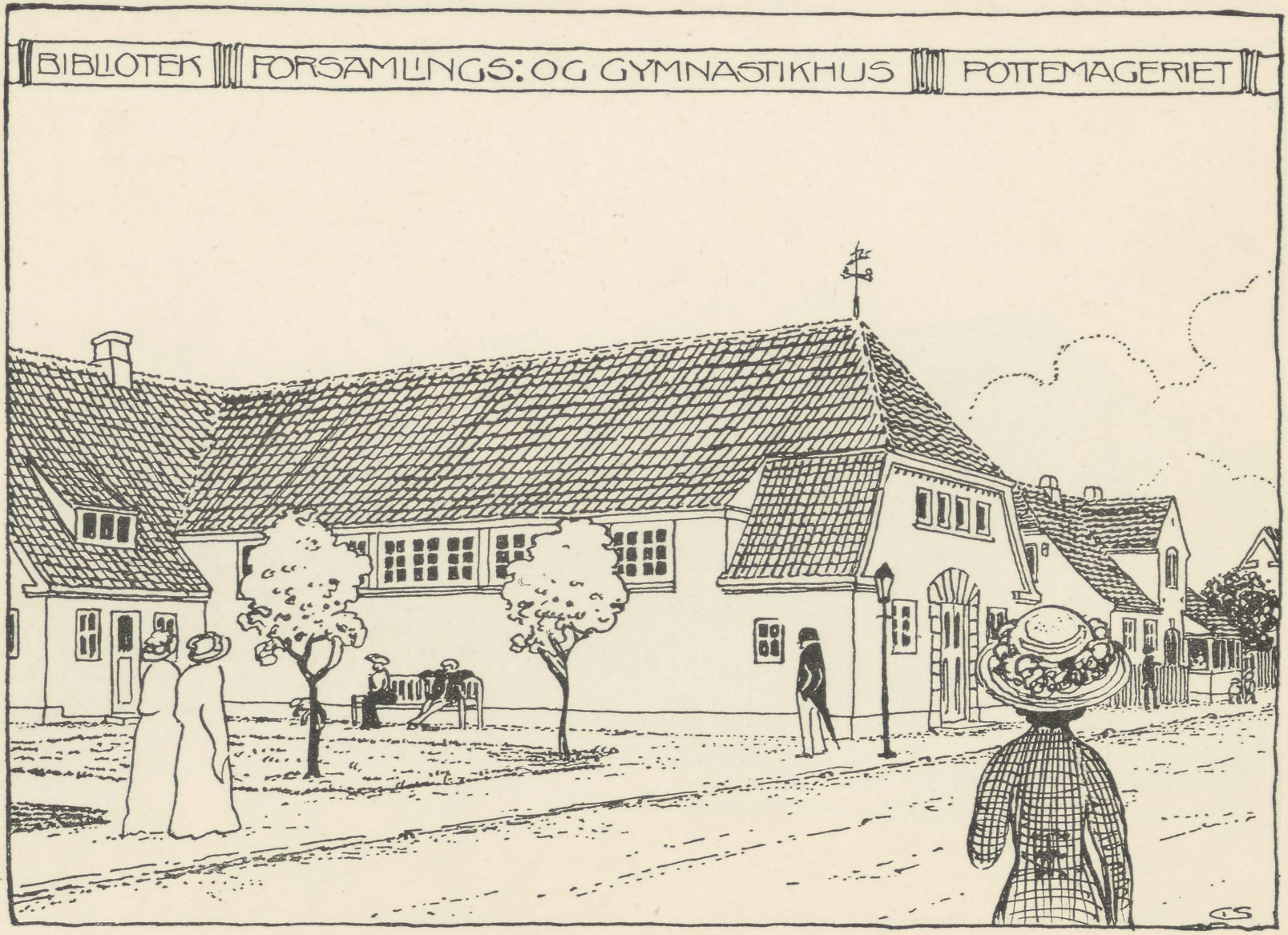
BIBLIOTEK
FORSAMLINGS: OG GYMNASTIKHUS
POTTEMAGERIET

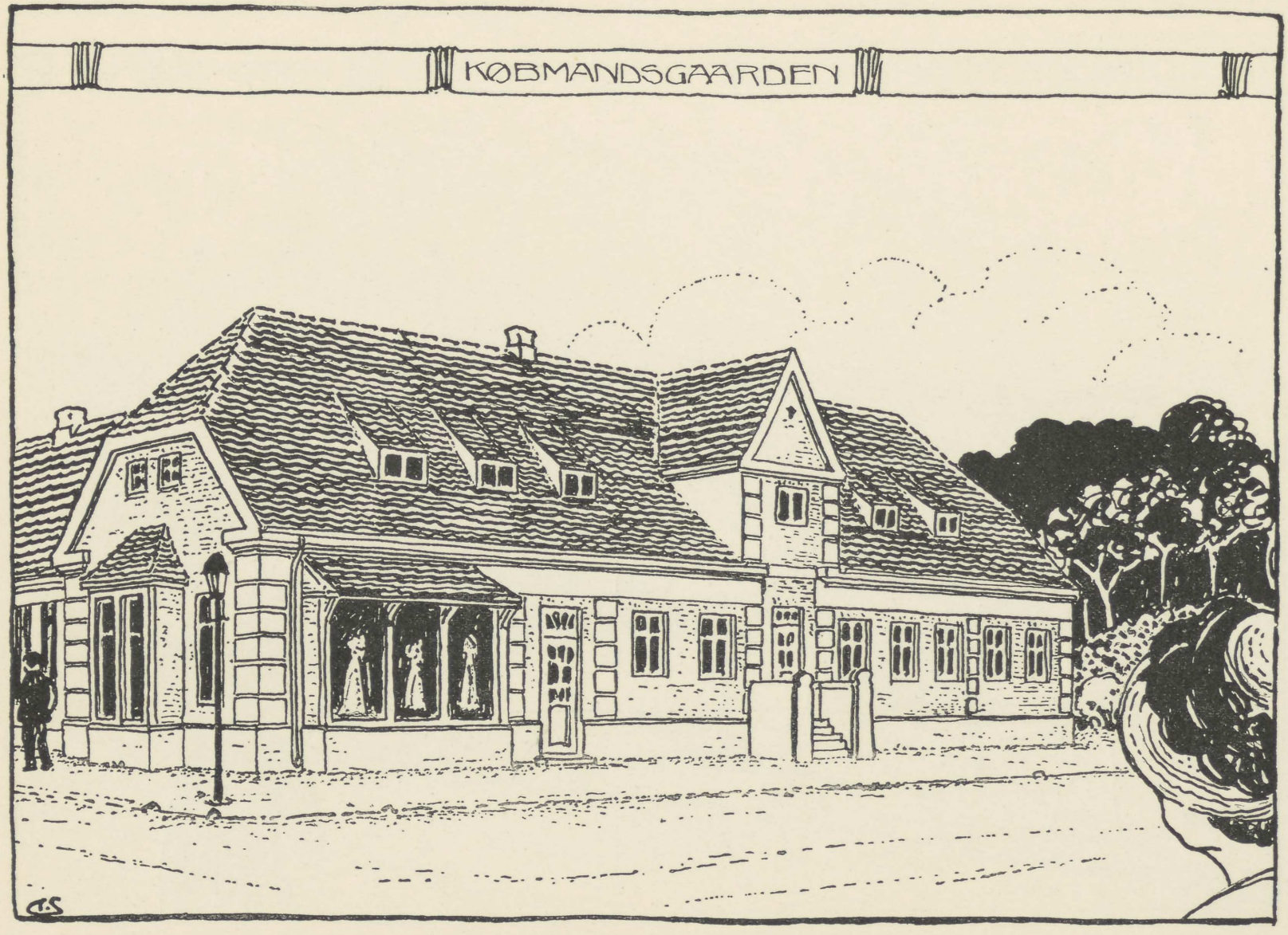
KØBMANDSGAARDEN

KØBMANDSGAARD
STATIONEN
REISESTALDEN

Det var en i og for sig naturlig Tanke, at benytte Landsudstillingen i Aarhus til at vise, hvorledes vore yngste Bebyggelser — særlig de saakaldte Stationsbyer — *kunde* planlægges og de enkelte Huse formes. Det maatte kunne gøres ved Opførelsen af en Mønsterlandsby, der som et praktisk Anskuelsesmiddel skulde lære os, i hvilken Retning Udviklingen bør gaa.

Den Mand, der først slog til Lyd for Tanken, var Snedkermester Axel Mørck. Udstillingens Arkitekt, Professor Anton Rosen gik straks ind derpaa, forebragte den for Udstillingskomitéen, der forstod dens store Betydning, ligesom ogsaa Akademisk Arkitektforening med Varme sluttede sig dertil.

Akademisk Arkitektforening nedsatte et Udvalg til Forberedelse af Sagen. Til Formand valgtes den desværre saa tidlig afdøde Arkitekt Leuning-Borch, der mer end nogen anden har virket for denne Sag, og som satte al sin fyrige Energi ind paa dens Løsning. Udvalgets øvrige Medlemmer var Arkitekterne Magdahl-Nielsen, Poul Holsøe, Anton Rosen og Snedkermester Axel Mørck. Udvalgets Arbejde bestod, foruden i Ordningen af de arkitektoniske Spørgsmaal, ogsaa i at forhandle med Komitéen for Landsudstillingen, med de forskellige Institutioner og Udstillere, som skulde bebo Husene, og endelig med Trafikministeriet, der skulde give Tilladelse til, at Udgiften til Opførelsen afholdtes af Udstillingslotteriet. Udvalget gjorde, under Leuning-Borchs fortrinlige Ledelse, et stort Arbejde. Alle Vanskeligheder blev overvundne, og da Tiden kom, stod »Stationsbyen« paa Udstillingsterrainet. Den blev et Førsteforsøg af den Art her i Danmark. Og som det velgennemførte Førsteforsøg, den var, vakte den stor Opmærksomhed — ogsaa ud over Landets Grænser. Den rejste selvfølgelig ogsaa Kritiken, men den naaede at blive et almindeligt Samtaleæmne. De i den nedlagte Tan-

ker blev drøftede baade blandt Fagfolk og Lægfolk. Den blev netop, hvad den skulde blive, et vigtigt Led i Bevægelsen for et bedre Byggesæt. De Muligheder, den vakte, er blot ikke udnyttede nær nok tilstrækkeligt endnu.

Pladsen til Stationsbyen blev af Anton Rosen udlagt i den nordøstlige Del af Udstillingsterrainet, hvor den kunde komme til at ligge nogenlunde isoleret, uden at Indtrykket altfor meget forstyrredes af de andre Udstillingsbygninger.

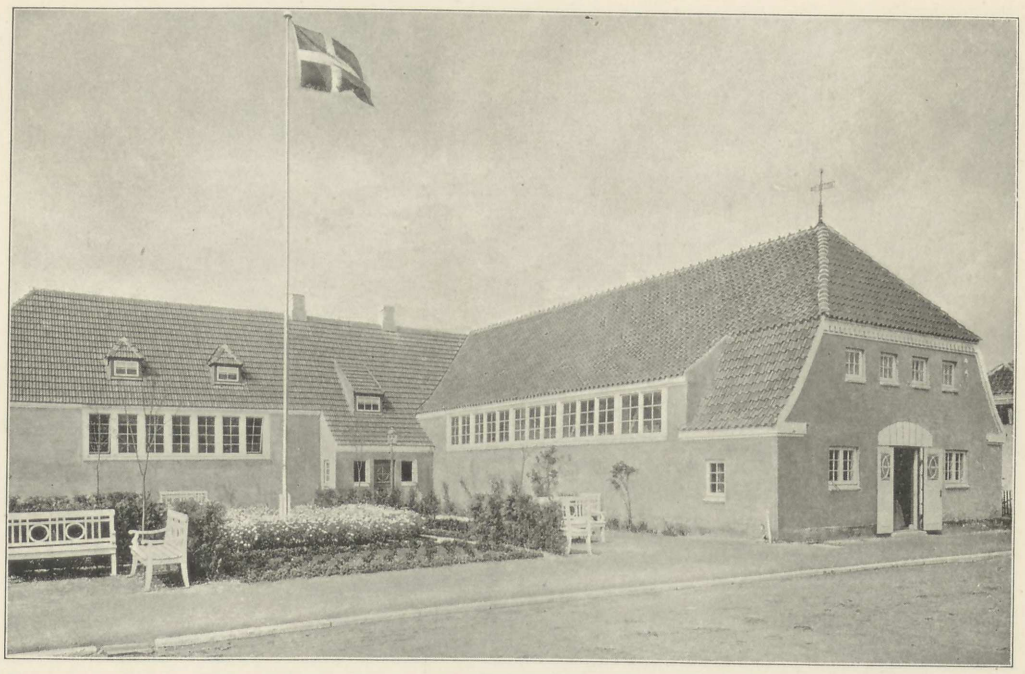

Forsamlingshus.

Udarbejdelsen af selve Beliggenhedsplanen overdroges til Professor, Arkitekt Kampmann, og de forskellige Bygninger blev overdragne en Del Arkitekter, der foreløbig udarbejdede Skitser.

Tegningerne til de enkelte Bygninger er udførte af: Leuning-Borch: Købmandsgaarden; A. Clemmensen: Stationen med Pakhus; Poul Holsøe: Pottemagerens Hus; Hack Kampmann: Husmandshuset; Magdahl-Nielsen: Forsamlingsbygningen med Bibliotek; P. V. Jensen Klint: Smedjen; Ejnar Packness: Trykregulatorbygningen og Sprøjtehuset; U. Plesner: Kroen og Mejeriet med Mælkerestaurant, den sidste sammen med Anton Rosen og J. Jespersen; Sv. Risom: Træskomandens Hus; Anton Rosen: Afholdsbeværtningen. Desuden var der tegnet en Bygning af Vald. Schmidt og et arbejdende Bageri af Kristoffer Varming, men disse Huse kom, paa Grund af forskellige Omstændigheder, ikke til Udførelse, hvilket meget maa beklages.

For at faa den ønskelige Helhed i Bebyggelsen, enedes man om at mødes med hverandre og fremlægge Skitserne. Et saadant Møde fandt Sted hos Prof. Martin Nyrop, hvor de enkelte Forslag blev drøftede og kritiserede. Derpaa blev Arbejdstegningerne udførte. I Aarhus overdroges Ledelsen af Opførelsen af de mange Bygninger til Arkitekt Einar Packness som Konduktør.

Det var Genstand for mange Drøftelser,

af hvilke Materialer Bygningerne skulde opføres. Man enedes tilslut om, som det, der sikkert ogsaa under disse Forhold var det mest naturlige, at den ydre Skal blev udført af Murværk, en halv Sten tykt, udenpaa et Tømmerskelet.

Ved enhver samlet Bebyggelse vil altid Bebyggelsesplanen være af overordentlig Betydning. Man burde overhovedet altid ved saadanne Lejligheder udarbejde en gennemtænkt Plan. Derved vil opnaas, at Arealet bliver udnyttet paa den mest hensigtsmæssige Maade, til fælles Gavn for alle, ikke til overdreven Fordel for nogle faa og Tab og Skade for de mange. Man opnaar ogsaa kun derved at faa et virkelig praktisk Vejnæt, hvor der paa fornuftig Vis er skælnet mellem Hovedveje for den større Trafik (Fjærntrafikken) og Biveje for den mindre lokale Trafik. Deraf afhænger ogsaa selve Vejbygningens større eller mindre Kostbarhed, da det jo altid vil være meningsløst at bygge de kun for Lokaltrafik beregnede Veje ligesaa svære som Hovedvejene. Men deraf afhænger igen Priser for Grund og Bolig. Det velgennemtænkte Vejnæt simplificerer endelig et for den kommunale og almene økonomiske Side af Bygge- og Boligspørgsmaalet meget vigtigt Forhold, nemlig Ingeniøranlæg til Lys, Gas og Vand, og ikke mindst faar først derigennem Kloakforholdene en tilfredsstillende Ordning. Hvormange Kommuner med bymæssig Bebyggelse ligger der ikke nu rundt om i Landet, der for sent har indset Betydningen af i Tide at sørge for en ordentlig Bebyggelsesplan med tilhørende Vejnæt. Hvormange Penge har Forsømmelighed paa dette Punkt ikke kostet utallige af vore Kommuner! Selvfølgelig — de private Besiddelsesforhold med dertil hørende Ret til at udstikke Veje, gør tit en rationel og fornuftig Ordning af dette Spørgsmaal vanskelig, men Kommunerne har saa mange Midler til alligevel at kunne

Træskomandens Hus.

lempe en god Ordning igennem, at det ikke kan undskylde de mange Fejlgreb, der har fundet og stadig finder Sted. Hvis Kommuner med bymæssig Bebyggelse vilde sørge for fornuftige Byggevedtægter, der fik Folk til ved Opførelsen af de enkelte Bygninger at tage større Hensyn til Beboernes Fællesinteresser i en god Byggemaade, end det nu er Tilfældet, vilde der ogsaa kunne udrettes meget godt.

Art, som Kirke og Skole, maatte man naturligvis ogsaa give Afkald paa. Ja end ikke Elektricitetsværket blev til Virkelighed. Man maatte paa Forhaand være klar over, at der faktisk kun kunde blive Tale om at bygge een enkelt Gade, dog med Antydning af en Sidegade og en Plads.

Et andet Punkt, hvor man ogsaa maatte slaa noget af paa Fordringerne, var det tekniske. Telegraf- og Telefonpæle, maaske og-

Smedie, Træskomandens Hus, Afholdsrestauration.

Det er da en Selvfølge, at den Bebyggelsesplan, der af Hack Kampmann blev lagt for Stationsbyen paa Landsudstillingen, allerede i sig selv maatte blive af stor Vigtighed. Ved Bedømmelsen af den maa man imidlertid tage i Betragtning, at der, af let forklarlige Grunde — Pladsforhold og Pengevanskeligheder — ikke kunde blive Tale om at skabe en hel By med et virkeligt Vejnæt og med Plads for flere Hundrede Mennesker og alle de Virksomheder, der kunde tænkes at holde til der. Bygninger af rent offentlig

saa elektriske Standere, kunde have været medtagne. Naturligvis kunde der ogsaa fra et strængere hygiejnisk Standpunkt være ønsket et og andet medtaget. Men det siger sig selv, at dette vilde kræve betydelig forøgede Udgifter, som man ikke turde udsætte sig for.

I de virkelige Stationsbyer vil Forholdet altid være — i al Fald hurtig blive — det, at Grundene, særlig i Nærheden af Stationen, vil stige saaledes, at det økonomisk vil være nødvendigt at bygge Huse i sammenhæn-

gende Række (»den faste Gadebebyggelse«). Det kunde for saa vidt have haft sin Værdi, om man havde forsøgt at skabe en saadan sammenhængende Husrække langs den ene Gadeside eller dog en Del af denne. Man valgte imidlertid Gadetypen med de enkeltvis beliggende Huse (»den løse Gadebebyggelse«) — et Valg, der ogsaa har sin Berettigelse, for saa vidt den altid vil eksistere i saadanne Byer, jævnsides de sammenhængende Husrækker. Ved en levende Arkitekturudstilling som denne har en saadan Bebyggelse tillige den Fordel at vise det enkelte Hus helt rundt. Derimod burde man sikkert have skaffet Udvej til at opføre et Hus i to Stokværk. Thi de stigende Grundpriser i Stationsbyerne driver jo ikke blot Husene sammen i sammenhængende Rækker; de driver dem ogsaa op i Højden.

Prof. Kampmann lod Stationsbyens Hovedgade, der løber omtrentlig i Retning Nord—Syd, med et lille Knæk forlade en af Færdselsvejene fra det egentlige Udstillingsterrain. Straks til venstre havde man Bygningen for et mindre Landbrug, til højre Afholdsrestaurationen. Lige for, hvor Vejen svinger, laa Husflidsskolen som det naturlige foreløbige Maal efter Gaderetningen. Der var gennem denne Ordning vist, hvor velgørende det kan være for Øjet — naar samtidig ogsaa de praktiske Forhold gør det nødvendigt — at en Gade svinger. Det giver mere Liv i Gadebilledet. Hvad enten man kommer fra den ene eller den anden Side, gør det enkelte Hus sig stærkere gældende. Man faar det at se fra flere Sider, end naar det ligger indbygget i en lige Husrække. Mulighederne for maleriske Virkninger af Gadebilledet bliver flere. Alle Husene er lagte — i al Fald med deres mest fremspringende Parti — i lige Afstand fra Vejens Midtlinie, rykket helt ud til og yderligere holdt sammen af det fælles Fortov og af Haverne mellem Husene. Det giver det Hele en vis rolig

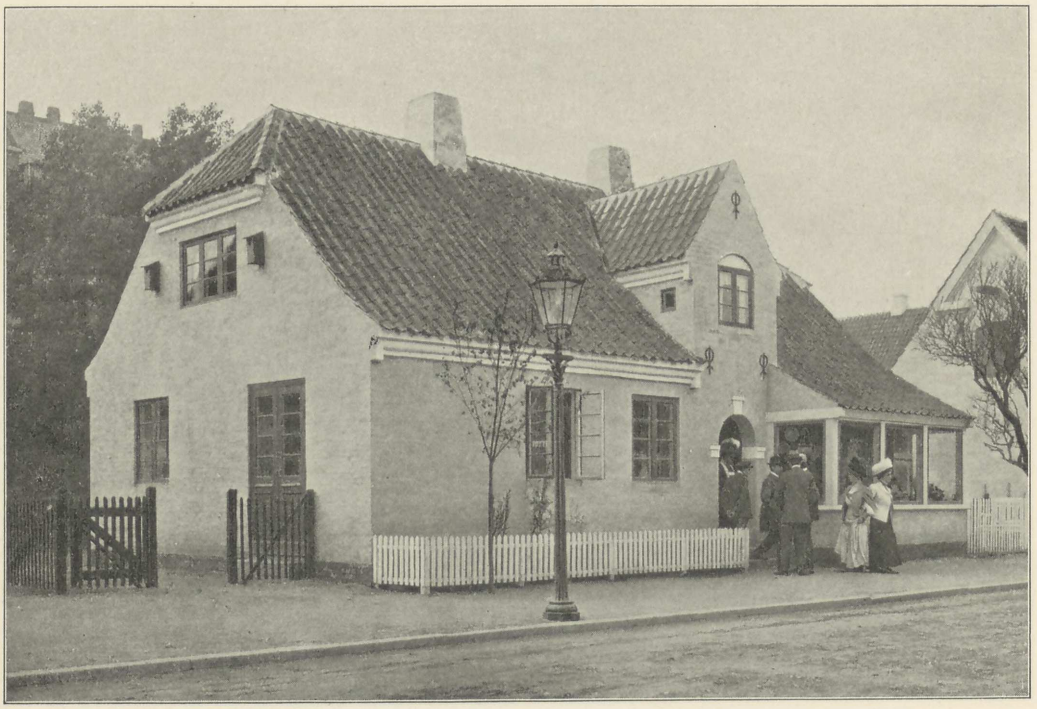

Pottemagerens Hus.

Fasthed. Vejen selv løber lige løs paa Stationsbygningen; den danner paa en saare naturlig Maade Vejens Endemaal. Foran og lidt til venstre breder Stationspladsen sig, indrammet af Købmandsgaarden, Stationsbygningerne, Længer af en virkelig Bondegaard og Kroen. Til højre gaar en Sidevej af, der igen munder ud paa det egentlige Udstillingsterrain. Der er Ro og Naturlighed over hele denne Bebyggelsesplan — to skaffer Beboerne lune Kroge, naar de færdes udenfor Huset. Hovedfløjen var lagt i Retning N.O.—S.V., hvorved egentlig kun Bryggers, Køkken og Spisekammer kom til at ligge uden Sol. Spisestuen var gjort større ved en Udbygning, der ogsaa gav Plads til den aabne Forstue, hvorfra man kom ind i en smal Gang. Et saadant »Udskud« har gammel Hævd ogsaa i vor Landbygningskunst, og det byder, rettelig anvendt, paa

Købmandsgaard.

Ting, der netop i denne Sammenhæng er af allerstørste Værdi.

Som allerede sagt, var det første, man mødte, naar man betraadte Stationsbyen, *Bygningen til et mindre Landbrug* (T. I—IV) og Afholdskaféen.

Den første, opført af Hack Kampmann paa Grundlag af et ved Konkurrencen til Husmandsboliger præmieret Forslag, er en Vinkelbygning i god Overensstemmelse med en til den Art Bygninger meget udbredt Type, der giver ypperligt Læ for Vestenvind og store Fordele. Motivet til Indgangen er fornøjeligt og praktisk. Murene stod hvidtede med brædde forskallede Gavle og Rørtag. Endegavlene var afvalmede paa første Spær. Det siger sig selv, at Bygninger til et mindre Landbrug kan formes ogsaa paa anden Maade. Men her er vist en af de Grundtyper, som man altid vil kunne bruge i stor Udstrækning.

Ligeoverfor Husmandshuset laa Anton Rosens *Afholdrestaurant* (T. V—VIII), bygget i Vinkelform med en ud mod Vejen aaben Ve-

randa mellem Fløjene — et smukt og i saadant Tilfælde meget anvendeligt Motiv. Bygningens Form er afpasset nøje efter Beliggenheden, og der er her skabt et godt Eksempel paa Klaring af et Gadehjørne — en Opgave, som altfor ofte ellers bliver forsømt. I Forbindelse med denne Bygning, bag ved den, laa en Toiletbygning. Det større Restaurationsrum var lyst og rummeligt. Lyset samledes i 5 tætsiddende Vinduer ud mod Vejen.

Samme Arkitekt havde ogsaa givet Tegning til *Husflidsskolen,* en enkelt og hyggelig lille Bygning, hvidkalket med Bindingsværk i Gavlen og med Tegltag; den anvendes som Forbillede for saadanne Bygninger af »Dansk Husflidsselskab« (T. IX).

Efter Husflidsskolen fulgte paa venstre Side af Vejen *Forsamlingsbygning og Bibliothek* af Magdahl-Nielsen (T. X—XIII) — et Anlæg, der var af særlig programmæssig Ka-

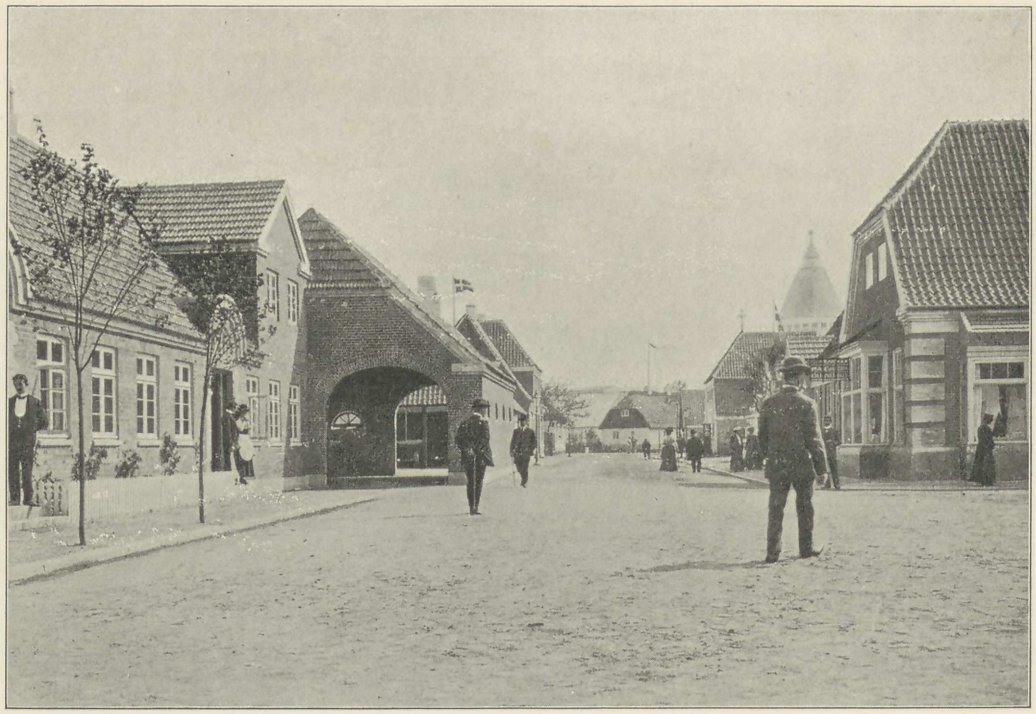

Kroen.

Huset var hvidkalket og teglhængt. Her var vist en ny Tagform, med helt afvalmede Gavle og Opskalker — en Tagform, der som et Laag dækkede skærmende over Huset selv og, rent bortset fra Materialet, i Gadebilledet er af en helt anden Virkning end f. Eks. Taget paa det nærliggende Husmandshus. Indvendig var Afholdsrestaurationen malet med lyse og lette Farver. Der var en virkelig festlig Stemning over Rummene — ikke mindst over Verandaen.

rakter og paa dette vigtige, men arkitektonisk stærkt forsømte Omraade, søgte at slaa en Type an, der maatte kunne have Udviklingsmuligheder for Fremtiden. Dette Bygningsanlæg var ogsaa Genstand for stor Interesse, og det tør haabes, at det ikke vil blive uden Betydning for en god Gennemførelse af den almenkulturelle Idé, den var et Udtryk for.

Planen for dette Anlæg er let overskuelig, og Hensigten med Bygningen træder allerede her klart og tydeligt frem. Anlæget har

Vinkelform, og Bygningerne var lagt saaledes, at der mod Syd og ud mod Vejen var udsparet en aaben Haveplads med Bænke — en hyggelig Hvileplads for Gamle og en Tumleplads for Børn. I Hovedfløjen, hvortil der var Adgang fra Gaarden, laa selve Forsamlings- (og Gymnastik-)salen, med Forbindelse til mindre Mødesale, Garderober og Redskabsrum. Den mindre Fløj var forbeholdt Folkebibliotheket, hvis Rum ligeles brugtes som Læsestue. Bibliothekaren var betænkt med et særligt Værelse.

I Forsamlingssalen var der opnaaet Højde ved, at Tagrummet indtil Spærene medindtoges. Og i et dertil svarende Kvistparti er Vinduerne anbragt, tæt samlede. Derved blev der god Plads til Anbringelse af Ribber, og der skaffedes roligt og dog rigeligt Lys. Samme Højde og samme Maade at placere Verandaerne paa bibeholdtes i Bibliotheksfløjen, der derved indvandt god Væggeplads til Reoler, og samtidig det rolige Ovenlys, der er saa behageligt for Læsende. Som en offentlig Bygning er der tilstræbt en festligere Virkning af Bygningens Ydre ved efter gammel Tradition at lade Væggene staa i en gullig Farve med hvidskurede Gesimser og Vinduesindfatninger. Taget var et afvalmet rødt Tegltag med skællede Grater.

Der er i dette Bygningsanlæg søgt at give noget Nyt. Arkitekten stod jo faktisk her overfor en Opgave, hvor der ikke foreliger nogen direkte Tradition at gaa ud fra. Den er dog løst med Hensyn til Erfaringer, høstede fra ældre dansk borgerlig Bygningskunst. Og det var lykkedes Arkitekten at lægge den Stemning over det Hele, der gjorde, at man ikke følte dette Hus som noget Fremmedartet, men som noget fornøjeligt Nyt, omend med gammelkendte Træk.

Jernbanestation.

Ligeoverfor laa *Træskomandens Hus* (T. XIV) af Sv. Risom, lagt med Langsiden til Gaden og med en lille Udbygning til den an-

den Side ind paa Grunden. Det er et rødt Murstenshus med en lav, trefags Kvist. Alle Gavle er afvalmede paa første Spær. Taget her er rødt Tegltag. Dette Hus er et Forsøg paa at fremstille en Bygning paa een Gang med Værksted og Beboelse, noget, der vel kun kan tænkes at blive Brug for ved smaa Bedrifter. Det er i nøje Tradition med mange fortræffelige gamle Borgerhuse med Kvist fra 18de Aarh. rundt om i vore Smaabyer, som her drejer sig om en noget larmende Virksomhed, altid i det virkelige Liv vil volde betydelige Vanskeligheder. Selvfølgelig er selve Smedjen derfor holdt ganske afskildret fra Beboelsen. Ved denne Smedje er benyttet et ældgammelt Smedjemotiv, den aabne, stolpebaarne Udbygning, der i sig selv er saa smukt og fornøjelig og samtidig et af de Motiver, der straks kendetegner Huset som det, det er. Hovedgavlen har

Maskinsnedkeri.

der jo i det Hele indeholder saa mange smukke, endnu anvendelige Hustyper og Motiver. Det har de gamle Borgerhuses Dybde, der gør, at det staar saa fast og bredt plantet paa Grunden; det har deres rolige, regelmæssige Inddeling, og meget af den stilfærdige, vederhæftige Holdning, der præger de ældre Slægtleds Bygninger.

Derefter følger paa venstre Side af Vejen P. V. J. Klints *Smedje* (T. XV), atter et Forsøg paa at forene Værksted og Beboelse under samme Tag, et Forsøg, der, hvor det Klint i Modsætning til, hvad der er Tilfældet med alle de tidligere omtalte Huse, behandlet paa en egen Maade. Han har ført den lige op og — efter gamle Forbilleder — givet den en aftrappet Form, der — skønt den ikke har noget med Tagets Konstruktion at gøre, altid er af en vis dekorativ Virkning. Huset er hvidkalket med rødt Tegltag.

Overfor disse to Bygninger, paa den anden Side af Vejen, ligger Poul Holsøes *Pottemagerhus* (T. XVI). Det er Stationsbyens tredje Eksempel paa et Hus med Værksted og

Beboelse, men her tillige udvidet med Butik. Som Træskomandens Hus er ogsaa dette dybt og derved meget rummeligt. Butikken er udvidet med en trefags Karnap, dækket af Husets Tag, der er trukket ned over den. Dette Karnapværelse, der har gammel Hævd, især i sønderjyske og fynske Byer, er her meget praktisk bragt i Forbindelse med det moderne Butikslokales Krav. Den lige opmurede Kvistgavl over Indgangsdøren er

een mod Torvet; den første bestaar egentlig af to Bygninger, der dog er arbejdede meget godt sammen. Ud mod Gaden og Trafikken laa Butikslokalerne. Hovedfløjen var særlig forbeholdt Beboelsen. Ogsaa i denne Købmandsgaard er Karnapmotivet benyttet til at skaffe rummelige Udstillingsvinduer.

Denne Bygnings Hovedfløj stod i røde Mursten, Sidefløjen i lyserød Puds. Ogsaa her var rødt Tegltag, afvalmet over Hoved-

Trykregulatorbygning og Jernbanestation.

ligeledes af gammel Oprindelse og stammer fra frisisk-vestjysk Bygningskunst.

Dette Hus var rødkalket med svære Gesimser og afvalmet rødt Teglstenstag. Skønt jævnt og ligetil var der dog en vis Frodighed over det, takket være Anvendelsen af Kvist- og Karnapmotivet.

Næstefter dette Hus følger et af An lægets større Bygninger, den tofløjede *Købmandsgaard* (T. XVII—XIX) af Leuning-Borch, med een Længde ud mod Vejen og

fløjen. Ved en Købmandsgaard forbinder man uvilkaarlig Tanken om noget forholdsvis stort og anseligt. Leuning-Borch havde derfor ogsaa givet denne Bygning en større Rejsning og en vis palæagtig Karakter. Kvisten over Hovedindgangen fra Torvet og den kraftige Fronton over Butiksdøren gør ogsaa deres til at fremhæve Bygningens relative Betydning mellem Landsbyens Huse. Alt dette var endnu kraftigere understreget ved det forholdsvis svære dekorative Appa-

rat han havde anvendt — det enkle kraftige Kvadermotiv, brugt til Flankering af Fløjenes Hjørner og Fremhævelse af deres Hovedinddelinger. For Opførelsen af en Købmandsgaard er der i ældre Bygningskunst mange Forbilleder, der ogsaa delvis er udnyttede her, men Typen har dog i Leuning-Borchs Arbejde faaet en Udformning. der ikke er almindelig. Hans Købmandsgaard indeholder endelig er rigtigt folkepsykologisk Moment, idet den — paa en god Maade — holder sig op ad det »palæagtige« og derved imødekommer en særlig Trang netop i de virkelige Stationsbyer til at bygge Huse udfra Palæreminiscenser — en Trang, som det vil være klogt at faa omsat i gode arkitektoniske Værdier.

Ligesom Købmandsgaarden paa en naturlig, fast Maade danner det ene Hjørne af Gadens Udløb i Torvepladsen, danner Ulrik Plesners *Kro* og *Rejsestald* det andet. Er der nogen Bygning, der har sin bestemte, gennem Aarhundreders Tradition fastslaaede, Type, er det Landsbykroen — en Type, enkelt og ligetil, hvor Rejsestalden er halvvejs sammenbygget med Hovedhuset, saa Vogne bekvemt kan køre fra Indgangsdøren ind gennem Staldens brede Port, eller omvendt.

Gade i Stationsbyen.

Denne Type har Livet skabt, og Plesner har ikke villet gaa uden om den ved denne Lejlighed (T. XX—XXIII).

Hele Anlæget er holdt i røde Mursten med røde afvalmede Tegltage. Det almindelige Indtryk man faar af denne Kro, er nærmest vestjysk. Der er her den samme grundmurede Soliditet i Bygningerne. Ogsaa her staar Huse og Gaarde i mørke, røde Mursten, ogsaa her er den eneste men højst virk-

ningsfulde Pynt de svære, hvidskurede Gesimser; ogsaa her træffer man den hyppige Anvendelse af smaa Kvistgavle og halvrunde Frontoner over Dørene, og saa et Par sparsomme Kvaderpilastre hist og her. Men denne Kro var ikke stedbunden til en bestemt Egn af Landet. Den var alligevel ført ud over det lokale og repræsentedede noget af en almengyldig Krotype. Og netop ved Bygninger af denne Art, hvor de praktiske Hensyn altid vil kræve nogenlunde det samme i Plan og Opbygning, lønner det sig at kultivere Typen til moderne Brug. Det er

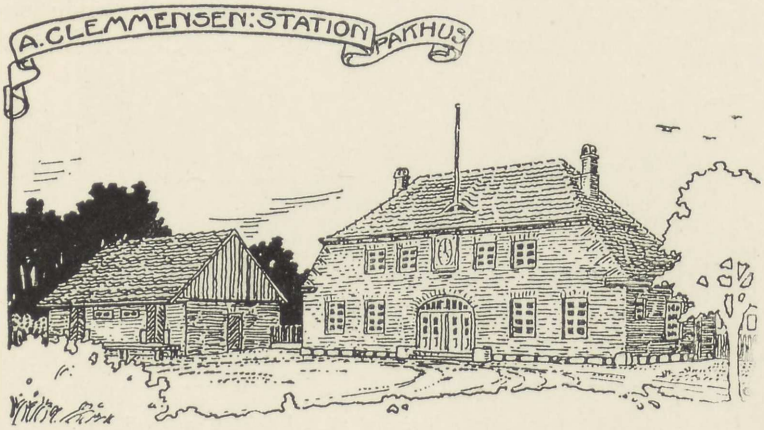

Tegning af Arkitekt Charles Schou.

en af de Veje, der før eller senere vil føre til et bedre Byggesæt i By og paa Land.

Noget lignende kan siges om saa godt som alle de følgende af Stationsbyens Bygninger. Ogsaa — om end i mindre Grad — om *Stationsbygning* og *Varehus* (T. XXIV).

Clemmensen lagde Hovedbygningen af røde Mursten langs Torvets ene Side, midt for Hovedgadens Udløb i Torvet. Den blev i to Stokværk ud mod dette, indrettet med Beboelsesværelser foroven. Til denne meget svære og tunge Bygning valgte Clemmensen en meget monumental Tagform, der i meget minder om Afdækningen paa de kendte frisiske Hauberger i Vestslesvig. Han opnaaede derved at give dette Stationshus noget fast afsluttet i Omridset og en vis drøj Bredde, der i allerhøjeste Grad stemplede denne Bygning som bestemt til offentlig Brug. Der var taget paa denne Bygning med en Djærvhed, der maatte staa i den stærkeste Kontrast til det afglattet pilne, der præger saa utallige af vore Stationsbygninger. Der var ikke over den noget af den lidt hastværksagtige Festlighed, som saa mange vil forlange af en Stationsbygning. Men der var Karakter i den. Den var utvivlsomt den mest originale af samtlige Stationsbyens Bygninger, uden at den derfor var mindre rodfæstet i gammel Byggetradition end de.

Varehuset til Venstre for Stationsbygningen var holdt saa enkel og ligetil som muligt og harmonerede derfor godt med den prunkløse Stationsbygning.

Ved den lille Sidevej, der fra Torvepladsen bøjede af til Højre, laa Packness' Trykregulatorbygning, et lille gemytligt Hus, hvis Tag mindede om Faaborg Kirketaarns Afdækning (T. XXV). Samme Arkitekts *Sprøjtehus* skulde ligeledes vise, hvordan en saadan almindelig Bygning kan formes.

Derefter fulgte *Maskinsnedkeriet,* bygget af Leuning-Borch (T. XXVI). Taget var her trukket ud over Bygningens grundmurede Kærne, saa der dannedes delvis aabne Siderum. Træ var rigelig anvendt til de yderste Vægge og til Forskalling i Gavlene. For at skaffe tilstrækkeligt Lys ind i selve Maskinrummet, da Sidemurene vanskeliggjorde Anbringelse af Vinduer, er en lav, vinduefyldt Kvist bygget ud fra Taget. Det drejede sig ogsaa her om en Bygningsart, hvor en ældre Tradition faktisk mangler. Et Maskinsnedkeri hører jo til de utallige industrielle Brugsbygninger, vor Tid kræ-

ver, og hvor helt ny Typer maa indarbejdes, i den nøjeste Tilknytning til den tekniske Virksomhed, de rummer. Denne Omstændighed gør ogsaa Leuning-Borchs Forsøg interessant. Han har naaet at bygge et Hus, der vil kunne tjene som Udgangspunkt for en Kultivering af denne Slags Bygninger.

En ikke helt ringe Del af Stationsbyens Terrain — bagved Kroen og dens Have — optoges af det arbejdende *Mejeri og Mælkerestauranten,* bygget af Plesner, i Forbindelse med J. Jespersen og Anton Rosen. For selve Mejeribygningens Vedkommende drejer det sig om en Bygningsart, der allerede i over en Menneskealder har været almindelig over det ganske Land, og hvor man efterhaanden har nærmet sig en vis fælles Form for Anlæget; Mejeriet behøver kun en mere bevidst Udformning for at blive en Arkitekturtype, der med de nødvendige Forskelligheder efter Sted og Forhold, maa kunne blive en let udformelig, solidt kultiveret Bygning. Ogsaa her skulde Stationsbyens Forsøg vise, i hvad Retning Udviklingen bør gaa.

Tegning af Arkitekt Charles Schou.

Stationsbyen paa Aarhusudstillingen lærer os, hvordan en smuk Byggemaade udmærket godt lader sig virkeliggøre i en almindelig dansk Smaaby — og vel at mærke i de dagligdags Huse og Bygninger, som Folk som de er flest, bor i og benytter. De Eksempler, Udstillingsbyen viste, omfattede derfor fuldt anvendelige Bygninger. Deri ligger selvfølgelig ikke, at de var anvendelige under *alle* Forhold. Det enkelte Eksempel gav jo kun Anvendelsen i et enkelt Forhold — men til Gengæld eet, som var fuldt tænkeligt i det virkelige Liv og meget godt kunde forekomme der. Man maa jo vel erindre, at enhver Byggeopgave, hvad den praktiske Side — Planlæggelsen — angaar, kan løses paa mange Maader. Det er netop det store ved Bygningskunsten, selv naar det gælder en lille beskeden Bolig, en Smedje eller et Sprøjtehus, at Mulighederne er utallige. De er kun ikke alle lige vellykkede. Men Udstillingsbyens Bygninger skulde vise, og viste ogsaa, hver paa sit Omraade, en enkelt af de selvfølgelig *mange* heldige Muligheder, der altid kan være Tale om; og altid paa en saadan Maade, at det fælles for Bygningsarten — *Typen* — var tydeligt og bestemt understreget.

Udstillingsbyen tilstræbte i sine Bygninger en i det Ydre og Indre tiltalende og smuk Form. Men ogsaa ved Udformningen af en Bygning gælder det selvfølgelig, at der er alle Muligheder for et slet eller godt Resultat. Stationsbyen skulde i særlig Grad gøre os opmærksomme paa, at det smukkeste Resultat naar man sikrest ved at søge tilbage til gode ældre Traditioner i vor borgerlige Bygningskunst og omsætte dem til moderne Brug. Man vilde gennem de fremstillede Eksempler vise, hvordan de enkle, gamle Hustyper endnu var anvendelige og man vilde gøre os begribeligt, at der endnu findes Masser af Motiver, som fortræffeligt egner sig — ofte i lidt ændret Form — til Nutidens og Fremtidens Bygninger, selvom disse er bestemt til Formaal, der var Fortiden fremmede og ukendte.

Stationsbyens Huse skulde ikke blot være

anvendelige og smukke, de skulde ogsaa opnaa dette sidste ved de færrest mulige Midler, idet man med Rette gik ud fra, at de fleste, der bygger i disse Byer, ikke har Raad til at anvende mere end netop det nødvendige. Ogsaa for dem, der muligvis havde bedre Raad, skulde det staa klart, at det ikke i og for sig er Anvendelsen af de store Midler der gør en Bygning smuk. Det ligger i noget andet, uafhængigt af ydre Pynt — i de rette gode Forhold, i en Dørs, et Vindues Form og velberegnede Plads, i alt det, der, naar det skal være, kan faas uden Penge.

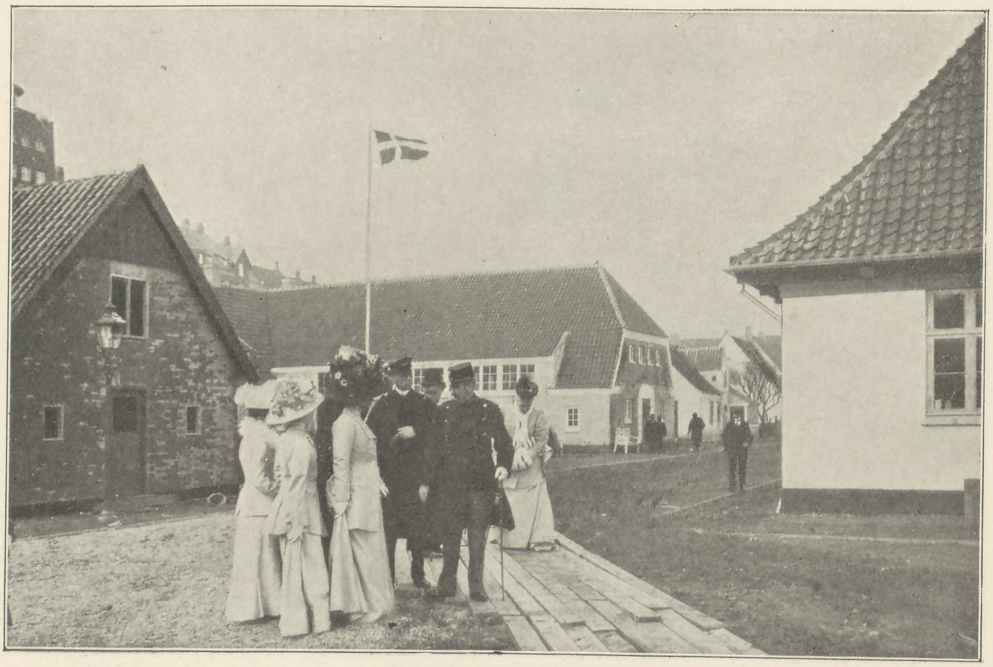

Parti af Stationsbyen.

Man søgte blandt andet at vise, hvad der kan opnaas ved de anvendte Materialer og ved selve Materialbehandlingen. Man anvendte saaledes i overvejende Grad den smukke røde Tagsten til Tagene, overbevist om, at det vellagte Tegltag samtidig er et godt og forsvarligt Tag. Men selvfølgelig udelukker dette ikke, at der ogsaa med andre Tagmaterialer kan opnaas smukke Virkninger. Forøvrigt vil en vis Modestemning eller en særlig kraftig Reklame altid gøre snart eet, snart et andet Tagmateriale særlig populært — til en Tid. Det er en Erfaring, der tilfulde er gjort i den sidste Menneskealder. Spørgsmaalet om et billigt, praktisk og kønt Tag staar endnu under Ekeperimenteringens Tegn. Og det vil sikkert vare en rum Tid, inden det bliver løst helt tilfredsstillende. Ethvert Slægtled maa følgelig arbejde paa at faa det bedst mulige ud af de forhaandenværende Materialer. Men det gamle, prøvede og kønne Teglstenstag, som Stationsbyen gjorde saa rigelig Brug af, vil sikkert længe endnu beholde en Førerstilling. — Det siger ogsaa sig selv, at man ved Bemaling baade ud- og indvendig havde tilstræbt Skønhedsvirkninger, der understøttede og fremhævede Arkitekturen i Bygningerne. Særlig vellykket var vel nok Bemalingen i Bibliotheksrummet og i Afholdsrestauranten. Ogsaa Bohavet var valgt med den Hensigt at vise, hvor vigtigt det er at skabe Skønhed ogsaa indenfor Væggene.

Den behagelige Følelse af Harmoni og Ro, man havde ved at gaa op ad Stationsbyens Gade, skyldtes for en meget stor Del en ganske simpel Ting, der altfor ofte bliver forsømt ved moderne Gade- og Pladsbebyggelser. Alle Bygningerne havde nogenlunde samme Størrelsesforhold. De var i Maal! Og endnu eet: De havde alle ordentlige Tage, der lukkede tæt og naturligt over Husene, og over alle Tagene løftede sig brede, solide Skorstene, ikke de tynde Skorstensrør, som ellers er saa sørgelig almindelige. Denne Ensartethed, i Forbindelse med den haandfaste Bebyggelsesplan, var af en udmærket Virkning, og alene den Helhed, der var over Stationsbyen, hørte til noget af det lærerigste ved den.

Stationsbyen paa Aarhusudstillingen vil blive husket som en — efter vore Forhold — storstilet Protest mod det hæslige, tankeløse og i Virkeligheden inderlig upraktiske Byggeri, der endnu trives saa frodigt i By og paa Land. Meningen med den er klart udtrykt af Leuning-Borch, den Mand, der vitterlig har størst Andel i, at denne By blev rejst.

»Det er vort Haab, at der fra denne By maa udgaa en Strømning, som sætter sit Spor i nye Byanlæg, i Nybygningernes Form og Valg af Materiale, i Hjemmenes, Stuernes Møblering og Udstyrelse«.

Vilh. Lorenzen.

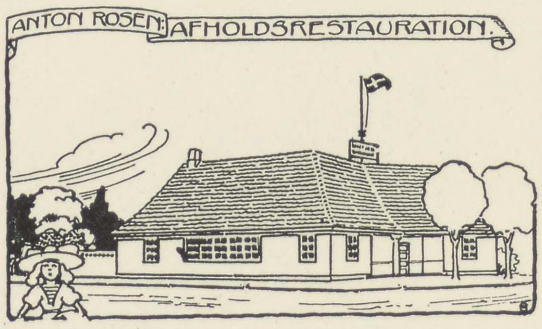

Tegning af Arkitekt Sonne-Hansen.

Tegning I.

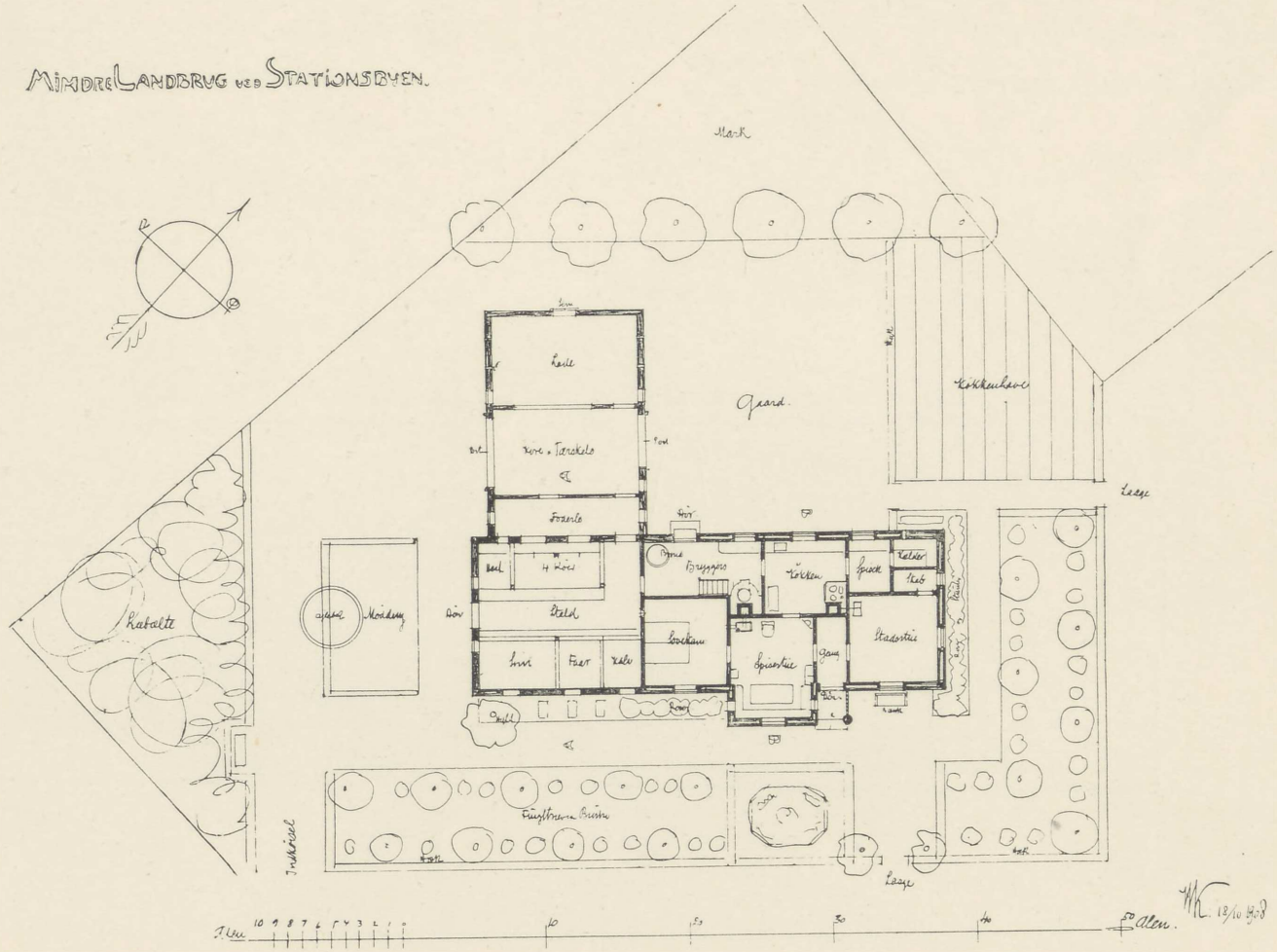
Mindre Landbrug ved Stationsbyen.
Mark
Have
Køkkenhave
Gaard.
Have & Tørvehus
Forstue
Stue
4 Køer
Stald
Kalve
Svin
Fæer
Gødning
Brønd
Bryggers
Køkken
Spisestue
Gang
Soveværelse
Pige
Kalve
Kalve
Kartoffelmark
Frugttræer Buske
Have
Have
Have

Tegning II.

Landsudstillingen i Aarhus 1909

MINDRE LANDBRUG VED STATIONSBYEN.

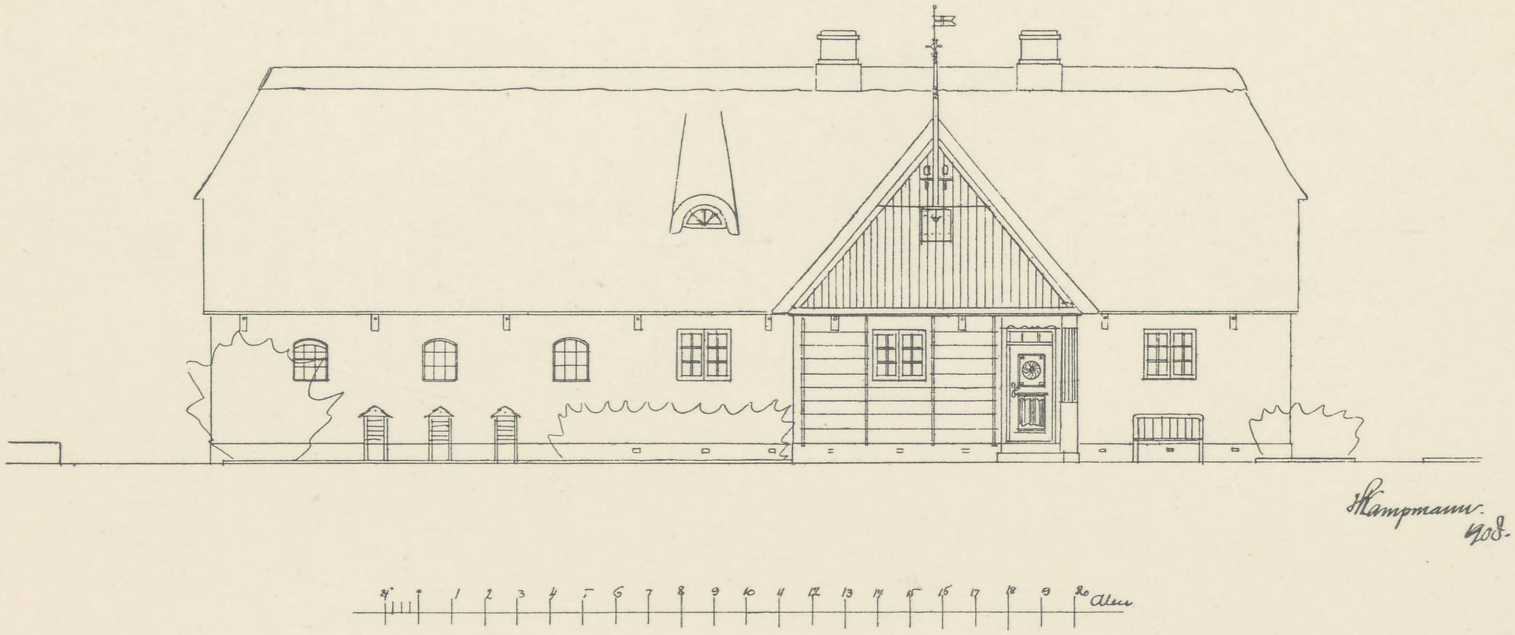

Tegning III.

Landsudstillingen i Aarhus 1909

MINDRE LANDBRUG VED STATIONSBYEN.

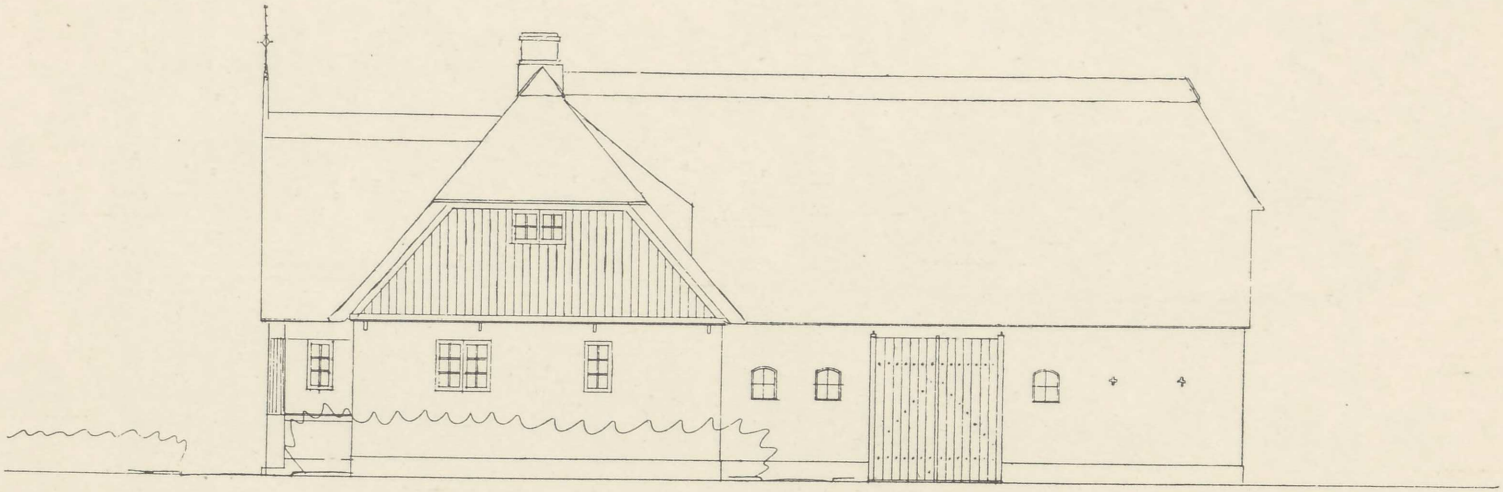

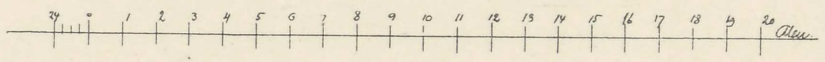

Tegning IV.

Landsudstillingen i Aarhus 1909

MINDRE LANDBRUG VED STATIONSBYEN.

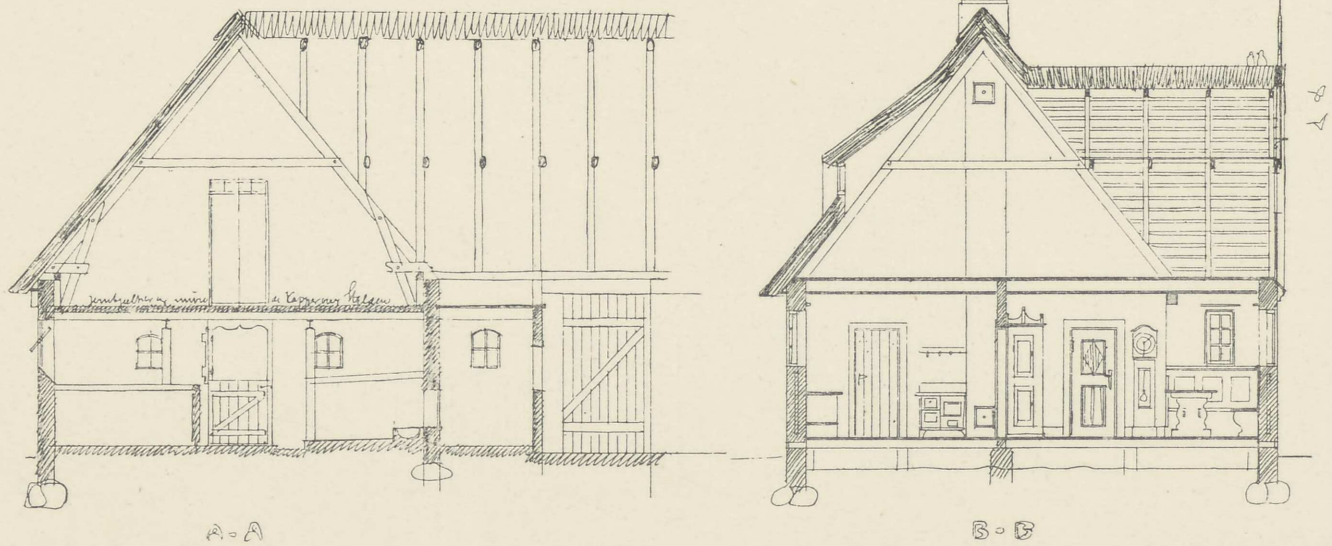

A - A

B - B

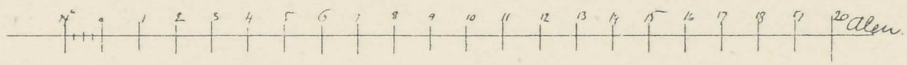

HK 18/10 1908

Landsudstillingen i Aarhus 1909.

Afholdsrestauration.

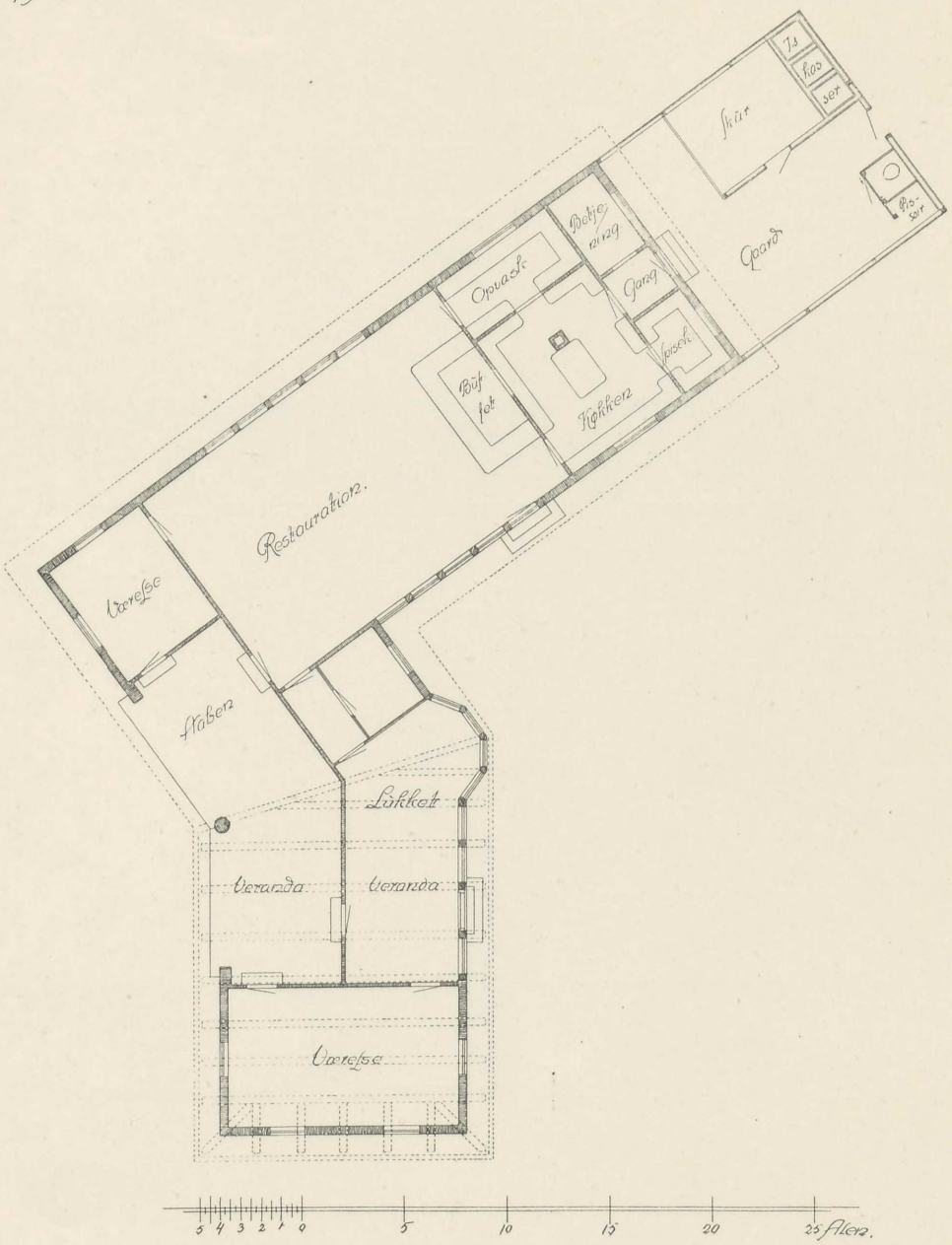

Tegning VI.

Landsudstillingen i Aarhus 1909.
Afholdsrestauration

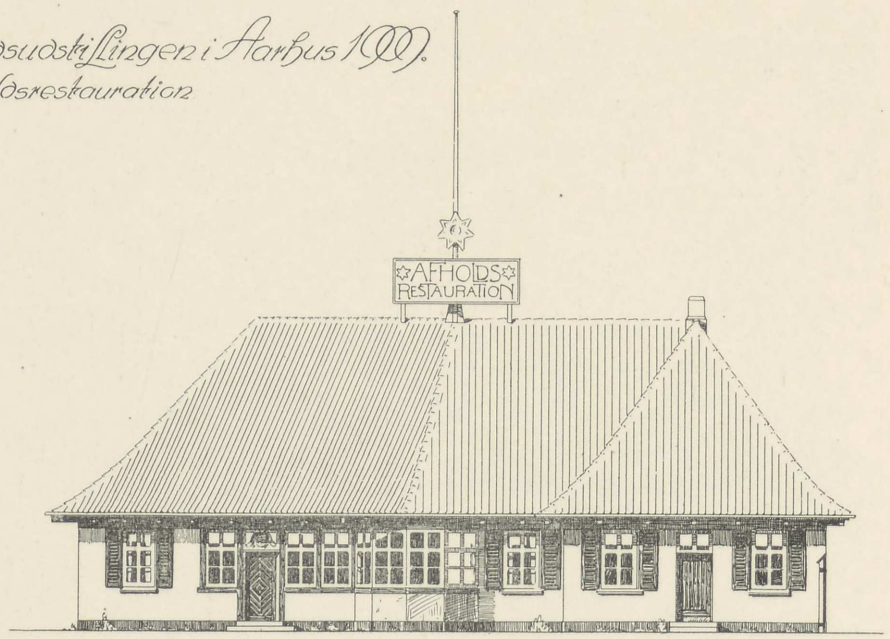

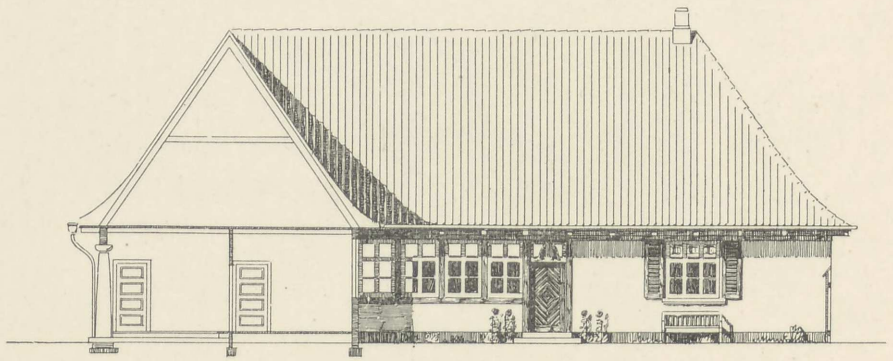

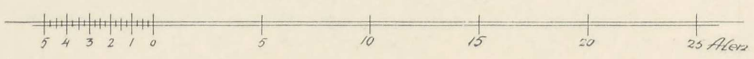

Tegning VII.

Landsudstillingen i Aarhus 1909.
Afholdsrestauration

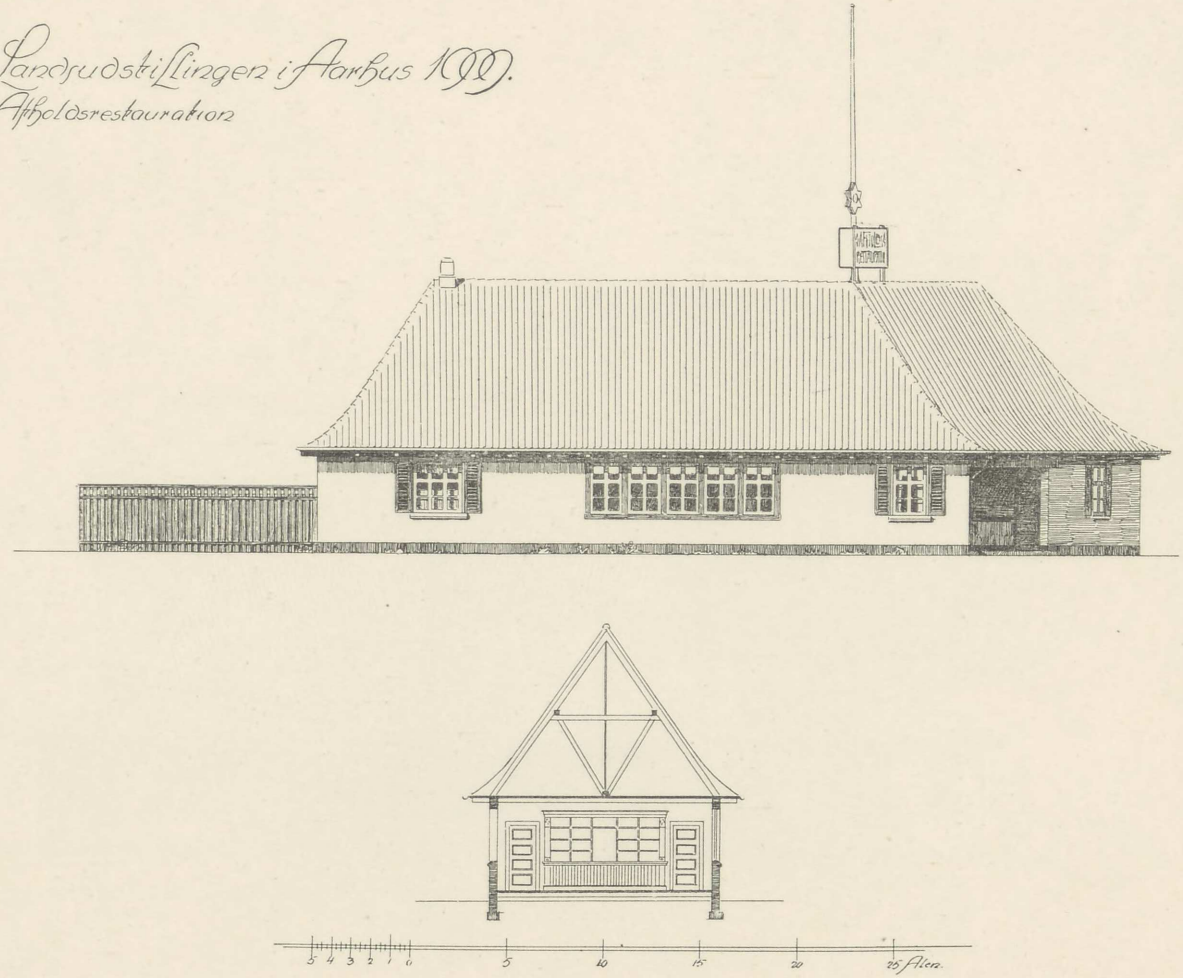

Tegning VIII.

Landsudstillingen i Aarhus 1909

Afholdsrestauration

Husflidsskole opført af „Dansk-Husflidsselskab"
paa Landsudstillingen i Aarhus. 1909.

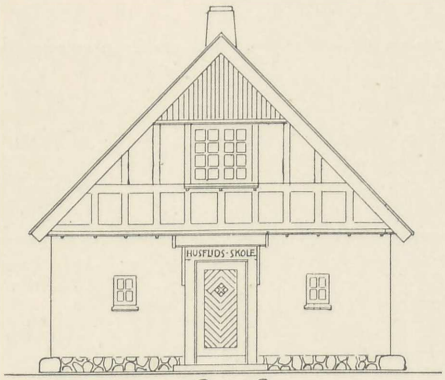

Gavl.

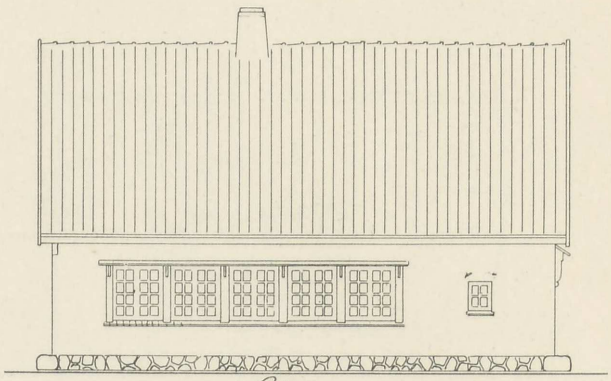

Side.

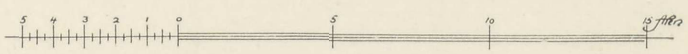

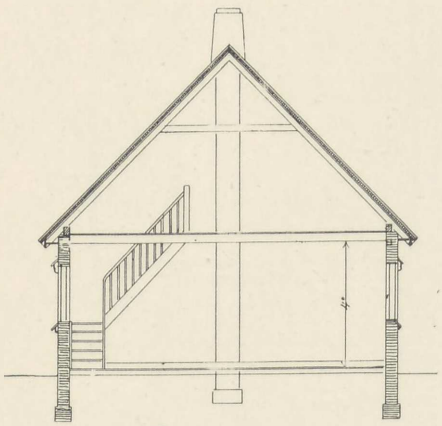

Gennemsnit.

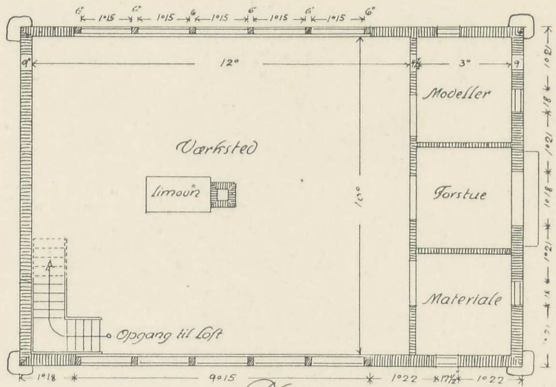

Plan.

København. 1909
Anton Rosen

Tegning X.

Forsamlingsbygning.

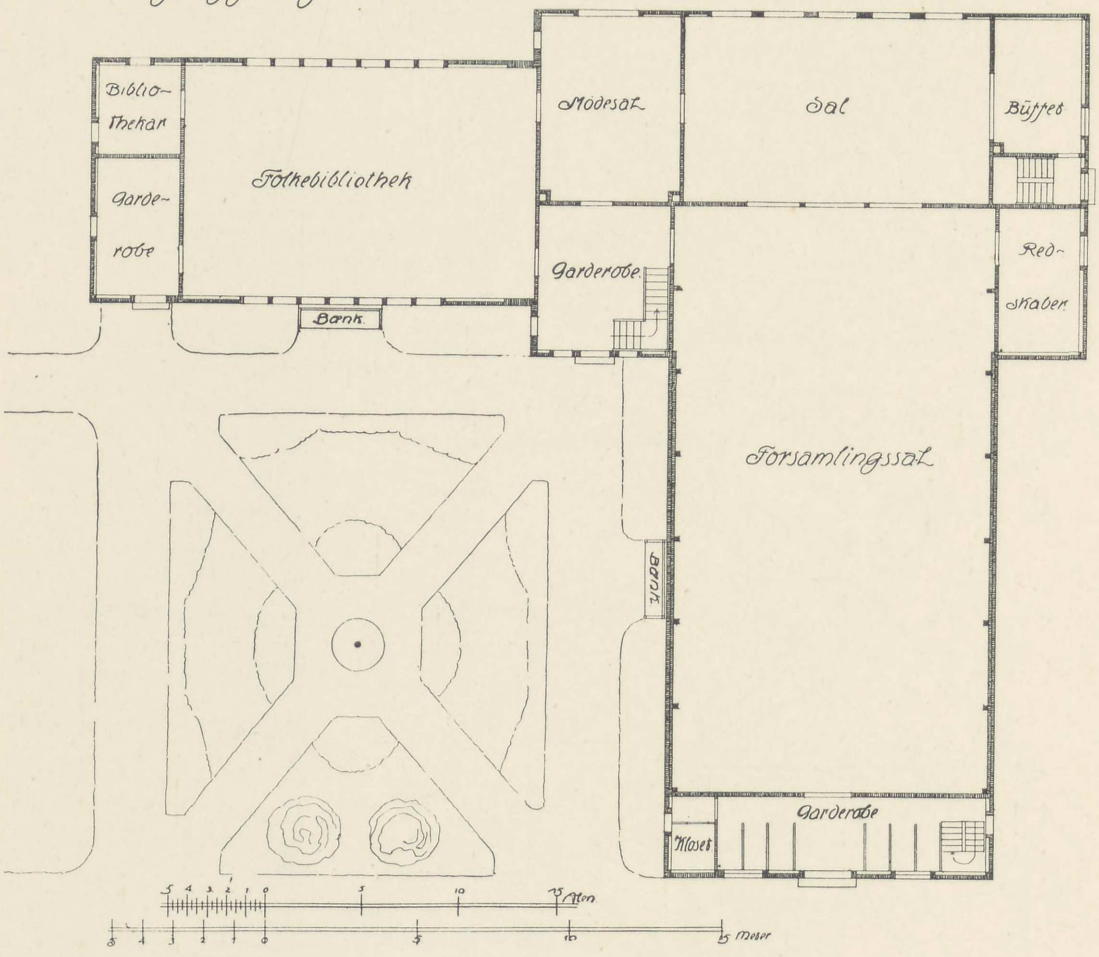

Tegning XI.

Forsamlingsbygning.

Östsida

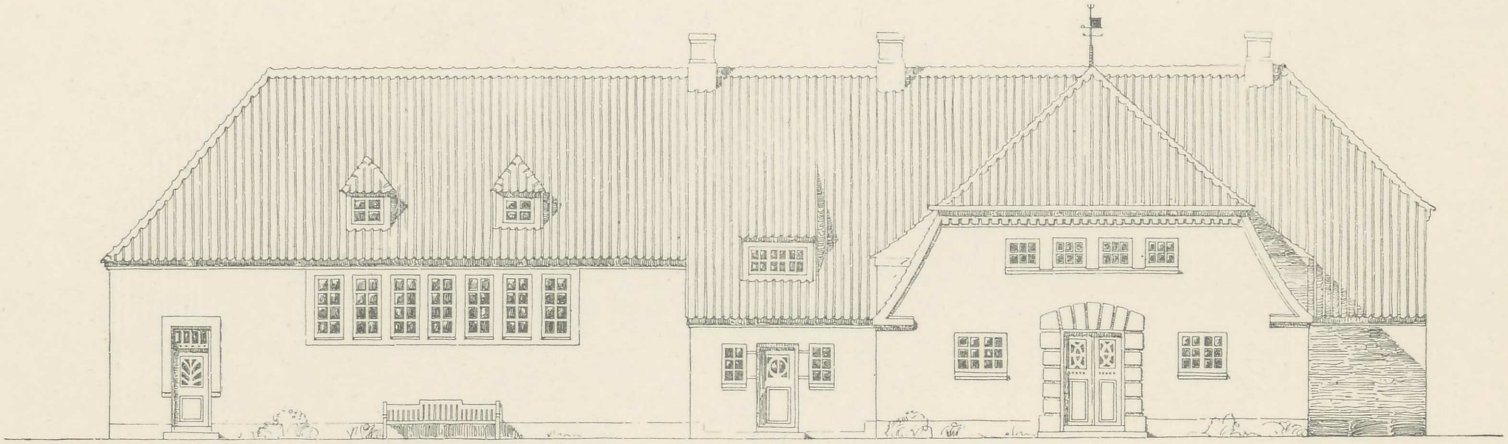

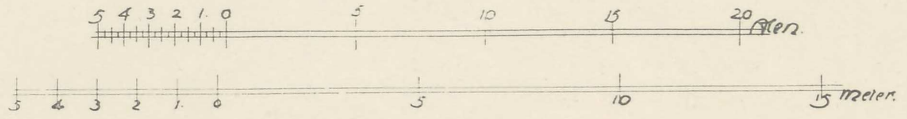

Tegning XII.

Forsamlingsbygning.

Sydside.

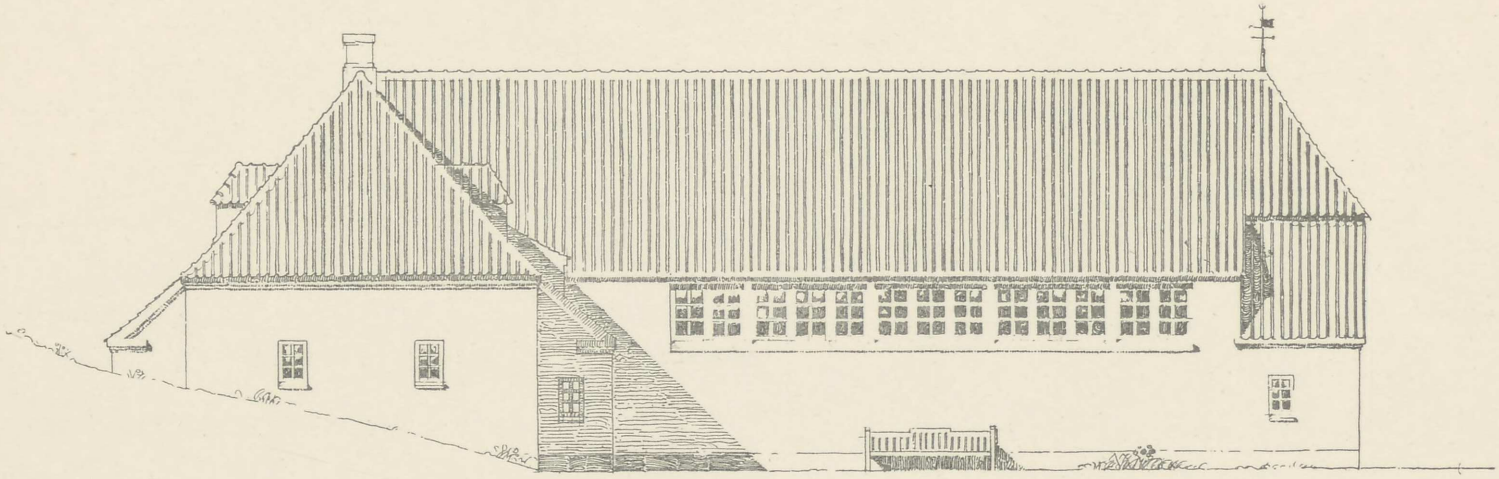

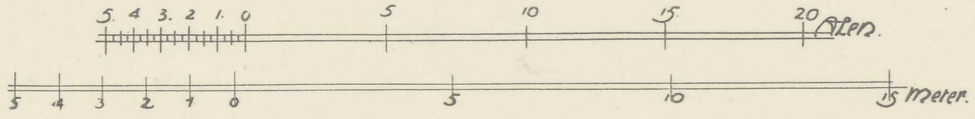

Forsamlingsbygning.

Tværsnit af Folkebiblioteket.

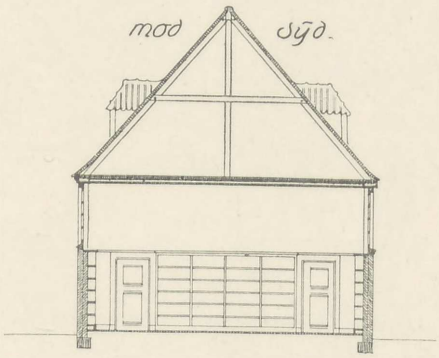

Tværsnit og Længdesnit af Forsamlingsbygning.

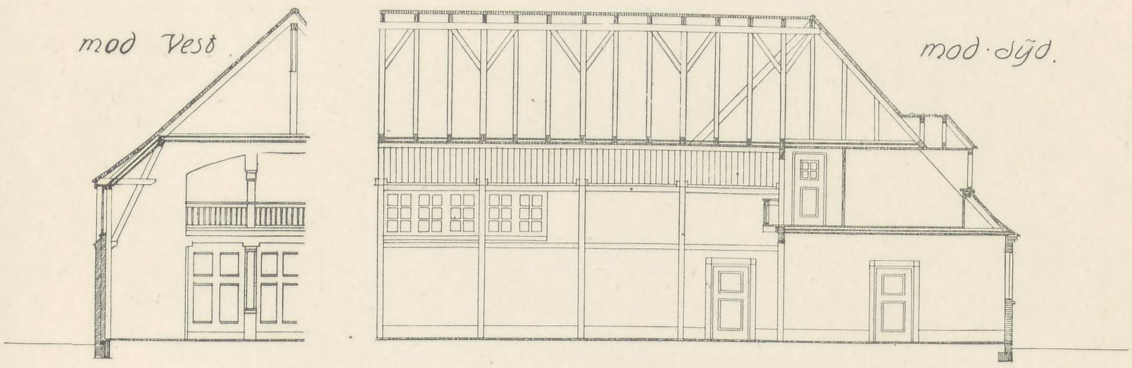

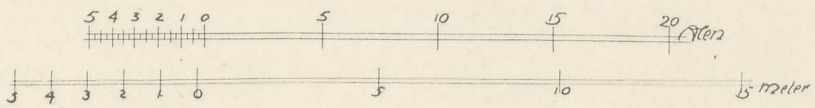

Tegning XIV.

Landsudstillingen i Aarhus 1909

Et Snedkeri
med Beboelse

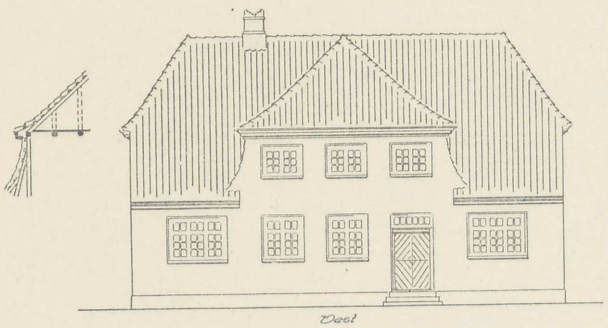

Vest

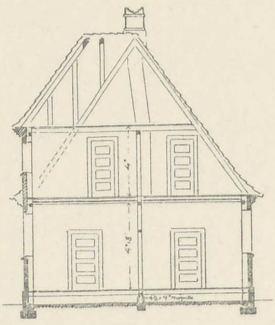

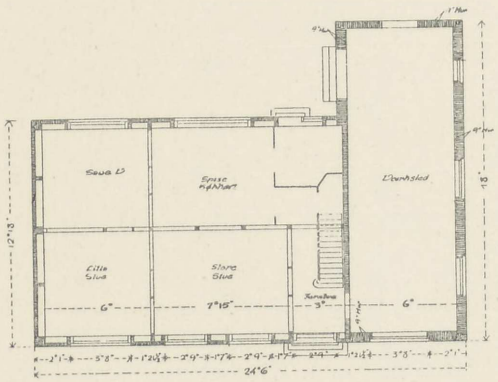

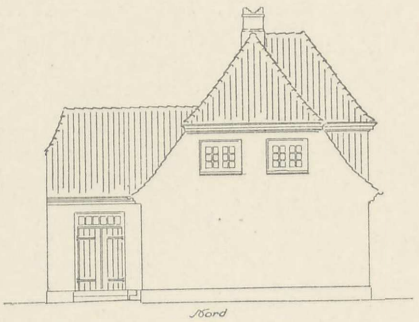

Nord

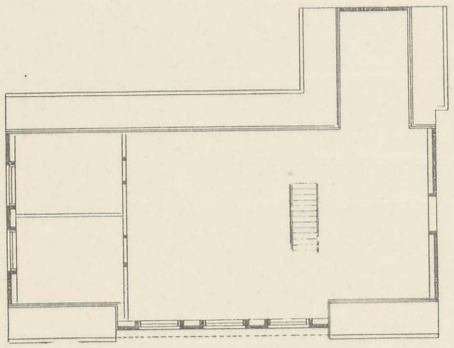

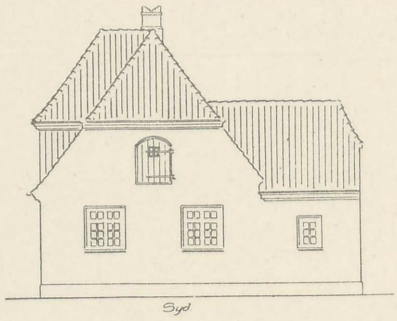

Syd

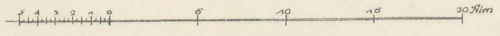

Tegning XV.

Landsudstillingen i Aarhus

Stationsbyens Smedje

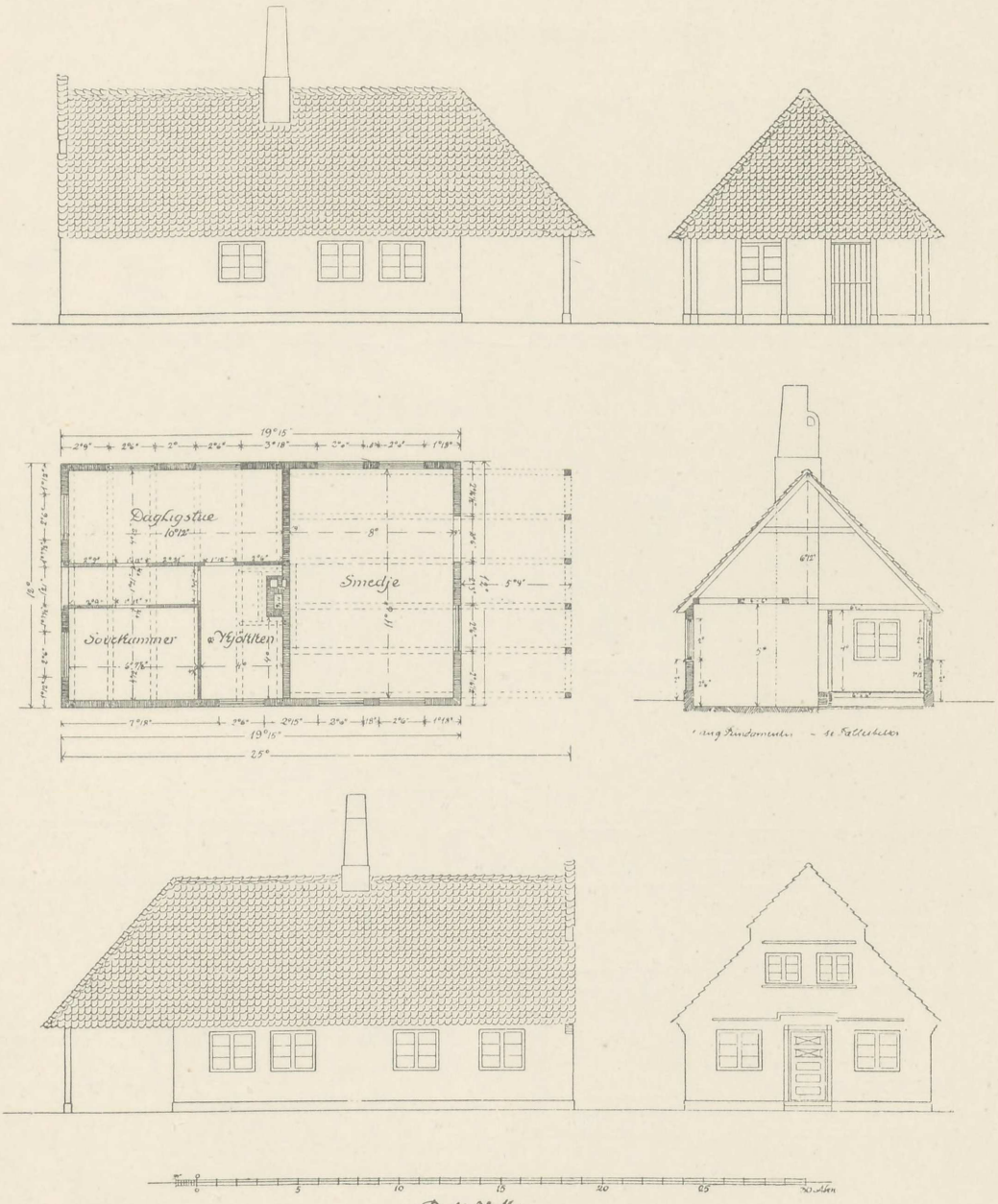

P. V. J. Klint.
Oktbr 1908.

Tegning XVI.

Pottemagerens Hus i Stationsbyen

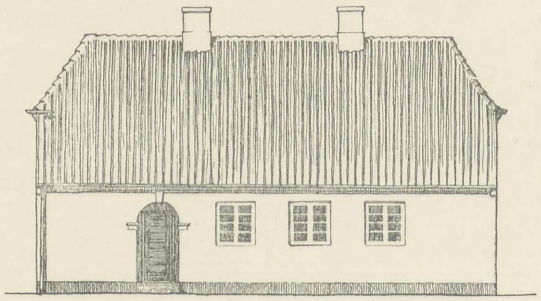

Vestside

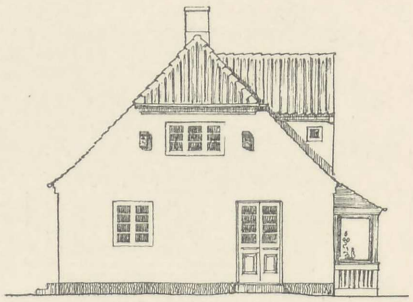

Nordgavl

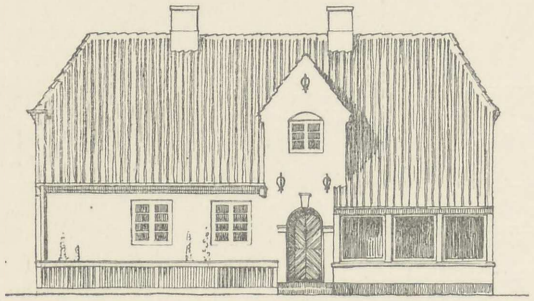

Østside

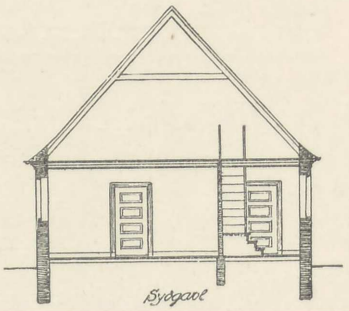

Sydgavl

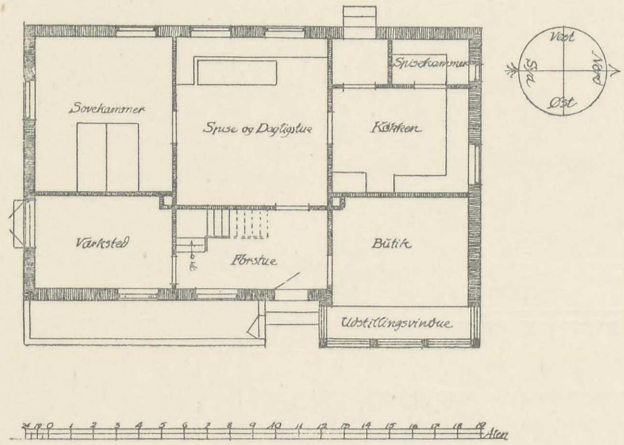

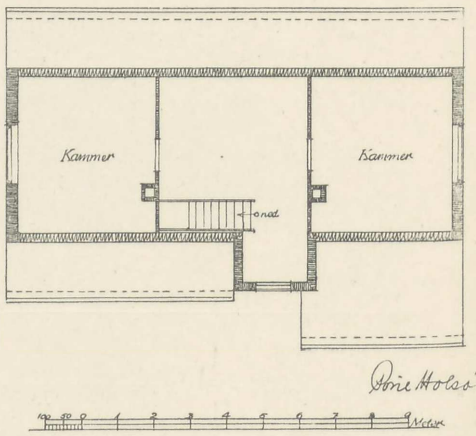

Pone Holsøe

Landsudstillingen i Aarhus 1909

„Stationsbyen"

Købmandsgaarden

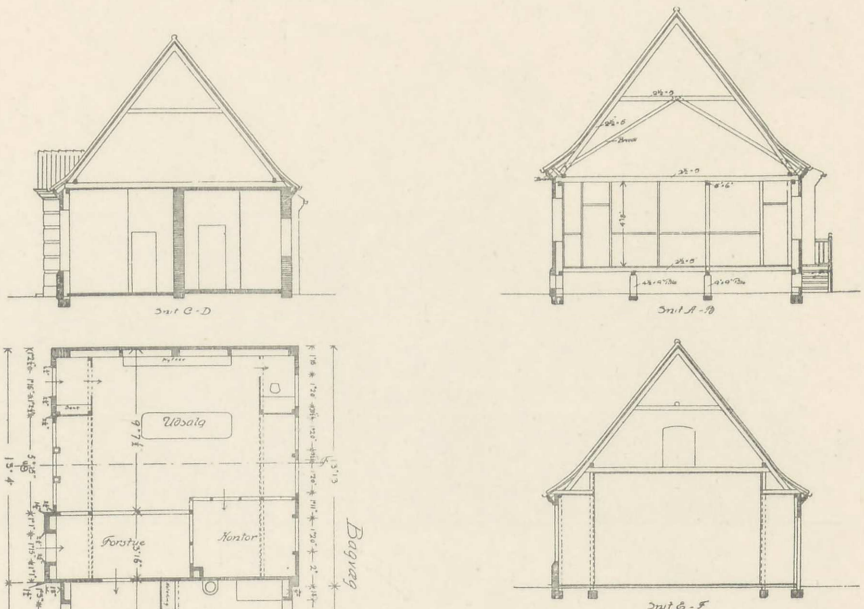

Tegning XVIII.

Landsudstillingen i Aarhus 1909

„Stationsbyen"
Købmandsgaarden

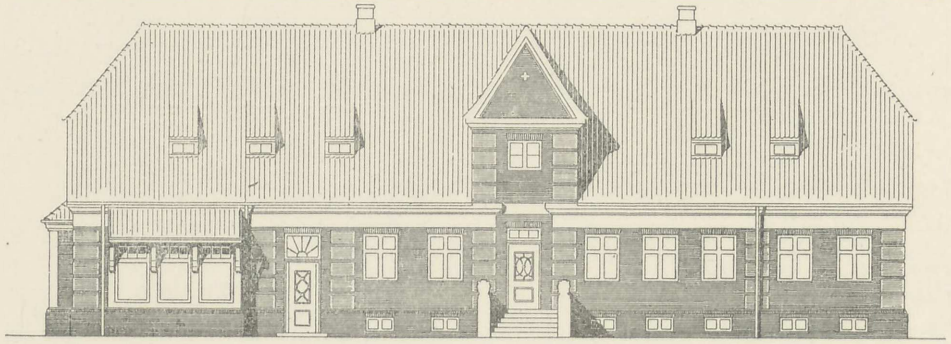

mod Nord

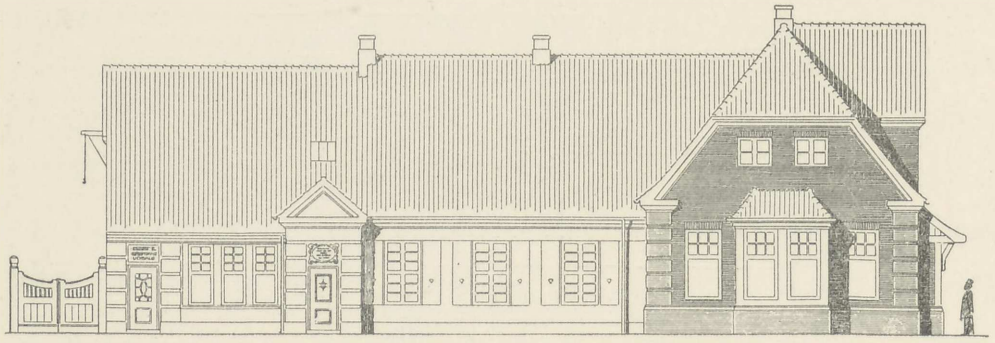

mod Øst

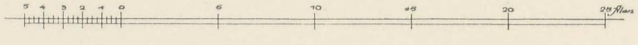

Landsudstillingen i Aarhus 1909

„Stationsbyen"

Købmandsgaarden

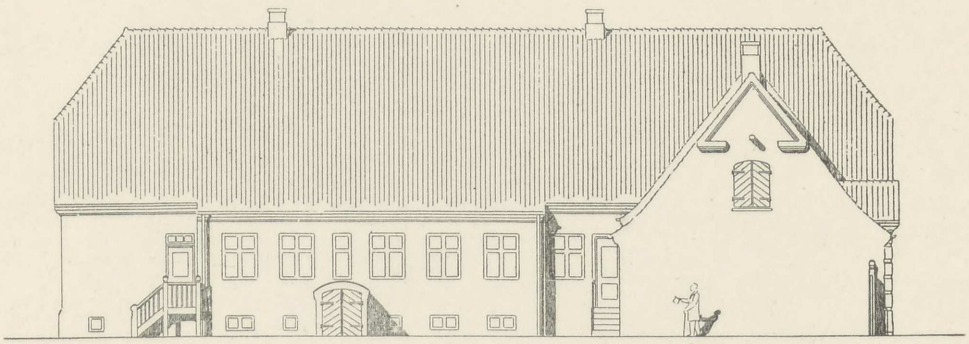

mod Syd

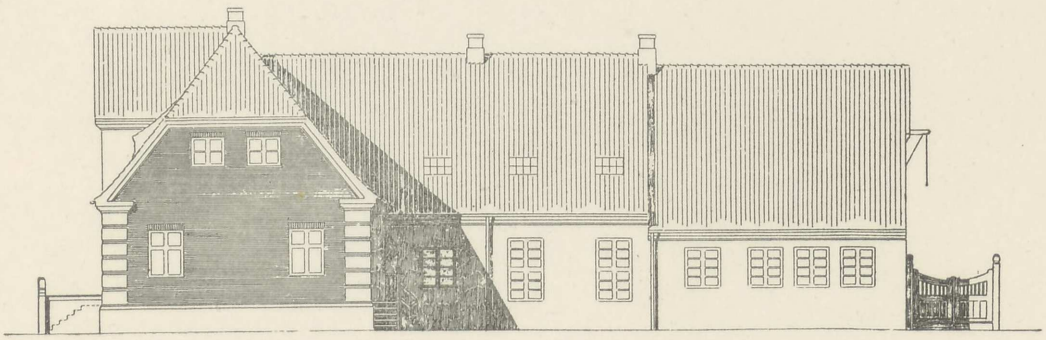

mod Vest

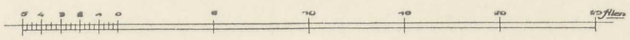

Tegning XX.

Landsudstillingen i Aarhus 1909

Kro og Reisestald
i Stationsbyen

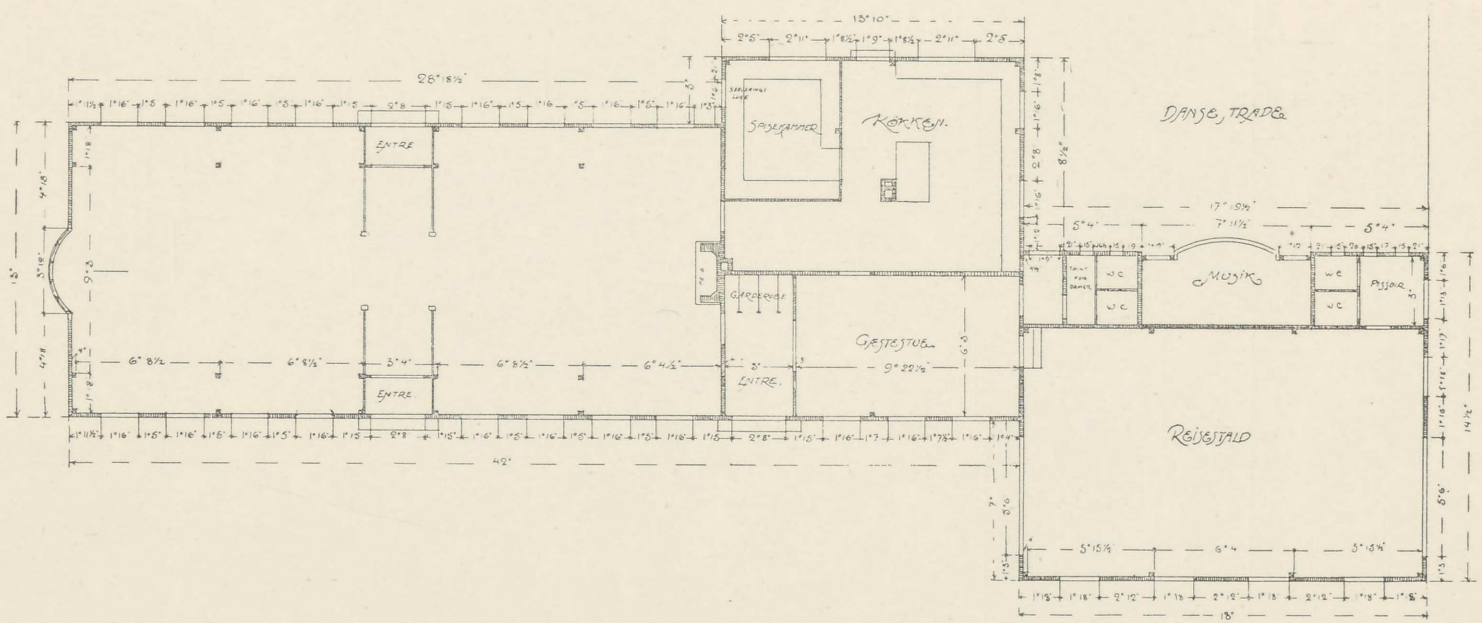

Tegning XXI.

Landsudstillingen i Aarhus 1909

Kro og Reisestald
i Stationsbyen.

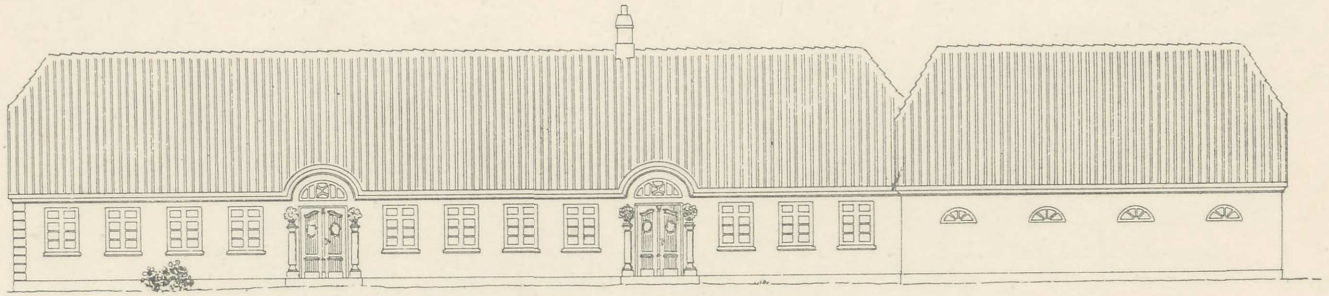

Facade mod Vest

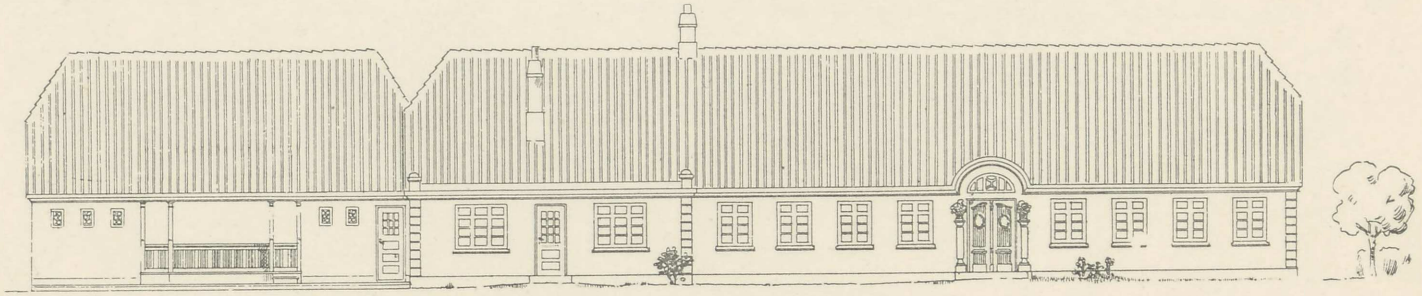

Facade mod Øst

Tegning XXII.

LANDSUDSTILLINGEN I AARHUS 1909
KRO OG REISESTALD I STATIONSBYEN

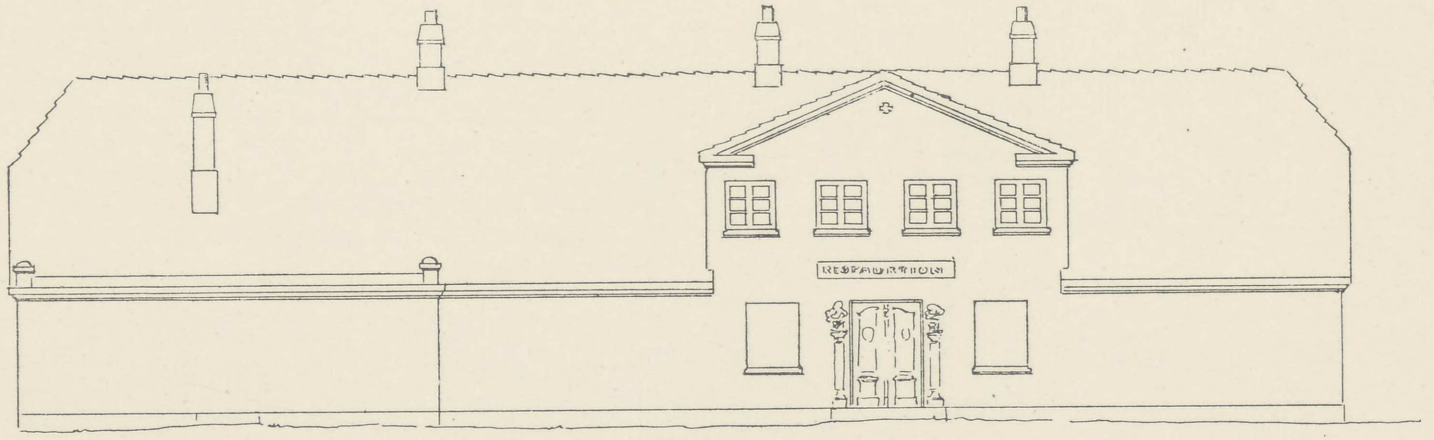

Tegning XXIII.

Landsudstillingen i Aarhus 1909

Kro og Rejsestald
i Stationsbyen.

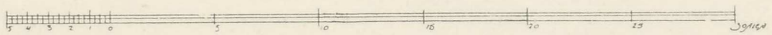

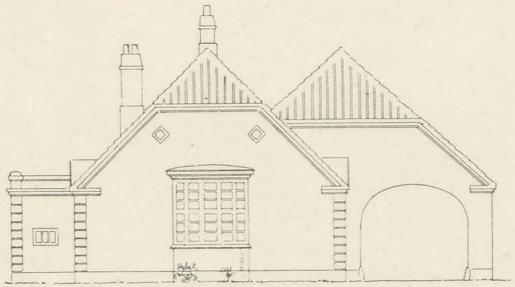

Facade mod Nord.

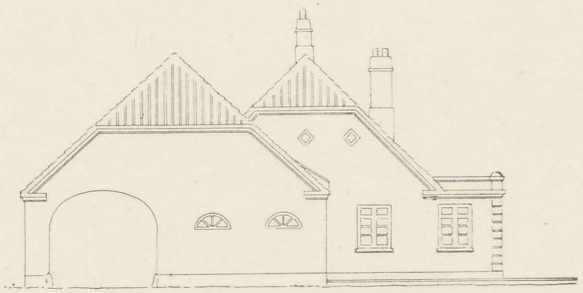

Facade mod Syd.

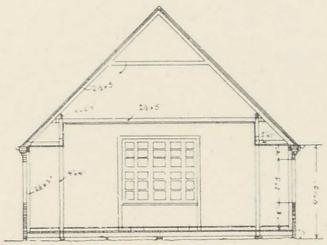

Snit gennem Krostue.

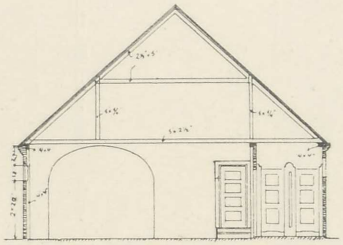

Snit gennem Rejsestald.

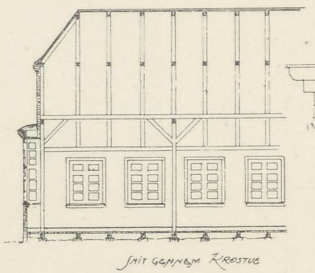

Snit gennem Krostue.

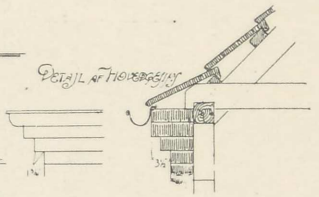

Detail af Hovedgesims.

Tegning XXIV.

JERNBANESTATION I STATIONSBYEN VED AARHUS

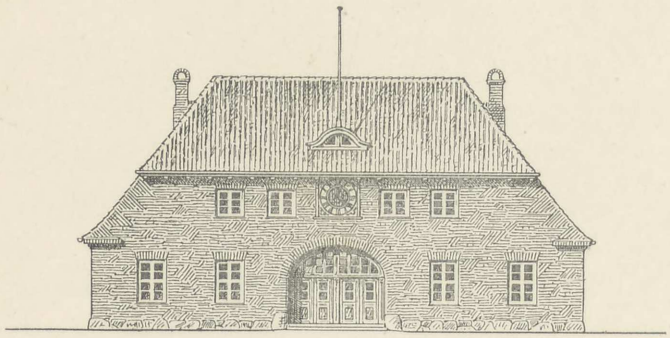

SIDE MOD VEJEN

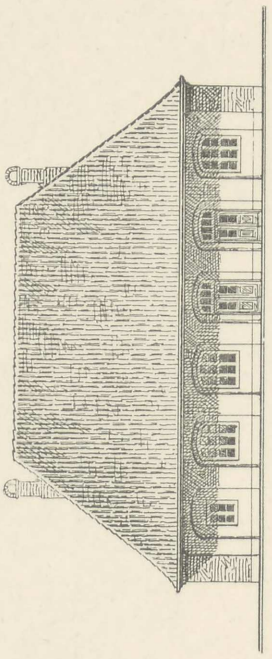

SIDE MOD PERRONEN

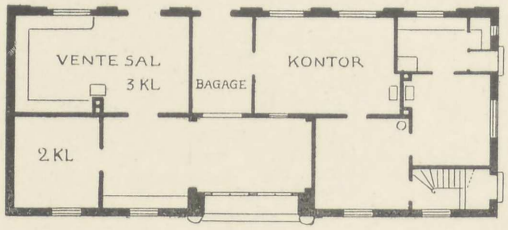

PLAN

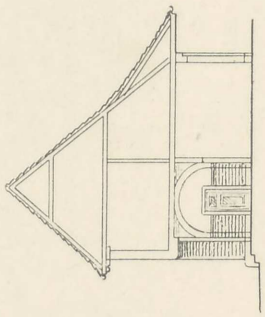

SNIT

STATIONSBVENS TRYKREGULATORANLÆG VED SKANDINAVISK GASVÆRKS KOMPAGNI

DIAGONALSNIT

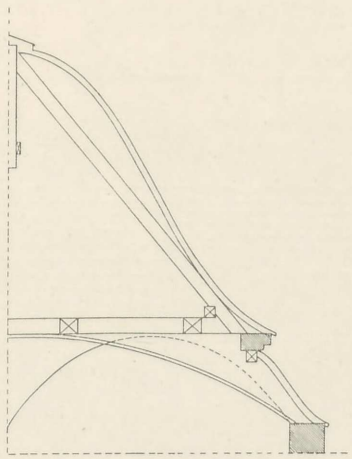

SNIT A-B

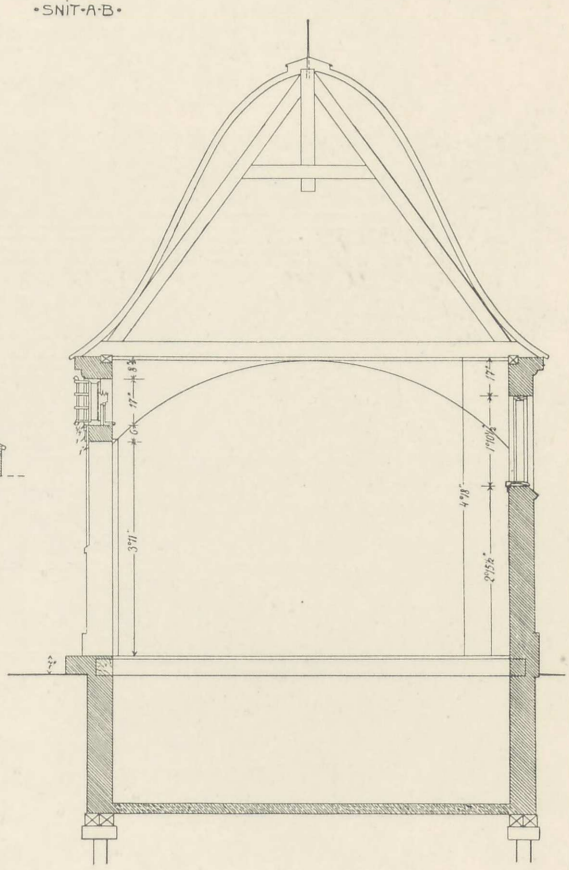

PLAN

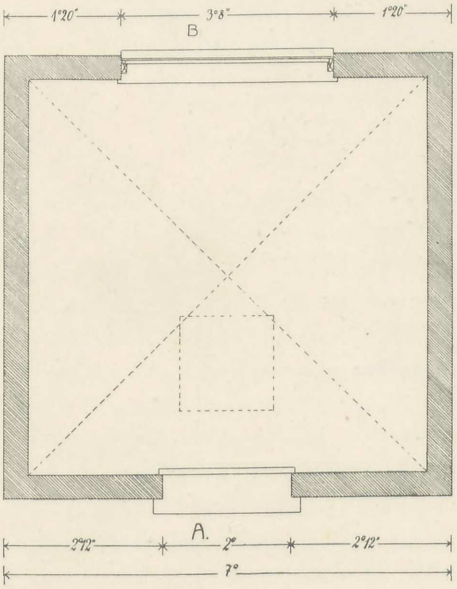

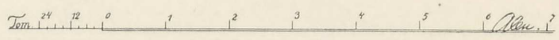

April 1909.

Tegning XXVI

· MASKINSNEDKERI ·

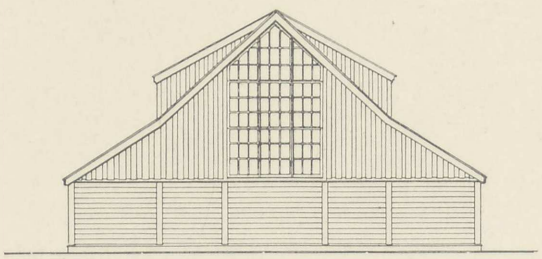

· SIDE · MOD · ØST ·

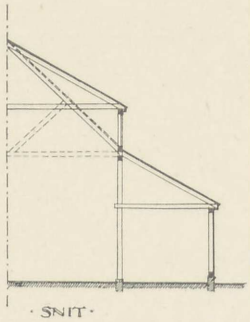

· SNIT ·

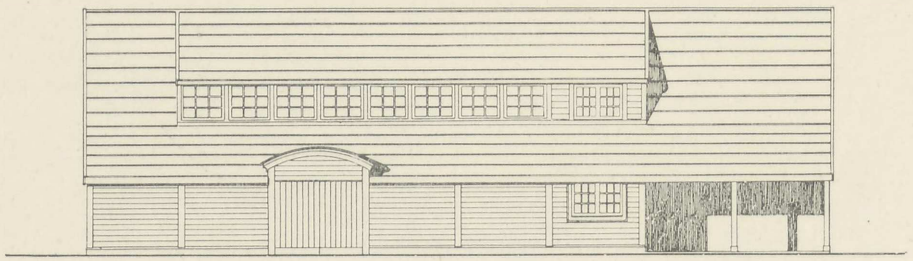

· SIDE · MOD · NORD ·

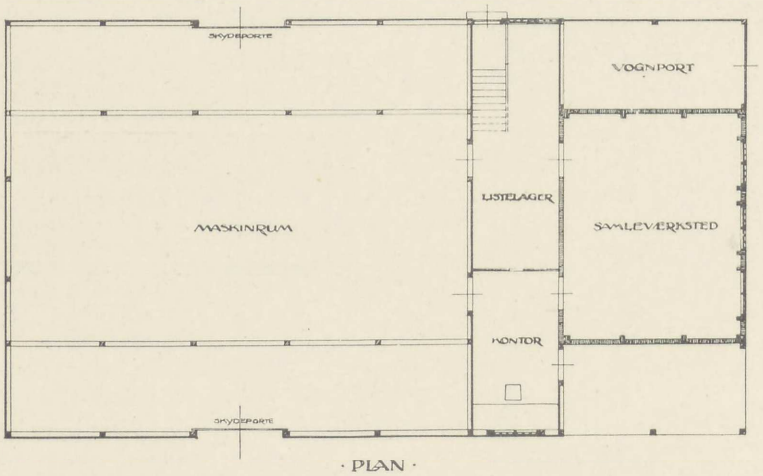

· PLAN ·

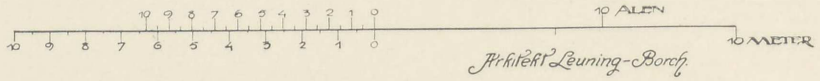

Arkitekt Løuing-Borch.

II.
REDSKABER OG MASKINER

(Ved Fabrikant cand. polyt. H. Vestesen.)

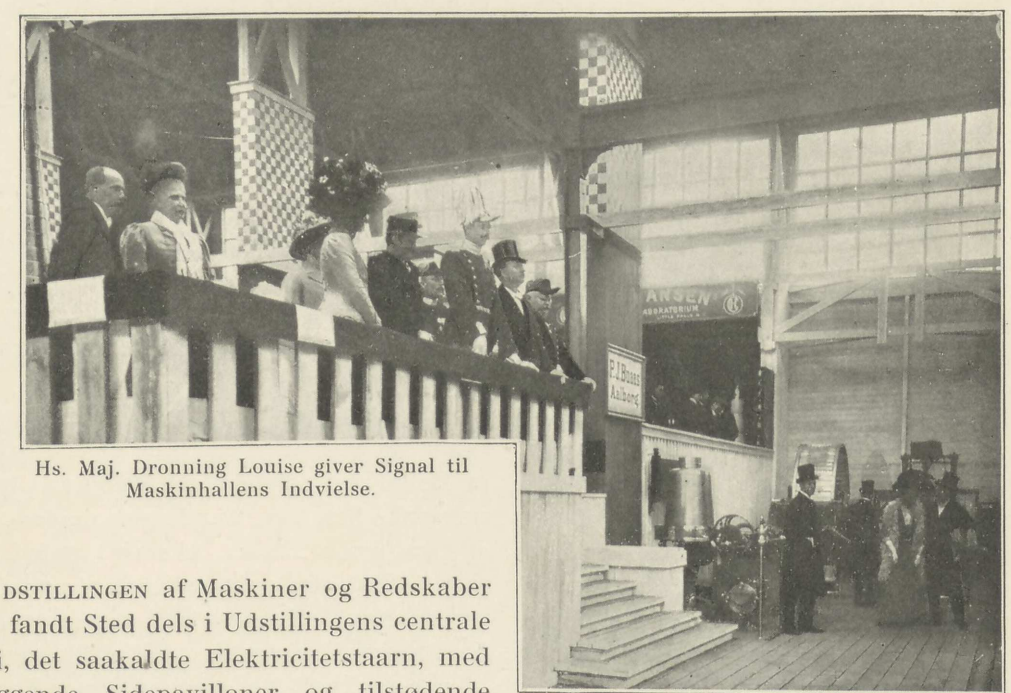

Hs. Maj. Dronning Louise giver Signal til Maskinhallens Indvielse.

Udstillingen af Maskiner og Redskaber fandt Sted dels i Udstillingens centrale Parti, det saakaldte Elektricitetstaarn, med omliggende Sidepavilloner og tilstødende Transporthal og dels i Maskinhal og Landbrugshal, der begge hver for sig stod i Forbindelse med det hele Komplex ved overdækkede Gange, samt endelig i en isoleret Bygning for Explosionsmotorer, beliggende i Folkeparken ved Havnebassinet. — I denne Bygnings umiddelbare Nærhed var anbragt en Anlægsbro for udstillede Motorbaade, saaledes at Udstillerne havde Lejlighed til at foretage Prøveture med Baadene i Havnebassinet for det interesserede Publikum. Endelig sluttede der sig til Maskinhallen et Terræn for Udstilling i fri Luft, specielt af Landbrugsmaskiner. Paa dette Teræn var der opført en aaben Hal for saadanne Maskiner og Redskaber, som Udstillerne ikke ønskede udsat for Vejrligets Paavirkning.

Den spredte Beliggenhed, som Afdeling IV ved den trufne Anordning havde faaet, besværliggjorde i nogen Grad Placeringen, men frembød dog næppe nogen større Gêne for Udstillerne eller Publikum. Dette gæl-

der dog ikke for Landbrugsafdelingens Vedkommende, idet man maatte lade Udstillerne selv bestemme om, hvorvidt de ønskede at udstille i den lukkede Hal den saakaldte Landbrugshal, beliggende paa det lave Terræn Østen for Strandvejen, eller i den aabne Hal, beliggende i Maskinparken Vesten for Strandvejen, eller endelig i fri Luft i selve Maskinparken, hvorved det blev uundgaaelig at beslægtede Genstande i denne Afdeling maatte søges paa forskellige Steder.

Den store og smukke Samling af Landbrugsredskaber, der blev udstillet, vilde være kommet mere til sin Ret, dersom det havde været muligt at give Landbrugshallen Plads i selve Maskinparken.

Elektricitetstaarnet med de 4 Sidehaller, der sluttede sig dertil, samt 4 Hjørnepavilloner havde tilsammen et Fladeareal af c. 9600 Kv.-Alen, hvoraf c. 850 Kv.-Alen gik med til et Konditori, der havde faaet Plads i den østlige Sidepavillon, saaledes at der var et Areal af c. 8700 Kv.-Alen til Disposition for Udstillingen i denne Afdeling.

I Taarnets Midte havde »Det store Nordiske Telegrafselskab« sin Udstilling af Instrumenter, Kabler og Verdenskort, visende samtlige Telegrafledninger, hvormed dette Selskab omspænder Jordkloden.

Indvendig i Taarnets Kuppel havde Professor Rosen naturligt anbragt Navne paa berømte afdøde danske Forskere og havde valgt dem, hvis Opdagelser, Opfindelser eller Arbejder henhører under Elektricitet eller staar i nær Forbindelse dermed.

I Tilbygningerne til Taarnet fandtes bl. a. en Fordelingsbrønd for Telefonkabler, udstillet af Fyens kommunale Telefonselskab, samt en Samling af Instrumenter og Maalere, udstillet af Aarhus Belysningsvæsen og en Pavillon, hvor Aarhus offentlige Slagtehus paa bestemte Tider af Dagen fremviste Lysbilleder af Trikinundersøgelser.

Sidehallen, som forbandt Buehallen med Taarnet, rummede foruden Nordiske Kabelfabrikers store Udstilling af alle de Fabrikata, som udgaar fra de under dette Selskab hørende Virksomheder, tillige Udstilling af Træbearbejdningsmaskiner og arbejdende Symaskiner.

Sidehallen mod Vest, der førte op mod Maskinhallen, var benyttet af S. Frichs Efterfølgere til Udstilling af et Landsby-Elektricitetsværk i naturlig Størrelse med et Sugegasværk som Drivkraft. Gasmaskinen vistes i Gang, men da det ifølge Beslutning af Assurandørernes Syndikat var forment at have Explosionsmotorer i Drift udenfor Maskinhallen, maatte Dynamoen optræde som Motor for Maskinen. Hallen rummede iøvrigt en righoldig Udstilling af Firmaets øvrige Fabrikata samt en stor Samling Tegninger af udførte Fabriksanlæg.

Sidehallen mod Nord, der dannede Overgangen til Transporthallen, rummede fornemlig en kollektiv Udstilling fra de forenede Jernstøberier med elektriske Motorer og Dynamoer i Midten og Varmeapparater og Kakkelovne samt en Samling Knuseapparater i Sidekøjerne.

I Hallen mod Øst, hvor Konditoriet befandt sig, var i den ene Side gjort Plads for en Del af den polytekniske Læreanstalts teknologiske Samling. Samlingen raadede over et Areal paa c. 225 Kv.-Alen og kunde i Sommerens Løb glæde sig ved et stort og interesseret Besøg. Adgangen var gratis, og en af Samlingens Assistenter — Hr. Thorarensen — var daglig til Stede i visse Timer Formiddag og Eftermiddag for at vejlede Publikum og forklare de udstillede Maskiner og Genstande samt demonstrere de Arbejder, der vistes i Funktion.

I *Transporthallen,* der dannede en umiddelbar Fortsættelse af Elektricitetshallen befandt sig Afdelingen for Jernbanevæsen og Skibsfart.

Denne Afdeling havde ikke fundet større Tilslutning, idet der kun mødte ialt 17 Udstillere; af Baner udstillede kun Statsba-

nerne, derimod ingen Privatbaner. Dog maa for Banevæsenets Vedkommende bemærkes et af A/S Frederikshavns Jernstøberier og Maskinfabrikker udstillet smaltsporet Petroleumslokomotiv for Mergelbaner. Dette var udstillet paa et Spor i Maskinparken, hvor det vistes i Drift for særligt interesserede.

Af de større Skibsbyggerier havde 3 udstillet, nemlig A/S Helsingørs Jernskibs- og Maskinbyggeri, A/S Københavns Flydedok og Skibsværft samt Marstal Staalskibsbyggeri og Reparationsværft, der alle udstillede forskellige Modeller og Fotografier. Desuden udstilledes Skibsmodeller af forskellige mindre Skibsværfter m. m. 4 Maskinfabrikker udstillede Motorbaade ved den fornævnte Anlægsbro, der fra Land var ført ud i Havnebassinet. Baadene forevistes i Drift for interesserede. De øvrige Udstillingsgenstande vare Signal- og Skibslanterner, Pumper, Spil m. v.

Det skal her nævnes, at der i Forbindelse med Stationsbygningen i Udstillingens saakaldte »Stationsby« af »De danske Statsbaner« var udstillet et Tog, bestaaende af et Iltogslokomotiv af Typen Litra P samt 2 Afkølingsvogne. Over dette Tog var af Udstillingen til Beskyttelse for Toget bygget et af Søjler baaret Tag, c. 64 Alen langt og c. 8 Alen bredt.

Maskinhallen.

Maskinhallen, der havde Plads paa det højere liggende Terræn paa den vestlige Side af Strandvejen, havde en Længde af 136 Alen og en Bredde af 53 Alen med tilsammen c. 7200 Kv.-Alen Gulvflade. Den var ved 2 Søjlerækker delt paa langs i 3 Afdelinger, af hvilke den midterste med 22 Alens Bredde var forbeholdt Kraftmaskiner i Drift og Udstilling af sværere Arbejdsmaskiner i Virksomhed. Til Hallen sluttede sig en Kontorbygning, indeholdende 3 Kontorlokaler for Maskinudvalget samt en Gennemgang til Kedelbygningen.

En elektrisk Kørekran paa 7 Tons Bæreevne kunde beherske hele Bredden af Hallens midterste Afdeling, idet Afstanden mellem dens Køreskinner var 10,2 Meter; denne Kørekran naaede dog ikke igennem hele Bygningens Længde, idet den østlige Ende — c. 30 Alen — af Hallen, der var en senere vedtaget Forlængelse af samme, udelukkende var bestemt til at optage de lettere og mindre Arbejdsmaskiner og Redskaber, og i denne Del af Hallen, hvis Gulv paa Grund af Terrænforholdene laa c. 2 Meter højere end Gulvet i den øvrige Del af Bygningen, mente man at kunne undvære Kranen. Krankrogens største Højde over Gulvet var 5 Meter. Den var udstillet af Firmaet Thomas B. Thrige, Odense, uden Vederlag, men med Ret for Firmaet til af Udstillerne at tage en vis Betaling pr. Time for Benyttelsen.

Det viste sig under Monteringen, at Kørekranen var et ganske uundværligt Hjælpemiddel for saavel de store Maskinopstillinger i Midtpartiet som ogsaa til at befordre Udstillingsgodset ned igennem Hallen til Sidepartierne, og det vilde have lettet Monteringen betydeligt, saafremt Kørekranen havde behersket Hallen i hele dennes Længde og yderligere havde været saaledes indrettet, at Udstillingsgods kunde køres til Kranen ved Enden af Hallen uden at genere nogen Udstiller, idet det viste sig her som ved alle Udstillinger, at alle Opfordringer til Udstillerne om at møde med de svære Ting i god Tid var forgæves, og at der vedblev at ankomme svært Gods lige til den sidste Time.

Udenfor de to Søjlerækker fandtes Gange, 5 Alen brede, for Publikum. Der blev saaledes tilbage for Udstillerne en Plads paa 10 Alen langs begge Sidevæggene. I den *nordlige* Side havde Udstillerne af Mejeriapparaterne Plads med Adgang til at faa Drivkraft fra en Akselledning langs Sidevæggen. Akselledningen blev trukket ved Elektromotorer i et Antal af 2 paa hver Side. Af større Udstillere kan nævnes A/S Konstantin Hansen

& Schrøder, Kolding, A/S Paasch & Larsen, Petersen, Horsens, Silkeborg Maskinfabrik og A/S Frederik Christensen, Randers.

I den *sydlige* Side fandtes en større Udstilling af Værktøjsmaskiner fra A/S Nielsen & Winther, København, hvilke Maskiner alle vare i Virksomhed. Et Træstativ bar de for Maskinerne nødvendige Forlagstøjer.

Endvidere havde et arbejdende Køleanlæg og en do. Ismaskine, udstillet af A/S Thomas Th. Sabroe & Co., Plads langs denne Side, ligeledes i Drift fra Hovedhallen.

Endelig var der langs den sydlige Sidevæg blandt andet anbragt Sugegasmaskinerne, af hvilke der her fandtes 3 Stkr. i Drift, idet man havde placeret Gasværkerne i en Halvtagsbygning umiddelbart udenfor Hallen og langs med denne. Hver Udstiller havde ved en Dør Adgang til sit eget Gasværk. Kulforsyningen foregik fra den udenfor liggende Kulgaard, der indeholdt overdækkede Kulbeholdere for Sugegasværkerne og aabne Kulbakker for Kedelanlægget.

En Undtagelse herfra dannede en Sugegasmaskine i Firmaet S. Frichs Efterfølgeres kollektive Kraftmaskine-Udstilling i Hallens *Midtparti*. Denne Maskines Gasværk havde Plads i samme Halvtagsbygning som de øvrige Gasværker, men sendte Gassen ind gennem en lang Rørledning til Maskinen. Nogen Ulempe derved opstod ikke. Tilgangsrøret fra Gassen var anbragt under Gulvet og var godt isoleret.

Blandt de større Udstillere i Hallens Midtparti skal nævnes A/S Burmeister & Wain, København, der havde en Dieselmotor i Drift med en Dynamo, hvis Strøm indenfor Firmaets egen Udstillingsplads anvendtes til Frembringelse af Lysfænomener. Dieselmotoren fik tilført Olien igennem en Rørledning fra en Beholder, der efter Approbation af Brandassurandørernes Syndikat var anbragt udenfor Bygningen.

Blandt andre Artikler fra dette Firma skal en Samling Centrifuger, et Par svære smedede Skrueaksler og en Staalblok (Ingot) paa 18,000 Kg. Vægt nævnes.

Endvidere skal anføres en kollektiv Udstilling af de 3 københavnske Aktieselskaber »Titan«, »Atlas« og »Vølund« af Dynamoer, Elektromotorer og elektriske Maskiner og Apparater, Dampmaskiner, Kølemaskiner, samt endelig fra det sidstnævnte Firma Kogegryder, Petroleumsmaskiner m. m.

Opad Bygningens *vestlige Gavl* var af Kobbersmed Wilson, Aarhus, udstillet et større Destillationsapparat m. m.

Kraftanlægget i Hallens Midtparti bestod af:

1 Stk. Schmidtmotor, A/S Atlas, København, 200 HK med Ventilstyring og Kondensation for højt overhedet Damp koblet til en Ligestrømsdynamo 250 Amp. × 440 Volt.

1 Stk. Compound-Dampmaskine med Kondensation, S. Frichs Eftf., Aarhus, 300 HK for højt overhedet Damp med Ventilstyring, i Forbindelse med en Dynamo 150 Amp. × 440 Volt.

1 Stk. Tandem-Dampmaskine opretstaaende med Kondensation, S. Frichs Eftf., Aarhus, 150 HK for højt overhedet Damp med Ventil- og Gliderstyring, koblet til en Dynamo 225 Amp. × 440 Volt.

1 Stk. Højtryks-Dampmaskine, S. Frichs Eftf., Aarhus, liggende med Ventilstyring, 50 HK i Forbindelse med en Dynamo 140 Amp. × 220 Volt.

1 Stk. Højtryks-Dampmaskine, S. Frichs Eftf., Aarhus, opretstaaende med Kondensation, 40 HK 140 Amp. × 220 Volt.

1 Stk .Sugegasmaskine, System S. Frichs Eftf., Aarhus, 60 HK direkte koblet med en Dynamo 225 Amp. × 220 Volt.

1 Stk. Sugegasmaskine, De forenede Maskinfabriker, Nakskov, 25 HK i Forbindelse med en Dynamo 45 Amp. × 440 Volt.

Den samlede Ydeevne udgjorde altsaa c. 400 Kilowatt.

Største Parten af Dynamoerne vare ind-

rettede paa at arbejde med 400—500 Volt eller samme Spænding som Byens kommunale Elektricitetsværk, men 3 af Dynamoerne vare byggede for 220 Volts Spænding og vare derfor tilknyttede henholdsvis den positive og den negative Leder i Forbindelse med Nulledningen.

Man kunde altsaa udjævne ulige Forbrug ved at belaste disse Aggregater forskelligt, men som yderligere Sikkerhed i saa Henseende havdes et Udligningsaggregat paa 20 Kilowatt til Raadighed, forsynet med Motor paa 440 Volts Spænding. Nævnte Aggregat havde været offentlig udbudt og udstilledes af Firmaet Thomas B. Thrige, Odense, mod en Lejesum af 850 Kr.

Fra samtlige Dynamoer var Ledningerne førte til en stor Hovedfordelingstavle i den sydlige Side af Hallen og midt for Kraftmaskineopstillingen. Til denne Tavle var der ført et Kabel direkte fra det kommunale Elektricitetsværk, hvis Afstand fra Maskinhallen var c. 1000 Meter. Kablet havde et Tværsnit af c. 185 mm^2.

Hovedfordelingstavlen optog et helt Fag i Bredden og bestod af 9 Stkr. Marmortavler, forsynede med de nødvendige Instrumenter, Afbrydere og Sikringer for de forskellige Dynamoer og Udligningsmaskinen samt for Tilslutningen af Ledningerne fra det kommunale Værk. Tavlen var opført i en Højde af c. 2 Meter over Gulvet paa en Opbygning, der dannede Platform for Betjeningen.

Bag ved Hovedtavlen fandtes der et frit Rum paa c. 2 Meter, hvori der var anbragt en Fordelingstavle for Ledninger til Fødepunkterne ude paa Udstillingens Terræn. For hver enkelt Fødeledning var der paa Tavlen anbragt, foruden de fornødne Sikringer og Afbrydere, tillige et Ampéremeter med Omskiftning saaledes, at Strømforbruget i hvert enkelt Fødepunkt til enhver Tid kunde undersøges. Samme Rum benyttedes som Kontor for Betjeningen af Tavlen.

Tavlen var udbudt i Licitation. Den blev leveret fra S. Frichs Eftf., Aarhus, mod en Lejesum af 500 Kr.

Der var indgaaet Overenskomst med Elektricitetsværket om at udlaane ovennævnte Kabel til Hovedtavlen og nedlægge det samt atter tage det op efter endt Brug mod en Erstatning af 1000 Kr.

Endvidere var der truffet Overenskomst med Elektricitetsværket om, at Udstillingen kunde tilslutte Samleskinnerne paa Hovedtavlen med Elektricitetsværket og aftage Strøm for en Betaling af 15 Øre pr. Kilowatt Time eller levere Strøm i modsat Retning mod at erholde godtgjort 10 Øre pr. leveret Kilowatt Time. For at gaa ind paa dette Samarbejde havde Elektricitetsværket stillet som Betingelse, at Udstillingen lønnede 2 Assistenter fra Belysningsvæsenet med hver 500 Kr., mod at disse skiftevis havde Vagten ved Udstillingens Hovedtavle i de Tider paa Dagen, hvor der arbejdedes med de udstillede Kraftmaskiner.

Denne Ordning viste sig i høj Grad formaalstjenlig, idet man derved opnaaede at kunne komme igennem med et enkelt Hold Mandskab, kunde undgaa Anlæg af Akkumulatorbatteri og endelig kunde indskrænke Arbejdstiden for Udstillernes Maskinpersonale til det mindst mulige.

Endvidere havde man ved denne Ordning Elektricitet til Raadighed under hele Montagen, ligesom ogsaa under Nedtagningen efter endt Udstilling.

Man havde altsaa Strøm til Raadighed hele Natten uden at behøve at have Vagt ved Hovedtavlen, hvilken Strøm benyttedes til Sikkerhedsbelysning og til en Brandpumpe med Elektromotor, som Brandassurandørernes Syndikat havde forlangt opstillet foran Elektricitetstaarnet, og som var udstillet af S. Frichs Eftf.; denne Brandpumpe var saaledes til Raadighed øjeblikkelig ved indtrædende Ildebrand hele Døgnet igennem; den var forsynet med Tilslutninger for 4

Brandslanger og havde en Ydeevne af 2000 Liter pr. Minut.

I den første Maaned androg Mellemregningen med Elektricitetsværket 1736 Kr. 36 Øre i dettes Favør, men efterhaanden som der kom Sikkerhed i Driften, kunde man træffe den Ordning, at Udstillingen overtog Opladning af Elektricitetsværkets Pufferbatterier for Sporvejsdriften paa den Tid, hvor Forbruget var ringe paa Udstillingen, for derpaa helt at lade Elektricitetsværket overtage Driften melelm 6—8 Aften samt fra Kl. 11 Aften indtil Kl. 10 næste Formiddag.

Regnskabet udviser, uagtet den ovennævnte Forskel i Prisen for den modtagne Elektricitet og den solgte, at det hele Mellemværende med Belysningsvæsenet paa denne Konto har været 2287 Kr. 61 Øre.

Samtlige Kraftmaskiner vare Udstillingsgenstande, ved hvis Installation Udstillingen ikke havde andre Udgifter end Fundamenter og Hovedrørledninger for Vand og Damp.

I Programmets Bilag I, der foran er aftrykt, var der stillet Opfordring til Udstillerne om at anmelde Kraftmaskiner, og angivet, paa hvilke Vilkaar disse kunde indgaa i Driften. Blandt de anmeldte Maskiner foretog Udvalget da sit Valg og fik tilstrækkelig Kraft til at kunne bestride Elektricitetsforbruget, selv naar dette naaede sit Maximum, hvilket indtraf omkring Kl. 10 Aften.

De trufne Bestemmelser viste sig praktiske og klarede let de faa Uoverensstemmelser, som der opstod i Udstillingstiden.

En heldig Bestemmelse var den, at Udstillerne vare pligtige at stille saavel deres Maskiner som deres Personale direkte under Udvalget, saaledes at ingen Forhandlinger behøvedes, naar det af Hensyn til Driften var nødvendigt at foretage Ændringer i Arbejdstiden. Det viste sig saaledes nødvendigt i August og September at lade Maskinerne træde til noget tidligere end oprindelig forudsat, først Kl. 7½ og senere Kl. 7 Aften.

Endvidere viste det sig praktisk, at man for at blive antaget til Deltagelse i Kraftleveringen havde stillet som Betingelse, at de paagældende Kraftmaskiner vare i Forbindelse med en Dynamo.

I et Tilfælde, hvor et saadant Aggregat var antaget af Udvalget til Deltagelse, men hvor Dynamoen helt udeblev, maatte Udstilleren af Kraftmaskinen tilbagebetale Udstillingen Udlægget til Fundament, uden at Udvalget kom ind i Striden mellem de to Udstillere af respektive Maskine og Dynamo.

Til Dampmaskinerne, der som bemærket alle vare Kondensationsmaskiner, var etableret et Graderværk med en Cirkulationsevne af 90 Kubikmeter Vand pr. Time. Graderværket var udstillet af Firmaet Ingeniør Krüger, København, mod en Lejesum af 1700 Kr., indbefattet alle Monteringsomkostninger og Transporter.

Til Anlæget hørte en Cirkulationspumpe med Elektromotor, til hvis Drift Udstillingen leverede Elektricitet.

Bassinet for Graderværket blev udført af armeret Beton for en Pris af 1200 Kr. for Udstillingens Regning.

Medens Graderværket normalt var i Stand til at vedligeholde Kondensatorerne, viste det sig nødvendigt for det Tilfælde af indtrufne Forstyrrelser ved Pumpe eller Motor at have Reserve.

En Reservepumpe med Motor vilde have klaret Sagen, men da Udstillingen i kort Afstand havde den forannævnte Brandpumpe i Drift, valgte man at lade et Trykrør fra denne gaa op til Graderværkets Bassin og at lade Brandpumpen virke dels som Spædepumpe og dels som Reserve for Kondensationsanlæget. Det hændte nogle Gange under Driften, at Brandpumpen maatte træde til for at holde Anlæget i Drift. Ved denne Foranstaltning naaede man tillige, at Brandpumpen blot ved at lukke af til Gradervær-

ket og lukke op for en af Brandslangerne var til Tjeneste for eventuel Ildsvaade.

Brandpumpen fik sin Elektricitetsforsyning fra Udstillingens Hovedtavle, men for Sikkerheds Skyld var der for det Tilfælde, at Udstillingens Ledningsnet, der var overjordisk, skulde komme i Uorden ved en indtrædende Katastrofe, etableret et Reservestik til Byens underjordiske Ledningsnet.

De to Hovedtransmissioner i Maskinhallen vare udbudte offentlig. Det samme var Tilfældet med Stativet for Kørekranen, Dampledningerne fra Kedelanlæget til Maskinerne samt Lejemaal af de fornødne Elektromotorer saavel til Transmissionerne som til mange af Udstillerne, der havde anmodet Udvalget om at sørge for Elektromotor som Drivkraft.

Hovedtransmissionerne blev for en Lejesum af 1500 Kr. udstillet af S. Frichs Eftf., Aarhus. Dampledningerne udstilledes af samme Firma mod en Lejesum af 2100 Kr., medens Stativet for Kørekranen for en Lejesum af 4342 Kr. leveredes af Firmaet Nielsen Holst, Aarhus, ligeledes efter stedfunden Licitation.

Der blev ialt anvendt 25 Stk. Elektromotorer, der for en Lejesum af c. 20 % af Katalogpriserne — ialt c. 2365 Kr. — vare leverede af følgende Firmaer, med Undtagelse af d'Hrr. Fisker & Nielsen, København, der stillede dem til Disposition uden Vederlag:

A/S Titan, København, 1 Stk. 0,5 HK, 1 Stk. 2 HK, 2 Stk. 3,25 HK, 1 Stk. 11 HK.

Thomas B. Thrige, Odense, 3 Stk. 0,5 HK, 1 Stk. 0,75 HK, 3 Stk. 3,5 HK, 1 Stk. 19 HK, 1 Stk. 2 HK.

De forenede Jernstøberier, Næstved, 1 Stk. 5 HK, 1 Stk. 12 HK.

Aarhus Dynamofabrik, Aarhus, 1 Stk. 3 HK, 1 Stk. 6 HK, 1 Stk. 9 HK.

Fisker & Nielsen, København, 2 Stk. 0,5 HK, 1 Stk. 1 HK, 1 Stk. 2 HK, 1 Stk. 3 HK, 1 Stk. 5 HK.

Kedelbygningen.

Dampanlæget var etableret i en muret Bygning med Trætag og Ovenlys.

Bygningernes Dimensioner var 30 Alen × 23 Alen. Der var udstillet 2 Vandrørskedler, den ene fra A/S Burmeister & Wain, København, c. 149 Kv.-Meter Ildpaavirkning, forsynet med Kæderist, den anden fra Bruun & Sørensen, Aarhus, og Julius Bruun, København, i Forening med Underfeedstokere og med Ildpaavirkningsflade c. 156 Kv.-Meter.

Begge Kedler vare prøvede med 10 Atm. Arbejdstryk og havde Overheder, der bragte Damptemperaturen op til 250—300 Grader.

Kedlerne vare stillede til Disposition for Udstillingen mod en Betaling af 3700 Kr. pr. Stk., i hvilken Pris var indbefattet Indmuringtomkostninger, Transport, Montering og Demontering.

Til Kedelanlæget sluttede sig et Vandrensningsanlæg med 2 Vandrensere, 1 for hver Kedel, hvilke vare Udstillingsgenstande fra Firmaerne Julius Bruun og Ingeniørfirmaet Krüger, begge af København.

Fødepumperne vare Udstillingsgenstande af S. Frichs Eftfl.s Fabrikat.

Vandmaalerne vare ligeledes Udstillingsgenstande, den ene, en Kennedymaaler fra Ingeniør Krüger, København, og den anden fra Dansk Aktieselskab Siemens Schukert, København.

Kulvægt og Kulvogne vare ligeledes Udstillingsgenstande fra Firmaet Andreas Jensen, København.

Et automatisk Apparat for Røganalyse, en Kulsyremaaler, var udstillet af Ingeniør Krüger, København.

Isolationen var udført af Murmester Magnus Nielsen, Aarhus, som Udstillingsgenstand uden Vederlag.

Gulvfliserne vare leverede fra Hasle Klinke- og Chamottevarefabrik igennem Grosserer L. Hammerich, Aarhus, som Udstillingsgenstand for moderat Betaling.

Dampskorstenen var udbudt ved Licitation. Den havde en Højde af 32 Meter og en Lysning foroven af 1200 mm. Den blev udført af Murmester J. Mikkelsen, Aarhus, af Radialsten uden Anvendelse af Stillads for en Sum af 3225 Kr.

Anordningen var saaledes, at Kedelbygningen var forbunden med Maskinhallen ved en Gang paa c. 35 Alens Længde, hvilken Gang forlængede sig ned igennem Kedelbygningen, saaledes at Publikum kunde passere igennem denne op forbi Fronten af Kedlerne. Publikum Passagen var begrænset af et Jerngelænder for at forhindre, at Fyrbøderne blev forstyrrede i deres Gerning, idet man dog tillod særligt Interesserede at komme ind i Passagerne rundt om Kedlerne for at besigtige Enkelthederne.

Vandrenserne vare anbragte i selve Publikumsgangen langs Bygningens vestre Væg, medens Fødepumper og Vandrensere var opstillet paa Fyrpladsen umiddelbart ved Rækværket, saaledes at Fyrbøderne havde fri og uhindret Adgang til Betjeningen af Pumperne, medens Publikum havde dem umiddelbart foran sig, naar de vendte Front mod Kedlerne.

I Passagen til Kedlerne var der anbragt Udstillingsgenstande langs den ene Side, medens der langs den anden Side fandtes 3 Kontorer for Maskinudvalget, hvoraf 1 for Maskinmesteren og 1 for Elektrikerne.

Det viste sig meget praktisk at have disse Kontorer beliggende saa nær ved Arbejdspladserne. Indflytningen skete to Dage forinden Udstillingens Aabning. Forinden den Tid var Kontorerne beliggende udenfor Indhegningen, hvad der var en absolut Nødvendighed, da det viste sig, at Maskinkontoret havde et stærkt Besøg af Publikum saavel af Udstillere som Haandværkere. I Udstillingens Administrationsbygning var der ikke forudset Plads for Ingeniørkontorer, hvorfor der maatte lejes 3 Kontorlokaler i umiddelbar Nærhed af Administrationsbygningen i Tiden fra 1. Juli 1908 til 1. Juni 1909.

Imellem Maskinhal og Kedelbygning befandt *Kulgaarden* sig, omgivet paa den 4. Side af et Plankeværk. Der var sørget for, at Færdsels-Vognene kunde tilføre Kul til Oplagsbakkerne.

I Kulgaarden kunde der foretages Reparationsarbejder under Udstillingstiden, uden at Publikum blev det vaer, ligesom der ogsaa var indrettet et Rum for Montører til Ophold og Omklædning samt Toilette.

Endvidere fandtes en muret Beholder med Jernlaag til brugt Pudsetvist ifølge Assurandørernes Forlangende.

Hallen for Explosionsmotorer.

Denne Hal var saaledes som tidligere nævnt henlagt til Terrænet ved Havnebassinet af Hensyn til den Udstilling af Motorbaade, som kunde forventes vilde indfinde sig, og som fandt Plads ved Anlægsbroen i Havnebassinet.

Hallen havde en Bredde af 20 Alen og en Længde af 38 Alen.

Ordningen var saaledes, at Motorerne vare opstillede i 2 Ræker med Publikumspassage i Midten og saa megen Plads bag ved, at Publikum kunde komme rundt paa alle Sider. Til Befæstelse for Motorerne var der for hver Række Motorer anbragt 2 Hold langsløbende Jernskinner, hver Skinne bestaaende af 2 mod hinanden stillede U-Jern med saa stort Mellemrum, at Fundamentbolte kunde stikkes ned imellem dem og ved derpaa at drejes en halv Gang rundt uden videre spændes til.

Skinnerne vare befæstede til et gennemgaaende Fundament af armeret Beton.

Prisberegningen maatte af Hensyn til, at man nødvendigvis maatte tilvejebringe det fælles Fundament for Motoropstillingen, indrettes efter et andet System end den sædvanlige Beregningsmaade, idet man maatte stille den Fordring, at der til den Plads, som

Motoren indtog, maatte tillægges 8 Kv.-Alen paa hver Side, samt at der for Fundament betaltes 30 Kr. pr. løbende Alen, som Udstillerne optog i Publikumslinien.

De nærmere Bestemmelser angaaende denne Udstilling vare givne i Programmets Bilag III, der findes under Udstillingens alm. Bestemmelse. Deltagelsen var ikke særlig stor, idet der kun mødte 10 Udstillere, men det skal bemærkes, at der fandtes en stor Del Petroleumsmotorer omkring i de forskellige kollektive Udstillinger i Maskinhallen. Man havde ikke modsat sig Udstillernes Ønske om at have deres forskellige Udstillingsgenstande udstillet kollektivt, men der kunde ikke forevises Explosionsmotorer i Drift i andre Bygninger end i Explosionshallen.

Landbrugshallen.

Hallens Bredde var 39½ Alen og Længden 119 Alen, saaledes at Gulvarealet var ialt c. 4700 Kv.-Alen.

Ordningen var her den samme som i Maskinhallen. Midterpartiet var 18 Alen bredt, Sidegangen 4 Alen og de to Udstillingspladser i hver Side c. 7 Alen brede.

Der var ikke fra Arkitektens Side paaregnet Bræddegulv i denne Hal, men det viste sig nødvendigt at tilvejebringe Gulv i Gangene, medens man overlod det til Udstillerne, om de selv ønskede Trægulv paa deres Udstillingsplads.

I modsat Fald blev der anbragt Grus og overøst et Lag ganske smaa Rullesten, saakaldt Perleral. Der var oprindelig paatænkt Anbringelse af Akselledninger langs Sidevæggene for de Maskiner, som ønskedes set i Virksomhed, men det viste sig unødvendigt at tilvejebringe saadanne, idet de Maskiner, som ønskedes i Drift, langt bekvemmere lod sig igangsætte ved selvstændige Motorer.

Det var i Udvalget taget under grundig Overvejelse, i hvor høj Grad man burde lade udenlandske Agerbrugsmaskiner faa Adgang til Landsudstillingen, men efter at have anstillet indgaaende Undersøgelser over den Udvikling, som den hjemlige Industri for Tiden befinder sig i, havde man indstillet til Forretningsudvalget, og dette vedtaget, kun at modtage fremmede Maskiner til Kornets Mejning og Græssets Slaaning samt Lokomobiler af den sædvanlige Type for Landbruget.

Det viste sig ogsaa, at der blev fremstillet en righoldig Samling af selvrensende Tærskemaskiner saa vel i selve Landbrugshallen, som i Maskinparken, beliggende udenom Maskinhallen.

Blandt de større Udstillere skal nævnes:
P. Nordsten, Hillerød,
A. Blom & Søn, Skanderborg,
H. C. Lunge & Søn, Sorø,
A/S Holbæk Maskinfabrik, Holbæk.

Den aabne Hal,

beliggende i det nordvestlige Hjørne af Maskinparken, havde et Areal af 1400 Kv.-Alen og en Breded af 12 Alen.

Udstillingsgenstandene vare her gennemgaaende de samme som i den lukkede Landbrugshal og i fri Luft, idet det alene var Priserne pr. Kv.-Alen, som var bestemmende for Udstillerne, hvor de ønskede at have deres Udstilling anbragt.

Maskinparken,

raadede over et Areal af c. 20,000 Kv.-Alen og var besat med c. 5200 Kv.-Alen Udstillingsplads.

Man havde truffet en saadan Ordning, at saavel Petroleumsmotorer som Lokomobiler kunde vises i Virksomhed med Tærskeværkerne, ligesom der ogsaa overalt kunde faas Elektricitet til Elektromotorer.

Blandt de største Udstillinger kan nævnes Christoffersen, Holeby, med c. 1200 Kv.-Alen samlet Udstillingsplads og Brødrene Madsen, Asnæs, med c. 600 Kv.-Alen.

Endvidere kan nævnes, at Belysningen skete ved 12 Stkr. Luxlamper, udstillet af Ingeniørfirmaet »Lux«, København.

	Længde Alen	Bredde Alen	Gulv-Areal Kv.-Al. ca.	Anmeldte		Mødte		Benyttet Gulv-Areal pCt.
				Antal Udstillere	Antal Kv.-Al. ca.	Antal Udstillere	Antal Kv.-Al. ca.	
Maskinhal	136	53	7200	73	4534	69	4430	60
Passage til Kedelbygning	35	5,6	200	18	70	12	50	25
Kedelbygning	30	23	700	6	450	6	450	65
Elektricitetshal	»	»	8700	55	6172	53	6000	70
Transporthal	»	»	»	19	340	17	310	»
Landbrugshal	119	39,5	4700	63	2805	57	2520	54
Aaben Hal	»	12	1400	19	932	18	924	67
Explosionshal	38	20	760	11	417	10	387	50
Fri Luft	»	»	»	49	5758	42	5244	»
Mindre Landbrug	»	»	»	14	»	14	»	»
				327	21478	298	20315	

I hosstaaende Tabel er opført Arealet af Udstillingsbygninger, Antallet af Anmeldelser og anmeldt Areal saavel som det Antal Udstillere, der mødte, og det Areal, disse benyttede.

Det fremgaar af Tallene, at der kun udeblev forholdsvis faa Udstillere, nemlig 29 af 327 eller c. 9 %, og af disse havde største Parten været smaa, idet det anmeldte Areal kun overstiger det benyttede med c. 1160 Kv.-Al. af 21,478 eller c. 5 %.

Der blev anmeldt

$$\frac{21478}{327} = 66 \text{ Kv.-Al. pr. Udstiller.}$$

og benyttet

$$\frac{20315}{298} = 68 \text{ Kv.-Al. pr. Udstiller.}$$

Der var gennemgaaende anvendt meget sammentrængte Opstillinger særlig i Mejeriafdelingen, hvor mange af Udstillerne burde have benyttet henimod dobbelt saa stor Plads, som de havde lagt Beslag paa, naar de mange smukke Mejeriapparater skulde være kommet til deres Ret.

I Tabellen er endelig angivet Størrelsen af det benyttede Areal i Forhold til det hele Gulvareal, hvoraf det fremgaar, at Hallerne have været stærkt udnyttede, idet det sædvanlige Forhold 1 : 2 mellem disse Størrelser er overskredet i samtlige Haller med Undtagelse af Explosionshallen, hvor det benyttede Areal netop udgør Halvdelen af det disponible Gulvareal.

Udstillingens elektriske Anlæg.

Dette bestod dels af Ledningsnettet i Hallerne til Levering af Elektricitet for Motorer til Udstillerne og til Elektricitetsbelysningen og dels af Friledningsnettet til Belysning af Terræn og Forsyning af Folkeparkens Kiosker og Restaurationer med Lys og Kraft samt endelig Sikkerhedsbelysning i Haller og paa Terræn.

Den eneste Bygning, der ikke modtog Elektricitet fra Udstillingens Kraftstation, var Administrationsbygningen, idet denne krævede Lys længe forinden Kraftstationen traadte i Virksomhed og fortsatte sin Virksomhed længe efter Kraftstationens Ophør.

Forretningsudvalget havde taget det Standpunkt, at alle Krav om Elektricitet maatte tilfredsstilles indenfor Udstillingens Omraade, fraset de skiftende Udstillinger, til hvilke der ikke fremkom Krav eller i alt Fald saa smaa Krav, at der ikke blev Tale om at føre Ledning derover.

Da alle elektriske Installationer paa Udstillingen paa Grund af den omtalte Ordning

med Aarhus Belysningsvæsen stod i Forbindelse med det kommunale Værk, var det en Betingelse, at det elektriske Arbejde skulde udføres efter de gældende Regler for elektriske Installationer i Aarhus By, uden at Kommunalbestyrelsen dog stillede andre Krav, end at dette Arbejde skulde udføres ved de autoriserede Installatører.

I Bygningerne vare almindelige Ledninger lagte under Lofterne som blanke Ledninger paa Knapper, medens Nedføringerne vare isolerede Ledninger i Rør.

Forbrugerne maatte selv betale Ledningerne fra Maalerne til Forbrugsstedet.

Paa Terrænet benyttedes Friledningsnet af blank Traad paa Master, der vare Træstandere, lejede hos Jydsk Telefon Aktieselskab. Masterne var uimprægnerede og blev overstrøgne efter endt Opstilling med hvid Kalkfarve. Ophængningerne vare simple Jernbøjler med Tridse og Spil for Buelamperne.

Paa Terrænet benyttedes 128 Buelamper, der vare lejede hos Firmaet Tvermoes & Abrahamsen, København, for en Pris af 27 Kr. pr. Stk. for hele Udstillingstiden, medens 24 andre Buelamper vare anbragte udvendig paa Taarnet. Disse Lamper vare leverede af A/S Thorvald Petersen, København. Samtlige Lamper brændte 8 Stkr. i en Serie.

Belysningen i Solennitetssalen skete ved 8 Stkr. Buelamper. Udstillingsbygningerne vare ikke belyste om Aftenen med Undtagelse af Maskinhallen, der oplystes af 16 Buelamper. Denne Hal blev holdt aaben for Publikum til Kl. 11 Aften og viste sig stærkt besøgt i Belysningstiden, ligesom Udstillerne af Kraftmaskiner vare meget tilfredse med, at Publikum havde Adgang saa længe.

Sikkerhedsbelysningen bestod i, at der paa selvstændig Ledning var anbragt nogle store Metaltraadslamper i hver Hal, nemlig i:

Buehallen,
Sidehallerne,
Søjlehallen,
Elektricitetstaarnet og
Transporthallen.

Alle disse Lamper brændte hele Natten.

Assurandørernes Syndikat havde som Vilkaar for at overtage Risikoen forlangt at have fri og uhindret Adgang for en Kontrollør til enhver Tid paa Døgnet.

De elektriske Arbejder vare udbudte blandt samtlige Installatører i Aarhus i forskellige Entrepriser, blandt hvilke skal nævnes:

Bazargangen	705	Kr.
Solennitetssalen	1,180	—
Hovedrestaurationen	3,630	—
Vagt- og Lotteribygning	559	—
Garderobe- og Pressebygning	843	—
Maskinhallen	1,161	—
Friledningsnet og Buelamper	17,581	—
Hovedindgangen	1,130	—

Driften af Kraftanlæget besørgedes ved:
1 Maskinmester, der tiltraadte den 1. Febr. 1909.
2 Fyrbødere, der tiltraadte den 1. Maj 1909.
4 Elektrikere, der tiltraadte den 15. April 1909.

Arbejdstiden for Kraftanlæget var 10—12 Formiddag, fra 2—6 Eftermiddag og fra 8—11 Aften. Paa Grund af den trufne Ordning med det kommunale Belysningsvæsen kunde man undgaa dobbelt Mandskab.

De 4 Elektrikere maatte derimod spænde deres Arbejdstid over et langt længere Tidsrum, idet de i Løbet af Dagen skulde betjene Buelamperne og dernæst foretage alle forefaldende mindre Istandsættelser af Installationen saavel for Udstillingens egne Installationer som ogsaa for Udstillerne mod Betaling af Tid og Materiale. Endvidere maatte de foretage Tænding og Slukning af samtlige Buelamper og ikke forlade Udstillingen, forinden alt var slukket, hvilket først fandt Sted Kl. 2 Nat.

Til Assistance for Udvalget var antaget Ingeniør Sardemann af Firmaet Jensen & Sardemann, Aarhus, for den elektriske Afdelings Vedkommende og Ingeniør Ludvigsen, Firma Jydsk Ingeniørkontor, Aarhus, for de øvrige maskintekniske Arbejders Vedkommende.

Tilbudene paa de elektriske Arbejder indgaves paa Lister, udfærdigede af Udvalget med Enhedspriser for Montering pr. 1 Meter Ledning af de forskellige Dimensioner samt Enhedspriser for alt Monteringsmateriale og isoleret Traad, medens alle blanke Ledninger leveredes af Udstillingen, idet der fra Udvalgets Side var sluttet Akkord med Nordiske Kabelfabriker om Levering til en fast Pris pr. Kilo for alle Dimensioner, saaledes at Firmaet var forpligtet til at tage samtligt leveret Kobbermateriale tilbage til en Pris, der rettede sig efter Dagens Notering i London ved Nedtagningen.

Tilbudslisterne gav endvidere Oplysning om Priserne for Demontering og Tilbagebetaling af alt Monteringsmateriale, saaledes at Realisationen allerede var besørget, og Kontrollen med Leveringen og Regnskabsopgørelsen var bragt i Orden i Løbet af Udstillingstiden.

Der leveredes ialt fra Udstillingens Kraftstation i Tiden fra 18. Maj til 3. Oktober:

Af A/S Atlas' Maskine	41016	Kwt.
- S. Frichs Eftfl.	91784	—
- de forenede Maskinfabrikker, Nakskov	5022	—
	137822	Kwt.
Fra Aarhus Belysningsvæsen blev leveret	51233	Kwt.
medens der blev tilbageleveret	53974	—
	2740	—
saaledes at hele Forbruget paa Udstillingen andrager	135082	Kwt.

Salget af Elektricitet paa Landsudstillingen udgjorde i Tiden

fra 18. Maj til 1. Juli	6333	Kr. 99 Ø.
- 1. Juli til 1. August	8082	- 94 -
- 1. Aug. til 1. Septbr.	7074	- 27 -
- 1. Septbr. til 1. Oktbr.	7120	- 13 -
Tilsammen	28811	Kr. 33 Ø.

Maskinudstillingen i Stationsbyen.

Ved Forhandlinger med Teknologisk Institut var det lykkedes at opnaa en Ordning, saaledes at dette vederlagsfrit paatog sig at etablere en arbejdende Smedje i Udstillingens »Stationsby« samt et arbejdende Værksted for Træbearbejdning. Instituttet besørgede Driften af disse tvende Værksteder ved særlig kyndige Folk, der gav Publikum Underretning om Maskinernes Brug og Virkemaade, ligesom der under hele Udstillingstiden var en Ingeniør til Stede, som dels forestod Værkstederne og foreviste den Samling af Materialprøver, Bejtseprøver og Elevarbejder, som Instituttet havde udstillet i Foredragssalen i Stationsbyen, til hvilken Publikum havde fri Adgang, samt gav Oplysninger om Teknologisk Instituts Virksomhed og om Statslaanene til Anskaffelse af Maskiner, dels, og ikke mindst, ledede Instituttets Konsulationskontor paa Udstillingen. Publikum kunde her saavel mundtlig som skriftlig rette enhver Forespørgsel af teknisk Natur til Instituttet, der, uden Udgift for Forespørgeren, skaffede denne alle Oplysninger. Det var første Gang, man søgte et saadant teknisk Vejledningskontor knyttet til en Udstilling, og mange vare de Haandværkere, der benyttede sig heraf og paa den Maade fik et større Udbytte af deres Udstillingsbesøg.

Endelig blev der paa Instituttets Foranledning holdt Foredrag med Lysbilleder i Stationsbyens Forsamlingssal over forskellige Emner af Interesse for Haandværkere og Industridrivende.

Samtlige Maskiner i Smedje og Værksted for Træbearbejdning vare Udstillingsgenstande, foranledigede tilvejebragt ved Instituttets Mellemkomst, af hvilke der blev betalt Pladsleje og Afgifter.

Af andre Maskininstallationer i Terrænet kan nævnes en arbejdende Træskofabrik i Stationsbyen, udstillet af Thygesen & Søn Aabyhøj, Aarhus, en Brandpumpe i Stationsbyen for elektrisk Drift, udstillet af Hassel & Teudt, København.

Aarhus Belysningsvæsen i Forbindelse med A/S Skandinavisk Gasværkskompagni, København, besørgede Belysningen af Stationsbyen, idet der fra Aarhus Gasværk tilførtes Gas under højt Tryk, som i en lille Bygning i Stationsbyen omsattes til det for Brænderne almindelige Tryk, Ved Anlægget tilsigtede man at vise en Landsbys Forsyning med Belysning fra et fjernt liggende Gasværk.

I Stationsbyen var der endelig udstillet en Samling Landbrugsmaskiner ved den lille Bondegaard, kaldet »Danmark«.

Man havde givet forskellige Fabrikanter i Landbrugsmaskiner Lejlighed til at udstille nærmere udpegede Maskiner og Redskaber, passende for et Landbrug af den Størrelse, som her var tænkt paa, og disse Opfordringer blev alle beredvilligt fulgt. — Pladsberegningen var her den samme som i Landbrugets Maskinhal.

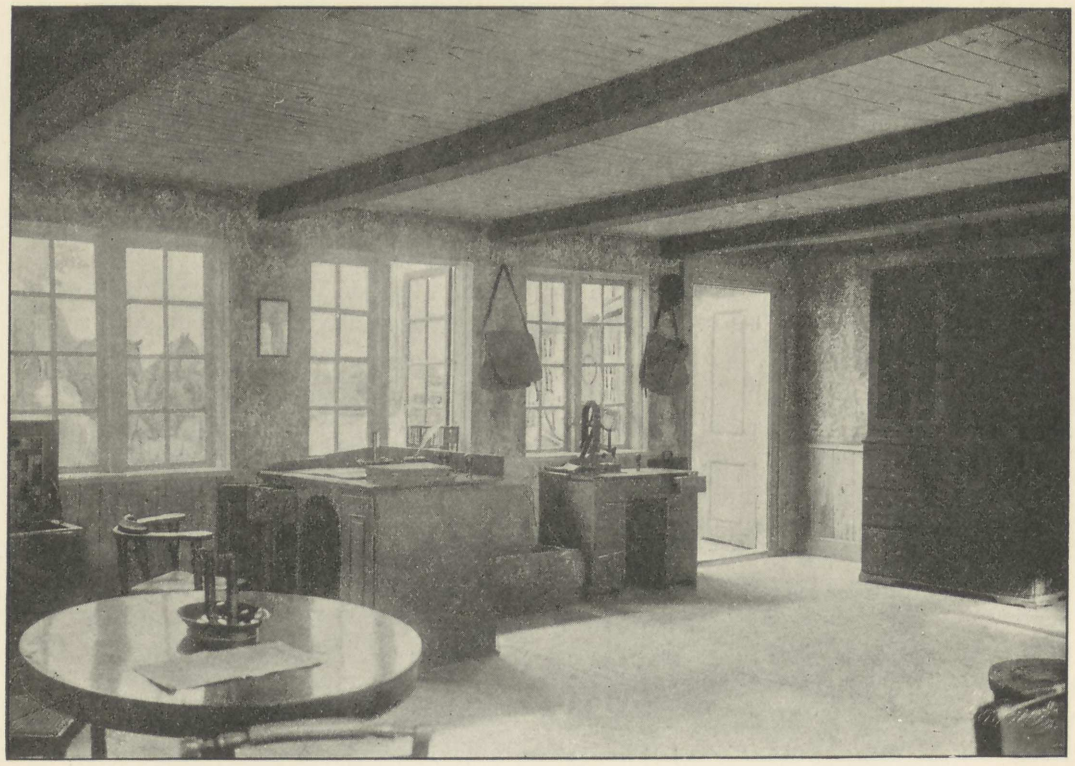

III.

POSTVÆSENET

(Ved Postinspektør Bergsoe.)

I Beretningen om Udstillingen i 1888 er anført, at det københavnske Postvæsen havde vist Udstillingen den Opmærksomhed at anbringe 3 Postkasser paa Udstillingens Terræn og lade dem tømme til samme Tider som Bybrevkasserne i Kjøbenhavn; en saadan Foranstaltning vilde næppe have tilfredsstillet Publikum i Aaret 1909, og der var derfor paa Finansloven for 1908/09 optaget et Beløb paa 5000 Kr. til Postvæsenets Deltagelse i Udstillingen.

I Tidsrummet fra den 10. Maj til den 11. Oktober var der i en særlig Bygning som havdes i Fællesskab med Telegrafvæsenet, etableret et nyt og moderne indrettet mindre Postkontor. At man ved Indretningen af dette Kontor, som betjentes af 2 Postexpedienter, 2 Postbude og en særlig sprogkyndig Dame, imødekom en Trang, kan der, naar man ser paa Antallet af expederede Forsendelser, næppe være Tvivl om, idet Statistiken udviser følgende:

	Brevforsendelser		Værdibreve		Pakker			Postanvisninger		Postopkrævninger		Postopkrævningsforsendelser
	Alm. Breve	Anbf. Breve	Antal	Beløb	Almindelige	Med ang. Værdi Antal	Beløb	Antal	Beløb	Antal	Beløb	
								Udbetalte		Udbetalte		
Ank...	c. 25000	909	1094	129751	1761	68	18331	1795	85738	1503	12989	382
								Indbetalte		Indbetalte		
Afsendte...	c. 300000	2680	82	33042	1754	27	23725	1779	88207	351	7344	2181

Ved Siden af det moderne Postkontor var fremstillet et gammel Posthusinteriør, hvortil Materialet var samlet fra forskellige jydske Posthuse. Gennem Vinduerne saa man et Bagtæppe, malet af Theatermaler Carl Lund, som meget virkningsfuldt havde gengivet Postsmakkens Ankomst til Aarhus i gamle Dage. Generaldirektoratet for Postvæsenet havde udstillet en Del danske Postfrimærker og nogle grafiske Tavler, der viste Postvæsenets Udvikling igennem Tiderne, hvorhos Tegneren Valdemar Andersen i 8 Billeder gengav et Brevs Historie i Danmark i 1909 fra det Øjeblik det lægges i Brevkassen paa Raadhuspladsen i Kjøbenhavn, til det ankommer til Adressaten paa den fjærne jydske Hede.

Postvæsenets Udstilling var stærkt besøgt og gjorde Lykke. Posthusinteriøret og Valdemar Andersens Billeder findes nu paa Postmusæet i Kjøbenhavn.

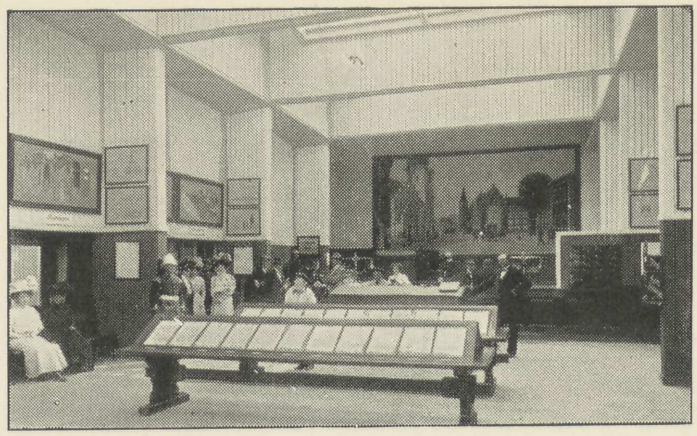

IV.

STATSTELEGRAFVÆSENET

(Ved Afdelingschef W. G. Thomsen.)

Ved Indtrædelse i Udstillingsbygningen gennem Hovedindgangen fik man straks Øje paa et Billede af en optisk Telegrafstation for ca. 100 Aar Aar siden; en af disse Stationer, af hvilke der fandtes 23 igennem Sjælland, Fyn og Als til Slesvig, og som var anlagt efter dansk System.

Under Vinduerne paa Borde langs Bygningens indvendige Facade vare de forældede Telegraf- og Telefonapparater samt Maaleapparater med tilhørende Biapparater m. m. anbragte. Disse Apparater har Telegrafvæsenet samlede i Kjøbenhavn, hvor de opbevares som Musæumsgenstande.

Der fandtes bl. a. Traad fra den underjordiske Telegrafledning i 1854 mellem Helsingør og Hamborg og de paa denne Linie benyttede Telegrafapparater.

Blandt Telefonapparaterne fandtes de, der første Gang ere brugte til Taleforsøg paa Statens Ledninger omkring Aaret 1877, paa hvilket Tidspunkt der i Danmark ikke kunde telefoneres udover »Kjøbenhavns By og Hustelegrafs« Omraade, samt Telefonapparaterne fra Statens første Telefonstationer, der bleve oprettede i 1885 i Tilslutning til de nærmeste Telegrafstationer.

Paa Bygningens Endevæg og paa et Bord foran denne var de moderne Telefonapparater med Biapparater, og utallige Smaating til Telefoninstallationen, anbragte; hver Ting forsynet med et Mærke med Angivelse af Genstandens Navn. Foran denne Opstilling — midt i Bygningen — fandtes alle de her i Landet brugelige moderne Haand- og Maskintelegrafer.

Til Haandtelegrafen skal i Korthed nævnes det almindelige Morseskriveapparat, der i sin nuværende Stand har arbejdet tilfredsstillende i over 50 Aar, fraregnet smaa tekniske Forbedringer, og Lydtelegrafapparatet eller »Sounderen«, der afgiver Telegraftegnet med skarp, afdæmpet Lyd uden at nedskrive dette; Telegrafisten maa her nedskrive Telegrammet efter Hørelsen; Apparatet bruges hovedsageligt paa større Stationer, hvor disse Apparater kan opstilles i særlig Afdeling for sig.

Apparatet er indført her i Landet omkring Aar 1890.

Maskintelegrafen, som hovedsagelig benyttes her i Landet, og særlig paa lange trafikerede Linier, er System »Wheatstone«, der indførtes 1876.

Ved dette System kan man opnaa at ekspedere Depecher i begge Retninger paa samme Traad; en saadan Ydeevne kræver ogsaa en større Betjening, idet Depecherne maa perforeres paa en Papirstrimmel, ved hvis Hjælp Afsenderapparatet (Transmitteren) automatisk afsender Depechen.

Perforeringen sker paa den Maade, at Tele-

grafisten med et Metalhaandtag i hver Haand betjener tre Knapper paa en mekanisk Maskine (Perforator); den kan ogsaa foregaa paa en »Gells Perforator«, som drives ved Elektricitet og betjenes som en Skrivemaskine. Denne sidste Maskine er dog ikke meget i Brug her.

Afsenderapparatet (Transmitteren) er forbedret meget i Aarens Løb og forandret fra Benyttelsen af 1 Batteri med skiftende Poler til 2 Batterier med faste Poler.

Modtagerapparatet er undergaaet store Forandringer; man begyndte med »Receiveren«, som gav almindelig Morseskrift, og er senere gaaet over til den nu brugelige Form (Undulator) med Slangeskrift; denne Skrift bestaar af en bugtet Linie, hvor smaa Bugter regnes for Prikker og store Bugter for Streger (efter Morsesystemet).

Baade Transmitteren og Undulatoren drives nu flere Steder ved Elektricitet.

For at undgaa Omperforering ved Omekspedition af Telegrammer paa Mellemstationer har en Skotlænder, Mr. Creed, opfunden en Perforator, som ved Modtagelsen af Depechen perforerer denne paa en Papirstrimmel, som kan sættes ind i et Afsenderapparat og videreekspederes.

Samme Opfinder har konstrueret en Art Skrivemaskine »Printer«, som besørger Depechen afskreven, naar den perforerede Strimmel føres gennem Maskinen.

Den førstnævnte af disse Maskiner drives ved Elektricitet og sammenpresset Luft; den sidstnævnte udelukkende ved Elektricitet.

Det opstillede Sæt »Typetryk-Apparater« var en Art Skrivemaskine, der sender Bogstaverne fra det ene Apparat til det andet ved Hjælp af elektrisk Strøm . Til Ledning kan eventuelt benyttes en i Brug værende Telefonledning.

Apparaterne benyttes særlig i København.

Paa Udstillingens Telegrafstation blev der ekspederet 2416 Telegrammer.

V.

KOMMUNIKATIONSVÆSEN

(Ved Trafikinspektør C. E. Jensen.)

Landsudstillingen rettede i 1908 Anmodning til *Statsbanerne* om Etablering af nedennævnte Tog i Udstillingstiden:

1. *Daglig.*

a. Endelig Fastsættelse af det paatænkte ny Eksprestog fra Aalborg til Kjøbenhavn og tilbage, Ank. nordfra til Aarhus Kl. ca. 8 Fm. og Afgang nordpaa Kl. ca. 9 Em.

b. Sene Aftentog fra Aarhus til Randers, Skanderborg og Ryomgaard med Afgang Kl. 11 à 12 Em.

2. *Paa Søndage*

og andre Dage, hvor større Besøg kunde ventes.

Særtog til Dagsrejser til og fra Aarhus med et Ophold her paa mindst 10—12 Timer, fra og til følgende Endepunkter: Aalborg, Struer, Kolding, Grenaa, Esbjerg via Skjern og Odense. Enkelte af de eksisterende Plantog var dog fyldestgørende for en Del af Rejsen.

3. *Hver anden Søndag.*

Aftensærtog, hovedsagelig i Tilslutning til de under Gruppe 2 nævnte Tog, til 10 Sidelinier paa Statsbanerne i Jylland og Fyn; paa nogle Strækninger, hvor den almindelige Togforbindelse ikke var fyldestgørende, tillige Særtog om Morgenen for Henrejsens Vedkommende.

De under 2 og 3 nævnte Tog var særlig beregnede til Rejser fra og til Landstationerne samt til Selskabsrejser til nedsat Betaling fra Byerne.

Privatbanerne Hammel-Aarhus og Horsens-Odder anmodedes samtidigt om at udsende et dagligt, sent Aftentog.

Endvidere tilskrev Landsudstillingen, under Hensyn til den i de sidste Aars Sommermaaneder bemærkede hyppige Benyttelse af Godsvogne med Bænke til Personbefordring, Statsbanerne og de 2 Privatbaner, der udmunder ved Aarhus, om saavidt muligt at drage Omsorg for Tilvejebringelsen af et tilstrækkeligt Antal egentlige

Personvogne eller dog for, at Udstillingstrafiken ikke i generende Grad blev berørt af Manglen paa 3. Kl. Personvogne.

Statsbanerne lovede at udsende samtlige forlangte Tog, dog at en vedvarende Etablering for de to sidste Gruppers Vedkommende gjordes afhængig af en tilfredsstillende Benyttelse. Hvad Bænkevognene angik, kunde Statsbanerne ikke undgaa at benytte et temmelig stort Antal af disse, navnlig fordi det trods Forsøg herpaa baade i Ind- og Udland havde vist sig umuligt at faa større Antal af Personvogne til Leje; men da Bænkevognene vilde blive ligelig fordelte over hele Landet, maatte Ulemperne ventes at blive mindre følelige. Der blev ekstraordinært monteret 160 store lukkede Godsvogne som Bænkevogne, og desuden forøgedes Statsbanernes Vognbeholdning med ca. 20 lejede Personvogne.

Søndagstogene udsendtes gennem hele Udstillingstiden med Undtagelse af Odense-Toget, som efter nogle Maaneders Forløb inddroges; men omtrent samtidig etableredes for Resten af Sæsonen et Særtog fra Aalborg til Frederikshavn i Tilslutning til det ny Eksprestog, Afg. Kl. 9,05 Em. fra Aarhus. De indgaaende Søndagstog var gennemgaaende godt benyttede ved Ankomsten til Aarhus.

De hver anden Søndag løbende Særtog (Gruppe 3) blev derimod efterhaanden inddragne, fordi det gennemsnitlige Passagerantal var for ringe; de udsendtes derefter kun undtagelsesvis og efter Begæring fra vedkommende Egn i hvert enkelt Tilfælde.

Af de daglige Udstillingstog er Aftenpersontoget til Randers bibeholdt som Plantog.

Privatbanerne saa sig ikke i Stand til helt at imødekomme Landsudstillingens Ønsker. Hammelbanen indskrænkede Togforøgelsen til et sent Aftentog en Gang ugentlig fra Aarhus til Hammel og Horsens-Odderbanen til undertiden at etablere Særtog mellem Odder og Hundslund. Aarhus-Hou Banen udsendte af eget Initiativ et Tog fra Aarhus Kl. ca. 12 Nat i en Del af Sommerferien.

Til disse Oplysninger skal man føje, at de fra Banernes Side trufne Foranstaltninger formentlig i det væsentlige har tilfredsstillet Befolkningen i de forskellige Egne, og at de i det hele maa betragtes som fyldestgørende.

Paa Grund af de *indskrænkede Banegaardsforhold i Aarhus,* der stadig kræver stor Paapasselighed for at undgaa Ulykker, tog Statsbanerne selv Initiativet til omfattende Foranstaltninger til Besørgelse af Trafiken. Ved Mølle-Engen, paa Frederiksbjerg-Siden, anlagdes en Gods-, Ranger- og Depotstation, saa at Sporene paa Hovedbanegaarden indenfor Broen i Frederiks-Allé i det væsentlige kunde reserveres for Person- og Stykgodstrafiken. Hovedbygningen udvidedes ved Tilbygninger: Ventesale, Garderober, Cykleskur og Ekstra-Billetsalg. Ved Sønderallé anlagdes to midlertidige Stationer, d. v. s. Træskure med Svelleperroner til Modtagelse og Afsendelse af Søndagssærtogene og enkelte af de daglige Tog. En Del af Foranstaltningerne og da navnlig Anlæget af de to midlertidige Stationer maatte nødvendigvis blive ret primitive; Svelleperronerne kunde saaledes kun faa omtrent Halvdelen af den nødvendige Længde for de ved dem holdende Tog, saa at Passagerernes Ind- og Udstigning til Dels foregik paa selve Skinnenettet; men det lykkedes dog at besørge den overordentlig store Persontrafik, uden at der skete nævneværdige Uheld af nogen Art.

Antallet af Rejsende med Statsbanerne maa regnes i Hundredtusinder; men da der ikke føres nogen daglig Statistik over Antal indgaaede rejsende, kan det ikke nøjagtigt opgives, hvor stor Forøgelse Landsudstillingen bragte. Nogle faa Tal vil dog vise Stigningens Betydning: Fra efternævnte Byer var der i Udstillingstiden følgende Antal Aarhusrejsende mere end i det samme Tidsrum Aaret forud: Horsens 11,000, Vejle 9000, Randers 9000, Aalborg 6000, Silkeborg 5000, Skanderborg 4500 og Viborg 3000. Ogsaa fra Landstationerne var Besøget betydeligt, og efter et Skøn var mindst Halvdelen af de Udstillingsbesøgende Landboere. Stigningen i Jernbanetrafiken blev først kendelig henad Midten af Juni. De største Dage for Statsbanerne var under Dyrskuet i Juli, da der paa de 4 Dage fra Torsdag til Søndag ankom 36,000 Personer, deraf de 26,000 omtrent ligelig fordelt paa Lørdag og Søndag. Af de 36,000 var de 31,000 med Hovedbanen og 5000 med Grenaabanen; de to private Sidebaner havde tilsammen lidt over 5000. Derefter var Rækkefølgen for de store Trafikdage paa Statsbanerne: Afholdsdagen d. 13. Juni ca. 10,000 Rejsende (Vejret havde i flere Dage været regnfuldt), Dansk-Amerikanerdagen d. 4. Juli 7500; de almindelige Søndage med godt Vejr i Juli og August gav jævnlig 6000—7000 Personer, men da Antallet stedse er taget for hele Dagen, og hjemvendende Aarhusbeboere altsaa er medregnede, bør en betydelig Del, ofte 1000—1500, fradrages

for at udfinde Udstillingstrafiken. Paa Hverdage i Ferietiden var Tallene ikke sjældent mellem 3—4000, navnlig Fredage og Lørdage. En anden Maalestok haves i Indtægtsstigningen, der for Statsbanernes Vedkommende kan sættes til ca. 750,000 Kr., men det bør bemærkes, at Tallet ikke kan betragtes som et rent Tillæg til Statsbanernes Aarsindtægt, idet en betydelig Del af Aarhusrejserne utvivlsomt maa regnes for omlagte Ferie- og Fornøjelsesrejser.

Med *Udstillingsgods* indgik pr. Statsbanerne ca. 400 Vogne og afsendtes et noget mindre Antal. En stor Del af Udstillerne havde indleveret deres Sager temmelig sent og gik ud fra den urigtige Forudsætning, at Fragtgods vilde blive befordret med Ilgodshastighed.

Det forenede Dampskibsselskab, der paa Grund af Godsforsendelserne til Landsudstillingen havde udvidet Farten København—Aarhus fra 3—6 Ture ugentlig en Maaned tidligere end sædvanlig, udførte endvidere 17 Søndagsture med de almindelige Rutebaade, samt af andre Ekstrature 4 med Oceandamperen »C. F. Tietgen«, 4 med »M. G. Melchior« og 2 med »Dronningen«. Paa hver af de 4 Ture med »C. F. Tietgen« ankom gennemsnitlig ca. 800 Passagerer, paa de øvrige 161 Ture i Tiden 1. Maj—3. Oktober ialt 21,551, over Kallundborg 16,385. Besøget fra København og i det hele taget fra Sjælland foregik i det væsentlige ad Søvejen, f. Eks. var Antallet af Københavnsrejsende fra Aarhus paa Søndage, da »C. F. Tietgen« sejlede sammen med en eller to af de mindre Dampere, 1000 à 1400, medens Statsbanerne paa disse Dage til Nattogene flere Gange ikke havde 50 Københavnsrejsende fra Aarhus.

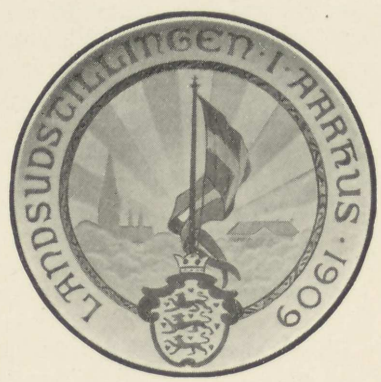

Udstillingsplatten.

Industrihallen set fra højre Side.

VI.

DE TEKNISKE SKOLER GENNEM 20 AAR

(Ved Forstander for teknisk Skole i København Kaptajn E. Paulli.)

De tekniske Skoler var desværre kun svagt repræsenterede paa Udstillingen. Og det er i og for sig ganske forstaaeligt, efter at det var blevet overladt til Skolerne selv at udstille. Thi det Materiale, som hver Skole kunde have udstillet — en Del Elevarbejder i Form af Tegninger og Modeller — vilde ikke have givet det store Publikum, der maa forudsættes ikke at have særligt Kendskab til eller endog Forstaaelse af det Arbejde, der udføres paa Skolerne, det rette Begreb om deres Virksomhed. Hvis den Plan, der havde været fremme fra »Teknisk Provinsskoleforening«s Side om at arrangere en Fællesudstilling for alle Provinsskoler, derimod var blevet realiseret, vilde den have givet den Del af det udstillingsbesøgende Publikum, der havde Interesse for Sagen, den bedste, og jeg tør vist sige den smukkeste Lejlighed til at blive bekendt med maaske ikke selve Resultaterne af Undervisningen, men med hele den Maade, paa hvilken Undervisningen ledes indenfor de tekniske Skoler. Og der vilde da samtidig have været givet en Fremstilling af den Udvikling, som har fundet Sted i Arbejdet paa at dygtiggøre de unge Haandværkere, hvorved enhver Tvivler maatte kunne have faaet Øjnene op for, at Skolerne arbejder i det rette Spor.

Naar jeg da nu i det følgende skal give en kort Fremstilling af den Udvikling og de Fremskridt, der i de sidste 20 Aar har fundet Sted indenfor de tekniske Skoler, vil jeg begynde med at nævne nogle Tal.

I 1888—89 var her 78 Skoler i Landet (udenfor København), i hvilke der blev undervist 6500 Elever i ialt 57,000 Timer. 20 Aar senere — i 1908—09 — er de tilsvarende Tal: 144 Skoler, 15,654 Elever og 226,200 Timer. Hvis Tallene alene skal tale, betyder da de anførte Tal, at Skolernes Antal er blevet fordoblet, at Elevantallet er godt og vel fordoblet, og at Timeantallet er blevet fire Gange saa stort i Løbet af 20 Aar.

Og dette vil da igen sige, at det i det ydre ikke har skortet paa Udvikling og Fremgang. Af en Befolkning paa ca. 2½ Million Mennesker er ca. 6 ‰ eller godt og vel 1 af hver 200 Indbyggere Elev paa en teknisk Skole. Men mest iøjnefaldende er dog den rivende Vækst af Timetallet. Dette er i Løbet af 20 Aar blevet fire Gange saa stort! Det er et talende Vidnesbyrd

om det mægtige Arbejde, der udføres i og af de tekniske Skoler.

Men det vilde give et forkert Billede af Udviklingen og Fremskridtene, om man blev staaende ved de tørre Tal. Det vil være nødvendigt at gaa indenfor Skolernes Mure for at *se* — eller rettere sagt *høre* — hvad der foregaar.

Da de tekniske Skoler for en 100 Aar siden begyndte at spire frem, var det i Form af »Tegneskoler«, »paa det at saavel den simple Haandværker som den vordende Konstner kan faa Indsigt, Øvelse og Færdighed i Tegnekonsten, saavel paa fri Haand, som efter Maal, da hans Arbejde ellers vil mangle baade Soliditet, Nøjagtighed og Smag«. Og igennem lange Rækker af Aar virkede Skolerne som rene Tegneskoler, hvor det kun gjaldt om at drive Elevernes rent manuelle Færdighed til den størst mulige Fuldkommenhed. Hvorvidt de havde forstaaet noget af, hvad de havde tegnet, spurgtes der ikke saa meget om, som om, hvor mange Stykker Tegnepapir, de i Løbet af Skoleaaret havde faaet tegnet fulde. Elevernes Arbejde paa Skolen bestod nærmest i smuk Kopiering af Fortegninger, og dette gjaldt ikke alene de forberedende Tegnefag, men ogsaa Fagtegningen. Der kunde ikke tales om nogen »Undervisning«.

Men henimod Firsernes Slutning sker der her en stor Ændring. Statens Tilskud til Skolerne var allerede ved Midten af Firserne efterhaanden blevet saa betydelige, at det var naturligt, at den ogsaa ønskede at kunne føre et Tilsyn med, hvorledes disse Midler blev anvendt, og det blev da overdraget Skolen i København — som den ældste og største — at føre et saadant Tilsyn. Dette Arrangement viste sig imidlertid uholdbart i Længden, og det var unaturligt, at en Skole, der i Virkeligheden var ganske ligestillet med de andre, og som kun paa Grund af sin Alder og Størrelse indtog en Særstilling, skulde være de andre Skolers Foresatte — og føre Tilsyn med Anvendelsen af Statens Midler. Dette førte da ogsaa til, at der i 1890 blev oprettet et særligt Tilsyn med de tekniske Skoler i Provinserne, og denne Post blev besat med Professor *Carl F. Andersen,* der stadigt fungerer som Tegneinspektør.

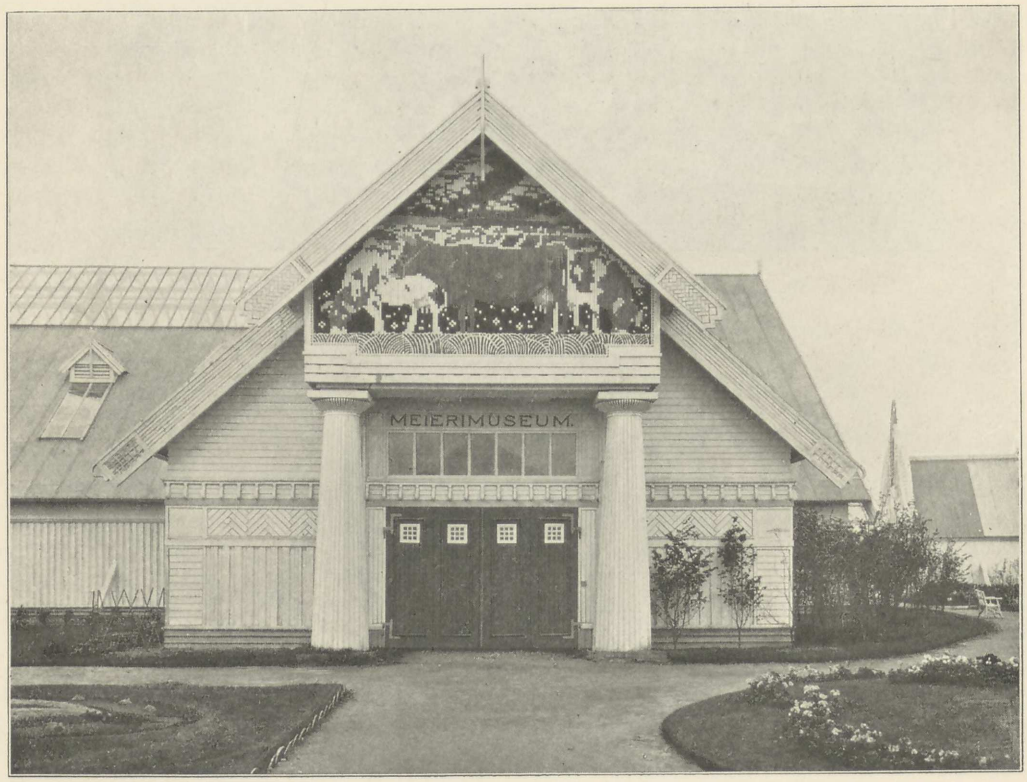

Dette betegner et Vendepunkt i Provinssko-

lernes Historie! Thi nu blev der taget fat paa at bringe System i Undervisningen med det Maal for Øje, at Eleven ikke alene skal arbejde med Haanden, men ogsaa med Aanden — at udvikle hans aandelige Evner til sikker og klar Tænkning. Undervisningen paa Skolerne skulde derfor falde i 2 Dele: en mundtlig Del, ved hvilken Læreren gennemgaar Stoffet og eksaminerer deri og en Tegneøvelse, ved hvilken Eleven løser en Række Opgaver, der slutter sig til det gennemgaaede Pensum.

Det er naturligt, at dette System til at begynde med vakte Modstand og vel navnlig blandt de ældre, for hvem den sirlige Tegning var Nr. 1, Forstaaelsen Nr. 2. Men Professor Andersen har aldrig tabt sit Maal af Sigte, men kæmpet derfor med en Udholdenhed, der sikkert ogsaa vil bringe Sejr over hele Linien.

Nu taler vi ikke mer om »geometrisk Tegning« — thi Faget hedder »Geometri«, og vi søger at komme bort fra det forfærdelige »stereometriske Tegning« og taler om »Projektionslære«.

Denne Skiften mellem mundtlig Undervisning og Tegneundervisning giver en Friskhed i Arbejdet, som er af den største Betydning. Efter en lang og trættende Arbejdsdag stod Eleverne i et Par Timer lænet over Tegnebrædtet, maaske med en brændende Gaslampe lige over Hovedet, og stirrede sig søvnige og trætte paa det hvide Tegnepapir. Nu lader Læreren maaske midt i Undervisningstiden Eleverne pakke Tegnesagerne til Side og saa følger der en rask og livlig Undervisning med Eksamination ved Vægtavlen. Det bringer Liv og Afveksling og Eleverne glemmer ganske deres Træthed.

Men denne Undervisningsform stiller store Krav til Lærerne. Thi Undervisningen paa de tekniske Skoler kan ikke ledes efter samme Principper som paa andre Skoler, hvor der kan kræves Hjemmearbejde af Eleverne. Hvad den tekniske Skoles Elev skal lære, skal han have i Undervisningstiden. Derfor maa Stoffet særligt lægges tilrette for ham. Ogsaa paa dette Punkt er Staten traadt hjælpende til ved at henlægge Kursus for Tegnelæren under Prof. Andersens Ledelse. Derved er der opnaaet en Ensartethed i Læreruddannelsen, som er af den største Betydning for Skolerne.

Men Prof. Andersen stopper ikke op ved den elementære Undervisning. Systemet med mundtlig Undervisning skal føres igennem til Enden. »Fagtegningen« skal afløses af »Fag-Undervisning«, ved hvilken der ikke alene skal gives Eleven Færdighed i at kunne tegne, men tillige Kendskab til hans Fag. Det er jo dog naturligt, at Lærlingen lærer noget til det Materiale at kende, som han har mellem Hænder fra Morgen til Aften. Derved vil han kunne faa Svar paa mangt et »hvorfor«, som han maaske ellers forgæves vil stille.

Men for en Mængde Haandværksfag er det ikke nok at have Kendskab til Materialet for at kunne vælge det gode og vrage det slette. Der er en Viden, der er af langt større Betydning — Evnen til at kunne skelne mellem smukt og grimt. Dette kræver en Udvikling af Smagen, som maaske vanskelig naas paa Skolerne. Men man kan faa Elevernes Øjne lukket op for mangt og meget, som de maaske hidtil ikke har set, og man kan først og fremmest give dem Respekt for deres Fag — den Respekt, som desværre saa ofte savnes.

Saaledes som det her er skitseret er Udviklingen foregaaet, hvad den rent faglige Uddannelse angaar. Men der er i de senere Aar begyndt en Bevægelse, der gaar ud paa tillige at knytte en mere almendannende Undervisning til Skolernes Virksomhed — ved gennem Foredrag at søge *Mennesket* udviklet. Vi befinder os endnu paa Forsøgsstadiet, men jeg nærer ikke Tvivl om, at Forsøgene overalt er faldet saaledes ud, at ogsaa denne Side af Uddannelsen vil blive et fast Led i Skolernes Undervisning, der naturligvis aldrig maa tabe Hovedmaalet — den faglige Uddannelse — af Syne. Der er vel Skeptikere, der ryster paa Hovedet og udbryder, at nu er Skolerne ved at køre løbsk, at nu er de ude i det blaa — og hvad de ellers kan finde paa at sige. Vi kan vist lade Skeptikerne beholde deres Tvivl — jeg tror, Vejen er rigtig og om andre 20 Aar kan vi tales ved.

Den Udvikling, der her er skitseret, gælder navnlig *Aftenskolerne*. Det er naturligt at tage dem først, fordi de er Grundpillerne i de tekniske Skoler. Paa Basis af dem er *Dagsskolerne* vokset frem for Elever, der maatte ønske en videregaaende Uddannelse. Udviklingen indenfor disse Skoler har ikke været af saa gennemgribende Natur som i Aftenskolerne. Naturligvis er der sket Ændringer i Undervisningsplanerne, nye Fag er kommet til og her — ligesom i Aftenskolerne — har man i de senere Aar søgt at knytte en mere almendannende Undervisning til den rent tekniske.

Hvad endelig Skolernes rent ydre Liv angaar, da skal det nævnes, at de i vor Sammenslutningernes Tid ogsaa har deres »Organisation«.

»Teknisk Provinsskoleforening« stiftedes i 1891 i Kolding som en Forening af Personer: Bestyrelsesmedlemmer, Forstandere og Lærere. Men efter at Foreningens Betydning for Skolesagen var blevet større og større, ændrede man i 1903 Foreningen saaledes, at det blev en Forening af Skolerne selv. Den omfattede i 1909: 87 Skoler.

Foreningen udsender et Medlemsblad, »Teknisk Skoletidende« og tager Del i Arbejdet for Skolernes Fremgang. Den foranstalter i Almindelighed hvert 3. Aar Udstilling afholdt af Elevarbejder m. v., ved hvilken Lejlighed tillige Spørgsmaal vedrørende Undervisningen diskuteres. Og endelig maa det ikke glemmes, at Foreningen udsender Fællesopgaver til Aftenskolens Prøver i de forskellige Tegnefag. Derved har den udført en fortjenstfuld Virksomhed for Samarbejdet mellem Skolerne.

Ved Siden af denne Forening trives flere andre. Indenfor navnlig de større Skoler har Lærerne sluttet sig sammen i Foreninger til Varetagelse af Fælles-Interesser ligesom der ogsaa er oprettet »Vikarkasser«, med det Maal for Øje at sikre Lærere, der ved Sygdom bliver forhindret i at passe deres Undervisning, deres hele Løn ved Skolerne. Og endelig er der i 1907 stiftet en »Forening af Lærere ved de tekniske Provinsskoler« — altsaa en Landsorganisation for alle Lærere. Denne Forening, der har sit Medlemsblad »Cirklen«, har allerede i sin korte Levetid taget flere store Spørgsmaal op til Behandling og virker naturligvis for Fremme af Lærernes Fælles-Interesser.

Som det vil ses af denne kortfattede Fremstilling har de svundne 20 Aar været rige paa Udvikling for de tekniske Skoler. De gamle Haandværkere vilde ikke kunne kender deres »Tegneskoler« igen! Men det er kun, som det bør være. De tekniske Skoler er en levende Mekanisme, der ikke maa gaa i Staa, de er et Stykke af Livet, som det rører sig udenfor, de maa have Føling med det praktiske Haandværks Mænd.

Naar Skolerne altid vil holde sig dette for Øje, vil de ogsaa blive, hvad de skal være, og der vil fra dem udgaa Elever, udrustede til at tage Kampen op og til at sikre Haandværkets Fremtid.

Interiør fra Stationsbyens Bibliotek.

VII.

BIBLIOTEKSVÆSEN

(Ved Overbibliotekar Grundtvig.)

En Sektion for Biblioteksvæsen paa Landsudstillingen blev dannet efter Forslag fra Statsbiblioteket i Aarhus, først fremsat paa et Afdelingsmøde den 14. Februar. Den kom efter Forslaget til at omfatte: I. Biblioteksudstilling, II. Stationsbyens Folkebibliotek, III. Dansk Biblioteksstatistik. Indbydelse udsendtes i Marts. Gennemførelsen af disse Foretagender har naturligvis i det store og hele hvilet paa Statsbiblioteket.

Biblioteksudstilling.

Formaalet med denne var at give en Oversigt over danske Bibliotekers nuværende Forhold, baade over den mere tekniske Side og — ved statistiske, grafiske o. l. Fremstillinger — over deres Betydning som Arnesteder for Folkeoplysning gennem Bøger her i Landet. Med Indbydelsen fulgte en Oversigt over de forskellige Sager, man havde tænkt sig at udstille. Den omfattede 20 forskellige Afdelinger under 5 Hovedgrupper: Billeder og Tegninger, indbundne Bøger (Prøver paa Indbinding, Mærkning og Stempling), Kataloger, andre Tryksager o. l., Inventar. Deltagelsen blev en Del ringere end ventet. Der indkom Bidrag fra de tre Statsbiblioteker, Statens Komité til Understøttelse af Bogsamlinger, Københavns Kommunes Folkebiblioteker, 9 andre Biblioteker i København, 12 Købstadsbiblioteker og 5 Bogsamlinger paa Landet.

Blandt de udstillede Genstande skal her kun fremhæves: Prøver fra det kgl. Biblioteks fotografiske Atelier, store grafisk-statistiske Tavler fra det kgl. Bibliotek, Statsbiblioteket o. fl. a. Biblioteker, Skruekatalogbind fra det kgl. Bibliotek, »Springfjeder«-Katalogbind fra Universitetsbiblioteket, Seddelkatalogskuffer med nye »Stoppeindretninger« fra Statsbiblioteket i Aarhus og Landbohøjskolens Bibliotek, Linotypesats til Statsbibliotekets trykte Kataloger, ordnet i Nummerfølge paa Hylder. Fra Kunstakademiet og Kunstindustrimusæet var udstillet smukke Samlinger af Bogbind. Fra Folkebogsamlingerne modtoges — foruden Kataloger, Love o. l. — navnlig indbundne Bøger med Prøver paa Mærkning, Kortlommer o. s. v., smukke Fotografier og grafiske Fremstillinger, desuden fra Københavns Kommunes Folkebiblioteker og Holbæk

Amts Folkebogsamling Prøver af Systemer for Udlaansnotering.

Stationsbyens Folkebibliotek

var indrettet i en selvstændig Fløj af Forsamlingsbygningen. Gennem et lille Haveanlæg traadte man først ind i en lille Forstue med Garderobe og derfra ind i Læsesalen, hvori hele Biblioteket var opstillet. Ved Siden af fandtes et lille Værelse for Bibliotekaren. Læsesalen var $7{,}_{30} \times 11{,}_{22}$ m (82 □-m) og havde Plads til 50 Personer, dels ved de 5 Borde, dels langs Væggene. Disse var smykket med indrammede Billeder af bekendte danske Digtere og Forfattere og af litterære Steder og Scener. Lige ved Indgangen fandtes Opslagstavlen. Vinduerne (med grønt Katedralglas) var anbragt højt oppe paa de to Længdevægge ovenover Reolerne, som ikke var højere, end at Bøgerne med Lethed kunde naas overalt. Paa Bordene og ovenpaa den store Reol var opstillet Krukker og Vaser (fra Stationsbyens Pottemager) med Blomster.

Bogsamlingen var indrettet som et Bibliotek med »aabne Hylder«, d. v. s. saaledes, at alle Bøgerne uden videre, og uden at Medhjælp af en Bibliotekar skal være nødvendig, kan benyttes i Læsesalen, hvori de alle er opstillet, eller i et »virkeligt« Folkebibliotek kan laanes hjem efter at være noteret af Bibliotekaren. Den omfattede ialt ca. 1300 Bd. (Salen vilde ved fuld Udnyttelse af Vægpladsen kunne have rummet ca. 8000 Bd.). Deraf udgjorde Oplysningslitteratur 420, Skønlitteratur 470, Ungdomsbøger 180, Haandbibliotek 150, Tidsskrifter 80. Deres samlede Pris (inkl. Indbinding) vil kunne anslaas til ca. 4500 Kr. I en dertil særligt indrettet Reol fandtes fremlagt de løbende Numre af 16 Tidsskrifter og 10 Aviser.

Lige indenfor Indgangsdøren fandtes Bibliotekarens Bord paa en lille Forhøjning, med Katalogskuffer, indeholdende haand- eller maskinskrevne Katalogkort, ordnet baade alfabetisk efter Forfatter, delvis ogsaa efter Titel, og systematisk efter Æmne, for hver af Bibliotekets Afdelinger. Alle Kortene var forsynet med Bogstav- og Talmærker, hvorefter man let kunde finde Bøgerne paa Hylderne. Alle Bøgerne var mærket med smaa Sedler af forskellig Farve for de forskellige Underafdelinger.

Folkebiblioteket var indrettet af Statsbiblioteket i Aarhus og »Statens Komité til Understøttelse af Bogsamlinger« med Tilslutning af Foreningen »Danmarks Folkebogsamlinger«. De to førstnævnte Institutioner har udlaant alle Bøgerne. Driften lededes af Statsbiblioteket, og en af dets Bibliotekarer var som Regel til Stede nogen Tid hver Dag; iøvrigt udøvedes det daglige Tilsyn af en dertil instrueret, af Udstillingen ansat Mand.

Bygningen og Inventaret blev tegnet af Hr. Arkitekt Magdahl-Nielsen, København, under nøje Samraad med Sektionen.

Med Hensyn til Indretningen af dette Bibliotek skal iøvrigt henvises til en derom udgiven illustreret Pjece. Her skal endnu kun gives nogle Meddelelser om dets Virksomhed under Udstillingstiden fra 15. Maj til 1. Oktober.

Foruden af de mange Tusind Mennesker, som paa deres Vandring gennem Landsudstillingen ogsaa kastede et Blik ind i Folkebiblioteket — og dermed i en for mangfoldiges Vedkommende sikkert helt ny Verden — gæstedes det, ifølge den optagne Statistik, af ca. 70,000 virkelige Besøgende, heraf 21,500 som Læsere (15,500 Voksne, 6000 Børn). Biblioteket var tilgængeligt hele Udstillingstiden, ialt 139 Dage, daglig 9 Timer (Kl. 10—7); det daglige Besøg var altsaa ca. 504 Personer, heraf Læsere ca. 155 (ca. 112 Voksne, ca. 43 Børn). Højest var Besøgtallet den 18. Juli: 2750. Gennemsnittet pr. Dag var i Maj ca. 129, Juni ca. 326, Juli ca. 728, August ca. 600, September ca. 448.

Fra og med 25. Maj udlaantes Bøger til Benyttelse i det lille Haveanlæg udenfor Biblioteket — paa Grund af Sommerens ustadige Vejr dog kun nogle Hundrede Bd. Derimod foregik der paa anden Maade et livligt Udlaan fra Biblioteket. Udstillingens eller Udstillernes talrige Funktionærer fik nemlig Tilladelse til at laane Bøger til Benyttelse paa Udstillingsterrænet, en Tilladelse, som blev benyttet saa stærkt, at det meget snart, den 22. Juni, blev nødvendigt at indrette et særligt »Funktionær-Bibliotek« paa — til sidst — ialt 274 Bd. Skønlitteratur. Udlaanenes Antal var 2525 eller mellem 9 og 10 Gange for hvert Bind; højest naaede en Bog med 28 Udlaan i 101 Dage. Laanernes Antal var 293 (114 Mænd, 179 Kvinder). Gennemsnitlig har da hver Laaner i 101 Dage læst mellem 8 og 9 Bd. Laanernes Nummer (paa Adgangskortet til Udstillingen) noteredes, med Dato for Laanet, paa Bogkort, hvis Forside med Titlen vendtes om i Kassen, naar Bogen blev laant ud.

Biblioteket har ved flere Lejligheder, og ikke blot ved Biblioteksmødet, været besøgt af forskellige Sagkyndige og andre særligt Interesserede, deriblandt ogsaa af flere udenlandske Biblioteksmænd. Det har fremdeles været Gen-

stand for megen og, det tør siges, smigrende Omtale, ikke blot i Dagspressen, men ogsaa i til Dels illustrerede Artikler i adskillige udenlandske Bibliotekstidsskrifter.

Det maa da haabes, at denne i sin Slags hidtil enestaaende Udstillingsgenstand ikke maa have levet sit korte Liv forgæves.

Dansk Biblioteksstatistik.

Man mente at burde benytte den Lejlighed, som Dannelsen af en Biblioteksektion paa Udstillingen og Biblioteksmødet naturlig frembød, til at forsøge engang at faa tilvejebragt og trykt en Oversigt over vort Biblioteksvæsens Standpunkt, som tillige kunde afgive Grundlaget for Forhandlinger om dette. Der blev udsendt udførlige Spørgeskemaer med 40 Spørgsmaal til 1277 danske Biblioteker. Af disse har 583 sendt Besvarelse.

Da det indkomne Materiale (som opbevares i Statsbiblioteket i Aarhus), skønt betydeligt, saaledes langt fra var fuldstændigt, og da det desuden viste sig umuligt at faa det bearbejdet inden Biblioteksmødet, blev Sagens Gennemførelse opsat indtil videre. En Bearbejdelse af Hovedmassen af Skemaerne, med Titel: »Statistiske Oplysninger om Folkebogsamlinger udenfor København«, findes i »Bogsamlingsbladet« for November 1911.

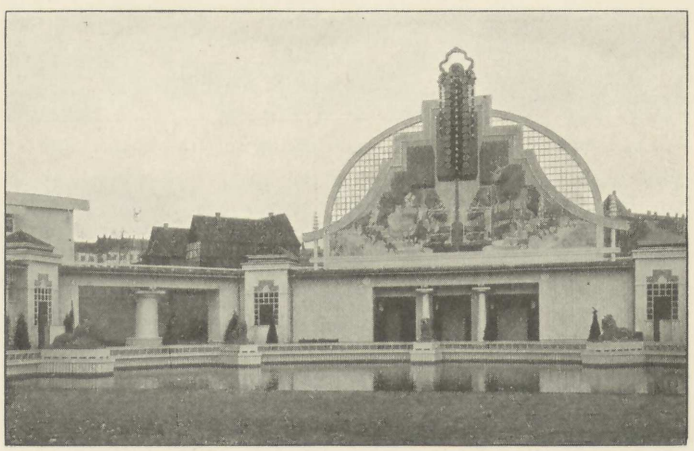

Landsudstillingen 1909. Industrihallen set fra venstre Side.

VIII.

KUNSTHAANDVÆRKET

(Ved Kontorchef i Industriforeningen R. Berg.)

Medens Afdelingen for Industri og Haandværk rummede saa godt som alt, hvad der herhjemme ydes paa de paagældende Omraader og gav et udmærket Overblik over, hvad vi formaar, og over det høje Standpunkt, dansk Industri og Haandværk indtager, maa det dog i al Almindelighed siges, at de udstillede Genstande ikke havde noget Særpræg, der stiller dem udenfor andre Landes Frembringelser af lignende Art. Industri og Haandværk er jo nogenlunde internationale Foreteelser. Det samme gælder derimod ikke Kunsthaandværket. Dette faar Farve af den nationale Smag og den nationale Udvikling. Enhver, der vilde have et Indtryk af, hvorledes der arbejdes herhjemme, og hvilke Strømninger, der gør sig gældende indenfor dansk Kunsthaandværk, kunde derfor ikke gøre noget bedre end at studere, hvad Lands-Udstillingen rummede.

Man vilde da hurtigt faa Øjnene op for, at Kunsthaandværks Afdelingerne rummede to forskellige Retninger, en, der repræsenterede den gamle gode, hævdvundne Tradition indenfor Kunsthaandværket og en anden, der mødte frem med nyere Forsøg, Forsøg paa at give Genstandene et mere personligt Præg og Forsøg paa at vælge Former og Materialer, der for Størstedelen var nye.

Den ene Retning var særlig repræsenteret i den Afdeling, der var samlet af Foreningen for Kunsthaandværk. Der var her alt, hvad der er kendt som godt og smagfuldt, vort berømte Porcellæn, vore udmærkede Sølv- og Guldsmedearbejder, vore udsøgte Bogbind, vore fortrinlige Møbler etc.; man kunde studere i Enkeltheder den udmærkede Skole, vort Kunsthaandværk har dannet, og man kunde navnlig anstille interessante Iagttagelser over, hvad Kunsthaandværket havde naaet siden det gjorde sine første famlende Skridt ud i Verden efter Genfødelsen i Firserne. Hvad der da var nyt og uprøvet, havde nu fundet fast Form, og det var interessant at se, hvorledes de Kunstnere, der da tog Arbejdet op for at forny Kunsthaandværket, havde dan-

net Skole. Det var kendeligt, hvilken Indflydelse, Bindesbøll, Hans Tegner, Joakim Skovgaard, for at nævne de vigtigste Navne, havde haft. Men det var ogsaa kendeligt, at der paa visse Omraader manglede nogen Friskhed, nogen Lyst til at prøve nyt. Det fandt man i den anden Afdeling, som var samlet af Selskabet for dekorativ Kunst og Skønvirke. Det er ikke denne Beretnings Opgave at øve Kritik eller at fremhæve Navne. Den skal kun give en nogenlunde almindelig Oversigt. Det kan da betones, at den sidstnævnte Afdeling i mange Henseender bragte Forjættelser, anslog nye Veje. Men som Helhed maa det siges, at den netop savnede de Fortrin, som udmærkede den førstnævnte Afdeling. Den savnede dens Myndighed, dens Skole. Og de enkelte Arbejder var i noget for høj Grad præget af Forsøget, tildels ogsaa af Dilettanteri. Der var ikke altid det Herredømme og det Kendskab til Materialet, som kendetegner den udlærte Kunsthaandværker. Thi det karakteristiske ved de fleste af de udstillede Genstande var netop dette, at de var prægede af for megen Vilkaarlighed, af for megen Lyst til at vise noget aldrig forhen set. Møblerne, for at tage et enkelt Eksempel, var for »kunstneriske«, for lidet tilpassede efter almene danske Hjem og Behov. Man kunde vanskeligt se Udviklingslinien i alle disse Forsøg. Som Kunstværker betragtede var der imidlertid mange af Genstandene, der vidnede højt om vore Kunstneres og Architekters Evner som dekorative Kunstnere. Og der er ingen Tvivl om, at naar alle disse Frø saas i den gode gamle Traditions Jordbund, vil der inden længe vise sig en ny gylden Høst paa det danske Kunsthaandværks Omraade. Landsudstillingen lovede i den Henseende godt. Og ligesom denne gennem sine Bygninger viste os meget nyt i dansk Bygningskunst og gav os Skønhedsværdier, som sent vil glemmes, saaledes vil ogsaa Afdelingen for dekorativ Kunst paa mange Maader pege fremad mod nye Veje og nye Resultater, som det bliver den næste store Udstillings Opgave at samle.

Fra den nordiske Udstilling i København 1888.

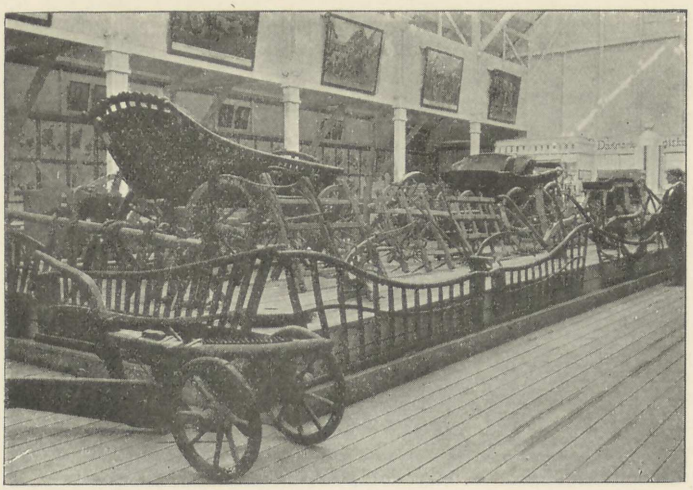

IX.

LANDBRUG, HAVEBRUG, HEDE- OG MOSEBRUG

(Ved Konsulent S. P. Petersen, Professor A. Bruun og Skovrider Dalgas.)

Da Indbydelsen om Deltagelse i den projekterede Landsudstilling i Aarhus 1909 kom til Forhandling blandt Landbrugets ledende Mænd, indsaa man straks Vanskeligheden for Landbruget ved at indgaa som Led i den stort planlagte, omfattende Udstilling, men følte samtidig Ære og Glæde ved at være med i denne storslaaede Fremvisning af, hvad Landet virkelig præsterer i Nutiden paa de forskellige Omraader.

Der blev saa forhandlet om og vedtaget følgende 3 Udstillinger:

1. Foreningen af jydske Landboforeningers Dyrskue og Planteavlsudstilling.

Omkring Centralen — Industriudstillingen — grupperedes en hel Række andre Udstillinger, og vis-à-vis den permanente Udstilling var udlagt Plads til en hel Mængde skiftende Udstillinger. Paa et stort fladt, men nylig afgravet Areal lige vest for den egentlige Udstilling, haabede Komitéen at faa afholdt den ene kortvarige Udstilling efter den anden, et Haab, som desværre kun i ringe Grad gik i Opfyldelse, grundet paa Pladsens daarlige Beskaffenhed, de uheldige Vejrforhold og Pengekrisen. I de provinsielle Fællesforeninger fandt, som foran berørt, et Forslag om at knytte en Landmandsforsamling til Udstillingen ikke Bifald, men Foreningen af jydske Landboforeningers Delegeretmøde vedtog i 1907, paa Landsudstillingen at afholde et Ungskue — hvortil knyttedes et Eliteskue for ældre Dyr — anlægge en Forevisningsmark og Foreningshave, samt knytte en Planteavlsudstilling til Dyrskuedagen, imod at 2 Tdr. Land paa den afgravede Plads blev belagt med Muldjord, at der ydedes et kontant Tilskud af 10,000 Kr. samt at Pladsen blev indhegnet, forsynet med Vand, Indgangsporte, Kontorer og Tilskuertribune, hvilket alt iøvrigt var nødvendigt for Afholdelsen af andre skiftende Udstillinger. Fællesdyrskuet afholdtes i Dagene 15.—18. Juli. Besøget var stort — over 20,000 Mennesker — men Dyrskuepladsen manglede Læ, hvilket skadede Besøget og iøvrigt var uheldigt bl. a. for den til Skuet knyttede Fjerkræudstilling.

For at undgaa al Konkurrence mellem Landsudstillingen og Fællesforeningen blev der truffet en Overenskomst, hvorved førstnævnte overtog Tombola, Bortlodning og Restaurationerne, og Fællesforeningen undlod at afholde Maskinudstilling imod, at Landsudstillingen herfor ydede et Beløb af 6,500 Kr., en Overenskomst, der sikkert var til Fordel for begge Parter.

Togene og Skibene førte Folk i tusindvis til Aarhus i Dyrskuedagene; Fredag Aften den 16. Juli var den eneste Gang, hvor Indkvarteringsbureauet ikke kunde skaffe Kvarter til alle, der anmodede derom, alt blev beslaglagt, ogsaa de offentlige Skoler, der blev rettet ekstra Anmodninger til Private, og endelig ad denne Vej lykkedes det Bureauet at faa alle indkvarterede.

Landsudstillingen trak dog mere end Dyrskuet, men til Gengæld for de mange Tusinder, Landsudstillingen tog fra dette, gav den nogle Hundrede Udlændinge, der havde indrettet Rejsen saaledes, at de ogsaa kunde faa set Skuet. Der var Besøgende fra Tyskland, Rusland, Sverige, Norge, England og Frankrig, og i de fremmede Sprog hørtes mange rosende Udtalelser om det fremviste saavel i H. t. Dyr som til Planteforsøg. Udlændingenes gunstige Dom vil ogsaa være et Bidrag til at gøre danske Landmænds Arbejde kendt i Udlandet. Saavel Dyrskuet som Planteavlsudstillingen var i enhver Henseende særdeles vellykket; der var god Plads og rigelig Lejlighed til at faa alle Dyr at se. At samle det allerbedste — Eliten — af ældre Avlsdyr fra alle Jyllands Egne var noget ganske nyt, men vandt saa stærkt Bifald, at denne nye Form for Skuer sikkert atter vil blive prøvet, særlig da under Forhold, hvor man kan vente et større Fremmedbesøg, saaledes som det var Tilfældet under Landsudstillingen.

2. Produktionsudstilling med Korn, Roer, Frugter og Frø, altsaa omfattende Markens og Havens Produkter. Denne Udstilling viste sig ved de første Overvejelser ret vanskelig og kostbar at faa ordnet, og Sommerens højst uheldige Vejrlig medførte, at Tanken allerede hen i Juli blev ganske opgivet; men ved en kommende større Udstilling var Tanken nok værd at tage op igen, særlig da det hen i September — den mest passende Tid for en saadan Udstilling — er vanskeligt at faa noget nyt og tiltrækkende frem.

3. En landbohistorisk Udstilling.

Fra den store Udstillingsbygning for Landbrugsmaskiner udgik 2 Sidefløje, en mindre for den mejerihistoriske og en større Fløj for den landbohistoriske Udstilling.

Foruden Bygningen gav Landsudstillingen 5000 Kr. til den Sektion, som forestod Ledelsen. Ved stor Imødekommenhed fra Bestyrelsen for »Dansk Landbrugsmusæum«, »Danmarks geologiske Undersøgelser«, »Forsøgslaboratoriet«, »Dansk Frøkontrol« og »Foreningen af landøkonomiske Tidsskrifter« lykkedes det at faa en meget oplysende og tiltalende Fremstilling af historisk og almindelig Interesse.

Til Belysning af Landbrugets historiske Udvikling fandtes:

En geologisk Samling vedrørende Danmarks Jordbundsforhold.

Kort over Danmarks Jordbundsforhold.

Prøver og Tegninger af Markens Afgrøder, Billeder, Kort og grafiske Fremstillinger, visende Jordens Fordeling og Udnyttelse, Landbrugets Ind- og Udførsel, Høstudbytte af de forskellige Afgrøder, Udviklingen af Andelsmejerier, Andelsslagterier, Avls- og Kontrolforeninger m. m., Modeller og Tegninger af Bygninger og Redskaber fra ældre og nyere Tid.

Sjældne Vogne og Landbrugsredskaber fra Landbrugsmusæet.

Videnskabelige Hjælpemidler for Landbruget.

Produktionsmidler for Landbruget: Frø, Gødning og Foderstoffer.

Udkomne Tidsskrifter i ældre og nyere Tid med Fotografier af disses Redaktører.

En Række Billeder (24) af Landbrugets betydeligste Mænd fra Holberg til vore Dage.

Jydsk Bindestue.

Og endelig, som det, der mest fangede Opmærksomheden, 14 store — 2½ Alen i Højden, 3½ Alen i Bredden — kulturhistoriske Billeder af Kunstmaler Rasmus Christiansen over følgende Motiver:

1. Studedrift og Hestetransport. 2. Karlene rider Sommer i By. 3. Fra Fællesskabets Tid (Udrykning til Markarbejde). 4. Rapshøst. 5. Bystævne (Bylaget). 6. Bindestuen. 7. Høhøst. 8. Ævret opgives. 9. Svin og Kvæg i Skoven. 10. Stenrydning. 11. Gammel Mælkeriarbejde. 12. Indendørs Arbejde i en Bondegaard (Vinteraften). 13. Plejltærskning og Kornrensning ved Sold. 14. Møggilde.

Ved Udstillingens Slutning blev alle Nyanskaffelser Dansk Landbrugsmusæums Ejendom.

Alt i alt tør vi nok sige, at denne Udstilling stod som et smukt, om end beskedent Led i den store Landsudstilling.

Forevisningsmarken var i Dyrskuedagene ligesom Forevisningshaven og Planteavlsudstillingen meget stærk besøgt; men de førstnævnte holdtes ogsaa aabnede en Tid før og efter Skuet imod en Entré af 25 Øre pro persona, men Besøget var meget ringe.

Forevisningsmarken omfattede en hel Række Demonstrationer vedrørende Landbrugets Plantedyrkning, saaledes:

Forskellige Forfrugter. Forædling. Lucerne. Udtyndingstider i Rodfrugt. Varieteter og Sorter. Afsvampning af Saasæd. Opbevaring af Ajle. Forskellige Saadybder. Jernvitriols Virkning. Falsk Roefrø og Krydsninger. Saatidsforsøg. Gødningsanvendelse. Ukrudtsplanter. Kvælstofgødninger til Græs. Ajlens Anvendelse. Grøngødning.

Studedrift ved en Hedekro.

Forevisningshaven dækkede et Areal af 3360 Kv. Alen, nemlig:

Frugthave 1135 Kv. Alen.

Køkkenhave 725 Kv. Alen.

Pryd- og Blomsterhave 1500 Kv. Alen.

Den var et Eksempel paa et tidssvarende Haveanlæg ved mindre Landbrug.

Endvidere fandtes:

Læplantningsdemonstrationer,

Forevisning af Ajlespredere og

den store Planteavlsudstilling, hvortil Materialet var indsamlet fra Landboforeningerne, den plantepatologiske Forsøgsvirksomhed, Dansk Frøkontrol, endvidere Oplysninger om Handelsgødningerne og Hedens Opdyrkning samt talrige Mergelprøver.

Den 17. Juli havde Skuet den Ære at modtage Besøg af Hs. kgl. Højhed Kronprins Christian, Konsejlspræsident Neergaard og Landbrugsminister And. Nielsen.

Antallet af de Besøgende i selve Dyrskuedagene var ca. 24,000.

Efter Indbydelse af Komitéen for Landsudstillingen i Aarhus 1909 paatog *De samvirkende danske Haveselskaber* sig at foranstalte afholdt en Udstilling, hvis Formaal skulde være dels gennem Benyttelsen af historisk-statistisk Materiale at belyse visse Sider af det hjemlige Havebrugs Udvikling, og dels gennem Demonstrationsmateriale at virke umiddelbart belærende i visse Sider af Havebrugets Praksis.

Fra Udstillingskomitéens Side var der i nævnte Øjemed stillet en egen mindre Bygning til Selskabernes Raadighed, ligesom der var bevilget disse en Sum af 5000 Kroner til Hjælp til Dækning af de med Udstillingen forbundne Udgifter.

Endvidere havde Selskaberne paataget sig, uden yderligere Tilskud fra Udstillingskomitéens Side, at udføre de til Stationsbyens Bygninger hørende Haver, saavel som Fremskaffelse og Plantning af 11 store Træer, ligeledes til Stationsbyen.

Til Varetagelse af nævnte Sag nedsatte Selskabernes Bestyrelse et Udvalg, bestaaende af Præsidenten for De samvirkende danske Haveselskaber, Lensbaron Rosenkrantz, Professor A. Bruun og Justitsraad A. Deichmann, hvilket Udvalg supplerede sig med Handelsgartner Hans Gram, Professor Kølpin Ravn, Forstanderinde Frk. M. Lauridsen, Redaktør C. Maribo og Statskonsulent W. Riedel.

Udvalgets Medlemmer fordelte derefter Arbejdet imellem sig efter en forud lagt Plan, saaledes at hver paatog sig Udførelsen af den ham overdragne Del af Udstillingen.

Udstillingens historisk-statistiske Del omfattede følgende Fremstillinger:

1. Havebrugets Import og Eksport, fremstillet i grafiske Tavler.
2. Antal Mennesker, der ernærer sig ved Havebrug, grafiske Tavler.
3. Omsætningen paa Københavns en gros-Grønttorv, grafiske Tavler og Anskueligheds-billeder.
4. Haveselskabernes Forsøgs- og Forevisningshaver. Deres Beliggenhed angivet paa et ophængt Danmarkskort.
5. Nyere dansk Havebrugsliteratur og Havebrugstidskrifter, fremlagt i Eksemplarer.
6. En af Redaktør C. Mariboe paa Haveselskabernes Foranstaltning og i Anledning af Ud-

stillingen affattet trykt Fortegnelse over dansk Havebrugsliteratur fra 1635—1908.

Udstillingen af Demonstrationsmateriale omfattede følgende Genstande:

1. Plan til Haver af forskellig Størrelse ved Gaarde og Huse, ophængte Tegninger.
2. Planer til Læplantninger, passende for forskellige Forhold, ophængte Tegninger.
3. Redskaber til Jordens Bearbejdning og Renholdelse samt Haveredskaber i Almindelighed.
4. Det relative Mængdeforhold mellem de vigtigste kemiske Bestanddele af en stor Del forskellige Haveprodukter, samt af Rugbrød, magert Kød og Bayersk Øl. Fremstillet grafisk ved Hjælp af farvede Vædsker i Glasrør.
5. De for Havens Planter betydningsfuldeste Sygdomme, foraarsagede af Snyltesvampe og Insekter, fremstillede i haandmalede Tavler ved Cand. mag. O. Rostrup, samt i præpareret Materiale ved Cand. pharm. Lind.
6. Kemikalier til Bekæmpelse af Haveplanternes Sygdomme og Insektangreb, tillige med en til fri Afbenyttelse for Publikum henlagt, af Cand. pharm. Lind forfattet Anvisning til Kemikaliernes Tilberedelse og Anvendelse.
7. Redskaber (Sprøjter) til Sygdomsbekæmpelse.
8. Konserverede Haveprodukter og Redskaber til Konservering i Hjemmene, fremstillet og ordnet under Form af »Husmoderens Syltekammer« til en Familie paa 6 Personer.
9. Frugttræer af Æbler, Pærer, Kirsebær og Blommer, der viser den fremadskridende Udvikling i Planteskolen fra Frø og Grundstamme til det plante- og salgsfærdige Træ.
10. Salgsfærdige Frugttræer i mønstergyldig og i slet Udvikling.
11. Salgsfærdige Frugtbuske i mønstergyldig Udvikling.
12. Frugttræer, underkastede den første Beskæring efter Plantningen.

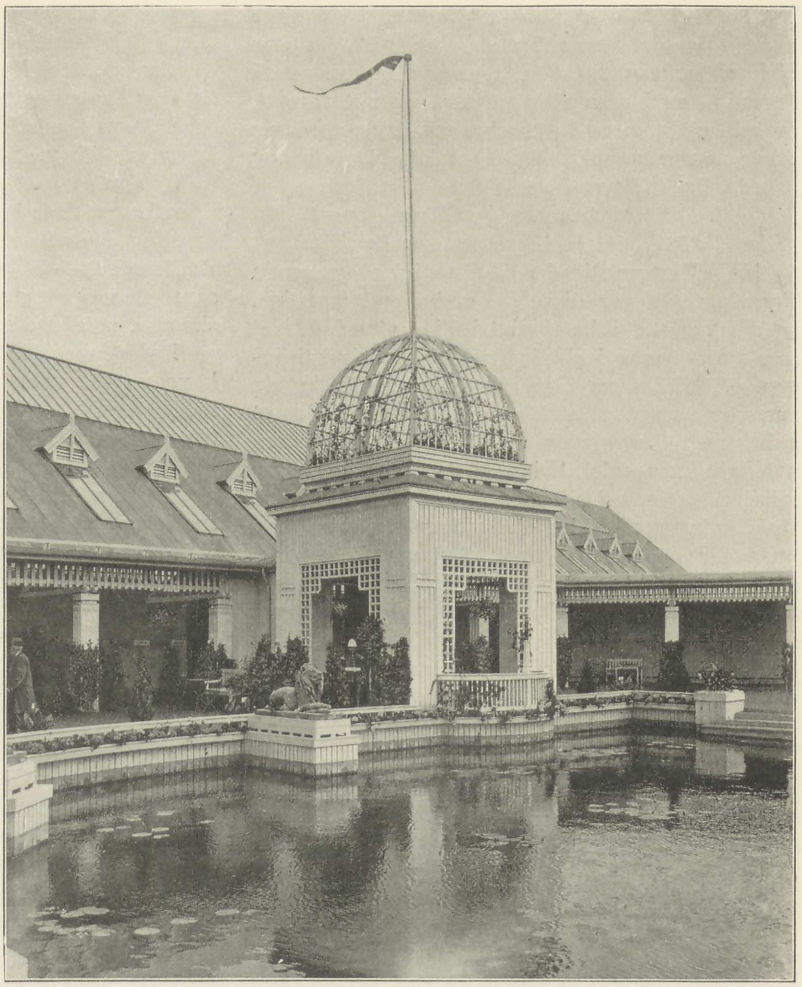

I Havebrugsudstillingen.

13. Frugttræer, der i 3 Aar har været udplantede i græsbevokset og ikke dybtbearbejdet Jord, sammenlignede med jevnaldrende Frugttræer fra samme Areal, men fra dybt bearbejdet og renholdt Jord.
14. Model af et Frugtopbevaringshus, der kan rumme 5500—7000 Kilo Frugt, tilligemed Overslag over Bekostningen ved

Husets Opførelse i flere forskellige Dimensioner.

15. Fotografier fra Østifternes Haveselskabs Forsøgshaver.
16. Frø af Køkkenurter, fremstillet i Glas.

Efter Anmodning fra Landsudstillingens Hovedkomité overtog *Almindelig dansk Gartnerforening* Ledelsen af Gartnerisektionen. Foreningen nedsatte i den Anledning en Udstillingskomité med Medlemmer fra Landets forskellige Egne, men det væsentlige Arbejde udførtes dog af Forretnnigsudvalget, der kom til at bestaa af Foreningens Formand og Næstformand samt 5 praktiske Gartnere fra Aarhus og Omegn. Disse sidste havde ganske den praktiske Ledelse og det daglige Tilsyn. De ofrede Udstillingen et meget betydeligt Arbejde, og Æren for et lykkeligt Udfald tilfalder derfor ganske dem.

Med Hensyn til de til Raadighed værende Terrainer, da var disse alt andet end gunstige, og det var end ikke muligt i Tide at erholde et saa stort Areal indenfor selve Hovedudstillingen, at Sektionens forskellige Grene alle kunde rummes derpaa. Det blev derfor nødvendigt at anbringe Størsteparten af Planteskoleafdelingen paa Dyrskuearealet, hvilket i flere Retninger var mindre heldigt. Medens dette Terrain fordrede Opfyldning med et betydeligt Lag Muldjord, saa behøvede det andet Areal, der var beliggende nedenfor Maskinhallen imellem Hovedhallen og Stationsbyen, baade Draining og Fyld, og var endda i det tidlige Foraar meget utilgængeligt. Imidlertid naaedes det dog at faa alt i Orden før Udstillingens Aabning i Midten af Maj Maaned. — Paa dette Areal rejstes Udstillingshallen med et Fladerum paa c. 2000 □ Al. Denne gav navnlig Rum for de temporære Udstillinger, men husede ogsaa til Stadighed permanente Udstillinger, ligesom den ved sin Dekoration og sin friske Kølighed ydede et behageligt Tilflugtssted for Udstillingens Gæster. Indgangen til Hallen dannede en Slags Forgaard med større Vandparti i Midten og omgivet af Halvtage, baarne af Piller, der ogsaa gav Plads for Udstillere. Medens den virkningsfulde Forgaard skyldtes Udstillingens geniale Arkitekt, saa havde Landskabsgartner Aage Hansen udarbejdet vellykkede Planer for Hallens og det aabne Areals Anlæg. Sidstnævnte tjente dels som en tiltalende Indramning af Hallen og en naturlig Forbindelse mellem de forskellige Bygningsafdelinger, dels som Udstillingsplads for en stor Del Planteskoleartikler, saasom Roser og stedsegrønne Planter, ligesom ogsaa Stauder, Georginer og Bedbeplantninger fandt Plads hersteds. En enkelt Udstiller havde opført en stilfuld Pavillon til Udstilling af Frø og Redskaber.

Den permanente Udstilling omfattede Planteskoleartikler, urteagtige Prdydplanter for Friland, Frø, Tegninger, Litteratur, Redskaber og Rekvisiter til Havebrug samt Modeller og Havemøbler.

Af temporære Udstillinger afholdtes 4.

I Maj udstilledes Planter, dyrkede i Potter eller Beholdere, Stueplanter, Slyngplanter og Ampler samt afskaarne Blomster.

I Juli udstilledes drevne Frugter og Jordbær.

I August udstilledes afskaarne Blomster og Sammenstillinger af levende Blomster.

I September udstilledes afplukket Frugt i Sortiment, Handelsfrugt, Frugtplanter i Beholdere og emballeret Frugt. — Køkkenurter og Rodfrugter. — Handelsplanter, dyrkede i Potter samt Georginer og Chrysanthemum, saavel afskaarne som dyrkede i Potter.

En større Tilslutning af Udstillere kunde have været ønskelig, men hver enkelt Afdeling frembød dog sin Interesse og Belæring. Navnlig Slutningsudstillingen i September var meget vellykket, men hver enkelt af Udstillingerne havde rigeligt Besøg af Udstillingens Gæster, der øjensynlig fandt Glæde og Behag i Arrangementer og Fremstillinger saavel som adskillig Oplysning om de Spørgsmaal, der havde ligget dem paa Hjerte.

Under *Sektionen for Hede- og Mosebrug* udstillede væsentligt kun det danske Hedeselskab, bistaaet af Moseselskabet, der nu er optaget i Hedeselskabet, Produkter, Planer, Kort og grafiske Fremstillinger m. m. til Belysning af Virksomheden. — Inde i Skovbrugsbygningerne belystes Plantningsvirksomheden ved velvoksede og ranke Granstammer, opvoksede paa Hedebund, Bjergfyr, Hegnspæle, til Dels præparerede, Bjergfyr-Pindebrænde, Bjergfyr-Trækul, Montana Bruntjære, Bjergfyr Havemøbler og drejede Ting af Bjergfyr, Kort over Jylland med Plantagerne indlagte herpaa sammen med Fotografier, illustrerede Plantagernes nuværende Udbredelse og Tilstand. Et andet Kort over Jylland viste Fordelingen af Hedeflader og Bakkeøer. Grafiske Fremstillinger og ældre Oversigtskort viste Udviklingen. Eng- og Mosekulturvirksomheden illustreredes paa lignende Maade og da tillige ved Fremstilling af Vegetation paa Enge og Moser efter forskellig Behandling og Gødning. Denne Fremstilling fandt Sted ved tørrede og pressede Blomster samlede i Rammer, Mergelvirksomheden

illustreredes navnlig ved et stort Aantal Mergelprøver med paaskrevne Analyser. Den tekniske Afdeling viste sin Virksomhed paa lignende Maade, idet saavel Bevandingen som Afvandingen og Inddæmningsforetagender belystes. Endelig udstillede Moseselskabet, der nu overgaar til at blive Hedeselskabets moseindustrielle Virksomhed, Modeller af Tørveværker, Kort m. m. Udenfor Skovbrugsbygningen samt mellem denne og Havebrugsudstillingen udstillede Hedeselskabet større 55aarige Granstammer, voksede paa Hedebund i Undalslund Plantage samt 30aarige Bjergfyrstammer og Bjergfyr, Favntræ fra Hogildgaard Plantage, omgivne af en improviseret 6—8 Fod høj Naaletræs Plantage, hvor Gran og Fyr i Blanding viste og gav et Udtryk for de unge Naaletræs Plantager, som nu i saa stort Tal vokser frem over hele Jylland. Kunde man end ikke gaa i Skygge af disse Træer, saa kunde man dog se, at de var i god Vækst, og i et Lysthus af Bjergfyr kunde man søge Ly og Skygge. Det lille Anlæg fandt sit Midtpunkt i et Mindesmærke for E. Dalgas med en Medaillon, modelleret af Ellen Tofte, født Brøndsted.

For Sektion II's Vedkommende — Mejeri — henvises til en i Udstillingssommeren udgiven illustreret Oversigt: Det arbejdende Mejeri paa Landsudstillingen i Aarhus 1909 (Oplag i Landsudstillingens Arkiv), hvornæst der for Skovbrug og Jagt samt Fiskerisektionens Vedkommende demonstreredes eller udstilledes:

Varer af Skovbrug, Redskaber og Maskiner, Genstande til Oplysning om Skovbrug i Almindelighed, Jagtredskaber, Jagtprodukter, Fiskeristatistik og videnskabelige Hjælpemidler, Levende og slagtede Fisk, Forsendelsesmaader, Præserveret og slagtet Fisk samt Fiskekonserves, Produkter af Fisk, Fiskerbaade og deres Udrustning, Fiskeredskaber, Beklædning, Ferskvandsfauna og Flora (Akvarier med levende Fisk m. m., Præparater), Fiskeavl (Udklækning, Dambrug, Foder), Fiskesygdomme og Fiskefjender, Fiskeredskaber og Udstyr (herunder Lystfiskeri), Foranstaltninger til at sikre Fiskebestanden mod de Ulemper, som Landbrug, Industri m. m. forvolder, Fisketransport, Fiskehandel og Fiskeprodukter, Litteratur, Statistik, Kort m. m.

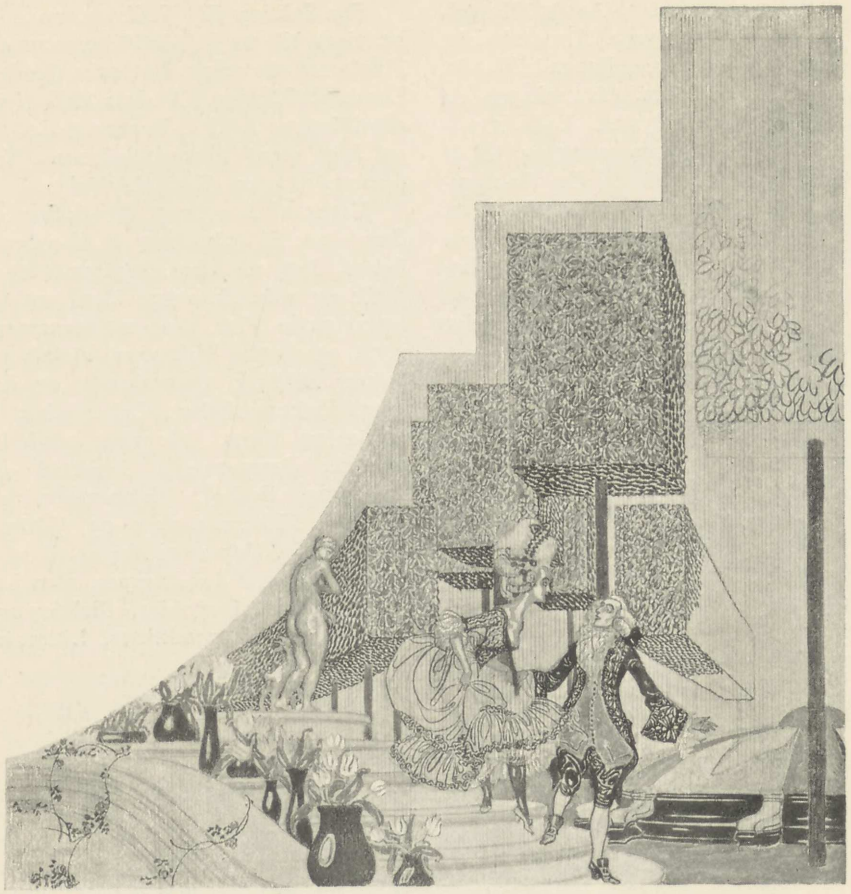

Efter Vald. Andersens Karton til Havebrugsudstillingens Gavl.

X.

*FÆRØERNES AMT, *GRØNLAND, VESTINDIEN

(Ved *Etatsraad Finsen og *Konferensraad Ryberg.)

Den *færøiske Afdeling* paa Landsudstillingen var anbragt paa en god og heldig Plads, men det havde været ønskeligt, om Udstillingen havde været righoldigere. Det er imidlertid forbundet med en Del Vanskelighed at faa Færingerne til at sende Produkter til de Udstillinger, der Aar efter Aar afholdes i Danmark og Norge, dels fordi Befolkningen hidtil intet Udbytte har haft af disse, dels fordi Afstanden har hindret Besøg, saaledes at kun enkelte Færinger i Ny og Næ har kunnet gæste dem. Ved Velvilje og Imødekommenhed fra alle Sider og ikke mindst fra Regering og Rigsdag, lykkedes det imidlertid at gøre det muligt for henved 100 færøske Mænd og Kvinder, af hvilke de $^4/_5$ aldrig havde været udenfor deres egne Øer, at foretage denne Udstillingsrejse, der blev en stor og enestaaende Begivenhed for Deltagerne, og dette gav tillige Anledning til, at der indlededes Handelsforbindelser mellem Forhandlere og Producenter, særlig af Uldvarer, Skindtæpper o. l., men ogsaa af Fiskeriprodukter, Klipfisk, Fiskekonserves m. m., hvorfor man kan gaa ud fra, at Besøget vil have den største Betydning for Forholdene i Fremtiden.

Den grønlandske Udstilling havde Plads i en særlig Bygning. Hovedøjemedet med denne Udstilling var i Modsætning til de Udstillinger, *Administrationen for Kolonierne i Grønland* ellers deltager i og hvor det nærmest gælder at søge

at fremme Efterspørgselen efter de kostbare, grønlandske Luksusskind, at give Offentligheden Lejlighed til gennem et saa righoldigt Materiale som muligt at danne sig en Forestilling om Forholdene i vor nordligste Koloni.

Ved at udstille det forskellige Erhvervsmateriel, saavel til Sælfangst som til Fiskeri, det af de indfødte benyttede Transport-Materiel (Kajak, Konebaad, Hundeslæde og alm. Træbaade), som alt var forarbejdet af de indfødte selv, et grønlandsk Telt, der gav Beskueren et Indblik i Grønlændernes Rejseliv, lykkedes det Administrationen for K. i G. at aabne de Besøgendes Øjne for vore Landsmænd i det høje Nord og overbevise dem om, at Grønlænderne med Rette har Navn af at være praktiske og snarraadige Mennesker. Blandt Udstillingsgenstandene maa ogsaa nævnes en ret righoldig Samling af udskaarne Sager i Hvalrostand og Vægsten samt Prøver paa grønlandsk Skindbroderi, i hvilket de grønlandske Kvinder udvise megen Dygtighed, og syede Skindsager (Tæpper m. m.). Udstillingen indeholdt tillige en meget værdifuld Samling af ethnografiske Sager fra Angmagsalik, den eneste danske Handelsplads paa Grønlands Østkyst. Endelig maa nævnes, at saavel »Grønlandsk Minedrifts Aktieselskab« som »Aktieselskabet Kryolith-Mine- og Handelsselskab«, de eneste Selskaber, der har Koncession paa Bjærgværksdrift i Grønland, havde sine Produkter udstillet; førstnævnte deltog selvstændigt med dets Hovedprodukt »Kobbermalm«, sidstnævntes Produkter var udstillet af »Øresunds kemiske Fabrikker«, nemlig »Kryolith« og af dette Mineral indvundne Stoffer, særlig Aluminium og heraf forarbejdede Sager, af hvilke der fandtes en ret betydelig og i høj Grad interessant Samling.

Hvorvidt *de vestindiske Øer* vilde komme til at deltage i Udstillingen, var i nogen Tid tvivlsomt, da der ikke var stærk Stemning i saa Henseende hos vore fjerne Landsmænd. Administrator Lachmann fra St. Croix indfandt sig imidlertid i Aarhus, og man enedes om, at Øerne skulde udstille under Ledelse af følgende Herrer: Godsejer G. Hagemann, Fotograf Fr. Riise, Administrator Lachmann, Apotheker H. Boje, Administrator O. Conrau, Direktør E. Petersen, Apotheker Jean Petersen, Administrator O. H. Schmiegelow, Planter E. Switzer, Postmester F. Carstensen, Købmand H. Jacobsen, Prokurist L. Stakemann og Plantageforvalter White. Der blev derefter i god Tid sendt til Udstillingens Repræsentant, daværende Konsul Rahr, adskillige interessante Genstande, udstillede af den dansk-vestindiske Udstillings-Komité (Husflid, Prospekter, Prøver og Produkter), det dansk-vestindiske Guvernement (Frimærker m. m.), Kammerherre Grevenkop-Castenskjolds Plantage (Geléer og Likører m. m.), Mrs. A. White o. fl. (fint udførte Broderiarbejder), foruden at Komitéens Medlemmer sendte adskillige Prøver paa Træsorter, Rom, Bayruhm o. s. fr. Desværre

Mælkerestaurationen.

blev paa Grund af ganske exceptionelle Forhold, hvorom ingen paa det daværende Tidspunkt havde nogen Anelse, den vestindiske Udstilling hverken ved sin Ankomst eller senere behandlet med den Omhyggelighed, som den fortjente, hvoraf bl. a. fulgte, at man ikke havde nøjagtig Fortegnelse over, hvad der var afgaaet fra Vestindien, og dette Forhold foraarsagede ved Udstillingens Aabning og dens Slutning Vanskeligheder, som dog efterhaanden klaredes, forhaabentlig til Udstillernes Tilfredshed. Selve den vestindiske Udstilling paa Landsudstillingen var interessant og samlede altid mange taknemlige Tilskuere.

XI.

*HYGIEJNE, IDRÆT, *TURISTVÆSEN

(Ved *Overlæge E. Müller og *Læge A. H. Winge.)

De under Sektionen for Hygiejne hørende Udstillinger formede sig ikke som nogen samlet hygiejnisk Udstilling, dertil var de for faatallige, men der fandtes iblandt dem forskellige, som paa en fyldig Maade illustrerede enkelte Sider indenfor Hygiejnens Omraade og de fremragende Opfindelser, der i de sidste Decennier er gjorte. Tildels efter forudgaaende Forhandlinger sendte følgende offentlige Institutioner Udstillinger af illustrerende og oplysende Natur: Statens Seruminstitut, Universitetets hygiejniske Laboratorium, Statens statistiske Bureau, Aarhus Sundhedskommission, Folkelig Ligbrændingsforening, Den kgl. Vaccinationsanstalt, Byggekomitéen for Rigshospitalet, Vejlefjord Sanatorium, Nationalforeningen til Tuberkulosens Bekæmpelse, Aarhus Kommunehospital, Finsens medicinske Lysinstitut, Hærens Lægekorps og Foreningen »Det røde Kors« i København, hvis Udstilling dels var arrangeret i det fri, dels i et Døckersk Filttelt. Der var med Foreningen truffet den Ordning, at der i dens Telt fandtes en Station til Hjælp ved pludselige Sygdomstilfælde. Hjælpen ydedes af to af Foreningens Sygeplejersker, der boede i Teltet, og desuden var der truffet Aftale med nogle af Byens Læger, som i paakommende Tilfælde kunde tilkaldes pr. Telefon. Der ydedes ialt Hjælp til 275 Personer (128 Arbejdere og Funktionærer samt 147 Besøgende). Skiften af Forbindinger foretoges 101 Gange, og Lægehjælp tilkaldtes 16 Gange. Endnu bør bemærkes, at Camillus Nyrops Etablissement i København i et Døckersk Filttelt udstillede en stor Samling kirurgisk Materiel, samt at Overlægerne I. I. Fischer i København og Chr. Riis i Aarhus hver udstillede en Samling Røntgenfotografier dels af normale, dels af sygeligt forandrede Legemsdele.

Frise i Landbrugshallen. Høbjergning i Engene.

Der udsendtes til samtlige Idrætsorganisationer saavel i som udenfor Dansk Idrætsforbund Indbydelse til at deltage i *Idrætten under Landsudstillingen*, dels ved Deltagelse i en Idrætsudstilling, dels ved Afholdelse af Idrætsopvisninger. Man paakaldte Interesse for Idrætsudstillingen som den første af sin Art her i Landet, og man anmodede Organisationen om i saa stort Antal som muligt at indsende Genstande til Udstillingen. Det maa erindres, at den Ulejlighed og Udgift, Udstillerne paaførtes ved at efterkomme Indbydelsen, maatte ske ganske uden personlig Interesse, kun som personligt Tilskud til en Demonstration for dansk Idræt. Idrætsudstillingen anvistes en god og smuk Plads i Transporthallens mod Hovedhallen vendende Ende, hvor der af de modtagne Genstande dannedes Grupper, bestaaende af Præmier, Medaljer, Faner, Modeller, Tegninger, Fotografier etc. Til

Brug for Idrætsopvisningen formente Landsudstillingen ikke at kunne undvære nogen Plads indenfor det egentlige Udstillingsterræn, hvorfor Opvisningen henvistes til »Pladsen for de skiftende Udstillinger«. Bortset fra, at det kun med stort Besvær lykkedes paa Grund af Jordsmonnets Beskaffenhed her at tilvejebringe og vedligeholde en nogenlunde brugelig Fodbolds- og Athletikbane, maa det i Fremtiden fraraades at lægge saadanne udenfor den egentlige Udstillingsplads, da der i saa Fald skabes Konkurrence til liden Baade for begge Parter. Ihvorvel Idrætten under disse Forhold ikke svarede Regning pekuniært, maa det fremhæves, at de forskellige Stævner i idrætslig Henseende frembragte endog ypperlige Resultater. Næst at henvise til nærværende Beretning, 1. Del, Pag. 194, hvor de forskellige Stævners Datoer er anførte, skal det endnu bemærkes, at naar Landsudstillingens Præsident i sin Tale i Anledning af Gymnastikstævnets Aabning udtalte, »at til en omfattende Udstilling hører i vore Dage Idrætten som et uundværligt Led«, saa er dette sikkert rigtigt, og det maa fra alle Sider erkendes, at der i Anledning af Landsudstillingen er ydet et ikke uanseligt Kontingent til Fremme af dansk Idræt. Athletik-Mesterskabsstævnet den 20. Juni 1909 overværedes af Dansk Idrætsforbunds Protektor, H. K. H. Kroprinsen, nu Kong Christian X, og Gymnastikstævnet 31. Maj til 2. Juni af Præsidenten for Centralforeningen til Udbredelse af Idræt, Oberst Sugstad, Norge, og Ordfører for Svensk Gymnastikforbund, Kaptajn Neermann, Stockholm.

Udstillingen, der omfattede *Turistvæsen,* fik anvist Plads i næstøverste Fjerdedel af Transporthallen. Den omfattede væsentligst Fotografier af danske Landskaber, ordnede efter Landsdelene og udstillede af den danske Turistforenings Afdelinger og Filialer. Desuden af Tryksager, alt hvad den danske Turistforening har udgivet, samt en Del Fotografiapparater, Rejsekikkerter o. l. samt Automobiler og Automobildragter, hvorimod egentlige Rejseutensilier og Souvenirs var spredt i de forskellige Fabrikanters særlige Udstillinger. Den danske Turistforening havde arrangeret Fællesrejser til Landsudstillingen, hvortil 1200 Sogneraadsformænd og Foreningsformænd fra hele Landet havde lovet deres Medvirkning, og man havde derfor Grund til at vente stor Tilslutning. Reklamen for disse Fællesrejser gik saa at sige ud til hvert eneste Hjem i Landet, og der er saaledes ikke Tvivl om, at den som Reklame for Udstillingen har haft sin store Betydning. Desværre blev selve Fællesrejserne tiltrods for de trufne betydelige Arrangementer en Skuffelse, idet det forventede Antal Deltagere langt fra tegnede sig; Arrangementets Iscenesættelse beredte derfor Foreningen Tab. Aarhus Turistforening, hvem Udarbejdelsen af Landsudstillingens officielle Fører var overdraget, og som i Forventning om Fællesrejsernes udmærkede Resultat havde ladet denne »Fører« trykke i et

Frise i Landbrugshallen. Bystævne.

altfor stort Oplag, kom ligeledes til at lide et føleligt Tab, og Erfaringen synes saaledes at tale for, at det danske Publikum i Indlandet er saa rejsevant, at man ikke i Fremtiden tør regne med, at Fællesrejser vil have Udsigt til at lykkes. Den danske Turistforening havde udsat en Præmie (en Sølvpokal til 250 Kr.) for den bedste Hotelseng, men Landsudstillingens Dommerkomité udtalte, at der blandt de udstillede Senge, tiltrods for gode Enkeltheder, ingen fandtes med saadanne Egenskaber, at man kunde tildele den Præmien; denne er senere udsat ved en Konkurrence i Industriforeningen i København.

XII.

UNDERVISNING (SLØJD), HUSFLID

(Ved Overlærer A. Müller.)

Ved en kort Oversigt ligger det nær at anstille en Sammenligning med Udstillingen i København 1888. Af *Elevarbejder* (foruden de tekniske Skolers) var der i 1909 udstillet 31 Numre imod 14 i 1888, hvilket i begge Tilfælde maa kaldes en meget ringe Deltagelse. De i 1888 udstillede Arbejder var mest Skrive- og Regneprøver, i 1909 mest Tegninger og andre Haandarbejder, en ganske naturlig Følge af Bestræbelserne for at give Tegning dens berettigede Plads i Børneskolen. Af *Skolemateriel* fandtes kun — to Borde, hvilket turde vidne om, at Spørgsmaalet herom for Tiden synes at ligge stille, vel sagtens fordi Kravene i det hele og store maa være opfyldte. I kvantitativ Henseende var heller ikke *Undervisningsmateriel* stærkt repræsenteret, et Bevis for, at dansk Fremstilling af Kort, Billeder m. m. endnu stadig har trange Kaar at arbejde under, idet Markedet er for lille til, at Fremstillerne kan være nogenlunde sikrede imod altfor store Tab. *Sløjden* var repræsenteret ved Udstilling af Modeller af de to Retninger, som arbejder jævnsides med hinanden her i Landet, og som maaske kan sammenfattes under de to Betegnelser »Dansk Sløjdforening« og »Sløjdforeningen af 1902«, hvormed dog for vort Vedkommende ingenlunde skal være sagt, at sidstnævntes Sløjd ikke er lige saa dansk som førstnævntes. Meget omfangsrig var Udstillingen af *Husflidsarbejder,* et Vidnesbyrd om, at Husfliden baade i By og paa Land, baade blandt Mænd og Kvinder er levende og i god Fremgang.

XIII.

FOLKEPARKEN, INDKVARTERING, KATALOG SKIFTENDE UDSTILLINGER, MÆLKERESTAURATION

I nøje Forbindelse med Stationsbyen og dækket bag Udstillingens hvide Bygninger var under Købmand *Mikael Johansens* dygtige Ledelse indrettet en *Folkepark,* hvor der hver Aften, saa længe Udstillingen var aaben, rørte sig det mest brogede Liv. Parken, som husede en Abessinierkaravane, der snart blev en af Attraktionerne for de Besøgende, indeholdt iøvrigt alle de Forlystelser, som en moderne Vauxhall eller Tivoli har at byde paa, og var et Tilflugtssted for Udstillingsgæsterne, naar de havde aflagt Besøg i de mere alvorlige Haller. For *Indkvarteringen* af de ventede Gæster var der, som foran berørt, sørget ved Etablering af Hotel »Skansen« (se Pag. 139); men tillige sikrede Indkvarteringsudvalget sig Dispositionsret over ca. 500 Senge hos Byens Borgere, ligesom man for at kunne skaffe navnlig Deltagere i sportslige Stævner billigt Logi arrangerede sig med Bestyrelsen for teknisk Skole og fik indrettet dennes Skolebygning paa Frederiksbjerg til Logisted; Senge med Tilbehør og Haandklæder lejedes af Hærens Inventariedepot. Iøvrigt var der lige overfor Banegaarden indrettet et Indkvarteringsbureau, der tillige fungerede som Oplysningsbureau. Landsudstillingens *Katalog* blev ikke den gode Forretning for Udstillingen som forventet. Det var trykt i et Antal af 50,000 Expl. og som Følge bl. a. af de mange Annoncer meget omfangsrigt, men det synes, som Publikum paa en Udstilling i vore Dage ikke fordyber sig i Studierne af denne ved Hjælp af Katalog, og man bør vistnok i Fremtiden indskrænke disses Omfang, maaske kun have en almindelig Vejledning. At Kataloget i Forbindelse med Programmet for Udstillingen nu efter dennes Slutning giver udmærkede Oplysninger udover, hvad f. Eks. nærværende Beretning kan yde, er uomtvisteligt, og i saa Henseende kan det være til megen Nytte. Ligesaalidt som Kataloget bragte *de skiftende Udstillinger* Landsudstillingen den forventede Indtægt — tværtimod. Det viste sig, som allerede nævnt, at Landsudstillingens Attraktion var for stærk overfor de skiftende Udstillinger, arrangerede paa den lige overfor Hovedudstillingen beliggende Plads, og man tør derfor ikke ved fremtidige Udstillingers Afholdelse tilraade et lignende Arrangement som det her prøvede.

Mælkerestaurationen, som i 1888 blev saa uhyre benyttet i København, stod i Aarhus som oftest tom. Dette skyldtes dels det kolde Vejr, dels den noget afsides Beliggenhed.

Fra Kunst- og Industriudstillingen i København 1872.
Interiør fra den overdækkede Gaard.

XIV.

OPLYSNINGER VEDRØRENDE BYGNINGERNES REALISATION M. M. SAMT UDVALGET FOR DEN ALMINDELIGE ORDNING

Paa Forretningsudvalgets Møde den 21. September 1909 — altsaa endnu før Udstillingen lukkede sine Porte — blev der nedsat et Udvalg, bestaaende af

Fabrikant H. Vestesen, Form.,
Murermester Magnus Nielsen,
Tømrermester R. A. Koch,
Overbanemester N. P. Jensen og
Stadsingeniør O. Jørgensen,

til Varetagelse af Udstillingsbygningernes Nedrivning og Realisation af Materialer og Inventar. Som Sekretær for Udvalget fungerede Bureauchefen. Det blev en omfattende og forskelligartet Opgave, der blev paalagt dette Udvalg. Hele Afviklingen med Udstillerne m. H. t. manglende Betaling for Pladsleje, Vand-, Gas- og Elektricitetsforbrug, Opgørelse og Afregning med alle Lejere, Restauratører og Entreprenører, Ordningen af Udstillingsbygningernes og -pladsens Rømning for Udstillingsgods, Afskedigelse af Udstillingens Personale, efterhaanden som det kunde undværes, o. s. v. o. s. v. Men dets Hovedopgave blev dog Bygningernes Nedrivning og Realisation af alle Udstillingens Ejendele, hvorfor det ogsaa straks kaldtes Realisationsudvalget.

Foruden det fornødne Kontorpersonale var

man nødsaget til at holde en Del Vagtmandskab — særlig ogsaa til Nattevagt — af Hensyn til de betydelige Værdier, der endnu en rum Tid forefandtes paa Udstillingens Terræn, og som særlig under Bygningernes Nedrivning krævede et effektivt Tilsyn. Man antog Udstillingens Førstekonduktør, Architekt Høeg Hansen til at bistaa Udvalget ved Udbydelse af og Tilsyn med Bygningernes Nedrivning, og endvidere en Tømrerformand til navnlig at holde Rede paa alle vilde søge at undgaa, og Resultatet af Overvejelserne blev derfor, at man ikke forud vilde tage noget Standpunkt i saa Henseende, men lade det komme an paa de særlige Forhold for hver Bygnings Vedkommende. Man kom herved snart ind paa ved alle Bortlicitationer af Byggearbejder at kræve *alternative* Tilbud med Opgivelse af Byggesummen dels under den Forudsætning, at Materialerne forblev Entreprenørens Ejendom, dels under den Forudsætning, at

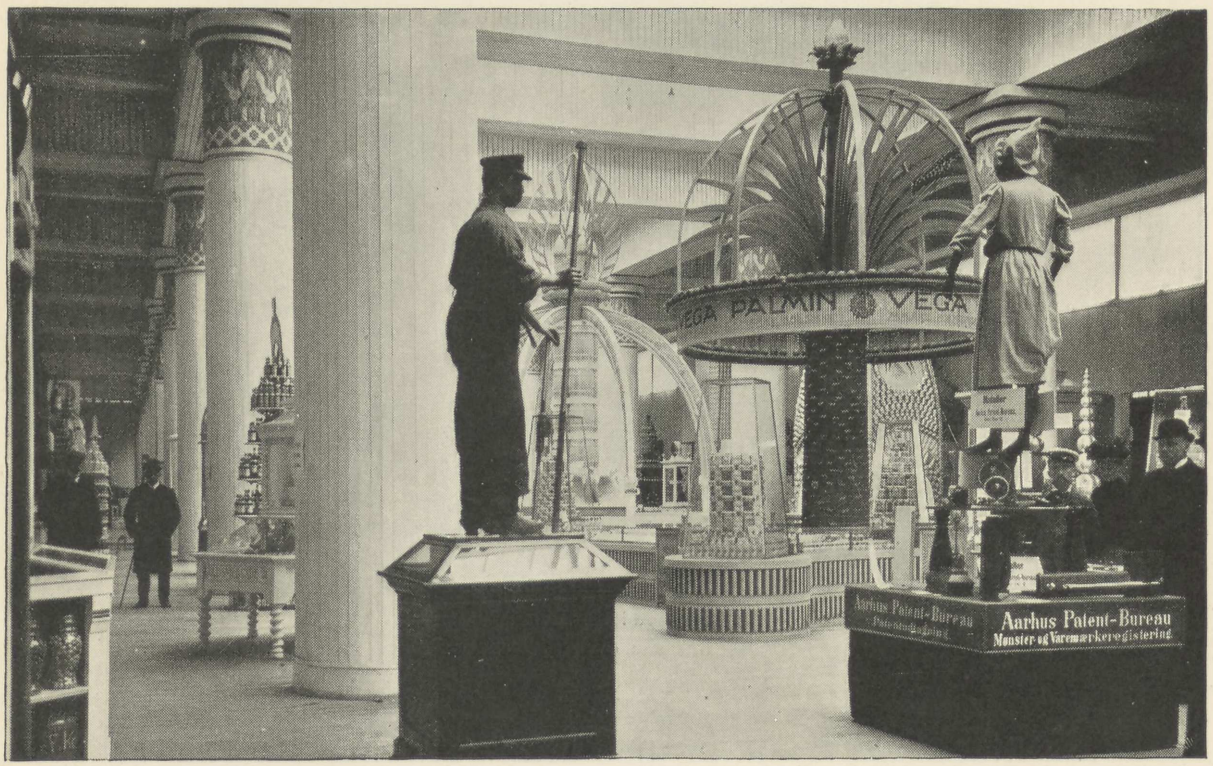

Interiør fra Søjlehallen.

de Udstillingen tilhørende Materialer og bistaa ved deres Ordning og Afhændelse.

Man havde i sin Tid i Udvalget for Bygninger og Terræn overvejet, om Bygningsentreprenørerne ikke skulde forpligtes til at tilbagetage de leverede Træmaterialer for en forud bestemt Sum, saaledes at Entreprenørerne gav Tilbud under den Forudsætning, at Materialerne vedblev at være deres Ejendom. Man indsaa vel, at Udstillingen, hvis et saadant Princip sloges fast, derved vilde løbe Fare for paa Forhaand at komme til at tage det Tab, som man netop de tilhørte Udstillingen. Dette Princip blev endogsaa anvendt ved Udbydelsen af en Række accessoriske Byggearbejder, saasom Glarmester- og Tagpaparbejder o. l. Ved Hjælp af de sagkyndige Medlemmer i Udvalget kunde dette i hvert enkelt Tilfælde danne sig et Skøn over, hvilket af de alternative Tilbud Udstillingen vilde staa sig ved at antage. Paa denne Maade kom en Række af Udstillingens Bygninger til at tilhøre de Bygmestre, der havde opført dem, og der er næppe Tvivl om, at Udstillingen paa denne Maade har afværget betydelige Tab, som ellers let havde

været Følgen af den endelige Realisation af de meget store Mængder af Træ. Eksempelvis kan nævnes Kunstbygningen, hvor de laveste Licitationstilbud paa Tømrerarbejdet lød paa 36,600 Kr., naar Materialerne tilhørte Udstillingen og 24,500 Kr., naar de vedblev at være Entreprenørens. Ved at antage det sidste Tilbud sparede man en Sum af 12,100 Kr. eller — om man vil — opnaaedes en saadan Realisationssum for Kunstbygningens Træmaterialer, eller c. 1/3 af Byggesummen. — Den senere Realisation af Træmaterialer viste, at man gennemsnitlig kun kunde paaregne en Pris af mellem 1/4 og 1/5 af de oprindelige Byggesummer. Ved Hovedrestaurationsbygningen var Tilbudene paa respektive 50,460 Kr. og 38,000 Kr., altsaa en Besparelse af 12,460 Kr., og ved Bygningen for Landbrugsmaskiner respektive 21,432 Kr. og 12,932 Kr. eller en Besparelse af 8500 Kr. — Værdier, som Udstillingen ved den noget summariske endelige Realisation ingenlunde vilde have opnaaet.

Foruden de nævnte Bygninger tilhørte ligeledes Skovbrugsbygningen, Havebrugsbygningen, Statens Bygning, Solennitetsbygningen, Søjlehallen, Vagt- og Lotteribygningen, Folkerestaurationen, Pressebygningen, foruden en Række mindre Bygninger, de paagældende Entreprenører.

Bygningerne faldt i 3 Grupper, der hver maatte behandles forskelligt.

I. Ved en Del Bygninger, derunder navnlig hele den saakaldte Stationsby, tilhørte Materialerne forskellige Leverandører, der som Udstillere havde stillet disse til Disposition, saaledes at Udstillingen skulde erstatte manglende eller beskadigede Materialer. Opførelsen var i sin Tid bortliciteret saaledes, at de samme Entreprenører skulde foretage Nedbrydningen under et vist Ansvar for Materialernes Behandling. Man lod Nedrivningen og Bortfjernelsen foregaa successive og under nøje Tilsyn, saaledes at de Summer, som Udstillingen kom til at erstatte, blev forholdsvis ubetydelige.

II. En stor Del af Udstillingsbygningerne tilhørte som sagt helt eller delvis de paagældende Bygningsentreprenører. — Efter at Tagpap, Glas og lignende Materialer var fjernede af disse Bygninger, gav man lidt efter lidt vedkommende Entreprenører Tilladelse til at nedrive selve Bygningerne, og forlangte Materialerne bortfjernet saa hurtigt som muligt. Dette skete gennemgaaende i særdeles god Orden.

III. Med Hensyn til de Bygninger, som Udstillingen selv ejede, og hvoraf fremhæves: Industrihallen, Elektricitetshallen med Taarn, Transporthallen, Maskinhallen m. m. fl., havde Udvalget allerede fra Licitationen over Bygningernes Opførelse paa Grund af de indhentede alternative Tilbud ret værdifulde Oplysninger for Bedømmelsen af den Materialværdi, der sad i disse.

Man forsøgte paa Grundlag heraf først at avertere forskellige Bygninger til Bortsalg saaledes som de stod, og paa denne Maade realiseredes en Række Bygninger til ret fordelagtige Priser, saaledes Transporthallen for 10,000 Kr., Bazarboderne med Tilbygninger for 1600 Kr., Bygningen for Skønvirkeudstillingen med Tilbehør for 2800 Kr., Administrationsbygningen for 2700 Kr. o. s. v.

Paa samme Maade bekendtgjorde man og afhændede underhaanden en Mængde af det mest forskelligartede Inventar og Materialer lige ned til Murbrokker og Kloakrørene, der laa i Jorden.

Af Bygninger, Materialer, Inventar, Planter m. v. blev der saaledes underhaanden solgt ialt for 31,423 Kr. 91 Øre.

Med Hensyn til de øvrige Bygninger, og det var dog baade de fleste og de betydeligste, maatte Udvalget imidlertid skride til for egen Regning at foranstalte deres Nedbrydning. Man gik gradvis tilværks hermed for ikke paa een Gang at faa altfor store Mængder af Materialer til Realisation. — Der blev for Bygning efter Bygning udarbejdet Konditioner for Nedbrydningen, og denne blev offentlig bortliciteret til den Lavestbydende.

Det var ikke ubetydelige Summer, der saaledes maatte gives ud, for at faa Materialerne bragt i salgbar Stand. Saaledes kostede Nedbrydningen af Industrihallen 5424 Kr. og Elektricitetshallen med Taarn 7823 Kr., — men det viste sig dog ved Materialernes Salg, at denne Realisationsmaade indbragte Udstillingen større Udbytte, end om disse Bygninger var bleven solgt for de Tilbud, der ved Bekendtgørelsen om Underhaandssalg, var indkommet.

Efterhaanden som der ved Nedbrydningen af enkelte større eller flere mindre Bygninger var fremkommet et passende Kvantum Materialer, der ifølge Konditionerne skulde henlægges i renset og sorteret Stand, ordnede i passende Portioner til Salg, blev der foranstaltet afholdt Auktion over disse. — Og ved Auktionskonditionerne sikrede man sig, at Materialerne i Løbet af ganske kort Tid blev fjernede fra Pladsen, saaledes at Konfusion med den fortsatte Nedbrydning i alt væsentligt blev undgaaet.

Ved de sidste Auktioner blev tillige alt det Inventar, Løsøre og Materiale af anden Art, som

ikke havde kunnet sælges underhaanden, bortsolgt.

Der blev ialt afholdt 16 Auktioner paa Udstillingsterrænet, den sidste fandt Sted den 2. August 1910, og dermed var de væsentligste Spor af Udstillingen, paa mindre end 1 Aar, fjernede fra Pladsen. — De afholdte Auktioner indbragte ialt 82,881 Kr. 92 Øre, og den samlede Realisation indbragte saaledes ialt 114,305 Kr. 83 Øre.

Naar man vil sammenstille denne Indtægt med, hvad Bygningernes Opførelse havde kostet, maa man imidlertid erindre, at en meget betydelig Del af Udstillingens Bygninger som berørt var opført paa de Vilkaar, at Entreprenørerne selv beholdt Bygningerne, altsaa for en betydelig lavere Sum. Udstillingen har derved sparet — eller, om man vil, paa Forhaand indvundet en Realisationssum af — henimod 70,000 Kr., eller omtrent $^1/_3$ af de paagældende Bygningers Opførelsesværdi. — Den senere Realisation viste, at Udstillingen for de solgte eller nedrevne Bygninger gennemsnitlig kun opnaaede mellem $^1/_4$ og $^1/_5$ af de oprindelige Byggesummer.

Med Hensyn til den af Bygningerne flydende *Pladsleje* maa det erfaringsmæssigt tilraades i Fremtiden at forlange en Del af denne erlagt sammen med Anmeldelse om Deltagelse i Udstillingen, da man derved sikrer sig imod, at Udstillere i sidste Øjeblik udebliver og derved ødelægger allerede færdige eller fastsatte Opstillinger.

At Opførelsen af en Del af Udstillingsbygningerne skete meget forceret, skyldtes, at en Del Udstillere paa Grund af Tanken om i 1913 i København at afholde en Udstilling, havde holdt sig tilbage og først meldte sig sent og som Følge heraf paabegyndtes f. Eks. Søjlehallen først den 11. Marts 1909, hvorefter Udstillingen for Haandværk og Industri spændte over et Areal paa 28,900 □ Alen med over 700 Udstillere. Rekorden sattes dog med Opførelsen af Folkerestaurationen, Pressebygningen og Hovedportalen m. fl., idet Arbejdet hermed tog sin Begyndelse saa sent som den 15. April 1909.

Det Arbejde, der paahvilede *Udvalget for den almindelige Ordning,* er givet ved Navnet og hvad der i Beretningen foran er anført, men bør vel sluttelig berøres. Udvalget havde, navnlig ved Intendanten, Ansvaret for Ordningen af Udstillingens daglige overordentlig brogede Liv. Opstillingerne i Hallerne paahvilede selvfølgelig Udstillerne saavel som Renholdelsen af det udstillede, men alt under Udvalgets Tilsyn. Udstillingsbygningernes Rengøring var givet i Entreprise; Entreprenøren betalte en kontant Sum for Indtægten af Garderoben imod Forpligtelse til at besørge den almindelige Renholdelse af Bygningerne. Under Udvalget var ansat en Speditør, som drog Omsorg for Godsets Klassificering i Henhold til Programmet og de i Overensstemmelse hermed indrettede Følgeskemaer og ved en Kørselsentreprenør sørgede for Transporten til Udstillingshallerne ad de dertil angivne Veje. De forskellige Reglementer, Skemaer og Bestemmelser for Godsets Modtagelse, Opstilling og Hjemsendelse opbevares i Landsudstillingens Arkiv.

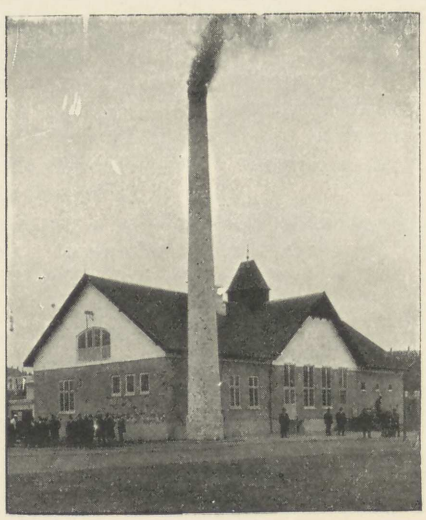

FIRMAER, DER HAVE DELTAGET I ARBEJDET PAA LANDSUDSTILLINGENS BYGNINGER

Tømrerarbejdet.

Administrationsbygningen, Garderobebygningen, Afholdsrestaurationen	*H. Rich. Jensen*, Aarhus.
Industrihallen, Bygning for Bygningsmateriel, Bygning for Kunstindustri, Søjlehallen	*H. L. Nielsen* og *Th. Pedersen*, Aarhus.
Bygning for det danske Haveselskab, Bygning for Grønland	*S. Møller* og *H. Rich. Jensen*, Aarhus.
Hovedrestaurationen, Kunstbygningen	*Th. Pedersen*, Aarhus.
Indhegning af Bassin m. m., Bro over Bassin, Indfatning af Bassin, Rækværk og Trapper ved Administrationsbygningen	*H. L. Nielsen*, Aarhus.
Elektricitetshallen	*H. Bjerregaard Jensen*, Aarhus.
Transporthallen	*Jens Nielsen*, Aarhus.
Maskinhallen med Forlængelse	*A/S. »Phønix«*, København.
Bygning for Jagt-, Skov- & Havebrug	*Chr. N. Withen*, Aarhus.
Bygning for Havebrug	*Arnoff Thomsen*, Aarhus.
Bygning for Landbrug	*I. Holm Petersen*, Odense.
Statens Bygning	*A. P. Skorstengaard*, Aarhus.
Basarbygningen, Hovedportalen, Portalen ved Strandvej	*J. Jacobsen*, Skaade.
Solennitetssalen	*Chr. Iversen*, Aarhus.
Vagt- & Lotteribygning	*I. C. Yde*, Aarhus.
Folkerestaurationen	*N. C. Christensen.*
Fiskeribygningen	*R. J. Skriver*, Aarhus.
Pressebygningen	*P. Davidsen*, Aarhus.

Malerarbejdet.

Administrationsbygningen	*F. Riis*, Nordby, Fanø.
Industrihallen ind- og udvendig, Søjlehallen ind- og udvendig	*I. Chr. Jensen, Jørg. Nielsen* og 4 andre.
Elektricitetshallen ind- og udvendig, Transporthallen ind- og udvendig, Maskinhallen ind- og udvendig	*P. K. Rasmussen*, Aarhus.
Garderobebygningen	*P. Petersen*, Aarhus.

Kontrakt med et Konsortium af Malermestre om Malerarbejde ved samtlige Udstillingens Bygninger (ikke private) med Undtagelse af: Industrihallen med Udvidelse og Tilbygninger, Elektricitetshallen med Annexer og Tilbygninger, Transporthallen og Maskinhallen. Konsortiet bestaar af: *Aug. Sebastiansen, C. Scheiby, Jens Nielsen, J. Staalby, M. Hansen, S. Jusjong* og *P. Petersen*, alle af Aarhus.

Tagpaparbejdet.

Industrihallen, Maskinhallen, Bygningen for Jagt-, Skov- & Hedebrug, Basarbygningen, Folkerestaurationen, Fiskeribygningen	*C. Langballe & Søn*, Aarhus.
Elektricitetshallen, Kunstbygningen, Bygningen for Landbrug, Solennitetssalen, Søjlehallen, Vagt- og Lotteribygningen, Bygningen for Bygningsmaterialer	*A/S. Frijsenborg Fabriker*, København.

Transporthallen	*S. Laursen*, Aarhus.
Hovedrestaurationen	*Aarhus Tømmerhandel*, Aarhus.
Bygningen for Havebrug	
Statens Bygning	

Glarmesterarbejdet.

Industrihallen	*H. P. Hougaard, L. C. Christensen, I. Knudsen, A. C. Laursen* og *R. A. Østergaard*, alle Randers.
Elektricitetshallen	
Transporthallen	
Maskinhallen	*A. Chr. Hansen*, København.
Kunstbygningen	
Folkerestaurationen	
Fiskeribygningen	
Bygningen for Bygningsmaterialer	
Bygningen for Landbrug	*I. Chr. Withen*, Aarhus.
Statens Bygning	
Hovedrestaurationen	*S. L. Aarslev*, Aarhus.
Solennitetssalen	
Søjlehallen	*A. C. Laursen*, Randers.

Diverse.

Varmeanlæg i Administrationsbygningen	*Bruun & Sørensen*, Aarhus.
Elektrisk Lysanlæg i do.	*J. Jusjong*, Aarhus.
Elektrisk Lysanlæg i Hovedrestaurationen	*Marius Nielsen*, Aarhus.
100 Stk. Raadhusbænke	*J. Grøndahl*, København.

Repræsentationsværelsernes Montering m. m.

Kongeværelset.

Møbelfabrikant *P. K. Petersen*, Frederiksgade, Aarhus. — Møblementet.

Aarhus Maskinsnedkeri og Listefabrik, Direktør: Knud Andersen, Aarhus. — Panelet.

Blikkenslagermester *Salling*, Aarhus. — Lysekronen.

Glarmester *Carl Møller*, København. — Glasmosaikvinduerne.

Malermester *J. C. Petersen*, Aarhus. — Maler- og Forgylderarbejdet.

Kronprinsens Værelse:

A. L. Johansen & Søn, Kolding. — Møblement, Panel, Loft m. m.

Aktieselskabet C. Olesen, København. — Møbelbetræk, Gardiner og Tæpper.

Hagen & Co., København. — En Marmorkamin.

Sølvvarefabrikant *A. P. Hansen & Søn*, København. — Kamingitter af drevet Kobber.

Bernh. Schrøder, Nielsen & Hansen, København. — Glasmalerier i Vinduerne.

Den kgl. Civillistes Arkitekt *C. Harild*, København, har tegnet samtlige Møbler, Paneler og Vægdekorationer m. m. i Kongeværelset og Kronprinsens Værelse.

Præsidentværelset:

Snedkermestrene *Severin & Andreas Jensen*, København. — Et Herreværelsesmøblement efter Tegning af Hr. Møbelfabrikant Johannes Jensen, København.

Hofdekorationsmaler *Vilhelm Hansen*, København. — Tapet og Glasmalerier.

Aktieselskabet Crome & Goldschmidts Fabrikker, Horsens. — Et Gulvtæppe.

INDHOLD

		Side
	Forord.	
I.	Udstillingens Oprindelse	1
II.	Præsidium, Udvalg og Kommissærer	11
III.	Almindelige Bestemmelser vedrørende Udstillerne og de udstillede Genstande	21
IV.	Beliggenhed og Terræn	35
V.	Bygninger	43
VI.	Finansforhold	57
VII.	Kontorer, Tilsyn, Brandforsikring	79
VIII.	Aabningshøjtideligheden	93
IX.	Presse og Reklame	109
X.	Adgangsregler. Besøget	123
XI.	Lotteri, Salgsbureau, Tombola	131
XII.	Bedømmelse og Præmiering	141
XIII.	Belønningshøjtideligheden	165
XIV.	Fester og Besøg	173
XV.	Delagranges Flyvninger, Ballonopstigninger, Drager	197
XVI.	Særlige Udstillinger: Kunstudstillingen. — Den gamle Borgmestergaard. — Fregatten »Jylland«	205
XVII.	Afslutning	223
XVIII.	Regnskab	233
XIX.	Almindelige Bemærkninger	257
XX.	Tidstavle	265

Specielle Beretninger:

I.	Stationsbyen	1
II.	Maskiner og Redskaber (tekniske Forhold m. m.)	49
III.	Postvæsenet	62
IV.	Statstelegrafvæsenet	64
V.	Kommunikationsvæsen	66
VI.	De tekniske Skoler	69
VII.	Biblioteksvæsen	73
VIII.	Kunsthaandværket	76
IX.	Landbrug, Havebrug, Hede- og Mosebrug	78
X.	Færøernes Amt, Grønland, Vestindien	84
XI.	Hygiejne, Idræt, Turistvæsen	86
XII.	Undervisning (Sløjd), Husflid	88
XIII.	Folkeparken, Indkvartering, Katalog, Skiftende Udstillinger, Mælkerestauration	88
XIV.	Oplysninger vedrørende Bygningernes Realisation m. m. samt Udvalget for den almindelige Ordning	89
	Firmaer, der have deltaget i Arbejdet paa Landsudstillingens Bygninger	93

